מדרש תנחומא, במדבר

מדרש תנחומא

geulaquiz.com

במדבר

א **וַיְדַבֵּר** ה׳ אֶל מֹשֶׁה בְּמִדְבַּר סִינַי. זֶה שֶׁאָמַר הַכָּתוּב: צְדָקָתְךָ כְּהַרְרֵי אֵל, מִשְׁפָּטֶיךָ תְּהוֹם רַבָּה וְגוֹ׳ (תהלים לו, ז). צְדָקָתְךָ כְּהַרְרֵי אֵל, זֶה צְדָקָה שֶׁאַתָּה מֵבִיא לָעוֹלָם, מְפֻרְסֶמֶת הִיא עַל הֶהָרִים הַלָּלוּ. מִשְׁפָּטֶיךָ תְּהוֹם רַבָּה. מִשְׁפָּט שֶׁאַתָּה עוֹשֶׂה בָּעוֹלָם, כִּתְהוֹם רַבָּה. מַה תְּהוֹם רַבָּה בַּסֵּתֶר, אַף מִשְׁפָּטֶיךָ בַּסֵּתֶר, כֵּיצַד. כֵּיוָן שֶׁחָרְבָה יְרוּשָׁלַיִם, בְּתִשְׁעָה בְּאָב חָרְבָה. וּכְשֶׁהֶרְאָה לוֹ לִיחֶזְקֵאל, הֶרְאָה לוֹ בְּעֶשְׂרִים לַחֹדֶשׁ. לָמָּה, שֶׁלֹּא לְפָרְסֵם בְּאֵיזֶה חֹדֶשׁ חָרְבָה. אֲבָל כְּשֶׁהוּא בָּא לְגַדֵּל אֶת יִשְׂרָאֵל, הוּא מְפָרְסֵם בְּאֵיזֶה יוֹם, בְּאֵיזֶה מָקוֹם, בְּאֵיזֶה חֹדֶשׁ, בְּאֵיזוֹ שָׁנָה, בְּאֵיזוֹ אַפְּטְיָא. בְּאֵיזֶה יוֹם, בְּאֶחָד לַחֹדֶשׁ. בְּאֵיזֶה מָקוֹם, בְּמִדְבַּר סִינַי. בְּאֵיזֶה חֹדֶשׁ, לַחֹדֶשׁ הַשֵּׁנִי. בְּאֵיזֶה שָׁנָה, בַּשָּׁנָה הַשֵּׁנִית. לְאֵיזֶה אַפְּטְיָא, לְצֵאתָם מֵאֶרֶץ מִצְרַיִם. מָה אָמַר לָהֶם: שְׂאוּ אֶת רֹאשׁ כָּל עֲדַת בְּנֵי יִשְׂרָאֵל.

ב **וַיְדַבֵּר** ה׳ אֶל מֹשֶׁה בְּמִדְבַּר סִינַי. זֶה שֶׁאָמַר הַכָּתוּב: הַדּוֹר אַתֶּם רְאוּ דְּבַר ה׳, הֲמִדְבָּר הָיִיתִי לְיִשְׂרָאֵל אִם אֶרֶץ מַאְפֵּלְיָה (ירמיה ב, לא). אָמַר לָהֶם הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא לְיִשְׂרָאֵל, עַל שֶׁאֲמַרְתֶּם לְמֹשֶׁה, לָמָּה הֶעֱלִיתָנוּ מִמִּצְרַיִם לָמוּת בַּמִּדְבָּר (במדבר כא, ה). הֲמִדְבָּר הָיִיתִי לְיִשְׂרָאֵל, כַּמִּדְבָּר עָשִׂיתִי לָכֶם אוֹ כַּמִּדְבָּר נָהַגְתִּי אֶתְכֶם. בְּנוֹהֵג שֶׁבָּעוֹלָם, מֶלֶךְ בָּשָׂר וָדָם שֶׁיּוֹצֵא לַמִּדְבָּר, שֶׁמָּא מוֹצֵא שָׁם שַׂלְוָה כְּשֵׁם שֶׁהָיָה בַּפַּלְטְרִין שֶׁלּוֹ אֲכִילָה וּשְׁתִיָּה. וְאַתֶּם הֱיִיתֶם עֲבָדִים לַמִּצְרִים, וְהוֹצֵאתִי אֶתְכֶם מִשָּׁם, וְהִרְבַּצְתִּי אֶתְכֶם בְּסַבַּסְטִין (ס״א: סוּגְמָטִין), שֶׁנֶּאֱמַר: וַיַּסֵּב אֱלֹהִים אֶת הָעָם דֶּרֶךְ הַמִּדְבָּר (שמות יג, יח). מַאי וַיַּסֵּב. מְלַמֵּד שֶׁהִרְבִּיצָם כְּדֶרֶךְ שֶׁהַמְּלָכִים מְסַבְּבִין, רִבּוּיִין עַל מִטּוֹתֵיהֶן. וְלֹא הֶעֱמַדְתִּי לָכֶם שְׁלֹשָׁה פַּרְעוֹשִׁין אֲפִלּוּ לְצָעַר אֶתְכֶם וְאַף הֶעֱמַדְתִּי לָכֶם שְׁלֹשָׁה גּוֹאֲלִים מְשַׁמְּשִׁין אֶתְכֶם, שֶׁנֶּאֱמַר: וָאֶשְׁלַח לְפָנֶיךָ אֶת מֹשֶׁה אַהֲרֹן וּמִרְיָם (מיכה ו, ד). בִּזְכוּת מֹשֶׁה אַכְלַתֶּם אֶת הַמָּן, שֶׁנֶּאֱמַר: וַיְעַנְּךָ וַיַּרְעִבֶךָ וְגוֹ׳ (דברים ח, ג) וּבִזְכוּת אַהֲרֹן הִקַּפְתִּי אֶתְכֶם עַנְנֵי כָבוֹד, שֶׁנֶּאֱמַר: וַה׳ הוֹלֵךְ לִפְנֵיהֶם יוֹמָם (שמות יג, כא). וּכְתִיב: פָּרַשׂ עָנָן לְמָסָךְ (תהלים קה, לט). שִׁבְעָה עֲנָנִים הָיוּ, מִלְמַעְלָה, וּמִלְמַטָּה, וּמֵאַרְבַּע רוּחוֹת הָעוֹלָם, וְאֶחָד הוֹלֵךְ לִפְנֵיהֶם וּמַכֶּה לָהֶם נְחָשִׁים וְעַקְרַבִּים, וּמְשָׁוֶה לָהֶם אֶת הֶהָרִים וְאֶת הָעֲמָקִים, וְשׁוֹרֵף אֶת הַקּוֹצִים וְאֶת הַסְּירוֹת וּמַעֲלֶה עָשָׁן, וְרוֹאִין אוֹתוֹ כָּל מַלְכֵי מִזְרָח וּמַעֲרָב, וְהָיוּ אוֹמְרִים אֻמּוֹת הָעוֹלָם, מִי זֹאת עוֹלָה מִן הַמִּדְבָּר וְגוֹ׳ (שה״ש ג, ו). וּכְתִיב: שִׁמְלָתְךָ לֹא בָלְתָה מֵעָלֶיךָ (דברים ח, ד). וְהַתִּינוֹק הַזֶּה כָּל זְמַן שֶׁהוּא גָּדֵל, לְבוּשׁוֹ וְשִׁמְלָתוֹ גְּדֵלִין עִמּוֹ. הַבְּאֵר בִּזְכוּת מִרְיָם, שֶׁאָמְרָה שִׁירָה עַל הַיָּם. אָמַר רַבִּי בְּרֶכְיָה הַכֹּהֵן בְּשֵׁם רַבִּי לֵוִי, מֶלֶךְ בָּשָׂר וָדָם שֶׁיֵּשׁ לוֹ מְדִינָה, וְהוּא מְשַׁלֵּחַ לְתוֹכָהּ בְּנֵי אָדָם גְּדוֹלִים, שֶׁיִּהְיוּ נוֹשְׂאִים מַשָּׂאָם וְעוֹשִׂין מִשְׁפָּטָם, מִי צָרִיךְ לִהְיוֹת זָקוּק בִּמְזוֹנוֹתֵיהֶם, לֹא בְּנֵי הַמְּדִינָה. וְהַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא לֹא עָשָׂה כֵן, אֶלָּא שָׁלַח לְמֹשֶׁה וְאַהֲרֹן וּמִרְיָם, שֶׁנֶּאֱמַר: וָאֶשְׁלַח לְפָנֶיךָ אֶת מֹשֶׁה אַהֲרֹן וּמִרְיָם (מיכה ו, ד), שֶׁבִּזְכוּתָן יִשְׂרָאֵל מִתְנַהֲגִין. הַמָּן בִּזְכוּת מֹשֶׁה. תֵּדַע לְךָ, שֶׁכֵּיוָן שֶׁנִּסְתַּלֵּק מֹשֶׁה, מַה כְּתִיב שָׁם, וַיִּשְׁבֹּת הַמָּן מִמָּחֳרָת (יהושע ה, יב). הֶעָנָן בִּזְכוּת אַהֲרֹן, שֶׁכְּשֶׁנִּסְתַּלֵּק אַהֲרֹן מַה כְּתִיב שָׁם, וַתִּקָּבֵר שָׁם (במדבר כא, ד), שֶׁהָיְתָה הַשֶּׁמֶשׁ זוֹרַחַת עֲלֵיהֶם. וְהַבְּאֵר בִּזְכוּת מִרְיָם, שֶׁנֶּאֱמַר: וַתָּמָת שָׁם מִרְיָם וַתִּקָּבֵר שָׁם, וְלֹא הָיָה מַיִם לָעֵדָה (שם כ, א-ב). וְהֵיאַךְ הָיְתָה הַבְּאֵר עֲשׂוּיָה. כְּמִין סֶלַע כְּמִין כַּוֶּרֶת, אוֹ כַּדֹּרֶת, וְהָיְתָה מִתְגַּלְגֶּלֶת וּבָאָה עִמָּהֶן בַּמַּסָּעוֹת. כֵּיוָן שֶׁהָיוּ הַדְּגָלִים חוֹנִין וְהַמִּשְׁכָּן עוֹמֵד, הָיָה אוֹתוֹ הַסֶּלַע בָּא וְיוֹשֵׁב לוֹ בַּחֲצַר אֹהֶל מוֹעֵד, וְהַנְּשִׂיאִים בָּאִין וְעוֹמְדִין עַל גַּבָּהּ וְאוֹמְרִים: עֲלִי בְאֵר עֱנוּ לָהּ (שם כא, יז), וְהָיָה עוֹלֶה. וְאַחֲרֵי כֵן הֵבֵאתִי לָהֶם שַׂלְוִים. הֲמִדְבָּר הָיִיתִי לְיִשְׂרָאֵל (ירמיה ב, לא), שֶׁמָּא כַּמִּדְבָּר נָהַגְתִּי אֶתְכֶם. אִם אֶרֶץ מַאְפֵּלְיָה (שם), לֹא אֲנִי בְּכְבוֹדִי הָיִיתִי מֵאִיר לָכֶם מַאֲפֶלְכֶם, שֶׁנֶּאֱמַר: וַה׳ הוֹלֵךְ וְגוֹ׳ (שמות יג, כא). דָּבָר אַחֵר, מַהוּ מַאְפֵּלְיָה. שֶׁמָּא אָמַרְתִּי, שֶׁאֲנִי מֵבִיא לָהֶם טוֹבָה וְהִלְקַשְׁתִּי אוֹתָהּ. וְאֵין מַאְפֵּלְיָה אֶלָּא לָשׁוֹן הַלְקָשָׁה, שֶׁנֶּאֱמַר: וְהַחִטָּה וְהַכֻּסֶּמֶת לֹא נֻכּוּ כִּי אֲפִילוֹת הֵנָּה (שמות ט, לב). אָמַר יְהוֹשֻׁעַ, לֹא נָפַל דָּבָר אֶחָד מִכָּל הַדְּבָרִים הַטּוֹבִים אֲשֶׁר דִּבֶּר ה׳ אֱלֹהֵיכֶם עֲלֵיכֶם הַכֹּל בָּאוּ לָכֶם (יהושע כג, יד). מַדּוּעַ אָמְרוּ עַמִּי רַדְנוּ (ירמיה ב, לא). מַהוּ רַדְנוּ. לְשׁוֹן מִשְׁנָה הוּא, הָרוֹדֶה פַּת בַּתַּנּוּר. אָמְרוּ יִשְׂרָאֵל, כְּשֶׁהַפַּת אֲפוּיָה בַּתַּנּוּר וְנִטֶּלֶת מִמֶּנּוּ, יְכוֹלָה הִיא לְקַבֵּעַ בַּתַּנּוּר עוֹד. וְאָנוּ הָיִינוּ בִּירוּשָׁלַיִם כִּבְתַנּוּר, שֶׁנֶּאֱמַר: נְאֻם ה׳ אֲשֶׁר אוּר לוֹ בְּצִיּוֹן וְתַנּוּר לוֹ בִּירוּשָׁלָיִם (ישעיה לא, ט). וְהִגְלִיתָנוּ לְבָבֶל, וּמָה אַתָּה מְבַקֵּשׁ מִמֶּנּוּ עוֹד, מַדּוּעַ אָמְרוּ עַמִּי רַדְנוּ. דָּבָר אַחֵר, מַהוּ רַדְנוּ. כְּעִנְיָן שֶׁנֶּאֱמַר: כִּי הוּא רוֹדֶה בְכָל עֵבֶר הַנָּהָר מִתִּפְסַח וְעַד עַזָּה (מל״א ה, ד). אָמְרוּ לוֹ: נִתַּצְתָּ לָנוּ אֶת בֵּית הַמִּקְדָּשׁ וְסִלַּקְתָּ שְׁכִינָתְךָ מִמֶּנּוּ, מָה אַתָּה מְבַקֵּשׁ עוֹד, לֹא נָבֹא עוֹד אֵלֶיךָ (ירמיה ב, לא). אָמַר לָהֶן, מִי יִתֵּן לִי וְהָיִיתִי בַּמִּדְבָּר עַכְשָׁו, שֶׁעָשִׂיתִי לָכֶם אוֹתָן הַנִּסִּים. וְכֵן הוּא אוֹמֵר, מִי יִתְּנֵנִי בַּמִּדְבָּר מְלוֹן אוֹרְחִים וְגוֹ׳ (שם ט, א). הֵיכָן שֶׁהָיִיתִי מִסְתַּלֵּק, שֶׁנֶּאֱמַר: יִשְׂאוּ מִדְבָּר וְעָרָיו וְגוֹ׳ (ישעיה מב, יא). מָשָׁל לְנָשִׂיא שֶׁנִּכְנַס לִמְדִינָה, וְרָאוּ אוֹתוֹ בְּנֵי הַמְּדִינָה וּבָרְחוּ. נִכְנַס לַשֵּׁנִיָּה וּבָרְחוּ מִלְּפָנָיו. נִכְנַס לָעִיר אֶחָד חֲרֵבָה, רָאוּ אוֹתוֹ הִתְחִילוּ מְקַלְסִין אוֹתוֹ. אָמַר הַנָּשִׂיא, זוֹ הָעִיר טוֹבָה הִיא מִכָּל הַמְּדִינוֹת, כָּאן אֲנִי בּוֹנֶה לִי אַכְסַנְיָא, וּבְכָאן אֲנִי דָּר. כָּךְ כְּשֶׁבָּא הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא לַיָּם, בָּרַח מִלְּפָנָיו, שֶׁנֶּאֱמַר: הַיָּם רָאָה וַיָּנֹס (תהלים קיד, ג). נִגְלָה עַל הַר סִינַי, בָּרְחוּ שֶׁנֶּאֱמַר: הֶהָרִים רָקְדוּ כְאֵלִים (שם פסוק ד). בָּא לְמִדְבַּר חֲרֵבָה, קִבְּלָה אוֹתוֹ וְקִלְסָה אוֹתוֹ, שֶׁנֶּאֱמַר: יִשְׂאוּ מִדְבָּר וְעָרָיו וְגוֹ׳ (ישעיה מ, ב-יא). אָמַר הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא, זֶה הַמִּדְבָּר טוֹבָה מִכָּל הַמְּדִינוֹת, כָּאן אֲנִי בּוֹנֶה לִי אַכְסַנְיָה יָרֵד לְתוֹכָהּ, הִתְחִילוּ הַכֹּל שְׂמֵחִים, שֶׁהַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא יָרֵד לְתוֹכוֹ, שֶׁנֶּאֱמַר: יְשַׂשׂוּם מִדְבָּר וְצִיָּה וְתָגֵל עֲרָבָה וְתִפְרַח כַּחֲבַצָּלֶת (שם לה, א).

ג **וַיְדַבֵּר** ה׳ אֶל מֹשֶׁה בְּמִדְבַּר סִינַי. עַד שֶׁלֹּא הוּקַם הַמִּשְׁכָּן, דִּבֵּר עִמּוֹ בַּסְּנֶה, שֶׁנֶּאֱמַר: וַיֵּרָא אֵלָיו אֱלֹהִים מִתּוֹךְ הַסְּנֶה (שמות ג, ד). אַחֲרֵי כֵן דִּבֵּר עִמּוֹ בְּמִדְיָן, שֶׁנֶּאֱמַר: וַיֹּאמֶר ה׳ אֶל מֹשֶׁה בְּמִדְיָן (שם ד, יט). אַחֲרֵי כֵן דִּבֵּר עִמּוֹ בְּמִצְרַיִם, שֶׁנֶּאֱמַר: וַיֹּאמֶר ה׳ אֶל מֹשֶׁה וְאֶל אַהֲרֹן בְּאֶרֶץ מִצְרַיִם לֵאמֹר (שם יב, א). וְאַחֲרֵי כֵן

דִּבֵּר עִמּוֹ בְּסִינַי, שֶׁנֶּאֱמַר: וַיְדַבֵּר ה׳ אֶל מֹשֶׁה בְּמִדְבַּר סִינַי. כֵּיוָן שֶׁהוּקַם הַמִּשְׁכָּן, אָמַר, יָפָה הוּא הַצְנִיעוּת, שֶׁנֶּאֱמַר: וְהַצְנֵעַ לֶכֶת עִם אֱלֹהֶיךָ (מיכה ו, ח). הִתְחִיל לְדַבֵּר עִמּוֹ בְּאֹהֶל מוֹעֵד. וְכֵן דָּוִד אָמַר, כָּל כְּבוֹדָהּ בַּת מֶלֶךְ פְּנִימָה מִמִּשְׁבְּצוֹת זָהָב לְבוּשָׁהּ (תהלים מה, יד). בַּת מֶלֶךְ, זֶה מֹשֶׁה, שֶׁנֶּאֱמַר: וַתִּבְיאֵהוּ לְבַת פַּרְעֹה וַיְהִי לָהּ לְבֵן (שמות ב, י). וּכְתִיב: וְסִכַּרְתִּי אֶת מִצְרַיִם בְּיַד אֲדֹנִים קָשֶׁה (ישעיה יט, ד), אֵלּוּ הַמַּכּוֹת שֶׁבָּאוּ עַל הַמִּצְרִים. וּמֶלֶךְ עַז יִמְשָׁל בָּם (שם), זֶה מֹשֶׁה, שֶׁהָיָה מַלְכָּהּ שֶׁל תּוֹרָה שֶׁנִּקְרֵאת עֹז, שֶׁנֶּאֱמַר: ה׳ עֹז לְעַמּוֹ יִתֵּן (תהלים כט, יא). לְפִיכָךְ, כָּל כְּבוֹדָהּ בַּת מֶלֶךְ פְּנִימָה. מִמִּשְׁבְּצוֹת זָהָב לְבוּשָׁהּ, זֶה אַהֲרֹן, שֶׁנֶּאֱמַר: וְעָשִׂיתָ מִשְׁבְּצוֹת זָהָב (שמות כח, יג). מִכָּאן אָמְרוּ חֲכָמֵינוּ זִכְרוֹנָם לִבְרָכָה, כָּל אִשָּׁה שֶׁהִיא מַצְנַעַת עַצְמָהּ, אֲפִלּוּ בַּת יִשְׂרָאֵל, רְאוּיָה שֶׁתִּנָּשֵׂא לְכֹהֵן גָּדוֹל וְתַעֲמִיד כֹּהֲנִים גְּדוֹלִים, שֶׁנֶּאֱמַר: כָּל כְּבוֹדָהּ בַּת מֶלֶךְ פְּנִימָה, מִמִּשְׁבְּצוֹת זָהָב לְבוּשָׁהּ. אָמַר הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא, כָּךְ הוּא כְּבוֹדִי שֶׁיִּהְיֶה מְדַבֵּר מִבִּפְנִים, שֶׁנֶּאֱמַר: וּבְבֹא מֹשֶׁה אֶל אֹהֶל מוֹעֵד לְדַבֵּר אִתּוֹ וַיִּשְׁמַע אֶת הַקּוֹל מִדַּבֵּר אֵלָיו (במדבר ז, פט). אָמַר רַבִּי יְהוֹשֻׁעַ בֶּן לֵוִי, אִלּוּ הָיוּ יוֹדְעִין אֻמּוֹת הָעוֹלָם מַה בֵּית הַמִּקְדָּשׁ יָפֶה לָהֶם, קַסְטוֹרְיוֹת הָיוּ מַקִּיפִין אוֹתוֹ כְּדֵי לִשָּׁמְרוֹ, שֶׁהָיָה יָפֶה לָהֶם יוֹתֵר מִמַּה שֶׁהָיָה יָפֶה לְיִשְׂרָאֵל. שֶׁכָּךְ שְׁלֹמֹה סִדֵּר בִּתְפִלָּתוֹ, וְגַם אֶל הַנֵּכְרִי אֲשֶׁר לֹא מֵעַמְּךָ יִשְׂרָאֵל הוּא, אַתָּה תִּשְׁמַע הַשָּׁמַיִם וְגוֹ׳ וְעָשִׂיתָ כְּכֹל אֲשֶׁר יִקְרָא אֵלֶיךָ הַנֵּכְרִי (מל״א ח, מא-מג). אֲבָל כְּשֶׁבָּא אֵצֶל יִשְׂרָאֵל, מַה כְּתִיב: וְנָתַתָּ לָאִישׁ כְּכָל דְּרָכָיו אֲשֶׁר תֵּדַע אֶת לְבָבוֹ (דה״ב ו, ל). אָמַר שְׁלֹמֹה, רִבּוֹן הָעוֹלָמִים, אִם הוּא רָאוּי, תֵּן לוֹ. וְאִם אֵינוֹ רָאוּי, אַל תִּתֵּן לוֹ. וְלֹא תֹאמַר בֵּית הַמִּקְדָּשׁ בִּלְבַד הָיָה יָפֶה לָהֶם, אֶלָּא אִלּוּלֵי יִשְׂרָאֵל, לֹא הָיָה מָטָר יוֹרֵד לָעוֹלָם, וְלֹא הַשֶּׁמֶשׁ זוֹרַחַת, שֶׁבִּזְכוּתָן הַמָּטָר יוֹרֵד, וְהַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא מַזְרִיחַ בָּעוֹלָם הַזֶּה, וְלֶעָתִיד, אֻמּוֹת הָעוֹלָם רוֹאִין הֵיאַךְ הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא מִתְדַּבֵּק עִם יִשְׂרָאֵל. וְהֵם בָּאִים לְהִדַּבֵּק בָּהֶם, שֶׁנֶּאֱמַר: נֵלְכָה עִמָּכֶם כִּי שָׁמַעְנוּ אֱלֹהִים עִמָּכֶם (זכריה ח, כג).

ד **וַיְדַבֵּר** ה׳ אֶל מֹשֶׁה בְּמִדְבַּר סִינַי. זֶה שֶׁאָמַר הַכָּתוּב: שָׁרְרֵךְ אַגַּן הַסַּהַר, אַל יֶחְסַר הַמָּזֶג, בִּטְנֵךְ עֲרֵמַת חִטִּים, סוּגָה בַּשּׁוֹשַׁנִּים (שה״ש ז, ג). מְדַבֵּר בְּסַנְהֶדְרִין שֶׁל יִשְׂרָאֵל, שֶׁהָיְתָה נִתּוּנָה בְּלִשְׁכַּת הַגָּזִית, וְהִיא מְשׁוּלָּה בַּשּׁוֹרֶר הַזֶּה. וְלָמָּה נִמְשְׁלָה בַּשּׁוֹרֶר. מָה הַשּׁוֹרֶר הַזֶּה נָתוּן בְּאֶמְצַע הַגּוּף, כָּךְ הַסַּנְהֶדְרִין יוֹשְׁבִין בָּאֶמְצָעִית שֶׁל בֵּית הַמִּקְדָּשׁ. אֶל יֶחְסַר הַמָּזֶג, שֶׁלֹּא הָיוּ חֲסֵרִין אֶחָד מִשְּׁלִישִׁיתָן. אֶל יֶחְסַר הַמָּזֶג. מִי שֶׁהוּא מוֹזֵג כָּרָאוּי, מוֹזֵג שְׁלִישֵׁי שֶׁל כּוֹס יַיִן וּשְׁנֵי חֲלָקִים מַיִם. כָּךְ הָיוּ סַנְהֶדְרִין יוֹשְׁבִין מִתְמִיד שֶׁל שַׁחַר עַד תָּמִיד שֶׁל בֵּין הָעַרְבַּיִם. וְלֹא הָיָה אֶחָד מֵהֶן נִפְנֶה לְצָרְכּוֹ. וּמָה הָיוּ עוֹשִׂין כְּשֶׁהָיָה אֶחָד מֵהֶם מְבַקֵּשׁ לָצֵאת הָיָה סוֹפֵר, אִם הָיָה שָׁם עֶשְׂרִים וּשְׁלֹשָׁה, הָיָה יוֹצֵא. וְאִם לָאו, אֵינוֹ יוֹצֵא. לָמָּה, שֶׁכָּךְ כְּתִיב: אֶל יֶחְסַר הַמָּזֶג. בִּטְנֵךְ עֲרֵמַת חִטִּים. לָמָּה נִמְשְׁלוּ לְחִטִּים. מָה עֲרֵמַת חִטִּים זוֹ נִכְנָסָה לְאוֹצָר בְּמִנְיָן וְיוֹצֵאת בְּמִנְיָן, אַף כָּאן אָמַר הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא, שֶׁיִּהְיוּ נִמְנִין בְּכָל שָׁעָה. לְכָךְ נֶאֱמַר: בִּטְנֵךְ עֲרֵמַת חִטִּים. אֲבָל הַתֶּבֶן וְהַקַּשׁ אֵינָן נִמְנִין וְלֹא נִמְדָּדִין. כָּךְ אֻמּוֹת הָעוֹלָם נִמְשָׁלִין כְּתֶבֶן וּכְקַשׁ, שֶׁנֶּאֱמַר: יִהְיוּ כְּמוֹץ לִפְנֵי רוּחַ (תהלים לה, ה). וְכֵן הוּא אוֹמֵר, וּבֵית עֵשָׂו לְקַשׁ (עובדיה א, יח). לָמָּה, שֶׁאֵין לוֹ לְהַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא מֵהֶן הֲנָאָה, שֶׁנֶּאֱמַר: כָּל הַגּוֹיִם כְּאַיִן נֶגְדּוֹ, מֵאֶפֶס וָתֹהוּ נֶחְשְׁבוּ לוֹ (ישעיה מ, יז). אֲבָל יִשְׂרָאֵל לְהַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא, הֲנָאָה לוֹ בָּהֶן, קוֹרִין קְרִיאַת שְׁמַע וּמִתְפַּלְלִין, וּמְבָרְכִין שְׁמוֹ בְּכָל יוֹם וּבְכָל שָׁעָה עַל כָּל דָּבָר וְדָבָר, לְפִיכָךְ הֵם נִמְנִין בְּכָל שָׁעָה. וּלְכָךְ נִמְשְׁלוּ בְּחִטִּים, בִּטְנֵךְ עֲרֵמַת חִטִּים.

ה **וַיְדַבֵּר** ה׳ אֶל מֹשֶׁה בְּמִדְבַּר סִינַי שְׁאוּ אֶת רֹאשׁ כָּל עֲדַת. זֶה שֶׁאָמַר הַכָּתוּב: לֹא עָשָׂה כֵן לְכָל גּוֹי וּמִשְׁפָּטִים בַּל יְדָעוּם הַלְלוּיָהּ (תהלים קמז, כ). מָשָׁל לַמֶּלֶךְ שֶׁנָּשָׂא אִשָּׁה רְאשׁוֹנָה, לֹא כָּתַב לָהּ כְּתֻבָּה. גֵּרְשָׁהּ, לֹא כָּתַב לָהּ גֵּט. וְכֵן לַשְּׁנִיָּה, וְכֵן לַשְּׁלִישִׁית. לַזְּמַן רָאָה עֲנִיָּה אַחַת יְתוֹמָה בַּת טוֹבִים, צְנוּעָה בְּמַעֲשֶׂיהָ וּכְשֵׁרָה. בִּקֵּשׁ לִישָּׂא אוֹתָהּ, אָמַר לְשׁוֹשְׁבִינוֹ, זוֹ אֲנִי רוֹצֶה לִישָּׂא, וְאֵינִי נוֹהֵג בָּהּ כָּרִאשׁוֹנוֹת. זוֹ בַּת מְלָכִים, צְנוּעָה בְּמַעֲשֶׂיהָ וּכְשֵׁרָה הִיא. אֶכְתֹּב לָהּ כְּתֻבָּה בְּאֵיזֶה יוֹם בְּאֵיזֶה שָׁנָה בְּאֵיזֶה חֹדֶשׁ בְּכַמָּה לַחֹדֶשׁ בְּאֵיזוֹ אַפְּטֶיָא, כְּשֵׁם שֶׁכָּתוּב בְּאֶסְתֵּר, וַתִּלָּקַח אֶסְתֵּר אֶל הַמֶּלֶךְ אֲחַשְׁוֵרוֹשׁ אֶל בֵּית מַלְכוּתוֹ בַּחֹדֶשׁ הָעֲשִׂירִי הוּא חֹדֶשׁ טֵבֵת בִּשְׁנַת שֶׁבַע לְמַלְכוּתוֹ (אסתר ב, טז). בָּרָא הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא לְדוֹר הַמַּבּוּל וּלְדוֹר הַפְּלָגָה וְלִסְדוֹמִיִּים וְלַמִּצְרִים וְלֹא כָּתַב אֵימָתַי בְּרָאָם וְאֵימָתַי הֶעֱבִירָם, אֶלָּא, בַּיּוֹם הַזֶּה נִבְקְעוּ כָּל מַעְיְנוֹת תְּהוֹם רַבָּה וַאֲרֻבּוֹת הַשָּׁמַיִם נִפְתָּחוּ (בראשית ז, יא). וְכֵן לְדוֹר הַפְּלָגָה וְלַסְּדוֹמִים וְלַמִּצְרִים. כֵּיוָן שֶׁעָמְדוּ יִשְׂרָאֵל, אָמַר לֵיהּ הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא לְמֹשֶׁה, אֵינִי נוֹהֵג בָּהֶם כְּרִאשׁוֹנִים, שֶׁאִלּוּ בְּנֵי אַבְרָהָם יִצְחָק וְיַעֲקֹב. לְכָךְ כָּתוּב, בְּאֵיזֶה חֹדֶשׁ בְּכַמָּה לַחֹדֶשׁ בְּאֵיזֶה יוֹם בְּאֵיזֶה שָׁבוּעַ בְּאֵיזֶה אַפְּטֶיָא מְדִינָה רוֹמִמְתִּי קַרְנָם וְכָתַבְתִּי לָהֶם תְּלוּי רֹאשׁ. לְכָךְ נֶאֱמַר: וַיְדַבֵּר ה׳ אֶל מֹשֶׁה בְּמִדְבַּר סִינַי, הֲרֵי אַפַּרְכִי. בְּאֹהֶל מוֹעֵד, הֲרֵי הַמְּדִינָה. בְּאֶחָד לַחֹדֶשׁ, הֲרֵי יוֹם. בַּשָּׁנָה הַשֵּׁנִית, הֲרֵי שָׁנָה. בְּאֵיזֶה חֹדֶשׁ, לַחֹדֶשׁ הַשֵּׁנִי, הֲרֵי נִכְתָּבָה אַפַּטֶיָא שֶׁלָּהֶן. לָמָּה שְׁאוּ אֶת רֹאשׁ. לְקַיֵּם מַה שֶּׁנֶּאֱמַר: לֹא עָשָׂה כֵן לְכָל גּוֹי (תהלים קמז, כ). וּמָה עָשָׂה. הֵרִים רֹאשָׁם, שֶׁנֶּאֱמַר: וַיָּרֶם קֶרֶן לְעַמּוֹ, תְּהִלָּה לְכָל חֲסִידָיו, לִבְנֵי יִשְׂרָאֵל עַם קְרוֹבוֹ, הַלְלוּיָהּ (שם קמח, יד).

ו **וַיְדַבֵּר** ה׳ אֶל מֹשֶׁה. אַשְׁרֵיךְ מֹשֶׁה, שִׁשִּׁים רִבּוֹא עוֹמְדִין, וְהַכֹּהֲנִים וְהַלְוִיִּים וְהַזְּקֵנִים וְהַכֹּל עוֹמְדִין, וּמִכֻּלָּם לֹא דִּבֵּר אֶלָּא עִם מֹשֶׁה, שֶׁנֶּאֱמַר: וַיְדַבֵּר ה׳ אֶל מֹשֶׁה. בְּמִדְבַּר סִינַי. וְלָמָּה בְּמִדְבַּר סִינַי. מִכָּאן שָׁנוּ רַבּוֹתֵינוּ, בִּשְׁלֹשָׁה דְּבָרִים נִתְּנָה הַתּוֹרָה, בָּאֵשׁ וּבַמַּיִם וּבַמִּדְבָּר. בָּאֵשׁ, שֶׁנֶּאֱמַר: וְהַר סִינַי עָשַׁן כֻּלּוֹ מִפְּנֵי אֲשֶׁר יָרַד עָלָיו ה׳ בָּאֵשׁ וַיַּעַל עֲשָׁנוֹ כְּעֶשֶׁן הַכִּבְשָׁן וַיֶּחֱרַד כָּל הָהָר מְאֹד (שמות יט, יח). בַּמַּיִם, שֶׁנֶּאֱמַר: ה׳ בְּצֵאתְךָ מִשֵּׂעִיר בְּצַעְדְּךָ וְגוֹ׳ (שופטים ה, ד). בַּמִּדְבָּר, שֶׁנֶּאֱמַר: בְּמִדְבַּר סִינַי לֵאמֹר. וְלָמָּה נִתְּנָה בִּשְׁלֹשָׁה דְּבָרִים אֵלּוּ. לוֹמַר לְךָ, מַה דִּבְרִים הָלָלוּ חִנָּם לְכָל בָּאֵי עוֹלָם, אַף הַתּוֹרָה חִנָּם לְכָל בָּאֵי עוֹלָם, שֶׁנֶּאֱמַר: הוֹי כָּל צָמֵא לְכוּ לַמַּיִם וַאֲשֶׁר אֵין לוֹ כֶּסֶף לְכוּ שִׁבְרוּ וֶאֱכֹלוּ וּלְכוּ שִׁבְרוּ בְלוֹא כֶסֶף וּבְלֹא מְחִיר יַיִן וְחָלָב (ישעיה נה, א). בְּמִדְבַּר סִינַי, לָמָּה בְּמִדְבַּר סִינַי. אֶלָּא כָּל מִי שֶׁאֵינוֹ עוֹשֶׂה עַצְמוֹ הֶפְקֵר כַּמִּדְבָּר, אֵינוֹ יָכוֹל לִקְנוֹת אֶת הַתּוֹרָה. לְכָךְ נֶאֱמַר: בְּמִדְבַּר סִינַי.

ז **וַיְדַבֵּר** ה׳ אֶל מֹשֶׁה בְּמִדְבַּר סִינַי. שִׁשָּׁה דְּבָרִים נִקְרְאוּ לוֹ, הַר אֱלֹהִים, הַר בָּשָׁן, הַר גַּבְנוּנִים (תהלים סח, טז), הָהָר חָמָד, הַר חוֹרֵב, הַר סִינַי. הַר הָאֱלֹהִים, הַר שֶׁשִּׁיַּשֵּׁב בּוֹ אֱלֹהִים בַּדִּין, שֶׁנֶּאֱמַר: וְאֵלֶּה הַמִּשְׁפָּטִים (שמות כא, א). הַר בָּשָׁן, הַר בָּא שָׁם הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא. הַר גַּבְנוּנִים, הַר שֶׁפָּסַל אֶת כָּל הֶהָרִים, כְּמָה דְאַתְּ אָמַר: אוֹ גִּבֵּן אוֹ דַק (ויקרא כא, כ). הָהָר חָמָד, הַר שֶׁחָמַד לְיֹשֵׁב בּוֹ, שֶׁנֶּאֱמַר: הָהָר חָמַד אֱלֹהִים לְשִׁבְתּוֹ (תהלים סח, טז). הַר חוֹרֵב, שֶׁבּוֹ נִמְשְׁכָה חֶרֶב, מוֹת יוּמַת הַנּוֹאֵף וְהַנּוֹאֶפֶת (ויקרא כ, י), מוֹת יוּמַת הָרוֹצֵחַ (במדבר לה, טז). הַר סִינַי, שֶׁבּוֹ נִשְׁנְאוּ עוֹבְדֵי עֲבוֹדָה זָרָה לְהַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא, וְנָתַן לָהֶם אַפּוֹפְסִין, שֶׁנֶּאֱמַר: כִּי הַגּוֹיִם חָרֹב יֶחֱרָבוּ (ישעיה ס, יב). אָמַר רַבִּי אַבָּא בַּר כַּהֲנָא בְּשֵׁם רַבִּי יוֹחָנָן, חָרֹב יֶחֱרָבוּ, שֶׁנִּטְלוּ שָׁם אַפּוֹפְסִין.

ח **וַיְדַבֵּר** ה׳ אֶל מֹשֶׁה בְּמִדְבַּר סִינַי. מָה אָמַר לֵיהּ: שְׂאוּ אֶת רֹאשׁ כָּל עֲדַת בְּנֵי יִשְׂרָאֵל. אָמַר הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא לְיִשְׂרָאֵל, לֹא חִבַּבְתִּי אֶמָּה יוֹתֵר מִכֶּם, לְכָךְ נָתַתִּי לָכֶם תְּלוּי רֹאשׁ, כְּשֵׁם שֶׁאֲנִי יֵשׁ לִי תְּלוּי רֹאשׁ עַל כָּל בָּאֵי עוֹלָם, שֶׁנֶּאֱמַר: לְךָ ה׳ הַגְּדֻלָּה וְהַגְּבוּרָה וְהַתִּפְאֶרֶת וְהַנֵּצַח וְהַהוֹד כִּי כֹל בַּשָּׁמַיִם וּבָאָרֶץ, לְךָ ה׳ הַמַּמְלָכָה וְהַמִּתְנַשֵּׂא לְכֹל לְרֹאשׁ (דה״א כט, יא). לְפִיכָךְ נָתַתִּי לָכֶם תְּלוּי רֹאשׁ, שֶׁנֶּאֱמַר: שְׂאוּ אֶת רֹאשׁ, לְקַיֵּם מַה שֶּׁנֶּאֱמַר: וְיֵרֵם קֶרֶן לְעַמּוֹ תְּהִלָּה לְכָל חֲסִידָיו לִבְנֵי יִשְׂרָאֵל עַם קְרוֹבוֹ הַלְלוּיָהּ (תהלים קמח, יד). וְכֵן הוּא אוֹמֵר, וּנְתָנְךָ ה׳ אֱלֹהֶיךָ עֶלְיוֹן עַל כָּל גּוֹיֵי הָאָרֶץ (דברים כח, א).

ט **וַיְדַבֵּר** ה׳ אֶל מֹשֶׁה וְאֶל אַהֲרֹן לֵאמֹר אִישׁ עַל דִּגְלוֹ בְּאוֹתוֹת. יִלְמְדֵנוּ רַבֵּנוּ, בְּתוֹךְ כַּמָּה אַמּוֹת אָדָם יָכוֹל לְהַלּוֹךְ בְּשַׁבָּת. כָּךְ שָׁנוּ רַבּוֹתֵינוּ, הַשּׁוֹבֶת בַּדֶּרֶךְ, עוֹשֶׂה לוֹ עֲגֻלָּה עַד אַרְבַּע אַמּוֹת, דִּבְרֵי רַבִּי חֲנַנְיָא בֶּן אַנְטִיגְנוֹס. וּמְטַלְטֵל לְתוֹךְ אַרְבַּע אַמּוֹת בְּשַׁבָּת, וְאוֹמֵר שְׁבִיתָתִי בִּמְקוֹמִי, וְזָכָה לוֹ מְקוֹמוֹ אַלְפַּיִם אַמָּה לְכָל רוּחַ. וְכַמָּה הֵן, אַרְבַּע אַמּוֹת. רַבִּי יְהוּדָה אוֹמֵר, כְּדֵי שֶׁיִּשּׁוֹל הַחֻפָּץ מִמַּרְגְּלוֹתָיו וְיִתְּנֶנּוּ מֵרֹאשׁוֹתָיו. וְהַשּׁוֹבֶת בִּמְדִינָה, אֲפִלּוּ הִיא כְּאַנְטִיוֹכְיָא שֶׁהִיא מְדִינָה גְּדוֹלָה, מְהַלֵּךְ אֶת כֻּלָּהּ וְעָבוּרָהּ, וְחוּץ מֵעָבוּרָהּ אַלְפַּיִם אַמָּה לְכָל רוּחַ. וּמַהוּ עָבוּרָהּ. חֲנֻיּוֹת וּפֻנְדָּקָאִיּוֹת שֶׁהֵן חוּץ לַמְּדִינָה עַל הַדֶּרֶךְ. וְהַשּׁוֹבֶת בְּמִעָרָה, אֲפִלּוּ הִיא גְּדוֹלָה כַּמִּעָרָה שֶׁבָּרַח בָּהּ צִדְקִיָּה מֶלֶךְ יְהוּדָה שֶׁהָיָה בַּת שְׁנֵים עָשָׂר מִיל, מְהַלֵּךְ אֶת כֻּלָּהּ, וְחוּץ מִמֶּנָּה אַלְפַּיִם אַמָּה לְכָל רוּחַ שֶׁיִּרְצֶה. וּמִנַּיִן סָמְכוּ חֲכָמִים. מִדִּבְרֵי תוֹרָה, שֶׁנֶּאֱמַר: וּמִדַּתֶּם מִחוּץ לָעִיר אֶת פְּאַת קֵדְמָה אַלְפַּיִם בָּאַמָּה וְגוֹ׳ (במדבר לה, ה). וְכֵן אַתָּה מוֹצֵא בִּיהוֹשֻׁעַ כְּשֶׁהָלַךְ לְהַחֲרִיב אֶת יְרִיחוֹ, וַיֹּאמֶר יְהוֹשֻׁעַ לְיִשְׂרָאֵל, עֲתִידִין אַתֶּם לַעֲמֹד שָׁם וְלַעֲשׂוֹת אֶת הַשַּׁבָּת שָׁם. אֶלָּא, אִם תַּרְחִיקוּ מִן הָאָרוֹן, לֹא תַרְחִיקוּ יוֹתֵר מֵאַלְפַּיִם אַמָּה לְכָל רוּחַ. לָמָּה, שֶׁתְּהֵיוּ רַשָּׁאִין לָבֹא לְהִתְפַּלֵּל לִפְנֵי הָאָרוֹן בְּשַׁבָּת. וְכֵן הוּא אוֹמֵר, אַךְ רָחוֹק יִהְיֶה בֵּינֵיכֶם וּבֵינָיו כְּאַלְפַּיִם אַמָּה בַּמִּדָּה, אַל תִּקְרְבוּ אֵלָיו, לְמַעַן אֲשֶׁר תֵּדְעוּ אֶת הַדֶּרֶךְ אֲשֶׁר תֵּלְכוּ בָהּ, כִּי לֹא עֲבַרְתֶּם בַּדֶּרֶךְ מִתְּמוֹל שִׁלְשׁוֹם (יהושע ג, ד). וְכֵן אַתָּה מוֹצֵא, כְּשֶׁאָמַר הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא לְמֹשֶׁה שֶׁיַּעֲשֶׂה לוֹ דְּגָלִים, אָמַר לוֹ: הַשְׁוֵה אוֹתָם לְדִגְלֵיהֶם לְכָל רוּחַ. מִנַּיִן, מִמַּה שֶּׁקָּרְאוּ בָּעִנְיָן, שֶׁנֶּאֱמַר: אִישׁ עַל דִּגְלוֹ.

י **אִישׁ** עַל דִּגְלוֹ. זֶה שֶׁאָמַר הַכָּתוּב: נַרְנְנָה בִּישׁוּעָתֶךָ וּבְשֵׁם אֱלֹהֵינוּ נִדְגֹּל (תהלים כ, ו). נַרְנְנָה בִּישׁוּעָתֶךָ, שֶׁנֶּאֱמַר: וַיּוֹשַׁע ה׳ (שמות יד, ל). וּבְשֵׁם אֱלֹהֵינוּ נִדְגֹּל. הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא שְׁמוֹ כִּשְׁמוֹתֵינוּ, וְעָשָׂה לָנוּ דְּגָלִים, שֶׁנֶּאֱמַר: אִישׁ עַל דִּגְלוֹ בְּאוֹתוֹת. חִבָּה גְּדוֹלָה חִבֵּב הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא אֶת יִשְׂרָאֵל שֶׁעָשָׂאן דְּגָלִים כְּמַלְאֲכֵי הַשָּׁרֵת, כְּדֵי שֶׁיִּהְיוּ נִכָּרִין בְּנֵי רְאוּבֵן לְעַצְמָן וּבְנֵי שִׁמְעוֹן לְעַצְמָן. וּמִנַּיִן שֶׁהִיא אָהֳבָה. שֶׁכֵּן הוּא אוֹמֵר, הֱבִיאַנִי אֶל בֵּית הַיַּיִן וְדִגְלוֹ עָלַי אַהֲבָה (שה״ש ב, ה). אָמַר רַבִּי אַבָּהוּ, וּמַה תַּלְמוּד לוֹמַר: וְדִגְלוֹ עָלַי אַהֲבָה, הֱבִיאַנִי אֶל בֵּית הַיַּיִן. מָשָׁל לְמָה הַדָּבָר דּוֹמֶה. לְעָשִׁיר שֶׁהָיָה לוֹ אוֹצָר מָלֵא יַיִן, נִכְנַס לְבָדְקוֹ וּמְצָאוֹ כֻּלּוֹ חֹמֶץ. בָּא לָצֵאת לוֹ מִתּוֹךְ הָאוֹצָר, מָצָא שָׁם חָבִית אַחַת וְיַיִן טוֹב. אָמַר, חָבִית זוֹ חֲבִיבָה עָלַי מִכָּל הָאוֹצָר. כָּךְ בָּרָא הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא אֶת שִׁבְעִים אֻמּוֹת, וּמִכֻּלָּם לֹא מָצָא חֲנָאָה אֶלָּא בְּיִשְׂרָאֵל, שֶׁנֶּאֱמַר: הֱבִיאַנִי אֶל בֵּית הַיַּיִן. שְׁנֵי יוֹדִין עֶשְׂרִים, נוּן חֲמִשִּׁים, חֲרֵי שִׁבְעִים, אֵלּוּ שִׁבְעִים אֻמּוֹת. וּמִכֻּלָּם לֹא אָהַב אֶלָּא יִשְׂרָאֵל, שֶׁנֶּאֱמַר: וְדִגְלוֹ עָלַי אַהֲבָה. וְאוֹמֵר: שִׁשִּׁים הֵמָּה מְלָכוֹת וּשְׁמֹנִים פִּילַגְשִׁים וַעֲלָמוֹת אֵין מִסְפָּר, אַחַת הִיא יוֹנָתִי תַּמָּתִי (שם ו, ח-ט). רַבִּי יְהוּדָה אוֹמֵר, הֱבִיאַנִי אֶל בֵּית הַיַּיִן, לְמַרְתֵּף גָּדוֹל שֶׁל יַיִן, זֶה סִינַי. וְלָמַדְנוּ מִשָּׁם תּוֹרָה, שֶׁנִּתְּנָה בְּאַרְבָּעִים וְתִשְׁעָה פָּנִים טָהוֹר, וּבְאַרְבָּעִים וְתִשְׁעָה פָּנִים טָמֵא. וְדִגְלוֹ, בְּגִימַטְרִיָּא אַרְבָּעִים וְתִשַּׁע. הֱבִיאַנִי אֶל בֵּית הַיַּיִן. אָמַר רַבִּי חֲנַנְיָא, בָּרְאשׁוֹנָה כָּל מִי שֶׁהָיָה מַרְאֶה אִקּוֹנִין שֶׁל מֶלֶךְ בְּאֶצְבַּע, הָיָה נֶהֱרָג. וְהַתִּינוֹקוֹת הוֹלְכִין לְבֵית הַסֵּפֶר וּמַרְאִין אֶת הַמַּזְכֶּרֶת בְּאֶצְבְּעוֹתֵיהֶן. אָמַר הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא, וְדִגְלוֹ עָלַי אַהֲבָה. אֲפִלּוּ אָדָם יוֹשֵׁב וְעוֹסֵק בַּתּוֹרָה, מִתּוֹרָה לְתוֹרָה, וּמֵהֲלָכָה לַהֲלָכָה, וּמִפָּסוּק לְפָסוּק, אָמַר הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא, עָלַי הוּא אַהֲבָה, חָבִיב הוּא עָלַי, וְדִגְלוֹ עָלַי אַהֲבָה. דָּבָר אַחֵר, וְדִגְלוֹ עָלַי אַהֲבָה. אָמַר הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא, יֵשׁ לְאֻמּוֹת הָעוֹלָם דְּגָלִים דְּגָלִים, וְאֵין חָבִיב עָלַי אֶלָּא דִּגְלוֹ שֶׁל יַעֲקֹב, שֶׁנֶּאֱמַר: אִישׁ עַל דִּגְלוֹ.

יא **אִישׁ** עַל דִּגְלוֹ בְּאוֹתוֹת. זֶה שֶׁאָמַר הַכָּתוּב: מִי זֹאת הַנִּשְׁקָפָה כְּמוֹ שַׁחַר, יָפָה כַלְּבָנָה (שם פסוק י). קְדוֹשִׁים וּגְדוֹלִים הָיוּ יִשְׂרָאֵל בְּדִגְלֵיהֶם, וְכָל אֻמּוֹת הָעוֹלָם הָיוּ מִסְתַּכְּלִין בָּהֶן וּתְמֵיהִין וְאוֹמְרִים: מִי זֹאת הַנִּשְׁקָפָה כְּמוֹ שַׁחַר. אָמְרוּ לָהֶם אֻמּוֹת הָעוֹלָם, שׁוּבִי שׁוּבִי הַשּׁוּלַמִּית (שה״ש ז, א). מַהוּ שׁוּבִי שׁוּבִי הַשּׁוּלַמִּית. הַדַּבְּקִי לָנוּ וּבֹאִי לָךְ אֶצְלֵנוּ, וְאָנוּ עוֹשִׂין אִתְּכֶם שְׁלָטוֹנִים וְדַכְסִין וְהֶגְמוֹנִים. שׁוּבִי שׁוּבִי וְנֶחֱזֶה בָּךְ (שם), אֵין וְנֶחֱזֶה אֶלָּא שָׁרָרָה. שֶׁכֵּן יִתְרוֹ אָמַר לְמֹשֶׁה, וְאַתָּה תֶּחֱזֶה מִכָּל הָעָם (שמות יח, כא). וְיִשְׂרָאֵל אוֹמְרִים לָהֶם, מַה תֶּחֱזוּ בַּשּׁוּלַמִּית (שה״ש ז, א). וּמַה גְּדֻלָּה אַתֶּם נוֹתְנִין לָנוּ. שֶׁמָּא כְּמְחוֹלַת הַמַּחֲנַיִם (שם). שֶׁמָּא אַתֶּם יְכוֹלִין לִתֵּן לָנוּ כַּגְּדֻלָּה שֶׁנָּתַן לָנוּ אֱלֹהֵינוּ בַּמִּדְבָּר בְּדֶגֶל מַחֲנֵה יְהוּדָה, דֶּגֶל מַחֲנֵה רְאוּבֵן, דֶּגֶל מַחֲנֵה אֶפְרַיִם, דֶּגֶל מַחֲנֵה דָן, יְכוֹלִים אַתֶּם לַעֲשׂוֹת כָּךְ לָנוּ. מַה תֶּחֱזוּ בַּשּׁוּלַמִּית, שֶׁמָּא כְּמְחוֹלַת הַמַּחֲנַיִם. וְעוֹד כְּשֶׁאָנוּ חוֹטְאִים וְהוּא מוֹחֵל לָנוּ, שֶׁנֶּאֱמַר: וְהָיָה מַחֲנֶיךָ קָדוֹשׁ (דברים כג, טו). כָּךְ אַף בִּלְעָם

הִבִּיט בָּהֶם וַיְצָא עֵינוֹ כְּנֶגְדָּם, וְלֹא הָיָה יָכֹל לִיגַע בָּהֶם, שֶׁנֶּאֱמַר: וַיִּשָּׂא בִלְעָם אֶת עֵינָיו וַיַּרְא אֶת יִשְׂרָאֵל שֹׁכֵן לִשְׁבָטָיו וַתְּהִי עָלָיו רוּחַ אֱלֹהִים (במדבר כד, ב). שׁוֹכֵן לִשְׁבָטָיו, אֵלּוּ הַדְּגָלִים. הִתְחִיל לוֹמַר, מִי יוּכַל לִיגַע בְּאֵלּוּ בְּנֵי אָדָם שֶׁהֵן בְּכוֹרִים וַאֲבוֹתָם בְּכוֹרִים. שֶׁנֶּאֱמַר: אֶת יִשְׂרָאֵל שׁוֹכֵן לִשְׁבָטָיו. מִכָּאן לָמַדְנוּ, שֶׁהָיוּ הַדְּגָלִים גְּדֵלָה וְכָבוֹד. חֲוֵי אוֹמַר, אִישׁ עַל דִּגְלוֹ בְּאוֹתוֹת.

יב אִישׁ עַל דִּגְלוֹ. זֶה שֶׁאָמַר הַכָּתוּב: אֲשֶׁא דֵעִי לְמֶרָחוֹק וּלְפוֹעֲלִי אֶתֵּן צֶדֶק (איוב לו, ג). לֹא הָיָה צָרִיךְ לוֹמַר, אֶלָּא אִישׁ עַל דִּגְלוֹ יַחֲנוּ בְּנֵי יִשְׂרָאֵל. וּמַה תַּלְמוּד לוֹמַר: בְּאוֹתוֹת. אֶלָּא בְּשָׁעָה שֶׁנִּפְטַר יַעֲקֹב אָבִינוּ מִן הָעוֹלָם, אָמַר לְבָנָיו, וְשָׁכַחְתִּי עִם אֲבוֹתַי (בראשית מח, ל). חָזַר עַל כָּל בָּנָיו וּבֵרְכָן וּפוֹקְדָן, אָמַר לָהֶן, כְּשֶׁתִּטָּלוּ אוֹתִי, בְּיִרְאָה וּבְכָבוֹד טָלוּ אוֹתִי. וְלֹא יִגַּע אָדָם אַחֵר בְּמִטָּתִי, וְלֹא אֶחָד מִן הַמְּצָרִים, וְלֹא אֶחָד מִבְּנֵיכֶם, מִפְּנֵי שֵׁיֵּשׁ בָּכֶם שֶׁנָּשָׂא מִבְּנוֹת כְּנַעַן. וְכֵן הוּא אוֹמֵר, וַיַּעֲשׂוּ בָּנָיו לוֹ כֵּן כַּאֲשֶׁר צִוָּם, וַיִּשְׂאוּ אוֹתוֹ בָּנָיו אַרְצָה כְּנַעַן (שם נ, יב-יג), וְלֹא בְּנֵי בָנָיו. וְהֵיאַךְ צִוָּם. אָמַר לָהֶם: יְהוּדָה וְיִשָּׂשכָר וּזְבוּלוּן יִטְעֲנוּ מִטָּתִי מִן הַמִּזְרָח, רְאוּבֵן וְשִׁמְעוֹן וְגָד יִטְעֲנוּ מִן הַדָּרוֹם, דָּן וְאָשֵׁר וְנַפְתָּלִי יִטְעֲנוּ מִן הַצָּפוֹן, בִּנְיָמִין אֶפְרַיִם וּמְנַשֶּׁה יִטְעֲנוּ מִן הַמַּעֲרָב. יוֹסֵף אַל יִטְעוֹן, לָמָּה. שֶׁהוּא מֶלֶךְ, וְאַתֶּם צְרִיכִין לַחֲלוֹק לוֹ כָּבוֹד. לֵוִי אַל יִטְעוֹן. לָמָּה, שֶׁעֲתִידִין לִישָּׂא אֶת הָאָרוֹן, וּמִי שֶׁטּוֹעֵן אֶת אֲרוֹנוֹ שֶׁל חַי הָעוֹלָמִים, לֹא יִשָּׂא אֲרוֹנוֹ שֶׁל מֵת. וְאִם תַּעֲשׂוּ כֵּן וּטְעָנָתָם אֶת מִטָּתִי כְּשֵׁם שֶׁצִּוִּיתִי אֶתְכֶם, הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא עָתִיד לְהַשְׁרוֹת אֶתְכֶם דְּגָלִים דְּגָלִים. כֵּיוָן שֶׁנִּפְטַר, טָעָנוּ אוֹתוֹ כְּשֵׁם שֶׁצִּוָּה שֶׁיִּטְעָנוּ אוֹתוֹ. מִנַּיִן, שֶׁכֵּן כְּתִיב: וַיַּעֲשׂוּ בָּנָיו לוֹ כֵּן כַּאֲשֶׁר צִוָּם (בראשית נ, יב). מַה כְּתִיב אַחֲרָיו, וַיִּשְׂאוּ אוֹתוֹ בָּנָיו אַרְצָה כְּנַעַן. כֵּיוָן שֶׁיָּצְאוּ יִשְׂרָאֵל מִמִּצְרַיִם, אָמַר הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא, חֲרֵי הַשָּׁעָה שֶׁיַּעֲשׂוּ דְּגָלִים כְּשֵׁם שֶׁשִּׁבְּשָׁרָן אֲבִיהֶן, שֶׁהֵן עֲתִידִין לַעֲשׂוֹת דְּגָלִים דְּגָלִים. מִיָּד אָמַר הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא לְמֹשֶׁה, מֹשֶׁה, עֲשֵׂה אוֹתָם דְּגָלִים לְשִׁמְי. מִיָּד עָמַד מֹשֶׁה וְהִתְחִיל מֵיצֵר, אָמַר, עַכְשָׁו עֲתִידָה מַחֲלֹקֶת לְהִנָּתֵן בֵּין הַשְּׁבָטִים. אִם אוֹמַר לְשֵׁבֶט יְהוּדָה לִשְׂרוֹת בַּמִּזְרָח. הוּא אוֹמֵר לִי, אִי אֶפְשִׁי לִי אֶלָּא בַּדָּרוֹם, וְכֵן אֲחֵרִים כַּיּוֹצֵא בּוֹ שֵׁבֶט וְשֵׁבֶט. אָמַר לֵיהּ הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא לְמֹשֶׁה, מֹשֶׁה, מָה אִכְפַּת לְךָ, הֵם אֵינָן צְרִיכִין לְךָ בַּדָּבָר הַזֶּה, שֶׁמֵּעַצְמָן הֵן מַכִּירִין דִּירָתָן. לָמָּה, שֶׁצַּוָּאַת אֲבִיהֶן בְּיָדָם הֵיאַךְ לִשְׂרוֹת בַּדְּגָלִים. אֵינִי מְחַדֵּשׁ עֲלֵיהֶם דָּבָר, שֶׁכְּבָר יֵשׁ לָהֶם טְכָסִין מִן יַעֲקֹב אֲבִיהֶן, כְּשֵׁם שֶׁהִקִּיפוּ אֶת מִטָּתוֹ, כָּךְ יַקִּיפוּ אֶת הַמִּשְׁכָּן. מִנַּיִן, שֶׁכָּךְ כְּתִיב: אִישׁ עַל דִּגְלוֹ. כֵּיצַד הֵם שְׁרוּיִים. הַלְוִיִּים יַחֲנוּ סָבִיב לַמִּשְׁכָּן הָעֵדֻת, מֹשֶׁה וְאַהֲרֹן וּבָנָיו בַּמִּזְרָח, שֶׁנֶּאֱמַר: וְהַחֹנִים לִפְנֵי הַמִּשְׁכָּן קֵדְמָה, שׁוֹמְרִים מִשְׁמֶרֶת הַמִּקְדָּשׁ, וּסְמוּכִים לָהֶם יְהוּדָה וְיִשָּׂשכָר וּזְבוּלוּן. מִכָּאן אָמְרוּ, אַשְׁרֵי לַצַּדִּיק וְאַשְׁרֵי לִשְׁכֵנָיו. אֵלּוּ שִׁלְשֶׁת הַשְּׁבָטִים שֶׁהָיוּ סְמוּכִים לְמֹשֶׁה וְאַהֲרֹן, נַעֲשׂוּ גְּדוֹלִים בַּתּוֹרָה. יְהוּדָה, שֶׁנֶּאֱמַר: לֹא יָסוּר שֵׁבֶט מִיְּהוּדָה וּמְחֹקֵק מִבֵּין רַגְלָיו עַד כִּי יָבֹא שִׁילֹה וְלוֹ יִקְהַת עַמִּים (שם מט, י). בְּיִשָּׂשכָר כְּתִיב: וּמִבְּנֵי יִשָּׂשכָר יוֹדְעֵי בִינָה לְעִתִּים לָדַעַת מַה יַּעֲשֶׂה יִשְׂרָאֵל רָאשֵׁיהֶם מָאתַיִם וְכָל אֲחֵיהֶם עַל פִּיהֶם (דה״א יב, לג), וְהָיוּ מַסְמִיכִין הֲלָכָה עַל פִּיהֶם. וּמִזְּבוּלֻן, מוֹשְׁכִים בְּשֵׁבֶט סוֹפֵר (שופטים ה, יד). סוֹפֵר, עַל שֶׁהָיוּ שְׁכֵנָיו, כֻּלָּם נַעֲשׂוּ בְּנֵי תוֹרָה. וּמִן הַדָּרוֹם בְּנֵי קְהָת, וּסְמוּכִין לָהֶם רְאוּבֵן וְשִׁמְעוֹן וְגָד. מִכָּאן אָמְרוּ, אוֹי לָרָשָׁע וְאוֹי לִשְׁכֵנוֹ. אֵלּוּ שִׁלְשֶׁת הַשְּׁבָטִים שֶׁהָיוּ שְׁכֵנִים לְקֹרַח וַעֲדָתוֹ בַּדָּרוֹם, אָבְדוּ עִמּוֹ בְּמַחְלָקְתוֹ, שֶׁנֶּאֱמַר: וַתִּפְתַּח הָאָרֶץ אֶת פִּיהָ וַתִּבְלַע אוֹתָם וְאֶת בָּתֵּיהֶם וְאֶת כָּל הָאָדָם אֲשֶׁר לְקֹרַח וְאֶת כָּל הָרְכוּשׁ (במדבר טז, לב). וּמִן הַמַּעֲרָב בְּנֵי גֵּרְשֹׁם, וּסְמוּכִים לָהֶם אֶפְרַיִם וּמְנַשֶּׁה וּבִנְיָמִין. וּמִן הַצָּפוֹן בְּנֵי מְרָרִי, וּסְמוּכִים לָהֶם דָּן וְנַפְתָּלִי וְאָשֵׁר. וְהָיוּ שִׁבְעָה עֲנָנֵי כָבוֹד מַקִּיפִין אוֹתָן. וְכֵן הָיָה נִסְיָעָתָן, סִימָן הָיָה לְמֹשֶׁה בֶּעָנָן אֵימָתַי הָיָה מִסְתַּלֵּק. כֵּיוָן שֶׁהָיָה רוֹאֶה אוֹתוֹ מִסְתַּלֵּק, הָיָה אוֹמֵר, קוּמָה ה׳ וְיָפוּצוּ אוֹיְבֶיךָ וְיָנוּסוּ וְגוֹ׳ (שם י, לה), וְהֶעָנָן מִסְתַּלֵּק. הָיוּ כֻּלָּן מְתַקְּעִין לִיסַּע וּמְיַשְּׁבִין אֶת כְּלֵיהֶם. מִי שֶׁהָיָה לוֹ בְּהֵמָה, נוֹשֵׂא עָלֶיהָ, וְאִם לֹא הָיָה לוֹ, הֶעָנָן נוֹטֵל אֶת הַשָּׂאר. כֵּיוָן שֶׁנִּתְיַשְּׁבוּ, תָּקְעוּ בַּחֲצוֹצְרוֹתֵיהֶם וְנָסַע יְהוּדָה וְדִגְלוֹ תְּחִלָּה, נָשִׂיא וְשִׁבְטוֹ אַחֲרָיו. וְסִימָנָם עַל כָּל נָשִׂיא וְנָשִׂיא, מַפָּה וָצֶבַע. וּמֵהֶם לָמְדָה הַמַּלְכוּת לִהְיוֹת עוֹשִׂין לָהֶן מַפָּה וָצֶבַע. עַל כָּל מַפָּה וּמַפָּה, כְּצֶבַע שֶׁל אֲבָנִים טוֹבוֹת שֶׁהָיוּ עַל לִבּוֹ שֶׁל אַהֲרֹן. וְכָל שֵׁבֶט וְשֵׁבֶט, הָיְתָה צֶבַע מַפָּה שֶׁלּוֹ כְּצֶבַע שֶׁל אַבְנוֹ. הָעֲנָנִים הָיוּ עַל גַּבֵּיהֶם עַד שֶׁהָיוּ מִתְיַשְּׁבִין. תָּקְעוּ חֲצוֹצְרוֹת, הָלְכוּ. וְכָךְ הָיוּ מְהַלְּכִין עַל גַּבֵּיהֶם, וּכְמִין קוֹרָה יָצְאָה מִתּוֹךְ הֶעָנָן, שֶׁהָיוּ יוֹדְעִין לְאֵיזֶה רוּחַ הֵם יוֹצְאִין. כָּךְ הָיָה מַסָּע כָּל דֶּגֶל וָדֶגֶל. גָּמְרוּ לְהַלּוֹךְ עַד הֵיכָן שֶׁהוּא רוֹצֶה שֶׁיַּחֲנוּ, אוֹתוֹ הֶעָנָן שֶׁהָיָה נִרְאֶה כְּמִין קוֹרָה, הָיָה כְּנוֹסֵעַ עַצְמוֹ, וְהֵם יוֹדְעִין שֶׁבְּאוֹתוֹ מָקוֹם הֵם חוֹנִים. עָמְדוּ לָהֶם עֲנָנֵי כָבוֹד, הִתְחִילוּ מִתְיַשְּׁבִין בְּאָהֳלֵיהֶם הֵיכָן יִשְׁרוּ, וַעֲנַן הַשְּׁכִינָה שֶׁהָיָה עַל גַּבֵּי הַמִּשְׁכָּן, הָיָה מְהַלֵּךְ עַל גַּבֵּי מַחֲנֵה הַלְוִיִּים, בְּאֶמְצַע הַמַּחֲנוֹת הוּא הָיָה עוֹמֵד לוֹ. וְהָיוּ בְּנֵי קְהָת וּבְנֵי לֵוִי מְעַמְּידִין אֶת הַמִּשְׁכָּן קֹדֶם לְכָל הַמַּחֲנוֹת עַד שֶׁלֹּא הָיוּ בָּאִין, שֶׁנֶּאֱמַר: וְהֵקִימוּ אֶת הַמִּשְׁכָּן עַד בֹּאָם. כֵּיוָן שֶׁהָיוּ מְעַמְּידִין אֶת הַמִּשְׁכָּן, הָיוּ מְעַמְּידִין וְחוֹנִים כָּל אֶחָד וְאֶחָד עַצְמוֹ בִּמְקוֹמוֹ, וְעַנְנֵי כָבוֹד עוֹמְדִין עַל גַּבֵּיהֶן. זוֹ הָיְתָה גְּדֵלָה בְּיַד מֹשֶׁה, שֶׁלֹּא הָיָה עֲנַן הַשְּׁכִינָה יוֹרֵד עַל הַמִּשְׁכָּן עַד שֶׁהָיָה מֹשֶׁה אוֹמֵר, שׁוּבָה ה׳ רִבְבוֹת אַלְפֵי יִשְׂרָאֵל (במדבר י, לו). וְעַנְנֵי כָבוֹד הָיוּ מַקִּיפִין אוֹתוֹ. וְרוּחַ הַקֹּדֶשׁ אוֹמֶרֶת עַל יְדֵי שְׁלֹמֹה, יָפָה אַתְּ רַעְיָתִי כְּתִרְצָה (שה״ש ו, ד). מַהוּ כְּתִרְצָה, שֶׁאֲנִי מִתְרַצֶּה לָכֶם. דָּבָר אַחֵר, כְּתִרְצָה, שֶׁאַתֶּם מִתְרַצִּין לִי בַּקָּרְבָּנוֹת, שֶׁנֶּאֱמַר: וְנִרְצָה לוֹ לְכַפֵּר עָלָיו (ויקרא ח, ד). נָאוָה כִּירוּשָׁלַיִם (שה״ש ו, ד), כְּאוֹתָן מַלְאָכֵי הַשָּׁרֵת שֶׁהֵן יֵרָאִין וּמוּשְׁלָמִין. אֲיֻמָּה כַּנִּדְגָּלוֹת (שם), כִּדְגָלִים שֶׁנָּתַתִּי לָךְ. וְדָוִד רוֹאֶה וְאוֹמֵר: לֹא עָשָׂה כֵן לְכָל גּוֹי (תהלים קמז, כ), אֶלָּא לְעַצְמוֹ.

יג אִישׁ עַל דִּגְלוֹ. זֶה שֶׁאָמַר הַכָּתוּב: יִמְצָאֵהוּ בְּאֶרֶץ מִדְבָּר (דברים לב, י). מְצִיאָה גְּדוֹלָה מָצָא הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא אֶת יִשְׂרָאֵל. כְּאָדָם שֶׁהוּא מְהַלֵּךְ בַּמִּדְבָּר וְהוּא מוֹצֵא שָׁם עֲנָבִים, כָּךְ מָצָא הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא אֶת יִשְׂרָאֵל, שֶׁנֶּאֱמַר: כַּעֲנָבִים בַּמִּדְבָּר מָצָאתִי יִשְׂרָאֵל (הושע ט, י). לְכָךְ נֶאֱמַר: יִמְצָאֵהוּ בְּאֶרֶץ מִדְבָּר. וּבְתֹהוּ יְלֵל יְשִׁמֹן (דברים לב, י), תֹּהוּ הָיָה הָעוֹלָם עַד שֶׁלֹּא יָצְאוּ יִשְׂרָאֵל מִמִּצְרַיִם. יְלֵל יְשִׁימוֹן, לַיְלָה הָיָה הָעוֹלָם עַד שֶׁלֹּא קִבְּלוּ יִשְׂרָאֵל אֶת הַתּוֹרָה. וְכֵיוָן שֶׁבָּאוּ לְהַר סִינַי

וְקִבְּלוּ אֶת הַתּוֹרָה הֵאִיר הָעוֹלָם, שֶׁנֶּאֱמַר: כִּי נֵר מִצְוָה וְתוֹרָה אוֹר (משלי ו, כג). מַהוּ יְסוֹבְבֶנְהוּ (דברים לב, י), שֶׁהִקִּיפָן בְּעַנְנֵי כָּבוֹד. יְבוֹנְנֵהוּ (שם), שֶׁהֶבִינָם בְּדִבְרֵי תּוֹרָה. יִצְּרֶנְהוּ (שם), אֲשֶׁרֵי הָאָזְנַיִם שֶׁשָּׁמְעוּ עַד הֵיכָן חִבְּבָן, עַד הֵיכָן שְׁמָרָן, עַד הֵיכָן נְצָרָן. חֲוֵי אוֹמֵר, עַד כְּאִישׁוֹן עֵינוֹ (שם). בֹּא וּרְאֵה הֵיאַךְ חִבְּבָן הֵיאַךְ נְצָרָן, שֶׁאָמַר הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא לְמֹשֶׁה, אֱמֹר לָהֶם לְיִשְׂרָאֵל, שֶׁיַּעֲשׂוּ לִי מִשְׁכָּן וַאֲשֶׁרָה שְׁכִינָתִי בֵּינֵיהֶם. כִּבְיָכוֹל, אֲנִי מֵנִיחַ אֶת הָעֶלְיוֹנִים וְיוֹרֵד וְשׁוֹכֵן בֵּינֵיהֶם. וְלֹא עוֹד אֶלָּא שֶׁעָשָׂה אוֹתָם דְּגָלִים לִשְׁמוֹ. אָמַר לֵיהּ הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא לְמֹשֶׁה, עֲשֵׂה אוֹתָם דְּגָלִים לִשְׁמִי. לָמָּה, שֶׁהֵם בָּנִי, שֶׁנֶּאֱמַר: בָּנִים אַתֶּם לַה׳ אֱלֹהֵיכֶם (שם יד, א). וְהֵם צִבְאוֹתַי, שֶׁנֶּאֱמַר: וְהוֹצֵאתִי אֶת צִבְאוֹתַי אֶת עַמִּי בְּנֵי יִשְׂרָאֵל (שמות ז, ד). לְפִיכָךְ עֲשֵׂה אוֹתָן דְּגָלִים לִשְׁמִי, שֶׁנֶּאֱמַר: אִישׁ עַל דִּגְלוֹ.

יד **דָּבָר** אַחֵר, אִישׁ עַל דִּגְלוֹ בְּאוֹתוֹת. זֶה שֶׁאָמַר הַכָּתוּב: הֲבִיאַנִי אֶל בֵּית הַיָּיִן (שה״ש ב, ד). מַהוּ הֲבִיאַנִי אֶל בֵּית הַיָּיִן. כֵּינָן שֶׁנִּגְלָה הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא עַל הַר סִינַי, יָרְדוּ עִמּוֹ עֶשְׂרִים וּשְׁנַיִם אֶלֶף מֶרְכָּבוֹת מַלְאָכִים, שֶׁנֶּאֱמַר: רֶכֶב אֱלֹהִים רִבֹּתַיִם אַלְפֵי שִׁנְאָן (תהלים סח, יח), וְהָיוּ עֲשׂוּיִין דְּגָלִים דְּגָלִים. לְכָךְ נֶאֱמַר: דָּגוּל מֵרְבָבָה (שה״ש ה, י). כֵּינָן שֶׁרָאוּ אוֹתָן יִשְׂרָאֵל, שֶׁהָיוּ עֲשׂוּיִין דְּגָלִים, הִתְחִילוּ מִתְאַוִּים לַדְּגָלִים. אָמְרוּ, וּלְוַאי שֶׁאָנוּ נַעֲשִׂין דְּגָלִים כְּמוֹתָן. לְכָךְ נֶאֱמַר: הֲבִיאַנִי אֶל בֵּית הַיָּיִן. הֲבִיאַנִי אֶל בֵּית הַיַּיִן, זֶה הַר סִינַי, שֶׁשָּׁם נִתְּנָה הַתּוֹרָה שֶׁנִּמְשְׁלָה לַיַּיִן, שֶׁנֶּאֱמַר: לְכוּ לַחֲמוּ בְלַחְמִי, וּשְׁתוּ בְיַיִן מָסָכְתִּי (משלי ט, ה). חֲוֵי אוֹמֵר, הֲבִיאַנִי אֶל בֵּית הַיַּיִן. וְדִגְלוֹ עָלַי אַהֲבָה. אָמְרוּ, הַלְוַאי הוּא מַגְדִּיל עָלַי אַהֲבָה. וְכֵן הוּא אוֹמֵר, נָרִנְּנָה בִּישׁוּעָתֶךָ וּבְשֵׁם אֱלֹהֵינוּ נִדְגֹּל, יְמַלֵּא ה׳ כָּל מִשְׁאֲלוֹתֶיךָ (תהלים כ, ו). אָמַר לָהֶם הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא, הִתְאַוִּיתֶם בַּדְּגָלִים. חַייֵכֶם, הֲרֵינִי עוֹשֶׂה מִשְׁאֲלוֹתֵיכֶם, יְמַלֵּא ה׳ כָּל מִשְׁאֲלוֹתֶיךָ. מִיָּד הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא הֶרְאָה אַהֲבָתוֹ לְיִשְׂרָאֵל, וְאָמַר לְמֹשֶׁה, לֵךְ עֲשֵׂה אוֹתָם דְּגָלִים כְּמוֹ שֶׁנִּתְאַוּוּ, אִישׁ עַל דִּגְלוֹ בְּאוֹתוֹת. אִישׁ עַל דִּגְלוֹ בְּאוֹתוֹת, מְגֻנָּד. מַהוּ מְגֻנָּד, מֻרְחָק מִיל. אָמַר הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא, יְהוּ יִשְׂרָאֵל רְחוֹקִין מִן הָאָרוֹן אַלְפַּיִם אַמָּה, שֶׁנֶּאֱמַר: אַךְ רָחוֹק יִהְיֶה בֵּינֵיכֶם וּבֵינָיו כְּאַלְפַּיִם אַמָּה בְּמִדָּה (יהושע ג, ד). וּמֹשֶׁה וְאַהֲרֹן סְמוּכִים לוֹ, שֶׁנֶּאֱמַר: וְהַחוֹנִים לִפְנֵי הַמִּשְׁכָּן קֵדְמָה לִפְנֵי אֹהֶל מוֹעֵד מִזְרָחָה מֹשֶׁה וְאַהֲרֹן וּבָנָיו. אָמַר הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא, שֶׁאִם כָּעַסְתִּי עַל בָּנַי, יִהְיוּ עוֹשִׂין פְּשָׁרָה בֵּינִי לְבֵין בָּנַי. לְכָךְ הָיוּ סְמוּכִין לוֹ. אֲבָל הַשְּׁבָטִים, מְגֻנָּד סָבִיב לְאֹהֶל מוֹעֵד. דָּבָר אַחֵר, אִישׁ עַל דִּגְלוֹ בְּאוֹתוֹת, וְהַחוֹנִים קֵדְמָה מִזְרָחָה, אֵתּוּ מוֹצֵא בְּכָל מָקוֹם יְהוּדָה רִאשׁוֹן. תְּחִלָּה לַדְּגָלִים, שֶׁנֶּאֱמַר: וְהַחוֹנִים קֵדְמָה מִזְרָחָה דֶּגֶל מַחֲנֵה יְהוּדָה, חֲרִי לַחֲנָיָה. לַנְּסִיעָה מִנַּיִן. שֶׁנֶּאֱמַר: וְנָסַע דֶּגֶל מַחֲנֵה יְהוּדָה (במדבר י, יד). לַקָּרְבָּנוֹת מִנַּיִן. דִּכְתִיב: וַיְהִי הַמַּקְרִיב בַּיּוֹם הָרִאשׁוֹן נַחְשׁוֹן בֶּן עַמִּינָדָב לְמַטֵּה יְהוּדָה (שם ז, יב). לַמִּלְחָמָה מִנַּיִן. דִּכְתִיב: מִי יַעֲלֶה לָנוּ אֶל הַכְּנַעֲנִי בַּתְּחִלָּה לְהִלָּחֶם בּוֹ, וַיֹּאמֶר ה׳ יְהוּדָה יַעֲלֶה (שופטים א, א-ב). וְאַף כְּשֶׁיָּבֹא הַמְבַשֵּׂר, יְהוּדָה מִתְבַּשֵּׂר תְּחִלָּה, שֶׁנֶּאֱמַר: הִנֵּה עַל הֶהָרִים רַגְלֵי מְבַשֵּׂר מַשְׁמִיעַ שָׁלוֹם חָגֵּי יְהוּדָה חַגַּיִךְ שַׁלְּמִי נְדָרָיִךְ (נחום ב, א). אָמַר לָהֶם הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא, בָּעוֹלָם הַזֶּה, נִתְאַוִּיתֶם לְדָגָלִים, וּמִלְּאתִי מִשְׁאֲלוֹתֵיכֶם. וְלֶעָתִיד לָבֹא, בִּזְכוּת הַדְּגָלִים אֲנִי גּוֹאֵל אֶתְכֶם, וּמְדַלֵּג עַל הַקֵּץ בִּזְכוּת אָבוֹת שֶׁנִּקְרְאוּ הָרִים, שֶׁנֶּאֱמַר: קוֹל דּוֹדִי הִנֵּה זֶה בָּא, מְדַלֵּג עַל הֶהָרִים, מְקַפֵּץ עַל הַגְּבָעוֹת (שה״ש ב, ח).

טו **וַיְדַבֵּר** ה׳ אֶל מֹשֶׁה בְּמִדְבַּר סִינַי פְּקֹד אֶת בְּנֵי לֵוִי. זֶה שֶׁאָמַר הַכָּתוּב: צַדִּיק כַּתָּמָר יִפְרָח (תהלים צב, יג). מָה הַתָּמָרָה הַזּוֹ צִלָּהּ רָחוֹק, כָּךְ מַתַּן שְׂכָרָן שֶׁל צַדִּיקִים רָחוֹק. מָה הַתָּמָרָה הַזּוֹ עוֹשָׂה תְּמָרִים וְעוֹשָׂה נוֹבְלוֹת, כָּךְ יִשְׂרָאֵל יֵשׁ בָּהֶן בְּנֵי תוֹרָה וְיֵשׁ בָּהֶן עַמֵּי הָאָרֶץ. מַה תְּמָרָה הַזּוֹ יֵשׁ בָּהֶן נוֹבְלוֹת שֶׁאֵין נִכְנָסִין לָאוֹצָר, וְעוֹשָׂה תְּמָרִים וְהֵן נִכְנָסִין לָאוֹצָר, כָּךְ יִשְׂרָאֵל כְּשֶׁהֵן בַּמִּדְבָּר, מֵהֶן נִכְנָסוּ לְאֶרֶץ יִשְׂרָאֵל וּמֵהֶן לֹא נִכְנְסוּ לְאֶרֶץ יִשְׂרָאֵל. צַדִּיק כַּתָּמָר יִפְרָח. מָה הַתָּמָרָה הַזּוֹ אִם נִקְצְצָה אוֹ נֶעֱקְרָה אֵין עוֹלָה תַּחְתֶּיהָ אַחֶרֶת, וְכָךְ הָאָרֶז, כְּשֶׁהוּא נִקְצָץ אוֹ נֶעֱקָר, אֵינוֹ מַחֲלִיף לְפִיכָךְ נִמְשָׁלִים הַצַּדִּיקִים לַתָּמָרָה וְלָאֶרֶז. צַדִּיק כַּתָּמָר יִפְרָח. מַה הַתָּמָרָה הַזּוֹ עוֹשָׂה תְּמָרִים וְעוֹשָׂה קוֹצִים, וְכָל מִי שֶׁמְּבַקֵּשׁ לִגְנֹב הַתְּמָרִים, הַקּוֹצִים שֶׁבָּהּ שׁוֹלְטִים בּוֹ, כָּךְ הַצַּדִּיקִים וְהַחֲכָמִים בְּנֵי תוֹרָה, כָּל מִי שֶׁאֵינוֹ מְשַׁמֵּר עַצְמוֹ מֵהֶם, נוֹפֵל בַּגֵּיהִנֹּם וְלוֹקֶה בָּעוֹלָם הַזֶּה. לָמָּה, שֶׁנִּשְׁכָּתָן נְשִׁיכַת שׁוּעָל, וַעֲקִיצָתָן עֲקִיצַת עַקְרָב, וּלְחִישָׁתָן לְחִישַׁת שָׂרָף, וְאַף כָּל דִּבְרֵיהֶם כְּגַחֲלֵי אֵשׁ. צַדִּיק כַּתָּמָר יִפְרָח. מְדַבֵּר בְּשִׁבְטוֹ שֶׁל לֵוִי, שֶׁהִפְרִישׁוֹ הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא בְּמַעֲשֵׂיהֶם הַטּוֹבִים. וְלָמָּה נִמְשְׁלוּ לְתָמָר. לוֹמַר לְךָ, מַה תָּמָר אֵין לוֹ אֶלָּא לֵב אֶחָד, כָּךְ שֵׁבֶט לֵוִי אֵין לוֹ אֶלָּא לֵב אֶחָד לְהַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא, שֶׁנֶּאֱמַר: וַיֹּאמֶר מֹשֶׁה, מִי לַה׳ אֵלַי וַיֵּאָסְפוּ אֵלָיו כָּל בְּנֵי לֵוִי (שמות לב, כו). מַה כְּתִיב אַחֲרָיו, שְׁתוּלִים בְּבֵית ה׳ בְּחַצְרוֹת אֱלֹהֵינוּ יַפְרִיחוּ (תהלים צב, יד). לְלַמֶּדְךָ, שֶׁלֹּא הָיוּ זָזִין מִבֵּית הַמִּקְדָּשׁ, שֶׁנֶּאֱמַר: עֵינַי בְּנֶאֱמְנֵי אֶרֶץ לָשֶׁבֶת עִמָּדִי הוֹלֵךְ בְּדֶרֶךְ תָּמִים הוּא יְשָׁרְתֵנִי (שם קא, ו). לְכָךְ נֶאֱמַר: שְׁתוּלִים בְּבֵית ה׳, שֶׁלֹּא הָיְתָה עֲזָרָה חֲסֵרָה מֵהֶם, שֶׁנֶּאֱמַר: בְּחַצְרוֹת אֱלֹהֵינוּ יַפְרִיחוּ. מַהוּ בְּחַצְרוֹת אֱלֹהֵינוּ. זֶה שֶׁאָמַר הַכָּתוּב: אַשְׁרֵי תִּבְחַר וּתְקָרֵב יִשְׁכֹּן חֲצֵרֶיךָ, נִשְׂבְּעָה בְּטוּב בֵּיתֶךָ קְדוֹשׁ הֵיכָלֶךָ (תהלים סה, ה). אָמַר לוֹ הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא, הוֹאִיל וְהֵן לְגִיוֹנוֹתַי שֶׁאֵינָן זָזִין מִבֵּיתִי, לֵךְ וּסְפוֹר אוֹתָם. לְכָךְ נֶאֱמַר: פְּקֹד אֶת בְּנֵי לֵוִי.

טז **פְּקֹד** אֶת בְּנֵי לֵוִי. זֶה שֶׁאָמַר הַכָּתוּב: אֱלֹהִים מוֹשִׁיב יְחִידִים בַּיְתָה וְגוֹ׳ (שם סח, ז). מַעֲשֶׂה בְּמַטְרוֹנָה אַחַת שֶׁשָּׁאֲלָה אֶת רַבִּי יוֹסֵי בַּר חַלַפְתָּא, בְּכַמָּה יָמִים (וכו׳, כי תשא ה). אֱלֹהִים מוֹשִׁיב יְחִידִים בַּיְתָה מוֹצִיא וְגוֹ׳. מִי הֵם אֵלּוּ. זֶה עַמְרָם וְיוֹכֶבֶד אִשְׁתּוֹ, שֶׁבִּזְכוּתָן הוֹצִיא הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא אֶת הָאֲסוּרִים מִמְּצָרִים, שֶׁהָיוּ מְשֻׁעְבָּדִים בְּטִיט וּלְבֵנִים. מָה עָשָׂה הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא. זִוֵּג יוֹכֶבֶד לְעַמְרָם, כְּדֵי שֶׁיַּעֲמִידוּ מִבְּנֵיהֶם גּוֹאֵל לְיִשְׂרָאֵל וּמַעֲמִיד כֹּהֲנִים גְּדוֹלִים וְיַעַמְדוּ וְיִגְאֲלוּ אֶת יִשְׂרָאֵל. לְכָךְ נֶאֱמַר: אֱלֹהִים מוֹשִׁיב יְחִידִים בַּיְתָה. אָמַר הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא, הוֹאִיל וְהַשִּׁבֶט הַזֶּה לָמוּד הוּא לִהְיוֹת מַעֲמִיד גּוֹאֲלִים לְיִשְׂרָאֵל, לְכָךְ סְפוֹר אוֹתָם. לְכָךְ נֶאֱמַר: פְּקֹד אֶת בְּנֵי לֵוִי. וּבְמָקוֹם אַחֵר כְּתִיב: אַךְ אֶת מַטֵּה לֵוִי לֹא תִפְקֹד. בְּשָׁעָה שֶׁעָשׂוּ יִשְׂרָאֵל אֶת הָעֶגֶל. מַה כְּתִיב שָׁם: וַיֵּאָסֵף מֹשֶׁה בְּשַׁעַר הַמַּחֲנֶה וַיֹּאמֶר מִי לַה׳ אֵלַי וַיֵּאָסְפוּ אֵלָיו כָּל בְּנֵי לֵוִי (שמות ב, כו). לְכָךְ אָמַר לֵיהּ הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא לְמֹשֶׁה, פְּקֹד אֶת בְּנֵי לֵוִי. רַבִּי יְהוּדָה בַּר שָׁלוֹם אָמַר, לָמוּד

הוּא הַשַּׁבָּט הַזֶּה לִהְיוֹת הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא מוֹנֶה אוֹתוֹ בְּכָל מָקוֹם עַד שֶׁהֵן קְטַנִּים. מִנַּיִן, שֶׁבְּשָׁעָה שֶׁאָמַר לוֹ הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא לְיַעֲקֹב שֶׁיֵּרֵד לְמִצְרַיִם, אוֹתָהּ שָׁעָה סָפַר יַעֲקֹב וּבָנָיו וְנִמְצְאוּ כֻּלָּם שִׁשִּׁים וְשִׁשָּׁה, שֶׁנֶּאֱמַר: כָּל הַנֶּפֶשׁ לְבֵית יַעֲקֹב הַבָּאָה מִצְרַיְמָה שִׁשִּׁים וָשֵׁשׁ (בראשית מו, כו), וּשְׁנֵי בָנָיו שֶׁל יוֹסֵף וְיוֹסֵף, הֲרֵי שִׁבְעִים חָסֵר אֶחָת. וְהוּא אוֹמֵר, כָּל הַנֶּפֶשׁ לְבֵית יַעֲקֹב הַבָּאָה מִצְרַיְמָה שִׁבְעִים (שם פסוק כז). אָמַר רַבִּי לֵוִי אָמַר רַבִּי שְׁמוּאֵל בַּר נַחְמָן, לְמוּד הַשַּׁבָּט הַזֶּה לִהְיוֹת הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא מוֹנֶה אוֹתוֹ עַד שֶׁהֵן בְּמֵעֵי אִמָּן. אָמַר רַבִּי בְּרֶכְיָה הַכֹּהֵן, הַשָּׁרָף אֵינוֹ מַסְפִּיק לָצֵאת עַד שֶׁמַּסְפִּיגִים אוֹתוֹ, כָּךְ יֹכֶבֶד, הָיְתָה אִמָּהּ מְעֻבֶּרֶת מִמֶּנָּה בְּאוֹתָהּ שָׁעָה וְהָיְתָה בְּמֵעֵי אִמָּהּ וְנִמְנֵית עָלֶיהָ. אָמַר רַבִּי שִׁמְעוֹן בֶּן לָקִישׁ, עִם שֶׁאִמָּהּ נִכְנְסָה לְפֶתַח מִצְרַיִם, יָלְדָה אוֹתָהּ. לְכָךְ נֶאֱמַר: בְּשִׁבְעִים נֶפֶשׁ. וְאַף בְּנֵי בָנֶיהָ, אָמַר הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא לְמֹשֶׁה, כָּל זָכָר מִבֶּן חֹדֶשׁ וָמַעְלָה תִּפְקְדֵם. אָמַר לוֹ מֹשֶׁה, רִבּוֹנִי, בֶּן כַּמָּה שָׁנִים אֲנִי מוֹנֶה אוֹתָם. אָמַר לוֹ הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא לְמֹשֶׁה, כָּל זָכָר מִבֶּן חֹדֶשׁ וָמַעְלָה תִּפְקְדֵם. אָמַר לוֹ מֹשֶׁה, יָכוֹל אֲנִי לַעֲמֹד וּלְסַבֵּב בְּחַצְרוֹתֵיהֶם וּבְתוֹךְ בָּתֵּיהֶם וְלִסְפֹּר כָּל אֶחָד מֵהֶן, שֶׁאַתָּה אוֹמֵר לִי, כָּל זָכָר מִבֶּן חֹדֶשׁ וָמַעְלָה תִּפְקְדֵם. אָמַר לוֹ הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא, אַתָּה עוֹשֶׂה אֶת שֶׁלְּךָ, וַאֲנִי עוֹשֶׂה אֶת שֶׁלִּי. אָמַר רַבִּי יְהוּדָה הַלֵּוִי בַּר שָׁלוֹם, הָיָה מֹשֶׁה הוֹלֵךְ וְעוֹמֵד עַל פֶּתַח אָהֳלֵיהֶם, וְהַשְּׁכִינָה מַקְדֶּמֶת וְאוֹמֶרֶת לוֹ כָּל זִכְרֵי הַבַּיִת, חֲמִשָּׁה אוֹ עֲשָׂרָה תִּינוֹקוֹת יֵשׁ בָּאֹהֶל הַזֶּה. מִנַּיִן, שֶׁכָּךְ כְּתִיב: וַיִּפְקֹד אֹתָם מֹשֶׁה עַל פִּי ה׳, כְּשֵׁם שֶׁהַשְּׁכִינָה אוֹמֶרֶת לוֹ.

יז פְּקֹד אֶת בְּנֵי לֵוִי. הָיָה הַשַּׁבָּט הַזֶּה חָבִיב לִפְנֵי הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא יוֹתֵר מִכָּל הַשְּׁבָטִים, שֶׁנֶּאֱמַר: וּבָחַר אוֹתוֹ מִכָּל שִׁבְטֵי יִשְׂרָאֵל לִי לְכֹהֵן לַעֲלוֹת עַל מִזְבְּחִי לְהַקְטִיר קְטֹרֶת לְשֵׁאת אֵפוֹד לְפָנָי וַאֲתְּנָה לְבֵית אָבִיךָ אֶת כָּל אִשֵּׁי בְּנֵי יִשְׂרָאֵל (ש״א ב, כח). כֵּיצַד, בָּרָא הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא יָמִים וּבָרַר לוֹ אֶחָד מֵהֶם, שֶׁנֶּאֱמַר: יָמִים יֵצָרוּ וְלוֹ אֶחָד בָּהֶם (תהלים קלט, טז). אֵיזֶה הוּא. אָמַר רַבִּי לֵוִי, זֶה יוֹם שַׁבָּת. בָּרָא שָׁנִים וְלוֹ אֶחָד מֵהֶם, שֶׁנֶּאֱמַר: וְשָׁבְתָה הָאָרֶץ שַׁבָּת לַה׳ (ויקרא כה, ב). בָּרָא שְׁבוּעִים וְלוֹ אֶחָד מֵהֶם, שֶׁנֶּאֱמַר: וְקִדַּשְׁתֶּם אֶת שְׁנַת הַחֲמִשִּׁים שָׁנָה (שם פסוק י), זֶה יוֹבֵל. בָּרָא אֲרָצוֹת וּבָרַר אַחַת מֵהֶן, זוֹ אֶרֶץ יִשְׂרָאֵל, שֶׁנֶּאֱמַר: אֶרֶץ אֲשֶׁר ה׳ אֱלֹהֶיךָ דּוֹרֵשׁ אוֹתָהּ תָּמִיד (דברים יא, יב). וְכָךְ קָרָא אוֹתָהּ אַרְצִי, שֶׁנֶּאֱמַר: וְאֶת אַרְצִי חִלַּקּוּ (יואל ד, ב). בָּרָא רְקִיעִים וּבָרַר לוֹ אַחַת מֵהֶן, זֶה עֲרָבוֹת, שֶׁנֶּאֱמַר: סוֹלּוּ לָרוֹכֵב בָּעֲרָבוֹת בְּיָהּ שְׁמוֹ (תהלים סח, ה). בָּרָא שִׁבְעִים אֻמּוֹת וּבָרַר לוֹ אַחַת מֵהֶן, שֶׁנֶּאֱמַר: כְּךָ בְּחַר ה׳ לִהְיוֹת לוֹ לְעַם סְגֻלָּה (דברים יד, ב), גּוֹי כָּשֵׁר. וְאַתָּה כָּשֵׁר, וּבְךָ בָּחַר ה׳. וְלָמָּה בָּחַר בָּהֶן. לְפִי שֶׁאָהַב אוֹתָם, שֶׁנֶּאֱמַר: אֹהֵבִם נְדָבָה (הושע יד, ה). וּכְתִיב: כִּי מְאַהֲבַת ה׳ אֶתְכֶם וְגוֹ׳ (דברים ז, ח). בָּרָא שִׁבְטִים, בָּחַר לוֹ אֶחָד מֵהֶם, זֶה שֵׁבֶט לֵוִי, שֶׁנֶּאֱמַר: וּבָחַר אוֹתוֹ מִכָּל שִׁבְטֵי יִשְׂרָאֵל לִי לְכַהֵן (ש״א ב, כח). לְכָךְ הוּא מְחַבְּבוֹ יוֹתֵר וְאָמַר לְמֹשֶׁה בְּכָל פַּעַם וּפַעַם, פְּקֹד אֶת בְּנֵי לֵוִי. כָּל זָכָר. לָמָּה אָמַר כָּל זָכָר וְאֵינוֹ מַזְכִּיר שָׁם נְקֵבָה. מִפְּנֵי שֶׁכְּבוֹדוֹ שֶׁל הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא עוֹלֶה מִן הַזְּכָרִים, שֶׁנֶּאֱמַר: כָּל זָכָר. לְכָךְ אָמַר דָּוִד, הִנֵּה נַחֲלַת ה׳ בָּנִים, שָׂכָר פְּרִי הַבָּטֶן (תהלים קכז, ג). הִנֵּה נַחֲלַת ה׳ בָּנִים, אֵלּוּ הַזְּכָרִים. שָׂכָר פְּרִי הַבֶּטֶן. וְאִם בָּאוּ נְקֵבוֹת, אָמַר הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא, אַף הֵן שָׂכָר. וְלָמָּה מְנָאָן. לְפִי שֶׁהֵן טְכָסִין שֶׁלּוֹ, וְהַמֶּלֶךְ שָׂמֵחַ בִּטְכָסִין שֶׁלּוֹ הַרְבֵּה, וַאֲתָה מוֹצֵא שֶׁכָּל שֵׁבֶט לֵוִי מְמוּעָט. וְלָמָּה הָיוּ מוּעָטִין. לְפִי שֶׁרוֹאִין פְּנֵי הַשְּׁכִינָה הַרְבֵּה, בִּשְׁבִיל כָּךְ הָיוּ מְמוּעָטִין בְּאֹהֶל מוֹעֵד. וּבְשָׁעָה שֶׁעָלוּ יִשְׂרָאֵל מִן הַגּוֹלָה, בִּקְּשׁוּ מֵהֶן וְלֹא מָצְאוּ, שֶׁהָיוּ מוּעָטִין, שֶׁנֶּאֱמַר: וָאֶבְינָה בָעָם וּבַכֹּהֲנִים, וּמִבְּנֵי לֵוִי לֹא מָצָאתִי שָׁם (עזרא ח, טו). אָמַר הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא, בָּעוֹלָם הַזֶּה עַל שֶׁהָיוּ רוֹאִין אֶת כְּבוֹדִי, הָיוּ כָּלִין, שֶׁנֶּאֱמַר: כִּי לֹא יִרְאַנִי הָאָדָם וָחָי (שמות לג, כ). אֲבָל לֶעָתִיד לָבוֹא כְּשֶׁאַחְזִיר שְׁכִינָתִי לְצִיּוֹן, אֲנִי נִגְלֶה בִּכְבוֹדִי עַל כָּל יִשְׂרָאֵל, וְהֵן רוֹאִין אוֹתִי וְחַיִּים לְעוֹלָם, שֶׁנֶּאֱמַר: כִּי עַיִן בְּעַיִן יִרְאוּ בְּשׁוּב ה׳ צִיּוֹן (ישעיה נב, ח). וְלֹא עוֹד אֶלָּא שֶׁמַּרְאִין אוֹתוֹ בָּאֶצְבַּע, שֶׁנֶּאֱמַר: כִּי זֶה אֱלֹהִים אֱלֹהֵינוּ עוֹלָם וָעֶד, הוּא יְנַהֲגֵנוּ עַל מוּת (תהלים מח, טו). וְאוֹמֵר: וְאָמַר בַּיּוֹם הַהוּא הִנֵּה אֱלֹהֵינוּ זֶה קִוִּינוּ לוֹ וְיוֹשִׁיעֵנוּ, זֶה ה׳ קִוִּינוּ לוֹ, נָגִילָה וְנִשְׂמְחָה בִּישׁוּעָתוֹ (ישעיה כה, ט).

יח וַיֹּאמֶר ה׳ אֶל מֹשֶׁה פְּקֹד כָּל בְּכוֹר זָכָר. יְלַמְּדֵנוּ רַבֵּינוּ, תִּינוֹק שֶׁנּוֹלָד לְשִׁשָּׁה חֳדָשִׁים, מַהוּ לְחַלֵּל עָלָיו אֶת הַשַּׁבָּת. כְּךָ שָׁנוּ רַבּוֹתֵינוּ, תִּינוֹק שֶׁנּוֹלָד לְשִׁשָּׁה חֳדָשִׁים, אֵין מְחַלְּלִין עָלָיו אֶת הַשַּׁבָּת, וְאֵין חוֹתְכִין אֶת טַבּוּרוֹ, וְאֵין טוֹמְנִין אֶת שִׁלְיָתוֹ, וְאֵין מְטַלְטְלִין אוֹתוֹ מִמָּקוֹם לְמָקוֹם, אֲבָל אִמּוֹ גּוֹחֶנֶת עָלָיו וּמֵינִיקָתוֹ. וְהַמְטַלְטֵל אוֹתוֹ, כְּאִלּוּ מְטַלְטֵל אֶת הָאֶבֶן. סָפֵק בֶּן תִּשְׁעָה בֶּן שְׁמוֹנָה, אֵין מְחַלְּלִין עָלָיו אֶת הַשַּׁבָּת, וְאֵין חוֹתְכִין אֶת טַבּוּרוֹ, וְאֵין טוֹמְנִין אֶת שִׁלְיָתוֹ, וְאֵין מְטַלְטְלִין אוֹתוֹ מִמָּקוֹם לְמָקוֹם, אֲבָל אִמּוֹ גּוֹחֶנֶת עָלָיו וּמֵינִיקָתוֹ. וְהַמְטַלְטְלוֹ בְּשַׁבָּת, כְּאִלּוּ מְטַלְטֵל אֶת הָאֶבֶן. סָפֵק בֶּן שִׁבְעָה סָפֵק בֶּן שְׁמוֹנָה, אֵין מְחַלְּלִין עָלָיו אֶת הַשַּׁבָּת וְכוּ׳. וְאִם בָּרוּר הוּא לוֹ שֶׁהוּא בֶּן שִׁבְעָה, מְחַלְּלִין עָלָיו אֶת הַשַּׁבָּת, מִפְּנֵי שֶׁהוּא בֶּן חַיִּים. אֲבָל הַנּוֹלָד לַשְּׁמוֹנָה, אֵינוֹ בֶּן חַיִּים, לְכָךְ אֵין מְחַלְּלִין עָלָיו אֶת הַשַּׁבָּת. שָׁאֲלוּ לְרַבִּי אַבָּהוּ, מִנַּיִן לִנּוֹלָד בֶּן שִׁבְעָה שֶׁהוּא חַי. אָמַר לָהֶן בִּלְשׁוֹן יְוָנִית, זיט״א איפט״א אוט״ה ארנו״ן. וְאֵיזֶהוּ בֶּן שְׁמוֹנָה, כָּל שֶׁאֵין שְׂעָרוֹ וְצִפָּרְנָיו וּשְׁפָתָיו נִגְמָרִין. רַבָּן שִׁמְעוֹן בֶּן גַּמְלִיאֵל אוֹמֵר, כָּל שֶׁאֵינוֹ חַי שְׁלֹשִׁים יוֹם, אֵינוֹ לָחֳדָשִׁים, אֶלָּא נֵפֶל. וְכַמָּה סְמָכָה דַּעְתּוֹ שֶׁל רַבָּן שִׁמְעוֹן בֶּן גַּמְלִיאֵל, לִדְבַר תּוֹרָה, לְפִי שֶׁאֵין הַבְּכוֹרוֹת נִפְדִּין אֶלָּא לְשִׁלֹּשִׁים יוֹם, שֶׁנֶּאֱמַר: וּפְדוּיָו מִבֶּן חֹדֶשׁ תִּפְדֶּה (במדבר יח, טז).

יט פְּקֹד כָּל בְּכוֹר זָכָר. זֶה שֶׁאָמַר הַכָּתוּב: מֵאֲשֶׁר יָקְרָתְּ בְּעֵינַי נִכְבַּדְתְּ וַאֲנִי אֲהַבְתִּיךְ וְאֶתֵּן אָדָם תַּחְתֶּיךָ וּלְאֻמִּים תַּחַת נַפְשֶׁךָ (ישעיה מג, ד). אָמַר לוֹ הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא, לְיַעֲקֹב, הַרְבֵּה אַתָּה יָקָר בְּעֵינַי. לָמָּה, כְּבָיְכוֹל, קֻבְּעוּ אֵיקוֹנִין שֶׁלְּךָ בְּכִסֵּא כְּבוֹדִי, וּבְשִׁמְךָ הַמַּלְאָכִים מְקַלְסִין אוֹתִי וְאוֹמְרִים: בָּרוּךְ ה׳ אֱלֹהֵי יִשְׂרָאֵל מִן הָעוֹלָם וְעַד הָעוֹלָם (תהלים קו, מח). הֲוֵי, מֵאֲשֶׁר יָקְרָתְּ בְּעֵינַי דָּבָר אַחֵר, מֵאֲשֶׁר יָקְרָתְּ בְּעֵינַי נִכְבַּדְתְּ. אָמַר הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא, יָקְרָתְּ בְּעֵינַי. כְּבָיְכוֹל, אֲנִי וּמַלְאֲכֵי נִצְבִים לְפָנֶיךָ בְּשָׁעָה שֶׁיָּצָאתָ לְיִלֵּךְ לְפַדָּן אֲרָם וּבְשָׁעָה שֶׁבָּאתָ. בִּיצִיאָתְךָ מִנַּיִן. שֶׁנֶּאֱמַר: וַיֵּצֵא יַעֲקֹב וְגוֹ׳, וַיִּפְגַּע בַּמָּקוֹם, וַיַּחַלֹם וְהִנֵּה

סֵלָם וְגוֹ׳, וְהִנֵּה ה׳ נִצָּב עָלָיו (בראשית כח, י-יג). אָמַר רַבִּי אוֹשַׁעְיָה, אַשְׁרֵי יְלוּד אִשָּׁה שֶׁכֵּן רָאָה הַמֶּלֶךְ וּפָמַלְיָא שֶׁלּוֹ עוֹמְדִין עָלָיו וּמְשַׁמְּשִׁין אוֹתוֹ. בִּשְׁעַת בִּיאָתוֹ מִנַּיִן. שֶׁנֶּאֱמַר: וַיַּעֲקֹב הָלַךְ לְדַרְכּוֹ וַיִּפְגְּעוּ בּוֹ מַלְאֲכֵי אֱלֹהִים (שם לב, ב), חֲרֵי הַמַּלְאָכִים. הַשְׁכִּינָה מִנַּיִן. שֶׁנֶּאֱמַר: וַיַּרְא אֱלֹהִים אֶל יַעֲקֹב עוֹד בְּבוֹאוֹ מִפַּדַּן אֲרָם וַיְבָרֶךְ אוֹתוֹ (שם לה, ט). לְכָךְ נֶאֱמַר: מֵאֲשֶׁר יָקְרָתְךָ בְּעֵינַי נִכְבַּדְתָּ וְגוֹ׳. דָּבָר אַחֵר, מֵאֲשֶׁר יָקְרָתְךָ בְּעֵינַי. אָמַר הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא, יָקָר אַתָּה בְּעֵינַי, שֶׁכָּל הָאֻמּוֹת לֹא נָתַתִּי לָהֶם מִנְיָן, וּלְךָ נָתַתִּי מִנְיָן. מָשָׁל לְמָה הַדָּבָר דּוֹמֶה. לְמֶלֶךְ שֶׁהָיוּ לוֹ גְּרָנוֹת הַרְבֵּה, וְהָיוּ כֻּלָּן טְנוּפוֹת מְלֵאוֹת זוּנִין, וְהוּא אֵינוֹ מְדַקְדֵּק בְּמִנְיָנָן. וְהָיָה לוֹ גֹּרֶן, רָאָה אוֹתָהּ נָאָה, אָמַר לְבָן בֵּיתוֹ, אוֹתָן הַגְּרָנוֹת שֶׁהֵן טְנוּפוֹת וּמְלֵאוֹת זוֹנִין, לֹא הָיִיתִי מְדַקְדֵּק בְּמִנְיָנָם. אֲבָל הַגֹּרֶן הַזֹּאת, חִטִּין יָפוֹת הֵן, לָכֵן אֲנִי רוֹצֶה לְדַקְדֵּק בְּמִנְיָנָהּ לְיַדַּע כַּמָּה כּוֹרִין יֵשׁ בָּהּ, כַּמָּה שַׁקִּים יֵשׁ בָּהּ, כַּמָּה מְדוֹת יֵשׁ בָּהּ. כָּךְ, הַמֶּלֶךְ, זֶה מֶלֶךְ מַלְכֵי הַמְּלָכִים הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא. וְהַגֹּרֶן, אֵלּוּ יִשְׂרָאֵל, שֶׁנֶּאֱמַר: מְדֶשָׁתִי וּבֶן גָּרְנִי (ישעיה כא, י). וְכֵן הוּא אוֹמֵר, קֹדֶשׁ יִשְׂרָאֵל לַה׳ רֵאשִׁית תְּבוּאָתוֹ (ירמיה ב, ג). בֶּן בֵּיתוֹ, זֶה מֹשֶׁה, שֶׁנֶּאֱמַר: בְּכָל בֵּיתִי נֶאֱמָן הוּא (במדבר יב, ז). אָמַר לוֹ הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא, הָעַכּוּ״ם טְנוּפוֹת הֵן, שֶׁנֶּאֱמַר: וְהָיוּ עַמִּים מִשְׂרְפוֹת סִיד, קוֹצִים כְּסוּחִים בָּאֵשׁ יֵצָתוּ (ישעיה לג, יב), לְכָךְ אַל תְּדַקְדֵּק בְּמִנְיָנָם. אֲבָל יִשְׂרָאֵל צַדִּיקִים הֵם, חִטִּים בְּרוּרִים הֵם, שֶׁנֶּאֱמַר: וְעַמֵּךְ כֻּלָּם צַדִּיקִים (שם ס, כא). וְכֵן הוּא אוֹמֵר, כֻּלָּךְ יָפָה רַעְיָתִי וּמוּם אֵין בָּךְ (שה״ש ד, ז), לְפִיכָךְ אֲנִי מְדַקְדֵּק בְּמִנְיָנָם שֶׁל יִשְׂרָאֵל. וְכָךְ עָשָׂה מֹשֶׁה מָנָה אוֹתָם. כַּמָּה כּוֹרִין, שֶׁנֶּאֱמַר: שְׂאוּ אֶת רֹאשׁ כָּל עֲדַת בְּנֵי יִשְׂרָאֵל. כַּמָּה שַׁקִּים, שֶׁנֶּאֱמַר: וּצְבָאוֹ וּפְקוּדָיו. כַּמָּה מְדוֹת, פְּקֹד כָּל בְּכוֹר זָכָר.

כ דָּבָר אַחֵר, פְּקֹד כָּל בְּכוֹר זָכָר. זֶה שֶׁאָמַר הַכָּתוּב: שִׁשִּׁים הֵמָּה מְלָכוֹת וּשְׁמֹנִים פִּילַגְשִׁים וַעֲלָמוֹת אֵין מִסְפָּר, אַחַת הִיא יוֹנָתִי תַּמָּתִי (שם ו, ח-ט). מָשָׁל לְאָדָם שֶׁהָיוּ לוֹ פְּרָקְמָטוּטִים שֶׁל זְכוּכִית, וְהָיָה מוֹצִיאָן לַשּׁוּק וְלֹא הָיָה מְדַקְדֵּק בְּמִנְיָנָם, וְהָיָה מוֹצִיאָן וּמַכְנִיסָן שֶׁלֹּא בְּמִנְיָן שֶׁלֹּא הָיָה מַשְׁגִּיחַ עֲלֵיהֶם, לְפִי שֶׁהָיוּ שֶׁל זְכוּכִית. וְהָיָה לוֹ סְחוֹרָה אַחֶרֶת שֶׁל מַרְגָּלִיּוֹת נָאוֹת, וְהָיָה נוֹטְלָהּ בְּמִנְיָן וּמוֹצִיאָהּ וּמַכְנִיסָהּ בְּמִנְיָן, לְפִי שֶׁהָיוּ מַרְגָּלִיּוֹת וְהָיוּ חֲבִיבוֹת עָלָיו. כָּךְ הִכְנִיסוֹל, אָמַר הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא, לְהַעֲכּוּ״ם לֹא נָתַתִּי לָהֶם מִנַּיִן, לְפִי שֶׁאֵינָן חֲשׁוּבִין לְפָנַי לְכִלּוּךְ, שֶׁנֶּאֱמַר: כָּל הַגּוֹיִם כְּאַיִן נֶגְדּוֹ מֵאֶפֶס וְתֹהוּ נֶחְשְׁבוּ לוֹ (ישעיה מ, יז). אֲבָל אַתֶּם בְּנֵי אָדָם הָעֲמוּסִים מִנִּי בֶטֶן, הַנְּשׂוּאִים מִנִּי רָחַם (שם פסוק מו), לְכָךְ אֲנִי מוֹנֶה אֶתְכֶם בְּכָל שָׁעָה. לְכָךְ נֶאֱמַר: פְּקֹד כָּל בְּכוֹר זָכָר לִבְנֵי יִשְׂרָאֵל מִבֶּן חֹדֶשׁ וָמַעְלָה וְשָׂא אֶת מִסְפַּר שְׁמוֹתָם. פְּקֹד כָּל בְּכוֹר זָכָר, יֶתֶר, שִׁשִּׁים הֵמָּה מְלָכוֹת וּשְׁמֹנִים פִּילַגְשִׁים. אַחַת הִיא יוֹנָתִי תַּמָּתִי, אֵלּוּ יִשְׂרָאֵל. פְּקֹד כָּל בְּכוֹר זָכָר. אָמַר הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא לְיִשְׂרָאֵל, בִּשְׁבִיל חִבָּתְכֶם שִׁנִּיתִי מִדָּתָהּ שֶׁל עוֹלָם. כֵּיצַד, כָּתַבְתִּי בְּתוֹרָתִי, שֶׁיְּהֵא חֲמוֹר נִפְדֶּה בְּשֶׂה, שֶׁנֶּאֱמַר: וּפָטֶר חֲמוֹר תִּפְדֶּה בְּשֶׂה, וְאִם לֹא תִפְדֶּה וַעֲרַפְתּוֹ, כָּל בְּכוֹר בָּנֶיךָ תִּפְדֶּה, וְלֹא יֵרָאוּ פָנַי רֵיקָם (שמות לד, כ). וַאֲנִי לֹא עָשִׂיתִי כֵן, אֶלָּא פָּדִיתִי שֶׂה בַּחֲמוֹר. שֶׁהַמִּצְרִים נִמְשְׁלוּ לַחֲמוֹר, שֶׁנֶּאֱמַר: אֲשֶׁר בְּשַׂר חֲמוֹרִים בְּשָׂרָם (יחזקאל כג, כ). וְיִשְׂרָאֵל נִמְשְׁלוּ לְשֶׂה, שֶׁנֶּאֱמַר: שֶׂה פְּזוּרָה יִשְׂרָאֵל (ירמיה נ, יז). וְהָרַגְתִּי בְּכוֹרֵיהֶם שֶׁל מִצְרַיִם, וְהִקְדַּשְׁתִּי בְּכוֹרֵיהֶם שֶׁל יִשְׂרָאֵל, שֶׁנֶּאֱמַר: כִּי לִי כָל בְּכוֹר בְּיוֹם הַכֹּתִי כָל בְּכוֹר בְּאֶרֶץ מִצְרַיִם, הקדשתי הִקְדַּשְׁתִּי לִי כָל בְּכוֹר בְּיִשְׂרָאֵל מֵאָדָם עַד בְּהֵמָה לִי יִהְיוּ אֲנִי ה׳ (במדבר ג, יג). לְכָךְ נֶאֱמַר לוֹ: פְּקֹד כָּל זָכָר בִּבְנֵי יִשְׂרָאֵל.

כא דָּבָר אַחֵר, פְּקֹד כָּל בְּכוֹר זָכָר. וַהֲרֵי אָנוּ מוֹצְאִים מָאתַיִם וְשִׁבְעִים וּשְׁלֹשָׁה בְּכוֹרוֹת שֶׁהָיוּ עֲדָפִים עַל הַלְוִיִּם בְּשָׁעָה שֶׁמָּנָה אוֹתָם מֹשֶׁה. רַבִּי יְהוּדָה וְרַבִּי נְחֶמְיָה. רַבִּי יְהוּדָה אוֹמֵר, כְּדֵי עֲשָׂה מֹשֶׁה, נָטַל מָאתַיִם וְשִׁבְעִים וּשְׁלֹשָׁה פִּתְקִין וְכָתַב בָּהֶן לֵוִי, וְעוֹד נָטַל מָאתַיִם וְשִׁבְעִים וּשְׁלֹשָׁה פִּתְקִין וְכָתַב בָּהֶן חֲמִשָּׁה סְלָעִים, טָרְפָן וּנְתָנָן בַּקַּלְפִּי, וְהָיָה אָבִיו שֶׁל בְּכוֹר מוֹשִׁיט יָדוֹ בַּקַּלְפִּי. אִם עָלָה בְּיָדוֹ פֶּתֶק כָּתוּב בּוֹ לֵוִי, הָיָה יוֹדֵעַ שֶׁפָּדָאוֹ לֵוִי, וְהָיָה פָּטוּר מֵחֲמֵשׁ סְלָעִים. וְאִם עָלָה בְּיָדוֹ פֶּתֶק כָּתוּב בּוֹ חֲמִשָּׁה סְלָעִים, הָיָה נוֹתֵן חֲמִשָּׁה סְלָעִים, אֵלּוּ דִּבְרֵי רַבִּי יְהוּדָה. רַבִּי נְחֶמְיָה אוֹמֵר, עֲדַיִן הִיא מַחֲלֹקֶת בַּדָּבָר, שֶׁהָיָה יָכֹל לוֹמַר, אֵין כָּאן פֶּתֶק כָּתוּב בּוֹ לֵוִי, לְפִיכָךְ לֹא עָלְתָה בְּיָדִי אֶלָּא כְּדֵי עֲשָׂה מֹשֶׁה, נָטַל פִּתְקִין כְּמִנְיַן כָּל הַבְּכוֹרוֹת וְכָתַב בָּהֶן לֵוִי, וְעוֹד פִּתְקִין אֲחֵרִים כְּמִנְיָנָם וְכָתַב בָּהֶן חֲמִשָּׁה סְלָעִים, טָרְפָן וּנְתָנָן בַּקַּלְפִּי, וְהָיָה אָבִיו שֶׁל בְּכוֹר פּוֹשֵׁט יָדוֹ בַּקַּלְפִּי. אִם עָלָה בְּיָדוֹ מֵחֲמִשָּׁה סְלָעִים, נוֹתֵן חֲמִשָּׁה סְלָעִים. וְהַמְמֵנֶּה אָמַר, חֲרֵי שָׁם פֶּתֶק כְּתִיב בּוֹ לֵוִי, וְלֹא הָיִיתָ רָאוּי לִפְדּוֹת מִן לֵוִי. פְּקֹד כָּל בְּכֹר זָכָר. יֵשׁ פְּקִידָה לִבְכוֹרוֹת, שֶׁנֶּאֱמַר: פְּקֹד כָּל בְּכוֹר זָכָר. יֵשׁ פְּקִידָה לְבָנִים, שֶׁנֶּאֱמַר: כִּי פָקֹד ה׳ אֶת חַנָּה וַתַּהַר וַתֵּלֶד שְׁלֹשָׁה בָנִים וּשְׁתֵּי בָנוֹת (ש״א ב, כא). יֵשׁ פְּקִידָה לִשְׁמִירָה, שֶׁנֶּאֱמַר: וּפְקֻדָּתְךָ שָׁמְרָה רוּחִי (איוב י, יב). יֵשׁ פְּקִידָה לְשָׁלוֹם, שֶׁנֶּאֱמַר: וְשַׂמְתִּי פְקֻדָּתֵךְ שָׁלוֹם (ישעיה ס, יז).

כב וַיְדַבֵּר ה׳ אֶל תַּכְרִיתוּ אֶת שֵׁבֶט. זֶה שֶׁאָמַר הַכָּתוּב: אַל תִּגְזַל דַּל כִּי דַל הוּא וְאַל תְּדַכֵּא עָנִי בַשָּׁעַר (משלי כב, כב). אָמַר רַבִּי תַּנְחוּמָא בַּר אַבָּא אָמַר רַבִּי לֵוִי, אֶל תִּגְזַל דַּל כִּי דַל הוּא, זֶה הַתּוּרְמוּס שֶׁנִּכְנַס עִם הַפְּרָפֶרֶת. לֹא יֹאמַר אָדָם, יֵשׁ לְפָנַי אֲגוּדִים וּתְמָרִים, עֲלֵיהֶם אֲנִי אוֹמֵר הַבְּרָכָה תְּחִלָּה, וְאָנִיחַ אֶת הַתּוּרְמוּס. אָמַר הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא, אַל תִּגְזַל דַּל כִּי דַל הוּא. אָמַר רַבִּי חִזְקִיָּה אָמַר רַבִּי יִרְמְיָה בַּר אַבָּא בְּשֵׁם רַבִּי יוֹחָנָן, כָּל שֶׁאֵינוֹ אוֹמֵר דָּבָר בְּשֵׁם אוֹמְרוֹ, עָלָיו הַכָּתוּב אוֹמֵר, אֶל תִּגְזַל דַּל כִּי דַל הוּא. וְצָרִיךְ אָדָם כְּשֶׁהוּא שׁוֹמֵעַ דָּבָר, לוֹמַר אוֹתוֹ בְּשֵׁם אוֹמְרוֹ, אֲפִלּוּ מִשְּׁלִישִׁי, הֲלָכָה. שֶׁשָּׁנוּ רַבּוֹתֵינוּ, אָמַר רַבִּי תַּנְחוּם הַלַּבְלָר, מְקַבֵּל אֲנִי מִרַבִּי מֵיאָשָׁא, שֶׁקִּבֵּל מִן הַזְּקֵנִים, הֲלָכָה לְמֹשֶׁה מִסִּינַי. כָּל מִי שֶׁאֵינוֹ אוֹמֵר דָּבָר מִשֵּׁם תּוֹרָה בְּשֵׁם אוֹמְרוֹ, עָלָיו הַכָּתוּב אוֹמֵר, אֶל תִּגְזַל דַּל כִּי דַל הוּא. וְכָל הָאוֹמֵר דָּבָר בְּשֵׁם אוֹמְרוֹ, זוֹכֶה שֶׁיִּגָּאֲלוּ יִשְׂרָאֵל עַל יָדוֹ. מִמִּי אַתְּ לָמֵד. מֵאֶסְתֵּר, שֶׁשָּׁמְעָה הַדָּבָר מִמָּרְדְּכַי, עַל יְדֵי כֵן זָכְתָה שֶׁנִּגְאֲלוּ יִשְׂרָאֵל עַל יָדָהּ. חֲרֵי, אִם שָׁמַעְתָּ דָּבָר, חֲרֵי אוֹמֵר בְּשֵׁם אָמְרוֹ. דָּבָר אַחֵר, אֶל תִּגְזַל דַּל כִּי דַל הוּא, מְדַבֵּר בְּשִׁבְטוֹ שֶׁל לֵוִי. וְכִי דַלִּים הָיוּ. רַבִּי יְהוּדָה בַּר סִמּוֹן וְרַבּוֹתֵינוּ. אֶחָד

מֵהֶם אוֹמֵר, לָמָּה נִקְרְאוּ דַּלִּים. שֶׁהָיוּ דַּלִּים מִנַּחֲלָה, שֶׁנֶּאֱמַר: וּלְשֵׁבֶט הַלֵּוִי לֹא נָתַן מֹשֶׁה נַחֲלָה, אִשֵּׁי ה׳ הוּא נַחֲלָתוֹ (יהושע יג, לג). לְכָךְ אַל תִּגְזְלֵהוּ שֶׁהוּא דַּל מִן הַמַּתָּנוֹת שֶׁאָמַרְתִּי לְךָ. וְהָאֶחָד אוֹמֵר, שֶׁהָיוּ דַּלִּים מִן הַמִּנְיָן. לָמָּה, שֶׁהָיָה הָאָרוֹן מְכַלֶּה אוֹתָן. לְפִיכָךְ הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא מְצַוֶּה אֶת מֹשֶׁה וְאוֹמֵר: אֶל תַּכְרִיתוּ אֶת שֵׁבֶט מִשְׁפְּחוֹת הַקְּהָתִי.

כג **אַל** תַּכְרִיתוּ. יְלַמְּדֵנוּ רַבֵּנוּ, הָעוֹבֵר עַל כְּרִיתוֹת שֶׁבַּתּוֹרָה, בְּמָה הֵן מִתְרַפְּאִין וְיוֹצְאִין מִידֵי כְּרִיתָתָן. כָּךְ שָׁנוּ רַבּוֹתֵינוּ, כָּל חַיָּבֵי כְּרִיתוֹת שֶׁלָּקוּ, נִפְטְרוּ מִידֵי כְּרִיתָתָן, שֶׁנֶּאֱמַר: וְהִפְּילוֹ הַשּׁוֹפֵט וְהִכָּהוּ לְפָנָיו וְגוֹ׳, אַרְבָּעִים יַכֶּנּוּ לֹא יוֹסִיף וְגוֹ׳, וְנִקְלָה אָחִיךָ לְעֵינֶיךָ (דברים כה, ב-ג). כֵּיוָן שֶׁלָּקָה, חָסָה הַתּוֹרָה עָלָיו וְאָמְרָה, וְנִקְלָה אָחִיךָ לְעֵינֶיךָ, חֲרֵי אָחִיךָ. וְלָמָּה אַרְבָּעִים. אֶלָּא הָאָדָם הַזֶּה נוֹצַר לְאַרְבָּעִים יוֹם, וְעָבַר עַל הַתּוֹרָה שֶׁנִּתְּנָה לְמֹשֶׁה לְאַרְבָּעִים יוֹם, יִלָּקֶה אַרְבָּעִים וְיֵצֵא יְדֵי עָנְשׁוֹ. וְכֵן אַתָּה מוֹצֵא בָּאָדָם הָרִאשׁוֹן כְּשֶׁנִּצְטַוָּה, וְאָמַר לוֹ: וּמֵעֵץ הַדַּעַת טוֹב וָרָע לֹא תֹאכַל וְגוֹ׳ (בראשית ב, יז). וְנִתְחַיֵּב מִיתָה, וְלָקָה הָעוֹלָם בְּאַרְבָּעִים עֲנָשִׁים. עֶשֶׂר לְאָדָם וְעֶשֶׂר לְחַוָּה וְעֶשֶׂר לַנָּחָשׁ וְעֶשֶׂר לָאֲדָמָה. וּלְפִיכָךְ כֵּיוָן שֶׁעָבַר אָדָם עַל אַחַת מִן הָעֲבֵרוֹת, לוֹקֶה אַרְבָּעִים. וְכֵן אַתָּה מוֹצֵא עַל כָּל דָּבָר וְדָבָר, שֶׁצִּוָּה הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא לְמֹשֶׁה אַזְהָרוֹת וְעֲנָשִׁין. כְּתִיב בְּשַׁבָּת, זָכוֹר אֶת יוֹם הַשַּׁבָּת (שמות כ, ח), אַזְהָרָה. וְעָנְשָׁהּ, מְחַלְּלֶיהָ מוֹת יוּמָת (שם לא, יד). בָּאוּ לַמִּדְבָּר וּמָצְאוּ מְקוֹשֵׁשׁ, וְלֹא הָיָה יוֹדֵעַ מֹשֶׁה בְּאֵיזֶה מִיתָה הוּא נֶהֱרָג, אֶלָּא וַיַּנִּיחֻהוּ בַּמִּשְׁמָר (במדבר טו, לד). אָמַר הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא, מוֹת יוּמַת הָאִישׁ, רָגַם אוֹתוֹ בָּאֲבָנִים (שם פסוק לה). מִיָּד עָמַד מֹשֶׁה בִּתְפִלָּה וְאָמַר, רִבּוֹנוֹ שֶׁל עוֹלָם, אִם יֶחְטָא אָדָם, כְּךָ הוּא נִסְקָל, חֲרֵי הֵן מִתְכַּפְּלִין. עֲשֵׂה לָהֶם תַּקָּנָה. אָמַר לָהֶם הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא, יִלְקוּ אַרְבָּעִים וְיֵצְאוּ יְדֵי כְּרִיתָתָן. כָּךְ כְּשֶׁמִּתוּ בְּנֵי אַהֲרֹן, רָאוּ אוֹתָם שִׁבְטוֹ שֶׁל קְהָת, הִתְחִילוּ צוֹוְחִין עַל מֹשֶׁה לוֹמַר, כָּךְ אָנוּ מֵתִים. אָמַר לוֹ הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא, כְּשֵׁם שֶׁעָשִׂיתִי תַּקָּנָה לְאַהֲרֹן, שֶׁנֶּאֱמַר: בְּזֹאת יָבֹא אַהֲרֹן וְגוֹ׳ (ויקרא טז, ג), אַף לְמִשְׁפַּחַת הַקְּהָתִי כָּךְ אֲנִי עוֹשֶׂה תַּקָּנָה שֶׁלֹּא יָמוּתוּ, שֶׁנֶּאֱמַר: וְזֹאת עֲשׂוּ לָהֶם וְחָיוּ וְלֹא יָמוּתוּ וְגוֹ׳ (במדבר ד, יט). מִנַּיִן, מִמַּה שֶׁקָּרְאוּ בָּעִנְיָן אַל תַּכְרִיתוּ.

כד **דָּבָר** אַחֵר, אַל תַּכְרִיתוּ. זֶה שֶׁאָמַר הַכָּתוּב: הִנֵּה עֵין ה׳ אֶל יְרֵאָיו וְגוֹ׳ (תהלים לג, יח), מְדַבֵּר הַכָּתוּב בְּשִׁיטִין הָרַבֶּה. אֶלָּא לָמָּה שֶׁאָנוּ צְרִיכִין, מְדַבֵּר בְּשִׁבְטוֹ שֶׁל לֵוִי. וּמִנַּיִן שֶׁנִּקְרָא שִׁבְטוֹ שֶׁל לֵוִי יִרְאֵי ה׳. שֶׁנֶּאֱמַר: וְאֶתְּנֶם לוֹ מוֹרָא וַיִּרְאָנִי (מלאכי ב, ה). לַמְיַחֲלִים לְחַסְדּוֹ, שֶׁהֵם מְיַחֲלִים לְהַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא בְּכָל עֵת. לְהַצִּיל מִמָּוֶת נַפְשָׁם וּלְחַיּוֹתָם בָּרָעָב (תהלים לג, יט). בְּעֶשְׂרִים וְאַרְבַּע מַתָּנוֹת שֶׁנִּתַּן לָהֶם, אִלּוּ הֵן, עֶשֶׂר בַּמִּקְדָּשׁ, וְעֶשֶׂר בִּגְבוּלִין, וְאַרְבָּעָה בִּירוּשָׁלַיִם. עֶשֶׂר בַּמִּקְדָּשׁ, חַטָּאת, וְאָשָׁם, זִבְחֵי שְׁלָמִים וְזִבְחֵי שַׁלְמֵי צִבּוּר, חַטַּאת הָעוֹף, וְאָשָׁם תָּלוּי, לֹג שֶׁמֶן שֶׁל מְצֹרָע, שְׁתֵּי הַלֶּחֶם, וְלֶחֶם הַפָּנִים, וּמוֹתַר הָעֹמֶר, וּשְׁיָרֵי מְנָחוֹת. עֶשֶׂר בִּגְבוּלִין, תְּרוּמָה, וּתְרוּמַת מַעֲשֵׂר, וְחַלָּה, וְרֵאשִׁית הַגֵּז, וְהַזְּרוֹעַ וְהַלְּחָיַיִם וְהַקֵּבָה, וּפִדְיוֹן הַבֵּן, וּפֶטֶר חֲמוֹר, וְעֶגֶל הַגֵּר, וַחֲרָמִים, וּשְׂדֵה אֲחֻזָּה. וְאַרְבַּע בִּירוּשָׁלַיִם, הַבִּכּוּרוֹת, וְהַבִּכּוּרִים, וּתְמוּרָה מֵאֵיל תּוֹדָה וּמֵאֵיל נָזִיר וְחָזֶה הַשְּׁלָמִים וְשׁוֹק, וְעוֹרוֹת הַקָּדָשִׁים, חֲרֵי אִלּוּ עֶשְׂרִים וְאַרְבַּע מַתָּנוֹת. הֲרֵי, וּלְחַיּוֹתָם בָּרָעָב. אֶל תַּכְרִיתוּ אֶת שֵׁבֶט וְגוֹ׳. צָפָה הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא שֶׁקֹּרַח עָתִיד לַעֲמֹד וְלַחֲלֹק עַל הַכְּהֻנָּה. אָמַר הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא, כָּךְ, לֹא בִּשְׁבִיל קֹרַח אַכְרִית אֶת בֵּית הַלְוִיִּם. אֶל תַּכְרִיתוּ. זֶה שֶׁאָמַר הַכָּתוּב: לְמַעַן שְׁמִי אַאֲרִיךְ אַפִּי וּתְהִלָּתִי אֶחְטָם לָךְ לְבִלְתִּי הַכְרִיתֶךָ (ישעיה מח, ט). לָמָּה הַדָּבָר דּוֹמֶה. לַמֶּלֶךְ שֶׁהָיָה לוֹ בֵּן וְנִדְבַּק עִם הַלִּסְטִים וְנִתְפַּסוּ, נִתְפַּס בְּנוֹ עִמָּהֶם. אָמַר הַמֶּלֶךְ, מָה אֶעֱשֶׂה. אֵהֵרֹג אֶת הַלִּסְטִים, אֶפְשָׁר, חֲרֵי בְּנִי עִמָּהֶם. בִּשְׁבִיל בְּנִי, אֲנִי מְכַפֵּר אוֹתָם עַכְשָׁו. כָּךְ הָיוּ הַלְוִיִּם נוֹשְׂאִין בַּמִּשְׁכָּן, שֶׁנֶּאֱמַר: וְלִבְנֵי קְהָת לֹא נָתָן כִּי עֲבֹדַת הַקֹּדֶשׁ (במדבר ז, ט). וְהָיָה הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא מַבִּיט בְּקֹרַח וּבַעֲדָתוֹ, שֶׁעֲתִידִין לַחֲלוֹק עַל מֹשֶׁה וְאַהֲרֹן. אָמַר הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא, מָה אֶעֱשֶׂה לְאֵלּוּ. לַהֲרֹג אוֹתָם בַּמִּדְבָּר, אִי אֶפְשָׁר. לָמָּה, שֶׁנִּטַּל הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא חֲצִי שְׁמוֹ וְנָתַן עָלָיו יָהּ. שֶׁנָּתַן הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא עַל קְהָת, הַקְּהָתִי. לְפִיכָךְ הוּא אוֹמֵר, לְמַעַן שְׁמִי אַאֲרִיךְ אַפִּי וְגוֹ׳.

כה **אַל** תַּכְרִיתוּ. חֲרֵי יָפֶה אָמַר הַכָּתוּב, וְלֹא דִּבֶּר ה׳ לְמְחוֹת אֶת שֵׁם יִשְׂרָאֵל מִתַּחַת הַשָּׁמַיִם (מל״ב יד, כז), אֵין הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא מְבַקֵּשׁ שְׁיָמוּת אֶחָד מִיִּשְׂרָאֵל. רְאֵה מַה כְּתִיב: וְאַל יֹאמַר בֶּן הַנֵּכָר הַנִּלְוֶה אֶל ה׳ לֵאמֹר, הַבְדֵּל יַבְדִּילַנִי ה׳ מֵעַל עַמּוֹ (ישעיה נו, ג). וּמָה עַל בֶּן נֵכָר אָמַרְתִּי שֶׁלֹּא לְפָסְלוֹ. עַל אַחַת כַּמָּה וְכַמָּה, בְּנִי. חֲרֵי, לֹא דִּבֶּר ה׳ לְמְחוֹת אֶת שֵׁם יִשְׂרָאֵל. הַגִּבְעוֹנִים שֶׁהָיוּ גֵּרִים אֲרוּרִים וְלֹא הָיוּ גֵּרֵי אֱמֶת אֶלָּא מִן הַיִּרְאָה נִתְגַּיְּרוּ, וְקִבְּלוּתִי אוֹתָם. וְעַל שֶׁבִּקֵּשׁ שָׁאוּל לְהַזְקִק לָהֶם וְהָרַג מֵהֶם, הָרַגְתִּי אוֹתוֹ. וְלֹא עוֹד, אֶלָּא שֶׁהֵבֵאתִי שָׁלֹשׁ שָׁנִים רָעָב בִּשְׁבִילָם, שֶׁנֶּאֱמַר: וַיְהִי רָעָב בִּימֵי דָוִד שָׁלֹשׁ שָׁנִים שָׁנָה אַחֲרֵי שָׁנָה (ש״ב כא, א). וּמָה אִם לַגִּבְעוֹנִים שֶׁבָּאוּ אֶצְלָכֶם, לֹא פָּסַלְתִּי. לְבָנַי אֲנִי פּוֹסֵל. חֲרֵי אוֹמֵר, וְלֹא דִּבֶּר ה׳ לְמְחוֹת. וְעַל אַחַת כַּמָּה וְכַמָּה לַלְוִיִּם שֶׁהֵן מְשָׁרְתִים לְפָנַי. חֲרֵי, אֶל תַּכְרִיתוּ.

כו **אַל** תַּכְרִיתוּ. זֶה שֶׁאָמַר הַכָּתוּב: טוֹב ה׳ לְמָעוֹז בְּיוֹם צָרָה וְיוֹדֵעַ חוֹסֵי בוֹ (נחום א, ז). אֵין מִדָּתוֹ שֶׁל הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא כְּמִדַּת בָּשָׂר וָדָם. מֶלֶךְ בָּשָׂר וָדָם שֶׁמָּרְדָה עָלָיו מְדִינָה, הוּא עוֹשֶׂה בָּהּ אַנְדְּרוֹמוּסְיָא וְהוֹרֵג הַטּוֹבִים עִם הָרָעִים. וְהַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא אֵינוֹ כֵן, אֶלָּא בְּשָׁעָה שֶׁהַדּוֹר מְרֵעִים לְפָנָיו, הוּא מְמַלֵּא לַצַּדִּיקִים וּמְאַבֵּד לָרְשָׁעִים. חָטְאוּ דּוֹר אֱנוֹשׁ, אִבֵּד אוֹתָן וְהִצִּיל לַחֲנוֹךְ, שֶׁנֶּאֱמַר: וַיִּתְהַלֵּךְ חֲנוֹךְ אֶת הָאֱלֹהִים (בראשית ה, כב). לָמָּה, בְּיוֹם צָרָה וְיוֹדֵעַ חוֹסֵי בוֹ. דּוֹר הַמַּבּוּל הִכְעִיסוּהוּ וְאִבְּדָן, שֶׁנֶּאֱמַר: וַיִּמַּח אֶת כָּל הַיְקוּם (שם ז, כג). וְהִצִּיל לְנֹחַ וּבָנָיו, שֶׁנֶּאֱמַר: וְנֹחַ מָצָא חֵן בְּעֵינֵי ה׳ (שם ו, ח). וְכֵן הַסְּדוֹמִים הִכְעִיסוּהוּ וְאִבְּדָן, שֶׁנֶּאֱמַר: וַה׳ הִמְטִיר עַל סְדוֹם וְעַל עֲמֹרָה וְגוֹ׳ (שם יט, כד). וְהִצִּיל לְלוֹט, שֶׁנֶּאֱמַר: וַיְהִי בְּשַׁחֵת אֱלֹהִים אֶת עָרֵי הַכִּכָּר וַיִּזְכֹּר אֱלֹהִים וְגוֹ׳ (שם פסוק כט).

וְכֵן הַמִּצְרִים הֵבִיא חֹשֶׁךְ עֲלֵיהֶם, לֹא רָאוּ אִישׁ אֶת אָחִיו, וּלְכָל בְּנֵי יִשְׂרָאֵל הָיָה אוֹר בְּמוֹשְׁבוֹתָם (שמות י, כג). וְלָמָּה, בְּיוֹם צָרָה וְיוֹדֵעַ חוֹסֵי בוֹ. יָצְאוּ יִשְׂרָאֵל מִמִּצְרַיִם בָּאוּ לַמִּדְבָּר, עָשׂוּ אוֹתוֹ מַעֲשֶׂה, חוּץ מִשִּׁבְטוֹ שֶׁל לֵוִי, שֶׁנֶּאֱמַר: מִי לַה' אֵלַי וַיֵּאָסְפוּ אֵלָיו כָּל בְּנֵי לֵוִי (שם לב, כו). מִי שֶׁלֹּא נָתְנוּ נָזֶם לָעֶגֶל, אָמַר הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא, בְּיוֹם צָרָה וְיוֹדֵעַ חוֹסֵי בוֹ. מִיָּד עָמַד מֹשֶׁה וְהָרַג לַחוֹטְאִים, שֶׁנֶּאֱמַר: וַיַּעֲשׂוּ בְנֵי לֵוִי כִּדְבַר מֹשֶׁה וְגוֹ' (שם פסוק כח). וְשִׁבְטוֹ שֶׁל לֵוִי שֶׁנָּתְנוּ נַפְשָׁם עַל קְדוּשַׁת הַשֵּׁם, לָכֵן נֶאֱמַר לְמֹשֶׁה וּלְאַהֲרֹן אֶל תַּכְרִיתוּ. וְכֵן הוּא אוֹמֵר בְּמָקוֹם אַחֵר, פְּקֹד אֶת בְּנֵי לֵוִי. וְחָזַר וְאָמַר, אַךְ אֶת מַטֵּה לֵוִי לֹא תִפְקֹד וְגוֹ'. אָמַר לֵיהּ: לָמָּה. אָמַר לוֹ: כְּדֵי לְהוֹצִיאָם מִן הַגְּזֵרָה. שֶׁצָּפָה הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא שֶׁעֲתִידִין יִשְׂרָאֵל לְהַכְעִיס לְפָנָיו וְהוּא אוֹמֵר לָהֶם בַּמִּדְבָּר הַזֶּה יִפְּלוּ פִּגְרֵיכֶם (במדבר יד, כט), לְפִיכָךְ אָמַר הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא עַל בְּנֵי לֵוִי, וְאֶת רֹאשָׁם לֹא תִשָּׂא בְּתוֹךְ בְּנֵי יִשְׂרָאֵל. לָמָּה, שֶׁהֵן שֶׁלִּי, שֶׁנֶּאֱמַר: וְהָיוּ לִי הַלְוִיִּם (שם ג, יג). שֶׁכָּל מִי שֶׁמַּקְרִיב עַצְמוֹ מְעַט, מַקְרִיבִין אוֹתוֹ הַרְבֵּה. וְהֵן קָרְבוּ עַצְמָן, כְּשֶׁאָמַר מֹשֶׁה, מִי לַה' אֵלַי. וְלֹא עוֹד, אֶלָּא אָמַר הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא, הַפְקֵד אֶת הַלְוִיִּם עַל מִשְׁכַּן הָעֵדוּת (במדבר א, נ). שֶׁכָּל מִי שֶׁנִּבְדַּק בַּדָּבָר וְנִמְצָא נֶאֱמָן לְהַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא, מַאֲמִינוֹ לְעוֹלָם. שֶׁכֵּן אַתְּ מוֹצֵא בִּיהוֹשֻׁעַ, נִבְדַּק בַּעֲמָלֵק וְעָשָׂה בּוֹ כַּתּוֹרָה וְכַמִּצְוָה, שֶׁנֶּאֱמַר: וַיַּחֲלֹשׁ יְהוֹשֻׁעַ אֶת עֲמָלֵק וְאֶת עַמּוֹ (שמות יז, יג). אָמַר לֵיהּ הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא, מִשֶּׁבְּטָךְ אֲנִי מַעֲמִיד שֶׁיִּפְרַע בַּעֲמָלֵק, שֶׁנֶּאֱמַר: מִנִּי אֶפְרַיִם שָׁרְשָׁם בַּעֲמָלֵק (שופטים ה, יד). מַהוּ מִנִּי אֶפְרַיִם. מִנָּה אֶפְרַיִם בִּלְבַד לְשָׁרֵשׁ בֵּיצָתוֹ שֶׁל עֲמָלֵק. אָמַר לוֹ הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא, אַחֲרֶיךָ בִּנְיָמִין (שם), הֲנִיחַ לְשָׁאוּל בֶּן קִישׁ שֶׁהוּא בֶּן יְמִינִי, הוּא מְשָׁרְשׁוֹ. דָּבָר אַחֵר, מִנִּי אֶפְרַיִם. נִבְדַּק שָׁאוּל וְלֹא נִמְצָא נֶאֱמָן בְּפִקָּדוֹנוֹ, אֶלָּא וַיַּחְמֹל שָׁאוּל וְהָעָם עַל אֲגָג (ש״א טו, ט). הֶחֱזִירוּ לְאַחֲרָיו וְנִטְּלָה הַמַּלְכוּת מִמֶּנּוּ, שֶׁנֶּאֱמַר: אַחֲרֶיךָ בִּנְיָמִין בַּעֲמָמֶיךָ (שופטים ה, יד). וְאַף הַשֵּׁבֶט הַזֶּה, בָּדַקְתִּי אוֹתָם וְנִמְצְאוּ שׁוֹמְרִים בְּכִבּוֹדִי, וְנָתְנוּ נַפְשָׁם עַל קִדּוּשַׁת שְׁמִי, שֶׁנֶּאֱמַר: שִׁימוּ אִישׁ חַרְבּוֹ עַל יֶרְכּוֹ וְגוֹ', וַיַּעֲשׂוּ בְנֵי לֵוִי כִּדְבַר מֹשֶׁה (שמות לב, כז-כח), וְלֹא נָשְׂאוּ פָּנִים. לְפִיכָךְ מֹשֶׁה מְבָרְכָן, הָאוֹמֵר לְאָבִיו וּלְאִמּוֹ לֹא רְאִיתִיו (דברים לג, ט). וְאַף אֲנִי מְקָרְבוֹ וְעוֹשֶׂה פַּלְמַנְטְרִין שֶׁלִּי. וְאֵינִי מַאֲמִין בִּיתִי וּקְדֵשָׁתִי אֶלָּא לָהֶם, שֶׁנֶּאֱמַר: וְאַתָּה הַפְקֵד אֶת הַלְוִיִּם עַל מִשְׁכַּן הָעֵדוּת (במדבר א, נ). וּמַה שֶּׁאָמַרְתִּי לְךָ, אַךְ אֶת מַטֵּה לֵוִי לֹא תִפְקֹד, לְהוֹצִיאָם מִן הַגְּזֵרָה שֶׁאֲנִי עָתִיד לִגְזֹר עַל יִשְׂרָאֵל. אֶלָּא לָהֶם אֲנִי חוֹלֵק כָּבוֹד גָּדוֹל, שֶׁאַתָּה מוֹנֶה אוֹתָן לְעַצְמָן בַּדִּבּוּר פְּקֹד אֶת בְּנֵי לֵוִי. וּמָה אִם לַלְוִיִּם שֶׁנּוֹשְׂאִים אֶת הַמִּשְׁכָּן, כְּבַדְתִּי אוֹתָן. עַל אַחַת כַּמָּה וְכַמָּה בְּנֵי קְהָת הַנּוֹשְׂאִין אֶת הָאָרוֹן, שֶׁנֶּאֱמַר: וּמִשְׁמַרְתָּם הָאָרוֹן וְהַשֻּׁלְחָן וְהַמְּנוֹרָה וְהַמִּזְבְּחוֹת (שם ג, לא). לְכָךְ אָמַר לָהֶם: אַל תַּכְרִיתוּ. אָמַר הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא, וּמָה אִם בְּנֵי קְהָת בִּשְׁבִיל שֶׁהָיוּ יְרֵאִין אוֹתִי, כָּךְ כִּבַּדְתִּי וְחָלַקְתִּי לָהֶם כָּבוֹד וְלִבְנֵיהֶם. מִי שֶׁהוּא מִתְיָרֵא מִפָּנַי, אֲנִי מְכַבְּדוֹ וְאֵינִי מַכְרִית אֶת שְׁמוֹ מִן הָעוֹלָם. מִמִּי אַתְּ לָמֵד. מִבְּנֵי יוֹנָדָב, עַל יְדֵי שֶׁעָשׂוּ רְצוֹנִי, מַה כְּתִיב בָּהֶן, לֹא יִכָּרֵת אִישׁ לְיוֹנָדָב בֶּן רֵכָב עוֹמֵד לְפָנַי כָּל הַיָּמִים (ירמיה לה, יט). וּמָה אִם אוֹתָם שֶׁהָיוּ גֵּרִים, עַל יְדֵי שֶׁעָשׂוּ רְצוֹנִי, כָּךְ עָשִׂיתִי לָהֶם. יִשְׂרָאֵל כְּשֶׁעוֹשִׂין רְצוֹנִי, עַל אַחַת כַּמָּה וְכַמָּה שֶׁלֹּא יִכָּרְתוּ וְלֹא יִשָּׁמֵד שְׁמָם מִלְּפָנַי, אֶלָּא חַיִּים הֵם וְקַיָּמִין לְעוֹלָם, שֶׁנֶּאֱמַר: וְאַתֶּם הַדְּבֵקִים בַּה' אֱלֹהֵיכֶם חַיִּים כֻּלְּכֶם הַיּוֹם (דברים ד, ד).

נשא

א **אִישׁ** אִישׁ כִּי תִשְׁטֶה אִשְׁתּוֹ. יְלַמְּדֵנוּ רַבֵּנוּ, מִי שֶׁמְּקַנֵּא לְאִשְׁתּוֹ, כֵּיצַד הָיָה מְקַנֵּא לָהּ. כָּךְ שָׁנוּ רַבּוֹתֵינוּ, הַמְקַנֵּא לְאִשְׁתּוֹ, הָיָה מוֹלִיכָהּ לְבֵית דִּין הַגָּדוֹל שִׁבְירוּשָׁלַיִם, וּמַאֲימִין עָלֶיהָ כְּדֶרֶךְ שֶׁמַּאֲיִמִין עַל עֵדֵי נְפָשׁוֹת. וְאַחֲרֵי כֵן מַעֲלִין אוֹתָהּ לַשַּׁעַר הַמִּזְרָחִי לְשַׁעַר נִקָּנוֹר, שֶׁשָּׁם מְטַהֲרִין אֶת הַיּוֹלְדוֹת וְאֶת הַמְצֹרָעִין וּמַשְׁקִין אֶת הַסּוֹטוֹת. כֹּהֵן הָיָה מְמַלֵּא פִּיאֲלֵי שֶׁל חֶרֶשׂ וְנוֹתֵן לְתוֹכָהּ חֲצִי לֹג מַיִם מִן הַכִּיּוֹר. נִכְנַס לַהֵיכָל וּפָנָה לִימִינוֹ. מָקוֹם הָיָה שָׁם אַמָּה עַל אַמָּה וְטַבְלָה שֶׁל שַׁיִשׁ שָׁם וְטַבַּעַת קְבוּעָה וּמַגְבִּיהָהּ וְנוֹטֵל עָפָר מִתַּחְתֶּיהָ וְנוֹתֵן אֶל הַמַּיִם, שֶׁנֶּאֱמַר: וּמִן הֶעָפָר אֲשֶׁר יִהְיֶה בְּקַרְקַע הַמִּשְׁכָּן. וְהָיָה כּוֹתֵב אֶת הַמְּגִלָּה, אִם לֹא שָׁכַב אִישׁ אוֹתָךְ וְאִם לֹא שָׂטִית טֻמְאָה תַּחַת אִישֵׁךְ, הִנָּקִי מִמֵּי הַמָּרִים הַמְאָרְרִים הָאֵלֶּה. מִכָּאן שָׁנוּ רַבּוֹתֵינוּ, שֶׁפּוֹתְחִין בְּדִינֵי נְפָשׁוֹת תְּחִלָּה לִזְכוּת. וְשׁוּב כּוֹתֵב, וְאַתְּ כִּי שָׂטִית תַּחַת אִישֵׁךְ וְכִי נִטְמֵאת וְגוֹ'. מַה כְּתִיב אַחֲרָיו, יִתֵּן ה' אוֹתָךְ לְאָלָה וְלִשְׁבֻעָה בְּתוֹךְ עַמֵּךְ בְּתֵת ה' אֶת יֶרֶכֵךְ נֹפֶלֶת וְאֶת בִּטְנֵךְ צָבָה. וְכֵן שְׁלֹמֹה אוֹמֵר, אֵת אֲשֶׁר יֶחֱטָא אִישׁ לְרֵעֵהוּ וְנָשָׂא בוֹ אָלָה לְהַאֲלֹתוֹ וּבָא לְפָנֶיךָ מִזְבַּחֲךָ בַּבַּיִת הַזֶּה, וְאַתָּה תִּשְׁמַע הַשָּׁמַיִם וְעָשִׂיתָ וְשָׁפַטְתָּ אֶת עֲבָדֶיךָ לְהַרְשִׁיעַ רָשָׁע לָתֵת דַּרְכּוֹ בְּרֹאשׁוֹ, וּלְהַצְדִּיק צַדִּיק לָתֵת לוֹ כְּצִדְקָתוֹ (מל״א ח, לא-לב), וְאִם לֹא נִטְמְאָה הָאִשָּׁה וְגוֹ'. וְאִם הָיְתָה טְמֵאָה, לֹא הָיְתָה מַסְפֶּקֶת לִשְׁתּוֹת עַד שֶׁפָּנֶיהָ מוֹרִיקוֹת וְעֵינֶיהָ בּוֹלְטוֹת וְהִיא מִתְמַלֵּאת גִּידִים, וְהַכֹּהֵן אוֹמֵר, הוֹצִיאוּהָ שֶׁלֹּא תְּטַמֵּא אֶת הָעֲזָרָה. וּכְשֶׁם שֶׁהַמַּיִם בּוֹדְקִין אֶת הָאִשָּׁה, כָּךְ בּוֹדְקִין אֶת הָאִישׁ, שֶׁנֶּאֱמַר: וּבָאוּ הַמַּיִם. וּכְשֵׁם שֶׁהִיא אֲסוּרָה לַבַּעַל, כָּךְ הִיא אֲסוּרָה לַבּוֹעֵל, שֶׁנֶּאֱמַר: וְנִטְמְאָה. אֲבָל אִם שָׁתְתָה וְנִמְצֵאת טְהוֹרָה, אִם הָיְתָה עֲקָרָה, נִפְקֶדֶת. וְאִם הָיְתָה לְמוּדָה לִהְיוֹת יוֹלֶדֶת בְּצַעַר, יוֹלֶדֶת בָּרֶוַח. כְּעוּרִים, יוֹלֶדֶת יָפִים. קְצָרִים, יוֹלֶדֶת אֲרֻכִּים. שְׁחוֹרִים, יוֹלֶדֶת לְבָנִים. נְקֵבוֹת, יוֹלֶדֶת זְכָרִים, שֶׁנֶּאֱמַר: וְאִם לֹא נִטְמְאָה הָאִשָּׁה וְגוֹ'. אָמַר לוֹ הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא לְמֹשֶׁה, מֹשֶׁה, כְּתֹב פָּרָשַׁת סוֹטָה, כְּדֵי שֶׁתְּהֵא יוֹדְעָה אִי זֶה שֵׁם הַכֹּהֵן מוֹחֶה בִּשְׁבִילָהּ, וְהֵיאַךְ הִיא מִתְפָּרְסֶמֶת. מִנַּיִן, מִמַּה שֶּׁקָּרְאוּ בָעִנְיָן אִישׁ אִישׁ כִּי תִשְׁטֶה אִשְׁתּוֹ. אִם יֵשׁ לָהּ זְכוּת, תּוֹלִין לָהּ. יֵשׁ זְכוּת תּוֹלֶה שָׁנָה, תּוֹלֶה שְׁתַּיִם, תּוֹלֶה שָׁלֹשׁ שָׁנִים. וְרַבִּי שִׁמְעוֹן אוֹמֵר, אֵין זְכוּת תּוֹלֶה בַּמַּיִם הַמָּרִים. שֶׁאִם אַתָּה אוֹמֵר כֵּן, נִמְצָאתָ מַדְּחֶה אֶת כָּל הַנָּשִׁים הַשּׁוֹתוֹת וּמוֹצִיא לַעַז עַל הַטְּהוֹרוֹת שֶׁשָּׁתוּ, לוֹמַר טְמֵאוֹת הָיוּ, אֶלָּא שֶׁהַזְּכוּת תּוֹלֶה לָהֶן. רַבִּי מֵאִיר אוֹמֵר, לְעוֹלָם הַזְּכוּת תּוֹלֶה בַּמַּיִם הַמְאָרְרִים. אֲבָל אִם הָיְתָה טְמֵאָה, שׁוּב אֵינָהּ

יוֹלֶדֶת וְאֵינָהּ מַשְׁבַּחַת, וּמִתְנוֹנָה וְהוֹלֶכֶת, וְלַסּוֹף מֵתָה בְּאוֹתָהּ מִיתָה, שֶׁנֶּאֱמַר: שֵׁשׁ הִנָּהּ שָׁנָא ה׳ וְשֶׁבַע תּוֹעֲבַת נַפְשׁוֹ. רַבִּי יוֹסֵי הַגְּלִילִי אוֹמֵר, שִׁבְעָה דְּבָרִים, בַּסּוֹטָה הֵן אֲמוּרוֹת. עֵינַיִם רָמוֹת, שֶׁהָאִשָּׁה הַסּוֹטָה תּוֹלָה עֵינֶיהָ לְאִישׁ אַחֵר. וְכֵן הוּא אוֹמֵר, יַעַן כִּי גָּבְהוּ בְּנוֹת צִיּוֹן וַתֵּלַכְנָה נְטוּיוֹת גָּרוֹן וּמְשַׂקְּרוֹת עֵינַיִם (ישעיה ג, טז). לְשׁוֹן שֶׁקֶר, שֶׁהִיא מְנָאֶפֶת עִם אִישׁ אַחֵר וּמִתְעַבֶּרֶת מִמֶּנּוּ, וּמְשַׂקֶּרֶת לְבַעְלָהּ וְאוֹמֶרֶת, מִמְּךָ אֲנִי מְעֻבֶּרֶת. וְיָדַיִם שׁוֹפְכוֹת דָּם נָקִי, שֶׁהַנּוֹאֵף נִכְנַס עַל מְנָת שֶׁאִם יִתְפֹּשׂ, יַהֲרֹג אוֹ יֵהָרֵג. לֵב חוֹרֵשׁ מַחְשָׁבוֹת אָוֶן, שֶׁהַנּוֹאֵף וְהַנּוֹאֶפֶת אֵין מַחְשְׁבוֹתֵיהֶם בְּכָל שָׁעָה אֶלָּא אָוֶן. אֵימָתַי הֵם חוֹטְאִין וְאוֹמְרִים זֶה לָזֶה, בְּאֵיזֶה יוֹם בְּאֵיזֶה שָׁעָה בְּאֵיזֶה מָקוֹם. רַגְלַיִם מְמַהֲרוֹת לָרוּץ לָרָעָה, בְּוַדַּאי שֶׁמְּמַהֲרִין לַעֲשׂוֹת אֶת הַחֵטְא. יָפִיחַ כְּזָבִים עֵד שָׁקֶר, שֶׁאִם יִתְפְּשׂוּ, הֵם מְכַזְּבִים וּמְשַׂקְּרִין וְנִשְׁבָּעִין וְאוֹמְרִים: מְשִׁיחִין הָיִינוּ זֶה עִם זֶה בִּדְבָרִים אֲחֵרִים. וּמְשַׁלֵּחַ מְדָנִים בֵּין אַחִים, שֶׁכָּל יִשְׂרָאֵל אַחִים וְרֵעִים הֵם, שֶׁנֶּאֱמַר: לְמַעַן אַחַי וְרֵעָי (תהלים קכב, ח). וְהַנּוֹאֵף אֵשֶׁת חֲבֵרוֹ, הַבַּעַל שׁוֹמֵעַ וְשׁוֹנְאוֹ, וְאַף הַנּוֹאֵף אֵינוֹ יָכֹל לִרְאוֹתוֹ. חֲוֵי, מְשַׁלֵּחַ מְדָנִים בֵּין אַחִים. חֲרֵי שִׁבְעָה דְּבָרִים קָשִׁים שֶׁהַסּוֹטָה עוֹשָׂה.

ב **אָמְרוּ** רַבּוֹתֵינוּ בְּשֵׁם רַבִּי הוּנָא אָבִיו שֶׁל רַבִּי אֶחָא, הַנּוֹאֵף וְהַנּוֹאֶפֶת עוֹבְרִים עַל עֲשֶׂרֶת הַדִּבְּרוֹת. אָמַר לוֹ: עַל תִּשְׁעָה אָנוּ מוּדִים. כֵּיצַד, עַל אָנֹכִי, שֶׁכָּל הַנּוֹאֵף אֵשֶׁת חֲבֵרוֹ, כּוֹפֵר בְּהַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא, שֶׁנֶּאֱמַר: כִּחֲשׁוּ בַּה׳ וַיֹּאמְרוּ לֹא הוּא (ירמיה ה, יב). לֹא הוּא, שֶׁכָּתוּב בּוֹ, כִּי אָנֹכִי ה׳ אֱלֹהֶיךָ אֵל קַנָּא (דברים ה, ט). וּשְׁתֵּי פְּעָמִים אָמוּר בַּסּוֹטָה, וְעָבַר עָלָיו רוּחַ קִנְאָה וְקִנֵּא אֶת אִשְׁתּוֹ. וְלָמָּה שְׁנֵי פְּעָמִים. לְפִי שֶׁהוּא מְקַנֵּא לְהַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא וּלְבַעְלָהּ. וְכֵן הוּא אוֹמֵר, כִּי מִנְחַת קְנָאוֹת הִיא, שֶׁהֵן שְׁתֵּי קְנָאוֹת. לֹא תִשָּׂא אֶת שֵׁם ה׳ אֱלֹהֶיךָ לַשָּׁוְא, שֶׁהוּא נוֹאֵף, וְנִשְׁבַּע עַל שָׁוְא שֶׁלֹּא עָשָׂה. כַּבֵּד אֶת אָבִיךָ, שֶׁהַמְּנָאֶפֶת מִתְעַבֶּרֶת מִמֶּנּוּ, וְאוֹמֶרֶת לְבַעְלָהּ, מִמְּךָ אֲנִי מְעֻבֶּרֶת. וְהָעֻבָּר גָּדוֹל וְעוֹמֵד וּמְכַבֵּד לִפְנֵי בַּעְלָהּ, סָבוּר שֶׁהוּא אָבִיו, וְאֵינוֹ אָבִיו. וְעוֹבֵר בַּשּׁוּק וּמַכֶּה אֶת הַנּוֹאֵף שֶׁנִּתְעַבֵּר מִמֶּנּוּ, וְאוֹמֶרֶת לְבַעְלָהּ, מִמְּךָ אֲנִי מְעֻבֶּרֶת. וְהָעֻבָּר גָּדוֹל וְעוֹמֵד וּמְכַבֵּד לִפְנֵי בַּעְלָהּ, סָבוּר שֶׁהוּא אָבִיו, וְאֵינוֹ אָבִיו. לֹא תִרְצַח, שֶׁהַנּוֹאֵף נִכְנָס עַל מְנָת שֶׁאִם יִתְפֹּשׂ, יַהֲרֹג אוֹ יֵהָרֵג. לֹא תִנְאַף, וַדַּאי שֶׁהוּא נוֹאֵף. לֹא תִגְנֹב, שֶׁהוּא גּוֹנֵב מִקּוֹר חֲבֵרוֹ. וְכֵן הוּא אוֹמֵר, מַיִם גְּנוּבִים יִמְתָּקוּ וְלֶחֶם סְתָרִים יִנְעָם (משלי ט, יז). לֹא תַעֲנֶה בְרֵעֲךָ, שֶׁמְּעִידָה עֵדוּת שֶׁקֶר לְבַעְלָהּ, וְאוֹמֶרֶת שֶׁמִּמְּךָ אֲנִי מְעֻבֶּרֶת. לֹא תַחְמֹד בֵּית רֵעֶךָ, לֹא תַחְמֹד אֵשֶׁת רֵעֶךָ שָׁדֲרוּ עַבְדּוֹ, הַפָּסוּק כֻּלּוֹ שֶׁהַנּוֹאֵף חוֹמֵד אֵשֶׁת חֲבֵרוֹ, חוֹמֵד כָּל אֲשֶׁר לוֹ. כֵּיצַד, כְּשֶׁבַּעְלָהּ נִפְטָר מִן הָעוֹלָם, וּבַעְלָהּ זֶה סָבוּר שֶׁאוֹתוֹ הַבֵּן שֶׁלּוֹ, עוֹמֵד הַבַּעַל וְכוֹתֵב לוֹ דַּיְיתֵיקֵי מִכָּל נְכָסָיו וּמוֹרִישׁוֹ וְנוֹחֲלוֹ כָּל מַה שֶּׁיֵּשׁ לוֹ, וְאֵינוֹ יוֹדֵעַ שֶׁאֵינוֹ בְּנוֹ, נִמְצָא הַנּוֹאֵף חוֹמֵד כָּל מַה שֶּׁיֵּשׁ לַחֲבֵרוֹ. אָמְרוּ לוֹ לְרַבִּי חֲנִינָא, חֲרֵי אָמַרְנוּ תִּשְׁעָה. אֶלָּא זָכוֹר אֶת יוֹם הַשַּׁבָּת, כֵּיצַד הוּא עוֹבֵר עָלָיו. אָמַר לָהֶם אֲנִי אוֹמֵר לָכֶם, פְּעָמִים שֶׁבַּעַל הַסּוֹטָה כֹּהֵן, וְאִשְׁתּוֹ כֹּהֶנֶת, וְיִשְׂרָאֵל נוֹאֵף וּבָא עָלֶיהָ וְהִיא יוֹלְדָה מִמֶּנּוּ. סְבוּרִים בּוֹ שֶׁהוּא בֶּן כֹּהֵן, וְעוֹמֵד אוֹתוֹ הַתִּינוֹק וּמְשַׁמֵּשׁ בְּבֵית הַמִּקְדָּשׁ וְעוֹרֵךְ עֵצִים וּמַעֲלֶה עוֹלוֹת בְּשַׁבָּת, וְנִמְצָא מְחַלֵּל אֶת הַשַּׁבָּת, חֲרֵי שֶׁהַסּוֹטָה עוֹבֶרֶת עַל עֲשֶׂרֶת הַדִּבְּרוֹת עִם הַנּוֹאֵף. עָלֶיהָ אָמַר שְׁלֹמֹה, וּמוֹצֵא אֲנִי מַר מִמָּוֶת אֶת הָאִשָּׁה אֲשֶׁר הִיא מְצוֹדִים וַחֲרָמִים (קהלת ז, כו). מַהוּ מְצוֹדִים וַחֲרָמִים, צָדָה בָּעוֹלָם הַזֶּה וְצָדָה בָּעוֹלָם הַבָּא. הַחֵרֶם הַזֶּה צָד בַּמַּיִם וְאֵינוֹ צָד בַּיַּבָּשָׁה. אֲבָל הָאִשָּׁה צָדָה בַּמַּיִם וְצָדָה בַּיַּבָּשָׁה. וּמוֹצֵא אֲנִי מַר מִמָּוֶת. דֶּרֶךְ בְּנוֹת יִשְׂרָאֵל לֹא קוֹלָנִיּוֹת, וְלֹא הוֹלְכוֹת רֶגֶל רָמָה, וְלֹא פְּרוּצוֹת בִּשְׂחוֹק. וְאִם הָיְתָה פְּרוּצָה בְּאַחַת מֵהֶן, מַתְרֶה בָּהּ עַל פִּי שְׁנַיִם עֵדִים וְאוֹמֵר לָהּ, מַה לָּךְ לִשְׂחֹק עִם פְּלוֹנִי, מַה לָּךְ לְדַבֵּר עִמּוֹ. אִם דִּבְּרָה, עַד עַכְשָׁו מֻתֶּרֶת לְבִיתָהּ וְאוֹכֶלֶת בִּתְרוּמָה. נִכְנְסָה עִמּוֹ בַּסֵּתֶר וְשָׂהֲתָה כְּדֵי טְמָאָה, אֲסוּרָה לְבִיתָהּ וְלֶאֱכֹל בִּתְרוּמָה.

ג **וְהֵבִיא** אֶת קָרְבָּנָהּ עָלֶיהָ עֲשִׂירִית הָאֵיפָה קֶמַח שְׂעוֹרִים. וְלָמָּה מְבִיאָה קֶמַח שְׂעוֹרִים. לְפִי שֶׁנִּזְהֲגָה עִמּוֹ מִנְהַג בְּהֵמָה, לְפִיכָךְ הֵבִיא קָרְבָּנָהּ מַאֲכַל בְּהֵמָה. לֹא יִצֹּק עָלָיו שֶׁמֶן. לָמָּה לֹא יִצֹּק עָלָיו שֶׁמֶן. שֶׁהַשֶּׁמֶן אוֹר וְקָרוּי יִצְהָר, וְזוֹ אָהֲבָה אֶת הָאֲפֵלָה, לְפִיכָךְ לֹא תְּהֵא אוֹר בְּמִנְחָתָהּ. לָמָּה לֹא יִתֵּן עָלָיו לְבוֹנָה. שֶׁהַלְּבוֹנָה זֵכֶר לְאָמָּהוֹת הוּא, שֶׁנֶּאֱמַר: אֵלֵךְ לִי אֶל הַר הַמֹּר וְאֶל גִּבְעַת הַלְּבוֹנָה (שה״ש ד, ו), וְזוֹ פָּרְשָׁה מִדַּרְכֵיהֶן. לְפִיכָךְ תְּהֵא מִנְחָתָהּ מַזְכֶּרֶת עָוֹן, וְלֹא מַזְכֶּרֶת זְכוּת.

ד **וְלָקַח** הַכֹּהֵן מַיִם קְדֹשִׁים בִּכְלִי חֶרֶשׂ וּמִן הֶעָפָר, לָמָּה לוֹקֵחַ מַיִם וְעָפָר וּבוֹדְקָהּ. מִפְּנֵי שֶׁתְּחִלָּתָהּ מִן הַמַּיִם וּמִן הֶעָפָר. וְאָדָם נִבְרָא מִן הֶעָפָר, וְהִיא נִבְרֵאת מִן הַמַּיִם, לְפִיכָךְ תִּבָּדֵק בַּמַּיִם וּבֶעָפָר, אִם טְהוֹרָה הִיא כִּבְרִיָּתָהּ אִם לָאו. דָּבָר אַחֵר, לָמָּה נִבְדֶּקֶת בַּמַּיִם וּבֶעָפָר. לְפִי שֶׁהֵן עֵדוּת, שֶׁנֶּאֱמַר: הַעִדֹתִי בָכֶם הַיּוֹם אֶת הַשָּׁמַיִם וְאֶת הָאָרֶץ (דברים ל, יט). דָּבָר אַחֵר, לָמָּה נִבְדֶּקֶת בַּמַּיִם וּבֶעָפָר. לְפִי שֶׁאָדָם זוֹרֵעַ כַּמָּה זְרָעִים בֶּעָפָר וְאֵינוֹ יוֹדֵעַ מַה הֵם עַד שֶׁהַמַּיִם יוֹרְדִים עֲלֵיהֶם וּמוֹדִיעִים אִם הֵם שֶׁל בַּעַל הַשָּׂדֶה אוֹ מַה שֶּׁזָּרְעוּ אֲחֵרִים. וְעֵין נוֹאֵף שָׁמְרָה נֶשֶׁף לֵאמֹר לֹא תְשׁוּרֵנִי עַיִן (איוב כד, טו). הַנּוֹאֵף אוֹמֵר, אֵין בְּרִיָּה יוֹדַעַ בִּי. וְהַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא עֵינָיו מְשׁוֹטְטוֹת בְּכָל הָעוֹלָם, וְאוֹמֵר: אִם יִסָּתֵר אִישׁ בַּמִּסְתָּרִים וַאֲנִי לֹא אֶרְאֶנּוּ נְאוּם ה׳ הֲלֹא אֶת הַשָּׁמַיִם וְאֶת הָאָרֶץ אֲנִי מָלֵא נְאוּם ה׳ (ירמיה כג, כד). כָּךְ דֶּרֶךְ שֶׁל עִבְרֵי עֲבֵרוֹת, מְשַׁמְּרִים שְׁעַת אֲפֵלָה, שְׁעַת נֶשֶׁף, שֶׁלֹּא יִרְאֶה אוֹתָן בְּרִיָּה. וְכָךְ נֶאֱמַר, וְעֵין נוֹאֵף שָׁמְרָה נֶשֶׁף (איוב כד, טו). וְכֵן הַגַּנָּבִים מְשַׁמְּרִים שְׁעַת הַחֹשֶׁךְ, שֶׁנֶּאֱמַר: חָתַר בַּחֹשֶׁךְ בָּתִּים (שם פסוק טז). וְכֵן הוּא אוֹמֵר, הוֹי הַמַּעֲמִיקִים מֵה׳ לַסְתִּיר עֵצָה וְהָיָה בְמַחְשָׁךְ מַעֲשֵׂיהֶם וְגוֹ׳ (ישעיה כט, טו). קָשֶׁה הַנּוֹאֵף וְהַגַּנָּב, שֶׁמְּסַלְּקִין אֶת הַשְּׁכִינָה, כִּבְיָכוֹל. שֶׁהַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא מָלֵא אֶת הָעֶלְיוֹנִים וְאֶת הַתַּחְתּוֹנִים, שֶׁנֶּאֱמַר: הֲלֹא אֶת הַשָּׁמַיִם וְאֶת הָאָרֶץ אֲנִי מָלֵא (ירמיה כג, כד). וּבִמְקוֹם שֶׁהֵן בָּאִין לִנְאֹף וְלִגְנֹב, כְּבוֹדוֹ שֶׁל הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא שָׁם, שֶׁנֶּאֱמַר: מְלֹא כָל הָאָרֶץ כְּבוֹדוֹ (ישעיה ו, ג). וְהַנּוֹאֵף אוֹמֵר, סַלָּק אֶת עַצְמְךָ וְתֵן לִי מָקוֹם לְשָׁעָה. הַדָּבָר קָשֶׁה עַד מְאֹד כְּבִיָכוֹל, הוּא אֶרֶךְ אַפַּיִם וְנוֹתֵן לוֹ מָקוֹם לְשָׁעָה, שֶׁנֶּאֱמַר: כִּי הוּא יָדַע מְתֵי שָׁוְא וַיַּרְא אָוֶן וְגוֹ׳ (איוב יא,

יא). וְאוֹמֵר: וְסֵתֶר פָּנִים יָשִׂים (שם כד, טו). חֲוֵי, וְעֵין נוֹאַף שָׁמְרָה נֶשֶׁף לֵאמֹר לֹא תְשׁוּרֵנִי עָיִן (שם). וּמָה הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא עוֹשֶׂה. וְסֵתֶר פָּנִים יָשִׂים, יוֹשֵׁב סֵתֶר, יָשִׂים פָּנִים שֶׁל נוֹאֵף בְּאוֹתוֹ הָעֵבֶר. שֶׁהָרֵי הַנּוֹאֵף וְהַנּוֹאֶפֶת מְבַקְּשִׁין שֶׁלֹּא תִתְעַבֵּר, אֶלָּא שֶׁיַּעֲשׂוּ תַּאֲוָתָן בִּלְבַד, וְהַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא מְפַרְסְמוֹ בָּעוֹלָם. חֲוֵי, וְסֵתֶר פָּנִים יָשִׂים, כְּדֵי שֶׁיִּדְעוּ הַבְּרִיּוֹת וְיֹאמְרוּ, בְּוַדַּאי שֶׁפָּנִים שֶׁל זֶה, הֵן פְּנֵי הַנּוֹאֵף, שֶׁצָּר הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא צוּרַת הָעֶבֶר כִּדְמוּת הַנּוֹאֵף. חֲוֵי, וְסֵתֶר פָּנִים יָשִׂים. לְפִיכָךְ נִקְרָא זִמָּה, שֶׁהֵן כּוֹפְרִים שְׁנֵיהֶם וְאוֹמְרִין, אֵין אָנוּ יוֹדְעִין זֶה מָה. אָמַר רַבִּי יִצְחָק, גָּדוֹל כֹּחַ הַנּוֹאֵף, שֶׁהוּא מַכְשִׁיל כֹּחַ הַשְּׂכִינָה. כֵּיצַד, הָעֶבֶר שֶׁהוּא מִתְעַבֵּר מִן הָאִישׁ, הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא צָר צוּרָתוֹ לְאַרְבָּעִים יוֹם. שֶׁכֵּן שָׁנוּ רַבּוֹתֵינוּ, לְאַרְבָּעִים יוֹם, צוּרַת הָעֶבֶר נִכָּר. לְאַחַר אַרְבָּעִים יוֹם, הַנּוֹאֵף בָּא עָלֶיהָ, וְהַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא עוֹמֵד וְתוֹהֶה וְאוֹמֵר: שֶׁל מִי אֵצֹר, שֶׁל צוּרַת הַבַּעַל אוֹ שֶׁל צוּרַת הַנּוֹאֵף. כְּבָיְכוֹל, צוּר יְלָדְךָ תֶּשִׁי (דברים לב, יח). יו״ד זְעִירָא, תָּשַׁשׁ יֵדֵי הַצַּיָּר. אָמַר רַבִּי אַבָּהוּ, מָשָׁל לְמָה הַדָּבָר דּוֹמֶה. לְצַיָּר שֶׁהָיָה צָר אִקּוֹנִין שֶׁל מֶלֶךְ, בָּא לִגְמֹר הַפַּרְצוּף, אָמְרוּ לוֹ: מֵת הַמֶּלֶךְ וְעָמַד מֶלֶךְ אַחֵר. כֵּיוָן שֶׁשָּׁמַע הַצַּיָּר כֵּן, נִתְרַשְּׁלוּ יָדָיו. הִתְחִיל אָמַר, מָה אֶעֱשֶׂה בְּאֵלּוּ הַסִּימָנִין. אִם אֶצֹּר אוֹתָן בִּצוּרַת הַמֶּלֶךְ הָרִאשׁוֹן אוֹ בִּצוּרַת הַשֵּׁנִי. הִתְחִיל תָּמֵהַּ. כֵּן הָאִישׁ מְשַׁמֵּשׁ עִם אִשְׁתּוֹ, הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא צָר צוּרַת הָעֶבֶר בִּדְמוּת אָבִיו. חָזַר הַנּוֹאֵף וּבָא עָלֶיהָ, חָזַר וְנִתְעָרְבוּ הַסִּימָנִין, שֶׁנֶּאֱמַר: אֱלֹה וְכַחַשׁ וְרָצֹחַ וְגָנֹב וְנָאֹף פָּרָצוּ וְדָמִים בְּדָמִים נָגָעוּ (הושע ד, ב). מָה עָשָׂה הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא. כְּבָיְכוֹל חָזַר וְהָפַךְ אֶת הַצּוּרָה שֶׁצָּר בִּתְחִלָּה בִּדְמוּת הַבַּעַל, לִדְמוּת הַנּוֹאֵף. חֲוֵי, וְסֵתֶר פָּנִים יָשִׂים.

ה אִישׁ אִישׁ כִּי תִשְׁטֶה אִשְׁתּוֹ. שָׁנוּ רַבּוֹתֵינוּ, אֵין הַמְּנָאָפִים נוֹאָפִים עַד שֶׁתִּפָּנֵס בָּהֶם רוּחַ שְׁטוּת. שֶׁכֵּן כְּתִיב: כִּי תִשְׁטֶה אִשְׁתּוֹ, חֲרֵי לְמַדְנוּ לָאִשָּׁה. לָאִישׁ מִנַּיִן. שֶׁנֶּאֱמַר: נוֹאֵף אִשָּׁה חֲסַר לֵב (משלי ו, לב). דָּבָר אַחֵר, אִישׁ אִישׁ כִּי תִשְׁטֶה אִשְׁתּוֹ. זֶה שֶׁאָמַר הַכָּתוּב: אִם יִסָּתֵר אִישׁ בַּמִּסְתָּרִים (ירמיה כג, כד). חֲרֵי כְּבָר נֶאֱמַר, בְּכָל מָקוֹם עֵינֵי ה׳ מְשׁוֹטְטוֹת בְּכָל הָאָרֶץ צוֹפוֹת רָעִים וְטוֹבִים (משלי טו, ג). וְכֵן, עֵינֵי ה׳ הֵמָּה מְשׁוֹטְטִים (זכריה ד, י). וּמָה תַּלְמוּד לוֹמַר: וַאֲנִי לֹא אֶרְאֶנּוּ. לֹא אֶרְאֶנּוּ וַאֲפַרְסֵם מַעֲשָׂיו לַבְּרִיּוֹת הֲלֹא אֶת הַשָּׁמַיִם וְאֶת הָאָרֶץ אֲנִי מָלֵא (ירמיה כג, כד). אֲנִי מְמַלֵּא אֶת הָעֶלְיוֹנִים וְהַתַּחְתּוֹנִים, שֶׁנֶּאֱמַר: הַשָּׁמַיִם כִּסְאִי וְהָאָרֶץ הֲדוֹם רַגְלָי (ישעיה סו, א). דָּבָר אַחֵר, אִם יִסָּתֵר אִישׁ בַּמִּסְתָּרִים. מָשָׁל לְאַרְכִיטֶקְטוֹן שֶׁהָיָה קָאטְרִיקוּס עַל מְדִינָה, הִתְחִילוּ בְּנֵי הַמְּדִינָה מַטְמִינִין כַּסְפָּם וּזְהָבָם לְתוֹךְ אוֹתָם הַמַּטְמוֹנִים שֶׁהָיוּ בָּהּ. אָמַר לָהֶם הָאַרְכִיטֶקְטוֹן, אֲנִי בָּנִיתִי הַמְּדִינָה וַאֲנִי עָשִׂיתִי אֶת הַמַּטְמוֹנִים, שֶׁמָּא מִמֶּנִּי אַתֶּם מַטְמִינִים. כָּךְ אָמַר הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא לַמְּנָאָפִים, מִמֶּנִּי אַתֶּם מַסְתִּירִים עַצְמְכֶם, אִם יִסָּתֵר אִישׁ בַּמִּסְתָּרִים. אֲנִי בָּרָאתִי אֶתְכֶם וְעָשִׂיתִי אֶתְכֶם מְחִילִים מְחִילִים, שֶׁנֶּאֱמַר: וַתִּשְׁכַּח אֶל מְחוֹלְלֵךְ (דברים לב, יח). מַהוּ אֶל מְחוֹלְלֵךְ לָאֶל שֶׁעָשָׂה אוֹתְךָ מְחִילִים מְחִילִים, אִין אַתֶּם יְכוֹלִין לְהַטְמִין עַצְמְכֶם. לָמָּה, אֲנִי ה׳ חוֹקֵר לֵב בֹּחֵן כְּלָיוֹת לָתֵת לְאִישׁ כִּדְרָכָיו כִּפְרִי מַעֲלָלָיו (ירמיה יז, י). וַאֲנִי הוּא שֶׁמְּקָרֵב אוֹתָם לַמִּשְׁפָּט, שֶׁנֶּאֱמַר: וְקָרַבְתִּי אֲלֵיכֶם לַמִּשְׁפָּט וְהָיִיתִי עֵד מְמַהֵר בַּמְכַשְּׁפִים וּבַמְנָאֲפִים וּבַנִּשְׁבָּעִים בִּשְׁמִי לַשָּׁקֶר וּבְעֹשְׁקֵי שְׂכַר שָׂכִיר אַלְמָנָה וְיָתוֹם וּמַטֵּי גֵר וְלֹא יְרֵאוּנִי אָמַר ה׳ צְבָאוֹת (מלאכי ג, ה). לְכָךְ אַל תִּהְיוּ טוֹעִים אַחַר יֵצֶר הָרַע, וְשֶׁלֹּא תִשְׁטֶה אִשְׁתּוֹ שֶׁל אֶחָד מִכֶּם, בְּמַה שֶׁכָּתוּב בָּעִנְיָן אִישׁ אִישׁ כִּי תִשְׁטֶה אִשְׁתּוֹ. דָּבָר אַחֵר, אִישׁ אִישׁ, לְלַמֶּדְךָ, שֶׁמּוֹעֶלֶת וְכוֹפֶרֶת בִּשְׁנַיִם, בְּאִישׁ מִלְּחָמָה שֶׁלְּמַעֲלָן, וּבְאִישָׁהּ שֶׁלְּמַטָּן. אָמַר לָהּ הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא, בְּאִישֵׁךְ אַתְּ מְשַׁקֶּרֶת. שֶׁמָּא בִּי אֶת יְכוֹלָה לְשַׁקֵּר. מָשָׁל לְמָה הַדָּבָר דּוֹמֶה. לְאִישׁ שֶׁהוּא חָבוּשׁ בְּתוֹךְ שְׁנֵי בָתִּים זֶה לִפְנִים מִזֶּה, וְהָיוּ שָׁם שְׁנֵי שׁוֹמְרִים אֶחָד בִּפְנִים וְאֶחָד בַּחוּץ. פָּתַח אֶת הַפְּנִימִי וְיָצָא, וְלֹא הִרְגִּישׁ בּוֹ הַשּׁוֹמֵר. בָּא לָצֵאת מִן הַחִיצוֹן, הִרְגִּישׁ בּוֹ הַשּׁוֹמֵר שֶׁבַּחִיצוֹן. תְּפָשׂוֹ וְאָמַר לֵיהּ: בְּאוֹתוֹ שֶׁבִּפְנִים שָׂחַקְתָּ, אֲבָל בִּי אֵין אַתָּה יָכֹל לִשְׂחֹק. וְכֵן הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא אוֹמֵר לָאִשָּׁה הַמְנָאֶפֶת, בְּאִישֵׁךְ אַתְּ מְשַׂחֶקֶת, אֲבָל בִּי אֵין אַתְּ יְכוֹלָה לִשְׂחֹק. וַאֲנִי יוֹשֵׁב וּמְשַׂחֵק עַל בְּרִיּוֹתַי, שֶׁנֶּאֱמַר: יוֹשֵׁב בַּשָּׁמַיִם יִשְׂחָק, ה׳ יִלְעַג לָמוֹ (תהלים ב, ד).

ו וְשָׁכַב אִישׁ אוֹתָהּ שִׁכְבַת זֶרַע. פָּרַט לְקָטָן וּלְמִי שֶׁאֵינוֹ אִישׁ. שִׁכְבַת זֶרַע, שֶׁשִּׁכִּיבָתָהּ פּוֹסֶלֶת, וְאֵין שִׁכִּיבָה אַחֶרֶת פּוֹסֶלֶת. מַעֲשֶׂה בִּשְׁתֵּי אֲחָיוֹת שֶׁהָיוּ דּוֹמוֹת זוֹ לָזוֹ. וְהָיְתָה אַחַת נְשׂוּאָה בְּעִיר אַחַת, וְאַחַת נְשׂוּאָה בְּעִיר אַחֶרֶת. בִּקֵּשׁ בַּעֲלָהּ שֶׁל אַחַת מֵהֶן לְקַנְאוֹת לָהּ וּלְהַשְׁקוֹתָהּ מַיִם הַמָּרִים בִּירוּשָׁלַיִם. הָלְכָה לְאוֹתָהּ הָעִיר שֶׁהָיְתָה אֲחוֹתָהּ נְשׂוּאָה שָׁם. אָמְרָה לָהּ אֲחוֹתָהּ, מָה רָאִית לָבֹא לְכָאן. אָמְרָה לָהּ, בַּעֲלִי מְבַקֵּשׁ לְהַשְׁקוֹת אוֹתִי מַיִם הַמָּרִים. אָמְרָה לָהּ אֲחוֹתָהּ, אֲנִי הוֹלֶכֶת תַּחְתֵּיךְ וְשׁוֹתָה. אָמְרָה לָהּ לְכִי. לָבְשָׁה בִּגְדֵי אֲחוֹתָהּ וְהָלְכָה תַּחְתֶּיהָ וְשָׁתְתָה מֵי הַמָּרִים וְנִמְצֵאת טְהוֹרָה, וְחָזְרָה לְבֵית אֲחוֹתָהּ. יָצָאת שִׂמְחָה לְקֶרְאָתָהּ, חִבְּקָה אוֹתָהּ וְנָשְׁקָה לָהּ בְּפִיהָ. כֵּיוָן שֶׁנָּשְׁקוּ זוֹ לְזוֹ, הֵרִיחָה בַּמַּיִם הַמָּרִים, וּמֵיָּד מֵתָה, לְקַיֵּם מַה שֶּׁנֶּאֱמַר: אֵין אָדָם שַׁלִּיט בָּרוּחַ לְכְלֹא אֶת הָרוּחַ, וְאֵין שִׁלְטוֹן בְּיוֹם הַמָּוֶת, וְאֵין מִשְׁלַחַת בַּמִּלְחָמָה, וְלֹא יְמַלֵּט רֶשַׁע אֶת בְּעָלָיו (קהלת ח, ח).

ז וְנֶעְלַם מֵעֵינֵי אִישָׁהּ, פָּרַט לְסוּמָא. דָּבָר אַחֵר, וְנֶעְלַם מֵעֵינֵי אִישָׁהּ, שֶׁלֹּא יְהֵא בַּעֲלָהּ רוֹאֶה וּמֵעִמְעֵם. וְנִסְתְּרָה, עֲדַיִן לֹא שָׁמַעְנוּ שִׁעוּר לַסְּתִירָה. רַבִּי אֱלִיעֶזֶר אוֹמֵר, כְּדֵי חֲזִירַת הַדֶּקֶל. רַבִּי יְהוֹשֻׁעַ אוֹמֵר, כְּדֵי מְזִיגַת הַכּוֹס. בֶּן עַזַּאי אוֹמֵר, כְּדֵי לִשְׁתּוֹתוֹ. רַבִּי עֲקִיבָא אוֹמֵר, כְּדֵי לִצְלוֹת בֵּיצָה. רַבִּי יְהוּדָה אוֹמֵר, כְּדֵי לֶאֱכֹל שָׁלֹשׁ בֵּיצִים זֶה אַחַר זֶה. רַבִּי חַנִּין אוֹמֵר, כְּדֵי שֶׁתִּתֵּן אֲצְבָעָהּ לְתוֹךְ פִּיהָ. פְּלִימוֹ אוֹמֵר, כְּדֵי לִפְשֹׁט יָד עַל הַסֶּל לִטֹּל כִּכָּר. וְאַף עַל פִּי שֶׁאֵין רְאָיָה לַדָּבָר, זֵכֶר לַדָּבָר, שֶׁנֶּאֱמַר: כִּי בְעַד אִשָּׁה זוֹנָה עַד כִּכַּר לֶחֶם (משלי ו, כו). וְעַד אֵין בָּהּ. אַף עַל פִּי שֶׁאֵין לָהּ עַכָּשָׁו, יֵשׁ לָהּ לְאַחַר זְמַן. כֵּיוֹצֵא בַּדָּבָר אַתָּה אוֹמֵר, וַתְּהִי שָׂרַי עֲקָרָה אֵין לָהּ וָלָד (בראשית יא, לא). אַף עַל פִּי שֶׁאֵין לָהּ עַכְשָׁו, יֵשׁ לָהּ לְאַחַר זְמַן, שֶׁנֶּאֱמַר: וַה׳ פָּקַד אֶת שָׂרָה, וַתַּהַר וַתֵּלֶד כֵּיוֹצֵא בַּדָּבָר אַתָּה אוֹמֵר (אסתר ב, י). לֹא הִגִּידָה אֶסְתֵּר אֶת עַמָּהּ אַף עַל פִּי שֶׁלֹּא הִגִּידָה עַכְשָׁו, הִגִּידָה לְאַחַר זְמַן, שֶׁנֶּאֱמַר: וּמָרְדֳּכַי בָּא לִפְנֵי הַמֶּלֶךְ כִּי הִגִּידָה אֶסְתֵּר מַה הוּא לָהּ (שם ח, א).

וְאַף כָּאן, וְעֵד אֵין בָּהּ, אַף עַל פִּי שֶׁאֵין לָהּ עַכְשָׁו, יֵשׁ לָהּ לְאַחַר זְמַן, שֶׁנֶּאֱמַר: וְקָרַבְתִּי אֲלֵיכֶם לַמִּשְׁפָּט וְהָיִיתִי עֵד מְמַהֵר בַּמְכַשְּׁפִים וּבַמְנָאֲפִים (מלאכי ג, ה). אָמְרוּ רַבּוֹתֵינוּ זִכְרוֹנָם לִבְרָכָה: בִּזְמַן שֶׁהָאִשָּׁה מִתְיַחֶדֶת עִם בַּעֲלָהּ, וְהוּא מְשַׁמֵּשׁ עִמָּהּ וְלִבָּהּ לְאִישׁ אַחֵר שֶׁרָאֲתָה בַּדֶּרֶךְ, אֵין לָךְ נֹאוף גָּדוֹל מִזֶּה, שֶׁנֶּאֱמַר: הָאִשָּׁה הַמְנָאֶפֶת, תַּחַת אִשָּׁה תִּקַּח אֶת זָרִים (יחזקאל טז, לב). וְכִי יֵשׁ אִשָּׁה מְנָאֶפֶת תַּחַת אִשָּׁה. אֶלָּא זוֹ הִיא שֶׁפָּנְעָה בְּאִישׁ אַחֵר וְנָתְנָה עֵינֶיהָ בּוֹ, וְהִיא מְשַׁמֶּשֶׁת עִם בַּעֲלָהּ וְלִבָּהּ עָלָיו. מַעֲשֶׂה בְּמֶלֶךְ הָעַרְבִים שֶׁשָּׁאַל אֶת רַבִּי עֲקִיבָא, אֲנִי כּוּשִׁי וְאִשְׁתִּי כּוּשִׁית וְיָלְדָה לִי בֵּן לָבָן, הוֹרָגָהּ אֲנִי, שֶׁזְּנָתָה תַּחְתַּי. אָמַר לוֹ: צוּרוֹת בֵּיתְךָ שְׁחוֹרוֹת אוֹ לְבָנוֹת. אָמַר לוֹ: לְבָנוֹת. אָמַר לוֹ: כְּשֶׁהָיִיתָ עוֹסֵק עִמָּהּ, עֵינֶיהָ נָתְנָה בְּצוּרוֹת לְבָנוֹת וְיָלְדָה כַּיּוֹצֵא בָּהֶם. וְאִם תָּמֵהַּ אַתָּה בַּדָּבָר, לְמַד מִן צֹאנוֹ שֶׁל יַעֲקֹב, שֶׁמִּן הַמַּקְלוֹת הָיוּ מִתְיַחֲמוֹת, שֶׁנֶּאֱמַר: וַיִּחַמּוּ הַצֹּאן אֶל הַמַּקְלוֹת (בראשית ל, לט). וְהוֹדָה מֶלֶךְ הָעַרְבִים וְשִׁבַּח לְרַבִּי עֲקִיבָא. חֲוֵי, כָּל אִשָּׁה שֶׁמִּתְיַחֶדֶת עִם בַּעֲלָהּ בְּקֶדֶשָׁה, הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא מַעֲמִיד מִמֶּנָּה בָּנִים צַדִּיקִים. שֶׁכֵּן מָצִינוּ בְּחַנָּה שֶׁנִּתְיַחֲדָה עִם בַּעֲלָהּ בְּקֶדֶשָׁה, וְלֹא קִפַּח הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא מַתַּן שְׂכָרָהּ, וְנָתַן לָהּ הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא בֵּן צַדִּיק כְּמֹשֶׁה, שֶׁנֶּאֱמַר: אִם יַעֲמֹד מֹשֶׁה וּשְׁמוּאֵל (ירמיה טו, א). וְכֵן הוּא אוֹמֵר, מֹשֶׁה וְאַהֲרֹן בְּכֹהֲנָיו וּשְׁמוּאֵל בְּקוֹרְאֵי שְׁמוֹ (תהלים צט, ו). וְכֵן חַנָּה אוֹמֶרֶת, אֶל הַנַּעַר הַזֶּה הִתְפַּלָּלְתִּי (ש״א א, כז). לָמָּה, שֶׁנִּזְרַע בְּקֶדֶשָׁה. אָמַר הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא, בָּעוֹלָם הַזֶּה תִּעֲבֹתִי כָּל הַנִּכְרִים עַל שֶׁהֵם מְזֻרָּע טֻמְאָה, וּבָחַרְתִּי בָּכֶם לְפִי שֶׁאַתֶּם זֶרַע אֱמֶת, שֶׁנֶּאֱמַר: וְאָנֹכִי נְטַעְתִּיךְ שׂוֹרֵק כֻּלּוֹ זֶרַע אֱמֶת (ירמיה ב, כא). וּכְתִיב וּבְךָ בָּחַר ה׳ לִהְיוֹת לוֹ לְעַם סְגֻלָּה (דברים יד, ב). וְאַף לֶעָתִיד לָבֹא אֵינִי בוֹחֵר אֶלָּא בָּכֶם, שֶׁאַתֶּם זֶרַע קֶדֶשָׁה בְּרוּכֵי ה׳, שֶׁנֶּאֱמַר: לֹא יִגְעוּ לָרִיק וְלֹא יֵלְדוּ לַבֶּהָלָה, כִּי זֶרַע בְּרוּכֵי ה׳ הֵמָּה (ישעיה סה, כג).

ח **וַיְדַבֵּר** ה׳ אֶל מֹשֶׁה לֵאמֹר, דַּבֵּר אֶל אַהֲרֹן וְאֶל בָּנָיו לֵאמֹר כֹּה תְבָרְכוּ אֶת בְּנֵי יִשְׂרָאֵל. יְלַמְּדֵנוּ רַבֵּנוּ, כֹּהֵן בַּעַל מוּם מַהוּ שֶׁיִּשָּׂא אֶת כַּפָּיו. כָּךְ שָׁנוּ רַבּוֹתֵינוּ, כֹּהֵן שֶׁיֵּשׁ בְּיָדָיו מוּמִין, לֹא יִשָּׂא אֶת כַּפָּיו. וְרַבִּי הָיָה שׁוֹנֶה, כֹּהֵן שֶׁיֵּשׁ מוּמִין בְּכֻלּוֹ, לֹא יִשָּׂא אֶת כַּפָּיו. רַבִּי יְהוּדָה אוֹמֵר, אַף מִי שֶׁהָיוּ יָדָיו צְבוּעוֹת אִסְטִיס אוֹ קוֹצָה אוֹ פּוּאָה, לֹא יִשָּׂא אֶת כַּפָּיו. לָמָּה, לְפִי שֶׁדֶּרֶךְ בְּנֵי אָדָם שֶׁמִּסְתַּכְּלִין בּוֹ. רַבִּי הוֹשַׁעְיָה הַגָּדוֹל שׁוֹנֶה, אִם רֹב אַנְשֵׁי הָעִיר מְלַאכְתָּן בְּכָךְ, מֻתָּר לוֹ לִישָּׂא אֶת כַּפָּיו, כְּשֵׁם שֶׁיֵּשׁ בַּדָּרוֹם עוֹרוֹת צְבוּעוֹת אַרְגָּמָן וּמִבִּין יְדֵיהֶן צְבוּעוֹת. אָמַר הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא, מִתְחִלָּה אֲנִי הָיִיתִי מְבָרֵךְ בְּרִיּוֹתַי. מִכָּאן וְאֵילָךְ חֲרֵי הַבְּרָכוֹת מְסוּרוֹת לָכֶם וְתִהְיוּ מְבָרְכִין אֶת בְּנֵי יִשְׂרָאֵל. לְפִיכָךְ, אָמַר הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא לְמֹשֶׁה שֶׁיַּזְהִיר לְאַהֲרֹן וּלְבָנָיו, שֶׁיְּהוּ מְבָרְכִין אֶת יִשְׂרָאֵל. מִנַּיִן, מִמַּה שֶׁקָּרְאוּ דַּבֵּר אֶל אַהֲרֹן וְאֶל בָּנָיו לֵאמֹר כֹּה תְבָרְכוּ. זֶה שֶׁאָמַר הַכָּתוּב: הַשְׁקִיפָה מִמְּעוֹן קָדְשְׁךָ מִן הַשָּׁמַיִם וּבָרֵךְ אֶת עַמְּךָ (דברים כו, טו). אָמְרָה כְּנֶסֶת יִשְׂרָאֵל לִפְנֵי הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא, רִבּוֹנוֹ שֶׁל עוֹלָם, לַכֹּהֲנִים אַתָּה אוֹמֵר שֶׁיְּבָרְכוּ אוֹתָנוּ. אֵין אָנוּ צְרִיכִין אֶלָּא לִבְרָכָתְךָ וְלִהְיוֹתֵנוּ מִתְבָּרְכִין מִפִּיךָ, שֶׁנֶּאֱמַר: הַשְׁקִיפָה מִמְּעוֹן קָדְשְׁךָ. אָמַר לָהֶם הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא, אַף עַל פִּי שֶׁאָמַרְתִּי לַכֹּהֲנִים שֶׁיְּהוּ מְבָרְכִין אֶתְכֶם, אֲנִי עוֹמֵד עִמָּהֶם וּמְבָרֵךְ אֶתְכֶם. לְפִיכָךְ הַכֹּהֲנִים פּוֹרְשִׂין אֶת כַּפֵּיהֶם, לוֹמַר, שֶׁהַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא עוֹמֵד אַחֲרֵינוּ. וְכֵן הוּא אוֹמֵר, הִנֵּה זֶה עוֹמֵד אַחַר כָּתְלֵנוּ מַשְׁגִּיחַ מִן הַחַלּוֹנוֹת מֵצִיץ מִן הַחֲרַכִּים (שה״ש ב, ט), מַה בֵּין אֶצְבָּעוֹת שֶׁל כֹּהֲנִים. מִצִּיץ מִן הַחֲרַכִּים, בְּשָׁעָה שֶׁפּוֹשְׁטִין כַּפֵּיהֶם. לְכָךְ נֶאֱמַר: כֹּה תְבָרְכוּ אֶת בְּנֵי יִשְׂרָאֵל.

ט **פֹּה** תְּבָרְכוּ אֶת בְּנֵי יִשְׂרָאֵל. זֶה שֶׁאָמַר הַכָּתוּב: הִנֵּה מִטָּתוֹ שֶׁלִּשְׁלֹמֹה שִׁשִּׁים גִּבֹּרִים סָבִיב לָהּ מִגִּבֹּרֵי יִשְׂרָאֵל, כֻּלָּם אֲחוּזֵי חֶרֶב מְלֻמְּדֵי מִלְחָמָה אִישׁ חַרְבּוֹ (שם ג, ז-ח). מָה רָאָה שְׁלֹמֹה לַעֲסֹק בְּמִטָּה שֶׁהוּא אוֹמֵר הִנֵּה מִטָּתוֹ שֶׁלִּשְׁלֹמֹה. אֶלָּא אֵינוֹ עוֹסֵק אֶלָּא בְּמֶלֶךְ שֶׁהַשָּׁלוֹם שֶׁלּוֹ. הִנֵּה מִטָּתוֹ, זֶה בֵּית הַמִּקְדָּשׁ. וְלָמָּה נִמְשַׁל בֵּית הַמִּקְדָּשׁ לְמִטָּה. מָה הַמִּטָּה אֵינָהּ אֶלָּא לִפְרִיָּה וּרְבִיָּה, כָּךְ בֵּית הַמִּקְדָּשׁ, כָּל מַה שֶּׁהָיָה בְּתוֹכָהּ, הָיוּ פָּרִין וְרָבִין, שֶׁנֶּאֱמַר: וַיַּאֲרִיכוּ הַבַּדִּים (מל״א ח, ח). וְכֵן הוּא אוֹמֵר, וְהַזָּהָב זְהַב פָּרְוַיִם (דה״ב ג, ו), שֶׁהוּא עוֹשֶׂה פֵּרוֹת. וְכֵן הוּא אוֹמֵר, וַיִּבֶן אֶת בֵּית יַעַר הַלְּבָנוֹן (מל״א ז, ב). לָמָּה נִמְשְׁלָה לְיַעַר. לוֹמַר לְךָ, מַה יַּעַר פָּרֶה וְרָבֶה, כָּךְ בֵּית הַמִּקְדָּשׁ, כָּל מַה שֶּׁהָיָה בּוֹ, פָּרָה וְרָבָה. לְכָךְ נֶאֱמַר: הִנֵּה מִטָּתוֹ שֶׁלִּשְׁלֹמֹה. שִׁשִּׁים גִּבֹּרִים (שה״ש ג, ז). מַהוּ שִׁשִּׁים, אֵלּוּ שִׁשִּׁים אוֹתִיּוֹת שֶׁבִּבְרַכַת כֹּהֲנִים. כֻּלָּם אֲחוּזֵי חֶרֶב (שם פסוק ח), שֶׁכָּל אֶחָד וְאֶחָד שְׁמוֹ שֶׁל הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא נִזְכַּר בּוֹ, יְבָרֶכְךָ ה׳, יָאֵר ה׳, יִשָּׂא ה׳. אִישׁ חַרְבּוֹ עַל יְרֵכוֹ (שם). מָה רָאָה יָרֵךְ לִהְיוֹתָהּ נִזְכֶּרֶת כָּאן. אֶלָּא אֲפִלּוּ רוֹאֶה אָדָם בַּחֲלוֹמוֹ הַחֶרֶב שְׁלוּפָה וּנְתוּנָה בְּצִוָּארוֹ וְקוֹטֵעַ אֶת יֵרֵכוֹ, מַשְׁכִּים וְהוֹלֵךְ לְבֵית הַכְּנֶסֶת מִפַּחַד שֶׁרָאָה בַּלֵּילוֹת בַּחֲלוֹמוֹ וְרוֹאֶה הַכֹּהֲנִים נוֹשְׂאִין אֶת כַּפֵּיהֶם, הַחֲלוֹם רַע מִתְבַּטֵּל מִמֶּנּוּ. לְכָךְ נֶאֱמַר: מִפַּחַד בַּלֵּילוֹת. לְכָךְ אָמַר הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא לְמֹשֶׁה, הַזְהֵר לְאַהֲרֹן וּלְבָנָיו שֶׁיְּהוּ מְבָרְכִים אֶת בְּנֵי יִשְׂרָאֵל. כֹּה תְבָרְכוּ. אָמַר הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא, לְשֶׁעָבַר הָיִיתִי זָקוּק לְבָרֵךְ אֶת בְּרִיּוֹתַי. בֵּרַכְתִּי לְאָדָם הָרִאשׁוֹן וּלְאִשְׁתּוֹ, שֶׁנֶּאֱמַר: וַיְבָרֶךְ אוֹתָם אֱלֹהִים (בראשית א, כח). בֵּרַכְתִּי לְנֹחַ וּלְבָנָיו, שֶׁנֶּאֱמַר: וַיְבָרֶךְ אֱלֹהִים אֶת נֹחַ וְאֶת בָּנָיו (שם ט, א). בֵּרַכְתִּי לְאַבְרָהָם, דִּכְתִיב: וַה׳ בֵּרַךְ אֶת אַבְרָהָם בַּכֹּל (שם כד, א). אָמַר הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא לְאַבְרָהָם, מִכָּאן וָאֵילָךְ חֲרֵי הַבְּרָכוֹת מְסוּרוֹת לְךָ, שֶׁנֶּאֱמַר: וֶהְיֵה בְּרָכָה (שם יב, ב). וְאַבְרָהָם הוֹלִיד שְׁנַיִם, יִשְׁמָעֵאל וְיִצְחָק, וְלֹא בֵּרְכָן. מָשָׁל לְמָה הַדָּבָר דּוֹמֶה. לְמֶלֶךְ שֶׁהָיָה לוֹ פַּרְדֵּס וּנְתָנוֹ לְאָרִיס, וְהָיָה בְּתוֹךְ אוֹתוֹ פַּרְדֵּס אִילָן אֶחָד שֶׁל סַם חַיִּים כּוּ׳. וְיִצְחָק בֵּרַךְ אֶת יַעֲקֹב. וַיַּעֲקֹב בֵּרַךְ לִשְׁנֵים עָשָׂר שְׁבָטִים, שֶׁנֶּאֱמַר: כָּל אֵלֶּה שִׁבְטֵי יִשְׂרָאֵל שְׁנֵים עָשָׂר וְזֹאת אֲשֶׁר דִּבֶּר לָהֶם וְגוֹ׳ (בראשית מט, כח). מִכָּאן וָאֵילָךְ אָמַר הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא, חֲרֵי הַבְּרָכוֹת מְסוּרוֹת לָכֶם, הַכֹּהֲנִים יִהְיוּ מְבָרְכִין אֶת יִשְׂרָאֵל.

י **דָּבָר** אַחֵר, כֹּה תְבָרְכוּ יְבָרֶכְךָ ה׳ וְיִשְׁמְרֶךָ. יְבָרֶכְךָ, בְּעֹשֶׁר. וְיִשְׁמְרֶךָ, שֶׁתְּהֵא עוֹשֶׂה מִצְוֹת. יָאֵר ה׳ פָּנָיו, וַיַּעֲמִיד מִמְּךָ בָּנִים בְּנֵי תוֹרָה, שֶׁנֶּאֱמַר: כִּי נֵר מִצְוָה וְתוֹרָה אוֹר (משלי ו, כג). דָּבָר אַחֵר, יָאֵר ה׳ פָּנָיו אֵלֶיךָ, יַעֲמִיד מִמְּךָ כֹּהֲנִים שֶׁמְּאִירִין אֶת הַמִּזְבֵּחַ, שֶׁנֶּאֱמַר: וְלֹא תָּאִירוּ מִזְבְּחִי חִנָּם (מלאכי א, י). וּכְתִיב: וְהָאֵשׁ

עַל הַמִּזְבֵּחַ תּוּקַד בּוֹ לֹא תִכְבֶּה (ויקרא ו, ה). וִיחֻנֶּךָּ. שֶׁנָּה רַבִּי חִיָּא הַגָּדוֹל, יְחֻנֶּה ה׳ אֶצְלְךָ. דָּבָר אַחֵר, וִיחֻנֶּךָּ, יַעֲמִיד מִמְּךָ נְבִיאִים, שֶׁנֶּאֱמַר: וְשָׂפַכְתִּי עַל בֵּית דָּוִד וְעַל יוֹשְׁבֵי יְרוּשָׁלַיִם רוּחַ חֵן וְתַחֲנוּנִים (זכריה יב, י). דָּבָר אַחֵר, וִיחֻנֶּךָּ, יִתֵּן חִנּוֹ עָלֶיךָ בְּכָל מָקוֹם שֶׁאַתָּה הוֹלֵךְ, כְּמוֹ שֶׁכָּתוּב, וַתִּשָּׂא חֵן וָחֶסֶד (אסתר ב, יז). יִשָּׂא ה׳ פָּנָיו אֵלֶיךָ. וְכָתוּב אֶחָד אוֹמֵר, אֲשֶׁר לֹא יִשָּׂא פָנִים (דברים י, יז). הָא כֵיצַד. עָשָׂה תְּשׁוּבָה עַד שֶׁלֹּא נִתְחַתֵּם גְּזַר דִּין, יִשָּׂא ה׳ פָּנָיו. כֵּיוָן שֶׁנִּתְחַתֵּם גְּזַר דִּין, אֲשֶׁר לֹא יִשָּׂא פָנִים. דָּבָר אַחֵר, יְבָרֶכְךָ ה׳ וְיִשְׁמְרֶךָ, עִם הַבְּרָכָה שְׁמִירָה. מֶלֶךְ בָּשָׂר וְדָם יֵשׁ לוֹ אוֹהֵב בְּסוּרְיָא, וְהוּא יוֹשֵׁב בְּרוֹמִי. שָׁלַח הַמֶּלֶךְ אַחֲרָיו, עָלָה וּבָא אֶצְלוֹ, נָתַן לוֹ מֵאָה לִיטְרִין שֶׁל זָהָב. טָעָנוֹ, יָצָא לַדֶּרֶךְ, נָפְלוּ עָלָיו לִסְטִין וְנָטְלוּ כָּל מַה שֶּׁנָּתַן לוֹ הַמֶּלֶךְ וְכָל מַה שֶּׁהָיָה אֶצְלוֹ. שָׁמַע יָכֹל לְשָׁמְרוֹ הַמֶּלֶךְ מִן הַלִּסְטִין. לְפִיכָךְ כְּתִיב: יְבָרֶכְךָ ה׳ וְיִשְׁמְרֶךָ. דָּבָר אַחֵר, יְבָרֶכְךָ ה׳ וְיִשְׁמְרֶךָ. יְבָרֶכְךָ בְּמָמוֹן, שֶׁלֹּא תְהֵא עָשׁוּי בַּמְּדִינָה פַּנְיָאס, וְשֶׁלֹּא תָּבוֹא זִימְיָא לַמְּדִינָה וְיֹאמְרוּ לְךָ תֵּן זָהָב, אֶלָּא יְבָרֶכְךָ ה׳ וְיִשְׁמְרֶךָ. דָּבָר אַחֵר, יְבָרֶכְךָ, בְּבָנִים. וְיִשְׁמְרֶךָ, בְּבָנוֹת, שֶׁהַנְּקֵבוֹת צְרִיכוֹת שְׁמִירָה. וְכֵן הוּא אוֹמֵר, ה׳ שׁוֹמְרֶךָ ה׳ צִלְּךָ (תהלים קכא, ה). יָאֵר ה׳ פָּנָיו אֵלֶיךָ, יָאֵר לְךָ מְאוֹר פָּנָיו. וְאֵין יָאֵר אֶלָּא חַיִּים, שֶׁנֶּאֱמַר: בְּאוֹר פְּנֵי מֶלֶךְ חַיִּים (משלי טז, טו). וְכֵן הוּא אוֹמֵר, אֵל ה׳ וַיָּאֶר לָנוּ (תהלים קיח, כז). וְיִחֻנֶּנּוּ. אֱלֹהִים יְחָנֵּנוּ וִיבָרְכֵנוּ (שם סז, ב). יִשָּׂא ה׳ פָּנָיו. וְכִי הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא נוֹשֵׂא פָנִים. וַהֲלֹא כְּבָר נֶאֱמַר, אֲשֶׁר לֹא יִשָּׂא פָנִים (דברים י, יז). אָמַר הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא, כְּשֵׁם שֶׁהֵם נוֹשְׂאִים לִי פָּנִים, אַף אֲנִי נוֹשֵׂא לָהֶם פָּנִים. כֵּיצַד, כָּתַבְתִּי בְּתוֹרָתִי וְאָכַלְתָּ וְשָׂבָעְתָּ וּבֵרַכְתָּ (דברים ח, י). וְאָדָם יוֹשֵׁב הוּא וּבָנָיו וּבְנֵי בֵיתוֹ וְאֵין לִפְנֵיהֶם כְּדֵי שֹׂבַע, וְהֵן נוֹשְׂאִין לִי פָּנִים וּמְבָרְכִין, וְדִקְדְּקוּ עַל עַצְמָן שֶׁיְּבָרְכוּ עַל כְּזַיִת וְעַל כְּבֵיצָה. לְפִיכָךְ, יִשָּׂא ה׳ פָּנָיו אֵלֶיךָ וְיָשֵׂם לְךָ שָׁלוֹם. כֹּה תְבָרְכוּ אֶת בְּנֵי יִשְׂרָאֵל אָמוֹר לָהֶם. אָמוֹר, מָלֵא כְּתִיב. אָמַר לָהֶם הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא לַכֹּהֲנִים, לֹא מִפְּנֵי שֶׁאָמַרְתִּי לָכֶם שֶׁתְּהְיוּ מְבָרְכִין אוֹתָם בְּאַנְגַּרְיָא וּבְבֶהָלוֹת. אֶלָּא תִּהְיוּ מְבָרְכִין אוֹתָם בְּכַוָּנַת הַלֵּב, כְּדֵי שֶׁתַּשְׁלִים הַבְּרָכָה בָּהֶם. לְכָךְ נֶאֱמַר: אָמוֹר מָלֵא. לוֹמַר, שֶׁצָּרִיךְ אָדָם לִתֵּן שָׁלוֹם לַחֲבֵרוֹ בְּפֶה מָלֵא.

יא **וַיְהִי** בְּיוֹם כַּלּוֹת מֹשֶׁה. יְלַמְּדֵנוּ רַבֵּנוּ, כַּמָּה דְּבָרִים קָדְמוּ לְמַעֲשֵׂה בְרֵאשִׁית. כָּךְ שָׁנוּ רַבּוֹתֵינוּ, שִׁבְעָה דְּבָרִים נִבְרְאוּ עַד שֶׁלֹּא נִבְרָא הָעוֹלָם. אֵלּוּ הֵן, כִּסֵּא הַכָּבוֹד, וְהַתּוֹרָה, וּבֵית הַמִּקְדָּשׁ, וַאֲבוֹת הָעוֹלָם, וְיִשְׂרָאֵל, וּשְׁמוֹ שֶׁל מָשִׁיחַ, וְהַתְּשׁוּבָה. וְיֵשׁ אוֹמְרִים: אַף גַּן עֵדֶן וְגֵיהִנֹּם. כִּסֵּא הַכָּבוֹד מִנַּיִן. שֶׁנֶּאֱמַר: נָכוֹן כִּסְאֲךָ מֵאָז, מֵעוֹלָם אַתָּה (תהלים צג, ב), עַד שֶׁלֹּא נִבְרָא הָעוֹלָם. הַתּוֹרָה מִנַּיִן. שֶׁנֶּאֱמַר: ה׳ קָנָנִי רֵאשִׁית דַּרְכּוֹ קֶדֶם מִפְעָלָיו מֵאָז (משלי ח, כב). בֵּית הַמִּקְדָּשׁ מִנַּיִן. שֶׁנֶּאֱמַר: כִּסֵּא כָבוֹד מָרוֹם מֵרִאשׁוֹן מְקוֹם מִקְדָּשֵׁנוּ (ירמיה יז, יב). הָאָבוֹת מִנַּיִן. שֶׁנֶּאֱמַר: כַּעֲנָבִים בַּמִּדְבָּר מָצָאתִי יִשְׂרָאֵל, כְּבִכּוּרָה בִתְאֵנָה בְּרֵאשִׁיתָהּ רָאִיתִי אֲבוֹתֵיכֶם, הֵמָּה בָּאוּ בַּעַל פְּעוֹר וַיִּנָּזְרוּ לַבֹּשֶׁת וַיִּהְיוּ שִׁקּוּצִים כְּאֲהֲבָם (הושע ט, י). יִשְׂרָאֵל מִנַּיִן, שֶׁנֶּאֱמַר: זְכוֹר עֲדָתְךָ קָנִיתָ קֶדֶם, גָּאַלְתָּ שֵׁבֶט נַחֲלָתֶךָ, הַר צִיּוֹן זֶה שָׁכַנְתָּ בּוֹ (תהלים עד, ב). שְׁמוֹ שֶׁל מָשִׁיחַ מִנַּיִן. שֶׁנֶּאֱמַר: יְהִי שְׁמוֹ לְעוֹלָם, לִפְנֵי שֶׁמֶשׁ יִנּוֹן שְׁמוֹ (שם עב, יז). וְהַתְּשׁוּבָה מִנַּיִן. שֶׁנֶּאֱמַר: בְּטֶרֶם הָרִים יֻלָּדוּ וַתְּחוֹלֵל אֶרֶץ וְתֵבֵל, וּמֵעוֹלָם עַד עוֹלָם אַתָּה אֵל, תָּשֵׁב אֱנוֹשׁ עַד דַּכָּא וַתֹּאמֶר שׁוּבוּ בְנֵי אָדָם (שם צ, ב-ג). וְיֵשׁ אוֹמְרִים: אַף גַּן עֵדֶן. מִנַּיִן, שֶׁנֶּאֱמַר: וַיִּטַּע ה׳ אֱלֹהִים גַּן בְּעֵדֶן מִקֶּדֶם, וַיָּשֶׂם שָׁם אֶת הָאָדָם אֲשֶׁר יָצָר (בראשית ב, ח). גֵּיהִנֹּם מִנַּיִן, שֶׁנֶּאֱמַר: כִּי עָרוּךְ מֵאֶתְמוֹל תָּפְתֶּה (ישעיה ל, לג). בּוֹא וּרְאֵה, בְּשָׁעָה שֶׁאָמַר הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא לְמֹשֶׁה שֶׁיֹּאמַר לְיִשְׂרָאֵל שֶׁיַּעֲשׂוּ לוֹ מִשְׁכָּן, אָמַר הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא לְמֹשֶׁה, חֲרֵי מִקְדָּשִׁי בָּנוּי לְמַעְלָה, שֶׁנֶּאֱמַר: כִּסֵּא כָבוֹד מָרוֹם מֵרִאשׁוֹן (ירמיה יז, יב). וְשָׁם הֵיכָל כְּמוֹ שֶׁנֶּאֱמַר: וַה׳ בְּהֵיכַל קָדְשׁוֹ, הַס מִפָּנָיו כָּל הָאָרֶץ (חבקוק ב, כ). וְשָׁם כִּסֵּא כְבוֹדוֹ בָּנוּי, שֶׁנֶּאֱמַר: ה׳ בַּשָּׁמַיִם הֵכִין כִּסְאוֹ (תהלים קג, יט). וְכֵן יְשַׁעְיָה אוֹמֵר, יוֹשֵׁב עַל כִּסֵּא רָם וְנִשָּׂא וְשׁוּלָיו מְלֵאִים אֶת הַהֵיכָל (ישעיה ו, א). וּבִשְׁבִיל חִבַּתְכֶם, אֲנִי מֵנִיחַ בֵּית הַמִּקְדָּשׁ הָעֶלְיוֹן, שֶׁהוּא מְתֻקָּן עַד שֶׁלֹּא נִבְרָא הָעוֹלָם, וְאֵרֵד וְאֶשְׁכֹּן בֵּינֵיכֶם, שֶׁנֶּאֱמַר: וְשָׁכַנְתִּי בְתוֹךְ בְּנֵי יִשְׂרָאֵל (שמות כט, מה). וּכְתִיב: וְעָשׂוּ לִי מִקְדָּשׁ וְשָׁכַנְתִּי בְתוֹכָם (שם כה, ח). אָמַר רַבִּי יְהוּדָה בַּר סִמּוֹן בְּשֵׁם רַבִּי יוֹחָנָן, זֶה אֶחָד מִשְּׁלֹשָׁה דְּבָרִים שֶׁשָּׁמַע מֹשֶׁה מִפִּי הַגְּבוּרָה וְהִרְתִּיעַ לַאֲחוֹרָיו. בְּשָׁעָה שֶׁאָמַר לֵיהּ: וְנָתְנוּ אִישׁ כֹּפֶר (שם ל, יב). אָמַר מֹשֶׁה, מִי יוּכַל לִתֵּן כֹּפֶר נַפְשׁוֹ. עוֹר בְּעַד עוֹר וְכֹל אֲשֶׁר לָאִישׁ וגו׳ (איוב ב, ד). וַעֲדַיִן אֵינוֹ מַגִּיעַ, שֶׁנֶּאֱמַר: אָח לֹא פָדֹה יִפְדֶּה אִישׁ, לֹא יִתֵּן לֵאלֹהִים כָּפְרוֹ (תהלים מט, ח). וּכְתִיב: וַיֶּקַר פִּדְיוֹן נַפְשָׁם וְחָדַל לְעוֹלָם (שם פסוק ט). אָמַר לֵיהּ הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא לְמֹשֶׁה, אֵינִי מְבַקֵּשׁ לְפִי כֹּחִי, אֶלָּא לְפִי כֹּחָן. זֶה יִתְּנוּ (שמות ל, יג). אָמַר רַבִּי מֵאִיר, נָטַל הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא כְּמִין מַטְבֵּעַ שֶׁל אֵשׁ מִתַּחַת כִּסֵּא הַכָּבוֹד וְהֶרְאָה לוֹ לְמֹשֶׁה וְאָמַר לֵיהּ: כָּזֶה יִתְּנוּ. וּבְשָׁעָה שֶׁאָמַר לֵיהּ: אֶת קָרְבָּנִי לַחְמִי (במדבר כח, ב), אָמַר מֹשֶׁה, מִי יוּכַל לְהַסְפִּיק לוֹ קָרְבָּנוֹת. אִם אָנוּ מַקְרִיבִים לוֹ כָּל חַיְתוֹ יַעַר וְעוֹרְכִים כָּל עֲצֵי לְבָנוֹן, אֵינוֹ כְּדַי, שֶׁנֶּאֱמַר: וּלְבָנוֹן אֵין דֵּי בָּעֵר, וְחַיָּתוֹ אֵין דֵּי עוֹלָה (ישעיה מ, טז). אָמַר לֵיהּ הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא, אֵינִי מְבַקֵּשׁ לְפִי כֹּחִי, אֶלָּא לְפִי כֹּחָן. וְאָמַרְתָּ לָהֶם זֶה הָאִשֶּׁה (במדבר כח, ג), וְלֹא שְׁנֵיהֶם בְּבַת אַחַת, אֶלָּא אֶת הַכֶּבֶשׂ אֶחָד תַּעֲשֶׂה בַּבֹּקֶר וְאֶת הַכֶּבֶשׂ הַשֵּׁנִי תַּעֲשֶׂה בֵּין הָעַרְבַּיִם. וּבְשָׁעָה שֶׁאָמַר לֵיהּ וְעָשׂוּ לִי מִקְדָּשׁ (שמות כה, ח), אָמַר מֹשֶׁה, הִנֵּה הַשָּׁמַיִם וּשְׁמֵי הַשָּׁמַיִם לֹא יְכַלְכְּלוּךָ אַף כִּי הַבַּיִת הַזֶּה אֲשֶׁר בָּנִיתִי (מל״א ח, כז), וְאוֹמֵר: הֲלֹא אֶת הַשָּׁמַיִם וְאֶת הָאָרֶץ אֲנִי מָלֵא נְאֻם ה׳ (ירמיה כג, כד), וְאוֹמֵר: הַשָּׁמַיִם כִּסְאִי וְהָאָרֶץ הֲדוֹם רַגְלָי (ישעיה סו, א), וְאָנוּ יְכוֹלִין לַעֲשׂוֹת לוֹ מִקְדָּשׁ. אָמַר לוֹ הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא, אֵינִי מְבַקֵּשׁ לְפִי כֹּחִי, אֶלָּא לְפִי כֹּחָן, שֶׁנֶּאֱמַר: וְאֶת הַמִּשְׁכָּן תַּעֲשֶׂה עֶשֶׂר יְרִיעֹת (שמות כו, א). כֵּיוָן שֶׁשָּׁמְעוּ כָּךְ, עָמְדוּ וְנִתְנַדְּבוּ בְּרָצוֹן וְעָשׂוּ אֶת הַמִּשְׁכָּן. כֵּיוָן שֶׁעָשׂוּ אֶת הַמִּשְׁכָּן, מִיָּד נִתְמַלֵּא שֶׁנֶּאֱמַר: וְאֶת הַמִּשְׁכָּן עָשָׂה יְרִיעוֹת (שמות כו, א). כֵּיוָן שֶׁשָּׁמְעוּ כָּךְ, עָמְדוּ וְנִתְנַדְּבוּ בְּרָצוֹן וְעָשׂוּ אֶת הַמִּשְׁכָּן. כֵּיוָן שֶׁעָשׂוּ אֶת הַמִּשְׁכָּן, מִיָּד נִתְמַלֵּא הַמִּשְׁכָּן מֵאוֹרוֹ שֶׁל הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא וּמִכְבּוֹדוֹ, שֶׁנֶּאֱמַר: וְלֹא יָכֹל מֹשֶׁה לָבוֹא אֶל אֹהֶל מוֹעֵד וגו׳ (שם מ, לה). אָמְרוּ הַנְּשִׂיאִים, חֲרֵי הִגִּיעַ הַשָּׁעָה שֶׁנַּקְרִיב קָרְבָּנוֹת בְּשִׂמְחָה, שֶׁשָּׂרָה שְׁכִינָה בֵּינוֹתֵינוּ. מִנַּיִן, מִמַּה שֶׁקָּרְאוּ בָּעִנְיָן וַיְהִי בְּיוֹם כַּלּוֹת מֹשֶׁה.

יב **וַיְהִי** בְּיוֹם כַּלּוֹת מֹשֶׁה. כְּלוֹמַר, יַי בְּיוֹם כַּלּוֹת מֹשֶׁה. מָשָׁל לְמֶלֶךְ שֶׁהָיָה לוֹ אִשָּׁה רַאֲנָנִית. אָמַר הַמֶּלֶךְ, עֲשִׂי לָךְ פּוּרְפִּירָה. הִתְחִילָה לַעֲסֹק בָּהּ. כָּל זְמַן שֶׁהָיְתָה מִתְעַסֶּקֶת בָּהּ, אֵינָהּ מְרִיבָה. נִשְׁלְמָה הַמְּלָאכָה וְהֵבִיאָה לַמֶּלֶךְ וְרָאָה אוֹתָהּ הַמֶּלֶךְ וְיָשְׁרָה בְּעֵינָיו. מִיָּד הִתְחִיל הַמֶּלֶךְ לוֹמַר, יַי יַי. אָמְרָה לוֹ אִשְׁתּוֹ, מַה זֶּה אֲדוֹנִי, טָרַחְתִּי אֶת עַצְמִי לַעֲשׂוֹת רְצוֹנְךָ, וְאַתָּה אוֹמֵר יַי יַי. אָמַר לָהּ: הַמְּלָאכָה מְאֹד יָשְׁרָה בְּעֵינַי. אָמְנָם כָּל זְמַן שֶׁהָיִית עוֹסֶקֶת בַּמְּלָאכָה, לֹא הָיִיתְ כּוֹעֶסֶת וְלֹא מְקַנְטֶרֶת אוֹתִי. עַתָּה שֶׁאַתְּ פְּנוּיָה, מִתְיָרֵא אֲנִי שֶׁמָּא תַּכְעִיסִי אוֹתִי. כָּךְ אָמַר הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא, כָּל זְמַן שֶׁהָיוּ בָּנַי עֲסוּקִים בַּמִּשְׁכָּן, לֹא הָיוּ מְלִינִים, עַתָּה יַתְחִילוּ. לְכָךְ נֶאֱמַר: וַיְהִי בְּיוֹם כַּלּוֹת מֹשֶׁה, יַי הָיָה בְּיוֹם כַּלּוֹת. דָּבָר אַחֵר, וַיְהִי בְּיוֹם כַּלּוֹת מֹשֶׁה, יַי הָיָה לְמַלְאֲכֵי הַשָּׁרֵת בְּיוֹם כַּלּוֹת מֹשֶׁה. אָמְרוּ, עַתָּה יָסִיר שְׁכִינָתוֹ מֵאִצְלֵנוּ וּמַשְׁרֵה כְּבוֹדוֹ לְמַטָּה עִם בָּנָיו. אָמַר לָהֶם הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא, אַל תָּשִׁימוּ לֵב עַל זֶה, שֶׁשְּׁכִינָתִי תָּמִיד עִמָּכֶם לְמַעְלָה, שֶׁנֶּאֱמַר: אֲשֶׁר תְּנָה הוֹדְךָ עַל הַשָּׁמַיִם (תהלים ח, ב). וְתַנְחוּמִין שֶׁל הֶבֶל נִחָמָם, כִּבְיָכוֹל, אַדְרַבָּא עָקַר שְׁכִינָתוֹ לְמַטָּה, שֶׁנֶּאֱמַר: הוֹדוֹ עַל אֶרֶץ (שם קמח, יג) תְּחִלָּה, וְהַדַּר עַל הַשָּׁמַיִם.

יג **וַיְהִי** בְּיוֹם כַּלּוֹת מֹשֶׁה. זֶה שֶׁאָמַר הַכָּתוּב: נוֹצֵר תְּאֵנָה יֹאכַל פִּרְיָהּ, וְשׁוֹמֵר אֲדוֹנָיו יְכֻבָּד (משלי כז, יח). אֵין הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא מְקַפֵּחַ שְׂכַר כָּל בְּרִיָּה, אֶלָּא בְּכָל מַה שֶּׁאָדָם יָגֵעַ וְנוֹתֵן נַפְשׁוֹ עַל הַדָּבָר, אֵין הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא מְקַפֵּחַ שְׂכָרוֹ. לְכָךְ נֶאֱמַר: נוֹצֵר תְּאֵנָה יֹאכַל פִּרְיָהּ. תֵּדַע לְךָ, שֶׁהֲרֵי שְׁלֹמֹה בּוֹנֶה בֵּית הַמִּקְדָּשׁ, שֶׁנֶּאֱמַר: וַיִּבֶן שְׁלֹמֹה אֶת בֵּית ה' (מל״א ו, יד). וּבְשְׁבִיל שֶׁנָּתַן דָּוִד נַפְשׁוֹ עַל בִּנְיַן בֵּית הַמִּקְדָּשׁ, שֶׁנֶּאֱמַר: זְכֹר ה' לְדָוִד אֶת כָּל עֻנּוֹתוֹ, אֲשֶׁר נִשְׁבַּע לַה' וְגוֹ', אִם אָבֹא בְּאֹהֶל בֵּיתִי וְגוֹ'. עַד אֶמְצָא מָקוֹם וְגוֹ' (תהלים קלב א, ה), לֹא קִפַּח הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא אֶת שְׂכָרוֹ, אֶלָּא הִכְתִּיבוֹ עַל שְׁמוֹ, שֶׁנֶּאֱמַר: מִזְמוֹר שִׁיר חֲנֻכַּת הַבַּיִת לְדָוִד (שם ל, א). וְכִי דָּוִד חֲנָכוֹ, וַהֲרֵי שְׁלֹמֹה חֲנָכוֹ. אֶלָּא לְפִי שֶׁנָּתַן דָּוִד נַפְשׁוֹ עָלָיו, נִקְרָא עַל שְׁמוֹ. וֵיֵי, יָפֶה אָמַר שְׁלֹמֹה, נוֹצֵר תְּאֵנָה יֹאכַל פִּרְיָהּ וְשׁוֹמֵר אֲדוֹנָיו יְכֻבָּד. וְכֵן אַתָּה מוֹצֵא בַּמִּשְׁכָּן, שֶׁאַף עַל פִּי שֶׁכָּל יִשְׂרָאֵל עָשׂוּ אוֹתוֹ, וְנָתְנוּ נַפְשָׁם וְעָשׂוּ אֶת הַמִּשְׁכָּן, כָּל יִשְׂרָאֵל נִתְנַדְּבוּ, כָּל הַנָּשִׂים טָווּ אֶת הָעִזִּים, וְכֵן כְּתִיב: וַיַּעֲשׂוּ כָּל חֲכַם לֵב בְּעוֹשֵׂי הַמְּלָאכָה (שמות לו, ח), וְכֵן וַיַּעַשׂ בְּצַלְאֵל וְאָהֳלִיאָב (שם פסוק א), וּבְשְׁבִיל שֶׁנָּתַן מֹשֶׁה נַפְשׁוֹ עָלָיו, נִקְרָא עַל שְׁמוֹ, שֶׁנֶּאֱמַר: וּרְאֵה וַעֲשֵׂה כְּתַבְנִיתָם (שם כה, מ). וְהָלַךְ מֹשֶׁה וְנָתַן נַפְשׁוֹ עַל כָּל דָּבָר וְדָבָר, שֶׁיַּעֲשֶׂה כְּשֵׁם שֶׁהֶרְאָה לוֹ הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא בָּהָר, כְּדֵי שֶׁלֹּא יִטְעוּ בּוֹ. לְכָךְ כְּתִיב עַל כָּל דָּבָר וְדָבָר, כַּאֲשֶׁר צִוָּה ה' אֶת מֹשֶׁה (שם לט, א). וְכֵן הוּא אוֹמֵר, וַיַּרְא מֹשֶׁה אֶת כָּל הַמְּלָאכָה וְהִנֵּה עָשׂוּ אוֹתָהּ וְגוֹ' (שם פסוק מג). וּמַה בְּרָכָה בֵּרְכָן. אָמַר לָהֶם: תִּשְׁרֶה הַשְּׁכִינָה בְּמַעֲשֵׂה יְדֵיכֶם. אָמַר הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא, הוֹאִיל וּמֹשֶׁה נָתַן נַפְשׁוֹ עַל הַמִּשְׁכָּן, אֵינִי כוֹתְבוֹ אֶלָּא עַל שְׁמוֹ, שֶׁנֶּאֱמַר: וַיְהִי בְּיוֹם כַּלּוֹת מֹשֶׁה. וֵיֵי, נוֹצֵר תְּאֵנָה יֹאכַל פִּרְיָהּ.

יד **וַיְהִי** בְּיוֹם כַּלּוֹת מֹשֶׁה. זֶה שֶׁאָמַר הַכָּתוּב: מַה טֹּבוּ אׇהָלֶיךָ יַעֲקֹב, מִשְׁכְּנוֹתֶיךָ יִשְׂרָאֵל (במדבר כד, ה). אִם אׇהָלֶיךָ, לָמָּה מִשְׁכְּנוֹתֶיךָ. וְאִם מִשְׁכְּנוֹתֶיךָ, לָמָּה אׇהָלֶיךָ. אֶלָּא, מַה טֹּבוּ אׇהָלֶיךָ, אֵלּוּ אׇהָלִים. וּמִשְׁכְּנוֹתֶיךָ, אַל תְּהִא קוֹרֵא מִשְׁכְּנוֹתֶיךָ אֶלָּא מַשְׁכְּנוֹתֶיךָ. אָמַר לֵיהּ הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא לְמֹשֶׁה, אֱמֹר לָהֶם לְיִשְׂרָאֵל שֶׁיַּעֲשׂוּ מִשְׁכָּן, יְהֵא מִתְמַשְׁכֵּן עַל יְדֵיהֶם. תֵּדַע לְךָ שֶׁהוּא כֵּן, שֶׁכֵּיוָן שֶׁחָטְאוּ, מַה כְּתִיב שָׁם, שָׁמַע אֱלֹהִים וַיִּתְעַבַּר וַיִּמְאַס בְּיִשְׂרָאֵל, וַיִּטֹּשׁ מִשְׁכַּן שִׁילֹה, אׇהֶל שֶׁכֵּן בָּאָדָם (תהלים עח, נט-ס), זֶה מִשְׁכָּן, שֶׁלֹּא נַעֲשָׂה אֶלָּא שֶׁאִם חָטְאוּ יְהֵא מִתְמַשְׁכֵּן עַל יְדֵיהֶם. וַיְהִי בְּיוֹם כַּלּוֹת מֹשֶׁה לְהָקִים אֶת הַמִּשְׁכָּן וַיִּמְשַׁח אוֹתוֹ. כְּשֶׁמְּשָׁחוֹ, חָזַר וּמָשַׁח כָּל כְּלִי וּכְלִי. וַיַּקְרִיבוּ נְשִׂיאֵי יִשְׂרָאֵל. אָמְרוּ, חֲרֵי הַשָּׁעָה שֶׁנִּקְרִיב קָרְבָּנוֹת בְּשִׂמְחָה, שֶׁשָּׁרְתָה שְׁכִינָה בֵּינוֹתֵינוּ. כֵּיוָן שֶׁרָאוּ שֶׁנַּעֲשָׂה הַמִּשְׁכָּן וְלֹא הָיָה חָסֵר בּוֹ כְּלוּם, אָמְרוּ, מַה יֵּשׁ לָנוּ לְהָבִיא, הָלְכוּ וְהֵבִיאוּ עֲגָלוֹת שֶׁיִּהוּ נוֹשְׂאִין עֲלֵיהֶן אֶת הַמִּשְׁכָּן. וּמִי נָתַן אֶת הָעֲצָה הַזּוֹ. שִׁבְטוֹ שֶׁל יִשָּׂשכָר שֶׁהָיוּ חֲכָמִים וְגִבּוֹרִים בַּתּוֹרָה, שֶׁנֶּאֱמַר: וּמִבְּנֵי יִשָּׂשכָר יוֹדְעֵי בִינָה לָעִתִּים (דה״א יב, לג). לְפִיכָךְ זָכוּ לְהַקְרִיב בַּיּוֹם הַשֵּׁנִי, שֶׁנֶּאֱמַר: בַּיּוֹם הַשֵּׁנִי הִקְרִיב נְתַנְאֵל בֶּן צוּעָר נְשִׂיא יִשָּׂשכָר. לָמָּה נֶאֱמַר בְּכָל הַנְּשִׂיאִים קָרְבָּנוֹ, וְכָאן נֶאֱמַר הִקְרִיב אֶת קָרְבָּנוֹ. שֶׁעַל פִּי הַדִּבּוּר הִקְרִיב, שֶׁבִּקְּשׁוּ שְׁאָר הַשְּׁבָטִים לְהַקְרִיב תְּחִלָּה לְפִי שֶׁהָיוּ גְּדוֹלִים מִמֶּנּוּ, וְהִכְרִיעוּ אוֹתָן מִן הַשָּׁמַיִם, וְנִצְטַוָּה שֶׁבֶּט יִשָּׂשכָר לְהַקְרִיב קָרְבַּן הַמְּזֻבָּח וּלְהַקְרִיב קָרְבָּנוֹ. תֵּדַע לְךָ שֶׁכֵּן כְּתִיב הִקְרִב חָסֵר, שֶׁהָיָה רָחוֹק וְנִתְקָרֵב לְבֹא. כָּל כָּךְ לָמָּה. עַל שֶׁהָיוּ יוֹדְעִים בַּתּוֹרָה, שֶׁנֶּאֱמַר: וּמִבְּנֵי יִשָּׂשכָר יוֹדְעֵי בִינָה לָעִתִּים לָדַעַת מַה יַּעֲשֶׂה יִשְׂרָאֵל, רָאשֵׁיהֶם מָאתַיִם (דה״א יב, לג), אֵלּוּ רָאשֵׁי סַנְהֶדְרָאוֹת. וְכָל אֲחֵיהֶם עַל פִּיהֶם (שם), לְלַמֶּדְךָ, שֶׁכֻּלָּם מַסְכִּימִים הֲלָכָה עַל פִּיהֶם.

טו **וַיְהִי** בְּיוֹם כַּלּוֹת מֹשֶׁה. זֶה שֶׁאָמַר הַכָּתוּב: הֵיטִיבָה בִרְצוֹנְךָ אֶת צִיּוֹן, תִּבְנֶה חוֹמוֹת יְרוּשָׁלָיִם, אָז תַּחְפֹּץ זִבְחֵי צֶדֶק עוֹלָה וְכָלִיל אָז יַעֲלוּ עַל מִזְבַּחֲךָ פָּרִים (תהלים נא, כ-כא), לְפִי שֶׁבָּעוֹלָם הַזֶּה הִקְרִיבוּ קְמָעָא. וַיְהִי הַמַּקְרִיב בַּיּוֹם הָרִאשׁוֹן אֶת קָרְבָּנוֹ. מַה הִקְרִיב קָרְבָּנוֹ. קַעֲרַת כֶּסֶף אַחַת, כַּף אַחַת, פַּר אֶחָד, שְׂעִיר עִזִּים אֶחָד, וּלְזֶבַח הַשְּׁלָמִים בָּקָר שְׁנַיִם, אֵילִם חֲמִשָּׁה, עַתּוּדִים וְגוֹ'. מָשָׁל לְמָה הַדָּבָר דּוֹמֶה הַקָּרְבָּן שֶׁהִקְרִיבוּ הַנְּשִׂיאִים. לְמֶלֶךְ שֶׁיָּצָא לַדֶּרֶךְ, וְהָיוּ מְבִיאִין לְפָנָיו סְעוּדָה לְפִי הַדֶּרֶךְ וּלְפִי הַפּוּנְדָּק. אָמַר לָהֶם הַמֶּלֶךְ, כָּךְ אַתֶּם מְכַבְּדִים אוֹתִי, וְכָךְ אַתֶּם נְהוּגִים לִי. אֲנִי מֶלֶךְ וַאֲנִי שׁוֹלֵט בָּעוֹלָם. אָמְרוּ לוֹ: אֲדוֹנֵנוּ הַמֶּלֶךְ, בַּדֶּרֶךְ אָנוּ נְתוּנִים, לְפִי הַדֶּרֶךְ וּלְפִי הַפּוּנְדָּק הִכְנַסְנוּ לְךָ. אֶלָּא נִכָּנֵס לַמְּדִינָה. וּכְשֶׁתִּכָּנֵס לַפַּלְטְרִין שֶׁלְּךָ, אַתָּה רוֹאֶה אֵיךְ אָנוּ מְכַבְּדִין אוֹתְךָ. כָּךְ כְּשֶׁהוּקַם הַמִּשְׁכָּן, הִקְרִיבוּ לוֹ כָּל הַנְּשִׂיאִים דּוּרוֹן כַּף אַחַת, וּלְזֶבַח הַשְּׁלָמִים. חֲרֵי כָּל קָרְבָּן, פַּר אֶחָד, אַיִל אֶחָד, כֶּבֶשׂ אֶחָד בֶּן שְׁנָתוֹ לְעוֹלָה, שְׂעִיר עִזִּים אֶחָד. אָמַר לָהֶם הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא, כָּךְ הוּא כְּבוֹדִי. אָמְרוּ לוֹ: רִבּוֹן הָעוֹלָמִים, בַּמִּדְבָּר אָנוּ נְתוּנִין, וּלְפִי הַמִּדְבָּר הִקְרַבְנוּ לְפָנֶיךָ. אֶלָּא כְּשֶׁתִּכָּנֵס לַפַּלְטְרִין שֶׁלְּךָ, אַתָּה רוֹאֶה כַּמָּה קָרְבָּנוֹת וְכַמָּה פָּרִים נַקְרִיב לְפָנֶיךָ, שֶׁנֶּאֱמַר: הֵיטִיבָה בִרְצוֹנְךָ אֶת צִיּוֹן, תִּבְנֶה חוֹמוֹת יְרוּשָׁלָיִם, אָז תַּחְפֹּץ זִבְחֵי צֶדֶק עוֹלָה וְכָלִיל וְגוֹ', וְלֹא פַּר

אֶחָד. וְכֵן אַתְּ מוֹצֵא, כְּשֶׁבָּנָה שְׁלֹמֹה בֵּית הַמִּקְדָּשׁ וּבִקֵּשׁ לְהַקְרִיב לַחֲנֻכַּת הַבַּיִת, רְאֵה מַה כְּתִיב שָׁם, וַיִּזְבַּח שְׁלֹמֹה אֶת זֶבַח הַשְּׁלָמִים וְגוֹ' (מל״א ח, סג). וְכֵן בִּימֵי עֶזְרָא, מַה כְּתִיב שָׁם, וְהַקְרִבוּ לַחֲנֻכַּת בֵּית אֱלָהָא דְנָה תּוֹרִין מְאָה, דִּכְרִין מָאתַיִן, אִמְּרִין אַרְבַּע מְאָה, וּצְפִירֵי עִזִּין לְחַטָּאָה עַל כָּל יִשְׂרָאֵל תְּרֵי עַשַׂר (עזרא ו, יז), חֲרֵי הֵיטִיבָה בִּרְצוֹנְךָ אֶת צִיּוֹן וְגוֹ'.

טז **וַיְהִי** בְּיוֹם כַּלּוֹת מֹשֶׁה. רַב אוֹמֵר, כָּל מָקוֹם שֶׁהוּא אוֹמֵר וַיְהִי, דָּבָר חָדָשׁ הוּא. וְרַבִּי שִׁמְעוֹן אוֹמֵר, כָּל מָקוֹם שֶׁהוּא אוֹמֵר וַיְהִי, דָּבָר שֶׁהָיָה נִפְסָק לְהַרְבֵּה יָמִים וְחָזַר לִכְמוֹת שֶׁהָיָה. זֶה שֶׁאָמַר הַכָּתוּב: בָּאתִי לְגַנִּי אֲחוֹתִי כַּלָּה (שה״ש ה, א). אָמַר רַבִּי שְׁמוּאֵל בַּר נַחְמָן, בְּשָׁעָה שֶׁבָּרָא הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא אֶת הָעוֹלָם, נִתְאַוָּה שֶׁיִּהְא לוֹ דִּירָה בַּתַּחְתּוֹנִים כְּמוֹ שֶׁיֵּשׁ בָּעֶלְיוֹנִים. בָּרָא אֶת הָאָדָם וְצִוָּה אוֹתוֹ וְאָמַר לוֹ: מִכָּל עֵץ הַגָּן אָכֹל תֹּאכֵל, וּמֵעֵץ הַדַּעַת טוֹב וָרָע לֹא תֹאכַל מִמֶּנּוּ (בראשית ב, טז-יז). וְעָבַר עַל צִוּוּיוֹ. אָמַר לֵיהּ הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא, כָּךְ הָיִיתִי מִתְאַוֶּה שֶׁיִּהְא לִי דִּירָה בַּתַּחְתּוֹנִים כְּמוֹ שֶׁיֵּשׁ לִי בָּעֶלְיוֹנִים, וְדָבָר אֶחָד צִוִּיתִי אוֹתְךָ וְלֹא שָׁמַרְתָּ אוֹתוֹ. מִיַּד סִלַּק הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא שְׁכִינָתוֹ לָרָקִיעַ הָרִאשׁוֹן. מִנַּיִן, דִּכְתִיב: וַיִּשְׁמְעוּ אֶת קוֹל ה׳ אֱלֹהִים מִתְהַלֵּךְ בַּגָּן (שם ג, ח). כֵּינָן שֶׁעָבְרוּ עַל הָרִאשׁוֹן, סִלַּק שְׁכִינָתוֹ לָרָקִיעַ הַשֵּׁנִי. עָמַד קַיִן וְהָרַג לְהֶבֶל, מִיַּד סִלַּק שְׁכִינָתוֹ לָרָקִיעַ שֵׁנִי כוּ'. אָמַר הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא, שִׁבְעָה רְקִיעִים בָּרָאתִי, וְעַד עַכְשָׁו יֵשׁ רְשָׁעִים לַעֲמֹד בָּהּ. מֶה עָשָׂה. קִפֵּל אֶת כָּל הַדּוֹרוֹת הָרִאשׁוֹנִים הָרְשָׁעִים וְהֶעֱמִיד אַבְרָהָם. כֵּינָן שֶׁהֶעֱמִיד אַבְרָהָם, סִגֵּל מַעֲשִׂים טוֹבִים, יָרַד הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא מִן רָקִיעַ שְׁבִיעִי לַשִּׁשִּׁי. עָמַד יִצְחָק וּפָשַׁט צַוָּארוֹ עַל גַּבֵּי הַמִּזְבֵּחַ, יָרַד מִשִּׁשִּׁי לַחֲמִישִׁי כוּ' (שם). עָמַד מֹשֶׁה וְהוֹרִידָהּ לָאָרֶץ, שֶׁנֶּאֱמַר: וַיֵּרֶד ה׳ עַל הַר סִינַי (שמות יט, כ). וּכְתִיב: בָּאתִי לְגַנִּי אֲחוֹתִי כַּלָּה (שה״ש ה, א). אֵימָתַי, כְּשֶׁהוּקַם הַמִּשְׁכָּן.

יז **וַיְהִי** בְּיוֹם כַּלּוֹת מֹשֶׁה. מַה כְּתִיב לְמַעְלָה מִן הָעִנְיָן, יְבָרֶכְךָ ה׳ וְיִשְׁמְרֶךָ. אָמַר רַבִּי יְהוֹשֻׁעַ דְּסַכְנִין, מָשָׁל לְמֶלֶךְ שֶׁקִּדֵּשׁ וְעָשָׂה לְבִתּוֹ קִדּוּשִׁין וְשָׁלְטָה בָּהּ עַיִן הָרַע. עָמַד הַמֶּלֶךְ לְהַשִּׂיא בִּתּוֹ, מֶה עָשָׂה. נָתַן לָהּ קֶמֶיעַ וְאָמַר לָהּ: הַקֶּמֶיעַ זֶה יְהֵא עָלַיִךְ, שֶׁלֹּא תִּשְׁלֹט בָּךְ עַיִן הָרַע. כָּךְ כְּשֶׁנָּתַן הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא הַתּוֹרָה לְיִשְׂרָאֵל, עָשָׂה לָהֶם פֶּמְבֵּי, שֶׁנֶּאֱמַר: וְכָל הָעָם רוֹאִים אֶת הַקּוֹלוֹת (שמות כ, יח). וְלֹא הָיוּ אֶלָּא קִדּוּשִׁין, שֶׁנֶּאֱמַר: וַיֹּאמֶר ה׳ אֶל מֹשֶׁה לֵךְ אֶל הָעָם וְקִדַּשְׁתָּם וְגוֹ' (שם יט, י). וְשָׁלְטָה בָּהֶם עַיִן הָרַע וְנִשְׁתַּבְּרוּ הַלּוּחוֹת, שֶׁנֶּאֱמַר: וַיְהִי כַּאֲשֶׁר קָרַב אֶל הַמַּחֲנֶה וַיַּרְא אֶת הָעֶגֶל וּמְחֹלֹת וַיִּחַר אַף מֹשֶׁה וַיַּשְׁלֵךְ מִיָּדָיו אֶת הַלֻּחֹת וַיְשַׁבֵּר אֹתָם תַּחַת הָהָר (שם לב, יט). כֵּינָן שֶׁבָּאוּ וְעָשׂוּ לָהֶם מִשְׁכָּן, נָתַן לָהֶם הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא הַבְּרָכוֹת תְּחִלָּה, שֶׁלֹּא תִּשְׁלֹט בָּהֶם עַיִן רָעָה. לְכָךְ כְּתִיב יְבָרֶכְךָ ה׳ וְיִשְׁמְרֶךָ תְּחִלָּה, וְאַחַר בִּרְכַּת כֹּהֲנִים, וַיְהִי בְּיוֹם כַּלּוֹת מֹשֶׁה. אָמַר רַבִּי אַבָּהוּ, אֵין מִדַּת הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא כְּמִדַּת מֶלֶךְ בָּשָׂר וָדָם. מֶלֶךְ בָּשָׂר וָדָם כְּשֶׁנִּכְנָס בַּמְּדִינָה, מְשֻׁבָּחִין הַמְּדִינָה מְקַלְּסִין אוֹתוֹ וּמְכַבְּדִין אוֹתוֹ, אַחֲרֵי כֵן הוּא עוֹשֶׂה לָהֶם כָּל צָרְכֵיהֶן וְעוֹשֶׂה לָהֶם נַחַת רוּחַ בַּמְּדִינָה. אֲבָל הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא אֵינוֹ כֵּן, עַד שֶׁלֹּא עָשׂוּ יִשְׂרָאֵל אֶת הַמִּשְׁכָּן, נָתַן לָהֶם הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא אֶת הַבְּרָכוֹת, שֶׁנֶּאֱמַר: יְבָרֶכְךָ ה׳ וְיִשְׁמְרֶךָ. וְאַחֲרֵי כֵן, וַיְהִי בְּיוֹם כַּלּוֹת מֹשֶׁה לְהָקִים אֶת הַמִּשְׁכָּן. לְכָךְ אָמַר דָּוִד, אֶשְׁמְעָה מַה יְדַבֵּר הָאֵל ה׳ כִּי יְדַבֵּר שָׁלוֹם אֶל עַמּוֹ וְאֶל חֲסִידָיו (תהלים פה, ט).

יח **וַיְהִי** בְּיוֹם כַּלּוֹת מֹשֶׁה לְהָקִים אֶת הַמִּשְׁכָּן. אָמַר רַבִּי סִמּוֹן, בְּשָׁעָה שֶׁאָמַר הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא לְיִשְׂרָאֵל לַעֲשׂוֹת מִשְׁכָּן, רָמַז לַמַּלְאָכִים שֶׁיַּעֲשׂוּ אַף הֵם מִשְׁכָּן לְמַעְלָה. וּבְיוֹם שֶׁהוּקַם לְמַטָּה הוּקַם לְמַעְלָה, שֶׁנֶּאֱמַר: וַיְהִי בְּיוֹם כַּלּוֹת מֹשֶׁה לְהָקִים אֶת הַמִּשְׁכָּן. שֶׁאֵין תַּלְמוּד לוֹמַר: אֶת. וּמַה תַּלְמוּד לוֹמַר: אֶת. אֶלָּא, זֶה הַמִּשְׁכָּן שֶׁל מַעְלָה. אָמַר הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא, בָּעוֹלָם הַזֶּה, צִוִּיתִי אַהֲרֹן וּבָנָיו לְבָרֵךְ אוֹתָם. וְלֶעָתִיד לָבֹא, אֲנִי בִּכְבוֹדִי אֲבָרֵךְ אוֹתָם, שֶׁנֶּאֱמַר: יְבָרֶכְךָ ה׳ מִצִּיּוֹן, עֹשֵׂה שָׁמַיִם וָאָרֶץ (שם קלד, ג).

יט **וַיְהִי** בְּיוֹם כַּלּוֹת מֹשֶׁה. שָׁנוּ רַבּוֹתֵינוּ, עַל שְׁלֹשָׁה דְּבָרִים הָעוֹלָם עוֹמֵד, עַל הַתּוֹרָה וְעַל הָעֲבוֹדָה וְעַל גְּמִילוּת חֲסָדִים. אַתָּה מוֹצֵא, עֶשְׂרִים וְשִׁשָּׁה דּוֹרוֹת מִשֶּׁנִּבְרָא הָעוֹלָם עַד שֶׁנִּתְּנָה תּוֹרָה. וְהָיָה הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא מַנְהִיג אוֹתָן בְּחֶסֶד. וּכְנֶגְדָּן אָמַר דָּוִד שִׁשָּׁה וְעֶשְׂרִים פְּעָמִים כִּי לְעוֹלָם חַסְדּוֹ בְּהַלֵּל הַגָּדוֹל. אָמַר רַבִּי אֶחָא בְּשֵׁם רַב הוּנָא, אַף מֹשֶׁה רְמָזָן לְיִשְׂרָאֵל בַּיָּם, שֶׁאָמַר עַם זוּ שָׁנִי פְּעָמִים, שֶׁנֶּאֱמַר: נָחִיתָ בְחַסְדְּךָ עַם זוּ גָּאָלְתָּ (שמות טו, יג). וּכְתִיב: עַד יַעֲבֹר עַם זוּ קָנִיתָ (שם פסוק טז), אֵלּוּ עֶשְׂרִים וְשִׁשָּׁה דּוֹרוֹת שֶׁהָיוּ מִשֶּׁנִּבְרָא הָעוֹלָם וְעַד שֶׁנִּתְּנָה הַתּוֹרָה. נֶהֱלַכְתָּ בְעֻזְּךָ (שם פסוק יג), זוֹ הַתּוֹרָה שֶׁנִּקְרָא עֹז, שֶׁנֶּאֱמַר: ה׳ עֹז לְעַמּוֹ יִתֵּן (תהלים כט, יא). מָשָׁל לְמָה הָיָה הָעוֹלָם דּוֹמֶה בְּאוֹתָהּ שָׁעָה. לְטַרְסְקָל שֶׁל שְׁתֵּי רַגְלַיִם שֶׁאֵינוֹ יָכֹל לַעֲמֹד. כֵּינָן שֶׁעָמַד הַמִּשְׁכָּן, עָמַד הָעוֹלָם וְנִתְבַּסֵּס, שֶׁנֶּאֱמַר: וַיְהִי בְּיוֹם כַּלּוֹת מֹשֶׁה לְהָקִים אֶת הַמִּשְׁכָּן. לְהָקִים מִשְׁכָּן אֵין כְּתִיב כָּאן, אֶלָּא אֶת הַמִּשְׁכָּן, לְרִבּוֹת בְּרִיאַת הָעוֹלָם, שֶׁכָּתוּב בּוֹ, אֵת הַשָּׁמַיִם וְאֵת הָאָרֶץ.

כ **וַיְהִי** בְּיוֹם כַּלּוֹת מֹשֶׁה. זֶה שֶׁאָמַר הַכָּתוּב: עוּרִי צָפוֹן וּבוֹאִי תֵימָן, הָפִיחִי גַנִּי יִזְלוּ בְשָׂמָיו, יָבֹא דוֹדִי לְגַנּוֹ (שה״ש ד, טז). עוּרִי צָפוֹן, אֵלּוּ הָעוֹלוֹת שֶׁנִּשְׁחֲטוֹת בַּצָּפוֹן, כְּמוֹ שֶׁשָּׁנוּ רַבּוֹתֵינוּ, הָעוֹלָה קָדְשֵׁי קָדָשִׁים שְׁחִיטָתָהּ בַּצָּפוֹן. וּבוֹאִי תֵימָן, אֵלּוּ הַשְּׁלָמִים שֶׁנִּשְׁחֲטִין בַּדָּרוֹם. הָפִיחִי גַנִּי יִזְלוּ בְשָׂמָיו, זוֹ הַקְּטֹרֶת. יָבֹא דוֹדִי לְגַנּוֹ. אָמַר רַבִּי אַבָּהוּ, לְמִדָּה אוֹתָן הַתּוֹרָה דֶּרֶךְ אֶרֶץ, שֶׁלֹּא יְהֵא חָתָן נִכְנָס לַחֲדַר, עַד שֶׁתְּהֵא נוֹתֶנֶת לוֹ הַכַּלָּה רְשׁוּת. וְיֹאכַל פְּרִי מִגְדָּיו (שם), אֵלּוּ הַקְּרֻבָּנוֹת. דָּבָר אַחֵר, בָּאתִי לְגַנִּי אֲחוֹתִי כַּלָּה. מָשָׁל לְמֶלֶךְ שֶׁאָמַר לִבְנֵי הַמְּדִינָה, שֶׁיִּבְנוּ לוֹ הַפַּלְטְרִין, וּבָנוּ אוֹתָהּ. וְהָיוּ בְּנֵי הַמְּדִינָה עוֹמְדִין עַל פֶּתַח פַּלְטְרִין וְצוֹעֲקִין וְאוֹמְרִין, מָתַי יִכָּנֵס הַמֶּלֶךְ לַפַּלְטְרִין. מֶה עָשָׂה הַמֶּלֶךְ. נִכְנַס בַּסְּתָר. שָׁלַח הַכְרִיז לָפָנָיו לֵאמֹר, אַל תְּצַעֲקוּ, שְׁכְבָר בָּאתִי לַפַּלְטְרִין. כָּךְ כְּשֶׁעָמַד

הַמְּשָׁכָן הָיוּ יִשְׂרָאֵל אוֹמְרִין, יָבֹא דּוֹדִי לְגַנּוֹ. מֶה עָשָׂה הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא. שָׁלַח וְאָמַר לָהֶם: מָה אַתֶּם יְרֵאִים, כְּבָר בָּאתִי לְגַנִּי. דָּבָר אַחֵר, בָּאתִי לְגַנִּי. אָמַר רַבִּי שִׁמְעוֹן בֶּן אַסִּינִי, בָּאתִי לַגַּן אֵין כְּתִיב כָּאן, אֶלָּא בָּאתִי לְגַנִּי, לְאוֹתוֹ גַּן שֶׁנִּסְתַּלַּקְתִּי מִמֶּנּוּ, שֶׁנֶּאֱמַר: וַיִּשְׁמְעוּ אֶת קוֹל ה' אֱלֹהִים מִתְהַלֵּךְ בַּגַּן וְגוֹ' (בראשית ג, ח). אָרִיתִי מוֹרִי עִם בָּשְׂמִי, אָכַלְתִּי יַעְרִי עִם דְּבְשִׁי וְגוֹ' (שה"ש ה, א). אָרִיתִי מוֹרִי עִם בָּשְׂמִי, זֶה הַקְּטֹרֶת. אָכַלְתִּי יַעְרִי עִם דְּבְשִׁי, אֵלּוּ קָדְשֵׁי קָדָשִׁים וְקָדָשִׁים קַלִּים. שָׁתִיתִי יֵינִי עִם חָלָבִי (שם), אֵלּוּ הַנְּסָכִים. דָּבָר אַחֵר, אָרִיתִי מוֹרִי עִם בָּשְׂמִי, אָכַלְתִּי יַעְרִי עִם דְּבְשִׁי, שָׁתִיתִי יֵינִי עִם חָלָבִי, אֵלּוּ שְׁלֹשָׁה דְּבָרִים שֶׁעָשׂוּ הַנְּשִׁיאִים שֶׁלֹּא כַּהֹגֶן וְקִבֵּל הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא, וְאֵלּוּ הֵן, שֶׁאֵין יָחִיד מִתְנַדֵּב קְטֹרֶת, וְהֵבִיאוּ כָּל אֶחָד קְטֹרֶת, שֶׁנֶּאֱמַר: כַּף אַחַת עֲשָׂרָה זָהָב מְלֵאָה קְטֹרֶת. וְשֶׁאֵין הַיָּחִיד מֵבִיא חַטָּאת אֶלָּא אִם כֵּן הוֹדַע לוֹ, וְהֵבִיא כָּל נְשִׂיא שֶׁלֹּא הוֹדַע לוֹ, שֶׁנֶּאֱמַר: שְׂעִיר עִזִּים אֶחָד לְחַטָּאת. וְשֶׁאֵין קָרְבָּן יָחִיד דּוֹחֶה שַׁבָּת, וְקָרְבָּן שֶׁל נְשִׂיא שֶׁבֶּט אֶפְרַיִם דָּחָה אֶת הַשַּׁבָּת, שֶׁנֶּאֱמַר: בְּיוֹם הַשְּׁבִיעִי נָשִׂיא לִבְנֵי אֶפְרַיִם. אִכְלוּ רֵעִים, שְׁתוּ וְשִׁכְרוּ דּוֹדִים (שם), אֵלּוּ יִשְׂרָאֵל שֶׁנִּקְרְאוּ רֵעִים, שֶׁנֶּאֱמַר: לְמַעַן אַחַי וְרֵעָי אֲדַבְּרָה נָא שָׁלוֹם בָּךְ (תהלים קכב, ח). דָּבָר אַחֵר, יָבֹא דּוֹדִי לְגַנּוֹ. אַל תִּקְרֵי לְגַנּוֹ, אֶלָּא לְגִנּוּנוֹ. אֵימָתַי, וְיִהִי בְּיוֹם כַּלּוֹת מֹשֶׁה. אָמַר רַבִּי יְהוֹשֻׁעַ דְּסִכְנִין בְּשֵׁם רַבִּי לֵוִי, בְּיוֹם שֶׁנִּכְנְסָה כַּלָּה לַחֻפָּה עִם הֶחָתָן. לְכָךְ כְּתִיב: וְיִהִי בְּיוֹם כַּלּוֹת, חָסֵר.

כא **וַיְהִי** בְּיוֹם כַּלּוֹת מֹשֶׁה. זֶה שֶׁאָמַר הַכָּתוּב: יֵשׁ אָדָם שֶׁעָמְלוֹ בְּחָכְמָה וּבְדַעַת (קהלת ב, כא), זֶה בְּצַלְאֵל שֶׁעָשָׂה אֶת הַמִּשְׁכָּן, שֶׁכָּתוּב בּוֹ, וַאֲמַלֵּא אוֹתוֹ רוּחַ אֱלֹהִים בְּחָכְמָה וּבִתְבוּנָה וּבְדַעַת. וּלְאָדָם שֶׁלֹּא עָמַל בּוֹ יִתְּנֶנּוּ חֶלְקוֹ (קהלת ב, כא), זֶה מֹשֶׁה, שֶׁלֹּא עָמַל בּוֹ וְנִקְרָא עַל שְׁמוֹ, שֶׁנֶּאֱמַר: וַיְהִי בְּיוֹם כַּלּוֹת מֹשֶׁה. בְּיוֹם כַּלּוֹת בְּצַלְאֵל אֵין כְּתִיב כָּאן, אֶלָּא בְּיוֹם כַּלּוֹת מֹשֶׁה. הֲוֵי, וּלְאָדָם שֶׁלֹּא עָמַל בּוֹ יִתְּנֶנּוּ חֶלְקוֹ.

כב **וַיְהִי** בְּיוֹם כַּלּוֹת מֹשֶׁה. אָמַר רַבִּי יְהוֹשֻׁעַ בֶּן לֵוִי, תְּנָאִים עָשָׂה הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא עִם יִשְׂרָאֵל עַד שֶׁהֵן בְּמִצְרַיִם, שֶׁאֵינוֹ מוֹצִיאָן אֶלָּא עַל מְנָת שֶׁיַּעֲשׂוּ מִשְׁכָּן וּמַשְׂרֵה שְׁכִינָתוֹ עֲלֵיהֶם, כְּמָה שֶׁכָּתוּב, וְיָדְעוּ כִּי אֲנִי ה' אֱלֹהֵיהֶם אֲשֶׁר הוֹצֵאתִי אוֹתָם מֵאֶרֶץ מִצְרַיִם לְשָׁכְנִי בְתוֹכָם (שמות כט, מו). וְכֵיוָן שֶׁהוּקַם הַמִּשְׁכָּן, יָרְדָה שְׁכִינָה וְשָׁרְתָה בֵּינֵיהֶם. בְּאוֹתָהּ שָׁעָה נִתְקַיְּמוּ כָּל אוֹתָן הַתְּנָאִים. לְכָךְ כְּתִיב: אֶת הַמִּשְׁכָּן, לְקַיֵּם מַה שֶׁהִתְנָה הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא כֵּן עָשָׂה.

כג **וַיְהִי** בְּיוֹם כַּלּוֹת. אָמַר רַבִּי יוֹחָנָן, מַהוּ בְּיוֹם כַּלּוֹת. לְשׁוֹן כַּלָּה, בְּיוֹם שֶׁהוּקַם הַמִּשְׁכָּן, נִתְכַּלּוּ הַמַּזִּיקִין מִן הָעוֹלָם. עַד שֶׁלֹּא הוּקַם, הָיוּ הַמַּזִּיקִין מְצוּיִין בָּעוֹלָם. כְּשֶׁהָיָה מֹשֶׁה עוֹלֶה בָּהָר, הָיָה אוֹמֵר הַמִּזְמוֹר הַזֶּה, יוֹשֵׁב בְּסֵתֶר עֶלְיוֹן (תהלים צא, א), שֶׁיּוֹשֵׁב בְּסִתְרוֹ שֶׁל הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא, שֶׁהוּא עֶלְיוֹן נוֹרָא. בְּצֵל שַׁדַּי יִתְלוֹנָן, שֶׁלָּן שָׁם מֵאָה וְעֶשְׂרִים יוֹם כְּמִנְיַן צֵל. אֹמַר לַה' מַחְסִי וּמְצוּדָתִי, שֶׁהָיָה מַחְסִי וְנַעֲשָׂה לִי כְּחוֹמָה. אֱלֹהַי אֶבְטַח בּוֹ, אָמַר לֵיהּ הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא, בִּי בָּטַחְתָּ, חַייְךָ אֲנִי עוֹמֵד לְךָ. כִּי הוּא יַצִּילְךָ מִפַּח יָקוּשׁ, מַהוּ מִפַּח יָקוּשׁ. מְצוּדָתוֹ שֶׁל דָּוִד שֶׁנִּתְפַּשׂ לֵיהָרֵג, שֶׁנֶּאֱמַר: וְשָׁאוּל וַאֲנָשָׁיו עוֹטְרִים אֶל דָּוִד וְאֶל אֲנָשָׁיו לְתָפְשָׂם (ש"א כג, כו). וְתַחַת כְּנָפָיו תֶּחְסֶה, צִנָּה וְסֹחֵרָה אֲמִתּוֹ, אָמַר רַבִּי שִׁמְעוֹן בֶּן לָקִישׁ, צִנָּה אֲנִי נַעֲשֶׂה לוֹ וּלְכָל מִי שֶׁחוֹסֶה בַּתּוֹרָה. לֹא תִירָא מִפַּחַד לַיְלָה, מִכָּאן שֶׁהָיוּ מִתְיָרְאִין מִן הַמַּזִּיקִין. מֵחֵץ יָעוּף יוֹמָם, אָמַר רַבִּי בְּרֶכְיָה הַכֹּהֵן בְּרַבִּי, יֵשׁ מַזִּיק שֶׁהוּא פּוֹרֵחַ כְּעוֹף וְקוֹשֵׁשׁ כְּחֵץ. מִדָּבֶר בָּאֹפֶל יַהֲלֹךְ מִקֶּטֶב יָשׁוּד צָהֳרָיִם, זֶה קֶטֶב מְרִירִי, שֶׁכָּל מִי שֶׁרוֹאֶה אוֹתוֹ, אֵין לוֹ חַיִּים בָּעוֹלָם, בֵּין אָדָם בֵּין בְּהֵמָה בֵּין חַיָּה. כֵּיצַד עֲשׂוּי. רֹאשׁוֹ דּוֹמֶה לְעֶגֶל, וְקֶרֶן אַחַת יוֹצְאָה בְּתוֹךְ מִצְחוֹ, וְהוּא עָשׂוּי אַפְסַיִין. וּמְרִירִי שׁוֹלֵט מִשְׁבָּעָה עָשָׂר בְּתַמּוּז עַד תִּשְׁעָה בְּאָב, בַּצָּהֳרַיִם. לְפִיכָךְ, מִקֶּטֶב יָשׁוּד צָהֳרָיִם. לֹא תְאֻנֶּה אֵלֶיךָ רָעָה, וְנֶגַע לֹא יִקְרַב בְּאָהֳלֶךָ, זֶה אֹהֶל מוֹעֵד. הֲוֵי, שֶׁעַד יוֹם שֶׁהוּקַם הַמִּשְׁכָּן, הָיוּ בָהֶן מַזִּיקִין מְצוּיִים. וּבְיוֹם שֶׁהוּקַם הַמִּשְׁכָּן, נִתְכַּלּוּ. אָמַר רַבִּי שִׁמְעוֹן בֶּן לָקִישׁ, מַה לִּי לִלְמֹד מִסֵּפֶר תְּהִלִּים. נִלְמַד מִמְּקוֹמוֹ, יְבָרֶכְךָ ה' וְיִשְׁמְרֶךָ, מִכָּל דָּבָר רַע. אֵימָתַי, בְּיוֹם שֶׁהוּקַם הַמִּשְׁכָּן.

כד **וַיְהִי** בְּיוֹם כַּלּוֹת מֹשֶׁה. כְּךָ פָּתַח רַבִּי תַּנְחוּמָא בַּר אַבָּא, מִי עָלָה שָׁמַיִם וַיֵּרֶד (משלי ל, ד), זֶה הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא, שֶׁנֶּאֱמַר: עָלָה אֱלֹהִים בִּתְרוּעָה (תהלים מז, ו). כְּמוֹ שֶׁעוֹשִׂין לְמֶלֶךְ בָּשָׂר וָדָם, כְּשֶׁהוּא עוֹבֵר מִמָּקוֹם לְמָקוֹם. מַה הֵם עוֹשִׂין. מְבִיאִין לַפִּידִין וַאֲבוּקוֹת וְתוֹקְעִין לְפָנָיו בַּחֲצוֹצְרוֹת וּבְשׁוֹפָרוֹת. כָּךְ עָשׂוּ לִפְנֵי הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא, שֶׁנֶּאֱמַר: בַּחֲצוֹצְרוֹת וְקוֹל שׁוֹפָר הָרִיעוּ לִפְנֵי הַמֶּלֶךְ ה' (שם צח, ו). וַיֵּרֶד, שֶׁיָּרַד עַל הַר סִינַי, שֶׁנֶּאֱמַר: וַיֵּרֶד ה' עַל הַר סִינַי (שמות יט, כ). מִי אָסַף רוּחַ בְּחָפְנָיו (משלי ל, ד), זֶה הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא, שֶׁנֶּאֱמַר (איוב י"ב:י"): אֲשֶׁר בְּיָדוֹ נֶפֶשׁ כָּל חַי וְרוּחַ כָּל בְּשַׂר אִישׁ, מִי צָרַר בּוֹ, מַיִם בַּשִּׂמְלָה זֶה הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא שֶׁכָּתוּב בּוֹ (שם פסוק כו) צֹרֵר מַיִם בְּעָבָיו (איוב כו, ח). מִי הֵקִים כָּל אַפְסֵי אָרֶץ (משלי ל, ד), זֶה הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא, שֶׁהוּא מְחַיֵּה מֵתִים, שֶׁנֶּאֱמַר: יִחְיוּ מֵתֶיךָ נְבֵלָתִי יְקוּמוּן (ישעיה כו, יט). וְכֵן כְּתִיב: ה' מֵמִית וּמְחַיֶּה (ש"א ב, ו). מַה שְׁמוֹ, ה'. שֶׁנֶּאֱמַר: אֲנִי ה' הוּא שְׁמִי (ישעיה מב, ח). וּמַה שֵּׁם בְּנוֹ. יִשְׂרָאֵל, שֶׁנֶּאֱמַר: כֹּה אָמַר ה', בְּנִי בְכוֹרִי יִשְׂרָאֵל (שמות ד, כב).

כה **וַיְהִי** בְּיוֹם כַּלּוֹת מֹשֶׁה. אָמַר רַבִּי יְהוּדָה בַּר סִמּוֹן, יוֹם שֶׁהוּקַם הַמִּשְׁכָּן, נִכְנַס מֹשֶׁה וְהָיָה שׁוֹמֵעַ קוֹל הֶדֶר, קוֹל נָאֶה, קוֹל מְשֻׁבָּח. אָמַר מֹשֶׁה, אֶשְׁמְעָה מַה יְדַבֵּר הָאֵל ה' (תהלים פה, ט). אָמַר לוֹ הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא לְמֹשֶׁה, שָׁלוֹם אֲנִי מְדַבֵּר לָהֶם, שֶׁאֵין בְּלִבִּי עַל בָּנַי כְּלוּם, שֶׁנֶּאֱמַר: כִּי יְדַבֵּר שָׁלוֹם אֶל עַמּוֹ וְאֶל חֲסִידָיו וְאֶל שֶׁלֹּא הוּקַם הַמִּשְׁכָּן, הָיָה תַּחֲרוּת בֵּין הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא לְיִשְׂרָאֵל, וּבְיוֹם שֶׁהוּקַם הַמִּשְׁכָּן, נַעֲשָׂה שָׁלוֹם, שֶׁנֶּאֱמַר: כִּי יְדַבֵּר שָׁלוֹם אֶל עַמּוֹ וְאֶל חֲסִידָיו וְאַל חֲסִידָיו לְכִסְלָה (שם). וּכְתִיב בַּתְרֵיהּ, אַךְ קָרוֹב לִירֵאָיו יִשְׁעוֹ וְגוֹ'. אֵימָתַי, בְּיוֹם שֶׁהוּקַם הַמִּשְׁכָּן, דְּאָמַר רַבִּי יְהוֹשֻׁעַ הַכֹּהֵן בְּשֵׁם רַבִּי אֶלְיעֶזֶר, שֶׁעַד

יָשׁוּבוּ לִכְסִלָה. אָמַר לֵיהּ רַבִּי שִׁמְעוֹן בֶּן לָקִישׁ, מַה לִּי לִלְמֹד מִסֵּפֶר תְּהִלִּים, דְּבַר תּוֹרָה הוּא, וַאֲפִלּוּ בִּמְקוֹמָהּ אֵינָהּ חֲסֵרָה כְּלוּם. מַה כְּתִיב לְמַעְלָה מִן הָעִנְיָן, יִשָּׂא ה׳ פָּנָיו אֵלֶיךָ וְגוֹ׳. אֵימָתַי, בְּיוֹם שֶׁהוּקַם הַמִּשְׁכָּן.

כו **וַיְהִי** בְּיוֹם כַּלּוֹת מֹשֶׁה. אָמַר רַבִּי בֶּרֶכְיָה הַכֹּהֵן בְּרַבִּי, עַד שֶׁהָיוּ יִשְׂרָאֵל בְּסִינַי, רְמָזָן הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא, שֶׁכְּשֶׁיִּשָּׂרֶה שְׁכִינָתוֹ עִמָּהֶם, אָז יְבָרְכֵם. אָמַר לָהֶן הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא, כְּשֶׁאָבוֹא אֲלֵיכֶם, אֲנִי בָּא טָעוּן בְּרָכוֹת. אָמַר רַבִּי בֶּרֶכְיָה בְּרַבִּי, הָאֱנוֹשׁ מֵאֱלוֹהַּ יִצְדָּק, אִם מֵעֹשֵׂהוּ יִטְהַר גָּבֶר (איוב ד, יז). יַעֲקֹב אָבִינוּ כְּשֶׁהָלַךְ אֵצֶל פַּרְעֹה, לֹא יָצָא מֵאֶצְלוֹ עַד שֶׁבֵּרְכוֹ. וּמַה בְּרָכָה בֵּרְכוֹ. שֶׁיַּעֲלֶה נִילוּס בִּרְגְלוֹ. מִנַּיִן, שֶׁנֶּאֱמַר: וַיְבָרֶךְ יַעֲקֹב אֶת פַּרְעֹה (בראשית מז, י). אָמַר הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא, אַף אֲנִי כְּשֶׁאָבוֹא אֲלֵיכֶם, אָבוֹא טָעוּן בְּרָכוֹת וַאֲבָרֵךְ אֶתְכֶם. וְהֵיכָן רְמָזָהּ לָהֶם. בְּסִינַי, שֶׁנֶּאֱמַר: מִזְבַּח אֲדָמָה תַּעֲשֶׂה לִּי וְגוֹ׳ בְּכָל הַמָּקוֹם אֲשֶׁר אַזְכִּיר אֶת שְׁמִי אָבוֹא אֵלֶיךָ וּבֵרַכְתִּיךָ (שמות כ, כד). וּכְשֶׁבָּא עֲלֵיהֶן, בֵּרְכָן, שֶׁנֶּאֱמַר: יְבָרֶכְךָ ה׳ וְיִשְׁמְרֶךָ. אֵימָתַי, בְּיוֹם שֶׁהוּקַם הַמִּשְׁכָּן. וַיְהִי בְּיוֹם כַּלּוֹת מֹשֶׁה, כַּלַּת כְּתִיב, בְּיוֹם שֶׁנִּכְנְסָה כַּלָּה לַחֻפָּה.

כז **וַיַּקְרִיבוּ** נְשִׂיאֵי יִשְׂרָאֵל. אַתְּ מוֹצֵא בְּשָׁעָה שֶׁהִכְרִיז מֹשֶׁה וְאָמַר, קְחוּ מֵאִתְּכֶם תְּרוּמָה (שם לה, ה). מֶה עָשׂוּ הַנְּשִׂיאִים. אָמְרוּ, לֹא הָיָה מֹשֶׁה יוֹדֵעַ לוֹמַר לָנוּ אֶלָּא שֶׁנַּעֲשֶׂה אֶת הַמִּשְׁכָּן. מֶה עָשׂוּ. לֹא נָתְנוּ נְדָבָה. אָמְרוּ, אִלּוּ עוֹשִׂין אֶת הַמִּשְׁכָּן, וְלָנוּ הוּא אוֹמֵר שֶׁנִּתֵּן נְדָבָה. אָמַר לָהֶם הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא, חַיֵּיכֶם, שֶׁאֲנִי מוֹדִיעַ לָכֶם שֶׁאֵינִי צָרִיךְ לָכֶם. מַה כְּתִיב שָׁם, וְהֵם הֵבִיאוּ אֵלָיו עוֹד נְדָבָה בַּבֹּקֶר בַּבֹּקֶר (שמות לו, ג). אָמַר רַבִּי יוֹחָנָן, לִשְׁנֵי בְּקָרִים הֵבִיאוּ כָּל נִדְבַת הַמִּשְׁכָּן וְהוֹתִירוּ. מִנַּיִן, שֶׁכֵּן כְּתִיב: וְהַמְּלָאכָה הָיְתָה דַּיָּם לְכָל הַמְּלָאכָה לַעֲשׂוֹת אוֹתָהּ וְהוֹתֵר (שם פסוק ז). וּכְתִיב: וַיַּרְא מֹשֶׁה אֶת כָּל הַמְּלָאכָה וְהִנֵּה עָשׂוּ אוֹתָהּ וַיְבָרֶךְ אוֹתָם מֹשֶׁה (שם לט, מג). וּמַה בְּרָכָה בֵּרְכָן. אָמַר לָהֶם: תִּשְׁרֶה שְׁכִינָה בְּמַעֲשֵׂה יְדֵיכֶם. בָּעוֹלָם הַזֶּה, בֵּרְכָן מֹשֶׁה, אֲבָל לָעוֹלָם הַבָּא, הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא בְּעַצְמוֹ וּבְכִבּוֹדוֹ מְבָרֵךְ אוֹתָם, שֶׁנֶּאֱמַר: יְבָרֶכְךָ ה׳ מִצִּיּוֹן וּרְאֵה בְּטוּב יְרוּשָׁלַיִם וְגוֹ׳ (תהלים קכח, ה).

כח **בַּיּוֹם** הַשְּׁבִיעִי נָשִׂיא לִבְנֵי אֶפְרַיִם אֱלִישָׁמָע בֶּן עַמִּיהוּד. זֶה שֶׁאָמַר הַכָּתוּב: לִי גִלְעָד לִי מְנַשֶּׁה, וְאֶפְרַיִם מָעוֹז רֹאשִׁי, יְהוּדָה מְחֹקְקִי (שם ס, ט). לִי גִלְעָד. אָמַר הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא, אִם יֹאמְרוּ לְךָ עַכּוּ״ם שֶׁאֵין הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא מְחַיֶּה מֵתִים. אֱמֹר לָהֶם, חֲרֵי אֱלֹהִים מֵעִיד, שֶׁהֶחֱיֵיתִי הַמֵּת עַל יָדוֹ. חֲרֵי אוֹמֵר, לִי גִלְעָד, שֶׁהָיָה אֱלֹהִים מִתּוֹשְׁבֵי גִּלְעָד. וְלִי מְנַשֶּׁה, אִם יֹאמְרוּ לְךָ, שֶׁאֵין הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא מְקַבֵּל שָׁבִים. אֱמֹר לָהֶם, חֲרֵי מְנַשֶּׁה מֵעִיד שֶׁקִּבַּלְתִּי אוֹתוֹ בִּתְשׁוּבָה, שֶׁנֶּאֱמַר: וַיִּתְפַּלֵּל אֵלָיו וַיֵּעָתֶר לוֹ וַיִּשְׁמַע תְּפִלָּתוֹ וַיְשִׁיבֵהוּ יְרוּשָׁלַיִם לְמַלְכוּתוֹ וַיֵּדַע מְנַשֶּׁה כִּי ה׳ הוּא הָאֱלֹהִים (דה״ב לג, יג). חֲרֵי, לִי מְנַשֶּׁה. אֶפְרַיִם מָעוֹז רֹאשִׁי, וְאִם יֹאמְרוּ לְךָ, שֶׁאֵין הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא פּוֹקֵד עֲקָרוֹת. אֱמֹר לָהֶם, חֲרֵי אֶלְקָנָה מֵהַר אֶפְרַיִם מֵעִיד שֶׁפָּקַדְתִּי חַנָּה אִשְׁתּוֹ, שֶׁנֶּאֱמַר: כִּי פָקַד ה׳ אֶת חַנָּה וַתַּהַר (ש״א ב, כא). יְהוּדָה מְחֹקְקִי, אִם יֹאמְרוּ לְךָ, שֶׁאֵין הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא מַצִּיל אֶת הַצַּדִּיקִים מִן הָאֵשׁ, אֱמֹר לָהֶם חֲנַנְיָה מִישָׁאֵל וַעֲזַרְיָה מְעִידִין שֶׁהִצַּלְתִּי אוֹתָן מִן הַכִּבְשָׁן, וְהֵם מִשִּׁבְטֵי יְהוּדָה, שֶׁנֶּאֱמַר: וַיְהִי בָּהֶם מִבְּנֵי יְהוּדָה, דָּנִיֵּאל חֲנַנְיָה מִישָׁאֵל וַעֲזַרְיָה (דניאל א, ו). חֲרֵי, יְהוּדָה מְחֹקְקִי. דָּבָר אַחֵר, לִי גִלְעָד. אִם יֹאמַר לְךָ אָדָם, לָמָּה בָּנָה אֵלְיָהוּ מִזְבֵּחַ בַּכַּרְמֶל וְהִקְרִיב עָלָיו קָרְבָּן, וּבֵית הַמִּקְדָּשׁ הָיָה קַיָּם בְּאוֹתָהּ שָׁעָה, וְאָמַר מֹשֶׁה, אִישׁ אִישׁ מִבֵּית יִשְׂרָאֵל אֲשֶׁר יִשְׁחַט וְאֶל פֶּתַח אֹהֶל מוֹעֵד וְגוֹ׳ (ויקרא יז, ג-ד). אֱמֹר לוֹ: כָּל מַה שֶּׁעָשָׂה אֵלְיָהוּ, לִשְׁמוֹ שֶׁל הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא עָשָׂה, וְעַל פִּי הַגְּבוּרָה, שֶׁנֶּאֱמַר: וַיְהִי כַּעֲלוֹת הַמִּנְחָה וְיִגַּשׁ אֵלְיָהוּ הַנָּבִיא וַיֹּאמַר (מל״א יח, לו). חֲרֵי, לִי גִלְעָד. וְלִי מְנַשֶּׁה, אִם יֹאמַר לְךָ אָדָם, לָמָּה גִּדְעוֹן הִקְרִיב בַּבָּמָה, וַחֲרֵי הָיָה אָסוּר, שֶׁחֲרֵי שִׁילֹה קַיֶּמֶת הָיְתָה. אֱמֹר רַבִּי אַבָּא בַּר כַּהֲנָא, שִׁבְעָה דְּבָרִים עָשָׂה גִּדְעוֹן, הִקְרִיב פַּר הַנֶּעֱבָד, וּפַר הַמַּקָּצֶה, וּבָנָה מִזְבֵּחַ, וְכָרַת עֵצִים מִן הָאֲשֵׁרָה, וְהִקְרִיב בַּלַּיְלָה קָרְבָּן עַל יָדוֹ בְּלֹא כֹּהֵן גָּדוֹל, וְהָיָה מִן הַכּוֹמָרִים. וְכָל מַה שֶּׁעָשָׂה, עַל פִּי הַגְּבוּרָה עָשָׂה. וַיְהִי בַּלַּיְלָה הַהוּא, וַיֹּאמֶר לוֹ ה׳, קַח אֶת פַּר הַשּׁוֹר אֲשֶׁר לְאָבִיךָ, וּפַר הַשֵּׁנִי שֶׁבַע שָׁנִים, וְהָרַסְתָּ אֶת מִזְבַּח הַבַּעַל אֲשֶׁר לְאָבִיךָ, וְאֶת הָאֲשֵׁרָה אֲשֶׁר עָלָיו תִּכְרֹת, וּבָנִיתָ מִזְבֵּחַ לַה׳ אֱלֹהֶיךָ עַל רֹאשׁ הַמָּעוֹז הַזֶּה בַּמַּעֲרָכָה, וְלָקַחְתָּ אֶת הַפָּר הַשֵּׁנִי וְהַעֲלִיתָ עוֹלָה בַּעֲצֵי הָאֲשֵׁרָה אֲשֶׁר תִּכְרֹת (שופטים ו, כה-כו). חֲרֵי אוֹמֵר, לִי מְנַשֶּׁה. יְהוּדָה מְחֹקְקִי, וְאִם יֹאמַר לְךָ אָדָם, חֲרֵי דָּוִד עָבַר עַל לֹא תַעֲשֶׂה. אָמַר הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא, אֱמֹר לוֹ: דָּוִד לְמֵד הַשָּׁבִים, כְּסוֹפֵר הַמְלַמֵּד תִּינוֹקוֹת, שֶׁנֶּאֱמַר: אֲלַמְּדָה פּוֹשְׁעִים דְּרָכֶיךָ, וְחַטָּאִים אֵלֶיךָ יָשׁוּבוּ (תהלים נא, טו). חֲרֵי, יְהוּדָה מְחֹקְקִי. אֶפְרַיִם מָעוֹז רֹאשִׁי, וְאִם יֹאמַר לְךָ אָדָם, לָמָּה חִלֵּל יְהוֹשֻׁעַ אֶת הַשַּׁבָּת בִּירִיחוֹ. אֱמֹר לוֹ: עַל פִּי הַגְּבוּרָה עָשָׂה, שֶׁנֶּאֱמַר: וַיֹּאמֶר ה׳ אֶל יְהוֹשֻׁעַ, רְאֵה נָתַתִּי בְיָדְךָ אֶת יְרִיחוֹ וְאֶת מַלְכָּהּ גִּבּוֹרֵי הֶחָיִל, וְסַבּוֹתֶם אֶת הָעִיר כָּל אַנְשֵׁי הַמִּלְחָמָה הַקֵּיף אֶת הָעִיר פַּעַם אֶחָת, כֹּה תַּעֲשֶׂה שֵׁשֶׁת יָמִים, וְשִׁבְעָה כֹהֲנִים יִשְׂאוּ שִׁבְעָה שׁוֹפְרוֹת הַיּוֹבְלִים לִפְנֵי הָאָרוֹן, וּבַיּוֹם הַשְּׁבִיעִי תָּסֹבּוּ אֶת הָעִיר שֶׁבַע פְּעָמִים (יהושע ו, ב-ד). וּמִנַּיִן שֶׁהָיְתָה שַׁבָּת. שֶׁאֵין שִׁבְעָה יָמִים בְּלֹא שַׁבָּת. חֲרֵי אֶפְרַיִם מָעוֹז רֹאשִׁי. וְעוֹד דָּבָר אַחֵר עָשָׂה יְהוֹשֻׁעַ מַדְּעָתוֹ מַה שֶּׁלֹּא נֶאֱמַר לוֹ. כֵּיוָן שֶׁנִּכְבְּשָׁה חוֹמַת יְרִיחוֹ, שַׁבָּת הָיָה. אָמַר יְהוֹשֻׁעַ, הַשַּׁבָּת כֻּלּוֹ קֹדֶשׁ, וְכָל מַה שֶּׁכָּבְשׁוּ בְּשַׁבָּת, יְהֵא קֹדֶשׁ לַה׳, שֶׁנֶּאֱמַר: כָּל כֶּסֶף וְזָהָב וּכְלֵי נְחֹשֶׁת וּבַרְזֶל קֹדֶשׁ הוּא לַה׳, אוֹצַר ה׳ יָבוֹא (יהושע ו, יט). אָמַר רַבִּי בֶּרֶכְיָה הַכֹּהֵן בְּרַבִּי, כְּעִיר הַנִּדַּחַת עֲשָׂאָהּ, וְעִיר הַנִּדַּחַת אָסוּרָה בַּהֲנָאָה, שֶׁנֶּאֱמַר: וְשָׂרַפְתָּ בָאֵשׁ אֶת הָעִיר וְאֶת כָּל שְׁלָלָהּ כָּלִיל לַה׳ אֱלֹהֶיךָ (דברים יג, יז). אָמַר רַבִּי יְהוּדָה בַּר שָׁלוֹם, לְמֵד לְיִשְׂרָאֵל מַה שֶּׁאָמַר הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא, רְאֹשִׁית עֲרִיסוֹתֵיכֶם חַלָּה תָּרִימוּ תְּרוּמָה (במדבר טו, כ). לְכָךְ אָמַר יְהוֹשֻׁעַ, הוֹאִיל וְכָבְשָׁנוּ אוֹתָהּ תְּחִלָּה, נְקַדֵּישׁ אֶת כָּל שְׁלָלָהּ לַגָּבַּהּ. אָמַר לוֹ הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא, וְכָךְ עָשִׂיתָ, חַייֶךָ, חֲרֵי קָרְבָּנְךָ מְסַיֵּעַ אֶת שִׁבְטְךָ וְדוֹחֶה אֶת הַשַּׁבָּת, שֶׁנֶּאֱמַר: בַּיּוֹם הַשְּׁבִיעִי נָשִׂיא לִבְנֵי אֶפְרַיִם. זֶה שֶׁאָמַר הַכָּתוּב: בַּאֲשֶׁר דִּבֶּר מֶלֶךְ שִׁלְטוֹן, וּמִי יֹאמַר לוֹ מַה תַּעֲשֶׂה, שׁוֹמֵר מִצְוָה לֹא יֵדַע דָּבָר רַע (קהלת ח, ד-ה). וְכֵן הוּא אוֹמֵר, אָמַר אֱלֹהֵי יִשְׂרָאֵל, לִי דִּבֵּר

צוּר יִשְׂרָאֵל, מוֹשֵׁל בָּאָדָם, צַדִּיק מוֹשֵׁל יִרְאַת אֱלֹהִים (ש״ב כג, ג). מִי הוּא שֶׁמּוֹשֵׁל בְּיִצְרוֹ. מִי שֶׁעוֹשֶׂה רְצוֹנוֹ שֶׁל מָקוֹם. וּמִי הוּא זֶה, זֶה יוֹסֵף אֲבִי מְנַשֶּׁה אֲבִי אָבִיו שֶׁל יְהוֹשֻׁעַ בִּן נוּן. מַה כְּתִיב בּוֹ, וַיְהִי אַחַר הַדְּבָרִים הָאֵלֶּה, וַתִּשָּׂא אֵשֶׁת אֲדוֹנָיו אֶת עֵינֶיהָ אֶל יוֹסֵף, וַיְמָאֵן, וְלֹא שָׁמַע אֵלֶיהָ (בראשית לט, ז-י). אָמַר לֵיהּ הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא, אַתָּה לֹא שָׁמַעְתָּ לָהּ, חַיֶּיךָ, אֲנִי מַמְלִיכְךָ עַל מִצְרַיִם וְיִהְיוּ כֻּלָּם שׁוֹמְעִין לִדְבָרֶיךָ, שֶׁנֶּאֱמַר: וַיֹּאמֶר פַּרְעֹה לְכָל מִצְרַיִם לְכוּ אֶל יוֹסֵף וְגוֹ׳ (שם מא, נה). וְכֵן הוּא אוֹמֵר, אַתָּה תִּהְיֶה עַל בֵּיתִי וְגוֹ׳ (שם פסוק מ), וְלֹא יַעֲשׂוּ בְּנֵי פַלְטְרִין שֶׁלִּי דָּבָר חוּץ מִדַּעְתְּךָ. וְכֵן הוּא אוֹמֵר, וַיּוֹסֵף הוּא הַשַּׁלִּיט עַל הָאָרֶץ הוּא הַמַּשְׁבִּיר (שם מב, ו). עַל שֶׁשָּׁלַט בְּיִצְרוֹ, נַעֲשָׂה שַׁלִּיט בָּאָרֶץ. שֶׁנֶּאֱמַר: וַיְהִי אִישׁ מַצְלִיחַ (שם לט, ב). לֹא הָיָה צָרִיךְ לוֹמַר אֶלָּא צַדִּיק, לָמָּה כְּתִיב אִישׁ מַצְלִיחַ. אָמַר לֵיהּ הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא, שָׁוְותָ מַה שֶּׁלֹּא שָׁוָה אָדָם הָרִאשׁוֹן. וְאֵין מַצְלִיחַ אֶלָּא לְשׁוֹן שִׁוְיָה, שֶׁנֶּאֱמַר: וְצָלְחוּ הַיְרֵדֵן לִפְנֵי הַמֶּלֶךְ (ש״ב יט, יח). אָמַר לֵיהּ הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא, אֵין קָרְבָּן יָחִיד דּוֹחֶה אֶת הַשַּׁבָּת בִּשְׁבִיל מִצְוָה שֶׁעָשִׂיתָ. תֵּדַע לוֹ שֶׁכֵּן אוֹמֵר, בַּיּוֹם הַשְּׁבִיעִי נָשִׂיא לִבְנֵי אֶפְרַיִם אֱלִישָׁמָע בֶּן עַמִּיהוּד. אָמַר רַבִּי עֲזַרְיָה, אָמַר לוֹ הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא לְיוֹסֵף, אַתָּה שָׁמַרְתָּ מִצְוֹת לֹא תִּנְאַף, וְקִיַּמְתָּ אֶת הַתּוֹרָה קֹדֶם שֶׁנִּתְּתָה, חַיֶּיךָ, אֵין שְׁבָט מַפְסִיק בֵּין שְׁנֵי בָּנֶיךָ בְּקָרְבָּן, אֶלָּא אֶפְרַיִם בַּיּוֹם הַשְּׁבִיעִי, וּמְנַשֶּׁה בַּיּוֹם הַשְּׁמִינִי. רַבִּי מֵאִיר וְרַבִּי יְהוֹשֻׁעַ בֶּן קָרְחָה הָיוּ דּוֹרְשִׁין אֶת הַשֵּׁמוֹת, אֱלִישָׁמָע, אֵלַי שָׁמַע, וְלַאֲדוֹנָתוֹ לֹא שָׁמַע. עַמִּיהוּד, עִמִּי הָיָה הוֹדוֹ, וְלֹא עִם אַחֵר. וְכֵן גַּמְלִיאֵל בֶּן פְּדָהצוּר. אָמַר יוֹסֵף, גָּמַל אֵל עִמִּי גְּמוּלִים טוֹבִים. בֶּן פְּדָהצוּר, פָּדַנִי צוּר מִצָּרָתִי מִבֵּית הַסֹּהַר. וְכֵן כְּתִיב: יִגְמֹלֶנִי ה׳ כְּצִדְקִי כְּבוֹר יָדַי וְגוֹ׳ (תהלים יח, כא). אָמַר רַבִּי שְׁמוּאֵל בַּר אַמִּי, מַהוּ כְּבוֹר יָדַי. כְּבוֹרְיוּת יָדַי, שֶׁהָיִיתִי בָּרוּר בְּמִצְוֹת. יִגְמְלֵנִי ה׳. כָּל אָדָם שֶׁהוּא עָנִי, יָרֵא מִן הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא. וּכְשֶׁהוּא עָשִׁיר, בּוֹטֵחַ בְּעָשְׁרוֹ וְאֵין עָלָיו יִרְאַת שָׁמַיִם. אֲבָל יוֹסֵף, כְּשֶׁהָיָה עָבֶד, יָרֵא אֶת ה׳, כְּשֶׁהָיְתָה אֲדוֹנָתוֹ מְשַׁדֶּלְתּוֹ, וְהוּא אוֹמֵר לָהּ, וְאֵיךְ אֶעֱשֶׂה הָרָעָה הַגְּדוֹלָה הַזֹּאת וְחָטָאתִי לֵאלֹהִים (בראשית לט, ט). וּכְשֶׁנַּעֲשָׂה מֶלֶךְ, הוֹסִיף יִרְאָה, שֶׁנֶּאֱמַר: וַיֹּאמֶר אֲלֵיהֶם יוֹסֵף בַּיּוֹם הַשְּׁלִישִׁי, זֹאת עֲשׂוּ וִחְיוּ, אֶת הָאֱלֹהִים אֲנִי יָרֵא (שם מב, יח). וּכְשֶׁיָּרְדוּ אֶחָיו אֶצְלוֹ שֵׁנִית, וַיַּרְא יוֹסֵף אִתָּם אֶת בִּנְיָמִין וְגוֹ׳ (שם מג, טז). וַהֲרֵי אֵין דֶּרֶךְ הַמְּלָכִים לְהָכִין מִיּוֹם לַחֲבֵרוֹ. אָמַר רַבִּי יוֹחָנָן, שַׁבָּת הָיְתָה, שֶׁנֶּאֱמַר: וְהָכֵן (שם). וְאֵין וְהָכֵן אֶלָּא שַׁבָּת, שֶׁנֶּאֱמַר: וְהָיָה בַּיּוֹם הַשִּׁשִּׁי וְהֵכִינוּ (שמות טז, ה). אָמַר לוֹ הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא, אַתָּה שָׁמַרְתָּ אֶת הַשַּׁבָּת עַד שֶׁלֹּא נִתְּנָה, חַיֶּיךָ, שֶׁאֲנִי עוֹשֶׂה שֶׁבֶּן בִּנְךָ יִהְיֶה מַקְרִיב בְּשַׁבָּת. מִנַּיִן, מִמַּה שֶׁקָּרְאוּ בָּעִנְיָן בַּיּוֹם הַשְּׁבִיעִי נָשִׂיא לִבְנֵי אֶפְרַיִם.

כט בַּיּוֹם הַשְּׁמִינִי נָשִׂיא לִבְנֵי מְנַשֶּׁה. יְלַמְּדֵנוּ רַבֵּנוּ, נֵר חֲנֻכָּה שֶׁהוֹתִיר בָּהּ שֶׁמֶן בְּיוֹם רִאשׁוֹן, מַהוּ לְהַדְלִיק בָּהּ בַּשֵּׁנִי. כָּךְ שָׁנוּ רַבּוֹתֵינוּ, נֵר חֲנֻכָּה שֶׁהוֹתִיר בָּהּ שֶׁמֶן בְּיוֹם רִאשׁוֹן, מוֹסִיף עָלָיו כָּל שֶׁהוּא וּמַדְלִיקוֹ בְּיוֹם שֵׁנִי. וְאִם הוֹתִיר בְּיוֹם שֵׁנִי, מוֹסִיף עָלָיו בַּיּוֹם הַשְּׁלִישִׁי וּמַדְלִיקוֹ. וְכֵן בִּשְׁאָר הַיָּמִים. אֲבָל הוֹתִיר בְּיוֹם שְׁמִינִי, עוֹשֶׂה לוֹ מְדוּרָה בִּפְנֵי עַצְמוֹ. לָמָּה, כֵּיוָן שֶׁהֶקְצָה לְמִצְוָה, אָסוּר לְהִשְׁתַּמֵּשׁ מִמֶּנּוּ. לֹא יֹאמַר אָדָם, אֵינִי מַקְרִים מִצְוֹת זְקֵנִים הוֹאִיל וְאֵינָן מִן הַתּוֹרָה. אָמַר לָהֶם הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא, בָּנַי, אֵין אַתֶּם רַשָּׁאִין לוֹמַר כֵּן. אֶלָּא כָּל מַה שֶּׁגּוֹזְרִים עֲלֵיכֶם, תִּהְיוּ מְקַיְּמִין, שֶׁנֶּאֱמַר: וְעָשִׂיתָ עַל פִּי הַתּוֹרָה אֲשֶׁר יוֹרוּךָ (דברים יז י, יא). לָמָּה, שֶׁאַף עַל דִּבְרֵיהֶם אֲנִי מַסְכִּים, שֶׁנֶּאֱמַר: וַתִּגְזֹר אֹמֶר וַיָּקָם לָךְ (איוב כב, כח). תֵּדַע לְךָ, שֶׁהֲרֵי יַעֲקֹב בְּשָׁעָה שֶׁבֵּרַךְ מְנַשֶּׁה וְאֶפְרַיִם, מַה כְּתִיב שָׁם, וַיָּשֶׂם אֶת אֶפְרַיִם לִפְנֵי מְנַשֶּׁה (בראשית מח, כ), עָשָׂה הַקָּטָן לְפִי הַגָּדוֹל. וְקִיֵּם הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא גְּזֵרָתוֹ. אֵימָתַי, בְּקָרְבָּנוֹת הַנְּשִׂיאִים שֶׁהִקְרִיב שִׁבְטָא אֶפְרַיִם תְּחִלָּה, שֶׁנֶּאֱמַר: בַּיּוֹם הַשְּׁבִיעִי נָשִׂיא לִבְנֵי אֶפְרַיִם, וְאַחַר כָּךְ מְנַשֶּׁה. מִנַּיִן, מִמַּה שֶׁקָּרְאוּ בָּעִנְיָן בַּיּוֹם הַשְּׁמִינִי נָשִׂיא לִבְנֵי מְנַשֶּׁה.

ל בַּיּוֹם הַשְּׁמִינִי נָשִׂיא לִבְנֵי מְנַשֶּׁה. אָמַר רַבִּי אָבִין הַלֵּוִי בְּרַבִּי, הָיָה יוֹסֵף מְבֻרָךְ לְהַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא, וַאֲדוֹנוֹ רָאָה אוֹתוֹ מְלַחֵשׁ בְּפִיו. וְהוּא אוֹמֵר לוֹ: מָה אַתָּה אוֹמֵר. הוּא מְשִׁיבוֹ וְאוֹמֵר: אֲנִי מְבָרֵךְ לְהַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא. אָמַר לוֹ: אֲנִי מְבַקֵּשׁ לִרְאוֹתוֹ. אָמַר לוֹ יוֹסֵף, חֲרֵי חַמָּה שֶׁהוּא אֶחָד מִכַּמָּה שִׁמְשִׁין שֶׁלּוֹ אֵין אַתָּה יָכֹל לְהַבִּיט בּוֹ. כְּבוֹדוֹ עַל אַחַת כַּמָּה וְכַמָּה. אָמַר לוֹ הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא, חַיֶּיךָ, בִּשְׁבִילְךָ אֲנִי נִגְלֶה עָלָיו, שֶׁנֶּאֱמַר: וַיֵּרָא אֲדֹנָיו כִּי ה׳ אִתּוֹ (שם לט, ג). אָמַר רַבִּי חֲנִינָא, מַהוּ שֶׁכָּתוּב בּוֹ, מִי הוּא זֶה מֶלֶךְ הַכָּבוֹד (תהלים כד, י). שֶׁהוּא חוֹלֵק כָּבוֹד לִירֵאָיו. מֶלֶךְ בָּשָׂר וָדָם, אֵין מִשְׁתַּמְּשִׁין בְּשַׁרְבִיטוֹ. וּמֹשֶׁה וְאַהֲרֹן, נָטְלוּ שַׁרְבִיטוֹ, שֶׁנֶּאֱמַר: וַיִּקַּח מֹשֶׁה אֶת מַטֵּה הָאֱלֹהִים בְּיָדוֹ (שמות ד, כ). מֶלֶךְ בָּשָׂר וָדָם, אֵין יוֹשְׁבִין עַל כִּסְאוֹ. וּשְׁלֹמֹה כְּתִיב בּוֹ, וַיֵּשֶׁב שְׁלֹמֹה עַל כִּסֵּא ה׳ (דה״א כט, כג). מֶלֶךְ בָּשָׂר וָדָם, אֵין רוֹכְבִין עַל סוּסוֹ. וְאֵלִיָּהוּ רָכַב עַל סוּסוֹ שֶׁל הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא. וְאִי זֶה סוּסוֹ שֶׁל הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא. סוּפָה וּסְעָרָה, שֶׁנֶּאֱמַר: ה׳ בְּסוּפָה וּבִסְעָרָה דַּרְכּוֹ (נחום א, ג). וּנְתָנוֹ לְאֵלִיָּהוּ, שֶׁנֶּאֱמַר: וַיַּעַל אֵלִיָּהוּ בַּסְּעָרָה הַשָּׁמָיִם (מל״ב ב, יא). מֶלֶךְ בָּשָׂר וָדָם, אֵין לוֹבְשִׁין לְבוּשׁוֹ. וְהַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא, מַלְבִּישׁ לְבוּשׁוֹ לְמֶלֶךְ הַמָּשִׁיחַ. וּמַה הוּא לְבוּשׁוֹ שֶׁל הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא. הוֹד וְהָדָר, שֶׁנֶּאֱמַר: הוֹד וְהָדָר לָבַשְׁתָּ (תהלים קד, א). וּכְתִיב: הוֹד וְהָדָר תְּשַׂוֶּה עָלָיו (תהלים כא, ו). מַה כְּתִיב בְּהַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא, כְּעַל גְּמוּלוֹת ה׳ כְּעַל יְשַׁלֵּם (ירמיה נא, נו). מַהוּ שַׁלֵּם יְשַׁלֵּם. מְשַׁלֵּם לַטּוֹבִים כְּטוֹבִים, וְלָרָעִים כְּרָעִים. מַה כְּתִיב בְּיוֹסֵף. בֵּן פֹּרַת יוֹסֵף (בראשית מט, כב). אָמַר לוֹ הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא, יוֹסֵף יְהֵא שָׁלוֹם, עַל הָעַיִן שֶׁעָצְמָה וְלֹא הִבִּיטָה בָּאַחַת הַמִּצָּרִיוֹת, שֶׁנֶּאֱמַר: בָּנוֹת צָעֲדָה עֲלֵי שׁוּר (שם). אָמַר רַבִּי אָבִין, מַהוּ עֲלֵי שׁוּר. אָמַר הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא, עָלַי לְשַׁלֵּם שְׂכַר אוֹתוֹ הָעַיִן. שָׁנוּ רַבּוֹתֵינוּ, שֶׁהָיוּ אוֹכְלִין בַּמִּקְדָּשׁ לִפְנִים מִן הַקְּלָעִים. אֲבָל בְּשִׁילֹה, מַה שֶּׁעָשָׂה יוֹסֵף, פָּרַע לוֹ הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא. מַה כְּתִיב שָׁם, וַיַּעֲזֹב בִּגְדוֹ אֶצְלָהּ (שם לט, יב). אָמַר לוֹ הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא, חַיֶּיךָ, כְּשֶׁיָּצְאוּ בָּנֶיךָ מִמִּצְרַיִם, עָתִיד הַיָּם לִרְאוֹת אֲרוֹנְךָ וְלִבְרֹחַ, שֶׁנֶּאֱמַר: הַיָּם רָאָה וַיָּנוֹס, הַיַּרְדֵּן יִסֹּב לְאָחוֹר (תהלים קיד, ג). וּמָה רָאָה, רָאָה שֶׁשָּׁמַר יוֹסֵף כָּל עֲשֶׂרֶת הַדִּבְּרוֹת. שִׁמְעוֹן אִישׁ קְטָרוֹן אוֹמֵר, עַצְמוֹתָיו שֶׁל יוֹסֵף רָאָה. וְלֹא עוֹד, אֶלָּא שֶׁהָיְתָה אֲרוֹנוֹ מְהֻלֶּכֶת לִפְנֵי הָאָרוֹן. וְאֵמּוֹת הָעוֹלָם רוֹאִין אוֹתוֹ וְאוֹמְרִים: מַה טִּיבוֹ שֶׁל אָרוֹן זֶה שֶׁהוּא הוֹלֵךְ

לִפְנֵי אֲרוֹן שֶׁל תּוֹרָה. וְיִשְׂרָאֵל אוֹמְרִים: זֶה אֲרוֹן הַמֵּת, שֶׁהוּא מְהַלֵּךְ לִפְנֵי אֲרוֹן הַתּוֹרָה, שֶׁקִּיֵּם זֶה כָּל מַה שֶּׁכָּתוּב בָּזֶה עַד שֶׁלֹּא נִתְּנָה הַתּוֹרָה, וּלְפִיכָךְ זָכָה לֵילֵךְ עִמּוֹ. אָמַר לוֹ הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא לְיוֹסֵף, יוֹסֵף, אַף עַל פִּי שֶׁפָּרַעְתִּי לְךָ מִקְצָת שָׂכָר, הַגֶּרֶן קַיֶּמֶת לְךָ לָעוֹלָם הַבָּא, כְּדֵי שֶׁיִּגְאֲלוּ יִשְׂרָאֵל גְּאֻלַּת עוֹלָמִים, בִּזְכוּת יַעֲקֹב וּבִזְכוּתְךָ הֵם נִגְאָלִין, שֶׁנֶּאֱמַר: גָּאַלְתָּ בִזְרוֹעַ עַמֶּךָ בְּנֵי יַעֲקֹב וְיוֹסֵף סֶלָה (שם עז, טז).

בהעלותך

א **וַיְדַבֵּר** ה׳ אֶל מֹשֶׁה לֵאמֹר, דַּבֵּר אֶל אַהֲרֹן, בְּהַעֲלוֹתְךָ אֶת הַנֵּרֹת יָלִמְדֵנוּ רַבֵּנוּ, מַהוּ לְהַדְלִיק בְּשָׁמֶן שְׂרֵפָה בְּשַׁבָּת. כָּךְ שָׁנוּ רַבּוֹתֵינוּ, אֵין מַדְלִיקִין בְּשֶׁמֶן שְׂרֵפָה בְּיוֹם טוֹב. רַבִּי יִשְׁמָעֵאל אוֹמֵר, אֵין מַדְלִיקִין בָּעִטְרָן מִפְּנֵי כְּבוֹד הַשַּׁבָּת. וַחֲכָמִים מַתִּירִין בְּכָל הַשְּׁמָנִים, בְּשֶׁמֶן שׁוּמְשְׁמִין, בְּשֶׁמֶן אֱגוֹזִים, בְּשֶׁמֶן צְנוֹנוֹת, בְּשֶׁמֶן דָּגִים, בְּשֶׁמֶן פִּקּוּעוֹת, בָּעִטְרָן וּבִנְפְטְ. רַבִּי טַרְפוֹן אוֹמֵר, אֵין מַדְלִיקִין אֶלָּא בְּשֶׁמֶן זַיִת בִּלְבַד. עָמַד רַבִּי יְהוּדָה עַל רַגְלָיו וְאָמַר לִיהּ לְרַבִּי טַרְפוֹן, מַה יַּעֲשׂוּ אַנְשֵׁי מַדַּי שֶׁאֵין לָהֶם אֶלָּא שֶׁמֶן אֱגוֹזִים, מַה יַּעֲשׂוּ אַנְשֵׁי אֲלֶכְסַנְדְּרִיָא שֶׁאֵין לָהֶם אֶלָּא שֶׁמֶן צְנוֹנוֹת, וּמַה יַּעֲשׂוּ אַנְשֵׁי קַפּוּטְקִיָּא שֶׁאֵין לָהֶם לֹא זֶה וְלֹא זֶה. אָמַר לֵיהּ רַבִּי טַרְפוֹן, חֲרֵי מְצִינוּ שֶׁחִבֵּב הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא שֶׁמֶן זַיִת יוֹתֵר מִכָּל הַשְּׁמָנִים בְּנֵר וּבְהַדְלָקָה, שֶׁחֲרֵי שָׁנָה פָּרָשַׁת הַדְּלָקַת הַנֵּר וְשָׁלֹשׁ בְּכַמָּה מְקוֹמוֹת. וּמֵרֹב חִבָּתוֹ בָּהַר שֶׁמֶן זַיִת זַךְ כָּתִית לַמָּאוֹר (שמות כז, כ), לַמָּאוֹר וְלֹא לַמְּנָחוֹת. וּמוֹתַר מִן הַזַּיִת הָרִאשׁוֹן הָיָה לַמְּנָחוֹת הַנִּקְרָבוֹת. תֵּדַע, שֶׁחֲרֵי כָּל הַמְּנָחוֹת לֹא נֶאֱמַר בָּהֶן אֶלָּא, וְנָתַתָּ עָלֶיהָ שֶׁמֶן (ויקרא ב, טו). וּבְנֵר הַדְּלָקָה כָּתַב, שֶׁמֶן זַיִת, וְלֹא שְׁאָר שְׁמָנִים, זַךְ כָּתִית לַמָּאוֹר. וְאָנוּ מוֹצְאִין בְּהַרְבֵּה מְקוֹמוֹת צִוָּה הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא עַל הַנֵּרוֹת לְהַדְלִיקָן מִן שֶׁמֶן זַיִת זַךְ, שֶׁנֶּאֱמַר: וְאַתָּה תְּצַוֶּה אֶת בְּנֵי יִשְׂרָאֵל וְיִקְחוּ אֵלֶיךָ שֶׁמֶן זַיִת זָךְ כָּתִית (שמות כז, כ). צַו אֶת בְּנֵי יִשְׂרָאֵל וְיִקְחוּ אֵלֶיךָ שֶׁמֶן זַיִת זָךְ כָּתִית לַמָּאוֹר וְגוֹ׳, עַל הַמְּנוֹרָה הַטְּהוֹרָה (ויקרא כד ב, ד). וְאַף כָּאן כְּתִיב: בְּהַעֲלוֹתְךָ אֶת הַנֵּרוֹת.

ב **בְּהַעֲלוֹתְךָ** אֶת הַנֵּרוֹת. זֶה שֶׁאָמַר הַכָּתוּב: ה׳ חָפֵץ לְמַעַן צִדְקוֹ, יַגְדִּיל תּוֹרָה וְיַאְדִּיר (ישעיה מב, כא). אָמַר לֵיהּ הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא לְמֹשֶׁה, לֹא בִּשְׁבִיל שֶׁאֲנִי צָרִיךְ לְנֵרוֹת שֶׁל בֶּשֶׂר וָדָם הִזְהַרְתִּי עַל הַנֵּרוֹת, אֶלָּא כְּדֵי לְזַכּוֹתָם. וְכֵן הוּא אוֹמֵר, וּנְהוֹרָא עִמֵּהּ שְׁרֵא (דניאל ב, כב). וּכְתִיב: גַּם חֹשֶׁךְ לֹא יַחְשִׁיךְ מִמֶּךָּ וְלַיְלָה כַּיּוֹם יָאִיר כַּחֲשֵׁכָה כָּאוֹרָה (תהלים קלט, יב). לְלַמֶּדְךָ, שֶׁאֵינוֹ צָרִיךְ לַנֵּרוֹת שֶׁל בֶּשֶׂר וָדָם. תֵּדַע לְךָ, כְּשֶׁאָדָם בּוֹנֶה בַּיִת, עוֹשֶׂה לוֹ חַלּוֹנוֹת צָרוֹת מִבַּחוּץ וּרְחָבוֹת מִבִּפְנִים, כְּדֵי שֶׁיְּהֵא הָאוֹר נִכְנָס מִבַּחוּץ וּמֵאִיר מִבִּפְנִים. וּשְׁלֹמֹה בָּנָה בֵּית הַמִּקְדָּשׁ וְלֹא עָשָׂה כֵּן, אֶלָּא עָשָׂה חַלּוֹנוֹת צָרוֹת מִבִּפְנִים וּרְחָבוֹת מִבַּחוּץ, כְּדֵי שֶׁיְּהֵא הָאוֹר יוֹצֵא מִבִּפְנִים מִבֵּית הַמִּקְדָּשׁ וּמֵאִיר לַחוּץ. שֶׁכֵּן הוּא אוֹמֵר, וַיַּעַשׂ לַבַּיִת חַלּוֹנֵי שְׁקוּפִים אֲטוּמִים (מל״א ו, ד). לְהוֹדִיעֲךָ, שֶׁכֻּלּוֹ אוֹר וְאֵינוֹ צָרִיךְ לְאוֹרָהּ. וְלָמָּה צִוָּה אֶתְכֶם. כְּדֵי לְזַכּוֹת אֶתְכֶם. לְכָךְ נֶאֱמַר: בְּהַעֲלוֹתְךָ אֶת הַנֵּרוֹת. הֲוֵי, ה׳ חָפֵץ לְמַעַן צִדְקוֹ, יַגְדִּיל תּוֹרָה וְיַאְדִּיר. אָמַר לָהֶם הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא לְיִשְׂרָאֵל, הֱווּ זְהִירִין לְהַדְלִיק אֶת הַנֵּרוֹת לִשְׁמִי, וַאֲנִי מֵאִיר לָכֶם אוֹרָה גְּדוֹלָה לֶעָתִיד לָבֹא. לְכָךְ נֶאֱמַר: קוּמִי אוֹרִי כִּי בָא אוֹרֵךְ וְגוֹ׳ (ישעיה ס, א). וּכְתִיב: וְהָלְכוּ גוֹיִם לְאוֹרֵךְ, וּמְלָכִים לְנֹגַהּ זַרְחֵךְ (שם פסוק ג).

ג **בְּהַעֲלוֹתְךָ** אֶת הַנֵּרוֹת. אַתָּה מוֹצֵא, שְׁנַיִם עָשָׂר שְׁבָטִים שֶׁהִקְרִיבוּ קָרְבָּנוֹת לַחֲנֻכַּת הַמִּזְבֵּחַ, לֹא הִקְרִיב שִׁבְט לֵוִי כְּלוּם. וְהֵיוּ מְצִירִים וְאוֹמְרִים: לָמָּה רָחַקְנוּ מֵהַקְרָבָה לַחֲנֻכַּת הַמִּזְבֵּחַ. מָשָׁל לְמָה הַדָּבָר דּוֹמֶה. לְמֶלֶךְ שֶׁעָשָׂה סְעוּדָה, וְהָיָה קוֹרֵא בְּכָל יוֹם אֻמָּנִיּוֹת. הָיָה לוֹ אוֹהֵב אֶחָד שֶׁהָיָה אוֹהֵב יוֹתֵר מִדַּאי, לֹא קָרָא אוֹתוֹ עִמָּהֶם. וְהָיָה מֵיצֵר לוֹמַר, שֶׁמָּא יֵשׁ בְּלִבּוֹ שֶׁל מֶלֶךְ עָלַי כְּלוּם לְפִיכָךְ לֹא זִמְּנַנִי מִכָּל הַסְּעוּדוֹת הָאֵלּוּ. כֵּיוָן שֶׁעָבְרוּ כָּל יְמֵי הַסְּעוּדָה, קָרָא לְאוֹתוֹ אוֹהֵב וְאָמַר, לְכָל בְּנֵי הַמְּדִינָה עָשִׂיתִי סְעוּדָה, וּלְךָ לְעַצְמְךָ אֲנִי עוֹשֶׂה סְעוּדָה אַחַת בִּלְבַד יְחִידָה. לוֹמַר, שֶׁאוֹהֲבִי אַתָּה. כָּךְ, הַמֶּלֶךְ, זֶה מֶלֶךְ מַלְכֵי הַמְּלָכִים הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא. אַתְּ מוֹצֵא שְׁנַיִם עָשָׂר שְׁבָטִים הִקְרִיבוּ לַחֲנֻכַּת הַמִּזְבֵּחַ, וְקִבְּלָן הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא, שֶׁנֶּאֱמַר: קַח מֵאִתָּם. וְשִׁבְטוֹ שֶׁל לֵוִי לֹא הִקְרִיבוּ. כֵּיוָן שֶׁעָבְרָה חֲנֻכַּת הַמִּזְבֵּחַ, אָמַר לָהֶם הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא לְאַהֲרֹן וּלְבָנָיו, כָּל הַשְּׁבָטִים עֲשׂוּ לְעַצְמָם חֲנֻכָּה, וְאַתֶּם לְעַצְמְכֶם עֲשׂוּ חֲנֻכָּה. לְכָךְ נֶאֱמַר: דַּבֵּר אֶל אַהֲרֹן בְּהַעֲלוֹתְךָ, וְאַחֲרֵי כֵן, קַח אֶת הַלְוִיִּם. דָּבָר אַחֵר, בְּהַעֲלוֹתְךָ אֶת הַנֵּרוֹת. אַתְּ מוֹצֵא שֶׁנִּתְקַשָּׁה מֹשֶׁה בְּמַעֲשֵׂה הַמְּנוֹרָה יוֹתֵר מִכָּל כְּלֵי הַמִּשְׁכָּן, עַד שֶׁהֶרְאָה לוֹ הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא בָּאֻצְבַּע. בִּשְׁלֹשָׁה דְּבָרִים נִתְקַשָּׁה מֹשֶׁה כוּ׳. מִקְשָׁה זָהָב, מַהוּ מִקְשָׁה. כְּלוֹמַר, מַה קָּשָׁה הִיא לַעֲשׂוֹת. שֶׁהַרְבֵּה יָגַע מֹשֶׁה עַד שֶׁלֹּא עָשָׂה הַמְּנוֹרָה, שֶׁכֵּן הוּא אוֹמֵר, מִקְשָׁה תֵּעָשֶׂה הַמְּנוֹרָה (שמות כה, לא). כֵּיוָן שֶׁנִּתְקַשָּׁה, אָמַר הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא לְמֹשֶׁה, טוֹל כִּכָּר זָהָב וְהַשְׁלִיכֵהוּ לָאֵשׁ וְהוֹצִיאָהוּ, וְהִיא נַעֲשֵׂית מֵעַצְמָהּ, וְכַפְתּוֹרֶיהָ וּפְרָחֶיהָ גְּבִיעֶיהָ וְקָנֶיהָ מִמֶּנָּה. אַתָּה הָיֵה מַכֶּה בַּפַּטִּישׁ, וּמֵעַצְמָהּ נַעֲשֵׂית. לְכָךְ הוּא אוֹמֵר, מִקְשָׁה תֵּעָשֶׂה הַמְּנוֹרָה, יו״ד מָלֵא, וְלֹא כְּתִיב תַּעֲשֶׂה. כְּלוֹמַר, מֵעַצְמָהּ תֵּעָשֶׂה. מָה עָשָׂה מֹשֶׁה. נָטַל אֶת הַכִּכָּר וְהִשְׁלִיכוֹ לָאוּר, וְאָמַר מֹשֶׁה, רִבּוֹנוֹ שֶׁל עוֹלָם, חֲרֵי הַכִּכָּר נִשְׁלַךְ בְּתוֹךְ הָאֵשׁ, כְּשֵׁם שֶׁאַתָּה רוֹצֶה, תֵּעָשֶׂה לְפָנֶיךָ. מִיָּד יָצְאת הַמְּנוֹרָה עֲשׂוּיָה כְּתִקּוּנָהּ. לְכָךְ כְּתִיב: כַּמַּרְאֶה אֲשֶׁר הֶרְאָה ה׳ וְגוֹ׳. כֵּן עָשָׂה מֹשֶׁה אֵין אוֹמֵר כָּאן, אֶלָּא כֵּן עָשָׂה, סְתָם. מִי עָשָׂה. הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא. לְפִיכָךְ אָמַר לוֹ הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא לְהַזְהִיר אֶת אַהֲרֹן לְהַדְלִיק, שֶׁנֶּאֱמַר: בְּהַעֲלוֹתְךָ אֶת הַנֵּרוֹת. אָמַר הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא לְיִשְׂרָאֵל, אִם הִזְהַרְתֶּם לִהְיוֹת מַדְלִיקִים לְפָנַי, אֲנִי מְשַׁמֵּר אֶת נִפְשׁוֹתֵיכֶם מִכָּל דָּבָר רַע, שֶׁנִּמְשְׁלוּ נַפְשׁוֹתֵיכֶם כַּנֵּר, שֶׁנֶּאֱמַר: נֵר ה׳ נִשְׁמַת אָדָם (משלי כ, כז).

ד **בְּהַעֲלוֹתְךָ** אֶת הַנֵּרוֹת. זֶה שֶׁאָמַר הַכָּתוּב: כִּי אַתָּה תָּאִיר נֵרִי (תהלים יח, כט). אָמְרוּ יִשְׂרָאֵל לִפְנֵי הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא, רִבּוֹנוֹ שֶׁל עוֹלָם, אַתָּה אוֹמֵר שֶׁנָּאִיר לְפָנֶיךָ, אַתָּה הוּא נֵרוֹ שֶׁל עוֹלָם, וְהָאוֹרָה דָּרָה אֶצְלְךָ, כְּתִיב: הוּא גָּלֵא עֲמִיקָתָא וּמְסַתָּרָתָא יָדַע מַה בַּחֲשׁוֹכָא, וּנְהוֹרָא עִמֵּהּ שְׁרֵא (דניאל ב, כב), וְאַתָּה אוֹמֵר, אֶל מוּל פְּנֵי הַמְּנוֹרָה יָאִירוּ שִׁבְעַת הַנֵּרוֹת. חֲוֵי, כִּי אַתָּה תָּאִיר נֵרִי. אָמַר לָהֶם הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא, לֹא שֶׁאֲנִי צָרִיךְ לָכֶם, אֶלָּא שֶׁתָּאִירוּ לִי כְּשֵׁם שֶׁהֵאַרְתִּי לָכֶם. לָמָּה, לַעֲלוֹת אֶתְכֶם בְּפָנַי כָּל הָאֻמּוֹת, שֶׁיִּהוּ אוֹמְרִים: רְאוּ הֵיאַךְ יִשְׂרָאֵל מְאִירִין לְמִי שֶׁהוּא מֵאִיר לַכֹּל. מָשָׁל לְמָה הַדָּבָר דּוֹמֶה. לְפַקֵּחַ וְסוּמָא שֶׁהָיוּ מְהַלְּכִים בַּדֶּרֶךְ (וכו', תצוה ד). וְהָיָה הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא מַנְהִיגָם וּמֵאִיר לָהֶם, שֶׁנֶּאֱמַר: וַה' הוֹלֵךְ לִפְנֵיהֶם יוֹמָם וְגוֹ' (שמות יג, כא). כֵּיוָן שֶׁהוּקַם הַמִּשְׁכָּן, קָרָא הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא לְמֹשֶׁה וְאָמַר לֵיהּ: אֱמֹר לָהֶם שֶׁיְּאִירוּ לִי, שֶׁנֶּאֱמַר: דַּבֵּר אֶל אַהֲרֹן וְאָמַרְתָּ אֵלָיו בְּהַעֲלֹתְךָ. אָמְרוּ יִשְׂרָאֵל לְהַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא, כְּתִיב: הוּא גָּלֵא עֲמִיקָתָא וּמְסַתָּרָתָא יָדַע מַה בַּחֲשׁוֹכָא, וּנְהוֹרָא עִמֵּהּ שְׁרֵא (דניאל ב, כב), וְאַתָּה אוֹמֵר לָנוּ שֶׁנָּאִיר לְפָנֶיךָ. אָמַר לָהֶם הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא לְיִשְׂרָאֵל, בַּשְּׁבִיל לַעֲלוֹת אֶתְכֶם אָמַרְתִּי שֶׁתָּאִירוּ לִי כְּשֵׁם שֶׁהֵאַרְתִּי לָכֶם בְּדֶרֶךְ. לְכָךְ נֶאֱמַר: בְּהַעֲלֹתְךָ.

ה **בְּהַעֲלֹתְךָ**. מַה כְּתִיב לְמַעְלָה מִן הָעִנְיָן, וַיְהִי בְּיוֹם כַּלּוֹת מֹשֶׁה וַיַּקְרִיבוּ הַנְּשִׂיאִים (במדבר ז, א-י), וְאַחַר כָּךְ, דַּבֵּר אֶל אַהֲרֹן בְּהַעֲלֹתְךָ. זֶה שֶׁאָמַר הַכָּתוּב: יִרְאוּ אֶת ה' קְדוֹשָׁיו, כִּי אֵין מַחְסוֹר לִירֵאָיו (תהלים לד, י). אַתְּ מוֹצֵא לְמַעְלָה, אַחַד עָשָׂר שְׁבָטִים הִקְרִיבוּ, וְשֵׁבֶט לֵוִי לֹא הִקְרִיב, וְשֵׁבֶט אֶפְרַיִם וְכָל הַנְּשִׂיאִים הִקְרִיבוּ, חוּץ מִנְּשִׂיאוֹ שֶׁל לֵוִי. וּמִי הָיָה נְשִׂיא לֵוִי. זֶה אַהֲרֹן, שֶׁנֶּאֱמַר: וְאֶת שֵׁם אַהֲרֹן תִּכְתֹּב עַל מַטֵּה לֵוִי (במדבר יז, יח). וְאַהֲרֹן לֹא הִקְרִיב עִם הַנְּשִׂיאִים, וְהָיָה אוֹמֵר אוֹי לִי, שֶׁמָּא בִּשְׁבִילִי אֵינוֹ מְקֻבָּל שֵׁבֶט לֵוִי. אָמַר לוֹ הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא לְמֹשֶׁה, לֵךְ אֱמֹר לְאַהֲרֹן אַל תִּתְיָרֵא, לִגְדוֹלָה מִזּוֹ אַתָּה מְתֻקָּן. לְכָךְ נֶאֱמַר: דַּבֵּר אֶל אַהֲרֹן וְאָמַרְתָּ אֵלָיו בְּהַעֲלֹתְךָ. הַקְּרָבָנוֹת, כָּל זְמַן שֶׁבֵּית הַמִּקְדָּשׁ קַיָּם הֵן נוֹהֲגִין. אֲבָל הַנֵּרוֹת, לְעוֹלָם, אֶל מוּל פְּנֵי הַמְּנוֹרָה. וְכָל הַבְּרָכוֹת שֶׁנָּתַתִּי לְךָ לְבָרֵךְ אֶת בָּנַי, אֵינָן בְּטֵלִין לְעוֹלָם. דָּבָר אַחֵר, אֶל מוּל פְּנֵי הַמְּנוֹרָה, שֶׁלֹּא תִּהְיוּ מְבַזִּין עַל הַמְּנוֹרָה. חֲוֵי שֶׁנֶּאֱמַר: כִּי מִי בַז לְיוֹם קְטַנּוֹת וְשָׂמְחוּ וְרָאוּ אֶת הָאֶבֶן הַבְּדִיל בְּיַד זְרֻבָּבֶל שִׁבְעָה אֵלֶּה עֵינֵי ה' הֵמָּה מְשׁוֹטְטִים בְּכָל הָאָרֶץ (זכריה ד, י), זוֹ הַמְּנוֹרָה. וּמַהוּ שִׁבְעָה. אֵלֶּה שִׁבְעַת הַנֵּרוֹת כְּנֶגֶד שִׁבְעָה כּוֹכָבִים שֶׁמְּשׁוֹטְטִים בְּכָל הָאָרֶץ, כָּךְ חֲבִיבִין הֵם לְפָנַי, שֶׁלֹּא תִּהְיוּ מְבַזִּין עָלֶיהָ. לְכָךְ נֶאֱמַר: אֶל מוּל פְּנֵי הַמְּנוֹרָה יָאִירוּ שִׁבְעַת הַנֵּרוֹת, שֶׁמָּא יַטְעֶה אוֹתְךָ יִצְרְךָ לוֹמַר, שֶׁהוּא צָרִיךְ אוֹרָהּ. מַה כְּתִיב בַּחֲלוֹנוֹת בֵּית הַמִּקְדָּשׁ, וְחַלּוֹנוֹת אֲטֻמוֹת אֶל הַתָּאִים וְאֶל אֵלֵיהֶמָּה לְפָנִימָה לַשַּׁעַר וְגוֹ' (יחזקאל מ, טז). כַּחֲלוֹנוֹת אֵין כְּתִיב כָּאן, אֶלָּא כְּהַחַלּוֹנוֹת (שם פסוק כה), שֶׁהָיוּ רְחָבוֹת מִבַּחוּץ וְצָרוֹת מִבִּפְנִים, כְּדֵי שֶׁיִּהוּ מוֹצִיאִים אוֹרָהּ לַחוּץ. אָמַר רַבִּי בְּרֶכְיָה הַכֹּהֵן, הַבָּרָק הַזֶּה תּוֹלְדוֹת הָאֵשׁ שֶׁל מַעְלָה הוּא, וְהוּא יוֹצֵא וּמַבְהִיק אֶת כָּל הָעוֹלָם כֻּלּוֹ, שֶׁנֶּאֱמַר: וּדְמוּת הַחַיּוֹת מַרְאֵיהֶן כְּגַחֲלֵי אֵשׁ בּוֹעֲרוֹת כְּמַרְאֵה הַלַּפִּידִים וְגוֹ' (יחזקאל א, יג), וּמַבְהִיק אֶת כָּל הָעוֹלָם כֻּלּוֹ כֵּן, וַאֲנִי צָרִיךְ לְאוֹר שֶׁלָּכֶם. אֶלָּא כְּדֵי לְהַעֲלוֹתְכֶם, שֶׁנֶּאֱמַר: בְּהַעֲלֹתְךָ. אָמַר רַבִּי חֲנִינָא, אָמַר הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא, הָעֵינַיִם שֶׁיֵּשׁ בָּךְ, יֵשׁ בְּתוֹכָם לָבָן וְשָׁחֹר, וְאֵין אַתָּה רוֹאֶה מִתּוֹךְ הַלָּבָן, אֶלָּא מִתּוֹךְ הַשָּׁחֹר. הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא שֶׁכֻּלּוֹ אוֹרָה, הוּא צָרִיךְ לְאוֹר שֶׁלָּכֶם. דָּבָר אַחֵר, אֶל מוּל פְּנֵי הַמְּנוֹרָה. בָּשָׂר וָדָם מַדְלִיק נֵר מִנֵּר דָּלוּק, שֶׁמָּא יָכֹל לְהַדְלִיק נֵר מִתּוֹךְ חֹשֶׁךְ. אֲבָל הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא הַדְלִיק אוֹר מִתּוֹךְ חֹשֶׁךְ, שֶׁנֶּאֱמַר: וְחֹשֶׁךְ עַל פְּנֵי תְהוֹם (בראשית א, ב). מַה כְּתִיב אַחֲרָיו, וַיֹּאמֶר אֱלֹהִים יְהִי אוֹר. אָמַר הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא, וּמִתּוֹךְ הַחֹשֶׁךְ הוֹצֵאתִי אוֹרָה, וַאֲנִי צָרִיךְ לַנֵּרוֹת שֶׁלָּכֶם. וְלָמָּה אָמַרְתִּי לְךָ. בְּשְׁבִיל לְהַעֲלוֹתְךָ, לְהַעֲלוֹת נֵר תָּמִיד (שמות כז, כ).

ו **דָּבָר** אַחֵר, בְּהַעֲלוֹתְךָ. זֶה שֶׁאָמַר הַכָּתוּב: גַּם חֹשֶׁךְ לֹא יַחְשִׁיךְ מִמְּךָ וְלַיְלָה כַּיּוֹם יָאִיר כַּחֲשֵׁכָה כָּאוֹרָהּ (תהלים קלט, יב). וְלָנוּ אַתָּה אוֹמֵר לְהַדְלִיק. שֶׁנֶּאֱמַר: בְּהַעֲלוֹתְךָ אֶת הַנֵּרוֹת. מָשָׁל לְמָה הַדָּבָר דּוֹמֶה. לַמֶּלֶךְ שֶׁהָיָה לוֹ אוֹהֵב. אָמַר לוֹ הַמֶּלֶךְ, תֵּדַע שֶׁאֲצַלְךָ אֲנִי סוֹעֵד הַיּוֹם, לֵךְ הַתְקֵן לִי. הָלַךְ אוֹהֲבוֹ וְהִתְקִין מִטָּה שֶׁל הֶדְיוֹט, שֻׁלְחָן שֶׁל הֶדְיוֹט. כֵּיוָן שֶׁבָּא הַמֶּלֶךְ, בָּאוּ עִמּוֹ שִׁמְשִׁין סָבְבוּ מְנוֹרוֹת שֶׁל זָהָב לְפָנָיו מִכָּאן וּמִכָּאן. כֵּיוָן שֶׁרָאָה אוֹהֲבוֹ אֶת כָּל הַכָּבוֹד הַזֶּה, נִתְבַּיֵּשׁ וְהִטְמִין אֶת כָּל מַה שֶׁהִתְקִין לוֹ, שֶׁהָיָה לוֹ הַכֹּל מִן הַהֶדְיוֹטוֹת. אָמַר לוֹ הַמֶּלֶךְ, מַהוּ, לֹא אָמַרְתִּי לְךָ שֶׁאֲצַלְךָ אֲנִי סוֹעֵד הַיּוֹם, לָמָּה לֹא הִתְקַנְתָּ לִי כְּלוּם. אָמַר לוֹ אוֹהֲבוֹ, אֲדֹנִי הַמֶּלֶךְ, כְּשֶׁרָאִיתִי אֶת כָּל הַכָּבוֹד הַזֶּה, נִתְבַּיַּשְׁתִּי וְהִטְמַנְתִּי כָּל מַה שֶׁהִתְקַנְתִּי לְךָ, שֶׁהָיוּ כְּלֵי הֶדְיוֹטוֹת. אָמַר לוֹ הַמֶּלֶךְ, חַייֶךָ, שֶׁאֲנִי פּוֹסֵל אֶת כָּל כְּלֵי שֶׁהֵבֵאתִי עִמִּי, וּבִשְׁבִיל אַהֲבָתְךָ, אֵינִי מִשְׁתַּמֵּשׁ אֶלָּא בְּשֶׁלְּךָ. וְכָךְ הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא כֻּלּוֹ אוֹרָהּ, שֶׁנֶּאֱמַר: וְהוּא אוֹמֵר לְיִשְׂרָאֵל, הַתְקִינוּ מְנוֹרָה וְנֵרוֹת. מַה כְּתִיב שָׁם, וְעָשׂוּ לִי מִקְדָּשׁ וְשָׁכַנְתִּי בְּתוֹכָם (שמות כה, ח), וְעָשִׂיתָ מְנוֹרַת זָהָב טָהוֹר (שם כה, לא). כֵּיוָן שֶׁעָשׂוּ, מִיָּד בָּאָה הַשְּׁכִינָה. מַה כְּתִיב שָׁם, וְלֹא יָכֹל מֹשֶׁה לָבוֹא אֶל אֹהֶל מוֹעֵד (שמות מ, לה). מִיָּד קָרָא לְמֹשֶׁה, שֶׁנֶּאֱמַר: וַיִּקְרָא אֶל מֹשֶׁה (ויקרא א, א). וּכְתִיב: וּבְבֹא מֹשֶׁה אֶל אֹהֶל מוֹעֵד לְדַבֵּר אִתּוֹ (במדבר ז, פט). וּמַה דִּבֵּר אֵלָיו. בְּהַעֲלוֹתְךָ אֶת הַנֵּרוֹת. אָמְרוּ יִשְׂרָאֵל, שְׁלַח אֲרֹךְ וַאֲמִתְּךָ הֵמָּה יַנְחֻנִי (תהלים מג, ג). גְּדוֹל אוֹרוֹ שֶׁל הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא, הַמַּמָּה וְהַלְּבָנָה מְאִירִין הָעוֹלָם. וּמֵהֵיכָן הֵן מְאִירִין. מִן זִקּוּקֵי אוֹר שֶׁל מַעְלָן הֵן חוֹטְפִין, שֶׁנֶּאֱמַר: לְאוֹר חִצֶּיךָ יְהַלֵּכוּ לְנֹגַהּ בְּרֶק חֲנִיתֶךָ (חבקוק ג, יא). גְּדוֹל הוּא הָאוֹר שֶׁל מַעְלָן, שֶׁלֹּא נִתַּן מִמֶּנּוּ לְכָל הַבְּרִיּוֹת אֶלָּא אֶחָד מִמֵּאָה, שֶׁנֶּאֱמַר: יָדַע מָה בַּחֲשׁוֹכָא, וּנְהוֹרָא וְגוֹ' (דניאל ב, כב). לְפִיכָךְ עָשִׂיתִי חַמָּה וּלְבָנָה שֶׁיְּאִירוּ לְפָנֶיךָ, שֶׁנֶּאֱמַר: וַיִּתֵּן אוֹתָם אֱלֹהִים בִּרְקִיעַ הַשָּׁמַיִם לְהָאִיר עַל הָאָרֶץ (בראשית א, יז). אֶל מוּל פְּנֵי הַמְּנוֹרָה יָאִירוּ. אָמַר דָּוִד, בְּאוֹר פָּנֶיךָ מֶלֶךְ חַיִּים (משלי טז, טו). אָמַר רַבִּי יַעֲקֹב בַּר יוֹסִי, נִמְנְעָה הַשִּׂמְחָה מִן הָרְשָׁעִים וְנִתְּנָה לַצַּדִּיקִים לְיִשְׂרָאֵל, שֶׁהַצַּרְךָ הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא לֵישֵׁב עִם בָּשָׂר וָדָם בַּגֹּר, עַד שֶׁאָמַר לָהֶם: אֶל מוּל פְּנֵי הַמְּנוֹרָה. רַבִּי לֵוִי בְּרַבִּי אוֹמֵר, מְנוֹרָה טְהוֹרָה יָרְדָה מִן הַשָּׁמַיִם, שֶׁנֶּאֱמַר לוֹ הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא לְמֹשֶׁה, וְעָשִׂיתָ מְנוֹרַת זָהָב טָהוֹר

(שמות כה, לא). אָמַר לֵיהּ: כֵּיצַד נַעֲשֶׂה אוֹתָהּ. אָמַר לוֹ: מְקֻשָּׁה תֵּעָשֶׂה (שם). אַף עַל פִּי כֵן נִתְקַשָּׁה בָּהּ, וְיָרַד מֹשֶׁה וְשָׁכַח מַעֲשֶׂיהָ. עָלָה וְאָמַר, רִבּוֹנוֹ שֶׁל עוֹלָם, שָׁכַחְתִּי מַעֲשֶׂיהָ. הֶרְאָה לוֹ הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא לְמֹשֶׁה, וְעוֹד נִתְקַשָּׁה בָּהּ. אָמַר לֵיהּ: וּרְאֵה וַעֲשֵׂה (שם פסוק מ), עַד שֶׁנָּטַל הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא מַטְבֵּעַ שֶׁל אֵשׁ וְהֶרְאָה לוֹ עֲשִׂיָּתָהּ. אַף עַל פִּי כֵן נִתְקַשָּׁה עַל מֹשֶׁה. אָמַר לוֹ הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא לֵךְ אֶצֶל בְּצַלְאֵל וְהוּא יַעֲשֶׂה אוֹתָהּ. יָרַד מֹשֶׁה וְאָמַר לְבְצַלְאֵל, וּמֵיָּד עָשָׂהּ. הִתְחִיל מֹשֶׁה תָּמֵהַּ וְאוֹמֵר: אֲנִי כַּמָּה פְּעָמִים הֶרְאָה לִי הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא וְנִתְקַשֵּׁיתִי לַעֲשׂוֹתָהּ, וְאַתָּה שֶׁלֹּא רָאִיתָ אוֹתָהּ עָשִׂיתָ מִדַּעְתְּךָ. בְּצַלְאֵל, בְּצַל אֵל הָיִיתָ עוֹמֵד כְּשֶׁהֶרְאָה לִי הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא עֲשִׂיָּתָהּ וְאָמַר וְעָשִׂיתָ. וּלְפִיכָךְ, כְּשֶׁחָרַב בֵּית הַמִּקְדָּשׁ, נִגְנְזָה הַמְּנוֹרָה. וְזוֹ אֶחָד מִן חֲמִשָּׁה דְּבָרִים שֶׁנִּגְנְזוּ, הָאָרוֹן, וְהַמְּנוֹרָה, וְהָאֵשׁ, וְרוּחַ הַקֹּדֶשׁ, וְהַכְּרוּבִים. וּכְשֶׁיֵּעוֹר הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא בְּרַחֲמָיו וְיִבְנֶה בֵּיתוֹ וְהֵיכָלוֹ, הוּא מַחֲזִירָן לִמְקוֹמָן וּמְשַׂמְּחָן אֶת יְרוּשָׁלַיִם. מִנַּיִן, שֶׁכֵּן כָּתוּב, יְשֵׂשׂוּם מִדְבָּר וְצִיָּה וְתָגֵל עֲרָבָה וְתִפְרַח כַּחֲבַצֶּלֶת, פָּרֹחַ תִּפְרַח וְתָגֵל (ישעיה לה, א-ב).

ז **וַיְדַבֵּר** ה׳ וְגוֹ׳, קַח אֶת הַלְוִיִּם. יִלְמְדֵנוּ רַבֵּנוּ, כַּמָּה נִימִין הָיוּ בְּאוֹתוֹ כִּנּוֹר שֶׁהָיוּ הַלְוִיִּם מְנַגְּנִין בּוֹ. כָּךְ אָמַר רַבִּי יְהוּדָה, שֶׁבַע נִימִין הָיוּ בַּכִּנּוֹר, שֶׁנֶּאֱמַר: שִׂבַּע שְׂמָחוֹת אֶת פָּנֶיךָ נְעִימוֹת בִּימִינְךָ נֶצַח (תהלים טז, יא). אַל תְּהִי קוֹרֵא שִׂבַע, אֶלָּא שֶׂבַע שְׂמָחוֹת. וְכֵן דָּוִד אוֹמֵר, שֶׂבַע בַּיּוֹם הִלַּלְתִּיךָ עַל מִשְׁפְּטֵי צִדְקֶךָ (שם קיט, קסד). וְלִימוֹת הַמָּשִׁיחַ נַעֲשֶׂה שְׁמוֹנָה, שֶׁכֵּן דָּוִד אוֹמֵר בִּנְגִינוֹת, לַמְנַצֵּחַ בִּנְגִינוֹת עַל הַשְּׁמִינִית (שם ו, א). וְלֶעָתִיד נַעֲשֶׂה עֶשֶׂר, שֶׁנֶּאֱמַר: אֱלֹהִים, שִׁיר חָדָשׁ אָשִׁירָה לָךְ, בְּנֵבֶל עָשׂוֹר אֲזַמְּרָה לָךְ (שם קמד, ט). וּמִי הִתְקִין לָהֶם. שְׁמוּאֵל וְדָוִד, שֶׁנֶּאֱמַר: הֶמָּה יִסַּד דָּוִד וּשְׁמוּאֵל הָרֹאֶה בֶּאֱמוּנָתָם (דה״א ט, כב). וְהֵם הֶעֱמִידוּ חִלּוּקֵי הַשִּׁיר, שֶׁיִּהְיוּ הַלְוִיִּם עוֹמְדִים עַל הַדּוּכָן וּמְזַמְּרִין לִפְנֵי מִי שֶׁאָמַר וְהָיָה הָעוֹלָם. רְאֵה חִבָּה שֶׁחִבֵּב הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא אֶת הַלְוִיִּם, שֶׁכֵּן אָמַר הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא לְמֹשֶׁה, הַרְבֵּה הַלְוִיִּם חֲבִיבִין לְפָנַי, קַח אוֹתָם לִשְׁמִי לִשְׂרָרָה. מִנַּיִן, מִמַּה שֶׁקָּרְאוּ בְּעִנְיַן קַח אֶת הַלְוִיִּם.

ח **קַח** אֶת הַלְוִיִּם. זֶה שֶׁאָמַר הַכָּתוּב: ה׳ צַדִּיק יִבְחַן וְגוֹ׳ (תהלים יא, ה). אֵין הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא מַעֲלֶה אֶת הָאָדָם לִשְׂרָרָה, עַד שֶׁבּוֹחֵן וּבוֹדֵק אוֹתוֹ תְּחִלָּה. וְכֵיוָן שֶׁהוּא עוֹמֵד בְּנִסְיוֹנוֹ, הוּא מַעֲלֶה אוֹתוֹ לִשְׂרָרָה. וְכֵן אַתָּה מוֹצֵא בְּאַבְרָהָם אָבִינוּ, נִסָּהוּ הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא בְּעֶשֶׂר נִסְיוֹנוֹת וְעָמַד בָּהֶן. וְאַחַר כָּךְ בֵּרְכוֹ, שֶׁנֶּאֱמַר: וַה׳ בֵּרַךְ אֶת אַבְרָהָם בַּכֹּל (בראשית כד, א). וְכֵן יִצְחָק נִסָּהוּ בִּימֵי אֲבִימֶלֶךְ וְעָמַד בְּנִסְיוֹנוֹ, וְאַחַר כָּךְ בֵּרְכוֹ, שֶׁנֶּאֱמַר: וַיִּזְרַע יִצְחָק בָּאָרֶץ הַהִוא וַיִּמְצָא בַּשָּׁנָה הַהִוא מֵאָה שְׁעָרִים וַיְבָרְכֵהוּ ה׳ (שם כו, יב). וְכֵן יַעֲקֹב אָבִינוּ נִסָּהוּ בְּכָל אוֹתָן הַצָּרוֹת, בְּעֵשָׂו, בְּרָחֵל, בְּדִינָה, בְּיוֹסֵף, בְּשִׁמְעוֹן בִּבְנְיָמִין. וְהֵיאַךְ יָצָא מִבֵּית אָבִיו, שֶׁנֶּאֱמַר: כִּי בְמַקְלִי עָבַרְתִּי וְגוֹ׳ (שם לב, י). וְאַחַר כָּךְ בֵּרְכוֹ, שֶׁנֶּאֱמַר: וַיֵּרָא אֱלֹהִים אֶל יַעֲקֹב עוֹד בְּבוֹאוֹ מִפַּדַּן אֲרָם וַיְבָרֶךְ אוֹתוֹ (שם לה, ט). וְכֵן יוֹסֵף נִסָּהוּ בְּכָל אוֹתָן הַצָּרוֹת, בְּאֵשֶׁת פּוֹטִיפַר, וְהָיָה חָבוּשׁ שְׁתֵּים עֶשְׂרֵה שָׁנָה, וְאַחַר כָּךְ יָצָא וְנַעֲשָׂה מֶלֶךְ עַל שֶׁעָמַד בְּנִסְיוֹנוֹ. חֲזִי, ה׳ צַדִּיק יִבְחַן. וְאַף שִׁבְטוֹ שֶׁל לֵוִי נָתְנוּ נַפְשָׁם עַל קִדּוּשׁ שְׁמוֹ שֶׁל הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא, שֶׁלֹּא תִּבָּטֵל הַתּוֹרָה. שֶׁבְּשָׁעָה שֶׁהָיוּ יִשְׂרָאֵל בְּמִצְרַיִם, מָאֲסוּ בַּתּוֹרָה וּבַמִּילָה, וְהָיוּ כֻּלָּם עוֹבְדֵי עֲבוֹדָה זָרָה. שֶׁכֵּן נַפְשָׁם עַל קִדּוּשׁ שְׁמוֹ שֶׁל הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא, שֶׁלֹּא תִּבָּטֵל הַתּוֹרָה. שֶׁבְּשָׁעָה שֶׁהָיוּ יִשְׂרָאֵל בְּמִצְרַיִם, מָאֲסוּ בַּתּוֹרָה וּבַמִּילָה, וְהָיוּ כֻּלָּם עוֹבְדֵי עֲבוֹדָה זָרָה. שֶׁכֵּן יְחֶזְקֵאל מוֹכִיחָן, שֶׁנֶּאֱמַר: וְאָמַרְתָּ אֲלֵיהֶם כֹּה אָמַר ה׳ אֱלֹקִים בְּיוֹם בָּחֳרִי בְיִשְׂרָאֵל וָאֶשָּׂא יָדִי לְזֶרַע בֵּית יַעֲקֹב (יחזקאל כ, ה). מַה כְּתִיב בְּסוֹף הָעִנְיָן, וַיִּמְרוּ בִי וְלֹא אָבוּ לִשְׁמֹעַ אֵלַי, אִישׁ אֶת שִׁקּוּצֵי עֵינֵיהֶם לֹא הִשְׁלִיכוּ וְגוֹ׳ (שם פסוק ח). מָה עָשָׂה הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא. הֵבִיא חֹשֶׁךְ עַל הַמִּצְרִיִּם שְׁלֹשֶׁת יָמִים וְהָרַג בָּהֶם כָּל רִאשֵׁי יִשְׂרָאֵל. שֶׁכֵּן הוּא אוֹמֵר, וּבְרוֹתִי מִכֶּם הַמּוֹרְדִים וְהַפּוֹשְׁעִים בִּי (שם פסוק לח). וְכֵן הוּא אוֹמֵר, הַתְאֵנָה חָנָטָה פַּגֶּיהָ וְגוֹ׳ (שה״ש ב, יג). הַתְאֵנָה חָנָטָה פַּגֶּיהָ, אֵלּוּ הָרְשָׁעִים שֶׁבְּיִשְׂרָאֵל. וְהַגְּפָנִים סְמָדַר נָתְנוּ רֵיחַ (שם), אֵלּוּ הַנִּשְׁאָרִים שֶׁעָשׂוּ תְּשׁוּבָה וְנִתְקַבְּלוּ. קוּמִי לָךְ רַעְיָתִי יָפָתִי וּלְכִי לָךְ (שם), שֶׁהֲרֵי הִגִּיעַ הַקֵּץ מִן הַגְּאֻלָּה. אֲבָל שִׁבְטוֹ שֶׁל לֵוִי כֻּלָּם צַדִּיקִים הָיוּ, וְהָיוּ עוֹשִׂין אֶת הַתּוֹרָה, שֶׁנֶּאֱמַר: כִּי שָׁמְרוּ אִמְרָתֶךָ (דברים לג, ט), זוֹ תּוֹרָה. וּבְרִיתְךָ יִנְצֹרוּ (שם), זוֹ הַמִּילָה. וְלֹא עוֹד, אֶלָּא כְּשֶׁעָשׂוּ אֶת הָעֵגֶל, לֹא נִשְׁתַּתְּפוּ שָׁם שִׁבְטוֹ שֶׁל לֵוִי, שֶׁנֶּאֱמַר: וַיֵּעָמֹד מֹשֶׁה בְּשַׁעַר הַמַּחֲנֶה וְגוֹ׳ וַיֵּאָסְפוּ אֵלָיו כָּל בְּנֵי לֵוִי (שמות לב, כו). כֵּיוָן שֶׁאָמַר לָהֶם מֹשֶׁה, שִׂימוּ אִישׁ חַרְבּוֹ עַל יְרֵכוֹ וְגוֹ׳ (שם פסוק כז). מִיָּד עָשׂוּ כֵן וְלֹא נָשְׂאוּ פָּנִים. וְכֵן מֹשֶׁה מְבָרְכָן, הָאוֹמֵר לְאָבִיו וּלְאִמּוֹ לֹא רְאִיתִיו וְאֶת אֶחָיו וְגוֹ׳ (דברים לג, ט). וְכֵיוָן שֶׁרָאָה הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא, שֶׁהָיוּ כֻּלָּם צַדִּיקִים וְנִסָּהּ אוֹתָם וְעָמְדוּ בְּנִסְיוֹנָם, שֶׁנֶּאֱמַר: אֲשֶׁר נִסִּיתוֹ בְּמַסָּה (שם פסוק ח), מִיָּד אָמַר הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא, וְהָיוּ לִי הַלְוִיִּם, לְקַיֵּם מַה שֶּׁנֶּאֱמַר: ה׳ צַדִּיק יִבְחַן (תהלים יא, ה). אֲבָל הָרְשָׁעִים, כְּתִיב בָּהֶם, וְרָשָׁע וְאֹהֵב חָמָס שָׂנְאָה נַפְשׁוֹ (שם). אָמַר דָּוִד, אַשְׁרֵי כָּל יְרֵא ה׳ הַהוֹלֵךְ בִּדְרָכָיו (שם קכח, א).

ט **וַיְדַבֵּר** ה׳ וְגוֹ׳. עֲשֵׂה לְךָ שְׁתֵּי חֲצוֹצְרוֹת כֶּסֶף. זֶה שֶׁאָמַר הַכָּתוּב: שְׂאוּ שְׂעָרִים רָאשֵׁיכֶם וְהִנָּשְׂאוּ פִּתְחֵי עוֹלָם (שם כד, ז). בְּשָׁעָה שֶׁהִכְנִיס שְׁלֹמֹה אֶת הָאָרוֹן לְבֵית הַמִּקְדָּשׁ, הִתְחִיל שְׁלֹמֹה אוֹמֵר, שְׂאוּ שְׂעָרִים רָאשֵׁיכֶם וְגוֹ׳, שֶׁהָיוּ הַפְּתָחִים שְׁפָלִים, וְאָמַר, הִנָּשְׂאוּ פִּתְחֵי עוֹלָם וְיָבֹא מֶלֶךְ הַכָּבוֹד. אָמְרוּ לוֹ הַשְּׁעָרִים, מִי הוּא זֶה מֶלֶךְ הַכָּבוֹד. בִּקְּשׁוּ הַשְּׁעָרִים לִירֹד עָלָיו וְלָרֹץ אֶת רֹאשׁוֹ אִלּוּלֵי שֶׁאָמַר, ה׳ צְבָאוֹת הוּא מֶלֶךְ הַכָּבוֹד סֶלָה. חָזַר וְאָמַר, ה׳ עִזּוּז וְגִבּוֹר וְגוֹ׳, שְׂאוּ שְׂעָרִים רָאשֵׁיכֶם. אָמַר לָהֶם: הִתְגַּדְּלוּ שֶׁמֶּלֶךְ הַכָּבוֹד עֲלֵיכֶם. מִיָּד חָלְקוּ לוֹ כָּבוֹד וְנָשְׂאוּ עַצְמָן וְנִכְנַס הָאָרוֹן. אָמַר לָהֶם הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא, אַתֶּם חֲלַקְתֶּם לִי כָּבוֹד, חַיֵּיכֶם, כְּשֶׁאַחְרִיב אֶת בֵּיתִי אֵין אָדָם שׁוֹלֵט בָּכֶם. תֵּדַע, שֶׁכָּל כְּלֵי בֵית הַמִּקְדָּשׁ גָּלוּ לְבָבֶל, שֶׁנֶּאֱמַר: וַיִּתֵּן וּמִקְצָת כְּלֵי בֵית הָאֱלֹהִים וַיְבִיאֵם אֶרֶץ שִׁנְעָר (דניאל א, ב). אֲבָל שַׁעֲרֵי בֵית הַמִּקְדָּשׁ, בִּמְקוֹמָן נִגְנְזוּ, שֶׁנֶּאֱמַר: טָבְעוּ בָאָרֶץ שְׁעָרֶיהָ (איכה ב, ט). מַהוּ ה׳ צְבָאוֹת הוּא מֶלֶךְ הַכָּבוֹד סֶלָה (תהלים כד, י). שֶׁהוּא חוֹלֵק מִכְבוֹדוֹ לִירֵאָיו. כֵּיצַד, הוּא נִקְרָא אֱלֹהִים, קָרָא לְמֹשֶׁה אֱלֹהִים, שֶׁנֶּאֱמַר: רְאֵה נְתַתִּיךָ אֱלֹהִים לְפַרְעֹה (שמות ז, א). הוּא מְחַיֶּה מֵתִים, וְחָלַק מִכְבוֹדוֹ לְאֵלִיָּהוּ וְהֶחֱיָה אֶת הַמֵּתִים. שֶׁכֵּן אוֹמֵר, וַיֹּאמֶר אֵלִיָּהוּ, רְאִי חַי בִּנֵךְ (מל״א יז, כג). וּלְמֶלֶךְ הַמָּשִׁיחַ מַלְבִּישׁ לְבוּשׁוֹ, שֶׁנֶּאֱמַר: הוֹד וְהָדָר תְּשַׂוֶּה עָלָיו (תהלים כא, ו).

מָה הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא כְּתִיב בּוֹ, עָלָה אֱלֹהִים בִּתְרוּעָה, ה׳ בְּקוֹל שׁוֹפָר (שם מז, ו), וְאָמַר לוֹ הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא לְמֹשֶׁה, מֶלֶךְ עֲשִׂיתִיךָ, שֶׁנֶּאֱמַר: וַיְהִי בִּישֻׁרוּן מֶלֶךְ (דברים לג, ה). מַה מֶּלֶךְ כְּשֶׁהוּא יוֹצֵא תּוֹקְעִין לְפָנָיו, אַף אַתָּה עֲשֵׂה לְךָ שְׁתֵּי חֲצוֹצְרוֹת כֶּסֶף, שֶׁבְּשָׁעָה שֶׁתְּהֵא יוֹצֵא וּמַכְנִיס אֶת יִשְׂרָאֵל, יִהְיוּ תּוֹקְעִים בָּהֶם וְהֵן מִתְכַּנְּסִין, שֶׁנֶּאֱמַר: וְתָקְעוּ בָהֶן וְנוֹעֲדוּ אֵלֶיךָ. לְפִיכָךְ, עֲשֵׂה לְךָ שְׁתֵּי חֲצוֹצְרוֹת כֶּסֶף. זֶה שֶׁאָמַר הַכָּתוּב: יָרֵא אֶת ה׳ בְּנִי וָמֶלֶךְ עִם שׁוֹנִים אַל תִּתְעָרָב (משלי כד, כא). וּמַהוּ וָמֶלֶךְ, הַמְלִיכֵהוּ עָלֶיךָ. דָּבָר אַחֵר, וָמֶלֶךְ, הַמֶּלֶךְ יֵצֶר טוֹב עַל יֵצֶר רַע שֶׁנִּקְרָא מֶלֶךְ, שֶׁנֶּאֱמַר: וּבָא אֵלֶיהָ מֶלֶךְ גָּדוֹל וְסָבַב אוֹתָהּ (קהלת ט, יד). דָּבָר אַחֵר, וָמֶלֶךְ, מִן הַמֶּלֶךְ. יָכֹל אִם יֹאמַר לְךָ הַמֶּלֶךְ עֲבֹד עֲבוֹדָה זָרָה תִּשְׁמַע לוֹ. תַּלְמוּד לוֹמַר: יָרֵא אֶת ה׳ בְּנִי וָמֶלֶךְ. שֶׁכֵּן מָצִינוּ בִּנְבוּכַדְנֶצַּר שֶׁאָמַר לַחֲנַנְיָה מִשָּׁאֵל וַעֲזַרְיָה לַעֲבֹד עֲבוֹדָה זָרָה וְלֹא שָׁמְעוּ לוֹ, אֶלָּא אָמְרוּ לוֹ: לֵאלָהֵיךְ לָא אִיתְנָא פָלְחִין, וּלְצֶלֶם דַּהֲבָא דִּי הֲקִימְתָּ לָא נִסְגֻּד (דניאל ג, יח). אָמַר לָהֶם נְבוּכַדְנֶצַּר, הַצָּדָא שַׁדְרַךְ מֵישַׁךְ וַעֲבֵד נְגוֹ (שם פסוק יד), לֹא כֵּן אָמַר לָכֶם הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא שֶׁתִּהְיוּ שׁוֹמְעִין לַמַּלְכוּת כָּל מַה שֶּׁהוּא אוֹמֵר לָכֶם, שֶׁנֶּאֱמַר: אֲנִי פִּי מֶלֶךְ שְׁמֹר (קהלת ח, ב). אָמְרוּ לוֹ: אַתָּה מְלֹךְ עָלֵינוּ לְמִסִּים וּלְאַרְנוֹנִיּוֹת, אֲבָל לֹא לַעֲבֹד עֲבוֹדָה זָרָה. מַלְכָּא לֹא אָמַר, אֶלָּא נְבוּכַדְנֶצַּר, אַתְּ וְכַלְבָּא שָׁוֶה. עָנוֹ שַׁדְרַךְ מֵישַׁךְ וַעֲבֵד נְגוֹ וְאָמְרִין לְמַלְכָּא, נְבוּכַדְנֶצַּר, לָא חַשְׁחִין אֲנַחְנָא עַל דְּנָה פִּתְגָם לַהֲתָבוּתָךְ, הֵן אִיתַי אֱלָהָנָא דִּי אֲנַחְנָא פָלְחִין יָכֹל לְשֵׁיזְבוּתָנָא מִן אַתּוּן נוּרָא יָקְדָתָא וּמִן יְדָךְ מַלְכָּא יְשֵׁזִיב, וְהֵן לָא וְגוֹ׳ (דניאל ג, טז-יח). אָמְרוּ לוֹ: בֵּין מַצִּיל וּבֵין אֵינוֹ מַצִּיל, יְדִיעַ לֶהֱוֵא לָךְ מַלְכָּא דִּי לֵאלָהֵיךְ לָא אִיתְנָא פָלְחִין וּלְצֶלֶם דַּהֲבָא דִּי הֲקִימְתָּ לָא נִסְגֻּד (שם). הֱוֵי אוֹמֵר, יָרֵא אֶת ה׳ בְּנִי וָמֶלֶךְ. עִם שׁוֹנִים אַל תִּתְעָרָב (משלי כד, כא), שֶׁלְּכָל יִרְאָיו נֶחְשְׁבָה יִשְׂרָאֵל חֵלֶק שְׁלִישִׁית. וְעִם אוֹתָן שֶׁאוֹמְרִין שֶׁהֵן שְׁנֵי אֱלֹהוּת בָּעוֹלָם, אֶל תִּתְעָרֵב לָהֶם, שֶׁסּוֹפָן לֶאֱבֹד מִן הָעוֹלָם, שֶׁנֶּאֱמַר: וְהָיָה בְּכָל הָאָרֶץ פִּי שְׁנַיִם בָּהּ יִכָּרְתוּ יִגְוָעוּ, וְהַשְּׁלִישִׁית יִוָּתֵר בָּהּ (זכריה יג, ח). וְאֵין הַשְּׁלִישִׁית אֶלָּא יִשְׂרָאֵל, שֶׁנֶּאֱמַר: בְּיוֹם הַהוּא יִהְיֶה יִשְׂרָאֵל שְׁלִישִׁיָּה (ישעיה יט, כד). הֱוֵי אוֹמֵר, יָרֵא אֶת ה׳ בְּנִי וָמֶלֶךְ (משלי כד, כא). כָּל מִי שֶׁהוּא יָרֵא מִן הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא, נַעֲשֶׂה מֶלֶךְ. מִמִּי אַתְּ לָמֵד. מֵאַבְרָהָם, עַל יְדֵי שֶׁנִּתְיָרֵא מִן הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא, נַעֲשָׂה מֶלֶךְ. מִנַּיִן שֶׁנִּתְיָרֵא. דִּכְתִיב: כִּי עַתָּה יָדַעְתִּי כִּי יְרֵא אֱלֹהִים אַתָּה (בראשית כב, יב). וּמִנַּיִן שֶׁנַּעֲשָׂה מֶלֶךְ, שֶׁנֶּאֱמַר: אֶל עֵמֶק שָׁוֵה הוּא עֵמֶק הַמֶּלֶךְ (שם יד, יז). מַהוּ עֵמֶק שָׁוֵה. שֶׁהִשְׁווּ הַכֹּל וְנָטְלוּ עֵצָה שָׁם וְקָצְצוּ אֲרָזִים וְעָשׂוּ כִּסֵּא וְהוֹשִׁיבוּ אוֹתוֹ עֲלֵיהֶם מֶלֶךְ. וְלֹא תֹאמַר אַבְרָהָם בִּלְבַד, אֶלָּא אַף מֹשֶׁה שְׁנִתְיָרֵא מִן הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא, שֶׁנֶּאֱמַר: וַיִּסָּתֵר מֹשֶׁה פָּנָיו כִּי יָרֵא מֵהַבִּיט אֶל הָאֱלֹהִים (שמות ג, ו). וּמִנַּיִן שֶׁנַּעֲשָׂה מֶלֶךְ. דִּכְתִיב: וַיְהִי בִּישֻׁרוּן מֶלֶךְ (דברים לג, ה). אָמַר לוֹ הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא לְמֹשֶׁה, מֶלֶךְ עֲשִׂיתִיךָ. מַה מֶּלֶךְ שֶׁיּוֹצֵא לַמִּלְחָמָה תּוֹקְעִין לְפָנָיו, אַף אַתָּה כְּשֶׁאַתָּה יוֹצֵא לַמִּלְחָמָה, יִהְיוּ תּוֹקְעִין לְפָנֶיךָ. מִנַּיִן, מִמַּה שֶּׁקָּרְאוּ בָּעִנְיָן עֲשֵׂה לְךָ שְׁתֵּי חֲצוֹצְרוֹת כֶּסֶף.

י **עֲשֵׂה** לְךָ, מִשֶּׁלְךָ. עֲשֵׂה לְךָ, לְךָ אַתָּה עוֹשֶׂה וְאֵין אַתָּה עוֹשֶׂה לְאַחֵר, אַתָּה מִשְׁתַּמֵּשׁ בָּהֶן וְאֵין אַחֵר מִשְׁתַּמֵּשׁ בָּהֶן. תֹּדַע לְךָ, שֶׁהֲרֵי יְהוֹשֻׁעַ תַּלְמִידוֹ שֶׁל מֹשֶׁה לֹא נִשְׁתַּמֵּשׁ בָּהֶן אֶלָּא בְּשׁוֹפָרוֹת. כְּשֶׁבָּא לְהִלָּחֵם בִּירִיחוֹ, נִתְכַּנְּסוּ לִירִיחוֹ שֶׁבַע אֻמּוֹת, שֶׁנֶּאֱמַר: וַתַּעַבְרוּ אֶת הַיַּרְדֵּן וַתָּבֹאוּ אֶל יְרִיחוֹ וַיִּלָּחֲמוּ בָכֶם בַּעֲלֵי יְרִיחוֹ הָאֱמֹרִי וְהַפְּרִזִּי וְהַכְּנַעֲנִי וְהַחִתִּי וְהַגִּרְגָּשִׁי הַחִוִּי וְהַיְבוּסִי וָאֶתֵּן אוֹתָם בְּיֶדְכֶם (יהושע כד, יא). וְכִי שֶׁבַע אֻמּוֹת הָיוּ בַּעֲלֵי יְרִיחוֹ שֶׁהַכָּתוּב אוֹמֵר בַּעֲלֵי יְרִיחוֹ הָאֱמֹרִי וְגוֹ׳. אָמַר רַבִּי שְׁמוּאֵל בַּר נַחְמָן, יְרִיחוֹ הָיְתָה סוֹגָרָה שֶׁל אֶרֶץ יִשְׂרָאֵל. אָמְרוּ, אִם נִכְבְּשָׁה יְרִיחוֹ, מִיָּד כָּל הָאָרֶץ נִכְבֶּשֶׁת, לְפִיכָךְ נִתְכַּנְּסוּ לְתוֹכָהּ שֶׁבַע אֻמּוֹת. וּמַה כְּתִיב שָׁם. וַיָּרַע הָעָם וַיִּתְקְעוּ בַּשּׁוֹפָרוֹת (יהושע ו, כ), מְלַמֵּד, שֶׁאָפִלּוּ יְהוֹשֻׁעַ תַּלְמִידוֹ לֹא נִשְׁתַּמֵּשׁ בָּהֶן. וְלֹא תֹאמַר, יְהוֹשֻׁעַ בִּלְבַד, אֶלָּא מֹשֶׁה רַבֵּינוּ עַצְמוֹ עַד שֶׁהוּא בַּחַיִּים, נִגְנְזוּ. אָמַר רַבִּי יִצְחָק, חֲרֵי זֶה שֶׁמִּשָּׁה אוֹמֵר, כְּשֶׁהוּא בָּא לְהִפָּטֵר מִן הָעוֹלָם, הַקְהִילוּ אֵלַי אֶת כָּל רָאשֵׁי שִׁבְטֵיכֶם (דברים לא, כח). וְהֵיכָן הָיוּ הַחֲצוֹצְרוֹת שֶׁלֹּא הָיָה אוֹמֵר לָהֶם תִּקְעוּ בָהֶן וְיִתְכַּנְּסוּ אֶלָּא שֶׁעַד הוּא בְּחַיָּיו, נִגְנְזוּ. אָמַר רַבִּי יְהוֹשֻׁעַ דְּסַכְנִין בְּשֵׁם רַבִּי לֵוִי, לְקַיֵּם מַה שֶּׁנֶּאֱמַר: אֵין שִׁלְטוֹן בְּיוֹם הַמָּוֶת (קהלת ח, ח). הֱוֵי, עֲשֵׂה לְךָ שְׁתֵּי חֲצוֹצְרוֹת, לְךָ אַתָּה עוֹשֶׂה וְאֵין אַתָּה מִשְׁתַּמֵּשׁ בָּהֶן כָּל יְמֵי חַיֶּיךָ. דָּבָר אַחֵר, עֲשֵׂה לְךָ, אַתָּה מִשְׁתַּמֵּשׁ בָּהֶן שֶׁאַתָּה מֶלֶךְ, וְאֵין אַחֵר מִשְׁתַּמֵּשׁ בָּהֶן אֶלָּא דָּוִד הַמֶּלֶךְ, שֶׁנֶּאֱמַר: וַיַּעֲמִדוּ הַלְוִיִּם וְגוֹ׳, וְהַשִּׁיר מְשׁוֹרֵר וְהַחֲצוֹצְרוֹת מְחַצְּרִים (דה״ב כט, כו-כח). אָמְרוּ רַבּוֹתֵינוּ זִכְרוֹנָם לַבְּרָכָה, אַף הַחֲצוֹצְרוֹת שֶׁהָיוּ בַּמִּקְדָּשׁ, נִגְנְזוּ. אֲבָל דָּוִד הַמֶּלֶךְ, הָיָה מִשְׁתַּמֵּשׁ בִּכְנוֹר, שֶׁנֶּאֱמַר: עוּרָה כְבוֹדִי, עוּרָה הַנֵּבֶל וְכִנּוֹר (תהלים נז, ט). אָמַר רַבִּי שִׁמְעוֹן חֲסִידָא, כִּנּוֹר הָיָה תָּלוּי לְמַעְלָה מִן מִטָּתוֹ שֶׁל דָּוִד. כֵּיוָן שֶׁהִגִּיעַ חֲצוֹת לַיְלָה, רוּחַ צְפוֹנִית מְנַשֶּׁבֶת בּוֹ וּמְנַגֵּן מֵאֲלָיו. מִיָּד הָיָה עוֹמֵד דָּוִד וְכָל תַּלְמִידָיו וְהָיוּ עוֹסְקִין בַּתּוֹרָה, וְהָיוּ יְגֵעִים וּמְנַדְּדִין שֵׁנָה מֵעֵינֵיהֶם וְהוֹגִים בַּתּוֹרָה עַד עֲמוּד הַשַּׁחַר. לְפִיכָךְ הָיָה אוֹמֵר דָּוִד, עוּרָה כְבוֹדִי, עוּרָה הַנֵּבֶל וְכִנּוֹר, אָעִירָה שַׁחַר (שם). דֶּרֶךְ הַשַּׁחַר לִהְיוֹת מְעוֹרֵר בְּנֵי אָדָם, אֲבָל אֲנִי מְעוֹרֵר אֶת הַשַּׁחַר. דָּבָר אַחֵר, עוּרָה כְבוֹדִי. מַהוּ כְבוֹדִי. מִפְּנֵי כְּבוֹד יוֹצְרִי. שֶׁהָיָה יִצְרוֹ אוֹמֵר לוֹ: דָּוִד, הֲלֹא אַתָּה מֶלֶךְ. דֶּרֶךְ הַמְּלָכִים לִהְיוֹת יְשֵׁנִים עַד שָׁלֹשׁ שָׁעוֹת בַּיּוֹם, וְלָמָּה אַתָּה עוֹמֵד חֲצוֹת לַיְלָה. וְהָיָה אוֹמֵר לוֹ: עוּרָה כְבוֹדִי. אֵין כְּבוֹדְךָ לִפְנֵי כְּבוֹד יוֹצְרְךָ כְּלוּם. לְכָךְ נֶאֱמַר: עוּרָה כְבוֹדִי וְגוֹ׳. חֲצוֹת לַיְלָה אָקוּם לְהוֹדוֹת לָךְ (תהלים קיט, סב). אָמַר דָּוִד, חַיָּב אֲנִי לַעֲמֹד בַּחֲצוֹת הַלַּיְלָה וּלְקַלְּסְךָ עַל פְּלָאוֹת שֶׁעָשִׂיתָ עִם זְקֵנְתִּי בַּחֲצִי הַלַּיְלָה, דִּכְתִיב: וַיְהִי בַּחֲצִי הַלַּיְלָה וַיֶּחֱרַד הָאִישׁ וַיִּלָּפֶת וַיֹּאמֶר מִי אָת, וַתֹּאמֶר אָנֹכִי רוּת אֲמָתֶךָ (רות ג, ח-ט). אָמַר רַבִּי יְהוּדָה הַלֵּוִי בַּר שָׁלוֹם, אָמְרָה לוֹ: בִּדְבָרִים אַתָּה מוֹצִיאֵנִי. אָמַר לָהּ: חַי ה׳, אֵינִי מוֹצִיאֵךְ בִּדְבָרִים. חַי ה׳, מַלְמֵד, שֶׁהִשְׁבִּיעַ לְיִצְרוֹ שֶׁהָיָה מְקַטְרְגוֹ וְאוֹמֵר לוֹ: אַתָּה פָּנוּי וְהִיא פְּנוּיָה, חֲרֵי הַשָּׁעָה שֶׁתְּזַקֵּק לָהּ. מִיָּד נִשְׁבַּע אוֹתוֹ הַצַּדִּיק, חַי ה׳. כְּלוֹמַר, אֵינִי נוֹגֵעַ בָּהּ בְּזוֹ הַלַּיְלָה. וְלֹא בִּעֵז לְבַד, אֶלָּא כָּל הַצַּדִּיקִים מַשְׁבִּיעִין לְיִצְרָן. שֶׁכֵּן אַתְּ מוֹצֵא בְּדָוִד כְּשֶׁנָּפַל שָׁאוּל בְּיָדוֹ, מַה כְּתִיב שָׁם, וַיֹּאמֶר דָּוִד, חַי ה׳ כִּי אִם ה׳ יִגָּפֶנּוּ אוֹ יוֹמוֹ יָבֹא וָמֵת אוֹ בַּמִּלְחָמָה יֵרֵד וְגוֹ׳ (ש״א כו, י). לָמָּה נִשְׁבַּע שְׁתֵּי פְּעָמִים. אָמַר

רַבִּי שְׁמוּאֵל בַּר נַחְמָן, הָיָה יוֹצְרוֹ בָּא וְאוֹמֵר לוֹ: אִלּוּ נָפַלְתָּ אַתָּה בְּיָדוֹ, לֹא הָיָה מְרַחֵם עָלֶיךָ וְהָיָה הוֹרְגְךָ. וּמִן הַתּוֹרָה, מֵתֵר לְהָרְגוֹ, שֶׁהֲרֵי רוֹדֵף הוּא. לְפִיכָךְ קָפַץ וְנִשְׁבַּע שְׁתֵּי פְּעָמִים חַי ה׳, שֶׁאֵינִי הוֹרְגוֹ. אָמְרוּ יִשְׂרָאֵל לִפְנֵי הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא, רִבּוֹנוֹ שֶׁל עוֹלָם, אַתָּה יוֹדֵעַ כֹּחוֹ שֶׁל יֵצֶר הָרַע שֶׁהוּא קָשֶׁה. אָמַר לָהֶם הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא, סַלְקוּ אוֹתוֹ קִמְעָא קִמְעָא בָּעוֹלָם הַזֶּה, וַאֲנִי מַעֲבִירוֹ מִכֶּם לֶעָתִיד, שֶׁנֶּאֱמַר: סוֹלוּ סוֹלוּ הַמְסִלָּה סַקְּלוּ מֵאֶבֶן (ישעיה סב, י). וְכֵן הוּא אוֹמֵר, סוֹלוּ סוֹלוּ פָּנוּ דֶּרֶךְ, הָרִימוּ מִכְשׁוֹל מִדֶּרֶךְ עַמִּי (שם נז, יד). וְלָעוֹלָם הַבָּא, אֲנִי עוֹקְרוֹ מִכֶּם, שֶׁנֶּאֱמַר: וַהֲסִירוֹתִי אֶת לֵב הָאֶבֶן מִבְּשַׂרְכֶם וְנָתַתִּי לָכֶם לֵב בָּשָׂר (יחזקאל לו, כו). כָּךְ דָּרַשׁ רַבִּי תַּנְחוּמָא בַּר אַבָּא.

יא **וַיֹּאמֶר** ה׳ אֶל מֹשֶׁה אֶסְפָּה לִי שִׁבְעִים אִישׁ. יִלְמְדֵנוּ רַבֵּנוּ, כַּמָּה אֲמוֹת חַיָּב אָדָם לַעֲמֹד מִפְּנֵי הַזָּקֵן כְּשֶׁהוּא רוֹאֶה אוֹתוֹ עוֹבֵר. כָּךְ שָׁנוּ רַבּוֹתֵינוּ, בְּתוֹךְ אַרְבַּע אַמּוֹת, חַיָּב אָדָם לַעֲמֹד מִפְּנֵי הַזָּקֵן, שֶׁנֶּאֱמַר: מִפְּנֵי שֵׂיבָה תָּקוּם, וְהָדַרְתָּ פְּנֵי זָקֵן (ויקרא יט, לב). וְכוֹרֵעַ לְפָנָיו וְשׁוֹאֵל בִּשְׁלוֹמוֹ בְּתוֹךְ אַרְבַּע אַמּוֹת. וְאִי זֶה הוּא הַהֲדוּר שֶׁאָמְרָה תוֹרָה וְהָדַרְתָּ פְּנֵי זָקֵן. שֶׁלֹּא יַעֲמֹד בִּמְקוֹמוֹ, וְלֹא יֵהָא סוֹתֵר דְּבָרָיו. וּכְשֶׁהוּא שׁוֹאֵל הֲלָכָה, שׁוֹאֵל בְּיִרְאָה. וְלֹא יִקְפֹּץ לְהָשִׁיב, וְלֹא יֵהָא נִכְנָס לְתוֹךְ דְּבָרָיו. שֶׁכָּל מִי שֶׁאֵינוֹ נוֹהֵג בְּרַבּוֹ כָּל הַמִּדּוֹת הָאֵלּוּ, נִקְרָא רָשָׁע לִפְנֵי הַמָּקוֹם, וְתַלְמוּדוֹ נִשְׁכָּח, וּשְׁנוֹתָיו מִתְקַצְּרוֹת, וַלְסוֹף הוּא בָּא לִידֵי עֲנִיּוּת, שֶׁנֶּאֱמַר: וְטוֹב לֹא יִהְיֶה לָרָשָׁע וְלֹא יַאֲרִיךְ יָמִים כַּצֵּל, אֲשֶׁר אֵינֶנּוּ יָרֵא מִלִּפְנֵי הָאֱלֹהִים (קהלת ח, יג). מוֹרָא זוֹ אֵינִי יוֹדֵעַ מַה הִיא. כְּשֶׁהוּא אוֹמֵר, מִפְּנֵי שֵׂיבָה תָּקוּם וְיָרֵאתָ מֵאלֹהֶיךָ (ויקרא יט, לב). הֲוֵי אוֹמֵר, זוֹ מוֹרָאַת הָרַב. וְכֵן נֶאֱמַר בְּמִדּוֹת וּמִשְׁקָלוֹת, שֶׁנֶּאֱמַר בָּהֶן מוֹרָא. אֶלָּא אָמַר רַבִּי אֶלְעָזָר, נֶאֱמַר כָּאן, מִפְּנֵי שֵׂיבָה תָּקוּם וְיָרֵאתָ, וְנֶאֱמַר לְהַלָּן, אֵינֶנּוּ יָרֵא מִלִּפְנֵי הָאֱלֹהִים. לְכָךְ חַיָּב אָדָם לְהַקְדִּים לוֹ שָׁלוֹם בַּכְּנִיסָה וּבִיצִיאָה, וְלִנְהֹג בּוֹ מוֹרָא וְכָבוֹד, שֶׁנֶּאֱמַר: אֶת ה׳ אֱלֹהֶיךָ תִּירָא (דברים ו, יג). וְתַנְיָא, אֶת, לְרַבּוֹת אֶת בַּעֲלֵי תוֹרָה, שֶׁאֵין לְךָ מִדָּה אַחֶרֶת כַּיּוֹצֵא בָּהּ. וְכֵן הוּא אוֹמֵר, וְאֶתֵּן אוֹתָם רָאשִׁים עַל הָעָם (דברים א, טו). מִכָּאן אַתָּה לָמֵד, שֶׁתְּנַהֵג בּוֹ מִנְהַג נְשִׂיאוּת, לַעֲמֹד מִפָּנָיו, וּלְהַקְדִּימוֹ לְכָל דָּבָר שֶׁל גְּדֻלָּה. אָמַר רַבִּי אַבָּא הַכֹּהֵן בַּר פַּפָּא, כְּשֶׁהָיִיתִי רוֹאֶה סִיעָה שֶׁל בְּנֵי אָדָם, הָיִיתִי הוֹלֵךְ בְּדֶרֶךְ אַחֶרֶת, שֶׁלֹּא לְהַטְרִיחַ עֲלֵיהֶם, שֶׁלֹּא יְהוּ רוֹאִין אוֹתִי וְעוֹמְדִין מִלְּפָנַי. וּכְשֶׁאָמַרְתִּי אֵלּוּ הַדְּבָרִים לְפְנֵי רַבִּי יוֹסֵף בַּר זְבִידָא, אָמַר לִי, צָרִיךְ אַתָּה לַעֲבֹר לִפְנֵיהֶם, וְיִהְיוּ רוֹאִין אוֹתְךָ וְעוֹמְדִין לְפָנֶיךָ, וְאַתָּה מְבִיאָן לִידֵי יִרְאַת שָׁמַיִם, שֶׁנֶּאֱמַר: מִפְּנֵי שֵׂיבָה תָּקוּם וְהָדַרְתָּ פְּנֵי זָקֵן וְיָרֵאתָ. לָמָּה, שֶׁמַּעֲלָתָן שֶׁל צַדִּיקִים הִיא מַעֲלָה שֶׁאֵין לָהּ יְרִידָה. אֲבָל מַעֲלָתוֹ שֶׁל עִשָּׁו, מַעֲלָה שֶׁכֻּלָּהּ יְרִידָה הִיא, הַיּוֹם אֲפַרְכּוּס, לְמָחָר סָגָן, לְמָחָר סַרְדִּיוֹט. וְכֵן כָּל גְּדוֹלֵיהֶן. וְכֵן הַנָּבִיא אוֹמֵר, אִם תַּגְבִּיהַּ כַּנֶּשֶׁר וְאִם בֵּין כּוֹכָבִים וְגוֹ׳ מִשָּׁם אוֹרִידְךָ (עובדיה א, ד). אֲבָל מַעֲלָתוֹ שֶׁל יַעֲקֹב, מַעֲלָה שֶׁאֵין לָהּ יְרִידָה, וְאֵין קְדֻשָּׁתָם מִתְחַלֶּלֶת לְעוֹלָם. וְכֵן אַתָּה מוֹצֵא, שֶׁהַזָּקֵנִים אֶחָד מִשִּׁשָּׁה עָשָׂר דְּבָרִים, שֶׁהֵן כְּתוּבִים לִשְׁמוֹ שֶׁל הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא, אֵלּוּ הֵן, הַכֶּסֶף וְהַזָּהָב, וְהַכֹּהֲנִים, וְהַלְוִיִּם, וְיִשְׂרָאֵל, וְהַבְּכוֹרוֹת, וְהַמִּזְבֵּחַ, וְהַתְּרוּמוֹת, וְשֶׁמֶן הַמִּשְׁחָה, וְאֹהֶל מוֹעֵד, וּמַלְכוּת בֵּית דָּוִד, וְהַקָּרְבָּנוֹת, וְאֶרֶץ יִשְׂרָאֵל, וְהַזְּקֵנִים. הַכֶּסֶף וְהַזָּהָב, שֶׁנֶּאֱמַר: לִי הַכֶּסֶף וְלִי הַזָּהָב (חגי ב, ח). הַכֹּהֲנִים מִנַּיִן. דִּכְתִיב: וְזֶה הַדָּבָר אֲשֶׁר תַּעֲשֶׂה לָהֶם לְקַדֵּשׁ אֹתָם לְכַהֵן לִי לָקַח וְגוֹ׳ (שמות כט, א). הַלְוִיִּם מִנַּיִן. שֶׁנֶּאֱמַר: וְהָיוּ לִי הַלְוִיִּם (במדבר ח, יד). יִשְׂרָאֵל מִנַּיִן. שֶׁנֶּאֱמַר: כִּי לִי בְּנֵי יִשְׂרָאֵל (ויקרא כה, נה). הַבְּכוֹרוֹת מִנַּיִן. שֶׁנֶּאֱמַר: כִּי לִי כָּל בְּכוֹר (במדבר ח, יז). הַמִּזְבֵּחַ מִנַּיִן. שֶׁנֶּאֱמַר: מִזְבַּח אֲדָמָה תַּעֲשֶׂה לִי (שמות כ, כא). הַתְּרוּמָה מִנַּיִן. שֶׁנֶּאֱמַר: וְיִקְחוּ לִי תְּרוּמָה (שם כה, ב). שֶׁמֶן הַמִּשְׁחָה מִנַּיִן. שֶׁנֶּאֱמַר: שֶׁמֶן מִשְׁחַת קֹדֶשׁ יִהְיֶה זֶה לִי (שם ל, לא). אֹהֶל מוֹעֵד מִנַּיִן. שֶׁנֶּאֱמַר: וְעָשׂוּ לִי מִקְדָּשׁ (שם כה, ח). הַקָּרְבָּנוֹת מִנַּיִן. שֶׁנֶּאֱמַר: אֶת קָרְבָּנִי לַחְמִי לְאִשַּׁי (במדבר כח, ב). מַלְכוּת בֵּית דָּוִד מִנַּיִן. שֶׁנֶּאֱמַר: כִּי רָאִיתִי בְּבָנָיו לִי מָלֵךְ (ש״א טז, א). אֶרֶץ יִשְׂרָאֵל מִנַּיִן. שֶׁנֶּאֱמַר: כִּי לִי הָאָרֶץ (שמות יט, ה). הַזְּקֵנִים מִנַּיִן. שֶׁנֶּאֱמַר: אֶסְפָּה לִי שִׁבְעִים אִישׁ (במדבר יא, טז). דָּבָר אַחֵר, אֶסְפָּה לִי שִׁבְעִים אִישׁ, זֶה שֶׁאָמַר הַכָּתוּב: הַבּוֹנֶה בַּשָּׁמַיִם מַעֲלוֹתָיו וַאֲגֻדָּתוֹ עַל אֶרֶץ יְסָדָהּ (עמוס ט, ו). מָשָׁל לְמָה הַדָּבָר דּוֹמֶה. לְפַלְטְרִין שֶׁהָיְתָה בְּנוּיָה עַל גַּבֵּי הַסְּפִינָה, כָּל זְמַן שֶׁהַסְּפִינוֹת מְחֻבָּרוֹת, פַּלְטְרִין שֶׁעַל גַּבֵּיהֶן עוֹמֶדֶת. לְפִיכָךְ נֶאֱמַר, הַבּוֹנֶה בַּשָּׁמַיִם מַעֲלוֹתָיו. אִימָתַי כְּבִיכוֹל כְּפָאוֹ מְבֻסָּס לְמַעְלָן, בִּזְמַן שֶׁיִּשְׂרָאֵל עֲשׂוּיִין אֲגֻדָּה אַחַת. לְכָךְ נֶאֱמַר: הַבּוֹנֶה בַּשָּׁמַיִם מַעֲלוֹתָיו. אִימָתַי, בַּזְּמַן שֶׁאֲגֻדָּתוֹ עַל אֶרֶץ יְסָדָהּ. וְכֵן הוּא אוֹמֵר, וַיְהִי בִּישֻׁרוּן מֶלֶךְ וְגוֹ׳ (דברים לג, ה). לְכָךְ אָמַר לֵיהּ הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא לְמֹשֶׁה, אֶסְפָּה לִי שִׁבְעִים אִישׁ. לָמָּה, שֶׁכְּנוּיָן שֶׁל צַדִּיקִים, הֲנָיָה לָהֶם, הֲנָיָה לָעוֹלָם. אֲבָל כְּנוּיָן שֶׁל רְשָׁעִים, תַּקָּלָה לָהֶם, תַּקָּלָה לָעוֹלָם.

יב **אָסְפָּה** לִי שִׁבְעִים אִישׁ. בְּשָׁעָה שֶׁאָמַר לוֹ הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא לְמֹשֶׁה, אֶסְפָּה לִי שִׁבְעִים אִישׁ, אָמַר מֹשֶׁה, הֵיאַךְ אֲנִי עוֹשֶׂה לְהָבִיא אוֹתָן מִכָּל הַשְּׁבָטִים. אִם נָבִיא חֲמִשָּׁה מִכָּל שֵׁבֶט וְשֵׁבֶט, אֵין עוֹלִין לְמִנְיַן שִׁבְעִים, נִמְצְאוּ שִׁשִּׁים. וְאִם נָבִיא שִׁשָּׁה מִכָּל שֵׁבֶט וְשֵׁבֶט, עוֹלִין לְמִנְיַן שְׁנַיִם וְשִׁבְעִים. וְאִם נָבִיא שִׁשָּׁה מִשִּׁשְׁבָּט וְחֲמִשָּׁה מִשִּׁשְׁבָּט אַחֵר, הֲרֵינִי מֵטִיל קִנְאָה בֵּין הַשְּׁבָטִים. מָה עָשָׂה. נָטַל שִׁבְעִים פִּתְקִין וְכָתַב בָּהֶן זָקֵן, וְנָטַל שִׁבְעִים פִּתְקִין חֲלָקִין וּטְרָפָן וּנְתָנָן בַּקַּלְפִּי, וְאָמַר לָהֶם: בּוֹאוּ וּטְלוּ פִּתְקֵיכֶם. כָּל מִי שֶׁהָיָה עוֹלֶה בְּיָדוֹ פֶּתֶק כָּתוּב בּוֹ זָקֵן, הָיָה יוֹדֵעַ שֶׁנִּתְמַנָּה זָקֵן, דִּבְרֵי רַבִּי יְהוּדָה. אָמַר לֵיהּ רַבִּי נְחֶמְיָה, עַדַיִן הִיא מַחֲלֹקֶת בַּדָּבָר. שֶׁיָּכֹל לוֹמַר לוֹ, אֵין כָּאן פֶּתֶק אֶחָד כָּתוּב בּוֹ זָקֵן. שֶׁאִלּוּ הָיָה שָׁם, מִיָּד הָיָה עוֹלֶה בְּיָדִי. וְהֵיאַךְ עָשָׂה. אָמַר רַבִּי נְחֶמְיָה, כָּךְ עָשָׂה מֹשֶׁה, נָטַל שִׁבְעִים וּשְׁנַיִם פִּתְקִין וְכָתַב עַל שִׁבְעִים מֵהֶן זָקֵן, וּשְׁנַיִם פִּתְקִין חֲלָקִים, וּטְרָפָן וּנְתָנָן בַּקַּלְפִּי, וְאָמַר לָהֶם: בּוֹאוּ וּטְלוּ פִּתְקֵיכֶם. אִם עָלָה בְּיָדוֹ בּוֹ זָקֵן, הָיָה יוֹדֵעַ שֶׁנִּתְמַנָּה זָקֵן. וְאִם עָלָה בְּיָדוֹ פֶּתֶק חָלָק, הָיָה יוֹדֵעַ שֶׁלֹּא נִתְמַנָּה. וְהַמְמֻנֶּה אָמַר לֵיהּ: חֲבֵרִי שָׁם פֶּתֶק אֶחָד כָּתוּב בּוֹ זָקֵן, אִלּוּ הָיִיתָ רָאוּי לְהִתְמַנּוֹת, הָיָה עוֹלֶה בְּיָדְךָ. כֵּיוָן שֶׁעָשָׂה לָהֶם כָּךְ, נִתְמַנּוּ הַזְּקֵנִים. אֶלְדָּד וּמֵידָד הָיוּ שָׁם וּמִעֲטוּ אֶת עַצְמָם. אָמְרוּ, אֵין אָנוּ כְּדַאי לִהְיוֹת בִּמְנוּי הַזְּקֵנִים. וְעַל שֶׁמִּעֲטוּ אֶת עַצְמָם, נִמְצְאוּ יְתֵרִין עַל הַזְּקֵנִים בַּחֲמִשָּׁה דְּבָרִים. הַזְּקֵנִים לֹא נִתְנַבְּאוּ אֶלָּא לְמָחָר, שֶׁנֶּאֱמַר: וְאֶל הָעָם תֹּאמַר הִתְקַדְּשׁוּ לְמָחָר. אֲבָל אֵלּוּ נִתְנַבְּאוּ

מַה שֶּׁעָתִיד לִהְיוֹת בְּסוֹף אַרְבָּעִים שָׁנָה, שֶׁנֶּאֱמַר: וְיִשָּׂאֲרוּ שְׁנֵי אֲנָשִׁים וְגוֹ'. וּמֶה הָיוּ מִתְנַבְּאִין. יֵשׁ אוֹמְרִין, עַל מַפַּלְתּוֹ שֶׁל גּוֹג הָיוּ מִתְנַבְּאִין. וְיֵשׁ אוֹמְרִין, הָיוּ מִתְנַבְּאִין וְאוֹמְרִים: מֹשֶׁה יָמוּת בַּמִּדְבָּר, וִיהוֹשֻׁעַ מַכְנִיס אֶת יִשְׂרָאֵל לָאָרֶץ. תֵּדַע לְךָ, שֶׁכָּךְ הָיוּ מִתְנַבְּאִין. שֶׁכָּךְ יְהוֹשֻׁעַ אָמַר לְמֹשֶׁה, וַיַּעַן יְהוֹשֻׁעַ בֶּן נוּן מְשָׁרֵת מֹשֶׁה. וּכְתִיב: וַיֶּרֶץ הַנַּעַר וַיַּגֶּד לְמֹשֶׁה. מִי הָיָה זֶה, גֵּרְשֹׁם בֶּן מֹשֶׁה. הַזְּקֵנִים לֹא נִכְנְסוּ לָאָרֶץ, אֲבָל אֶלְדָּד וּמֵידָד נִכְנְסוּ. אֶלְדָּד, הוּא אֱלִידָד בֶּן כִּסְלוֹן. וּמֵידָד, זֶה קְמוּאֵל בֶּן שִׁפְטָן. הַזְּקֵנִים לֹא נִתְפָּרְשׁוּ שְׁמוֹתָם, וְאֵלּוּ נִתְפָּרְשׁוּ שְׁמוֹתָם. וְהַזְּקֵנִים נִפְסְקָה נְבוּאָתָן, שֶׁהָיְתָה מִשֶּׁל מֹשֶׁה, שֶׁכֵּן הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא אָמַר לְמֹשֶׁה, וְאָצַלְתִּי מִן הָרוּחַ אֲשֶׁר עָלֶיךָ וְשַׂמְתִּי עֲלֵיהֶם. אֲבָל אֵלּוּ הָיְתָה נְבוּאָתָן מִן הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא, שֶׁנֶּאֱמַר: וַתָּנַח עֲלֵיהֶם הָרוּחַ. וְאִם תֹּאמַר, הַזְּקֵנִים שֶׁהָיְתָה נְבוּאָתָם מִשֶּׁל מֹשֶׁה, שֶׁמָּא חָסֵר מִנְּבוּאָתוֹ כְּלוּם. מָשָׁל לְנֵר שֶׁהָיָה דָּלוּק וְהִדְלִיקוּ מִמֶּנּוּ כַּמָּה נֵרוֹת וְאוֹר דְּלִיקָתוֹ לֹא חָסֵר. אַף כָּאן מֹשֶׁה, אַף עַל פִּי שֶׁהָיְתָה נְבוּאַת שִׁבְעִים זְקֵנִים מִשֶּׁלּוֹ, לֹא חָסַר מִנְּבוּאָתוֹ כְּלוּם, שֶׁנֶּאֱמַר: וְלֹא קָם נָבִיא עוֹד בְּיִשְׂרָאֵל כְּמֹשֶׁה (דברים לד, י).

יג **אָסָפָה** לִי שִׁבְעִים אִישׁ. וְכִי לֹא הָיָה לָהֶם זְקֵנִים לְשֶׁעָבַר. וַהֲלֹא כְּבָר נֶאֱמַר בְּמִצְרַיִם, לֵךְ וְאָסַפְתָּ אֶת זִקְנֵי יִשְׂרָאֵל (שמות ג, טו). אֶלָּא מִפְּנֵי שֶׁאָמַר לֵיהּ הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא לְמֹשֶׁה, אֶסְפָּה לִי שִׁבְעִים אִישׁ. לְלַמֶּדְךָ, שֶׁשִּׁבְשָׁעָה שֶׁאָמַר פַּרְעֹה, הָבָה נִתְחַכְּמָה לוֹ וַיַּשִּׂימוּ עָלָיו שָׂרֵי מִסִּים וַיִּבֶן עָרֵי מִסְכְּנוֹת (שם א, י-יא), בְּאוֹתָהּ שָׁעָה, קִבֵּץ אֶת כָּל יִשְׂרָאֵל וְאָמַר לָהֶם: בְּבַקָּשָׁה מִכֶּם עֲשׂוּ עִמִּי הַיּוֹם טוֹבָה, הַיְינוּ דִּכְתִיב: וַיַּעֲבִידוּ מִצְרַיִם אֶת בְּנֵי יִשְׂרָאֵל בְּפָרֶךְ (שם פסוק יג). מַהוּ בְּפָרֶךְ בְּפֶה רַךְ. פַּרְעֹה נָטַל סַל וּמַגְרָפָה. מִי הָיָה רוֹאֶה אֶת פַּרְעֹה נוֹטֵל סַל וּמַגְרָפָה וְעוֹשֶׂה בַּלְּבֵנִים וְלֹא הָיָה עוֹשֶׂה. מִיָּד הָלְכוּ כָּל יִשְׂרָאֵל בִּזְרִיזוּת וְעָשׂוּ עִמּוֹ אוֹתוֹ הַיּוֹם בְּכָל כֹּחָן, לְפִי שֶׁהָיוּ בַּעֲלֵי כֹּחַ וְגִבּוֹרִים. כֵּיוָן שֶׁהֶחְשִׁיכָה, הֶעֱמִיד עֲלֵיהֶם נוֹגְשִׁים, אָמַר לָהֶם: מְנוּ אֶת הַלְּבֵנִים. מִיָּד עָמְדוּ וּמָנוּ אוֹתָם, וְאָמַר לָהֶם: כָּזֶה אַתֶּם מַעֲמִידִים לִי בְּכָל יוֹם וָיוֹם. מִנָּה אֶת הַנּוֹגְשִׁים שֶׁל מִצְרַיִם עַל הַשּׁוֹטְרִים שֶׁל יִשְׂרָאֵל, וְהַשּׁוֹטְרִים נִתְמַנּוּ עַל יֶתֶר הָעָם. וּכְשֶׁאָמַר לָהֶם: לֹא תֹאספוּן לָתֶת תֶּבֶן לָעָם (שם ה, ז), הָיוּ בָּאִין הַנּוֹגְשִׁים וּמוֹנִין אֶת הַלְּבֵנִים וְנִמְצְאוּ חֲסֵרִים, הָיוּ מַכִּין הַנּוֹגְשִׁים אֶת הַשּׁוֹטְרִים, שֶׁנֶּאֱמַר: וַיֻּכּוּ שֹׁטְרֵי בְנֵי יִשְׂרָאֵל אֲשֶׁר שָׂמוּ עֲלֵיהֶם וְגוֹ' (שם פסוק יד). וְהָיוּ הַשּׁוֹטְרִים מֻכִּים עַל שְׁאָר הָעָם וְלֹא הָיוּ מוֹסְרִין אוֹתָן בְּיַד הַנּוֹגְשִׁים, וְהָיוּ אוֹמְרִים: מוּטָב לָנוּ לִלְקוֹת, וְאַל יִכָּשְׁלוּ שְׁאָר הָעָם. לְפִיכָךְ כְּשֶׁאָמַר הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא לְמֹשֶׁה, אֶסְפָּה לִי שִׁבְעִים אִישׁ, אָמַר מֹשֶׁה לִפְנֵי הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא, רִבּוֹנִי, אֵינִי יוֹדֵעַ מִי רָאוּי וּמִי אֵינוֹ רָאוּי. אָמַר לוֹ: אֲשֶׁר יָדַעְתָּ כִּי הֵם זִקְנֵי הָעָם וְשׁוֹטְרָיו, אוֹתָן הַזְּקֵנִים וְהַשּׁוֹטְרִים שֶׁמָּסְרוּ עַצְמָן לִלְקוֹת עֲלֵיהֶם בְּמִצְרַיִם בְּמַתְפֶּנֶת הַלְּבֵנִים, הֵם יָבֹאוּ וְיִטְּלוּ בַּגְּדֻלָּה הַזּוֹ. לְפִיכָךְ הוּא אוֹמֵר, אֲשֶׁר יָדַעְתָּ כִּי הֵם זִקְנֵי הָעָם וְשׁוֹטְרָיו. וּלְפִי שֶׁמָּסְרוּ עַצְמָן לִלְקוֹת עַל הַצִּבּוּר, לְפִיכָךְ, וְנָשְׂאוּ אִתְּךָ בְּמַשָּׂא הָעָם. לְלַמֶּדְךָ, שֶׁהַשָּׁוֶן הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא לְמֹשֶׁה. מִכָּאן אַתָּ לָמֵד, שֶׁכָּל מִי שֶׁמּוֹסֵר עַצְמוֹ עַל יִשְׂרָאֵל, זוֹכֶה לִכְבוֹד וְלִגְדֻלָּה וּלְרוּחַ הַקֹּדֶשׁ. לְכָךְ כְּתִיב: אֲשֶׁר יָדַעְתָּ כִּי הֵם זִקְנֵי הָעָם וְשׁוֹטְרָיו, מִן אוֹתָם שֶׁכָּתוּב בָּהֶן, וַיֻּכּוּ שֹׁטְרֵי בְנֵי יִשְׂרָאֵל.

יד **אָסָפָה** לִי שִׁבְעִים אִישׁ מִזִּקְנֵי יִשְׂרָאֵל. וְהֵיכָן הָיוּ אוֹתָם הָרִאשׁוֹנִים. זֶה שֶׁאָמַר הַכָּתוּב: יָרֹעַ כַּבִּירִים לֹא חֵקֶר וַיַּעֲמֹד אֲחֵרִים תַּחְתָּם (איוב לד, כד). עַד שֶׁהָיוּ יִשְׂרָאֵל בְּמִצְרַיִם, הָיָה לָהֶם שִׁבְעִים זְקֵנִים, שֶׁנֶּאֱמַר: לֵךְ וְאָסַפְתָּ אֶת זִקְנֵי יִשְׂרָאֵל (שמות ג, טז). וְעִמָּהֶם יָצְאוּ מִמִּצְרַיִם. וּכְשֶׁעָלָה מֹשֶׁה לְקַבֵּל אֶת הַתּוֹרָה, עָלוּ עִמּוֹ, שֶׁנֶּאֱמַר: וַיַּעַל מֹשֶׁה וְאַהֲרֹן נָדָב וַאֲבִיהוּא וְשִׁבְעִים מִזִּקְנֵי יִשְׂרָאֵל (שם כד, ט). וְאֶל הַזְּקֵנִים אָמַר שְׁבוּ לָנוּ בָּזֶה עַד אֲשֶׁר נָשׁוּב אֲלֵיכֶם (שם פסוק יד). כֵּיוָן שֶׁעָלָה מֹשֶׁה, הִתְנָה עִם יִשְׂרָאֵל שֶׁיֵּרֵד בְּסוֹף אַרְבָּעִים יוֹם. כֵּיוָן שֶׁשָּׁהָה לְיֵרֵד, כְּמוֹ שֶׁנֶּאֱמַר: וַיֵּרָא הָעָם כִּי בוֹשֵׁשׁ מֹשֶׁה (שם לב, א), וְאֵין בּוֹשֵׁשׁ אֶלָּא לְשׁוֹן שְׁהִיָּה, שֶׁנֶּאֱמַר: מַדּוּעַ בּוֹשְׁשׁוּ רִכְבוֹ לָבוֹא, מַדּוּעַ אֵחֲרוּ פַּעֲמֵי מַרְכְּבוֹתָיו (שופטים ה, כח), נִתְכַּנְּסוּ כָּל יִשְׂרָאֵל אֵצֶל הַזְּקֵנִים, אָמְרוּ לָהֶם, מֹשֶׁה הִתְנָה עִמָּנוּ שֶׁיֵּרֵד לְסוֹף אַרְבָּעִים יוֹם וַהֲרֵי אַרְבָּעִים יוֹם וְלֹא יָרַד, וְשֵׁשׁ שָׁעוֹת יוֹתֵר, אֵין אָנוּ יוֹדְעִין מֶה הָיָה לוֹ. אֶלָּא, קוּם עֲשֵׂה לָנוּ אֱלֹהִים (שמות לב, א). כֵּיוָן שֶׁשָּׁמְעוּ כָּךְ, אָמַר לָהֶם: לָמָּה אַתֶּם מַכְעִיסִין לְמִי שֶׁעָשָׂה לָכֶם כָּל אוֹתָן הַנִּפְלָאוֹת. וְלֹא שָׁמְעוּ לָהֶם, וַהֲרָגוּם. וְחוּר שֶׁעָמַד כְּנֶגְדָּן בִּדְבָרִים קָשִׁים, עָמְדוּ עָלָיו וַהֲרָגוּהוּ. נִתְכַּנְּסוּ כָּל יִשְׂרָאֵל עַל אַהֲרֹן בְּטִקְסִים גְּדוֹלִים, שֶׁנֶּאֱמַר: וַיַּקְהֵל הָעָם עַל אַהֲרֹן וְגוֹ' (שם). לָמָּה אַתָּה יוֹשֵׁב. אָמַר רַבִּי יִצְחָק, רוּחַ הַקֹּדֶשׁ צוֹוַחַת, שֶׁנֶּאֱתִי קָהַל מְרֵעִים וְעִם רְשָׁעִים לֹא אֵשֵׁב (תהלים כו, ה). קוּם עֲשֵׂה לָנוּ אֱלֹהִים. וְאִם לֹא, כִּי זֶה, כָּזֶה אָנוּ עוֹשִׂין לָךְ. כְּשֵׁם שֶׁעָמַדְנוּ עַל חוּר וַהֲרַגְנוּהוּ, כָּךְ אָנוּ עוֹשִׂין לְךָ אִם תִּמָּנַע מִמֶּנּוּ. כֵּיוָן שֶׁרָאָה אַהֲרֹן מַה שֶּׁעָשׂוּ לַזְּקֵנִים וּלְחוּר, נִתְיָרֵא הַרְבֵּה, שֶׁנֶּאֱמַר: וַיַּרְא אַהֲרֹן וַיִּבֶן מִזְבֵּחַ לְפָנָיו (שמות לב, ה), וַיִּבֶן מִזְבּוֹחַ. וּמִנַּיִן שֶׁהָרְגוּ לַזְּקֵנִים וּלְחוּר. שֶׁכֵּן יִרְמְיָהוּ מוֹכִיחַ אֶת יִשְׂרָאֵל, שֶׁנֶּאֱמַר: גַּם בְּכַנָפַיִךְ נִמְצְאוּ דַם נַפְשׁוֹת אֶבְיוֹנִים נְקִיִּים לֹא בַּמַּחְתֶּרֶת מְצָאתִים כִּי עַל כָּל אֵלֶּה (ירמיה ב, לד). מַהוּ עַל כָּל אֵלֶּה. בִּשְׁבִיל אֵלֶּה אֱלֹהֶיךָ יִשְׂרָאֵל. מַה פָּרַע מֵהֶם, וַיִּגֹּף ה' אֶת הָעָם וְגוֹ' (שמות לב, לה). אַחַר זְמַן, כְּשֶׁסָּלַח לָהֶם הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא, אָמַר לְמֹשֶׁה, אֶסְפָּה לִי שִׁבְעִים אִישׁ, תַּחַת אוֹתָן שִׁבְעִים שֶׁנֶּהֶרְגוּ עַל קִדֻּשַׁת שְׁמִי. הֲרֵי, יָרֹעַ כַּבִּירִים לֹא חֵקֶר, וַיַּעֲמֹד אֲחֵרִים תַּחְתָּם.

טו **אָסָפָה** לִי שִׁבְעִים אִישׁ. זֶה שֶׁאָמַר הַכָּתוּב: דִּבְרֵי חֲכָמִים כְּדָרְבָנוֹת וּכְמַשְׁמְרוֹת נְטוּעִים בַּעֲלֵי אֲסִפוֹת נִתְּנוּ מֵרֹעֶה אֶחָד (קהלת יב, יא). כְּדָרְבָנוֹת, כַּדּוּר שֶׁל בָּנוֹת. מָה הַכַּדּוּר שֶׁל בָּנוֹת מְזָרְקִין לוֹ לְכָאן וּלְכָאן, כָּךְ הָיוּ הַדִּבְּרוֹת מְזָרְקִין בְּסִינַי. דָּבָר אַחֵר, כְּדָרְבָנוֹת. מָה הַדָּרְבָּן הַזֶּה מֵבִיא חַיִּים לָעוֹלָם, אַף דִּבְרֵי תוֹרָה מְבִיאִין חַיִּים לָעוֹלָם, שֶׁנֶּאֱמַר: כִּי הוּא חַיֶּיךָ וְאֹרֶךְ יָמֶיךָ (דברים ל, כ). דָּבָר אַחֵר, מַה הַדָּרְבָּן הַזֶּה מְכַוֵּן אֶת הַפָּרָה לְחָרֹשׁ לְשׁוּוֹת אֶת הַתְּלָמִים, אַף דִּבְרֵי חֲכָמִים מְכַוְּנִין אֶת לוֹמְדֵיהֶם לוֹמַר עַל דָּבָר הָאָסוּר אָסוּר וְעַל הַמֻּתָּר מֻתָּר, וּמַרְאִין פָּנִים וְהוֹרָאוֹת מִן הַתּוֹרָה. דִּבְרֵי חֲכָמִים כְּדָרְבָנוֹת, שְׁלֹשָׁה שֵׁמוֹת נִקְרְאוּ לוֹ, דָּרְבָּן, מַלְמֵד, מַרְדֵּעַ. לָמָּה נִקְרָא שְׁמוֹ מַלְמֵד, שֶׁהוּא מְלַמֵּד אֶת הַפָּרָה לַחְרֹשׁ, מַרְדֵּעַ, שֶׁמּוֹרָה דֵּעָה לַפָּרָה לַחְרֹשׁ. דָּרְבָּן, שֶׁהוּא דַּר אֵצֶל הַפָּרָה לָתֵת לָהּ בִּינָה לַחְרֹשׁ.

וּלְכָךְ נִמְשְׁלוּ דִּבְרֵי תוֹרָה לְדָרְבָן, שֶׁמּוֹרֶה דֶּעָה וּבִינָה לִבְנֵי אָדָם. וְאִם תֹּאמַר, כְּשֵׁם שֶׁהַדָּרְבָן מְשַׁלְטֵל, כָּךְ דִּבְרֵי תוֹרָה מְשַׁלְטְלִין. תַּלְמוּד לוֹמַר: כְּמַשְׂמְרוֹת נְטוּעִים. בַּעֲלֵי אֲסֻפּוֹת. מַהוּ בַּעֲלֵי אֲסֻפּוֹת. אֵימָתַי הֵן נְטוּעִים בָּאָדָם, בִּזְמַן שֶׁמַּבַּעֲלֵיהֶן נֶאֱסָפִין מֵהֶם. כָּל זְמַן שֶׁרַבּוֹ קַיָּם, הוּא הָיָה שׁוֹאֲלוֹ. מֵת רַבּוֹ, הֲרֵי יָגֵעַ בַּיּוֹם וּבַלַּיְלָה לְקַיֵּם תַּלְמוּדוֹ, שֶׁאֵין לוֹ לְמִי הוּא שׁוֹאֵל. לְכָךְ נֶאֱמַר: בַּעֲלֵי אֲסֻפּוֹת. וּכְמַשְׂמְרוֹת נְטוּעִים, אָמַר רַבִּי בְּרֶכְיָה הַכֹּהֵן בְּרַבִּי, כְּמַשְׂמְרוֹת כְּתִיב: וְאָנוּ קוֹרִין מַסְמְרוֹת, לוֹמַר לְךָ, מַה מִּשְׂמְרוֹת כְּהֻנָּה עֶשְׂרִים וְאַרְבַּע, אַף סִפְרֵי תוֹרָה עֶשְׂרִים וְאַרְבָּעָה. דָּבָר אַחֵר, לָמָּה כְּתִיב כְּמַשְׂמָרוֹת, וְאָנוּ קוֹרִין מַסְמְרוֹת, לְלַמֶּדְךָ, שֶׁאִם קָבַעְתָּ אוֹתָם כְּמַסְמֵר בְּלִבְּךָ, הֵם מְשַׁמְּרִין אוֹתְךָ. דָּבָר אַחֵר, וּכְמַשְׂמְרוֹת נְטוּעִים, מִכָּאן אָמְרוּ חֲכָמֵינוּ זִכְרוֹנָם לִבְרָכָה, אָסוּר לִקְרוֹת בַּסְּפָרִים הַחִיצוֹנִים, שֶׁכָּתוּב נְטוּעִים. אֵלּוּ הַסַּנְהֶדְרִין. וְאִם תֹּאמַר, הֲרֵי זֶה מַתִּיר וְזֶה אוֹסֵר, זֶה פּוֹסֵל וְזֶה מַכְשִׁיר, זֶה מְטַמֵּא וְזֶה מְטַהֵר, רַבִּי אֱלִיעֶזֶר מְחַיֵּב וְרַבִּי יְהוֹשֻׁעַ פּוֹטֵר, בֵּית שַׁמַּאי אוֹסְרִים וּבֵית הַלֵּל מַתִּירִין, לְמִי אֶשְׁמַע. אָמַר הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא, אַף עַל פִּי כֵן, כֻּלָּם נִתְּנוּ מֵרֹעֶה אֶחָד, זֶה מֹשֶׁה, שֶׁנֶּאֱמַר בּוֹ: וּמֹשֶׁה הָיָה רֹעֶה (שמות ג, א), שֶׁקִּבֵּל מִיְּחִידוֹ שֶׁל עוֹלָם, וּדְבָרִים אֲחָדִים הֵם, אֶלָּא זֶה אוֹמֵר טַעַם אֶחָד, וְזֶה אוֹמֵר טַעַם אַחֵר. לְכָךְ נֶאֱמַר: כֻּלָּם נִתְּנוּ מֵרֹעֶה אֶחָד.

טז אֶסְפָּה לִי שִׁבְעִים אִישׁ מִזִּקְנֵי יִשְׂרָאֵל. זֶה שֶׁאָמַר הַכָּתוּב: אוֹהֵב טָהֳרַ לֵב, חֵן שְׂפָתָיו רֵעֵהוּ מֶלֶךְ (משלי כב, יא). לָמָּה לֹא אָמַר, אֶסְפָּה שִׁבְעִים אֲנָשִׁים. אֶלָּא אֵלּוּ שִׁבְעִים סַנְהֶדְרִין מְיֻחָדִים, שֶׁיִּהְיוּ דּוֹמִין לִי וּלְךָ. לִי, שֶׁנֶּאֱמַר: ה׳ אִישׁ מִלְחָמָה (שמות טו, ג). וּלְךָ, שֶׁנֶּאֱמַר: וְהָאִישׁ מֹשֶׁה עָנָו מְאֹד (במדבר יב, ג). אֶסְפָּה לִי, וְכִי לֹא הָיוּ זְקֵנִים קֹדֶם לָכֵן. וַהֲרֵי בְּהַר סִינַי נֶאֱמַר, וַיַּעַל מֹשֶׁה וְאַהֲרֹן וְשִׁבְעִים מִזִּקְנֵי יִשְׂרָאֵל (שמות כד, ט), וְהַפָּרָשָׁה הַזּוֹ אַחַר כָּךְ הָיְתָה, וְהֵיכָן הָיוּ הַזְּקֵנִים. אֶלָּא בְּשָׁעָה שֶׁבָּאוּ יִשְׂרָאֵל לְאוֹתָן הַדְּבָרִים, וַיְהִי הָעָם כְּמִתְאוֹנְנִים וַתִּבְעַר בָּם אֵשׁ ה׳, נִשְׂרְפוּ כֻּלָּם בְּאוֹתָהּ שָׁעָה, אֶלָּא שֶׁהָיְתָה שְׂרֵיפָתָן כִּשְׂרֵפַת נָדָב וַאֲבִיהוּא, שֶׁאַף הֵם הֵקִלּוּ רֹאשָׁם בַּעֲלֹתָם לְהַר סִינַי כְּשֶׁרָאוּ אֶת הַשְּׁכִינָה, שֶׁנֶּאֱמַר: וַיֶּחֱזוּ אֶת הָאֱלֹהִים וַיֹּאכְלוּ וַיִּשְׁתּוּ (שם פסוק יא). וְכִי אֲכִילָה וּשְׁתִיָּה הָיָה שָׁם. מָשָׁל לְמָה הַדָּבָר דּוֹמֶה, לְעֶבֶד שֶׁהָיָה מְשַׁמֵּר אֶת רַבּוֹ וּפִרְסָתוֹ בְּיָדוֹ וְהוּא נוֹשֵׁךְ מִמֶּנּוּ, כָּךְ הֵקִלּוּ אֶת רֹאשָׁם כְּאוֹכְלִים וְשׁוֹתִים. וְהָיוּ רְאוּיִן לִישָׂרֵף בְּאוֹתָהּ שָׁעָה הַזְּקֵנִים וְנָדָב וַאֲבִיהוּא. וּמִפְּנֵי שֶׁהָיָה מַתַּן תּוֹרָה חָבִיב לִפְנֵי הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא, לְפִיכָךְ לֹא רָצָה הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא לְפַגֵּעַ בָּהֶם בּוֹ בַּיּוֹם לַעֲשׂוֹת פְּרָצָה בָּהֶם, הֲדָא הוּא דִכְתִיב: וְאֶל אֲצִילֵי בְּנֵי יִשְׂרָאֵל לֹא שָׁלַח יָדוֹ (שם), מִכְּלָל שֶׁהָיוּ רְאוּיִם לְהִשְׁתַּלֵּחַ יָדוֹ. אֲבָל לְאַחַר זְמַן, בָּא לָהֶם. נָדָב וַאֲבִיהוּא נִשְׂרְפוּ כְּשֶׁנִּכְנְסוּ בְּאֹהֶל מוֹעֵד. וְאַף הַזְּקֵנִים נִשְׂרְפוּ כְּשֶׁנִּתְאַוּוּ אוֹתָהּ הַתַּאֲוָה, שֶׁנֶּאֱמַר: וְהָאֲסַפְסוף אֲשֶׁר בְּקִרְבּוֹ הִתְאַוּוּ תַּאֲוָה. מַהוּ וְהָאֲסַפְסוף. רַבִּי שְׁמוּאֵל בַּר נַחְמָנִי וְרַבִּי נְחֶמְיָה, אֶחָד מֵהֶן אוֹמֵר, אֵלּוּ הַגֵּרִים שֶׁעָלוּ עִמָּהֶם מִמִּצְרַיִם שֶׁנֶּאֶסְפוּ עִמָּהֶם, שֶׁנֶּאֱמַר: וְגַם עֵרֶב רַב עָלָה אִתָּם (שמות יב, לח). וְאֶחָד אוֹמֵר, אֵין אֲסַפְסוף אֶלָּא סַנְהֶדְרִין, שֶׁנֶּאֱמַר: אֶסְפָּה לִי שִׁבְעִים אִישׁ. מַה כְּתִיב שָׁם בְּאוֹתָהּ שָׁעָה, וַתִּבְעַר בָּם אֵשׁ ה׳ וַתֹּאכַל בִּקְצֵה הַמַּחֲנֶה, בַּמְקֻצִים שֶׁבַּמַּחֲנֶה. וּמִנַּיִן שֶׁאוֹתָם זְקֵנִים שֶׁעָלוּ לְהַר סִינַי נִשְׂרְפוּ. שֶׁנֶּאֱמַר: וַתִּבְעַר אֵשׁ בַּעֲדָתָם (תהלים קו, יח). וְאֵין עֵדָה אֶלָּא סַנְהֶדְרִין, שֶׁנֶּאֱמַר: וְהָיָה אִם מֵעֵינֵי הָעֵדָה (במדבר סו, כד). וּכְתִיב: וְאִם כָּל עֲדַת יִשְׂרָאֵל יִשְׁגּוּ (ויקרא ד, יג). וְכֵן דָּוִד אוֹמֵר, וְאַף אֱלֹהִים עָלָה בָהֶם וַיַּהֲרֹג בִּמְשְׁמַנֵּיהֶם (תהלים עח, לא), אֵלּוּ סַנְהֶדְרִין. וּבַחוּרֵי יִשְׂרָאֵל הִכְרִיעַ (שם), אוֹתָן הַבַּחוּרִים שֶׁהָיוּ קְרוּיִם זְקֵנִים שֶׁכָּתוּב בָּהֶם, וַיּוֹסֶף עוֹד דָּוִד אֶת כָּל בָּחוּר בְּיִשְׂרָאֵל (ש״ב ו, א). וּכְשֶׁחָזְרוּ וּבָכוּ וּבִקְּשׁוּ בָּשָׂר. וְאִם תֹּאמַר, בָּשָׂר הָיָה מַה שֶּׁבִּקְּשׁוּ. הֲלֹא כָּל מַה שֶּׁהָיוּ רוֹצִים, הַמָּן נַעֲשָׂה לְתוֹךְ פִּיהֶם, שֶׁנֶּאֱמַר: וַיִּתֵּן לָהֶם שְׁאֵלָתָם (תהלים קו, טו) וְגוֹ׳. וְאִם תֹּאמַר שֶׁלֹּא הָיָה לָהֶם שׁוֹר וּבְהֵמָה, וַהֲלֹא כְּבָר נֶאֱמַר, וְגַם עֵרֶב רַב עָלָה אִתָּם וְצֹאן וּבָקָר מִקְנֶה כָּבֵד מְאֹד (שמות יב, לח). וְאִם נֹאמַר אֲכָלוּם בַּמִּדְבָּר, וַהֲלֹא כְּתִיב בִּכְנִיסָתָן לָאָרֶץ, וּמִקְנֶה רַב הָיָה לִבְנֵי רְאוּבֵן וְלִבְנֵי גָד עָצוּם מְאֹד (במדבר לב, א). מִכָּאן אָמַר רַבִּי שִׁמְעוֹן, לֹא בָשָׂר הָיָה שֶׁנִּתְאַוּוּ, שֶׁכֵּן הוּא אוֹמֵר, וַיִּמְטֹר עֲלֵיהֶם כָּעָפָר שְׁאֵר (תהלים עח, כז). וְאֵין שְׁאֵר אֶלָּא עֲרָיוֹת, שֶׁנֶּאֱמַר: אִישׁ אִישׁ אֶל כָּל שְׁאֵר בְּשָׂרוֹ (ויקרא יח, ו). חֲוֵי, שֶׁכָּךְ בִּקְּשׁוּ לְהַתִּיר לָהֶם אֶת כָּל שְׁאֵר בְּשָׂרוֹ, לֹא תִקְרְבוּ לְגַלּוֹת עֶרְוָה, לְהַתִּיר לָהֶם אֶת הָעֲרָיוֹת. וְכֵן הוּא אוֹמֵר, וַיִּשְׁמַע מֹשֶׁה אֶת הָעָם בּוֹכֶה לְמִשְׁפְּחוֹתָיו. וּכְשֶׁבִּקְּשׁוּ כֵּן, לְפִיכָךְ וַיִּחַר אַף ה׳ מְאֹד, וּבְעֵינֵי מֹשֶׁה רַע. בְּאוֹתָהּ שָׁעָה, אָמַר מֹשֶׁה לִפְנֵי הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא, לָמָּה הֲרֵעוֹתָ לְעַבְדְּךָ וְלָמָּה לֹא מָצָאתִי חֵן בְּעֵינֶיךָ. לְשֶׁעָבַר הָיָה עִמִּי מִי יְשָׁא בְּמַשָּׂאָן שֶׁל יִשְׂרָאֵל, וְעַכְשָׁו אֲנִי לְבַדִּי אֵינִי יָכוֹל, שֶׁנֶּאֱמַר: לֹא אוּכַל לְשֵׂאת אֶת הָעָם הַזֶּה, אִם כָּכָה אַתְּ עוֹשֶׂה לִי, הָרְגֵנִי נָא הָרֹג. בְּאוֹתָהּ שָׁעָה, אָמַר לוֹ הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא לְמֹשֶׁה, מַגֵּפָה תַּחַת אוֹתָן הַזְּקֵנִים, אֲחֵרִים תַּחְתֵּיהֶם, שֶׁנֶּאֱמַר: אֶסְפָּה לִי שִׁבְעִים אִישׁ. וְיָרַדְתִּי וְדִבַּרְתִּי עִמְּךָ שָׁם, לְהוֹדִיעֲךָ שֶׁיּוֹם מִנּוּי הַזְּקֵנִים הָיָה חָבִיב לִפְנֵי הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא כְּיוֹם מַתַּן תּוֹרָה, שֶׁכָּתוּב, כִּי בַּיּוֹם הַשְּׁלִישִׁי יֵרֵד ה׳ (שמות יט, יא). וְאַף בְּמִנּוּי הַזְּקֵנִים כָּתוּב בּוֹ יְרִידָה. מָשָׁל לְמָה הַדָּבָר דּוֹמֶה. לַמֶּלֶךְ שֶׁהָיָה לוֹ פַּרְדֵּס וְשָׂכַר לְתוֹכוֹ שׁוֹמֵר, וְנָתַן לוֹ שְׂכַר שְׁמִירָה לִשְׁמֹר אֶת הַפַּרְדֵּס. לְאַחַר זְמַן, אָמַר לוֹ הַשּׁוֹמֵר, אֵינִי יָכֹל לִשְׁמֹר כֻּלּוֹ לְבַדִּי, אֶלָּא הָבֵא לִי עוֹד אֲחֵרִים שֶׁיִּשְׁמְרוּ עִמִּי. אָמַר לוֹ הַמֶּלֶךְ, נָתַתִּי לְךָ אֶת הַפַּרְדֵּס כֻּלּוֹ לִשָּׁמְרוֹ, וְכָל שְׂכִירוּת שְׁמִירָתוֹ לְךָ נָתַתִּי. וְעַכְשָׁו אַתָּה אוֹמֵר, הָבֵא לִי אֲחֵרִים שֶׁיִּשְׁמְרוּ עִמִּי. הֲרֵי אֲנִי מֵבִיא אֲחֵרִים שֶׁיִּשְׁמְרוּ עִמְּךָ. וֲחֲוֵי יוֹדֵעַ, שֶׁאֵין אֲנִי נוֹתֵן לָהֶם שְׂכַר שְׁמִירָה מִשֶּׁלִּי, אֶלָּא מִתּוֹךְ שְׂכָר שֶׁנָּתַתִּי לְךָ, מִשָּׁם הֵם נוֹטְלִין שְׂכִירָתָן. כָּךְ אָמַר לוֹ הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא לְמֹשֶׁה, בְּשָׁעָה שֶׁאָמַר לוֹ: לֹא אוּכַל אֲנִי לְבַדִּי לָשֵׂאת, אָמַר לוֹ הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא, אֲנִי נָתַתִּי לְךָ דַּעַת וְכֹחַ לְפַרְנֵס אֶת בָּנַי, וְלֹא הָיִיתִי מְבַקֵּשׁ אֲחֵרִים אֶלָּא כְּדֵי שֶׁיִּהְיֶה בְּךָ כֹּחַ וְדַעַת וְנִתְיַחַדְתָּ אַתָּה בְּאוֹתָהּ גְּדֻלָּה, וְעַכְשָׁו אַתָּה מְבַקֵּשׁ אֲחֵרִים. אֶלָּא חֲוֵי יוֹדֵעַ, שֶׁמִּשֶּׁלִּי אֵינָן נוֹטְלִין כְּלוּם, אֶלָּא מִשֶּׁלְּךָ, שֶׁנֶּאֱמַר: וַאֲצַלְתִּי מִן הָרוּחַ אֲשֶׁר עָלֶיךָ וְשַׂמְתִּי עֲלֵיהֶם וְנָשְׂאוּ אִתְּךָ וְגוֹ׳. וְאַף עַל פִּי כֵן מֹשֶׁה לֹא חָסַר כְּלוּם. תֵּדַע לְךָ, שֶׁלְּאַחַר אַרְבָּעִים שָׁנָה אָמַר לוֹ הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא לְמֹשֶׁה, קַח לְךָ אֶת יְהוֹשֻׁעַ בִּן נוּן אִישׁ אֲשֶׁר רוּחַ בּוֹ וְנָתַתָּ מֵהוֹדְךָ עָלָיו (במדבר כז, יח-כ). מַה כְּתִיב בִּיהוֹשֻׁעַ, וַיְהוֹשֻׁעַ בִּן נוּן מָלֵא רוּחַ חָכְמָה (דברים לד, ט). לָמָּה, כִּי סָמַךְ מֹשֶׁה אֶת יָדָיו עָלָיו (שם). אָמַר הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ

הוּא, בָּעוֹלָם הַזֶּה, יְחִידִים נִתְנַבְּאוּ. אֲבָל לָעוֹלָם הַבָּא, כָּל יִשְׂרָאֵל נַעֲשִׂין נְבִיאִים, שֶׁנֶּאֱמַר: וְהָיָה אַחֲרֵי כֵן אֶשְׁפֹּךְ אֶת רוּחִי עַל כָּל בָּשָׂר וְנִבְּאוּ בְּנֵיכֶם וּבְנוֹתֵיכֶם וְגוֹ' (יואל ג, א). כָּךְ דָּרַשׁ רַבִּי תַּנְחוּמָא בַּר אַבָּא.

שלח

א **וַיְדַבֵּר** ה' אֶל מֹשֶׁה שְׁלַח לְךָ אֲנָשִׁים וְגוֹ'. יְלַמְּדֵנוּ רַבֵּנוּ, מַהוּ לִפְרֹשׁ לַיָּם הַגָּדוֹל קֹדֶם לְשַׁבָּת שְׁלֹשָׁה יָמִים. כָּךְ שָׁנוּ רַבּוֹתֵינוּ, אֵין מַפְלִיגִין אֶת הַסְּפִינָה לַיָּם הַגָּדוֹל שְׁלֹשָׁה יָמִים קֹדֶם לְשַׁבָּת, בִּזְמַן שֶׁהוּא הוֹלֵךְ לְמָקוֹם רָחוֹק. אֲבָל אִם מְבַקֵּשׁ לִפְרֹשׁ כְּמוֹ מִצּוֹר לְצִידוֹן, מֻתָּר לוֹ לִפְרֹשׁ אֲפִלּוּ בְּעֶרֶב שַׁבָּת. מִפְּנֵי שֶׁהַדָּבָר יָדוּעַ, שֶׁהוּא יָכוֹל לֵילֵךְ מִבְּעוֹד יוֹם. בְּמַה דְּבָרִים אֲמוּרִים, בִּשְׁלוּחֵי הָרְשׁוּת. וְאִם הָיָה שְׁלִיחַ מִצְוָה, מֻתָּר לוֹ לִפְרֹשׁ בְּכָל יוֹם שֶׁיִּרְצֶה. לָמָּה מִפְּנֵי שֶׁהוּא שְׁלִיחַ מִצְוָה, וּשְׁלִיחַ מִצְוָה הוֹחֶה אֶת הַשַּׁבָּת. וְכֵן אַתְּ מוֹצֵא בְּסֵכָּה, שֶׁשָּׁנִינוּ, שְׁלוּחֵי מִצְוָה פְּטוּרִין מִן הַסֻּכָּה. שֶׁאֵין לְךָ חָבִיב לִפְנֵי הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא כִּשְׁלִיחַ מִצְוָה, שֶׁהוּא מִשְׁתַּלֵּחַ לַעֲשׂוֹת מִצְוָה וְנוֹתֵן נַפְשׁוֹ כְּדֵי שֶׁיְּצִלִיחַ בִּשְׁלִיחוּתוֹ. וְאֵין לְךָ בְּנֵי אָדָם שֶׁנִּשְׁתַּלְּחוּ לַעֲשׂוֹת מִצְוָה וְנוֹתְנִין נַפְשָׁם לְהַצְלִיחַ בִּשְׁלִיחוּתָן, כְּאוֹתָן שְׁנֵי שְׁלוּחִים שֶׁשָּׁלַח יְהוֹשֻׁעַ בִּן נוּן, שֶׁנֶּאֱמַר: וַיִּשְׁלַח יְהוֹשֻׁעַ בִּן נוּן וְגוֹ' (יהושע ב, א). וּמִי הָיוּ. שְׁנֵי רַבּוֹתֵינוּ, אֵלּוּ פִּנְחָס וְכָלֵב, וְהָלְכוּ וְנָתְנוּ נַפְשָׁם וְהִצְלִיחוּ בִּשְׁלִיחוּתָם. מַהוּ חֶרֶשׁ לֵאמֹר מְלַמֵּד, שֶׁעָשׂוּ עַצְמָן קַדָּרִין, וְהָיוּ צוֹוְחִין וְאוֹמְרִים: חֲרֵי קְדֵרוֹת, כָּל מִי שֶׁרוֹצֶה יָבֹא וְיִקָּנֶה. כָּל כָּךְ לָמָּה. שֶׁלֹּא יַרְגִּישׁ בָּהֶן אָדָם. לְכָךְ כְּתִיב חֶרֶשׁ, קְרִי בֵּיהּ חֶרֶס, כְּדֵי שֶׁלֹּא יֹאמְרוּ בְּנֵי אָדָם מְרַגְּלִים. וַיֵּלְכוּ בֵּית אִשָּׁה זוֹנָה וּשְׁמָהּ רָחָב וַיִּשְׁכְּבוּ שָׁמָּה (שם). עָמְדָה וְקִבְּלָה אוֹתָן. הִרְגִּישׁ בָּהֶן מֶלֶךְ יְרִיחוֹ וְשָׁמַע שֶׁבָּאוּ לַחְפֹּר אֶת כָּל הָאָרֶץ, שֶׁנֶּאֱמַר: וַיֵּאָמֶר לַמֶּלֶךְ יְרִיחוֹ לֵאמֹר הִנֵּה אֲנָשִׁים וְגוֹ' (שם פסוק ב) כֵּיוָן שֶׁהָלְכוּ לְבַקְּשָׁם, מֶה עָשְׂתָה רָחָב, נָטְלָה אוֹתָם לְהַטְמִינָם. אָמַר לָהּ פִּנְחָס, אֲנִי כֹּהֵן, וְהַכֹּהֲנִים נִמְשָׁלוּ לַמַּלְאָכִים, שֶׁנֶּאֱמַר: כִּי שִׂפְתֵי כֹהֵן יִשְׁמְרוּ דַּעַת וְתוֹרָה יְבַקְּשׁוּ מִפִּיהוּ כִּי מַלְאַךְ ה' צְבָאוֹת הוּא (מלאכי ב, ז). וְהַמַּלְאָךְ רוֹצֶה נִרְאֶה, רוֹצֶה אֵינוֹ נִרְאֶה. וְכֵן הַנְּבִיאִים נִמְשְׁלוּ לַמַּלְאָכִים. שֶׁכָּךְ הוּא אָמַר בְּמֹשֶׁה, וַיִּשְׁלַח מַלְאָךְ וַיּוֹצִיאֵנוּ (במדבר כ, טז). וְכִי מַלְאָךְ הָיָה, וַהֲלֹא מֹשֶׁה הָיָה. אֶלָּא מִכָּאן, שֶׁהַנְּבִיאִים נִקְרְאוּ מַלְאָכִים. וְכֵן הוּא אוֹמֵר, וַיַּעַל מַלְאָךְ ה' מִן הַגִּלְגָּל אֶל הַבּוֹכִים, וַיֹּאמֶר אֶעֱלֶה אֶתְכֶם מִמִּצְרַיִם וְגוֹ' (שופטים ב, א). וַהֲלֹא פִּנְחָס הָיָה. אֶלָּא מִכָּאן, שֶׁנִּקְרְאוּ הַנְּבִיאִים מַלְאָכִים. וְכֵן אַתְּ מוֹצֵא בְּאִשְׁתּוֹ שֶׁל מָנוֹחַ, שֶׁאָמְרָה, אִישׁ הָאֱלֹהִים בָּא אֵלַי וּמַרְאֵהוּ כְּמַרְאֵה מַלְאַךְ הָאֱלֹהִים נוֹרָא (שם יג, ו). וְכֵן הוּא אוֹמֵר, וַיֹּאמֶר חַגַּי מַלְאַךְ ה' בְּמַלְאֲכוּת ה' לָעָם לֵאמֹר (חגי א, יג). הָא לָמַדְתָּ, שֶׁנִּקְרְאוּ הַנְּבִיאִים מַלְאָכִים. וְכֵן הוּא אוֹמֵר. וַיְהִיוּ מַלְעִיבִים בְּמַלְאֲכֵי הָאֱלֹהִים וּבוֹזִים דְּבָרָיו (דה"ב, לו). לְפִיכָךְ אָמַר לָהּ פִּנְחָס, אֲנִי כֹּהֵן, כְּשֶׁאֲנִי רוֹצֶה נִרְאֶה, וּכְשֶׁאֲנִי רוֹצֶה אֵינִי נִרְאֶה. וּמִנַּיִן שֶׁלֹּא הִטְמִינָה אֶלָּא לְכָלֵב. שֶׁנֶּאֱמַר: וַתִּקַּח הָאִשָּׁה אֶת שְׁנֵי הָאֲנָשִׁים וַתִּצְפְּנוֹ (יהושע ב, ד). וְתִצְפְּנֵם אֵינוֹ אוֹמֵר כָּאן, אֶלָּא וַתִּצְפְּנוֹ. לְלַמֶּדְךָ, כַּמָּה נָתְנוּ עַצְמָן שְׁנֵי צַדִּיקִים אֵלּוּ לַעֲשׂוֹת שְׁלִיחוּתָן. אֲבָל שְׁלוּחִין שֶׁשָּׁלַח מֹשֶׁה, הָיוּ רְשָׁעִים. מִנַּיִן, מִמַּה שֶׁקָּרְאוּ בָּעִנְיָן וְהָאֲנָשִׁים אֲשֶׁר שָׁלַח מֹשֶׁה לָתוּר אֶת הָאָרֶץ, וַיָּשׁוּבוּ וַיָּלִינוּ עָלָיו אֶת כָּל הָעֵדָה לְהוֹצִיא דִּבָּה עַל הָאָרֶץ. הֱוֵי, שְׁלַח לְךָ אֲנָשִׁים.

ב **שְׁלַח** לְךָ אֲנָשִׁים. זֶה שֶׁאָמַר הַכָּתוּב: אֶשְׁתּוֹלְלוּ אַבִּירֵי לֵב נָמוּ שְׁנָתָם וְלֹא מָצְאוּ כָל אַנְשֵׁי חַיִל יְדֵיהֶם (תהלים עו, ו). אֶשְׁתּוֹלְלוּ אַבִּירֵי לֵב, אֵלּוּ מֹשֶׁה וְאַהֲרֹן, שֶׁשָּׁלְחוּ הַמַּרְגְּלִים וּבָאוּ וְאָמְרוּ לָשׁוֹן הָרַע עַל הָאָרֶץ, וְלֹא הָיוּ יוֹדְעִין מַה לַּעֲשׂוֹת, אֶלָּא אַף מֹשֶׁה וְאַהֲרֹן נִתְרַשְּׁלוּ יָדָם. מִיָּד עָמַד כָּלֵב וְשִׁתֵּק כָּל אוֹתָן הָאוּכְלֹסִין, שֶׁנֶּאֱמַר: וַיַּהַס כָּלֵב אֶת הָעָם אֶל מֹשֶׁה. עָמַד לוֹ עַל הַסַּפְסָל וְהָיָה מְשַׁתְּקָן, וְאוֹמֵר הַסּוּ הַסּוּ, וְהֵם שׁוֹתְקִין לִשְׁמֹעַ מִמֶּנּוּ. אָמַר לָהֶן, טוֹבָה הָאָרֶץ מְאֹד מְאֹד. אָמַר לוֹ הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא לְמֹשֶׁה, טוֹבָה גְּדוֹלָה אֲנִי מַחֲזִיק לְכָלֵב, שֶׁנֶּאֱמַר: זוּלָתִי כָּלֵב בֶּן יְפֻנֶּה (דברים א, לו). מַהוּ זוּלָתִי, זֶה לָזֶה אוֹתִי יִתֵּר וְיֶתֶר מִשִּׁשִּׁים מִכֶּם. אַתֶּם לֹא מְצָאתֶם יְדֵיכֶם, אֶלָּא נִתְרַשַּׁלְתֶּם. לָכֵן נֶאֱמַר, אֶשְׁתּוֹלְלוּ אַבִּירֵי לֵב. כָּל כָּךְ לָמָּה. לְפִי שֶׁהָיוּ שְׁלוּחִים טְפֹשִׁין. עַלֵּיהֶם אָמַר שְׁלֹמֹה, מְקַצֶּה רַגְלַיִם חָמָס שׁוֹתֶה, שׁוֹלֵחַ דְּבָרִים בְּיַד כְּסִיל (משלי כו, ו).

ג **שְׁלַח** לְךָ אֲנָשִׁים. רַבִּי אֶחָא הַגָּדוֹל פָּתַח, יֶבֶשׁ חָצִיר נָבֵל צִיץ, וּדְבַר אֱלֹהֵינוּ יָקוּם לְעוֹלָם (ישעיה מ, ח). מָשָׁל לְמָה הַדָּבָר דּוֹמֶה. לַמֶּלֶךְ שֶׁהָיָה לוֹ אוֹהֵב, וְהִתְנָה עִמּוֹ וְאוֹמֵר לוֹ: בֹּא וְלֵךְ עִמִּי וַאֲנִי נוֹתֵן לְךָ מַתָּנָה. הָלַךְ עִמּוֹ וָמֵת. אָמַר הַמֶּלֶךְ לִבְנוֹ שֶׁל אוֹהֲבוֹ, אַף עַל פִּי שֶׁמֵּת אָבִיךָ, אֲנִי חוֹזֵר בִּי מִמַּתָּנָה שֶׁאָמַרְתִּי לְתֵת לוֹ, בּוֹא וְטֹל אוֹתָהּ. הַמֶּלֶךְ, זֶה מֶלֶךְ מַלְכֵי הַמְּלָכִים הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא. אוֹהֵב, זֶה אַבְרָהָם, שֶׁנֶּאֱמַר: זֶרַע אַבְרָהָם אוֹהֲבִי (שם מא, ח). אָמַר לוֹ הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא, בּוֹא לְךָ עִמִּי, שֶׁנֶּאֱמַר: לֶךְ לְךָ מֵאַרְצְךָ וְגוֹ' (בראשית יב, א). הִתְנָה עִמּוֹ שֶׁהוּא נוֹתֵן לוֹ בְּמַתָּנָה אֶת אֶרֶץ כְּנַעַן, שֶׁנֶּאֱמַר: קוּם הִתְהַלֵּךְ בָּאָרֶץ וְגוֹ' (שם יג, יז). וְכֵן הוּא אוֹמֵר, כִּי אֶת כָּל הָאָרֶץ וְגוֹ' (שם פסוק טו). מֵת אַבְרָהָם וְיִצְחָק וְיַעֲקֹב. אָמַר לוֹ הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא לְמֹשֶׁה, אַף עַל פִּי שֶׁמֵּתוּ הָאָבוֹת, הִתְנֵיתִי עִמָּהֶן לִתֵּן לָהֶם אֶת הָאָרֶץ, אֵינִי חוֹזֵר בִּי, אֶלָּא שְׁלַח לְךָ אֲנָשִׁים. הֱוֵי, וּדְבַר אֱלֹהֵינוּ יָקוּם לְעוֹלָם.

ד **שְׁלַח** לְךָ אֲנָשִׁים. זֶה שֶׁאָמַר הַכָּתוּב: כַּחֹמֶץ לַשִּׁנַּיִם וְכָעָשָׁן לָעֵינָיִם, כֵּן הֶעָצֵל לְשׁוֹלְחָיו (משלי י, כו). גִּבּוֹרִים הָיוּ הַמְּרַגְּלִים שֶׁהָיוּ מוֹצִיאִים לָשׁוֹן הָרַע עַל הָאָרֶץ, שֶׁנֶּאֱמַר: וַיַּדִּרְכוּ אֶת לְשׁוֹנָם, קַשְׁתָּם שֶׁקֶר וְגוֹ' (ירמיה ט, ב). מָשָׁל לְמָה הַדָּבָר דּוֹמֶה, לֶעָשִׁיר שֶׁהָיָה לוֹ בֶּרֶם. כְּשֶׁהָיָה רוֹאֶה שֶׁהַיַּיִן יָפֶה, הוּא הָיָה אוֹמֵר, הַכְנִיסוּ אֶת הַיַּיִן בְּבֵיתִי. וּכְשֶׁהָיָה רוֹאֶה שֶׁהַיַּיִן נַעֲשָׂה חֹמֶץ, הָיָה אוֹמֵר, הַכְנִיסוּ אֶת הַיַּיִן בְּבָתֵּיכֶם. אַף כָּךְ הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא, כְּשֶׁרָאָה הַזַּקִנִים מַעֲשֵׂיהֶם

כְּשֵׁרִים, קָרָא אוֹתָם לִשְׁמוֹ שֶׁנֶּאֱמַר: אֶסְפָּה לִי שִׁבְעִים אִישׁ (במדבר יא, טז). וּכְשֶׁרָאָה אֶת הַמְרַגְּלִים שֶׁהֵן עַתִּידִין לַחְטֹא וּלְהוֹצִיא לָשׁוֹן הָרַע עַל הָאָרֶץ, קָרָא אוֹתָם לִשְׁמוֹ שֶׁל מֹשֶׁה, שֶׁנֶּאֱמַר: שְׁלַח לְךָ אֲנָשִׁים. שְׁלַח לְךָ אֲנָשִׁים. זֶה שֶׁאָמַר הַכָּתוּב: מְקַצֶּה רַגְלַיִם חָמָס שׁוֹתֶה. שׁוֹלֵחַ דְּבָרִים בְּיַד כְּסִיל (משלי כו, ו). וְכִי כְּסִילִים הָיוּ הַמְרַגְּלִים. וַהֲלֹא כְּבָר נֶאֱמַר, שְׁלַח לְךָ אֲנָשִׁים. וְכָל מָקוֹם שֶׁנֶּאֱמַר בּוֹ אֲנָשִׁים, בְּנֵי אָדָם צַדִּיקִים הֵן. מִנַּיִן, שֶׁכֵּן הוּא אוֹמֵר, וַיֹּאמֶר מֹשֶׁה אֶל יְהוֹשֻׁעַ בְּחַר לָנוּ אֲנָשִׁים (שמות יז, ט). וְכֵן הוּא אוֹמֵר, וְהָאִישׁ בִּימֵי שָׁאוּל זָקֵן בָּא בָּאֲנָשִׁים (ש״א יז, יב). וְכֵן הוּא אוֹמֵר, וְנָתַתָּ לַאֲמָתְךָ זֶרַע אֲנָשִׁים (שם א, יא). וְלָאֵלּוּ אַתְּ קוֹרֵא כְּסִילִים, שׁוֹלֵחַ דְּבָרִים בְּיַד כְּסִיל. אֵלּוּ לֹא נִקְרְאוּ כְּסִילִים, אֶלָּא עַל שֶׁהוֹצִיאוּ דִּבַּת הָאָרֶץ, שֶׁנֶּאֱמַר: וּמוֹצִיא דִּבָּה הוּא כְּסִיל (משלי י, יח). אַף עַל פִּי כֵן בְּנֵי אָדָם גְּדוֹלִים הָיוּ וְעָשׂוּ עַצְמָן כְּסִילִים. עֲלֵיהֶם מֹשֶׁה אוֹמֵר, כִּי דוֹר תַּהְפּוּכוֹת הֵמָּה בָּנִים לֹא אֵמוּן בָּם (דברים לב, כ). שֶׁאִלּוּ נִבְחֲרוּ מִכָּל יִשְׂרָאֵל עַל פִּי הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא, וְעַל פִּי מֹשֶׁה. שֶׁכֵּן הוּא אוֹמֵר, וַיִּיטַב בְּעֵינַי הַדָּבָר, וָאֶקַּח מִכֶּם שְׁנֵים עָשָׂר אֲנָשִׁים, אִישׁ אֶחָד לַשָּׁבֶט (שם א, כג). וּמִנַּיִן אַתָּה אוֹמֵר, שֶׁהָיוּ צַדִּיקִים. שֶׁהֲרֵי מֹשֶׁה לֹא רָצָה לִשְׁלֹחָם מִדַּעַת עַצְמוֹ, שֶׁנִּמְלַךְ בְּהַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא עַל כָּל אֶחָד וְאָמַר פְּלוֹנִי מִשֶּׁבֶט פְּלוֹנִי. וְאָמַר לוֹ: רְאוּיִם הֵם. מִנַּיִן שֶׁאָמַר לוֹ הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא לְמֹשֶׁה, רְאוּיִם הֵם. שֶׁנֶּאֱמַר: וַיִּשְׁלַח אוֹתָם מֹשֶׁה מִמִּדְבַּר פָּארָן עַל פִּי ה׳. וְאַחֲרֵי כֵן לְסוֹף אַרְבָּעִים יוֹם נֶהְפְּכוּ וְעָשׂוּ כָּל אוֹתָהּ צָרָה, וְהֵן גָּרְמוּ לְאוֹתוֹ הַדּוֹר שֶׁיִּלְקֶה אוֹתָהּ הַמַּכָּה, שֶׁנֶּאֱמַר: כִּי דוֹר תַּהְפּוּכוֹת הֵמָּה (שם לב, כ), שֶׁנִּבְרְרוּ צַדִּיקִים. לָכֵן נֶאֱמַר: שְׁלַח לְךָ אֲנָשִׁים, וְאֵלֶּה שְׁמוֹת הָאֲנָשִׁים.

ה **וַיָּבֹא** אַחֵר, שְׁלַח לְךָ אֲנָשִׁים. מַה כְּתִיב לְמַעְלָה מִן הָעִנְיָן, וַתְּדַבֵּר מִרְיָם וְאַהֲרֹן בְּמֹשֶׁה (במדבר יב, א). וְאַחֲרֵי כֵן, שְׁלַח לְךָ אֲנָשִׁים. זֶה שֶׁאָמַר הַכָּתוּב: לֹא יָדְעוּ וְלֹא יָבִינוּ כִּי טָח מֵרְאוֹת עֵינֵיהֶם מֵהַשְׂכִּיל לִבָּתָם (ישעיה מד, יח). מָה רָאָה לוֹמַר אַחַר מַעֲשֵׂה מִרְיָם שְׁלַח לְךָ אֲנָשִׁים. אֶלָּא שֶׁהָיָה צָפוּי לִפְנֵי הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא, שֶׁיִּהְיוּ בָּאִין וְאוֹמְרִין לָשׁוֹן הָרַע עַל הָאָרֶץ. אָמַר הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא, לֹא יִהְיֶה לָהֶם פְּתִחוֹן פֶּה לוֹמַר, לֹא הֵיִינוּ יוֹדְעִים עִנְיָן שֶׁל לָשׁוֹן הָרַע מַה הוּא. לְפִיכָךְ סָמַךְ הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא הָעִנְיָן הַזֶּה לָזֶה, כְּדֵי שֶׁיֵּדְעוּ הַכֹּל עִנְיָנוֹ שֶׁל לָשׁוֹן הָרַע. שֶׁאִם בִּקְּשׁוּ לוֹמַר לָשׁוֹן הָרַע, יְהוּ מִסְתַּכְּלִין מַה נַּעֲשָׂה בְּמִרְיָם. אַף עַל פִּי כֵן לֹא רָצוּ לִלְמֹד. לְכָךְ נֶאֱמַר: לֹא יָדְעוּ וְלֹא יָבִינוּ. לְכָךְ כָּתַב הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא שִׁלּוּחֵי הַמְרַגְּלִים אַחַר מַעֲשֵׂה מִרְיָם. חֲוֵי, לֹא יָדְעוּ וְלֹא יָבִינוּ, כִּי טָח מֵרְאוֹת וְגוֹ׳. דָּבָר אַחֵר, שְׁלַח לְךָ אֲנָשִׁים, אַף עַל פִּי שֶׁאָמַר הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא לְמֹשֶׁה שְׁלַח לְךָ אֲנָשִׁים, לֹא הָיְתָה מִן הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא שְׁיָּלְכוּ. לָמָּה, שֶׁכְּבָר אָמַר לָהֶם הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא, שִׁבְחָהּ שֶׁל אֶרֶץ יִשְׂרָאֵל, שֶׁנֶּאֱמַר: כִּי ה׳ אֱלֹהֶיךָ מְבִיאֲךָ אֶל אֶרֶץ טוֹבָה (דברים ח, ז). וְעַד שֶׁהֵן בְּמִצְרַיִם אָמַר לָהֶם: וַאֲרַד לְהַצִּילוֹ מִיַּד מִצְרַיִם וְגוֹ׳ (שמות ג, ח). וְהַכָּתוּב אוֹמֵר, וַה׳ הוֹלֵךְ לִפְנֵיהֶם יוֹמָם (שם יג, כא). וּמַה הוּא אָמַר שְׁלַח לְךָ אֲנָשִׁים. אֶלָּא יִשְׂרָאֵל הֵן בִּקְּשׁוּ דְּבָרִים הַלָּלוּ. שֶׁבְּשָׁעָה שֶׁהִגִּיעוּ אֶל הַתְּחוּמִים, אָמַר לָהֶם הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא, רְאֵה נָתַן ה׳ אֱלֹהֶיךָ לְפָנֶיךָ אֶת הָאָרֶץ עֲלֵה רֵשׁ וְגוֹ׳ (דברים א, כא). בְּאוֹתָהּ שָׁעָה נִתְקָרְבוּ כָּל יִשְׂרָאֵל לִפְנֵי מֹשֶׁה, שֶׁנֶּאֱמַר: וַתִּקְרְבוּן אֵלַי כֻּלְּכֶם (שם פסוק כב). זֶה שֶׁאָמַר עֶזְרָא, וְלֹא שָׁמְעוּ אֶל מִצְוֹתֶיךָ, וַיְמָאֲנוּ לִשְׁמֹעַ וְלֹא זָכְרוּ נִפְלְאוֹתֶיךָ (נחמיה ט, טז-יז). וְכֵן הוּא אוֹמֵר, וַאֲרוֹן בְּרִית ה׳ נוֹסֵעַ לִפְנֵיהֶם דֶּרֶךְ שְׁלֹשֶׁת יָמִים (במדבר י, לג). וְהֵם אָמְרוּ, נִשְׁלְחָה אֲנָשִׁים לְפָנֵינוּ וְיַחְפְּרוּ לָנוּ אֶת הָאָרֶץ (דברים א, כב), שֶׁלֹּא הֶאֱמִינוּ. וְכֵן דָּוִד אוֹמֵר, לֹא שָׁמְרוּ בְּרִית אֱלֹהִים, וּבְתוֹרָתוֹ מֵאֲנוּ לָלֶכֶת (תהלים עח, י). רַבִּי יְהוֹשֻׁעַ אוֹמֵר, מָשָׁל לְמַה יִשְׂרָאֵל דּוֹמִין. לְמֶלֶךְ שֶׁזִּמֵּן לִבְנוֹ אִשָּׁה נָאָה בַּת טוֹבִים וַעֲשִׁירָה. אָמַר לֵיהּ הַמֶּלֶךְ, זִמַּנְתִּי לְךָ אִשָּׁה נָאָה בַּת טוֹבִים וַעֲשִׁירָה שֶׁאֵין כְּמוֹתָהּ בָּעוֹלָם. אָמַר לוֹ הַבֵּן, אֵלֵךְ וְאֶרְאֶה אוֹתָהּ. שֶׁלֹּא הָיָה מַאֲמִין בְּאָבִיו. מִיָּד הַקָּשָׁה הַדָּבָר וְהֵרַע לְאָבִיו. אָמַר אָבִיו, מָה אֶעֱשֶׂה. אִם אוֹמַר לוֹ, אֵינִי מַרְאֶה אוֹתָהּ לְךָ, עַכְשָׁו הוּא אוֹמֵר, כְּעוּרָה הִיא, לְפִיכָךְ לֹא רָצָה לְהַרְאוֹתָהּ. לַסּוֹף אָמַר לֵיהּ: רְאֵה אוֹתָהּ וְתֵדַע שֶׁלֹּא כְּזַבְתִּי לְךָ. וּבְשָׁבִיל שֶׁלֹּא הֶאֱמִינָתְךָ בִּי, קוֹנָם שֶׁאֵין אַתָּה רוֹאֶה אוֹתָהּ בְּבֵיתְךָ, אֶלָּא לְבִנְךָ אֲנִי נוֹתְנָהּ. וְכָךְ הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא אָמַר לְיִשְׂרָאֵל, טוֹבָה הָאָרֶץ, וְלֹא הֶאֱמִינוּ, אֶלָּא אָמְרוּ, נִשְׁלְחָה אֲנָשִׁים לְפָנֵינוּ. אָמַר הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא, אִם מְעַכֵּב אֲנִי עֲלֵיהֶם, הֵם אוֹמְרִים: לֹא טוֹבָה הָאָרֶץ, וּלְכָךְ לֹא הֶרְאָה אוֹתָהּ לָנוּ. אֶלָּא יִרְאוּ אוֹתָהּ, וּבִשְׁבוּעָה שֶׁאֵין אֶחָד מֵהֶם נִכְנָס לְתוֹכָהּ, אֶלָּא לִבְנֵיהֶם, שֶׁנֶּאֱמַר: אִם יִרְאוּ אֶת הָאָרֶץ אֲשֶׁר נִשְׁבַּעְתִּי לַאֲבֹתָם. וְאוֹמֵר: וְטַפְּכֶם אֲשֶׁר אֲמַרְתֶּם לָבַז יִהְיֶה הֵם יְבוֹאוּ וְגוֹ׳. כֵּיוָן שֶׁאָמְרוּ לְמֹשֶׁה נִשְׁלְחָה אֲנָשִׁים לְפָנֵינוּ, הִתְחִיל מֹשֶׁה עוֹמֵד וְתוֹהֶא, אָמַר, אִי אֶפְשָׁר לִי לַעֲשׂוֹת דָּבָר עַד שֶׁאֶפְלֹךְ בְּהַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא. הָלַךְ מֹשֶׁה וְנִמְלַךְ, וְאָמַר לֵיהּ: כָּךְ וְכָךְ בָּנֶיךָ מְבַקְּשִׁים. אָמַר לוֹ הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא, מֹשֶׁה, אֵין זוֹ תְּחִלָּה לָהֶם. עַד שֶׁהֵן בְּמִצְרַיִם הִלְעִיגוּ לִי, שֶׁנֶּאֱמַר: זוֹ לַעְגָם בְּאֶרֶץ מִצְרַיִם (הושע ז, טז), לְמוּדִים הֵם בְּכָךְ. לְכָךְ אֵינִי צָרִיךְ, שֶׁהֲרֵי כְּתִיב: יָדַע מַה בַּחֲשׁוֹכָא וּנְהוֹרָא עִמֵּהּ וְגוֹ׳ (דניאל ב, כב). אָמַר לוֹ הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא, יוֹדֵעַ אֲנִי מַה הֵן אוֹמְרִים: אֶלָּא אִם בַּקָּשְׁתָּ, שְׁלַח לְךָ אֲנָשִׁים, לְךָ לְעַצְמְךָ. מִנַּיִן, שֶׁכֵּן כְּתִיב: אֵלֶּה שְׁמוֹת הָאֲנָשִׁים אֲשֶׁר שָׁלַח מֹשֶׁה לָתוּר אֶת הָאָרֶץ.

ו **וַיִּקְרָא** מֹשֶׁה לְהוֹשֵׁעַ בִּן נוּן יְהוֹשֻׁעַ. מָה רָאָה מֹשֶׁה לְהוֹסִיף עַל שְׁמוֹ שֶׁל יְהוֹשֻׁעַ יו״ד. אֶלָּא כְּלֵב נָטַל שְׂכָרוֹ מִן הָאָרֶץ, שֶׁנֶּאֱמַר: וְלוֹ אֶתֵּן אֶת הָאָרֶץ אֲשֶׁר דָּרַךְ בָּהּ (דברים א, לו). וִיהוֹשֻׁעַ נָטַל שְׂכַר עֲשֶׂרֶת הַשְּׁבָטִים, שֶׁנִּתְוַסֵּף עַל שְׁמוֹ יו״ד עָשָׂר, שֶׁנֶּאֱמַר: וַיִּקְרָא מֹשֶׁה לְהוֹשֵׁעַ בִּן נוּן יְהוֹשֻׁעַ. דָּבָר אַחֵר, כֵּיוָן שֶׁרָאָה מֹשֶׁה שֶׁהָיוּ הַמְרַגְּלִים רְשָׁעִים הַרְבֵּה, אָמַר לִיהוֹשֻׁעַ, יָהּ יוֹשִׁיעֲךָ מִן הַדּוֹר הָרַע הַזֶּה. אֵלֶּה שְׁמוֹת הָאֲנָשִׁים. מֶה הָיוּ שְׁמוֹתָם. סְתוּר בֶּן מִיכָאֵל, נַחְבִּי בֶּן וָפְסִי, גְּאוּאֵל בֶּן מָכִי. יֵשׁ בְּנֵי אָדָם שֶׁשְּׁמוֹתֵיהֶם כְּעוּרִים וּמַעֲשֵׂיהֶם כְּעוּרִים, שְׁמוֹתֵיהֶם נָאִים וּמַעֲשֵׂיהֶם נָאִים, שְׁמוֹתֵיהֶם נָאִים וּמַעֲשֵׂיהֶם כְּעוּרִים, שְׁמוֹתֵיהֶם כְּעוּרִים וּמַעֲשֵׂיהֶם נָאִים. שְׁמוֹתֵיהֶם נָאִים וּמַעֲשֵׂיהֶם כְּעוּרִים, זֶה יִשְׁמָעֵאל וְעֵשָׂו. יִשְׁמָעֵאל, שׁוֹמֵעַ אֵל. עֵשָׂו, עוֹשֶׂה רְצוֹן עוֹשָׂיו. שְׁמוֹתֵיהֶם כְּעוּרִים וּמַעֲשֵׂיהֶם נָאִים, אֵלּוּ עוֹלֵי גוֹלָה, בְּנֵי בַרְקוֹס בְּנֵי סִיסְרָא בְּנֵי תָמַח (עזרא ב, נג), וּבָנוּ בֵּית הַמִּקְדָּשׁ. שְׁמוֹתֵיהֶם כְּעוּרִים וּמַעֲשֵׂיהֶם כְּעוּרִים, אֵלּוּ הַמְרַגְּלִים. מַה

כְּתִיב בָּהֶם, סָתוּר, שֶׁפָּתְרוּ אֵל מִן הָעוֹלָם. נַחְבִּי, שֶׁהֶחְבִּיא אֶת דְּבָרָיו. שְׁמוֹתֵיהֶם נָאִים וּמַעֲשֵׂיהֶם נָאִים, אֶלּוּ הַשָּׁבָטִים. וַיֹּאמֶר אֲלֵיהֶם עֲלוּ זֶה בַּנֶּגֶב. עֲלוּ, שֶׁהֵם עוֹלִים. וַיִּשְׁלַח אוֹתָם מֹשֶׁה לָתוּר אֶת אֶרֶץ כְּנַעַן וַיֹּאמֶר אֲלֵיהֶם עֲלוּ זֶה בַּנֶּגֶב וַעֲלִיתֶם אֶת הָהָר. לָמָּה בְּנֶגֶב. שֶׁכֵּן דֶּרֶךְ הַתַּגָּרִים עוֹשִׂין, וּמַרְאִין אֶת הַפְּסֹלֶת תְּחִלָּה, וְאַחֲרֵי כֵן מַרְאִין אֶת הַשֶּׁבַח. וּרְאִיתֶם אֶת הָאָרֶץ מַה הִיא. ג׳ פְּעָמִים אָמַר לָהֶם וּמָה הָאָרֶץ לָמָּה. בָּרִאשׁוֹן אָמַר לָהֶם: וּרְאִיתֶם אֶת הָאָרֶץ. אָמַר לָהֶם: הֱיוּ מִסְתַּכְּלִים בָּאָרֶץ, יֵשׁ אֶרֶץ מְגַדֶּלֶת גִּבּוֹרִים, וְיֵשׁ אֶרֶץ מְגַדֶּלֶת חַלָּשִׁים, וְיֵשׁ אֶרֶץ מְגַדֶּלֶת אוּכְלֵסִין, וְיֵשׁ אֶרֶץ מְמַעֶטֶת אוּכְלֵסִים. כָּךְ פְּקָדָם, וְאֶת הָעָם הַיּוֹשֵׁב עָלֶיהָ הֶחָזָק הוּא הֲרָפָה, וּמָה הָאָרֶץ אֲשֶׁר הוּא יוֹשֵׁב בָּהּ הֲטוֹבָה הִיא אִם רָעָה וְגוֹ׳. מִנַּיִן אַתֶּם יוֹדְעִים כֹּחָם, הַבְּמַחֲנִים אִם בְּמִבְצָרִים. אִם בְּמַחֲנִים הֵם שְׁרוּיִם, הֵם גִּבּוֹרִים וּבוֹטְחִים עַל כֹּחָם. אִם בְּמִבְצָרִים, חַלָּשִׁים הֵם וְלִבָּם רַךְ. וּמָה הָאָרֶץ הַשְּׁמֶנָה הִיא, אִם פֵּרוֹתֶיהָ קַלִּים אִם שְׁמֵנִים. אָמַר לָהֶם: הִסְתַּכְּלוּ בָּאֲבָנִים וּבַצְּרוֹרוֹת שֶׁלָּהּ, אִם שֶׁל צוּנְמָא הֵם, הֵם שְׁמֵנִים. אִם שֶׁל חָרָסִים הֵן, הֵם רָזִים. וְהַיָּמִים יְמֵי בִכּוּרֵי עֲנָבִים. מִכָּאן אָמְרוּ, אֵין תְּקוּפַת תַּמּוּז בְּלֹא תְּאֵנִים וַעֲנָבִים.

ז וַיַּעֲלוּ וַיְתֻרוּ אֶת הָאָרֶץ. כֵּיצַד, כְּשֶׁהָיוּ נִכְנָסִין לָעִיר וְהַדֶּבֶר נוֹגֵף אֶת הַגְּדוֹלִים וּמִתְעַסְּקִין בְּנֵי הָעִיר בִּקְבוּרָתוֹ, וְהָיוּ נִכְנָסִין וּבְרִיָּה לֹא הָיְתָה רוֹאָה אוֹתָן, לְכָךְ אָמְרוּ, הָאָרֶץ אֲשֶׁר עָבַרְנוּ בָהּ לָתוּר אוֹתָהּ אֶרֶץ אוֹכֶלֶת יוֹשְׁבֶיהָ הִיא. בַּנִּסִּים שֶׁהָיָה עוֹשֶׂה לָהֶם הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא, בּוֹ הוֹצִיאוּ דִּבָּה. וַיַּעֲלוּ בַּנֶּגֶב וַיָּבֹא עַד חֶבְרוֹן וְשָׁם אֲחִימַן שֵׁשַׁי וְתַלְמָי, שֶׁהָיוּ גִּבּוֹרִים עַד מְאֹד, שֶׁנֶּאֱמַר: אֲשֶׁר אַתָּה יָדַעְתָּ וְאַתָּה שָׁמַעְתָּ וְגוֹ׳ (דברים ט, ב). אָמַר רַבִּי בְּרֶכְיָה הַכֹּהֵן בְּרַבִּי, מָצְאוּ שְׁלֹשָׁה בְּנֵי עֲנָק, שֶׁנֶּאֱמַר: וְשָׁם אֲחִימַן שֵׁשַׁי וְתַלְמָי. לָמָּה נִקְרָא שְׁמוֹ אֲחִימַן. שֶׁהָיָה אוֹמֵר, אֲחִי, מֵאַיִן יָבֹא עָלַי שׁוּם אָדָם. שֵׁשַׁי, שֶׁהָיָה בָּרִיא כְּשֵׁישׁ. תַּלְמָי, שֶׁהָיָה חָזָק וְעוֹשֶׂה תְּלָמִים בָּאָרֶץ. יְלִידֵי הָעֲנָק, שֶׁהָיָה עוֹנֵק אֶת הַחַמָּה. כְּשֶׁרָאוּ אוֹתָם מְרַגְּלִים נִתְיָרְאוּ. מִיָּד הָלְכוּ וְאָמְרוּ, כִּי חָזָק הוּא מִמֶּנּוּ. אָמַר רַבִּי שִׁמְעוֹן בֶּן לָקִישׁ, הִקִּישָׁן כִּלְפֵי מַעְלָן, וּבְאוֹתוֹ הֶעָוֹן נִגְזַר עֲלֵיהֶם גְּזֵרוֹת קָשׁוֹת. מָה הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא אוֹמֵר לִירְמְיָה, לֵךְ וֶאֱמֹר לָהֶן, אֵין אַתֶּם יוֹדְעִים מַה הוֹצֵאתֶם מִפִּיכֶם, שֶׁנֶּאֱמַר: לְקוֹל הֲמֻלָּה גְּדוֹלָה הִצִּית אֵשׁ עָלֶיהָ וְרָעוּ דָּלְיוֹתָיו (ירמיה יא, טז). לְקוֹל הֲמֻלָּה שֶׁאֲמַרְתֶּם, מַה גְּרַמְתֶּם לְעַצְמְכֶם, הִצִּית אֵשׁ עָלֶיהָ, יוֹם לְשָׁנָה יוֹם לְשָׁנָה תְּשִׂאוּ אֶת עֲוֹנוֹתֵיכֶם. אָמְרוּ, וַנְּהִי בְעֵינֵינוּ כַּחֲגָבִים. אָמַר הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא, וַתְּרֹתִי עָלֶיהָ. אֶלָּא, וְכֵן הָיִינוּ בְּעֵינֵיהֶם, מַקְפִּיד אֲנִי. וְכִי יוֹדְעִים הֱיִיתֶם מָה עָשִׂיתִי אִתְּכֶם בְּעֵינֵיהֶם. מִי יֹאמַר לָכֶם, שֶׁלֹּא הֱיִיתֶם בְּעֵינֵיהֶם כְּמַלְאָכִים. מַה גָּרְמוּ לַעֲצְמָן. בְּמִסְפַּר הַיָּמִים אֲשֶׁר תַּרְתֶּם אֶת הָאָרֶץ אַרְבָּעִים שָׁנָה. לֹא דַיָּם כָּךְ, אֶלָּא שֶׁלֹּא נִכְנְסוּ לָאָרֶץ. אָמַר לָהֶם הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא לְיִשְׂרָאֵל, בָּעוֹלָם הַזֶּה, עַל יְדֵי שֶׁהָיוּ שְׁלוּחֵי בָּשָׁר וָדָם, נִגְזַר עֲלֵיהֶם שֶׁלֹּא יִכָּנְסוּ לָאָרֶץ. אֲבָל לָעוֹלָם הַבָּא, אֲנִי מְשַׁלֵּחַ לָכֶם מַלְאָכִי פְּתֹאם וַיַּפְנֶה דֶּרֶךְ לְפָנַי, שֶׁנֶּאֱמַר: וּפִתְאֹם יָבֹא אֶל הֵיכָלוֹ וְגוֹ׳ (מלאכי ג, א).

ח וְחָבְרוֹן שֶׁבַע שָׁנִים נִבְנְתָה לִפְנֵי צֹעַן מִצְרַיִם. לְהוֹדִיעֲךָ שִׁבְחָהּ שֶׁל אֶרֶץ, שֶׁהַפְּסֹלֶת שֶׁבָּהּ מְשֻׁבָּח הַרְבֵּה יוֹתֵר מֵאֶרֶץ מִצְרַיִם. שִׁבְעָה שֻׁנָּחֲלוּ בְּנֵי נֹחַ אֶת הָעוֹלָם אַחַר דּוֹר הַמַּבּוּל, הֵם בָּנוּ עִירָם בְּמָקוֹם הַפְּסֹלֶת תְּחִלָּה וְלֹא בְּמָקוֹם הַשֶּׁבַח, אֶלָּא בָּחֲרוּ הַפְּסֹלֶת שֶׁל אֶרֶץ יִשְׂרָאֵל. וְחֶבְרוֹן פְּסֹלֶת שֶׁל אֶרֶץ יִשְׂרָאֵל. וְצֹעַן מִצְרַיִם הִיא טוֹבָה שֶׁבְּאֶרֶץ מִצְרַיִם, וְזוֹ קָדְמָה לָהּ שֶׁבַע שָׁנִים. וְאִם תֹּאמַר, לֹא מִי שֶׁבָּנָה זוֹ בָּנָה זוֹ. הוּא הַדּוֹר הוּא הַמִּשְׁפָּחָה, שֶׁנֶּאֱמַר: וּבְנֵי חָם, כּוּשׁ וּמִצְרַיִם הִיא טוֹבָה שֶׁבְּאֶרֶץ מִצְרַיִם, וְזוֹ קָדְמָה לָהּ שֶׁבַע שָׁנִים. וְאִם תֹּאמַר, לֹא מִי שֶׁבָּנָה זוֹ בָּנָה זוֹ. הוּא הַדּוֹר הוּא הַמִּשְׁפָּחָה, שֶׁנֶּאֱמַר: וּבְנֵי חָם, כּוּשׁ וּמִצְרַיִם וּפוּט וּכְנַעַן (בראשית י, ו). וְעָמְדוּ וּבָנוּ זוֹ לִפְנֵי זוֹ, וְחֶבְרוֹן שֶׁבַע שָׁנִים נִבְנְתָה לִפְנֵי צֹעַן מִצְרַיִם. אָדָם אֶחָד בָּנָאן, וּמִפְּסֹלֶת שֶׁל רֹאשׁוֹן בָּנָה הַשֵּׁנִיָּה. וַיָּבֹאוּ עַד נַחַל אֶשְׁכּוֹל. לֹא רָצוּ לִטֹּל פֵּרוֹת אֶרֶץ יִשְׂרָאֵל. אִלּוּלֵי כָּלֵב שֶׁשָּׁלַף אֶת חַרְבּוֹ וְיָרַד לִפְנֵיהֶם וְאָמַר לָהֶם אִם אֵין אָנוּ נוֹטְלִין אוֹ אַתֶּם הוֹרְגִים אוֹתִי אוֹ אֲנִי הוֹרֵג אֶתְכֶם לֹא הָיוּ נוֹטְלִין. לְפִיכָךְ נֶאֱמַר, אִם לֹא הָאָרֶץ אֲשֶׁר דָּרְכָה רַגְלְךָ בָהּ לְךָ תִּהְיֶה לְנַחֲלָה (יהושע יד, ט). וַיִּשָּׁאוּהוּ בַּמּוֹט בִּשְׁנַיִם, אֵין פָּחוֹת מִשְּׁנֵי מוֹטוֹת, לְפִי שֶׁאֵינוֹ אוֹמֵר בַּמּוֹט שְׁנַיִם, אֶלָּא בִּשְׁנַיִם. וְיֵשׁ אוֹמְרִים: שְׁלֹשָׁה. בַּמּוֹט, אֶחָד בִּשְׁנַיִם, חֲרֵי שְׁלֹשָׁה. וְכַמָּה הָיָה מַשּׂוֹי בְּיַד כָּל אֶחָד וְאֶחָד. צֵא וּלְמַד מֵאֲבָנִים שֶׁנָּטְלוּ מִן הַיַּרְדֵּן, שֶׁנֶּאֱמַר: וְאֵת שְׁתֵּים עֶשְׂרֵה הָאֲבָנִים הָאֵלֶּה אֲשֶׁר לָקְחוּ מִן הַיַּרְדֵּן הֵקִים יְהוֹשֻׁעַ בַּגִּלְגָּל (שם ד, כ). כַּמָּה שִׁעוּרָהּ שֶׁל כָּל אֶחָד וְאֶחָד מֵהֶן. מַשְׁאוֹי אַרְבָּעִים סְאָה. מִכָּאן אַתְּ לָמֵד לְאוֹתוֹ אֶשְׁכּוֹל, אָדָם הַנּוֹשֵׂא מַשְׁאוֹי לַעֲצְמוֹ וּמַגְבִּיהַּ סְאָה, אִם מִגְבִּיהַּ עָלָיו חֲבֵרוֹ, נוֹשֵׂא סְאָתַיִם. נוֹשֵׂא עִם חֲבֵרוֹ, נוֹשֵׂא שָׁלֹשׁ, חֲרֵי מִכָּאן חֲוֵי מְחַשֵּׁב. וַיָּשׁוּבוּ מִתּוּר הָאָרֶץ מִקֵּץ אַרְבָּעִים יוֹם. וַהֲלֹא אַתְּ מוֹצֵא שֶׁהָלְכוּ דֶּרֶךְ אַרְבָּעִים יוֹם מִן הַדָּרוֹם לַצָּפוֹן, וּלְאַרְבָּעִים יוֹם הָיוּ מְהַלְּכִין אֶת כֻּלָּהּ. אֶלָּא שֶׁגִּלּוּי הָיָה לִפְנֵי הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא, שֶׁהֵן בָּאִין וְאוֹמְרִין לָשׁוֹן הָרַע וְנִגְזַר עַל אוֹתוֹ הַדּוֹר שָׁנִים שֶׁל צָרָה, יוֹם לְשָׁנָה יוֹם לְשָׁנָה תְּשָׂאוּ אֶת עֲוֹנוֹתֵיכֶם אַרְבָּעִים שָׁנָה, וְקִפֵּץ הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא לִפְנֵיהֶם אֶת הַדֶּרֶךְ.

ט לַמָּקוֹם הַהוּא קָרָא נַחַל אֶשְׁכּוֹל. זֶה שֶׁאָמַר הַכָּתוּב: מַגִּיד מֵרֵאשִׁית אַחֲרִית וּמִקֶּדֶם אֲשֶׁר לֹא נַעֲשׂוּ (ישעיה מו, י), שֶׁהַכֹּל הָיָה צָפוּי לִפְנֵי הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא. אֶשְׁכּוֹל אוֹהֲבוֹ שֶׁל אַבְרָהָם הָיָה, וְנִקְרָא אֶשְׁכּוֹל, עַל אוֹדוֹת הָאֶשְׁכּוֹל שֶׁעֲתִידִים יִשְׂרָאֵל לִכְרֹת מִמְּקוֹמוֹ. וַיֵּלְכוּ וַיָּבֹאוּ אֶל מֹשֶׁה וְאֶל אַהֲרֹן וְגוֹ׳, וַיְסַפְּרוּ לוֹ וַיֹּאמְרוּ, בָּאנוּ אֶל הָאָרֶץ אֲשֶׁר שְׁלַחְתָּנוּ וְגוֹ׳, אֶפֶס כִּי עַז הָעָם. כָּךְ דַּרְכָּם שֶׁל מְסַפְּרֵי לָשׁוֹן הָרַע, פּוֹתְחִין בְּטוֹבָה וּמַשְׁלִימִין בְּרָעָה. עָמֶלֶק יוֹשֵׁב בָּאָרֶץ. מָה רָאוּ לִפְתֹּחַ בַּעֲמָלֵק. מָשָׁל לְמָה הַדָּבָר דּוֹמֶה. לְתִינוֹק שֶׁפָּרַח וְלָקָה בִּרְצוּעָה. כְּשֶׁמְּבַקְּשִׁין לְהַפְחִידוֹ, מַזְכִּירִין לוֹ הָרְצוּעָה שֶׁלָּקָה בָּהּ. כָּךְ הָיָה עֲמָלֵק רְצוּעָה רָעָה לְיִשְׂרָאֵל. וּמָה רָאָה לֵישֵׁב לוֹ עַל הַסֶּפֶר עַל דֶּרֶךְ כְּנִיסָתָן שֶׁל יִשְׂרָאֵל לָאָרֶץ. אֶלָּא כָּךְ צוָּהוּ עֲשׂוֹ זְקֵנוֹ לְקַדְּמָן לְדַרְכָּךְ. וְעָקַר מִמְּקוֹמוֹ וְיָשַׁב לוֹ בְּדַרְכָּךְ, שֶׁנֶּאֱמַר: וַיֵּרֶד הָעֲמָלֵקִי וְהַכְּנַעֲנִי הַיֹּשֵׁב בָּהָר הַהוּא (במדבר יד, מה). וְהַכְּנַעֲנִי יוֹשֵׁב עַל הַיָּם, אֵלּוּ הַגִּבּוֹרִים יוֹשְׁבִין עַל הַדֶּרֶךְ וְעַל יַד הַיַּרְדֵּן. כָּךְ נִתְכַּוְּנוּ הַמְּרַגְּלִים לִשְׁבֹּר לִבָּן שֶׁל יִשְׂרָאֵל, שֶׁנֶּאֱמַר: וַיָּנִיאוּ אֶת לֵב בְּנֵי יִשְׂרָאֵל.

י **וַיַּהַס** כָּלֵב אֶת הָעָם. שֶׁבִּתְחִלָּה אָמַר לָהֶם אֲנִי עִמָּכֶם בְּעֵצָה אַחַת, וּבְלִבּוֹ הָיָה לוֹמַר אֱמֶת, שֶׁנֶּאֱמַר: וָאָשִׁב אוֹתוֹ דָּבָר כַּאֲשֶׁר עִם לְבָבִי, וְאַחַי אֲשֶׁר עָלוּ עִמִּי הִמְסִיו (יהושע יד, ז-ח). וְכֵן הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא מֵעִיד עָלָיו, שֶׁנֶּאֱמַר: וְעַבְדִּי כָלֵב עֵקֶב הָיְתָה רוּחַ אַחֶרֶת וְגוֹ׳. כְּשֶׁבָּאוּ הַמְרַגְּלִים, אָמְרוּ, נֶאֱמָן עָלֵינוּ כָּלֵב. מִיָּד עָמַד עַל הַסַּפְסָל וְשִׁתֵּק אֶת כָּל יִשְׂרָאֵל, שֶׁהָיוּ מִסְיחִים עַל מֹשֶׁה. וַיַּהַס כָּלֵב אֶת הָעָם אֶל מֹשֶׁה. וְהֵן הָיוּ סְבוּרִין שֶׁהָיָה אוֹמֵר לָשׁוֹן הָרַע, לְפִיכָךְ שָׁתְקוּ. פָּתַח וְאָמַר, עָלֹה נַעֲלֶה וְיָרַשְׁנוּ אוֹתָהּ כִּי יָכוֹל נוּכַל לָהּ. מִיָּד כְּשֶׁשָּׁמְעוּ כֵּן, חָלְקוּ כְּנֶגְדּוֹ וְאָמְרוּ, לֹא נוּכַל לַעֲלוֹת אֶל הָעָם כִּי חָזָק הוּא מִמֶּנּוּ, וַיּוֹצִיאוּ דִּבַּת הָאָרֶץ אֲשֶׁר תָּרוּ אוֹתָהּ.

יא **וַתִּשָּׂא** כָּל הָעֵדָה וַיִּתְּנוּ אֶת קוֹלָם. זֶה שֶׁאָמַר הַכָּתוּב: דִּבְרֵי נִרְגָּן כְּמִתְלַהֲמִים, וְהֵם יָרְדוּ חַדְרֵי בָטֶן (משלי יח, ח). דְּבָרִים שֶׁנִּרְגְּנוּ הַמְרַגְּלִים אַחַר הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא, גָּרְמוּ לָהֶם צָרָה גְּדוֹלָה. שֶׁאִלּוּ לֹא שָׁמְעוּ לַמְרַגְּלִים, לֹא הָיוּ לוֹקִין עִמָּהֶם, אֶלָּא שֶׁהִשְׁלִימוּ אַחֲרֵיהֶן, שֶׁנֶּאֱמַר: וַתַּרְגְּנוּ בְאָהֳלֵיכֶם (דברים א, כז). מַהוּ וַתַּרְגְּנוּ. תַּרְתֶּם גְּנוּת אֶרֶץ יִשְׂרָאֵל, שֶׁקָּרָאָהּ הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא אֶרֶץ טוֹבָה. מָשָׁל לְמִי שֶׁהָיָה אוֹהֵב לַמֶּלֶךְ, וְהַמֶּלֶךְ בּוֹרֵר מָנָה יָפָה לָתֵת לוֹ. וְעָמַד אֶחָד וְאָמַר לְאוֹהֲבוֹ שֶׁהִיא רָעָה, אֵינוֹ אוֹמֵר, לֹא כְּבַדְתָּ לְאוֹהֲבְךָ יָפֶה.

יב **וַתִּשָּׂא** כָּל הָעֵדָה וְגוֹ׳. זֶה שֶׁאָמַר הַכָּתוּב: נָתְנָה עָלַי בְּקוֹלָהּ עַל כֵּן שָׂנֵאתִיהָ (ירמיה יב, ח), אוֹתוֹ קוֹל שֶׁבָּכִיתֶם, גָּרַם לָכֶם לִלְקוֹת בְּשׁוֹנְאִים. וְעַל אוֹתוֹ הַדּוֹר אָמַר יְשַׁעְיָה, בְּיוֹם נִטְעֵךְ תְּשַׂגְשְׂגִי וּבַבֹּקֶר זַרְעֵךְ תַּפְרִיחִי (ישעיה יז, יא), בַּיּוֹם שֶׁאָמַר לִיטַע אֶתְכֶם בָּאָרֶץ, עֲשִׂיתֶם סִיגִים. וּבַבֹּקֶר זַרְעֵךְ תַּפְרִיחִי, עַד שֶׁלֹּא בָא הַשָּׁרָב, פָּרַחְתְּ. נֵד קָצִיר בְּיוֹם נַחֲלָה (שם), בַּיּוֹם שֶׁאָמַרְתִּי לִתֵּן לָכֶם נַחֲלַת אֲבוֹתֵיכֶם, עֲשִׂיתֶם קָלוֹן בָּעוֹלָם. וּכְאֵב אָנוּשׁ (שם), זוֹ הַפֵּרָעָנִיּוּת שֶׁנִּטַּלְתֶּם יֵרָשָׁה לְדוֹרוֹת, שֶׁבָּכוּ הָעֵדָה בְּלֵיל תִּשְׁעָה בָּאָב, וְאָמַר לָהֶם הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא, אַתֶּם בְּכִיתֶם בְּכִיָּה שֶׁל חִנָּם לְפָנַי, אֲנִי אֶקְבַּע לָכֶם לַיְלָה זוֹ בְּכִיָּה לְדוֹרוֹת. וּמִן אוֹתָהּ שָׁעָה נִגְזְרָה עַל בֵּית הַמִּקְדָּשׁ שֶׁיֶּחֱרַב, וְעַל יִשְׂרָאֵל שֶׁיִּגְלוּ בֵּין אֻמּוֹת הָעוֹלָם. שֶׁכֵּן הוּא אוֹמֵר, וַיִּשָּׂא יָדוֹ לָהֶם לְהַפִּיל אוֹתָם בַּמִּדְבָּר, וּלְהַפִּיל זַרְעָם בַּגּוֹיִם וּלְזָרוֹתָם בָּאֲרָצוֹת (תהלים קו, כו-כז), נְשִׂיאוּת יָד כְּנֶגֶד נְשִׂיאוּת קוֹל. וַיִּלְּנוּ עַל מֹשֶׁה וְעַל אַהֲרֹן כָּל בְּנֵי יִשְׂרָאֵל וְיֹאמְרוּ אֲלֵיהֶם כָּל הָעֵדָה, אִלּוּ סַנְהֶדְרָאוֹת. לוּ מַתְנוּ בְּאֶרֶץ מִצְרַיִם אוֹ בַּמִּדְבָּר הַזֶּה. מָשָׁל לְמֶלֶךְ שֶׁעָלָה אָדָם אֶחָד לַבִּימָה שֶׁלּוֹ לָדוּן, הוֹצִיא דָּבָר אֶחָד מִפִּיו בְּמַה שֶׁחִיֵּב אֶת עַצְמוֹ. הֵנִיחַ הַמֶּלֶךְ הָאלוֹגִין וְחִיְּבוֹ מִפִּיו, וְאָמַר לֵיהּ: בַּדִּין שֶׁהוֹצֵאתָ מִפִּיךָ, בּוֹ אֲנִי דָּנְךָ, וְהֵא לְךָ כְּמוֹ שֶׁאָמַרְתָּ. אַף כָּךְ אָמַר לָהֶם הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא, בַּמִּדְבָּר הַזֶּה יִפְּלוּ פִּגְרֵיכֶם וְגוֹ׳. חַי אֲנִי נְאֻם ה׳ אִם לֹא כַּאֲשֶׁר דִּבַּרְתֶּם בְּאָזְנָי. הִתְחִילוּ לוֹמַר, וְלָמָּה ה׳ מֵבִיא אוֹתָנוּ אֶל הָאָרֶץ הַזֹּאת לִנְפֹּל בַּחֶרֶב וְגוֹ׳, וַיֹּאמְרוּ אִישׁ אֶל אָחִיו נִתְּנָה רֹאשׁ וְנָשׁוּבָה מִצְרַיְמָה, וַיִּפֹּל מֹשֶׁה וְאַהֲרֹן עַל פְּנֵיהֶם, וִיהוֹשֻׁעַ בִּן נוּן וְכָלֵב בֶּן יְפֻנֶּה וְגוֹ׳, וַיֹּאמְרוּ אֶל כָּל עֲדַת בְּנֵי יִשְׂרָאֵל וְגוֹ׳, אִם חָפֵץ בָּנוּ ה׳ וְגוֹ׳, אַךְ בַּה׳ וְגוֹ׳. אָמְרוּ לָהֶם, אֵין אַתֶּם נֶאֱמָנִים עָלֵינוּ. אַחֵינוּ חוֹשְׁשִׁין בָּנוּ יוֹתֵר מִכֶּם, שֶׁנֶּאֱמַר: אָנָּה אֲנַחְנוּ עוֹלִים אַחֵינוּ הֵמַסּוּ וְגוֹ׳ (דברים א, כח). וַיֹּאמְרוּ כָּל הָעֵדָה לִרְגֹּם וְגוֹ׳. וּמִי הֵם, מֹשֶׁה וְאַהֲרֹן. וּכְבוֹד ה׳ נִרְאָה, מְלַמֵּד, שֶׁהָיוּ זוֹרְקִין אֲבָנִים וְהֶעָנָן מְקַבְּלָן. וַיֹּאמֶר ה׳ אֶל מֹשֶׁה עַד אָנָה יְנַאֲצוּנִי הָעָם הַזֶּה וְעַד אָנָה לֹא יַאֲמִינוּ בִּי. אָמַר הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא, שְׁתֵּי צָרוֹת שֶׁצָּרוֹתִי מִפְּנֵיהֶם. חַיֵּיכֶם, שֶׁסּוֹפְכֶם לִצְוֹחַ בְּשִׁבְעִבּוּד אַרְבַּע מַלְכֻיּוֹת, שֶׁנֶּאֱמַר: עַד אָנָה ה׳ תִּשְׁכָּחֵנִי נֶצַח, עַד אָנָה תַּסְתִּיר אֶת פָּנֶיךָ מִמֶּנִּי, עַד אָנָה אָשִׁית עֵצוֹת בְּנַפְשִׁי וְגוֹ׳, עַד אָנָה יָרוּם אוֹיְבִי עָלָי (תהלים יג, ב-ג). צָוַחְתִּי, עַד מָתַי לָעֵדָה הָרָעָה הַזֹּאת. סוֹפְכֶם לִצְוֹחַ, וְנַפְשִׁי נִבְהֲלָה מְאֹד וְגוֹ׳ (שם ו, ד).

יג **וַיֹּאמֶר** ה׳ אֶל מֹשֶׁה עַד אָנָה יְנַאֲצֵנִי הָעָם הַזֶּה. זֶה שֶׁאָמַר הַכָּתוּב: וַתִּפְרְעוּ כָל עֲצָתִי (משלי א, כה), כָּל הַטּוֹבָה אֲשֶׁר יָעַצְתִּי עֲלֵיכֶם, קִלְקַלְתֶּם וּבִטַּלְתֶּם אוֹתָהּ. מִתְּחִלָּה, וְאֵרֵד לְהַצִּילוֹ מִיַּד מִצְרַיִם (שמות ג, ח), בְּאַלְפֵי אֲלָפִים וְרִבֵּי רְבָבוֹת שֶׁל מַלְאָכִים יָרַדְתִּי בִּשְׁבִילְכֶם, וְהָיִיתִי מוֹסֵר לְכָל אֶחָד וְאֶחָד שְׁנֵי מַלְאָכִים. רַבִּי יוֹחָנָן אוֹמֵר, אֶחָד חוֹגֵר זֵינוֹ וְאֶחָד נוֹתֵן עֲטָרָה בְּרֹאשׁוֹ. רַב הוּנָא אָמַר, פּוּרְפּוּרְיָא הִלְבִּישָׁם וְשָׂם הַמִּפְרָשׂ חָקוּק עֲלֵיהֶם. כָּל הַיָּמִים שֶׁהָיָה בְּיָדָם, לֹא הָיָה דָּבָר רַע נוֹגֵעַ בָּהֶם וְלֹא מַלְאָךְ וְלֹא דָּבָר אַחֵר. וּכְשֶׁחָטְאוּ, אָמַר לָהֶם מֹשֶׁה, הוֹרֵד עֶדְיְךָ (שם לג, ה). בְּאוֹתָהּ שָׁעָה, וַיִּשְׁמַע הָעָם אֶת הַדָּבָר הָרַע הַזֶּה (שם פסוק ד). וּכְתִיב: וַיִּתְנַצְּלוּ בְּנֵי יִשְׂרָאֵל אֶת עֶדְיָם מֵהַר חוֹרֵב (שם פסוק ו). מֶה עָשָׂה הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא. הֵבִיא מַלְאַךְ הַמָּוֶת וְאָמַר לוֹ: כָּל הָעוֹלָם בִּרְשׁוּתְךָ, חוּץ מֵאֲמָה זוֹ שֶׁאֵין לְךָ רְשׁוּת בָּהּ. רָאָה עֵצָה שֶׁיָּעַץ הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא עֲלֵיהֶם, שֶׁיִּהְיוּ חַיִּים וְקַיָּמִים, שֶׁנֶּאֱמַר: וְאַתֶּם הַדְּבֵקִים בַּה׳ אֱלֹהֵיכֶם, חַיִּים כֻּלְּכֶם הַיּוֹם (דברים ד, ד). וְכֵן הוּא אוֹמֵר, וְהַמִּכְתָּב מִכְתַּב אֱלֹהִים הוּא, חָרוּת עַל הַלּוּחוֹת (שמות לב, טז). מַאי חָרוּת. אָמַר רַבִּי יְהוּדָה, חֵרוּת מִן הַמַּלְכֻיּוֹת. רַבִּי נְחֶמְיָה אוֹמֵר, חֵרוּת מִמַּלְאַךְ הַמָּוֶת. וּרְאוּ עֵצָה שֶׁיָּעַץ הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא עֲלֵיהֶם. מִיָּד קִלְקְלוּ אֶת הָעֵצָה אַחַר אַרְבָּעִים יוֹם. לָכֵן נֶאֱמַר: וַתִּפְרְעוּ כָל עֲצָתִי. וְעַל זֶה נֶאֱמַר, עַד אָנָה יְנַאֲצֵנִי. אָמַר מֹשֶׁה, וְשָׁמְעוּ כִּי אַתָּה ה׳ בְּקֶרֶב הָעָם הַזֶּה וְגוֹ׳. מָה אֻמּוֹת הָעוֹלָם אוֹמְרִים. אֱלֹהֵי כְּנַעַן הֵם קָשִׁים מֵאֱלֹהֵי מִצְרַיִם. אֱלֹהֵי מִצְרַיִם שֶׁקֶר. אֲבָל שֶׁל כְּנַעַן, בַּעֲלֵי כֹּחַ הֵם. וְאָמְרוּ אֶל יוֹשֵׁב הָאָרֶץ הַזֹּאת וְגוֹ׳, מִבִּלְתִּי יְכֹלֶת ה׳. שֶׁלֹּא יֹאמְרוּ הָאֻמּוֹת, לְאַלּוּ שֶׁקָּרָאם בְּנֵי בְכוֹרִי, הוּא מְכֹלֶּה כָּךְ, מִבִּלְתִּי יְכֹלֶת ה׳ לַהֲבִיאָם. אָמַר מֹשֶׁה, אַתָּה אוֹמֵר, אַכֶּנּוּ בַּדֶּבֶר וְאוֹרִשֶׁנּוּ. וַאֲנִי אוֹמֵר, סְלַח נָא. אַכֶּנּוּ בַּדֶּבֶר וְאוֹרִשֶׁנּוּ. אָמַר מֹשֶׁה, רִבּוֹנוֹ שֶׁל עוֹלָם, הַבֵּט לִבְרִית אֲבוֹתָם שֶׁנִּשְׁבַּעְתָּ לָהֶם, שֶׁתַּעֲמִיד מֵהֶם מְלָכִים וְנְבִיאִים וְכֹהֲנִים. אָמַר לוֹ הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא, וְאֵין אַתָּה מִבְּנֵיהֶם, אֶעֱשֶׂה אוֹתְךָ לְגוֹי גָּדוֹל וְעָצוּם וָרָב מִמֶּנּוּ. כֵּיוָן שֶׁרָאָה מֹשֶׁה כָּךְ, עָמַד וּבָא לְפָנָיו בְּמִדָּה אַחֶרֶת, וַיֹּאמֶר מֹשֶׁה אֶל ה׳, וְשָׁמְעוּ מִצְרַיִם וְגוֹ׳, וְאָמְרוּ אֶל יוֹשֵׁב הָאָרֶץ הַהִיא, יֹאמְרוּ, שֶׁלֹּא הָיָה בּוֹ כֹּחַ לָזוּז אוֹתָם. אָמַר

לוֹ: וַהֲלֹא רָאוּ נִסִּים וּגְבוּרוֹת שֶׁעָשִׂיתִי לָהֶם בְּמִצְרַיִם וְעַל הַיָּם, וְהֵיאַךְ יֹאמְרוּ, מִבִּלְתִּי יְכֹלֶת ה׳ לְהָבִיא אֶת הָעָם הַזֶּה, עַכְשָׁו יֹאמְרוּ, לִפְנֵי מֶלֶךְ אֶחָד הָיָה יָכֹל לַעֲמֹד, לִפְנֵי שִׁלשִׁים וְאֶחָד מְלָכִים לֹא הָיָה יָכֹל לַעֲמֹד. רִבּוֹן הָעוֹלָמִים, עֲשֵׂה בִּשְׁבִילְךָ, וְעַתָּה יִגְדַּל נָא כֹּחַ ה׳, תְּנֵצַח מִדַּת רַחֲמִים לְמִדַּת הַדִּין, כַּאֲשֶׁר דִּבַּרְתָּ לֵאמֹר. אֲנִי אָמַרְתִּי לְפָנֶיךָ, בְּאֵיזוֹ מִדָּה אַתָּה דָּן אֶת עוֹלָמְךָ, שֶׁנֶּאֱמַר: הוֹדַעֲנִי נָא אֶת דְּרָכֶךָ (שמות לג, יג). וּמִדַּת הַדִּין הַעֲבִירָהּ מִמֶּנִּי, שֶׁנֶּאֱמַר: וַיַּעֲבֹר ה׳ עַל פָּנָיו וַיִּקְרָא (שם לד, ו). אוֹתָהּ הַמִּדָּה שֶׁאָמַרְתָּ לִי, קֵיֵּם, יִגְדַּל נָא כֹּחַ ה׳ וְגוֹ׳, ה׳, ה׳ אֵל רַחוּם וְחַנּוּן (שם), סְלַח נָא לַעֲוֹן הָעָם הַזֶּה. קִבֵּל הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא אֶת דְּבָרָיו וְהוֹדָה לוֹ, שֶׁנֶּאֱמַר: וַיֹּאמֶר ה׳ סָלַחְתִּי כִדְבָרֶיךָ, שֶׁכֵּן עֲתִידִין אֻמּוֹת הָעוֹלָם לוֹמַר כְּדִבָּרֶיךָ. וְאוּלָם חַי אֲנִי, אִם יִרְאוּ הָאֲנָשִׁים הָעוֹלִים מִמִּצְרַיִם מִבֶּן עֶשְׂרִים שָׁנָה וָמַעְלָה, בֵּין שֶׁהָיָה עִמָּהֶם בְּעֵצָה בֵּין שֶׁלֹּא הָיָה עִמָּהֶם בְּעֵצָה, לֹא נִכְנַס. פָּחוֹת מִבֶּן עֶשְׂרִים שָׁנָה וְלֹא הֵבִיא שִׁתֵּי שְׂעָרוֹת, אִם הָיָה עִמָּהֶם בְּעֵצָה, לֹא הָיָה נִכְנָס. וְאַף עַל פִּי כֵן לֹא מֵת אֶחָד מֵהֶם פָּחוֹת מִשִּׁשִּׁים שָׁנָה. בֹּא וּרְאֵה מַה בֵּין צַדִּיקִים לִרְשָׁעִים, כְּעִנְיָן שֶׁנֶּאֱמַר: וְשַׁבְתֶּם וּרְאִיתֶם בֵּין וְגוֹ׳ (מלאכי ג, יח). מָשָׁל לְמָה הַדָּבָר דּוֹמֶה. לַמַּטְרוֹנִיתָא שֶׁהָיְתָה לָהּ שִׂפְחָה, וְהָלַךְ בְּעָלָהּ לִמְדִינַת הַיָּם. כָּל הַלַּיְלָה הָיְתָה אוֹמֶרֶת שִׂפְחָתָהּ לְאוֹתָהּ מַטְרוֹנָא, אֲנִי נָאָה מִמֵּךְ, וְהַמֶּלֶךְ אוֹהֵב אוֹתִי יוֹתֵר מִמֵּךְ. אָמְרָה לָהּ אוֹתָהּ מַטְרוֹנִיתָא, יָבֹא הַבֹּקֶר תֵּדַע מִי נָאָה אוֹ מִי שֶׁאוֹהֵב הַמֶּלֶךְ. אַף כָּךְ אֻמּוֹת הָעוֹלָם אוֹמְרִים לְיִשְׂרָאֵל, אֲנַחְנוּ מַעֲשֵׂינוּ יָפִין וּבָנוּ חֻפַּץ הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא. לְכָךְ אָמַר יְשַׁעְיָה, יָבֹא הַבֹּקֶר וְנֵדַע בְּמִי חֻפַּץ הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא, שֶׁנֶּאֱמַר: אָמַר שׁוֹמֵר אָתָא בֹקֶר וְגַם לָיְלָה (ישעיה כא, יב). יָבֹא הָעוֹלָם הַבָּא שֶׁנִּקְרֵאת בֹּקֶר וְאָנוּ יוֹדְעִים, שֶׁנֶּאֱמַר: וְשַׁבְתֶּם וּרְאִיתֶם בֵּין צַדִּיק לָרָשָׁע (מלאכי ג, יח). כְּתִיב: אַף הֶבֶל בְּנֵי אָדָם כָּזָב בְּנֵי אִישׁ (תהלים סב, י), אָמַר רַבִּי חִיָּא בְּשֵׁם רַבִּי לֵוִי, כָּל הֲבָלִים שֶׁיִּשְׂרָאֵל עוֹשִׂין כָּל יְמוֹת הַשָּׁנָה. בְּמֹאזְנַיִם לַעֲלוֹת (שם), הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא מוֹחֵל לָהֶם בְּמַזַּל מֹאזְנַיִם בְּחֹדֶשׁ תִּשְׁרֵי, שֶׁנֶּאֱמַר: כִּי בַּיּוֹם הַזֶּה יְכַפֵּר עֲלֵיכֶם (ויקרא טז, ל).

יד **וַיְדַבֵּר** ה׳ אֶל מֹשֶׁה לֵאמֹר, דַּבֵּר אֶל בְּנֵי יִשְׂרָאֵל וְגוֹ׳. יְלַמְּדֵנוּ רַבֵּנוּ, כַּמָּה דְּבָרִים הָאָב חַיָּב לַעֲשׂוֹת לַבֵּן. כָּךְ שָׁנוּ רַבּוֹתֵינוּ, חֲמִשָּׁה דְּבָרִים הָאָב חַיָּב לַעֲשׂוֹת לַבֵּן, לָמוּל אוֹתוֹ, וּלְלַמְּדוֹ תּוֹרָה, וְלִפְדּוֹתוֹ, וּלְלַמְּדוֹ אֻמָּנוּת, וּלְהַשִּׂיאוֹ אִשָּׁה. הָאָב, זֶה הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא. וְהַבֵּן, אֵלּוּ יִשְׂרָאֵל. כְּמוֹ שֶׁהָאָב חַיָּב לָמוּל אֶת בְּנוֹ, כָּךְ הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא מָל אֶת יִשְׂרָאֵל עַל יְדֵי יְהוֹשֻׁעַ, שֶׁנֶּאֱמַר: וַיַּעַשׂ לוֹ וְגוֹ׳ (יהושע ה, ג). מָה הָאָב לְפְדּוֹת אֶת בְּנוֹ, אַף הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא פָּדָה אֶת יִשְׂרָאֵל, שֶׁנֶּאֱמַר: וּמִי כְעַמְּךָ יִשְׂרָאֵל, גּוֹי אֶחָד בָּאָרֶץ, אֲשֶׁר הָלְכוּ אֱלֹהִים לִפְדּוֹת לוֹ לְעָם (דה״א יז, כא). לְלַמְּדוֹ תּוֹרָה, שֶׁנֶּאֱמַר: וְלִמַּדְתֶּם אֹתָם אֶת בְּנֵיכֶם לְדַבֵּר בָּם (דברים יא, יט). אַף הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא לִמֵּד תּוֹרָה לְיִשְׂרָאֵל, דִּכְתִיב: אֲנִי ה׳ אֱלֹהֶיךָ מְלַמֶּדְךָ לְהוֹעִיל מַדְרִיכְךָ (ישעיה מח, יז). לְאַמֻּנּוּת. אַף הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא לִמֵּד אֶת הַמִּצְוֹת לְיִשְׂרָאֵל, שֶׁנֶּאֱמַר: אֵלֶּה הַמִּצְוֹת אֲשֶׁר צִוָּה ה׳ (ויקרא כז, לד). לְהַשִּׂיאוֹ אִשָּׁה, שֶׁכֵּן הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא אָמַר לְבָנַי נֹחַ, פְּרוּ וּרְבוּ. וּמָה הָאָב זָקוּק לְבָנוֹ לְהַאֲכִילוֹ וּלְהַשְׁקוֹתוֹ, לְרַחְצוֹ וּלְסוּכוֹ וּלְהַלְבִּישׁוֹ, כָּךְ עָשָׂה הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא לְיִשְׂרָאֵל, שֶׁנֶּאֱמַר: וְאֶרְחָצֵךְ בַּמַּיִם וְאֶשְׁטֹף דָּמַיִךְ וַאֲלִבְּשֵׁךְ רִקְמָה וְאֶנְעֲלֵךְ תָּחַשׁ (יחזקאל טז, ט-י). לְהַאֲכִילוֹ, שֶׁנֶּאֱמַר: וְלֶחֶמִי אֲשֶׁר נָתַתִּי לָךְ וְגוֹ׳ (יחזקאל טז, יט). לְהַשְׁקוֹתוֹ, שֶׁנֶּאֱמַר: עַלֵי בְאֵר עֲנוּ לָהּ (במדבר כא, יז). מָה הָאָב נוֹתֵן לִבְנוֹ נְכָסָיו, אַף הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא עָשָׂה כָּךְ לְיִשְׂרָאֵל, שֶׁנֶּאֱמַר: וָאֶתֵּן לָךְ אֶרֶץ חֶמְדָּה נַחֲלַת צְבִי צִבְאוֹת גּוֹיִם (ירמיה ג, יט). וּכְשֵׁם שֶׁהָאָב כּוֹתֵב נְכָסָיו לִבְנוֹ וְאַף בְּנוֹ חַיָּב לְהַעֲלוֹת לוֹ דּוֹרוֹן, וְכָךְ הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא אוֹמֵר לְיִשְׂרָאֵל, כִּי תְּבֹאוּ אֶל אֶרֶץ מוֹשְׁבוֹתֵיכֶם אֲשֶׁר אֲנִי נוֹתֵן לָכֶם וַעֲשִׂיתֶם עוֹלָה לַה׳. כָּךְ פָּתַח בּוֹ רַבִּי תַּנְחוּם בַּר אַבָּא בְּשֵׁם רַבִּי חֲנִינָא, אָבִיו שֶׁל רַבִּי אַחָא, הַפָּרָשָׁה הַזּוֹ, שֶׁל נְסָכִים הִיא, שֶׁנֶּאֱמַר: אוֹ לָאַיִל תַּעֲשֶׂה מִנְחָה סֹלֶת, וְיַיִן לְנָסֵךְ חֲצִי הַהִין, חֲרֵי הִיא שֶׁל נְסָכִים. וּמִכָּאן וָאֵילָךְ הַחַלָּה, שֶׁנֶּאֱמַר: וְהָיָה בַּאֲכָלְכֶם מִלֶּחֶם הָאָרֶץ רֵאשִׁית עֲרִיסוֹתֵיכֶם חַלָּה תָּרִימוּ תְּרוּמָה, חֲרֵי חַלָּה לְמַטָּה, וּנְסָכִים לְמַעְלָה. לְפִיכָךְ פָּתַח רַבִּי חֲנִינָא, לְךָ אֶכֹל בְּשִׂמְחָה לַחְמֶךָ וְגוֹ׳ (קהלת ט, ז). מַהוּ כִּי כְבָר רָצָה הָאֱלֹהִים אֶת מַעֲשֶׂיךָ (שם). כֵּיצַד הַפָּסוּק מְדַבֵּר. כְּנֶגֶד אַבְרָהָם. בְּשָׁעָה שֶׁאָמַר הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא לְאַבְרָהָם, קַח נָא אֶת בִּנְךָ אֶת יְחִידְךָ (בראשית כב, ב), הִשְׁכִּים אַבְרָהָם, נָטָלוֹ בְּזְרִיזוּת וְהוֹלִיכוֹ וְהֶעֱלָהוּ לְהַר הַמּוֹרִיָּה. אָמַר לוֹ הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא, אַל תִּשְׁלַח יָדְךָ אֶל הַנַּעַר (שם פסוק יב). אָמַר אַבְרָהָם לְפָנֶיךָ הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא, רִבּוֹנוֹ שֶׁל עוֹלָם, לְחִנָּם אָמַרְתָּ לִי, קַח נָא אֶת בִּנְךָ. אָמַר לוֹ: לָאו, אֶלָּא לְהוֹדִיעַ טִבְעָךְ בָּעוֹלָם, שֶׁנֶּאֱמַר: כִּי יְדַעְתִּיו לְמַעַן וְגוֹ׳ (שם יח, יט). אָמַר רַבִּי שִׁמְעוֹן בֶּן לָקִישׁ, אָמַר לוֹ הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא, חַייֶךָ, שֶׁאֲנִי מַעֲלֶה עָלֶיךָ, שֶׁאִם אָמַרְתִּי לְךָ שְׁחָטֵהוּ אֶת נַפְשְׁךָ לְפָנַי, שֶׁלֹּא הָיִיתָ מְעַכֵּב עַל שְׁמִי וְשׁוֹמֵעַ הָיִיתָ לִי לְהִשָּׁחֵט עַל שְׁמִי. מִנַּיִן, אָמַר רַבִּי שִׁמְעוֹן בֶּן יוֹחַאי, שֶׁכָּךְ כְּתִיב: וְלֹא חָשַׂכְתָּ אֶת בִּנְךָ (שם כב, יב), חֲרֵי כְּבָר פֵּרַשׁ, יִצְחָק. מַאי אֶת יְחִידְךָ. אֶלָּא זוֹ נַפְשׁוֹ שֶׁל אַבְרָהָם. שֶׁהַנְּשָׁמָה קְרוּיָה יְחִידָה, שֶׁנֶּאֱמַר: הַצִּילָה מֵחֶרֶב נַפְשִׁי וְגוֹ׳ (תהלים כב, כא). אָמַר אַבְרָהָם לְפָנֵי הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא, רִבּוֹנוֹ שֶׁל עוֹלָם, אֶפְשָׁר לִי לֵירֵד מִכָּאן בְּלֹא קָרְבָּן. אָמַר לוֹ הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא, חֲרֵי קָרְבָּנְךָ מְתֻקָּן מִשֵּׁשֶׁת יְמֵי בְרֵאשִׁית, מִיָּד, וַיִּשָּׂא אַבְרָהָם אֶת עֵינָיו וַיַּרְא וְהִנֵּה אַיִל (בראשית כב, יג). שֶׁכָּךְ שָׁנוּ רַבּוֹתֵינוּ, אֵילוֹ שֶׁל אַבְרָהָם נִבְרָא מִשֵּׁשֶׁת יְמֵי בְרֵאשִׁית בְּעֶרֶב שַׁבָּת בֵּין הַשְּׁמָשׁוֹת. בְּאוֹתָהּ שָׁעָה נְטָלוֹ אַבְרָהָם וַיַּעֲלֵהוּ לְעוֹלָה תַּחַת בְּנוֹ. כֵּיוָן שֶׁאָמַר, וַיִּקַּח אֶת הָאַיִל וַיַּעֲלֵהוּ לְעוֹלָה (שם), חָסַר הַמִּקְרָא כְּלוּם. מַהוּ תַּחַת בְּנוֹ (שם). אָמַר אַבְרָהָם, רִבּוֹנוֹ שֶׁל עוֹלָם, חֲרֵינִי שׁוֹחֵט אֶת הָאַיִל, כָּךְ תִּהְיֶה רוֹאֶה כְּאִלּוּ בְּנִי שָׁחוּט לְפָנֶיךָ. נָטַל דָּמוֹ, אָמַר, כָּךְ תְּהֵא רוֹאֶה כְּאִלּוּ דַּם יִצְחָק זָרוּק לְפָנֶיךָ. נָטַל אֶת הָאַיִל וְהִפְשִׁיטוֹ, אָמַר לוֹ: כָּךְ תְּהֵא רוֹאֶה כְּאִלּוּ עוֹר יִצְחָק הֻפְשַׁט לְפָנֶיךָ עַל גַּבֵּי הַמִּזְבֵּחַ. שָׂרְפוֹ, אָמַר לוֹ: כָּךְ תְּהֵא רוֹאֶה כְּאִלּוּ אֵפְרוֹ צָבוּר לְפָנֶיךָ עַל גַּבֵּי הַמִּזְבֵּחַ. וַיַּעֲלֵהוּ לְעוֹלָה. חָסַר הַמִּקְרָא כְּלוּם. מַהוּ תַּחַת בְּנוֹ. אָמַר לוֹ הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא, חַייֶךָ, בִּנְךָ הוּא שֶׁנִּתְקָרֵב רִאשׁוֹן, אֶלָּא הָאַיִל הַזֶּה תַּחְתָּיו. בְּאוֹתָהּ שָׁעָה אָמַר אַבְרָהָם לְפָנֵי הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא, רִבּוֹנוֹ שֶׁל עוֹלָם, אֵינִי זָז מִכָּאן עַד שֶׁתִּשְׁבַּע לִי, שֶׁאֵין אַתָּה מְנַסֶּה אוֹתִי עוֹד לְעוֹלָם. שֶׁאִם חָס וְשָׁלוֹם לֹא הָיִיתִי שׁוֹמֵעַ לְךָ,

אַבַּדְתִּי אֶת כָּל מַה שֶּׁגָּנַעְתִּי מִיָּמַי. אָמַר רַבִּי חָנִין, אָמַר לוֹ הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא, חַייֶךָ, כָּךְ הוּא. שֶׁאִלּוּ לֹא שָׁמַעְתָּ לִי, לֹא הָיָה בְּיָדְךָ כְּלוּם. בְּאוֹתָהּ שָׁעָה נִשְׁבַּע לוֹ הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא, שֶׁלֹּא יְנַסֶּהוּ עוֹד לְעוֹלָם, שֶׁנֶּאֱמַר: וַיֹּאמֶר בִּי נִשְׁבַּעְתִּי נְאֻם ה׳ (שם פסוק טז). אָמַר לוֹ הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא, חַייֶךָ, יִסּוּרִין קָשִׁין וְנִסְיוֹנִים אֲחֵרִים הָיוּ רְאוּיִים לָבֹא עָלֶיךָ, וְעַכְשָׁו אֵינָן בָּאִין. וְאֵלּוּ הֵן הַיִּסּוּרִין, אוֹתָן שֶׁבָּאוּ עַל אִיּוֹב, הָיוּ רְאוּיִים לָבֹא עָלֶיךָ. וְעַכְשָׁו אֵינָן בָּאִין, שֶׁכֵּן הוּא נִסְמָךְ לַפָּרָשָׁה, וַיְהִי אַחַר הַדְּבָרִים הָאֵלֶּה וַיַּגֶּד לְאַבְרָהָם וְגוֹ׳, אֶת עוּץ בְּכוֹרוֹ (בראשית כב, כ-כא), וְהוּא אִיּוֹב, שֶׁנֶּאֱמַר: אִישׁ הָיָה בְּאֶרֶץ עוּץ (איוב א, א). בְּאוֹתָהּ שָׁעָה אָמַר לוֹ הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא לְאַבְרָהָם, לֵךְ אֱכֹל בְּשִׂמְחָה לַחְמֶךָ (קהלת ט, ז).

טו וַיֹּאמֶר ה׳ אֶל מֹשֶׁה לֵאמֹר, דַּבֵּר אֶל בְּנֵי יִשְׂרָאֵל וְאָמַרְתָּ אֲלֵיהֶם וְעָשׂוּ לָהֶם צִיצִת עַל כַּנְפֵי בִגְדֵיהֶם. זֶה שֶׁאָמַר הַכָּתוּב: אוֹר זָרוּעַ לַצַּדִּיק וּלְיִשְׁרֵי לֵב שִׂמְחָה (תהלים צז, יא), ה׳ חָפֵץ לְמַעַן צִדְקוֹ (ישעיה מב, כא). זֶרַע לָהֶם הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא אֶת הַתּוֹרָה וְאֶת הַמִּצְוֹת לְיִשְׂרָאֵל, כְּדֵי לְהַנְחִילָם חַיֵּי הָעוֹלָם הַבָּא. וְלֹא הֻנִּיחַ דָּבָר בָּעוֹלָם, שֶׁלֹּא נָתַן בּוֹ מִצְוָה לְיִשְׂרָאֵל. יָצָא לַחֹרֶשׁ, לֹא תַחֲרֹשׁ בְּשׁוֹר וּבַחֲמוֹר (דברים כב, י). לִזְרֹעַ, לֹא תִזְרַע כַּרְמְךָ כִּלְאָיִם (שם פסוק ט). לְקָצֹר, כִּי תִקְצֹר קְצִירְךָ בַּשָּׂדֶה (שם כד, יט). בְּדִישָׁה, לֹא תַחְסֹם שׁוֹר בְּדִישׁוֹ (שם כה, ד). בָּעֹמֶר, רֵאשִׁית עֲרִיסוֹתֵיכֶם. שָׁחַט, וְנָתַן לַכֹּהֵן הַזְּרוֹעַ וְהַלְּחָיַיִם וְהַקֵּבָה (שם יח, ג). קַן צִפּוֹר, שַׁלֵּחַ תְּשַׁלַּח (שם כב, ז). חָיָה וָעוֹף, וְשָׁפַךְ אֶת דָּמוֹ וְכִסָּהוּ בֶּעָפָר (ויקרא יז, יג). נָטַע, וַעֲרַלְתֶּם עָרְלָתוֹ (שם יט, כג). קֶבֶר מֵת, לֹא תִתְגּוֹדְדוּ (דברים יד, א). מְגַלַּח שְׂעַר רֹאשׁ, לֹא תַקִּיפוּ פְּאַת רֹאשְׁכֶם (ויקרא יט, כז). בָּנָה בַּיִת, וְעָשִׂיתָ מַעֲקֶה (דברים כב, ח), בַּמְּזוּזָה וּכְתַבְתָּם עַל מְזוּזוֹת בֵּיתֶךָ וּבִשְׁעָרֶיךָ (שם ו, ט). נִתְכַּסָּה בְּטַלִּית, וְעָשׂוּ לָהֶם צִיצִת. וְעָשׂוּ לָהֶם, תַּעֲשֶׂה וְלֹא מִן הֶעָשׂוּי, שֶׁלֹּא יוֹצִיא נִימִין מִן הַטַּלִּית וְיַעֲשֶׂה מֵהֶן צִיצִת, אֶלָּא מִצְוָה לְהָבִיא לָבָן וּתְכֹלֶת וְיַעֲשֶׂה. אֵימָתַי, כְּשֶׁיִּהְיֶה תְּכֵלֶת. וְעַכְשָׁו אֵין לָנוּ אֶלָּא לָבָן, שֶׁהַתְּכֵלֶת נִגְנַז, מִצְוָה בְּלָבָן. עַל כַּנְפֵי, וְלֹא בְּאֶמְצַע, אֶלָּא עַל כָּנָף. פְּתִיל, וְהוּא צָרִיךְ לְפָתְלָן. אָמַר רַבִּי מֵאִיר, מַה נִּשְׁתַּנָּה תְּכֵלֶת מִכָּל מִינֵי צְבָעוֹנִים. שֶׁהַתְּכֵלֶת דּוֹמֶה לְיָם, וְיָם דּוֹמֶה לָרָקִיעַ, וְהָרָקִיעַ דּוֹמֶה לְכִסֵּא הַכָּבוֹד. וּמִתּוֹךְ שֶׁהוּא רוֹאֶה אוֹתוֹ, זוֹכֵר אֶת קוֹנוֹ, שֶׁנֶּאֱמַר: וַיִּרְאוּ אֶת אֱלֹהֵי יִשְׂרָאֵל (שמות כד, י). וְהָיָה לָכֶם לְצִיצִת, שֶׁתְּהֵא נִרְאֵית. וְכַמָּה שְׁעוּרָהּ. בֵּית שַׁמַּאי אוֹמְרִים: אַרְבַּע אֲצָבָעוֹת. וּבֵית הִלֵּל אוֹמְרִים: שָׁלֹשׁ. וְכַמָּה הֵן חוּטִין. בֵּית שַׁמַּאי אוֹמְרִים: אַרְבָּעָה. וּבֵית הִלֵּל אוֹמְרִים: שִׁלְשָׁה. וּרְאִיתֶם אוֹתוֹ, פְּרָט לִכְסוּת לַיְלָה. אַתָּה אוֹמֵר, פְּרָט לִכְסוּת לַיְלָה, אוֹ אֵינוֹ אֶלָּא פְּרָט לְסוּמִין. הֲרֵי הוּא חוֹזֵר וְאוֹמֵר: לְמַעַן תִּזְכְּרוּ, הֲרֵי נָתַן רְאִיָּה, וְנָתַן זְכִירָה. זְכִירָה, לְמִי שֶׁאֵינוֹ רוֹאֶה. וּרְאִיָּה, לְמִי שֶׁהוּא רוֹאֶה. וּרְאִיתֶם אוֹתוֹ, אוֹתוֹ וְלֹא אוֹתָהּ. שֶׁאִם עָשִׂיתָ כֵן, כְּאִלּוּ כִּסֵּא הַכָּבוֹד אַתָּה רוֹאֶה, שֶׁהוּא דּוֹמֶה לְתְכֶלֶת. וּרְאִיתֶם וּזְכַרְתֶּם, הַמַּרְאֶה מֵבִיא לִידֵי זִכָּרוֹן, וְזִכָּרוֹן מֵבִיא לִידֵי מַעֲשֶׂה, שֶׁנֶּאֱמַר: לְמַעַן תִּזְכְּרוּ וַעֲשִׂיתֶם אֶת כָּל מִצְוֹתָי. לָמָּה, כִּי לֹא דָּבָר רֵיק הוּא מִכֶּם. מָשָׁל לְמָה הַדָּבָר דּוֹמֶה. לְבַעַל הַבַּיִת שֶׁהָיָה שׁוֹקֵל אַרְנוֹנִיּוֹת, וְכוֹתֵב אִנְפַּרְיוֹת. אָמַר לֵיהּ אֲבִיו, בְּנִי, חֲוֵי זָהִיר בְּאִנְפַּרְיוֹת, שֶׁחַייֶךָ נְתוּן בָּהֶן. כָּךְ אָמַר לָהֶם הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא לְיִשְׂרָאֵל, כִּי לֹא דָּבָר רֵיק הוּא מִכֶּם כִּי הוּא חַייֵכֶם (דברים לב, מז). וְלֹא תָתוּרוּ אַחֲרֵי לְבַבְכֶם, הַלֵּב וְהָעֵינַיִם הֵן סַרְסוּרִין לַגּוּף, שֶׁהֵן מַזְנִים אֶת הַגּוּף. לְכָךְ נֶאֱמַר: לְמַעַן תִּזְכְּרוּ וַעֲשִׂיתֶם אֶת כָּל מִצְוֹתָי. מָשָׁל לְאֶחָד שֶׁהָיָה מַשְׁלָךְ לְתוֹךְ הַמַּיִם, הוֹשִׁיט לוֹ הַמַּקַּבְּרָנִיט אֶת הַחֶבֶל. אָמַר לוֹ: תְּפֹשׂ הַחֶבֶל הַזֶּה בְּיָדְךָ וְאַל תַּנִּיחֵהוּ, שֶׁאִם תַּנִּיחֵהוּ אֵין לְךָ חַיִּים. אַף כָּאן אָמַר לָהֶם הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא לְיִשְׂרָאֵל, כָּל זְמַן שֶׁאַתֶּם מְדֻבָּקִין בְּמִצְוֹת, נֶאֱמַר עֲלֵיכֶם, וְאַתֶּם הַדְּבֵקִים בַּה׳ אֱלֹהֵיכֶם, חַיִּים כֻּלְּכֶם הַיּוֹם (שם ד, ד). וְכֵן הוּא אוֹמֵר, הַחֲזֵק בַּמּוּסָר אַל תֶּרֶף, נִצְרֶהָ כִּי הִיא חַייֶךָ (משלי ד, יג). וּהְיִיתֶם קְדֹשִׁים, בִּזְמַן שֶׁאַתֶּם עוֹשִׂים אֶת הַמִּצְוֹת, אַתֶּם מְקֻדָּשִׁים וְאִימַתְכֶם מֻטֶּלֶת עַל הָאֻמּוֹת. פָּרְשׁתֶּם מִן הַמִּצְוֹת וַעֲשִׂיתֶם הָעֲבֵרוֹת, מְיָד מְחֻלָּלִין אַתֶּם. אָמַר לָהֶם הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא לְיִשְׂרָאֵל, בָּעוֹלָם הַזֶּה, עַל יְדֵי יֵצֶר הָרַע, אַתֶּם פּוֹרְשִׁין מִן הַמִּצְוֹת. לֶעָתִיד לָבֹא, אֲנִי עוֹקְרוֹ מִכֶּם, שֶׁנֶּאֱמַר: וְהַסִרֹתִי אֶת לֵב הָאֶבֶן מִבְּשַׂרְכֶם, וְנָתַתִּי לָכֶם לֵב בָּשָׂר, וְאֶת רוּחִי אֶתֵּן בְּקִרְבְּכֶם, וְעָשִׂיתִי אֶת אֲשֶׁר בְּחֻקַּי תֵּלֵכוּ וְאֶת מִשְׁפָּטַי תִּשְׁמְרוּ וְגוֹ׳ (יחזקאל לו, כו-כז).

קרח

א וַיִּקַּח קֹרַח. זֶה שֶׁאָמַר הַכָּתוּב: אַח נִפְשָׁע מִקֶּרֶת עֹז, וּמְדָנִים כִּבְרִיחַ אַרְמוֹן (משלי יח, יט). אַח נִפְשָׁע מִקֶּרֶת עֹז, זֶה קֹרַח שֶׁחָלַק כְּנֶגֶד מֹשֶׁה וּמָרַד וְיָרַד מִן כָּבוֹד שֶׁהָיָה בְּיָדוֹ. וְאֵין נִפְשָׁע אֶלָּא לְשׁוֹן מְרִידָה, כְּמוֹ דְּאָמַרְתָּ, מֶלֶךְ מוֹאָב פָּשַׁע בִּי (מל״ב ג, ז). וְכֵן הוּא אוֹמֵר, אָז תִּפְשַׁע לִבְנָה בָּעֵת הֻהִיא (מל״ב ח, כב). וּמְדָנִים כִּבְרִיחַ אַרְמוֹן. מְדָנִים שֶׁעָשָׂה כְּנֶגְדּוֹ, פְּלֻטִים. כִּבְרִיחַ אַרְמוֹן, שֶׁחָלַק עַל מֹשֶׁה וְעַל הַמָּקוֹם. וַיִּקַּח, אֵין וַיִּקַּח אֶלָּא מְשִׁיכַת דְּבָרִים רַבִּים, שֶׁמָּשַׁךְ כָּל גְּדוֹלֵי יִשְׂרָאֵל וְהַסַּנְהֶדְרָאוֹת אַחֲרָיו. בְּמֹשֶׁה הוּא אוֹמֵר, וַיִּקַּח מֹשֶׁה וְאַהֲרֹן אֶת הָאֲנָשִׁים הָאֵלֶּה (במדבר א, יז). וְכֵן הוּא אוֹמֵר, קַח אֶת אַהֲרֹן וְאֶת בָּנָיו אִתּוֹ (ויקרא ח, ב). וְכֵן הוּא אוֹמֵר, קְחוּ עִמָּכֶם דְּבָרִים וְשׁוּבוּ וְגוֹ׳ (הושע יד, ג). וְכֵן הוּא אוֹמֵר, וַתִּקַּח הָאִשָּׁה בֵּית פַּרְעֹה (בראשית יב, טו). וַיֵּוָּעֵץ, וַיִּקַּח קֹרַח, שֶׁבִּדְבָרִים רַבִּים מָשַׁךְ לִבָּם. וַיִּקַּח קֹרַח. עַל יְדֵי מַה נֶּחְלַק. עַל יְדֵי אֱלִיצָפָן בֶּן עַזִּיאֵל אֲחִי אָבִיו, שֶׁנַּעֲשָׂה נָשִׂיא עַל מִשְׁפַּחְתּוֹ, שֶׁנֶּאֱמַר: וּנְשִׂיא בֵּית אָב לְמִשְׁפְּחוֹת הַקָּהָתִי אֱלִיצָפָן בֶּן עַזִּיאֵל (במדבר ג, ל). אָמַר קֹרַח, אַרְבָּעָה אַחִים הָיוּ אֲחִי אַבָּא, שֶׁנֶּאֱמַר: וּבְנֵי קְהָת עַמְרָם וְיִצְהָר חֶבְרוֹן וְעֻזִּיאֵל (שמות ו, יח). עַמְרָם הַבְּכוֹר, זָכָה אַהֲרֹן וּבָנָיו לַכְּהֻנָּה, וּמֹשֶׁה אָחִיו לְמַלְכוּת. מִי רָאוּי לִטֹּל אֶת הַשְּׁנַיָּה לֹא הַשֵּׁנִי. וַאֲנִי בְּנוֹ שֶׁל יִצְהָר, הָיִיתִי רָאוּי לִהְיוֹת עַל מִשְׁפַּחְתִּי נָשִׂיא. וְהוּא עָשָׂה בְּנוֹ שֶׁל עֻזִּיאֵל קָטָן שֶׁל אֲחִי אַבָּא יְהֵא גָּדוֹל עָלַי. הֲרֵינִי חוֹלֵק וּמְבַטֵּל כָּל מַה שֶּׁנַּעֲשָׂה עַל יָדוֹ. לְפִיכָךְ הָיְתָה מַחְלֹקֶתוֹ.

ב **וַיִּקַּח** קֹרַח. מַה כְּתִיב לְמַעְלָה מִן הָעִנְיָן, דַּבֵּר אֶל בְּנֵי יִשְׂרָאֵל וְאָמַרְתָּ אֲלֵיהֶם וְעָשׂוּ לָהֶם צִיצִת (במדבר טו, לח). קָפַץ קֹרַח וְאָמַר לְמֹשֶׁה, אַתָּה אוֹמֵר, וְנָתְנוּ עַל צִיצִת וְגוֹ׳ (שם). טַלִּית שֶׁכֻּלָּהּ תְּכֵלֶת, מַה הִיא שֶׁיְּהֵא פְּטוּרָה מִן הַצִּיצִית. אָמַר לוֹ מֹשֶׁה, חַיֶּבֶת בְּצִיצִית. אָמַר לוֹ קֹרַח, טַלִּית שֶׁכֻּלָּהּ תְּכֵלֶת אֵינָהּ פּוֹטֶרֶת עַצְמָהּ, וְאַרְבָּעָה חוּטִין פּוֹטֵר אוֹתָהּ. בַּיִת מָלֵא סְפָרִים, מַהוּ שֶׁתְּהֵא פְּטוּרָה מִן הַמְּזוּזָה. אָמַר לוֹ: חַיֶּבֶת בִּמְזוּזָה. אָמַר לוֹ: כָּל הַתּוֹרָה כֻּלָּהּ מָאתַיִם שִׁבְעִים וְחָמֵשׁ פָּרָשִׁיוֹת שֶׁיֵּשׁ בָּהּ, כֻּלָּן אֵין פּוֹטְרוֹת אֶת הַבַּיִת, וּשְׁתֵּי פָּרָשִׁיוֹת שֶׁבַּמְּזוּזָה פּוֹטְרוֹת אֶת הַבַּיִת. אָמַר לוֹ: דְּבָרִים אֵלּוּ לֹא נִצְטַוִּיתָ עֲלֵיהֶם, וּמִלִּבְּךָ אַתָּה בּוֹדְאָם. הֲדָא הוּא דִּכְתִיב: וַיִּקַּח קֹרַח. וַיִּקַּח קֹרַח, אֵין וַיִּקַּח אֶלָּא לְשׁוֹן פְּלִיגָה, שֶׁלִּבּוֹ לְקָחוֹ, כְּעִנְיָן שֶׁנֶּאֱמַר: מַה יִּקָּחֲךָ לִבֶּךָ וּמַה יִּרְזְמוּן עֵינֶיךָ (איוב טו, יב). הוּא שֶׁמֹּשֶׁה אוֹמֵר לָהֶם, הַמְּעַט מִכֶּם כִּי הִבְדִּיל אֱלֹהֵי יִשְׂרָאֵל אֶתְכֶם מֵעֲדַת יִשְׂרָאֵל, כָּל אוֹתוֹ הָעִנְיָן, עַד אִם כְּמוֹת כָּל הָאָדָם יְמֻתוּן אֵלֶּה. אָמְרוּ חֲכָמֵינוּ זִכְרוֹנָם לַבְּרָכָה, חָכָם גָּדוֹל הָיָה קֹרַח, וּמִטּוֹעֲנֵי הָאָרוֹן הָיָה, שֶׁנֶּאֱמַר: וְלִבְנֵי קְהָת לֹא נָתָן כִּי עֲבוֹדַת הַקֹּדֶשׁ עֲלֵיהֶם בְּכָתֵף יִשָּׂאוּ (במדבר ז, ט), קֹרַח בֶּן יִצְהָר בֶּן קְהָת. כְּשֶׁאָמַר מֹשֶׁה, וְנָתְנוּ עַל צִיצִת הַכָּנָף פְּתִיל תְּכֵלֶת (שם טו, לח), מֶה עָשָׂה קֹרַח. מִיָּד צִוָּה וְעָשָׂה מָאתַיִם וַחֲמִשִּׁים טַלִּיתוֹת תְּכֵלֶת, וְנִתְעַטְּפוּ בָּהֶן אוֹתָן חֲמִשִּׁים וּמָאתַיִם אִישׁ רָאשֵׁי סַנְהֶדְרָאוֹת שֶׁקָּמוּ עַל מֹשֶׁה, כְּעִנְיָן שֶׁנֶּאֱמַר: וַיָּקוּמוּ לִפְנֵי מֹשֶׁה וַאֲנָשִׁים מִבְּנֵי יִשְׂרָאֵל חֲמִשִּׁים וּמָאתִים. וּמִי הֵם. נְשִׂיאֵי עֵדָה קְרִיאֵי מוֹעֵד אַנְשֵׁי שֵׁם. עָמַד קֹרַח וְעָשָׂה לָהֶם מִשְׁתֶּה, וְנִתְעַטְּפוּ כֻּלָּן בְּטַלִּיתוֹת תְּכֵלֶת וּבָאוּ בְּנֵי אַהֲרֹן לִטֹּל מַתְּנוֹתֵיהֶן חָזֶה וְשׁוֹק הַיָּמִין. עָמְדוּ כְּנֶגְדָּן וְאָמְרוּ לָהֶם, מִי צִוָּה אֶתְכֶם לִטֹּל כָּךְ, לֹא מֹשֶׁה. לֹא נָתַן לָכֶם כְּלוּם, שֶׁלֹּא דִּבֶּר עִמּוֹ הַמָּקוֹם מִזֶּה. בָּאוּ וְהוֹדִיעוּ לְמֹשֶׁה. הָלַךְ מֹשֶׁה לְפַיְסָן. מִיָּד עָמְדוּ כְּנֶגְדּוֹ, שֶׁנֶּאֱמַר: וַיָּקוּמוּ לִפְנֵי מֹשֶׁה וַאֲנָשִׁים מִבְּנֵי יִשְׂרָאֵל חֲמִשִּׁים וּמָאתַיִם. וּמִי הֵם. אֱלִיצוּר בֶּן שְׁדֵיאוּר וַחֲבֵרָיו אֲשֶׁר נִקְבוּ בְּשֵׁמוֹת. אַף עַל פִּי שֶׁלֹּא פֵּרְסָמָן הַכָּתוּב, נָתַן סִימָנֵיהֶן, וּמִתּוֹךְ הַמִּקְרָאוֹת אַתָּה מַכִּיר אוֹתָם. מָשָׁל לְמָה הַדָּבָר דּוֹמֶה. לְבֶן טוֹבִים שֶׁהָיָה גּוֹנֵב כֵּלִים בְּבֵית הַמִּדְרָשׁ, וְלֹא הָיָה רוֹצֶה בַּעַל הַגְּנֵבָה לְפַרְסְמוֹ, הִתְחִיל נוֹתֵן בּוֹ סִימָנִיו. אָמְרוּ לוֹ: מִי גָּנַב כֵּלֶיךָ. אָמַר לָהֶם: אוֹתוֹ בֶּן טוֹבִים, בַּעַל קוֹמָה הוּא, עֵינָיו נָאוֹת, שִׁנָּיו שְׁחוֹרוֹת, חָטְמוֹ נָאֶה. מִשֶּׁנְּתַן סִימָנָיו, יָדְעוּ מִי הוּא. וְאַף כָּאן אַף עַל פִּי שֶׁסְּתָמָן הַכָּתוּב וְלֹא פֵּרֵשׁ אֶת שְׁמוֹתָן, וּבָא וְנָתַן אֶת סִימָנֵיהֶם, אַתָּה יוֹדֵעַ מִי הֵם. נֶאֱמַר לְהַלָּן אֵלֶּה קְרוּאֵי הָעֵדָה נְשִׂיאֵי מַטּוֹת אֲבוֹתָם רָאשֵׁי אַלְפֵי יִשְׂרָאֵל הֵם (במדבר א, טז), וַיִּקַּח מֹשֶׁה וְאַהֲרֹן אֶת הָאֲנָשִׁים הָאֵלֶּה אֲשֶׁר נִקְבוּ בְּשֵׁמוֹת (שם פסוק יז). וְנֶאֱמַר כָּאן, נְשִׂיאֵי עֵדָה קְרִיאֵי מוֹעֵד אַנְשֵׁי שֵׁם. וַיִּקָּהֲלוּ עַל מֹשֶׁה וְעַל אַהֲרֹן.

ג **וַיִּקַּח** קֹרַח. לָקַח טַלִּיתוֹ וְהָלַךְ לִטֹּל עֵצָה מֵאִשְׁתּוֹ. בְּשָׁעָה שֶׁאָמַר לֵיהּ הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא לְמֹשֶׁה קַח אֶת הַלְוִיִּם מִתּוֹךְ בְּנֵי יִשְׂרָאֵל וְטַהַרְתָּ אוֹתָם, וְכֹה תַּעֲשֶׂה לָהֶם לְטַהֲרָם וְגוֹ׳ (שם ח, ו-ז), מִיָּד עָשָׂה מֹשֶׁה כֵּן לְקֹרַח. הִתְחִיל לְחַזֵּר עַל כָּל יִשְׂרָאֵל, לֹא הָיוּ מַכִּירִין אוֹתוֹ. אָמְרוּ לוֹ: מִי עָשָׂה בְךָ כָּךְ. אָמַר לָהֶם: מֹשֶׁה עָשָׂה בִּי כָּךְ, וְלֹא עוֹד אֶלָּא נְטָלוּנִי בְּיָדֵי וְרַגְלַי וְהָיוּ מְנִיפִין אוֹתִי וְאוֹמְרִים לִי, חֲרֵי אַתָּה טָהוֹר. וְהֵבִיא אֶת אַהֲרֹן אָחִיו וְקִשְּׁטוֹ כְּכֻלָּה וְהוֹשִׁיבוֹ בְּאֹהֶל מוֹעֵד. מִיָּד הִתְחִילוּ שׂוֹנְאֵי מֹשֶׁה לְהִתְגָּרוֹת בּוֹ אֶת יִשְׂרָאֵל, וְאָמְרוּ, מֹשֶׁה מֶלֶךְ, וְאַהֲרֹן אָחִיו כֹּהֵן גָּדוֹל, וּבְנֵי אַהֲרֹן סְגָנֵי כְהֻנָּה. תְּרוּמָה לַכֹּהֵן, מַעֲשֵׂר רִאשׁוֹן לַכֹּהֵן, עֶשְׂרִים וְאַרְבַּע מַתָּנוֹת לַכֹּהֵן. מִיָּד, וַיִּקָּהֲלוּ עַל מֹשֶׁה וְעַל אַהֲרֹן וְגוֹ׳. אָמַר רַבִּי לֵוִי, בְּאוֹתָהּ שָׁעָה כִּנֵּס אֶת עֲדָתוֹ, וְאָמַר לָהֶם: הִרְבֵּיתֶם עָלֵינוּ מַשָּׂאוֹי יֶתֶר מִשִּׁבְעִים מִצְרַיִם, טוֹב לָנוּ תַּחַת יַד מִצְרַיִם יוֹתֵר מִתַּחַת יַד יֵדֵיכֶם, שֶׁבְּכָל שָׁנָה וְשָׁנָה מֵתִים מִמֶּנּוּ חֲמִשָּׁה עָשָׂר אֶלֶף וְאַרְבָּעִים וַחֲמִשָּׁה. וּבְקָשׁוּ לְסָקְלָן. וַיִּשְׁמַע מֹשֶׁה וַיִּפֹּל עַל פָּנָיו. אָמַר לָהֶם מֹשֶׁה, לֹא מִלּוֹכָה אֲנִי מְבַקֵּשׁ, וְלֹא אַהֲרֹן כְּהֻנָּה גְּדוֹלָה, שֶׁנֶּאֱמַר: וְאַהֲרֹן מַה הוּא כִּי תָלִינוּ עָלָיו. אָמַר מֹשֶׁה לִפְנֵי הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא, רִבּוֹנוֹ שֶׁל עוֹלָם, לֹא כָּךְ צִוִּיתָנִי, שֶׁנֶּאֱמַר: וְאַתָּה הַקְרֵב אֵלֶיךָ אֶת אַהֲרֹן וְגוֹ׳ (שמות כח, א), וַחֲרֵי עָמְדוּ כְּנֶגְדֵנוּ לְהָרְגֵנוּ. אָמַר לָהֶם: בֹּקֶר וְיוֹדַע ה׳ אֶת אֲשֶׁר לוֹ. מַהוּ בֹּקֶר. אָמַר רַבִּי נָתָן, אָמַר הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא, אִם יִתְקַבְּצוּ כָּל חַרְטוּמֵי מִצְרַיִם וִיבַקְּשׁוּ לְהַפֵּךְ אֶת הַבֹּקֶר לְעֶרֶב וְעֶרֶב לְבֹקֶר, לֹא יוּכְלוּ. כָּךְ, כְּשֵׁם שֶׁהִבְדַּלְתִּי בֵּין אוֹר לְחֹשֶׁךְ, כָּךְ הִבְדַּלְתִּי אַהֲרֹן לְהַקְדִּישׁוֹ בְּקֹדֶשׁ הַקָּדָשִׁים. מִיָּד, וַיִּשְׁלַח מֹשֶׁה לִקְרֹא וְגוֹ׳. לֹא נִלְאֶה לֹא נָבוֹא אֵין כְּתִיב כָּאן, אֶלָּא לֹא נַעֲלֶה. וַעֲלֵיהֶם אָמַר שְׁלֹמֹה, פִּי כְסִיל מְחִתָּה לוֹ (משלי יח, ז). פָּתְחוּ פִּיהֶם לְפַרְעָנִיּוּת, לוֹמַר, שֶׁהֵם מֵתִים בִּירִידָה וְלֹא בַּעֲלִיָּה. כְּשֵׁם שֶׁאָמְרוּ כָּךְ מֵתוּ, וַיֵּרְדוּ הֵם וְכָל אֲשֶׁר לָהֶם חַיִּים שְׁאוֹלָה. אָמַר מֹשֶׁה, הוֹאִיל וְלֹא רָצוּ לָבֹא, אֲנִי אֵלֵךְ אֵצְלָם, אוּלַי יִתְבַּיְּשׁוּ וְיַחְזְרוּ בָהֶם, שֶׁנֶּאֱמַר: וַיָּקָם מֹשֶׁה וַיֵּלֶךְ אֶל דָּתָן וַאֲבִירָם. כְּשֶׁרָאוּ אוֹתוֹ, הִתְחִילוּ לְחָרֵף וּלְגַדֵּף, שֶׁנֶּאֱמַר: וְדָתָן וַאֲבִירָם יָצְאוּ נִצָּבִים. וְכִי יוֹשְׁבִין אוֹ כּוֹרְעִין אוֹ נוֹפְלִין יוֹצְאִין בְּנֵי אָדָם. אֶלָּא מִלַּמֵּד שֶׁיָּצְאוּ כְּשֵׁהֵן מְחָרְפִין וּמְגַדְּפִין, שֶׁנֶּאֱמַר כָּאן יְצִיאָה וְהַצָּבָה, וְנֶאֱמַר בְּגָלְיַת הַפְּלִשְׁתִּי יְצִיאָה וְהַצָּבָה, דִּכְתִיב: וַיֵּצֵא אִישׁ הַבֵּינַיִם (ש״א יז, ד), וַיִּגַּשׁ הַפְּלִשְׁתִּי הַשְׁכֵּם וְהַעֲרֵב וַיִּתְיַצֵּב (שם פסוק טז). מַה יְּצִיאָה וְהַצָּבָה הָתָם בְּחֵרוּפִין וּבְגִדּוּפִין, אַף כָּאן בְּחֵרוּפִין וּבְגִדּוּפִין. לְכָךְ פָּתַח מֹשֶׁה וְאָמַר, אִם כְּמוֹת כָּל הָאָדָם יְמוּתוּן אֵלֶּה וְגוֹ׳. וּכְתִיב: וַתִּפְתַּח הָאָרֶץ אֶת פִּיהָ. בֹּא וּרְאֵה כַּמָּה קָשָׁה הַמַּחְלֹקֶת, שֶׁכָּל הָעוֹזֵר בַּמַּחְלֹקֶת, הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא מְאַבֵּד אֶת זִכְרוֹ. שֶׁכָּךְ כְּתִיב: וְאֵשׁ יָצְאָה מֵאֵת ה׳ וַתֹּאכַל אֶת הַחֲמִשִּׁים וּמָאתַיִם אִישׁ. אָמַר רַבִּי בְּרֶכְיָה, כַּמָּה קָשָׁה הַמַּחְלֹקֶת, שֶׁבֵּית דִּין שֶׁל מַעְלָה אֵין קוֹנְסִין אֶלָּא מִבֶּן עֶשְׂרִים שָׁנָה וָמַעְלָה, וּבֵית דִּין שֶׁל מַטָּה מִבֶּן שְׁלֹשׁ עֶשְׂרֵה. וּבְמַחְלֹקֶתוֹ שֶׁל קֹרַח, תִּינוֹקוֹת בֶּן יוֹמָן נִשְׂרְפוּ וְנִבְלְעוּ בִּשְׁאוֹל תַּחְתִּית, דִּכְתִיב: וּנְשֵׁיהֶם וּבְנֵיהֶם וְטַפָּם, וַיֵּרְדוּ הֵם וְכָל אֲשֶׁר לָהֶם. לְפִיכָךְ כְּתִיב: וַיִּקַּח קֹרַח.

ד **בֶּן** יִצְהָר בֶּן קְהָת בֶּן לֵוִי. וְלָמָּה לֹא כְתִיב בֶּן יַעֲקֹב אוֹ בֶּן יִשְׂרָאֵל. זֶה שֶׁאָמַר הַכָּתוּב: בְּסוֹדָם אַל תָּבֹא נַפְשִׁי וְגוֹ׳ (בראשית מט, ו). בְּסוֹדָם אַל תָּבֹא נַפְשִׁי, אֵלּוּ הַמְרַגְּלִים. בִּקְהָלָם אַל תֵּחַד כְּבוֹדִי (שם), זֶה קֹרַח. אָמַר יַעֲקֹב לִפְנֵי הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא, רִבּוֹנוֹ שֶׁל עוֹלָם, לֹא בַּמְרַגְּלִים וְלֹא בְּמַחְלֹקְתּוֹ שֶׁל קֹרַח יִזָּכֵר שְׁמִי עַל אוֹתָן רְשָׁעִים שֶׁעֲתִידִים לְהַכְעִיס. וְאֵימָתַי יִכָּתֵב שְׁמִי עֲלֵיהֶם. כְּשֶׁהֵם מִתְיַחְסִין וְעוֹמְדִין עַל הַדִּוּכָן, שֶׁנֶּאֱמַר: בֶּן תַּחַת בֶּן אַסִּיר בֶּן אֲבִיאָסָף בֶּן קֹרַח בֶּן יִצְהָר

בֵּן קְהָת בֶּן לֵוִי בֶּן יִשְׂרָאֵל (דה״א ו, כב-כג). וְדָתָן וַאֲבִירָם. מִכָּאן אָמְרוּ חֲכָמֵינוּ זִכְרוֹנָם לַבְּרָכָה, אוֹי לָרָשָׁע וְאוֹי לִשְׁכֵנוֹ, שֶׁהָרֵי דָּתָן וַאֲבִירָם נֶאֶבְדוּ בְּמַחֲלֹקֶתּוֹ שֶׁל קֹרַח, לְפִי שֶׁהָיוּ שְׁכֵנִים לְקֹרַח, שֶׁהָיָה שָׂרוּי בַּדָּרוֹם, דִּכְתִיב: מִשְׁפְּחוֹת בְּנֵי קְהָת יַחֲנוּ עַל יֶרֶךְ הַמִּשְׁכָּן תֵּימָנָה (במדבר ג, כט). דִּגְלוֹ שֶׁל רְאוּבֵן סָמוּךְ לָהֶם, שֶׁנֶּאֱמַר: דֶּגֶל מַחֲנֵה רְאוּבֵן תֵּימָנָה (שם ב, י), וְנִשְׂתַּתְּפוּ עִמָּהֶם. אֲבָל דִּגְלוֹ שֶׁל יְהוּדָה וְדִגְלוֹ שֶׁל יִשָּׂשכָר וּזְבוּלֻן, שֶׁהָיוּ שְׂרוּיִם בַּמִּזְרָח, שֶׁנֶּאֱמַר: וְהַחוֹנִים קֵדְמָה מִזְרָחָה דֶּגֶל מַחֲנֵה יְהוּדָה (שם פסוק ג), וּכְתִיב: וְעָלָיו מַטֵּה יִשָּׂשכָר (שם פסוק ה), וְהָיוּ שְׁכֵנִים לְמֹשֶׁה וְאַהֲרֹן וּבָנָיו, דִּכְתִיב: וְהַחוֹנִים לִפְנֵי הַמִּשְׁכָּן קֵדְמָה לִפְנֵי אֹהֶל מוֹעֵד מִזְרָחָה מֹשֶׁה וְאַהֲרֹן וּבָנָיו (שם ג, לח). לְפִי שֶׁהָיוּ אֵלּוּ סְמוּכִין לַתּוֹרָה, לְפִיכָךְ זָכוּ לִהְיוֹת בְּנֵי תוֹרָה, דִּכְתִיב: יְהוּדָה מְחֹקְקִי (תהלים ס, ט). וּכְתִיב: וּמִבְּנֵי יִשָּׂשכָר יוֹדְעֵי בִינָה לְעִתִּים (דה״א יב, לג). וּכְתִיב: וּמִזְּבוּלֻן מוֹשְׁכִים בְּשֵׁבֶט סוֹפֵר (שופטים ה, יד). וְדָתָן וַאֲבִירָם שֶׁהָיוּ שְׁכֵנִים לְקֹרַח בַּעַל הַמַּחְלֹקֶת, לָקוּ עִמּוֹ וְאָבְדוּ מִן הָעוֹלָם. וַיִּקְהֶל עֲלֵיהֶם קֹרַח. אָמַר לָהֶם: רַב לָכֶם כִּי כָל הָעֵדָה כֻּלָּם קְדוֹשִׁים, וְכֻלָּם שָׁמְעוּ בְּסִינַי, אֲנֹכִי ה׳ אֱלֹהֶיךָ. וּמַדּוּעַ תִּתְנַשְּׂאוּ. אִלְמָלֵא אַתֶּם שְׁמַעְתֶּם לְבַדְּכֶם וְהֵם לֹא שָׁמְעוּ, הֱיִיתֶם אוֹמְרִים. עַכְשָׁו כֻּלָּם קְדוֹשִׁים, וּמַדּוּעַ תִּתְנַשְּׂאוּ. מֵיָד נִזְדַּעְזְעָה מֹשֶׁה מִפְּנֵי הַמַּחְלֹקֶת, מִפְּנֵי שֶׁכְּבָר הָיָה בְּיָדָן סַרְחוֹן רְבִיעִי. מָשָׁל לְמָה הַדָּבָר דּוֹמֶה. לְבֶן מֶלֶךְ שֶׁפָּרַח עַל אָבִיו, וּפִיֵּס עָלָיו אוֹהֲבוֹ פַּעַם אַחַת וּשְׁתַּיִם וְשָׁלֹשׁ. כְּשֶׁפָּרַח פַּעַם רְבִיעִית, נִתְרַשְּׁלוּ יְדֵי אוֹהֲבוֹ שֶׁל מֶלֶךְ, אָמַר, כַּמָּה פְּעָמִים אֲנִי מַטְרִיחַ אֶת הַמֶּלֶךְ. אַף כָּאן עָשָׂה מֹשֶׁה לְיִשְׂרָאֵל. חָטְאוּ בָּעֵגֶל, וַיִּחַל מֹשֶׁה (שמות לב, יא). בַּמִּתְאוֹנְנִים, וַיִּתְפַּלֵּל מֹשֶׁה (במדבר יא, ב). בַּמְרַגְּלִים, וַיֹּאמֶר מֹשֶׁה אֶל ה׳ וְשָׁמְעוּ מִצְרַיִם (שם יד, יג). בְּמַחֲלֹקֶתּוֹ שֶׁל קֹרַח, נִתְרַשְּׁלוּ יָדָיו. אָמַר, כַּמָּה אוֹכַל לְהַטְרִיחַ אֶת הַמָּקוֹם. לְפִיכָךְ, וַיִּשְׁמַע מֹשֶׁה וַיִּפֹּל עַל פָּנָיו.

ה **בֹּקֶר** וַיּוֹדַע ה׳. מָה רָאָה לוֹמַר, בֹּקֶר וַיּוֹדַע. אָמַר מֹשֶׁה, שֶׁמָּא מִתּוֹךְ רֹב מַאֲכָל וּמִשְׁתֶּה אָמְרוּ דָּבָר זֶה. לְכָךְ אָמַר, בֹּקֶר. אָמַר, שֶׁמָּא בֵּין כָּךְ וּבֵין כָּךְ יַעֲשׂוּ תְּשׁוּבָה. לְכָךְ נֶאֱמַר: בֹּקֶר וַיּוֹדַע. אָמַר לָהֶם: אֵין לִי רְשׁוּת לִיכָּנֵס עַכְשָׁו, אַף עַל פִּי שֶׁאֵין לְפָנָיו לֹא אֲכִילָה וְלֹא שְׁתִיָּה, אֶלָּא בִּשְׁבִילֵנוּ שֶׁאָכַלְנוּ וְשָׁתִינוּ. דָּבָר אַחֵר, בֹּקֶר. אָמַר לָהֶם מֹשֶׁה, גְּבוּלוֹת חָלַק הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא בְּעוֹלָמוֹ. יְכוֹלִין אַתֶּם לְעָרֵב יוֹם בְּלַיְלָה. זֶהוּ שֶׁאָמַר הַכָּתוּב, בַּתְּחִלָּה, וַיְהִי עֶרֶב וַיְהִי בֹקֶר, וַיַּבְדֵּל אֱלֹהִים בֵּין הָאוֹר וּבֵין הַחֹשֶׁךְ (בראשית א, ד), בְּשְׁבִיל תַּשְׁמִישׁוֹ שֶׁל עוֹלָם. וּכְשֵׁם שֶׁהִבְדִּיל בֵּין הָאוֹר וּבֵין הַחֹשֶׁךְ, כָּךְ הִבְדִּיל אֶת יִשְׂרָאֵל מִן הָאֻמּוֹת, שֶׁנֶּאֱמַר: וַאַבְדִּיל אֶתְכֶם מִן הָעַמִּים לִהְיוֹת לִי (ויקרא כ, כו). וְכָךְ הִבְדִּיל אַהֲרֹן, שֶׁנֶּאֱמַר: וַיַּבְדֵּל אַהֲרֹן לְהַקְדִּישׁוֹ קֹדֶשׁ הַקָּדָשִׁים (דה״א כג, יג). אִם יְכוֹלִים אַתֶּם לְעַכֵּב אוֹתָהּ הַבְדָּלָה שֶׁהִבְדִּיל הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא בֵּין הַיּוֹם וּבֵין הַלַּיְלָה, כָּךְ תּוּכְלוּ לְבַטֵּל אֶת זוֹ. לְכָךְ אָמַר לָהֶם: בֹּקֶר וְיוֹדַע ה׳ וְגוֹ׳, כְּבָר הוּא מְתֻקָּן, אֶת אֲשֶׁר יִבְחַר בּוֹ יַקְרִיב אֵלָיו. זֹאת עֲשׂוּ קְחוּ לָכֶם מַחְתּוֹת וְגוֹ׳. מָה רָאָה לוֹמַר לָהֶם כָּךְ. אָמַר לָהֶם: בְּדַרְכֵי הַגּוֹיִם יֵשׁ נְמוּסִים הַרְבֵּה וְאֵין כֻּלָּם מִתְקַבְּצִין בְּבֵית אֶחָד, וְאָנוּ אֵין לָנוּ אֶלָּא ה׳ אֶחָד וְתוֹרָה אַחַת וּמִשְׁפָּט אֶחָד וּמִזְבֵּחַ אֶחָד וְכֹהֵן גָּדוֹל אֶחָד וּבֵית הַמִּקְדָּשׁ אֶחָד, וְאַתֶּם מְאַתַּיִם וַחֲמִשִּׁים אִישׁ מְבַקְּשִׁים כְּהֻנָּה גְּדוֹלָה. אַף אֲנִי רוֹצֶה בְּכָךְ. לָכֵן אַתָּה וְכָל עֲדָתְךָ הֱיוּ לִפְנֵי ה׳, זֹאת עֲשׂוּ, קְחוּ לָכֶם מַחְתּוֹת, וּתְנוּ בָהֶן אֵשׁ. חֲרֵי לָכֶם תַּשְׁמִישׁ הֶחָבִיב מִן הַכֹּל הִיא הַקְּטֹרֶת, חֲבִיבָה לִפְנֵי הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא מִכָּל קָרְבָּנוֹת וְסַם הַמָּוֶת שֶׁבּוֹ נִשְׂרְפוּ נָדָב וַאֲבִיהוּא. לְפִיכָךְ הִתְרָה בָּהֶם, וְהָיָה הָאִישׁ אֲשֶׁר יִבְחַר ה׳ הוּא הַקָּדוֹשׁ. וְכִי אֵין אָנוּ יוֹדְעִין שֶׁמִּי שֶׁיִּבְחַר ה׳ הוּא הַקָּדוֹשׁ. אֶלָּא אָמַר לָהֶם מֹשֶׁה, חֲרֵי אֲנִי אוֹמֵר לָכֶם שֶׁלֹּא תִּתְחַיְּבוּ בְּנַפְשׁוֹתֵיכֶם חֲמִשִּׁים וּמָאתַיִם אִישׁ שֶׁאַתֶּם מַקְרִיבִים, מִי שֶׁיִּבְחַר מִכֶּם יֵצֵא חַי וְכֻלָּם אוֹבְדִים. רַב לָכֶם בְּנֵי לֵוִי. חֲרֵי אֲמַרְתִּי לָכֶם דָּבָר גָּדוֹל. לֹא טִפְּשִׁים הָיוּ, שֶׁכָּךְ הִתְרָה בָּהֶן וְקִבְּלוּ עֲלֵיהֶן לְקָרֵב. הֵם חָטְאוּ עַל נַפְשׁוֹתָם, שֶׁנֶּאֱמַר: אֶת מַחְתּוֹת הַחַטָּאִים הָאֵלֶּה בְּנַפְשׁוֹתָם. וְקֹרַח שֶׁפִּקֵּחַ הָיָה, מָה רָאָה לַשְּׁטוּת הַזֹּו. אֶלָּא עֵינוֹ הִטְעָתוּ. רָאָה שַׁלְשֶׁלֶת גְּדוֹלָה עוֹמֶדֶת הֵימֶנּוּ, שְׁמוּאֵל שֶׁשָּׁקוּל כְּנֶגֶד מֹשֶׁה וְאַהֲרֹן, שֶׁנֶּאֱמַר: מֹשֶׁה וְאַהֲרֹן בְּכֹהֲנָיו וּשְׁמוּאֵל בְּקוֹרְאֵי שְׁמוֹ (תהלים צט, ו), וְעֶשְׂרִים וְאַרְבָּעָה מִשְׁמָרוֹת עוֹמְדוֹת מִבְּנֵי בָּנָיו שֶׁכֻּלָּן מִתְנַבְּאִין בְּרוּחַ הַקֹּדֶשׁ, שֶׁנֶּאֱמַר: כָּל אֵלֶּה בָּנִים לְהֵימָן חוֹזֵה הַמֶּלֶךְ בְּדִבְרֵי הָאֱלֹהִים לְהָרִים קָרֶן (דה״א כה, ה). אָמַר, אֶפְשָׁר הַגְּדֻלָּה הַזּוֹ עֲתִידָה לַעֲמֹד מִמֶּנִּי וְאַנִי אוֹבֵד אוֹתָהּ. וְלֹא רָאָה נָפָה, לְפִי שֶׁבָּנָיו הָיוּ עוֹשִׂין תְּשׁוּבָה וְעוֹמְדִין מֵהֶן, וּמֹשֶׁה הָיָה רוֹאֶה נָפָה. לְכָךְ נִשְׂתַּתֵּף לָבֹא לְאוֹתָהּ חֻזְקָה שֶׁשָּׁמַע מִפִּי מֹשֶׁה שֶׁכֻּלָּן אוֹבְדִין וְאֶחָד פָּלֵט, שֶׁנֶּאֱמַר: וְהָיָה הָאִישׁ אֲשֶׁר יִבְחַר ה׳ הוּא הַקָּדוֹשׁ.

ו **רַב** לָכֶם בְּנֵי לֵוִי. וַיֹּאמֶר מֹשֶׁה אֶל קֹרַח שִׁמְעוּ נָא בְּנֵי לֵוִי. יֵשׁ לְךָ אָדָם שֶׁמְּדַבֵּר עִם יוֹסֵף וְאוֹמֵר לְשִׁמְעוֹן, שְׁמַע נָא. יֵשׁ אוֹמְרִים: שֶׁהָיָה מְבַקֵּשׁ מִמֶּנּוּ שֶׁיַּחְזִיר בּוֹ, וְאָמַר לְפָנָיו דְּבָרִים רַכִּים. כֵּיוָן שֶׁרָאָה שֶׁלֹּא שָׁמַע לוֹ, אָמַר, עַד שֶׁלֹּא יִשְׁתַּתְּפוּ אַחֵרִים עִמּוֹ, הַתְחֵל מְזָרֵז בָּהֶן, שִׁמְעוּ נָא בְּנֵי לֵוִי, הַקָּטָן הוּא הַכָּבוֹד שֶׁבְּיֶדְכֶם, שֶׁנֶּאֱמַר: הַמְעַט מִכֶּם כִּי הִבְדִּיל אֱלֹהֵי יִשְׂרָאֵל אֶתְכֶם מֵעֲדַת יִשְׂרָאֵל. חָזַר עַל קֹרַח, וַיַּקְרֵב אוֹתְךָ וְאֶת כָּל אַחֶיךָ בְּנֵי לֵוִי. שֶׁהָיָה גָּדוֹל שֶׁבַּשֵּׁבֶט, שֶׁנַּעֲשׂוּ אֶחָיו טָפֵל לוֹ. לָכֵן אַתָּה וְכָל עֲדָתְךָ הַנּוֹעָדִים עַל ה׳. הַמַּחְלֹקֶת הַזּוֹ שֶׁאַתֶּם עוֹשִׂים, אֵינָהּ כְּנֶגֶד הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא. מָשָׁל לְמֶלֶךְ שֶׁהָיוּ לוֹ עֲבָדִים הַרְבֵּה, רָצָה לַעֲשׂוֹת אֶחָד מֵהֶן בֶּן חוֹרִין לִתֵּן לוֹ שְׁרָרָה, חָזַר עָשָׂה אוֹתוֹ סַנְקְלִיטִיקוֹס. עָמְדוּ הַבְּרִיּוֹת כְּנֶגְדּוֹ. אָמְרוּ לוֹ: אִלּוּ הוּא עָשָׂה עַצְמוֹ בַּר חוֹרִין וְנָטַל לְעַצְמוֹ אוֹתָהּ הַגְּדֻלָּה, יָפֶה עָשׂוּ שֶׁעָמְדוּ כְּנֶגְדּוֹ. עַכְשָׁו שֶׁרַבּוֹ מָסַר לוֹ, כָּל מִי שֶׁעָמַד כְּנֶגְדּוֹ, לֹא כְּנֶגֶד רַבּוֹ עוֹמֵד. אַף כָּךְ מֹשֶׁה אָמַר לָהֶם: אִלּוּ אַהֲרֹן אָחִי נָטַל לְעַצְמוֹ אֶת הַכְּהֻנָּה, יָפֶה עֲשִׂיתֶם שֶׁנִּתְרַעַמְתֶּם עָלָיו. עַכְשָׁו שֶׁהַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא נָתַן לוֹ, שֶׁהַמַּלְכוּת וְהַגְּדֻלָּה וְהַגְּבוּרָה שֶׁלּוֹ, כָּל מִי שֶׁעָמַד עַל אַהֲרֹן אָחִי, לֹא עַל הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא עוֹמֵד. לְפִיכָךְ כְּתִיב: וַאֲהַרֹן מַה הוּא כִּי תָלִינוּ עָלָיו. בֹּא וּרְאֵה חֲסִידוּתוֹ שֶׁל אַהֲרֹן הַצַּדִּיק. בְּשָׁעָה שֶׁהִצִּיג מֹשֶׁה אֶת אַהֲרֹן וּמְשָׁחוֹ בְּשֶׁמֶן הַמִּשְׁחָה וְיָצַק עַל רֹאשׁוֹ, נִזְדַּעְזְעָה אַהֲרֹן וְנִבְעַת. אָמַר לוֹ: מֹשֶׁה אָחִי, שֶׁמָּא לֹא הָיִיתִי רָאוּי לְהִמָּשַׁח בְּשֶׁמֶן הַקֹּדֶשׁ וּמֵעַלְתִּי בּוֹ וְנִתְחַיַּבְתִּי כָּרֵת, שֶׁאָמַר

הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא, עַל בְּשַׂר אָדָם לֹא יִיסָּף. לְפִיכָךְ הֵעִיד עָלָיו הַכָּתוּב, הִנֵּה מַה טּוֹב וּמַה נָּעִים שֶׁבֶת אַחִים גַּם יָחַד, כַּשֶּׁמֶן הַטּוֹב עַל הָרֹאשׁ יוֹרֵד עַל הַזָּקָן זְקַן אַהֲרֹן שֶׁיּוֹרֵד עַל פִּי מִדּוֹתָיו, כְּטַל חֶרְמוֹן (תהלים קלג, א-ג). הֵקִישׁ שֶׁמֶן הַמִּשְׁחָה לְטַל חֶרְמוֹן, מַה טַּל חֶרְמוֹן אֵין בּוֹ מְעִילָה, כָּךְ שֶׁמֶן הַמִּשְׁחָה הַיּוֹרֵד עַל אַהֲרֹן אֵין בּוֹ מְעִילָה. לְפִיכָךְ כְּתִיב: הַנּוֹעָדִים עַל ה׳. כָּל הַדְּבָרִים הָאֲלֶּה פִּיֵּס מֹשֶׁה לְקֹרַח, וְאֵין אַתְּ מוֹצֵא שֶׁהֵשִׁיבוֹ דָּבָר, לְפִי שֶׁהָיָה פִּקֵּחַ בִּרְשָׁעָתוֹ, אָמַר, אִם אֲנִי מְשִׁיבוֹ, יוֹדֵעַ אֲנִי בּוֹ שֶׁהוּא חָכָם גָּדוֹל, עַכְשָׁו יְקַפְּחֵנִי בִּדְבָרָיו וּמְקַלְקְלֵנִי, וַאֲנִי מִתְרַצֶּה לוֹ בְּעַל כָּרְחִי. מוּטָב שֶׁלֹּא אֲזַקֵּק לוֹ. כְּשֶׁרָאָה מֹשֶׁה שֶׁאֵין בּוֹ תוֹעֶלֶת, פָּרַשׂ הֵימֶנּוּ. וַיִּשְׁלַח מֹשֶׁה לִקְרֹא לְדָתָן וְלַאֲבִירָם, אַף הֵם עָמְדוּ בְּרִשְׁעָן וְלֹא נִזְדַּקְּקוּ לַהֲשִׁיבוֹ. וַיֹּאמְרוּ לֹא נַעֲלֶה, הִכְשִׁילָם פִּיהֶם לָרְשָׁעִים, וּבְרִית כְּרוּתָה לַשָּׁפָתַיִם, שֶׁמִּתּוֹ כְּבָר וְיָרְדוּ לִשְׁאוֹל, שֶׁנֶּאֱמַר: וַיֵּרְדוּ הֵם וְכָל אֲשֶׁר לָהֶם וגו׳. לְאַחַר שֶׁיָּרְדוּ חַיִּים שְׁאוֹלָה, מַהוּ. הַמְּעַט כִּי הֶעֱלִיתָנוּ מֵאֶרֶץ זָבַת חָלָב וּדְבַשׁ לַהֲמִיתֵנוּ וגו׳. אָמְרוּ לוֹ: עַל מָה אַתָּה מִתְרַבְרֵב עָלֵינוּ, מַה טּוֹבָה עָשִׂיתָ לָנוּ. הוֹצֵאתָנוּ מֵאֶרֶץ מִצְרַיִם, שֶׁהִיא כְּגַן ה׳, וּלְאֶרֶץ כְּנַעַן לֹא הִכְנַסְתָּנוּ, אֶלָּא הֲרֵי אָנוּ מֵתִים בַּמִּדְבָּר וְהַגֶּגֶף מְשִׁתַּלֵּחַ בָּנוּ בְּכָל יוֹם, הַעֵינֵי הָאֲנָשִׁים תָּהֵם וגו׳. וַיִּחַר לְמֹשֶׁה מְאֹד, נִצְטַעֵר לְחַדֵּא. לְמָה הַדָּבָר דּוֹמֶה. לְאָדָם הַדָּן עִם חֲבֵרוֹ וּמִתְוַכֵּחַ עִמּוֹ. אִם מְשִׁיבוֹ, יֵשׁ שָׁם נַחַת רוּחַ. וְאִם אֵינוֹ מְשִׁיבוֹ, יֵשׁ בּוֹ צַעַר גָּדוֹל.

ז **וַיֹּאמֶר** אֶל ה׳ אַל תִּפֶן אֶל מִנְחָתָם, אַל תְּקַבְּלֵם בִּתְשׁוּבָה. הָיָה צָרִיךְ לַמִּקְרָא לוֹמַר, אַל תִּפֶן אֶל עֲבוֹדָתָם. וּמַהוּ אֶל מִנְחָתָם. כָּךְ אָמַר מֹשֶׁה לִפְנֵי הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא, רִבּוֹנוֹ שֶׁל עוֹלָם, יוֹדֵעַ אֲנִי בְּאֵלּוּ שֶׁיֵּשׁ לָהֶם חֵלֶק בְּאוֹתָהּ מִנְחָה שֶׁיִּשְׂרָאֵל מַקְרִיבִים לְפָנֶיךָ בְּכָל יוֹם. הוֹאִיל וּפָרְשׁוּ אֵלּוּ מִבָּנֶיךָ, אַל תִּסְתַּכֵּל בְּחֶלְקָם, תַּנִּיחֵנוּ הָאֵשׁ לֹא תֹאכְלֵנוּ. לֹא חֲמוֹר אֶחָד מֵהֶם נָשָׂאתִי. מַה שֶּׁהָיָה דַּרְכִּי לִטֹּל, לֹא נָטַלְתִּי מֵהֶם. בְּנֹהַג שֶׁבָּעוֹלָם, אָדָם שֶׁהוּא בַּהֶקְדֵּשׁ, נוֹטֵל שְׂכָרוֹ מִן הַהֶקְדֵּשׁ. וַאֲנִי בְּשָׁעָה שֶׁהָיִיתִי יוֹרֵד מִמִּדָּתָן לְמִצְרַיִם, הָיָה דַּרְכִּי לִטֹּל מֵהֶן חֲמוֹר, שֶׁבִּשְׁבִיל צָרְכֵיהֶם יָרַדְתִּי, וְאַף עַל פִּי כֵן לֹא נָטַלְתִּי. וְכֵן שְׁמוּאֵל הַצַּדִּיק אוֹמֵר, הִנְנִי עֲנוּ בִי נֶגֶד ה׳ וְנֶגֶד מְשִׁיחוֹ, אֶת שׁוֹר מִי לָקָחְתִּי וַחֲמוֹר מִי לָקָחְתִּי (ש״א יב, ג), שׁוֹר שֶׁהָיִיתִי מַקְרִיב עֲלֵיהֶם מַקְרְבְּנוֹתֵיהֶם וּמְבַקֵּשׁ רַחֲמִים עֲלֵיהֶם, וְכֵן לִמְשֹׁחַ עֲלֵיהֶם מֶלֶךְ מִשֶּׁלִּי הָיָה, שֶׁנֶּאֱמַר: עֶגְלַת בָּקָר תִּקַּח בְּיָדֶךָ וְאָמַרְתָּ לִזְבֹּחַ לַה׳ בָּאתִי (שם טז, ב). וְכֵן הוּא אוֹמֵר, כִּי זֶבַח הַיּוֹם לָעָם בַּבָּמָה (שם ט, יב). וְלֹא נָטַלְתִּי מִשֶּׁלָּהֶם. וּבְשָׁעָה שֶׁהָיִיתִי חוֹזֵר וְעוֹשֶׂה דִּינֵיהֶם וְצָרְכֵיהֶם, וְהוֹלֵךְ וְסוֹבֵב עַל עֲיָרוֹת יִשְׂרָאֵל, שֶׁנֶּאֱמַר: וְהָלַךְ מִדֵּי שָׁנָה בְּשָׁנָה וְסָבַב בֵּית אֵל וְהַגִּלְגָּל וְהַמִּצְפָּה וְשָׁפַט אֶת יִשְׂרָאֵל (שם ז, טז). דֶּרֶךְ הָעוֹלָם, בַּעֲלֵי דִינִים הוֹלְכִין אֵצֶל הַדַּיָּן. וַאֲנִי, הוֹלֵךְ וְסוֹבֵב מֵעִיר לְעִיר וּמִמָּקוֹם לְמָקוֹם. וְכֵן מֹשֶׁה אָמַר לָהֶם לְיִשְׂרָאֵל, כִּי יִהְיֶה לָהֶם דָּבָר בָּא אֵלַי וגו׳ (שמות יח, טו). וַאֲנִי לֹא עָשִׂיתִי כֵן, אֶלָּא אֲנִי מַטְרִיחַ וְהוֹלֵךְ אֶצְלָם. וְלֹא הֲרֵעוֹתִי אֶת אֶחָד מֵהֶם, שֶׁלֹּא חִיַּבְתִּי אֶת הַזַּכַּאי, וְלֹא זִכִּיתִי אֶת הַחַיָּב. כְּשֶׁרָאָה מֹשֶׁה שֶׁעָמְדוּ בְּנַאֲוָתָם וּבְמִרְדֵּיהֶם, וַיֹּאמֶר מֹשֶׁה אֶל קֹרַח, אַתָּה וְכָל עֲדָתְךָ הֱיוּ לִפְנֵי ה׳, וּקְחוּ אִישׁ מַחְתָּתוֹ, וְיִקְחוּ אִישׁ מַחְתָּתוֹ. הָלַךְ קֹרַח כָּל אוֹתוֹ הַלַּיְלָה וְהָיָה מַטְעֶה אֶת יִשְׂרָאֵל, וְאוֹמֵר לָהֶם, וּמָה אַתֶּם סְבוּרִים, שֶׁאֲנִי עוֹסֵק לִטֹּל אוֹתָהּ הַגְּדֵלָה לְעַצְמִי. אֲנִי מְבַקֵּשׁ שֶׁתְּהֵא הַגְּדֵלָה חוֹזֶרֶת עַל כֻּלָּנוּ, שֶׁמִּשֶּׁה נָטַל מַלְכוּת לְעַצְמוֹ, וְאֶת הַכְּהֻנָּה הַגְּדוֹלָה נָתָנָה לְאַהֲרֹן אָחִיו, לְחָק עוֹלָם. וְהָיָה הוֹלֵךְ וּמְפַתֶּה כָּל שֵׁבֶט וְשֵׁבֶט כָּרָאוּי לוֹ, עַד שֶׁנִּשְׁתַּתְּפוּ בְּיָדוֹ. מִנַּיִן אַתָּה יוֹדֵעַ. שֶׁכְּשָׁעָה שֶׁנִּתְכַּנְּסוּ וְהִקְרִיבוּ, כֻּלָּם מְדַבְּרִים הָיוּ, שֶׁנֶּאֱמַר: וַיַּקְהֵל עֲלֵיהֶם קֹרַח אֶת כָּל הָעֵדָה. כֵּינָן שֶׁנִּתְכַּנְּסוּ וּבָאוּ עִמּוֹ, מִיָּד, וַיֵּרָא ה׳ אֶל מֹשֶׁה וְאֶל אַהֲרֹן לֵאמֹר, הִבָּדְלוּ מִתּוֹךְ הָעֵדָה הָרָעָה הַזֹּאת וגו׳, וַיִּפְּלוּ עַל פְּנֵיהֶם וַיֹּאמְרוּ, אֵל אֱלֹהֵי הָרוּחוֹת וגו׳. אָמַר לְפָנָיו, רִבּוֹנוֹ שֶׁל עוֹלָם, מֶלֶךְ בָּשָׂר וָדָם שֶׁמָּרְדוּ עָלָיו בְּנֵי הַמְּדִינָה וְעָמְדוּ וְקִלְקְלוּ אֶת הַמֶּלֶךְ אוֹ אֶת שְׁלוּחָיו, אִם הֵם עֲשָׂרָה אוֹ עֶשְׂרִים מֵהֶם, מְשַׁלֵּחַ לְשָׁם מֵהֶם לְגַיְּסוֹתָיו וְעוֹשֶׂה מִמֶּנּוּ אַנְדְּרוֹלוֹמַסְיָא וּמְסַיֵּף הַטּוֹבִים עִם הָרָעִים, לְפִי שֶׁאֵינוֹ מַכִּיר בָּהֶם מִי מָרַד וּמִי לֹא מָרַד, מִי כִּבֵּד אֶת הַמֶּלֶךְ וּמִי קִלְקֵל. אֲבָל אַתָּה, יוֹדֵעַ מַחְשְׁבוֹתָיו שֶׁל כָּל אָדָם וּמַה שֶּׁבַּלְּבָבוֹת וְהַכְּלָיוֹת יוֹעֲצוֹת, וְיִצְרֵי בְּרִיּוֹתֶיךָ אַתָּה מֵבִין, וְאַתָּה יוֹדֵעַ מִי חָטָא וּמִי לֹא חָטָא, מִי מָרַד וּמִי לֹא מָרַד, אַתָּה יוֹדֵעַ רוּחַ שֶׁל כָּל אֶחָד וְאֶחָד מֵהֶן. לְכָךְ נֶאֱמַר: אֵל אֱלֹהֵי הָרוּחוֹת לְכָל בָּשָׂר וגו׳. אָמַר לָהֶם הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא, יָפֶה אָמַרְתָּ, אֲנִי מוֹדִיעַ אֶת הַדָּבָר מִי חָטָא וּמִי לֹא חָטָא.

ח **וַיְדַבֵּר** ה׳ אֶל מֹשֶׁה לֵאמֹר, דַּבֵּר אֶל הָעֵדָה לֵאמֹר הֵעָלוּ מִסָּבִיב. וְאַף עַל פִּי שֶׁשָּׁמַע מֹשֶׁה מִפִּי הַגְּבוּרָה כָּךְ, לֹא אָמַר לָהֶם עַד שֶׁהָלַךְ וְהִתְרָה בָּהֶן, שֶׁנֶּאֱמַר: וַיָּקָם מֹשֶׁה וַיֵּלֶךְ אֶל דָּתָן וַאֲבִירָם. לְהוֹדִיעַ רִשְׁעָתָן, שֶׁאַף עַל פִּי שֶׁהָלַךְ מֹשֶׁה בְּרַגְלָיו אֵצֶל הָרְשָׁעִים, הָיוּ קָשִׁים לְרִצּוֹת. מֶה עָשׂוּ. לֹא רָצוּ לָצֵאת מֵאָהֳלֵיהֶם כְּנֶגְדּוֹ. כְּשֶׁרָאָה מֹשֶׁה כָּךְ, אָמַר עַד כָּאן הָיָה עָלַי לַעֲשׂוֹת. מִיָּד, וַיְדַבֵּר אֶל הָעֵדָה לֵאמֹר סוּרוּ נָא מֵעַל וגו׳. שָׁנוּ רַבּוֹתֵינוּ, אַרְבָּעָה נִקְרְאוּ רְשָׁעִים, אֵלּוּ הֵן, הַפּוֹשֵׁט יָדוֹ לַחֲבֵרוֹ לְהַכּוֹתוֹ, אַף עַל פִּי שֶׁלֹּא הִכָּהוּ, נִקְרָא רָשָׁע, שֶׁנֶּאֱמַר: וַיֹּאמֶר לָרָשָׁע לָמָּה תַכֶּה רֵעֶךָ (שמות ב, יג). הִכִּיתָ לֹא נֶאֱמַר, אֶלָּא תַּכֶּה. וְהַלָּוֶה וְאֵינוֹ מְשַׁלֵּם, שֶׁנֶּאֱמַר: לֹוֶה רָשָׁע וְלֹא יְשַׁלֵּם (תהלים לז, כא). וּמִי שֶׁיֵּשׁ בּוֹ עַזּוּת פָּנִים וְאֵינוֹ מִתְבַּיֵּשׁ לִפְנֵי מִי שֶׁגָּדוֹל מִמֶּנּוּ, שֶׁנֶּאֱמַר: הֵעֵז אִישׁ רָשָׁע בְּפָנָיו (משלי כא, כט). וּמִי שֶׁהוּא בַּעַל מַחְלֹקֶת, שֶׁנֶּאֱמַר: סוּרוּ נָא מֵעַל אָהֳלֵי הָאֲנָשִׁים הָרְשָׁעִים. וּשְׁנֵיהֶם הָיוּ בְּדָתָן וַאֲבִירָם, עַזּוּת פָּנִים וּמַחְלֹקֶת. מַחְלֹקֶת בְּאוֹתִיּוֹתָיו נִדְרָשׁ, מ׳ מָרָה, ח׳ חָרוֹן, ל׳ לוֹקִין, ק׳ קְלָלָה, ת׳ תּוֹעֵבָה וְיֵשׁ אוֹמְרִים: תַּכְלִית כְּלָיָה מֵבִיא לָעוֹלָם. וַיַּעֲלוּ מֵעַל מִשְׁכַּן קֹרַח דָּתָן וַאֲבִירָם. כֵּינָן שֶׁרָאוּ כָּךְ שֶׁנִּסְתַּלְּקוּ יִשְׂרָאֵל מִסְּבִיבוֹתֵיהֶם, יָצְאוּ מְחֻרְפִין וּמְגַדְּפִין, שֶׁנֶּאֱמַר: יָצְאוּ נִצָּבִים. וּלְהַלָּן כְּתִיב: וַיִּגַּשׁ הַפְּלִשְׁתִּי הַשְׁכֵּם וְהַעֲרֵב וַיִּתְיַצֵּב אַרְבָּעִים יוֹם (ש״א יז, טז). פָּתַח מֹשֶׁה וְאָמַר, כְּדִכְתִיב, וַיֹּאמֶר מֹשֶׁה בְּזֹאת תֵּדְעוּן כִּי ה׳ שְׁלָחַנִי וגו׳, אִם כְּמוֹת כָּל הָאָדָם יְמוּתוּן אֵלֶּה. מָשָׁל לְמָה הַדָּבָר דּוֹמֶה. לְשׁוֹשְׁבִין בְּתוֹ שֶׁל מֶלֶךְ שֶׁהָיוּ עֲדוֹתָיוֹ בְּיָדוֹ. עָמַד אֶחָד מִן הַמְּסֻבִּין כְּנֶגְדּוֹ וְקִלֵּל אֶת הַשּׁוֹשְׁבִין, וְאָמַר לֵיהּ: לֹא הָיוּ בְּתוּלִים לְבִתּוֹ שֶׁל מֶלֶךְ. עָמַד הַשּׁוֹשְׁבִין כְּנֶגֶד הַמֶּלֶךְ וְאָמַר לֵיהּ: אִם אֵין אַתָּה מוֹצִיא אֶת זֶה לְהָרְגוֹ בִּפְנֵי הַכֹּל, חֲרִינִי אוֹמֵר, בְּוַדַּאי שֶׁלֹּא נִמְצְאוּ בְּתוּלִים לְבִתּוֹ שֶׁל מֶלֶךְ. מִיָּד אָמַר הַמֶּלֶךְ, מוּטָב לִי לְהַרֹּג אֶת זֶה וְלֹא יוֹצִיא הַשּׁוֹשְׁבִין

שֵׁם רַע עַל בִּתִּי. וְכָךְ קָרַח נֶחְלַק עַל מֹשֶׁה, וְאָמַר, מִלִּבּוֹ וּמֵעַצְמוֹ אָמַר מֹשֶׁה אֶת כָּל הַדִּבְרוֹת הָאֵלֶּה. פָּתַח מֹשֶׁה וְאָמַר, בְּזֹאת תֵּדְעוּן כִּי ה׳ שְׁלָחַנִי, אִם כְּמוֹת כָּל הָאָדָם יְמוּתוּן אֵלֶּה אַף אֲנִי אוֹמֵר, לֹא ה׳ שְׁלָחַנִי, וּמִלִּבִּי אָמַרְתִּי.

ט **וַיְהִי** כְּכַלּוֹתוֹ לְדַבֵּר אֶת כָּל הַדְּבָרִים הָאֵלֶּה. לְלַמֶּדְךָ, שֶׁמִּכָּל מָקוֹם שֶׁהוּא רוֹצֶה, מַצְמִיחַ אֶת הַפַּרְעָנִיּוּת. וַיֵּרְדוּ הֵם וְכָל אֲשֶׁר לָהֶם חַיִּים שְׁאוֹלָה. יֵשׁ אוֹמְרִים: חַיִּים נִדּוֹנִין עַד עַכְשָׁו. וַתְּכַס עֲלֵיהֶם הָאָרֶץ, הֵם אָבְדוּ וְלֹא סְרִיחָתָן, אֶלָּא נַעֲשׂוּ תַּחְתִּיהֶם שָׂרֵי אֲלָפִים, שָׂרֵי מֵאוֹת. וְכָל יִשְׂרָאֵל אֲשֶׁר סְבִיבוֹתֵיהֶם נָסוּ לְקוֹלָם, שֶׁהָיוּ צוֹוְחִין, מֹשֶׁה רַבֵּנוּ, הַצִּילֵנוּ. וְאֵשׁ יָצְאָה מֵאֵת ה׳ וְגוֹ׳. אִלּוּ הָיוּ נִבְלָעִים וְאֵלּוּ הָיוּ נִשְׂרָפִין, וְקֹרַח עוֹמֵד בֵּין הַשְּׂרוּפִים, שֶׁאָמַר לוֹ מֹשֶׁה, וְאַתָּה וְאַהֲרֹן אִישׁ מַחְתָּתוֹ. וְקֹרַח לָקָה יוֹתֵר מִכֻּלָּם, שֶׁנִּשְׂרַף וְנִבְלַע. וְלָמָּה נַעֲשָׂה בּוֹ שְׁנֵי דִינִין. שֶׁאִלּוּ נִשְׂרַף וְלֹא נִבְלַע, הָרֵי הַבְּלוּעִים מִתְרָעֲמִין וְאוֹמְרִים: שֶׁלֹּא הֵבִיא עָלֵינוּ אֶת כָּל הַפַּרְעָנִיּוּת הַזֹּאת אֶלָּא קֹרַח, וַהֲרֵי הֵן נִשְׂרָפִין וְהוּא נִצֹּל. לְפִיכָךְ נִדּוֹן בִּשְׁנֵי מִיתוֹת. לְהֵט הָאֵשׁ תְּחִלָּה לְעֵינֵי כָּל הַשְּׂרוּפִים, בְּיָדוֹ הָיְתָה הַמַּחְתָּה וְהַקְּטֹרֶת בָּהּ, וְקִפְּלָתוּ הָאֵשׁ כְּכַדּוּר, וְהָאֵשׁ מְגַלְגֶּלֶת בּוֹ עַד שֶׁהֶבִיאַתּוּ לְפִי הָאָרֶץ לְבֵין הַבְּלוּעִים, שֶׁנֶּאֱמַר: וַתִּפְתַּח הָאָרֶץ אֶת פִּיהָ וְגוֹ׳.

י **וְאוֹן** בֶּן פֶּלֶת. לָמָּה נִקְרָא שְׁמוֹ אוֹן. שֶׁכָּל יָמָיו בַּאֲנִינוּת הָיָה. בֶּן פֶּלֶת, שֶׁנַּעֲשׂוּ לוֹ נִפְלָאוֹת. אָמַר רַב, אוֹן בֶּן פֶּלֶת, אִשְׁתּוֹ הִצִּילַתּוּ. אָמְרָה לוֹ: מַה לִּיךְ בַּהֲדֵין פְּלֵגְתָּא, אִי אַהֲרֹן כַּהֲנָא רַבָּא, אַתְּ תַּלְמִידָא. אִי קֹרַח יְהִי כַּהֲנָא רַבָּא, אַתְּ תַּלְמִידָא. אָמַר לָהּ: יְדַעְנָא דְּכֻלָּא כְּנִישְׁתָּא קַדִּישָׁא, דִּכְתִיב: כִּי כָל הָעֵדָה כֻּלָּם קְדוֹשִׁים. מַה עַבְדַת. אַשְׁקִיתֵיהּ חַמְרָא וְאַרְוִיתֵיהּ וְאַגְנִיתֵיהּ בְּעַרְסִיתֵיהּ, וַהֲוָה יָתְבָא אַבָּבָא דְּבֵיתָא וּסְתַרְתֵּיהּ לְמַזְיֵהּ. כָּל מַאן דְּאָתָא בִּשְׁבִיל אוֹן בַּעֲלָהּ, חַזְיֵהּ וַהֲדַר. אַדְּהָכִי וְהָכִי אִיבָּלְעִינְהוּ אַרְעָא. הַיְינוּ דִּכְתִיב: חַכְמוֹת נָשִׁים בָּנְתָה בֵיתָהּ (משלי יד, א), זוֹ אִשְׁתּוֹ שֶׁל אוֹן. וְאִוֶּלֶת בְּיָדֶיהָ תֶּהֱרָסֶנּוּ (שם), זוֹ אִשְׁתּוֹ שֶׁל קֹרַח. וַיָּקָמוּ לִפְנֵי מֹשֶׁה נְשִׂיאֵי עֵדָה, מְיֻחָדִין שֶׁבָּעֵדָה. קְרֵאי מוֹעֵד, שֶׁיּוֹדְעִין לְעַבֵּר אֶת הַשָּׁנִים וְלִקְבֹּעַ אֶת הַחֳדָשִׁים וְהַתְּקוּפוֹת. אַנְשֵׁי שֵׁם, שֶׁהָיָה לָהֶם שֵׁם בַּכֹּל. וַיִּשְׁמַע מֹשֶׁה וַיִּפֹּל עַל פָּנָיו. מַה שָּׁמַע. אָמַר רַבִּי שְׁמוּאֵל בַּר נַחְמָנִי אָמַר רַבִּי יוֹנָתָן, מִלַּמֵּד, שֶׁחָשְׁדוּהוּ בְּאֵשֶׁת אִישׁ, שֶׁנֶּאֱמַר: וַיִּקָּנְאוּ לְמֹשֶׁה בַּמַּחֲנֶה (תהלים קו, טז). אָמַר רַבִּי חִיָּיא בַּר אַבָּא אָמַר רַב, מִלַּמֵּד, שֶׁכָּל אֶחָד וְאֶחָד קִנֵּא לְאִשְׁתּוֹ מִן מֹשֶׁה. וַיָּקָם מֹשֶׁה וַיֵּלֶךְ אֶל דָּתָן וַאֲבִירָם. אָמַר רַבִּי שִׁמְעוֹן בֶּן לָקִישׁ, מִכָּאן שֶׁאֵין מַחְזִיקִין בַּמַּחֲלֹקֶת, אָמַר רַב, כָּל הַמַּחֲזִיק בַּמַּחֲלֹקֶת, עוֹבֵר בְּלַאו, הוּא שֶׁנֶּאֱמַר: וְלֹא יִהְיֶה כְּקֹרַח וְכַעֲדָתוֹ. רַב אַסִּי אָמַר, רָאוּי הוּא לְהִצְטָרֵעַ. כְּתִיב הָכָא, כַּאֲשֶׁר דִּבֶּר ה׳ בְּיַד מֹשֶׁה לוֹ. וּכְתִיב הָתָם, וַיֹּאמֶר ה׳ לוֹ עוֹד הָבֵא נָא יָדְךָ וְגוֹ׳ (שמות ד, ו). אָמַר רַב חִסְדָּא, כָּל הַחוֹלֵק עַל רַבּוֹ, כְּאִלּוּ חוֹלֵק עַל הַשְּׁכִינָה, שֶׁנֶּאֱמַר: בְּהַצֹּתָם עַל ה׳ (במדבר כו, ט). אָמַר רַב חָמָא בַּר חֲנִינָא, כָּל הָעוֹשֶׂה מְרִיבָה עִם רַבּוֹ, כְּאִלּוּ עוֹשֶׂה מְרִיבָה עִם הַשְּׁכִינָה, שֶׁנֶּאֱמַר: הֵמָּה מֵי מְרִיבָה אֲשֶׁר רָבוּ בְּנֵי יִשְׂרָאֵל אֶת ה׳ (שם כ, יג). אָמַר רַבִּי חֲנִינָא בַּר פָּפָּא, כָּל הַמִּתְרַעֵם עַל רַבּוֹ, כְּאִלּוּ מִתְרַעֵם עַל הַשְּׁכִינָה, שֶׁנֶּאֱמַר: לֹא עָלֵינוּ תְּלוּנוֹתֵיכֶם כִּי עַל ה׳ (שמות טז, ח). אָמַר רַבִּי אַבָּהוּ, כָּל הַמְּהַרְהֵר אַחֲרֵי רַבּוֹ, כְּאִלּוּ מְהַרְהֵר אַחֲרֵי הַשְּׁכִינָה, שֶׁנֶּאֱמַר: וַיְדַבֵּר הָעָם בָּאֱלֹהִים וּבְמֹשֶׁה (במדבר כא, ה).

יא **דָּרַשׁ** רַבָּא, מַאי דִּכְתִיב: שֶׁמֶשׁ יָרֵחַ עָמַד זְבֻלָה (חבקוק ג, יא). מִלַּמֵּד, שֶׁעָלוּ הַשֶּׁמֶשׁ וְיָרֵחַ לִזְבוּל, וְאָמְרוּ לְפָנָיו, רִבּוֹנוֹ שֶׁל עוֹלָם, אִם אַתָּה עוֹשֶׂה דִּין לְבֶן עַמְרָם, נֵצֵא. וְאִם לָאו, לֹא נֵצֵא. עַד שֶׁזָּרַק בָּהֶם חִצָּיו, שֶׁנֶּאֱמַר: לְאוֹר חִצֶּיךָ יְהַלֵּכוּ (שם). אָמַר לָהֶם הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא, לִכְבוֹדִי לֹא מְחִיתֶם, לִכְבוֹד בָּשָׂר וָדָם מְחִיתֶם. וְהָאִידָנָא עַד דְּמָחוּ לְהוּ לָא נַפְקִי. דָּרַשׁ רָבָא, מַאי דִּכְתִיב: אִם בְּרִיאָה יִבְרָא ה׳. אָמַר מֹשֶׁה לִפְנֵי הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא, רִבּוֹנוֹ שֶׁל עוֹלָם, אִם נִבְרָא גֵּיהִנֹּם, מוּטָב. וְאִם לָאו, יִבָּרֵא. לְמַאי, אִילֵימָא לְמֶהְדַּר לְמִבְרֵייהּ מַמָּשׁ, הָא כְּתִיב אֵין כָּל חָדָשׁ תַּחַת הַשָּׁמֶשׁ (קהלת א, ט). אֶלָּא לַאֲקַרוּבֵי פִּתְחָא. וּבְנֵי קֹרַח לֹא מֵתוּ (במדבר כו, יא). תַּנָּא מִשּׁוּם רַבֵּינוּ, מָקוֹם נִתְבַּצֵּר בַּגֵּיהִנֹּם וְיָשְׁבוּ עָלָיו. אָמַר רַבָּה בַּר בַּר חָנָה, זִימְנָא חֲדָא אֲזַלְנָא בְּאוֹרְחָא, וְאָמַר לִי הַהוּא טַיְיעָא, תָּא אַחְזֵי לָךְ בְּלַעֲדֵי דְּקֹרַח. אָזַלִי, חֲזָאי תְּרֵי בִּזְעָא דַּקָּא נָפֵק קוּטְרָא מִינַּיהּ. הָא שָׁקִיל גַּבְבָא דְּעַמְרָה וְאַמְשַׁיֵּיהּ בְּמַיָּא וְאוֹתְבֵיהּ יַתֵּיהּ בְּרֵישׁ רוּמְחָא עִילַּוֵּיהּ, וְאִיחֲרוּךְ וְנָפַל. וְאָמַר לִי, אֲצִית מַאי שָׁמְעַת. שָׁמְעִי דַּהֲווּ קָאָמְרֵי, מֹשֶׁה אֱמֶת וְתוֹרָתוֹ אֱמֶת וְהֵן בַּדָּאִין. אָמַר לִי, כָּל תְּלָתִין יוֹמִין הֲווֹ מְהַדַּר לְהוּ גֵּיהִנֹּם כְּבָשָׁר בְּתוֹךְ קַלַּחַת וְאָמְרֵי הָכִי, מֹשֶׁה אֱמֶת וְתוֹרָתוֹ אֱמֶת וְהֵן בַּדָּאִין. וְלֶעָתִיד לָבֹא, הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא עָתִיד לְהוֹצִיאָן. וַעֲלֵיהֶן אָמְרָה חַנָּה, ה׳ מֵמִית וּמְחַיֶּה, מוֹרִיד שְׁאוֹל וַיַּעַל (ש״א ב, ו).

יב **מַנְצֶפֶ״ךְ** הָאוֹתִיּוֹת כְּפוּלוֹת, צוֹפִים אֲמָרוּם. לֵךְ לְךָ, רֶמֶז נִרְמָז לְאַבְרָהָם לְמֵאָה שָׁנָה יוֹלִיד יִצְחָק. כִּי עֻצְמָתְךָ מִמֶּנּוּ מְאֹד (בראשית כו, טז), רֶמֶז נִרְמָז שֶׁהוּא וְזַרְעוֹ עֲצוּמִים בִּשְׁנֵי עוֹלָמִים. נוּ״ן, לְיַעֲקֹב, הַצִּילֵנִי נָא (שם לב, יב), נִצֹּל בִּשְׁנֵי עוֹלָמִים. פ״ף, לְיוֹסֵף, פָּקֹד פָּקַדְתִּי (שם נ, כד). פָּקֹד, בָּעוֹלָם הַזֶּה. פָּקַדְתִּי, לָעוֹלָם הַבָּא. צ״ץ, הִנֵּה אִישׁ צֶמַח שְׁמוֹ וּמִתַּחְתָּיו יִצְמָח (זכריה ו, יב), זֶה מָשִׁיחַ. וְכֵן הוּא אוֹמֵר, וַהֲקִמֹתִי לְדָוִד צֶמַח צַדִּיק (ירמיה כג, ה). שִׁשִּׁים הֵמָּה מְלָכוֹת (שה״ש ו, ח). עֶשְׂרִים וְאַרְבָּעָה סְפָרִים, הוֹסִיף עֲלֵיהֶם אַחַד עָשָׂר מִן תְּרֵי עָשָׂר, חוּץ מִן יוֹנָה שֶׁהוּא בִּפְנֵי עַצְמוֹ, וְשִׁשָּׁה סְדָרִים, וְתִשְׁעָה פְּרָקִים דְּתוֹרַת כֹּהֲנִים, הֲרֵי שִׁשִּׁים הֵמָּה מְלָכוֹת, וּשְׁמֹנִים פִּילַגְשִׁים (שם). שִׁשִּׁים מַסֶּכְתּוֹת, שְׁמוֹנִים בָּתֵּי מִדְרָשׁוֹת שֶׁהָיָה בִּירוּשָׁלַיִם כְּנֶגֶד פְּתָחֶיהָ. וַעֲלָמוֹת אֵין מִסְפָּר (שם), מִשְׁנָה הַחִיצוֹנָה. הִנֵּה מִטָּתוֹ שֶׁלִּשְׁלֹמֹה שִׁשִּׁים גִּבּוֹרִים (שם ג, ז), כְּנֶגֶד אוֹתִיּוֹת שֶׁל יְבָרֶכְךָ ה׳ וְיִשְׁמְרֶךָ וְגוֹ׳ (במדבר ו, כד). הַשָּׁטָ״ן בַּגִּימַטְרִיָּא כְּמִנְיַן יְמוֹת הַחַמָּה, שֶׁבְּכָל הַשָּׁנָה הוּא שַׁלִּיט לְהַלְשִׁין, חוּץ מִיּוֹם הַכִּפּוּרִים. אָמַר רַבִּי אָמִי בַּר אַבָּא, אַבְרָהָם עַד שֶׁלֹּא נִמּוֹל וְלֹא הוֹלִיד, הָיָה חָסֵר חֲמִשָּׁה אֲבָרִים. נִתְוַסֵּף ה׳, וְנַעֲשָׂה

שָׁלֵם וְהוֹלִיד, וְנִקְרָא אַבְרָהָם מִנֵּין אוֹתִיּוֹתָיו. שָׂרַי. פְּלִיגֵי בָּהּ תְּרֵי אָמוֹרָאֵי, חַד אָמַר, נָחְלַק הַיּוּ״ד לִשְׁנַיִם, ה׳ לְאַבְרָהָם וַה׳ לְשָׂרָה. וְחַד אָמַר, יוּ״ד שֶׁנִּטַּל מִשָּׂרָה קָרָא תַּגָּר, עַד שֶׁבָּא יְהוֹשֻׁעַ וְהוֹסִיף לוֹ יוּ״ד, שֶׁנֶּאֱמַר: וַיִּקְרָא מֹשֶׁה לְהוֹשֵׁעַ יְהוֹשֻׁעַ (במדבר יג, טז), וְהוֹשִׁיעוֹ מֵעֲצַת מְרַגְּלִים. יִצְחָק י׳ כְּנֶגֶד עֲשָׂרָה נִסְיוֹנוֹת, צ׳ תִּשְׁעִים שָׁנָה לְשָׂרָה נוֹלַד, ח׳ לִשְׁמוֹנָה יָמִים נִמּוֹל, ק׳ מֵאָה שָׁנִים חַיֵּי אַבְרָהָם כְּשֶׁנּוֹלַד. יַעֲקֹב, עַל שְׁמוֹ נִקְרָא, י׳ מַזָּלְדּוֹתָיו הָעֲשִׁירִי, לְמַפְרֵעַ לְוִי עֲשִׁירִי. חָשַׁב מִבְּנָיְמִין עַד לֵוִי, הָיוּ לוֹ עֲשָׂרָה בָּנִים, וְלֵוִי הָיָה עֲשִׁירִי וּנְתָנוֹ מַעֲשֵׂר לַמָּקוֹם, לְקַיֵּם וְכָל אֲשֶׁר תִּתֶּן לִי עַשֵּׂר אֲעַשְּׂרֶנּוּ לָךְ (בראשית כח, כב). ע׳ בְּשִׁבְעִים נֶפֶשׁ. ק׳ כְּנֶגֶד אוֹתִיּוֹת הַבְּרָכָה, וְיִתֶּן לְךָ (שם כז, כח), הוֹצִא מִשָּׁם הַשֵּׁם, נִשְׁתַּיְּרוּ מֵאָה. ב׳ כְּנֶגֶד שְׁנֵי מַלְאָכִים עוֹלִים. יְהוּדָה, עַל שְׁמוֹ נִקְרָא, שְׁלֹשִׁים, כְּנֶגֶד שְׁלֹשִׁים מַעֲלוֹת שֶׁל מַלְכוּת. הַלּוּחוֹת, הָיוּ בָּהֶן שֵׁשׁ מֵאוֹת וּשְׁלֹשׁ עֶשְׂרֵה אוֹתִיּוֹת, מִן אָנֹכִי עַד אֲשֶׁר לְרֵעֶךָ, כְּנֶגֶד שֵׁשׁ מֵאוֹת וּשְׁלֹשׁ עֶשְׂרֵה מִצְוֹת. וְכֻלָּן נִתְּנוּ לְמֹשֶׁה בְּסִינַי, שֶׁבָּהֶן חֻקִּים וּמִשְׁפָּטִים, תּוֹרָה וּמִשְׁנָה, תַּלְמוּד וְהַגָּדָה. יִרְאַת ה׳ הִיא אוֹצָרוֹ (ישעיה לג, ו). אֵין בְּכָל הַמִּדּוֹת גְּדוֹל מִן הַיִּרְאָה וַעֲנָוָה, שֶׁנֶּאֱמַר: וְעַתָּה יִשְׂרָאֵל מָה ה׳ אֱלֹהֶיךָ שׁוֹאֵל מֵעִמָּךְ (דברים י, יב). יִרְאַת בַּגִּימַטְרִיָּא שֵׁשׁ מֵאוֹת וְאַחַת עֶשְׂרֵה. וְתוֹרָה וּמִלָּה עִמָּהּ, הֲרֵי שֵׁשׁ מֵאוֹת וּשְׁלֹשׁ עֶשְׂרֵה. צִיצִית, שֵׁשׁ מֵאוֹת. שְׁמוֹנָה חוּטִין וַחֲמִשָּׁה קְשָׁרִים, הֲרֵי שֵׁשׁ מֵאוֹת וּשְׁלֹשׁ עֶשְׂרֵה. הוּקַם עַל (ש״ב כג, א), בַּגִּימַטְרִיָּא מֵאָה, כְּנֶגֶד מֵאָה בְּרָכוֹת. שֶׁבְּכָל יוֹם הָיוּ מֵתִים מִיִּשְׂרָאֵל מֵאָה אֲנָשִׁים, בָּא דָּוִד וְתִקְּנָן לְמֵאָה בְּרָכוֹת. וְעַתָּה יִשְׂרָאֵל מָה ה׳ אֱלֹהֶיךָ, קְרִי בֵּיהּ מֵאָה, אֵלּוּ מֵאָה בְּרָכוֹת. כֵּיוָן שֶׁתִּקְּנוּם, נֶעֱצְרָה הַמַּגֵּפָה. זֹאת תּוֹרַת הָעֹלָה הִיא הָעֹלָה (ויקרא ו, ב), עֹלָה שֶׁל תּוֹרָה וְעֹלָה שֶׁל תְּשׁוּבָה. שְׁנֵי בְּנֵי הַיְצְהָר (זכריה ד, יד), אֵלּוּ דָּוִד וְאַהֲרֹן שֶׁנִּמְשְׁחוּ בְּשֶׁמֶן הַמִּשְׁחָה, שֶׁמִּשִּׁיחָתָן לְדוֹרוֹת. בְּאַהֲרֹן כְּתִיב: וְהָיְתָה לוֹ וּלְזַרְעוֹ אַחֲרָיו בְּרִית כְּהֻנַּת עוֹלָם (במדבר כה, יג). בְּדָוִד כְּתִיב: וְדָוִד עַבְדִּי נָשִׂיא לָהֶם לְעוֹלָם (יחזקאל לז, כה). כָּל תִּשָּׂא עָוֹן וְקַח טוֹב (הושע יד, ג). אָמְרוּ יִשְׂרָאֵל, רִבּוֹנוֹ שֶׁל עוֹלָם, בִּזְמַן שֶׁבֵּית הַמִּקְדָּשׁ קַיָּם, הָיִינוּ מַקְרִיבִין קָרְבָּן וּמִתְכַּפֵּר. וְעַכְשָׁו, אֵין בְּיָדֵינוּ אֶלָּא תְּפִלָּה. טוֹב, בַּגִּימַטְרִיָּא שְׁבַע עֶשְׂרֵה. תְּפִלָּה, תְּשַׁע עֶשְׂרֵה. הוֹצֵא מֵהֶן בִּרְכַּת הַזְּדִים שֶׁתִּקְּנוּ בְיִבְנֶה, וְאֶת צֶמַח דָּוִד שֶׁתִּקְּנוּ עַל שׁוּם בְּחָנֵנִי ה׳ וְנִסֶּנִי (תהלים כו, ב). רַבִּי סִימוֹן אוֹמֵר, כָּל תִּשָּׂא עָוֹן וְקַח טוֹב. טוֹב בַּגִּימַטְרִיָּא בְּא״ת ב״ש, נֶפֶשׁ. אָמְרוּ יִשְׂרָאֵל, הֲרֵי חֻלְבָּנוּ מְמֻנּוּ מְנַפְּשׁוֹתֵינוּ. יְהִי רָצוֹן מִלְּפָנֶיךָ שֶׁתְּהֵא כַּפָּרָה עָלֵינוּ, וּנְשַׁלְּמָה פָּרִים שְׂפָתֵינוּ (הושע יד, ג). וַיִּתֵּן ה׳ לָהּ הֵרָיוֹן (רות ד, יג), בַּגִּימַטְרִיָּא יְמֵי תִּשְׁעָה חֳדָשִׁים שֶׁל לֵידָה. וְהַמַּלְאָךְ הַמְמֻנֶּה עַל הַהֵרָיוֹן לַיְלָה שְׁמוֹ, שֶׁנֶּאֱמַר: וְהַלַּיְלָה אָמַר הִרָּה גָּבֶר (איוב ג, ב). שִׁעוּר מֵי מִקְוֶה אַרְבָּעִים סְאָה, כְּנֶגֶד מֵי בְּאֵר שֶׁכָּתוּב בַּתּוֹרָה. וְכַמָּה בֵּיצִים בְּשִׁעוּר הַמִּקְוֶה. חֲמִשָּׁה אֲלָפִים וּשְׁבַע מֵאוֹת וְשִׁשִּׁים. וְהַסְּאָה, מֵאָה וְאַרְבָּעִים וְאַרְבַּע בֵּיצִים. אַרְבָּעִים וְשָׁלֹשׁ בֵּיצִים וְחֹמֶשׁ בֵּיצָה, שִׁעוּר הַחַלָּה. וּמִנַּיִן לַמִּקְוֶה שֶׁצָּרִיךְ אַרְבָּעִים סְאָה. דִּכְתִיב: יַעַן כִּי מָאַס הָעָם הַזֶּה אֶת מֵי הַשִּׁלֹחַ הַהוֹלְכִים לְאַט (ישעיה ח, ו). לְאַ״ט בַּגִּימַטְרִיָּא אַרְבָּעִים. חֲרֵי שִׁעוּר סְאָה, טְפַח עַל טְפַח בְּרוּם טְפַח. וְהַמַּפְרִישׁ שִׁעוּר חַלָּה, צָרִיךְ לְהַפְרִישׁ שִׁשָּׁה לוּגִּין וְאֶחָד וְחֹמֶשׁ בֵּיצָה. מַלְקוֹת אַרְבָּעִים מִן הַתּוֹרָה, דִּכְתִיב: אֵלֶּה הַדְּבָרִים אֲשֶׁר צִוָּה ה׳ (שמות לה, א). אֵלֶּה, שְׁלֹשִׁים וְשִׁשָּׁה. דְּבָרִים, שְׁנַיִם. הַדְּבָרִים, שְׁלֹשָׁה. הֲרֵי אַרְבָּעִים חָסֵר אַחַת. אַרְבָּעִים יַכֶּנּוּ לֹא יוֹסִיף (דברים כה, ג), כְּנֶגֶד אַרְבָּעִים קְלָלוֹת שֶׁנִּתְקַלְּלוּ נָחָשׁ וְחַוָּה וְאָדָם וַאֲדָמָה. וּפָחֲתוּ חֲכָמִים אֶחָד, מִשּׁוּם לֹא יוֹסִיף. סַנְהֶדְרִין, שִׁלְשָׁה וְעֶשְׂרִים, כְּדֵי שֶׁיִּרְבּוּ מְלִיצֵי זְכֻיּוֹת אֶחָד, וְיִרְבּוּ מְלַמְּדֵי חוֹבוֹת שְׁנַיִם. מוּטָב שֶׁיִּבָּאוּ שְׁנַיִם, וְיִדְחוּ אֶחָד. חֵרֶם, בַּגִּימַטְרִיָּא מָאתַיִם וְאַרְבָּעִים וּשְׁמֹנָה. וְאָמַר שְׁמוּאֵל, כְּשֶׁהִיא נִכְנֶסֶת, נִכְנֶסֶת בַּמָּאתַיִם וְאַרְבָּעִים וּשְׁמֹנָה אֵיבָרִים. וּכְשֶׁהִיא יוֹצְאָה, יוֹצְאָה מִן מָאתַיִם וְאַרְבָּעִים וּשְׁמוֹנָה, כְּדִכְתִיב, בְּרֹגֶז רַחֵם תִּזְכֹּר (חבקוק ג, ב). תִּירַשׁ כְּתִיב, וְקַרְיֵנָן תִּירוֹשׁ. זָקָה, נַעֲשָׂה רֹאשׁ. לֹא זָקָה, נַעֲשָׂה רָשׁ. אָמְרוּ רַבּוֹתֵינוּ זִכְרוֹנָם לִבָּרָכָה, בִּשְׁלֹשָׁה דְּבָרִים אָדָם נִכָּר, בְּכִיסוֹ, וּבְכוֹסוֹ, וּבְכַעֲסוֹ. טַבְאֵל, רְמַלְיָהוּ, שֶׁשַׁךְ, בַּגִּימַטְרִיָּא בָּבֶל בְּא״ת ב״ש. גּוֹג וּמָגוֹג, בַּגִּימַטְרִיָּא שִׁבְעִים, שֶׁהֵם שִׁבְעִים אֻמּוֹת.

חקת

א **יִתְבָּרַךְ** שְׁמוֹ שֶׁל מֶלֶךְ מַלְכֵי הַמְּלָכִים הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא, שֶׁבָּרָא אֶת עוֹלָמוֹ בְּחָכְמָה וּבִתְבוּנָה, וְלִגְדֻלָּתוֹ אֵין חֵקֶר, וּלְנִפְלְאוֹתָיו אֵין מִסְפָּר, דִּכְתִיב: כּוֹנֵס כַּנֵּד מֵי הַיָּם וְגוֹ׳ (תהלים לג, ז). וּמַהוּ כּוֹנֵס כַּנֵּד מֵי הַיָּם. בְּשָׁעָה שֶׁבָּרָא הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא אֶת הָעוֹלָם, אָמַר לֵיהּ לְשֹׁר שֶׁל יָם, פְּתַח פִּיךְ וּבְלַע כָּל מֵימֵי בְּרֵאשִׁית. אָמַר לְפָנָיו, רִבּוֹנוֹ שֶׁל עוֹלָם, דַּי שֶׁאֶעֱמֹד בְּתוֹךְ שֶׁלִּי, וְהִתְחִיל לִבְכּוֹת. בָּעַט בּוֹ וַהֲרָגוֹ, שֶׁנֶּאֱמַר: בְּכֹחוֹ רָגַע הַיָּם, וּבִתְבוּנָתוֹ מָחַץ רָהַב (איוב כו, יב). אַתְּ מוֹצֵא שֹׁשֶׁר שֶׁל יָם, רַהַב שְׁמוֹ. מֶה עָשָׂה הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא. כְּבָשָׁן וּדְרָכָן, וְכָךְ קִבְּלָן הַיָּם, שֶׁנֶּאֱמַר: וְדוֹרֵךְ עַל בָּמֳתֵי אָרֶץ, ה׳ אֱלֹהֵי צְבָאוֹת שְׁמוֹ (עמוס ד, יג). שָׁם לַיָּם חוֹל, בְּרִיחַ וּדְלָתַיִם, שֶׁנֶּאֱמַר: וַיָּסֶךְ בִּדְלָתַיִם יָם וְגוֹ׳, וָאֲשִׂים בְּרִיחַ וּדְלָתָיִם (איוב לח, ח-י). וּכְתִיב: הַאוֹתִי לֹא תִירָאוּ נְאֻם ה׳, אִם מִפָּנַי לֹא תָּחִילוּ אֲשֶׁר שַׂמְתִּי חוֹל גְּבוּל לַיָּם (ירמיה ה, כב). וְאָמַר, וְאָמַר עַד פֹּה תָּבוֹא וְלֹא תֹסִיף, וּפֹה יָשִׁית בִּגְאוֹן גַּלֶּיךָ (איוב לח, יא). אָמַר לֵיהּ הַיָּם, רִבּוֹנוֹ שֶׁל עוֹלָם, אִם כֵּן יִתְעָרְבוּ מֵימַי הַמְּתוּקִים בַּמְּלוּחִים. אָמַר לוֹ: לָאו, כָּל אֶחָד וְאֶחָד יֵהָא לוֹ אוֹצָר בִּפְנֵי עַצְמוֹ, שֶׁנֶּאֱמַר: נוֹתֵן בְּאוֹצָרוֹת תְּהוֹמוֹת (תהלים לג, ז). וְאִם תֹּאמַר, שֶׁזֶּה תְּמַהּ גְּדוֹלָה שֶׁאֵין מִתְעָרְבִין כָּל מֵימֵי הַיָּם. חֲרִי פְּרָצוּף שֶׁבָּרָא הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא בִּבְנֵי אָדָם מְלֵא הַסִּיט, יֵשׁ בּוֹ כַּמָּה מַעְיָנוֹת וְאֵינָן מִתְעָרְבִין זֶה בָּזֶה. מֵי עֵינַיִם, מְלוּחִים. מֵי אָזְנַיִם, שְׁמֵנִים. מֵי חֹטֶם, סְרוּחִים. מֵי הַפֶּה, מְתוּקִים. וּמִפְּנֵי מָה מֵי עֵינַיִם מְלוּחִים. שֶׁבִּזְמַן שֶׁאָדָם בּוֹכֶה עַל הַמֵּת בְּכָל שָׁעָה, מִסְתַּמֵּא. אֶלָּא עַל שֶׁהֵן מְלוּחִים, פּוֹסֵק וְאֵינוֹ בּוֹכֶה. מִפְּנֵי מָה מֵי אָזְנַיִם שְׁמֵנִים. שֶׁבְּשָׁעָה שֶׁאָדָם שׁוֹמֵעַ בְּאָזְנָיו שְׁמוּעָה קָשָׁה, אִלְמָלֵא תּוֹפְשָׁהּ בְּאָזְנָיו, הִיא מִתְקַשְׁרָה בְּלִבּוֹ וָמֵת. וּמִתּוֹךְ שֶׁהֵן שְׁמֵנִים, מַכְנִיס בָּזֶה וּמוֹצִיא בָּזֶה. מִפְּנֵי מָה מֵי הַחֹטֶם סְרוּחִין. שֶׁבִּזְמַן שֶׁאָדָם מֵרִיחַ רֵיחַ רַע, אִלְמָלֵא מֵי הַחֹטֶם סְרוּחִין שֶׁמַּעֲמִידִין אוֹתוֹ, מִיָּד מֵת. וּמִפְּנֵי מַה מֵי הַפֶּה מְתוּקִין. פְּעָמִים שֶׁאָדָם אוֹכֵל אֲכִילָה וְאֵינָהּ מִתְקַבֶּלֶת בְּלִבּוֹ וּמְקִיאָהּ, אִם אֵין מֵי הַפֶּה מְתוּקִין, אֵין נַפְשׁוֹ חוֹזֶרֶת. וְעוֹד לְפִי שֶׁקּוֹרֵא בַּתּוֹרָה, וּכְתִיב בְּהוּ, וּמְתוּקִים מִדְּבַשׁ וְנֹפֶת צוּפִים (תהלים יט, יא). לְפִיכָךְ מֵי הַפֶּה מְתוּקִים. וַהֲרֵי דְּבָרִים קַל וָחֹמֶר. וּמַה מְּלֹא הַסִּיט, יֵשׁ בּוֹ כַּמָּה מַעְיָנוֹת. הַיָּם הַגָּדוֹל עַל אַחַת כַּמָּה וְכַמָּה, שֶׁנֶּאֱמַר בּוֹ: זֶה הַיָּם גָּדוֹל וּרְחַב יָדָיִם שָׁם רֶמֶשׂ וְאֵין מִסְפָּר (שם קד, כה). מַהוּ, לְלַמֶּדְךָ שֶׁבְּכָל דָּבָר, הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא עוֹשֶׂה שְׁלִיחוּתוֹ, וְלֹא בָּרָא דָּבָר אֶחָד לְבַטָּלָה. וּפְעָמִים שֶׁהוּא עוֹשֶׂה שְׁלִיחוּתוֹ עַל יְדֵי צְפַרְדֵּעַ, וּפְעָמִים עַל יְדֵי יַתּוּשׁ, וּפְעָמִים עַל יְדֵי צְרָעָה, וּפְעָמִים עַל יְדֵי עַקְרָב. אָמַר רַבִּי חָנָן דְּצִפּוֹרִי, מַעֲשֶׂה בָּעַקְרָב אֶחָד שֶׁהָלַךְ לַעֲשׂוֹת שְׁלִיחוּתוֹ שֶׁל הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא בְּעֵבֶר הַיַּרְדֵּן, וְזִמֵּן לוֹ הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא שָׁם צְפַרְדֵּעַ אַחַת וְעָבַר עָלֶיהָ, וְהָלַךְ אוֹתוֹ עַקְרָב וְעָקַץ אֶת הָאָדָם וָמֵת. וּמַעֲשֶׂה בְּקוֹצֵר אֶחָד שֶׁהָיָה מְעַמֵּר וְקוֹצֵר בְּבִקְעַת בֵּית כּוּזְבָא. כֵּינָן שֶׁבָּא הַשָּׁרָב, נָטַל עֶשֶׂב וּקְשָׁרוֹ בְּרֹאשׁוֹ, וְלֹא בָּרָא דָּבָר אֶחָד לְבַטָּלָה. עָבַר עָלֶיהָ חַד חָבֵר, חָמָא חִיוְיָא קְטִיל. אָמַר לֵיהּ: מַאן קְטִיל הַדֵּין חִיוְיָא. אָמַר לֵיהּ: אֲנָא. אִסְתַּכֵּל בְּעִשְׂבָּא דִּבְרִישֵׁיהּ. אָמַר לָהּ, מֵרִים אַתְּ עִשְׂבָּא דִּבְרִישֵׁךְ וְאַתְּ מַשְׁבִּיחַ. עֲבַד הָכִי. קָרַב לְגַבֵּיהּ, וְלֹא הִסְפִּיק לִיגַּע בּוֹ, עַד שֶׁנָּשַׁר אֲבָרִים אֲבָרִים. רַבִּי יַנַּאי הָיָה יוֹשֵׁב וּפוֹשֵׁט בְּשַׂעַר עִירוֹ. רָאָה נָחָשׁ מַרְתִּיחַ וּבָא לָעִיר. מִן דְּמוּקְמִין לֵיהּ מִן הָכָא, אַזִּיל לְהָכָא. אָמַר, כִּמְדֻמֶּה אֲנִי שֶׁזֶּה הוֹלֵךְ לַעֲשׂוֹת שְׁלִיחוּתוֹ. כֵּינָן שֶׁנִּכְנַס לָעִיר, נָפַל הֶבֶרָה בָּעִיר, פְּלוֹנִי בֶּן פְּלוֹנִי נִשְׁכּוֹ נָחָשׁ וָמֵת. רַבִּי אֶלְעָזָר חֲוֵה מְטַיֵּל בְּשׁוּנִיתָא דְּיַמָּה דְּקֵיסָרִי, מָצָא קוֹלְיָא אַחַת מְשֻׁלֶּכֶת בַּדֶּרֶךְ. חֲוָה מַצְנָע לֵיהּ מִן הָכָא, חֲדַר מַשְׁכַּח לֵיהּ מִן הָכָא. מִן דְּמַצְנָע מִן הָכָא, חֲדַר מַשְׁכַּח לֵיהּ מִן הָכָא. אָמַר כְּמְדֻמֶּה אֲנִי, שֶׁזּוֹ מְתַקֶּנֶת לַעֲשׂוֹת שְׁלִיחוּתָהּ. בָּתַר יוֹמִין עָבַר בַּלְּדִרִים, נִכְשַׁל בָּהּ, נָפַל וָמֵת. בָּדְקוּ אַחֲרָיו, מָצְאוּ בְּיָדוֹ כְּתָבִין בִּישִׁין עַל יְהוּדָאִין. מַעֲשֶׂה בִּשְׁנֵי בְּנֵי אָדָם שֶׁהָיוּ מְהַלְּכִין בַּדֶּרֶךְ, אֶחָד פִּקֵּחַ וְאֶחָד סוּמָא. יָשְׁבוּ לֶאֱכֹל. פָּשְׁטוּ יְדֵיהֶם לְעֶשֶׂב הַשָּׂדֶה וְאָכְלוּ מֵהֶם. זֶה שֶׁהָיָה פִּקֵּחַ, נִסְתַּמֵּא. וְזֶה שֶׁהָיָה סוּמָא, נִתְפַּקַּח. לֹא זָזוּ מִשָּׁם, עַד שֶׁזֶּה נִסְמַךְ עַל זֶה שֶׁהָיָה מְסַמְּכוֹ. מַעֲשֶׂה בְּאֶחָד שֶׁהָיָה הוֹלֵךְ מֵאֶרֶץ יִשְׂרָאֵל לְבָבֶל. כְּשֶׁהָיָה אוֹכֵל לֶחֶם, רָאָה שְׁנֵי צִפֳּרִים מִתְנַצִּים זֶה עִם זֶה, הָרַג אֶחָד מֵהֶן אֶת חֲבֵרוֹ, הָלַךְ וְהֵבִיא עֵשֶׂב וְהֵנִיחוֹ עַל פִּיו וְהֶחֱיָהוּ. הָלַךְ אוֹתוֹ הָאִישׁ נָטַל אוֹתוֹ עֵשֶׂב שֶׁנָּפַל מִן הַצִּפּוֹר, הָלַךְ לְהַחֲיוֹת בּוֹ אֶת הַמֵּתִים כְּשֶׁהִגִּיעַ לְסַלְמָהּ שֶׁל צֹר, מָצָא אַרְיֵה מֵת מַשְׁלָךְ בַּדֶּרֶךְ, וְהֵנִיחַ אוֹתוֹ הָעֵשֶׂב עַל פִּיו וְהֶחֱיָהוּ. עָמַד הָאַרְיֵה וַאֲכָלוֹ. מַתְלָא אָמַר בֶּן סִירָא, טַב לְבִישׁ לָא תַּעֲבִיד, וּבִישָׁא לָא יְמְטֵי לָךְ. מַעֲשֶׂה בְּשִׁיחִין, אֶחָד סוּמָא שֶׁיָּרַד לִטְבֹּל בַּמַּיִם בַּמְּעָרָה, נִזְדַּמְּנָה לוֹ בְּאֵר שֶׁל מְרָיָם, וְטָבַל וְנִתְרַפֵּא. טִיטוּס הָרָשָׁע נִכְנַס בְּבֵית קָדְשֵׁי הַקָּדָשִׁים כְּשֶׁהוּא מְחָרֵף וּמְגַדֵּף. עָמַד וְגָדַר אֶת הַפָּרֹכֶת, וְנָטַל סֵפֶר תּוֹרָה וְהִצִּיעָהּ, וְהֵבִיא שְׁתֵּי זוֹנוֹת וְעָבַר עֲלֵיהֶם. שָׁלַף אֶת חַרְבּוֹ וְקָצַץ אֶת הַסֵּפֶר, וְנַעֲשָׂה נֵס, וְהִתְחִיל הַדָּם מִבְצְבֵּץ מִמֶּנּוּ. הִתְחִיל מִשְׁתַּבֵּחַ לוֹמַר, שֶׁעַצְמוֹ הָרַג. הִתְחִיל מִתְגַּבֵּר וְהוֹלֵךְ. כֵּינָן שֶׁהִגִּיעַ לַיָּם, הָיָה הַיָּם הוֹלֵךְ וְסוֹעֵר. אָמַר, אֱלֹהֵיהֶם שֶׁל אֵלּוּ אֵין גְּבוּרָתוֹ אֶלָּא בַּיָּם. עָמַד פַּרְעֹה, בַּיָּם טִבְּעוֹ וְכֵן לְסִיסְרָא. עַכְשָׁו אִם הוּא רוֹצֶה, חֲרִי הַיַּבָּשָׁה בֵּינִי לְבֵינוֹ וְנִרְאֶה מִי נוֹצַח. אָמַר לֵיהּ הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא, רָשָׁע בֶּן רָשָׁע, בְּרִיָּה פְּחוּתָה וְקַלָּה שֶׁבִּבְרִיּוֹתַי אֲנִי מְשַׁלֵּחַ בְּךָ לְבַעֲרֶךָ מִן הָעוֹלָם. נִכְנַס יַתּוּשׁ בְּחָטְמוֹ שָׁלֹשׁ שָׁנִים. וְכֵינָן שֶׁהָיָה עוֹבֵר בְּמָקוֹם שֶׁהַנַּפָּחִים עוֹשִׂין מְלַאכְתָּן, כַּד חֲזָה שָׁמַע קָלָא דְּמַרְזְפְתָּא, חֲזָה נָח. כָּל דַּהֲזָה עָבַר קַמֵּיהּ נָכְרִי, חֲזָה אַגִּיר בְּאַרְבַּע זוּזֵי, וְאָמַר לֵיהּ מַחִי קַמֵּי כֻּלֵּיהּ יוֹמָא בְּמַרְזְפְתָּא. וּכְדֵין חֲזָה עָבִיד כָּל יוֹמָא, וַהֲוָה יָהִיב אַרְבַּע זוּזֵי. וְכַד עָבַר עָלָיו בַּר יִשְׂרָאֵל, וְאוֹמֵר לוֹ: קַח וְהַכֵּה עַל הַמָּקוֹם וַאֲנִי אֶתֵּן אֶת שְׂכָרְךָ, וְהָיָה מַכֶּה כָּל אוֹתוֹ הַיּוֹם. כֵּינָן שֶׁבָּא לִיפָּטֵר מִמֶּנּוּ, אוֹמֵר לוֹ הַיְהוּדִי, תֵּן לִי שְׂכָרִי. וְהָיָה מְשִׁיבוֹ וְאוֹמֵר לוֹ: מִסְתַּיֵּיךְ דְּקָא חָזֵית בְּשִׂנְאָךְ. כָּךְ הָיָה עוֹשֶׂה בְּכָל יוֹם, שָׁלֹשׁ שָׁנִים. כֵּינָן שֶׁמֵּת, קָרְעוּ רֹאשׁוֹ וּמָצְאוּ שֶׁנַּעֲשָׂה כְּמִין גּוֹזָל וּכְצִפּוֹר דְּרוֹר, וְהָיוּ צִפָּרְנָיו קָשִׁין כִּנְחֹשֶׁת, וּמֵת בְּמִיתָה מְשֻׁנָּה. וְלָמָּה נִקְרָא שְׁמָהּ בְּרִיָּה שְׂפָלָה. שֶׁמַּכְנִיס וְאֵינוֹ מוֹצִיא. וּפְעָמִים עַל יְדֵי צְרָעָה, דִּכְתִיב:

וְשָׁלַחְתִּי אֶת הַצְּרָעָה (שמות כג, כח). אָמְרוּ רַבּוֹתֵינוּ זִכְרוֹנָם לִבְרָכָה: כְּשֶׁשָּׁלַח הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא אֶת הַצְּרָעָה לִפְנֵי יִשְׂרָאֵל לַהֲרֹג אֶת הָאֱמוֹרִיִּים, רְאֵה מַה כְּתִיב בָּהֶם, וַאֲנִכִי הִשְׁמַדְתִּי אֶת וְגוֹ' (עמוס ב, ט). הָיְתָה הַצְּרָעָה נִכְנֶסֶת לְתוֹךְ עֵינוֹ שֶׁל יָמִין וְשׁוֹפֶכֶת אַרְסָהּ, וְהָיָה מִתְבַּקֵּעַ וְנוֹפֵל וָמֵת. שֶׁכֵּן דַּרְכּוֹ שֶׁל הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא לַעֲשׂוֹת שְׁלִיחוּתוֹ עַל יְדֵי דְּבָרִים קַלִּים לְכָל הַמִּתְגָּאִים עָלָיו, וְשׁוֹלֵחַ לָהֶם בְּרִיָּה קַלָּה לְהַפְרַע מֵהֶן, לְהוֹדִיעָם שֶׁאֵין גְּבוּרָתָם מַמָּשׁ. וְכֵן לֶעָתִיד לָבוֹא, עָתִיד הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא לְהַפְרַע מִן אֻמּוֹת הָעוֹלָם עַל יְדֵי דְּבָרִים קַלִּים, שֶׁנֶּאֱמַר: וְהָיָה בַּיּוֹם הַהוּא יִשְׁרֹק ה' לַזְּבוּב (ישעיה ז, יח). וּכְתִיב: וּבָאוּ וְנָחוּ כֻלָּם בְּנַחֲלֵי הַבָּתוֹת וְגוֹ' (שם פסוק יט).

ב שְׁאַלְתָּא, דִּמְחַיְּבִים כָּל בֵּית יִשְׂרָאֵל לְאַפְרוּשֵׁי מִן מִדַּעַם מְסַאֲבָא, שֶׁנֶּאֱמַר: וְהִבְדַּלְתֶּם בֵּין הַבְּהֵמָה הַטְּהוֹרָה לַטְּמֵאָה וְגוֹ' (ויקרא כ, כה). וְלֹא מִיבַּעְיָא מִן מִדַּעַם מְסַאֲבָא, דְּאָסוּר לְיִשְׂרָאֵל לְבַשּׁוּלֵי בְּהוֹן עַד דְּמִיפְלַט לְהוּ כָּל חַד וְחַד, שֶׁנֶּאֱמַר: כָּל דָּבָר אֲשֶׁר יָבֹא בָּאֵשׁ וְגוֹ' (במדבר לא, כג). וְהַשְּׁפּוּדִין וְהָאַסְכְּלָאוֹת דְּאִשְׁתַּמְּשִׁן בְּהוֹן גּוֹיִם, לָא מִשְׁתַּרְיַין עַד דְּצַיְּילִין בְּנוּרָא, כְּדְתָנַן, הַשְּׁפּוּד וְהָאַסְכְּלָא מְלַבְּנוֹ בָּאוּר. וְעַד כַּמָּה מְלַבְּנָן. עַד דְּמֵסִיר קְלָפָתָן. הַיּוֹרוֹת וְהַקּוּנְמוֹסִין וּמַחֲמֵי חַמִּין דְּשַׁמִּישׁוּ עַל יְדֵי רִיתּוּחַ, צָרִיךְ לְפָלוּטֵינְהוּ בְּרוֹתְחִין. וְאַף עַל גַּב דְּקוּמְקָא לָאו דַּרְכֵּיהּ לְבַשּׁוּלֵי בֵּיהּ, כֵּיוָן דְּזִמְנִין דְּלָא מַשְׁכַּח מַאנֵהּ וּמִקְרֵי וּמְבַשֵּׁל בֵּיהּ. וְיוֹרָה דְּאֵין רֹאשׁ צִפּוֹר דְּרוֹר יָכוֹל לִיכָּנֵס לְתוֹכָהּ, לֹא צָרִיךְ לְפָלוּטֵיהּ. דְּתַנְיָא, כּוֹסְפָּן שֶׁל נְקָרִים שֶׁהוּחְמוּ חַמִּין בְּיוֹרָה גְּדוֹלָה, אָסוּר. בְּיוֹרָה קְטַנָּה, מֻתָּר. וְאִי זוֹ הִיא יוֹרָה קְטַנָּה. כָּל שֶׁאֵין רֹאשׁ צִפּוֹר דְּרוֹר יָכוֹל לִיכָּנֵס לְתוֹכוֹ. וְהֵיכִי מִיפְלַט לְהוּ בְּרוֹתְחִין. מֵנִיחַ יוֹרָה קְטַנָּה לְתוֹךְ יוֹרָה גְּדוֹלָה. וְיוֹרָה גְּדוֹלָה מַאי. כִּי הָא דְּהַהִיא דּוּדָּא דַּהֲוָה לֵיהּ לְרַב עוּקְבָא, עָבַד לָהּ גְּדָנְפָא דְּלִישָּׁא וּמַלְיָא מַיָּא וְאַרְתְּחָא. וְכָפָא צָרִיךְ לְמִשְׁדֵּיהּ בְּגַוֵּיהּ דְּדוּדָּא וְלִטְפּוּיֵהּ. קֻעָרוֹת שֶׁתַּשְׁמִישָׁן בִּכְלִי שֵׁנִי, כִּי נָטַל מַיָּא מִדּוּדָּא וְשַׁדֵּי עֲלוֹהִי, שַׁפִּיר דָּמֵי. וְאַף עַל גַּב דְּמִפְלֵט לְהוּ, צָרִיךְ לְאַטְבְּלִינְהוּ בְּמַיָּא. דְּתַנְיָא, וְכֵלָן צְרִיכִין טְבִילָה בַּמִּקְוֶה שֶׁל אַרְבָּעִים סְאָה, וַהֲדָר מִשְׁתַּמֵּשׁ בְּהוּ יִשְׂרָאֵל. מְנָא הַנֵּי מִלֵּי. אָמַר רַבָּא, דַּאֲמַר קְרָא, כָּל דָּבָר אֲשֶׁר יָבֹא בָּאֵשׁ תַּעֲבִירוּ בָאֵשׁ וְטָהֵר אַךְ בְּמֵי נִדָּה יִתְחַטָּא וְגוֹ' (במדבר לא, כג), הוֹסִיף הַכָּתוּב טָהֳרָה אַחֶרֶת. וְתַנֵּי בַּר קַפָּרָא, מַמַּשְׁמַע שֶׁנֶּאֱמַר: אַךְ בְּמֵי נִדָּה יִתְחַטָּא, שׁוֹמֵעַ אֲנִי שֶׁצָּרִיךְ הֶזֵּאָה שְׁלִישִׁי וּשְׁבִיעִי. תַּלְמוּד לוֹמַר: וְטָהֵר. אִם כֵּן מַה תַּלְמוּד לוֹמַר: מֵי נִדָּה. מַיִם שֶׁהַנִּדָּה טוֹבֶלֶת בָּהֶן. וְכַמָּה שִׁעוּרָהּ. אַרְבָּעִים סְאָה. אָמַר רַב נַחְמָן אָמַר רַבָּה בַּר אֲבוּהּ, אֲפִלּוּ הַלּוֹקֵחַ כֵּלִים חֲדָשִׁים מִן הַנָּפָר, צְרִיכִין טְבִילָה. כֵּלִים יְשָׁנִים, מִלְּבָנָן בָּאוּר וַהֲווּ לְהוּ כַּחֲדָשִׁים, וַאֲפִלּוּ הָכִי צְרִיכִין טְבִילָה. מַתְקִיף לָהּ רַב שֵׁשֶׁת, אִם כֵּן אֲפִלּוּ סְתָמָהּ נַמִּי. אָמַר לוֹ רָבָא, כְּלֵי סְעוּדָה הָאֲמוּרִין בַּפָּרָשָׁה, דִּכְתִיב: כָּל דָּבָר אֲשֶׁר יָבֹא בָּאֵשׁ. רַבִּי יִצְחָק בַּר אָבִין הֲוָה לֵיהּ הַהוּא מַאנָא דְּפַחְרָא חַדְתָּא מִגּוֹ, סָבַר לְאַטְבּוּלָהּ. אָמַר לֵיהּ הַהוּא מִדְּרַבָּנָן וְרַבִּי יַעֲקֹב שְׁמֵיהּ, הָכִי אָמַר רַבִּי יוֹחָנָן, כְּלֵי מַתָּכוֹת אֲמוּרִין בַּפָּרָשָׁה, שֶׁנֶּאֱמַר: אַךְ אֶת הַזָּהָב וְאֶת הַכֶּסֶף (במדבר לא, כב). אֲבָל דְּבָרִים שֶׁאֵינָן מִתְכּוֹת צְרִיכִין טְבִילָה, יְשָׁנִים אֵין צְרִיכִין טְבִילָה, שֶׁאֵין יוֹצְאִין מִידֵי דָּפְיָן לְעוֹלָם, שֶׁנֶּאֱמַר גַּבֵּי חַטָּאת: וּכְלִי חֶרֶשׂ אֲשֶׁר תְּבֻשַּׁל בּוֹ יִשָּׁבֵר (ויקרא ו, כא). בְּרַם צְרִיכִין, הֲנֵי קְעָרוֹת דְּקוּנְיָא דְּאִשְׁתַּמְּשׁוּ בְּהוֹן חֲמִירָא בְּרוֹתְחִין, מַהוּ, אִית לְהוּ פְּלִיטָא אוֹ לֹא, מִשּׁוּם דְּמֵעִקָּרַיְיהוּ כְּלֵי חֶרֶס נִינְהוּ, וּשְׁעִינְהוּ בְּקוּנְיָא, מֵגִין הַהוּא שְׁעִיָּא דְּקוּנְיָא עֲלַיְיהוּ וְלֹא בָּלַע חֶרֶס, מִשּׁוּם דְּהַאי קוּנְיָא כְּעֵין מַתֶּכֶת הוּא וְסָגֵי לֵיהּ בְּפָלִיטָה, אוֹ דִילְמָא לָא מֵגִין וּבָלַע חֶרֶס, לֵית לֵיהּ תַּקָּנְתָּא. תָּא שְׁמַע, דְּבָעֵי מִנֵּיהּ מִמְּרֵימַר לְעִנְיַן חָמֵץ בְּפֶסַח, הֲנֵי מַאנֵי דְּקוּנְיָא מִי אִית לְהוּ פְּלִיטָא וְשָׁרֵי לְאִשְׁתַּמּוּשֵׁי בְּהוֹן בְּפִסְחָא אוֹ לֹא. הֵיכִי דְּאֵית בְּהוּ קַרְטוּפְנֵי, לָא קָמְבָּעֵיָא לָן, דְּמִצָּרֵף צְרוּפִין. כִּי תְּבָעֵי לָךְ חִיוְרֵי וְאוּכְמֵי, מַאי. אָמַר לֵיהּ: חֲזִינָא לְהוּ דְּמִדַּיְיתֵי, וּמִדְּמַדַּיְיתֵי וַדַּאי בָּלְעוּ, (ס"א: דְּכִי רָמָה בְּהוּא חֲמִימֵי מְדַיְיתֵי שָׁמַע מִנָּה בָּלְעָן), הִלְכָךְ כִּכְלֵי חֶרֶס דָּמְיָן. וְהָנֵי מִילֵי, לְעִנְיַן חָמֵץ בְּפֶסַח וּלְעִנְיַן בִּשּׁוּלֵי גּוֹיִם, דְּתַשְׁמִישֵׁיהוּ בְּרוֹתְחִין. אֲבָל לְעִנְיַן יַיִן נֶסֶךְ אוֹ חָמֵץ בְּפֶסַח דְּתַשְׁמִישֵׁיהוּ בְּצוֹנֵן, יְרוֹקָא אָסִיר, מִשּׁוּם דְּמִצָּרֵיף. אוּכְמֵי וְחִיוְרֵי, אִית בְּהוּ קַרְטוּפְנֵי, אָסוּר. לֵית בְּהוּ קַרְטוּפְנֵי, בְּשִׁפְשׁוּף בְּעַלְמָא סַגִּי לֵיהּ, כִּכְלֵי מַתָּכוֹת דָּמוּ, דְּקַיְימָא לָן הִלְכְתָא כְּוָותֵיהּ דְּרַב זְבִיד. דְּאָמַר רַב זְבִיד, הֲנֵי מַאנֵי דְּקוּנְיָא, חִיוְרֵי וְאוּכְמֵי שָׁרֵי, יֵרֵקֵי אָסִיר. וְאִי אִית בְּהוּ קַרְטוּפְנֵי, אָסִיר כֻּלְּהוּ. וְכֵן הִלְכְתָא.

ג זאת חֻקַּת הַתּוֹרָה. זֶה שֶׁאָמַר הַכָּתוּב: מִי יִתֵּן טָהוֹר מִטָּמֵא, לֹא אֶחָד (איוב יד, ד). כְּגוֹן אַבְרָהָם מִתֶּרַח, חִזְקִיָּה מֵאָחָז, יֹאשִׁיָּה מֵאָמוֹן, מָרְדְּכַי מִשִּׁמְעִי, יִשְׂרָאֵל מֵאֻמּוֹת הָעוֹלָם, הָעוֹלָם הַבָּא מִן הָעוֹלָם הַזֶּה. מִי עָשָׂה כֵן. מִי גָּזַר כֵּן. לֹא אֶחָד. לֹא יְחִידוֹ שֶׁל עוֹלָם. תַּמָּן תְּנִינָן, בַּהֶרֶת כְּגְרִיס, טָמֵא. מַאי כְּגְרִיס, כַּחֲצִי פוֹל, בָּאָדָם, טָמֵא. פָּרְחָה בְּכֻלּוֹ, טָהוֹר. מִי עָשָׂה כֵן. מִי גָּזַר כֵּן. מִי צִוָּה כֵן. לֹא אֶחָד. לֹא יְחִידוֹ שֶׁל עוֹלָם. תַּמָּן תְּנִינָן, הָאִשָּׁה שֶׁמֵּת וְלָדָהּ בְּתוֹךְ מֵעֶיהָ, וְהוֹשִׁיטָה חַיָּה אֶת יָדָהּ וְנָגַע בָּהּ, הַחַיָּה טְמֵאָה טַמְאַת שִׁבְעָה, וְהָאִשָּׁה טְהוֹרָה עַד שֶׁיֵּצֵא הַוָּלָד. הַמֵּת בַּבַּיִת, הַבַּיִת טָהוֹר. יָצָא מִתּוֹכוֹ, הַבַּיִת טָמֵא. מִי עָשָׂה כֵן. מִי צִוָּה כֵן. מִי גָּזַר כֵּן. לֹא אֶחָד. לֹא יְחִידוֹ שֶׁל עוֹלָם. תַּמָּן תְּנִינָן, כָּל הָעוֹסְקִין בַּפָּרָה מִתְּחִלָּה וְעַד סוֹף, מְטַמְּאִין בְּגָדִים. הִיא גּוּפָהּ מְטַהֶרֶת בְּגָדִים. אֶלָּא אָמַר הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא, חָקָה חָקַקְתִּי, גְּזֵרָה גָּזַרְתִּי, וְאֵין אַתָּה רַשַּׁאי לַעֲבֹר עַל גְּזֵרָתִי.

ד זאת חֻקַּת הַתּוֹרָה. רַבִּי תַּנְחוּם בַּר חֲנִילַאי פָּתַח, אִמְרוֹת ה' אֲמָרוֹת טְהוֹרוֹת (תהלים יב, ז). וְכִי אִמְרוֹת הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא אֲמָרוֹת, וְאִמְרוֹת בָּשָׂר וָדָם אֵינָן אֲמָרוֹת. אֶלָּא בִּנְהַג שֶׁבָּעוֹלָם, מֶלֶךְ בָּשָׂר וָדָם נִכְנָס לַמְּדִינָה, וּבְנֵי הַמְּדִינָה מְקַלְסִין אוֹתוֹ, וְעָרַב לוֹ קְלוּסֵיהֶן. אָמַר לָהֶם: לְמָחָר אֲנִי בוֹנֶה לָכֶם דִּימוֹסְיָאוֹת וּמֶרְחֲצָאוֹת וּמַכְנִיס לָכֶם אַמַּת שֶׁל מַיִם. וְיָשַׁן לוֹ וְלֹא עָמַד. הֵיכָן הוּא וְהֵיכָן אִמְרוֹתָיו. אֲבָל הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא אֵינוֹ כֵן, אֶלָּא מַאֲמַר אֱלֹהִים אֱמֶת, שֶׁהוּא אֱלֹהִים חַיִּים וּמֶלֶךְ עוֹלָם. אִמְרוֹת ה' אֲמָרוֹת טְהוֹרוֹת. רַבִּי יְהוֹשֻׁעַ בֶּן לֵוִי אוֹמֵר, מָצִינוּ שֶׁעִקֵּם הַכָּתוּב שְׁנַיִם וְשָׁלֹשׁ תֵּבוֹת בַּתּוֹרָה, שֶׁלֹּא לְהוֹצִיא דְּבַר טֻמְאָה

מִפְּיו, שֶׁנֶּאֱמַר: מִן הַבְּהֵמָה הַטְּהוֹרָה וּמִן הַבְּהֵמָה אֲשֶׁר אֵינֶנָּה טְהוֹרָה (בראשית ז, ח), וְלֹא כְּתִיב: מִן הַבְּהֵמָה הַטְּמֵאָה. אָמַר רַבִּי יוּדָן, כְּשֶׁבָּא לִפְתֹּחַ בְּסִימָנֵי בְּהֵמָה טְמֵאָה, לֹא פָּתַח אֶלָּא בְּסִימָנֵי טְהֵרָה, שֶׁנֶּאֱמַר: אֶת הַגָּמָל. כִּי לֹא מַפְרִיס פַּרְסָה הוּא (ויקרא יא, ד) אֵין כְּתִיב, אֶלָּא כִּי מַעֲלֶה גֵּרָה הוּא. אֶת הָאַרְנֶבֶת. כִּי לֹא מַפְרִיס פַּרְסָה הוּא אֵין כְּתִיב כָּאן אֶלָּא כִּי מַעֲלַת גֵּרָה. אֶת הַחָזִיר. כִּי לֹא מַעֲלֶה גֵּרָה הוּא אֵין כְּתִיב כָּאן, אֶלָּא כִּי מַפְרִיס פַּרְסָה. אָמַר רַבִּי יְהוֹשֻׁעַ דְּסַכְנִין בְּשֵׁם רַבִּי לֵוִי, תִּינוֹקוֹת שֶׁהָיוּ בִּימֵי דָוִד, עַד שֶׁלֹּא טָעֲמוּ טַעַם חֵטְא, הָיוּ יוֹדְעִין לִדְרֹשׁ אֶת הַתּוֹרָה בְּאַרְבָּעִים וְתִשְׁעָה פָּנִים טָמֵא וּבְאַרְבָּעִים וְתִשְׁעָה פָּנִים טָהוֹר. וְהָיָה דָּוִד מִתְפַּלֵּל עֲלֵיהֶם וְאוֹמֵר: אַתָּה ה׳ תִּשְׁמְרֵם, תִּצְּרֵנוּ מִן הַדּוֹר זוּ לְעוֹלָם (תהלים יב, ח). אַתָּה ה׳ תִּשְׁמְרֵם, נָטַר אוֹרַיְיתְהוֹן בְּלִבְּהוֹן. תִּצְּרֵנוּ מִן דָּרָא דְּהוּא חַיָּב כְּלָיָה. וְאַחַר כָּל הַשֶּׁבַח הַזֶּה, יוֹצְאִין לַמִּלְחָמָה וְנוֹפְלִין, עַל יְדֵי שֶׁהָיָה בָּהֶן דֶּלָטוֹרִין. הוּא שֶׁדָּוִד אוֹמֵר, נַפְשִׁי בְתוֹךְ לְבָאִים אֶשְׁכְּבָה לוֹהֲטִים, בְּנֵי אָדָם שִׁנֵּיהֶם חֲנִית וְחִצִּים וּלְשׁוֹנָם חֶרֶב חַדָּה (תהלים נז, ה). נַפְשִׁי בְתוֹךְ לְבָאִים, זֶה אַבְנֵר וַעֲמָשָׂא, שֶׁהָיוּ לְבָאִים בַּתּוֹרָה. אֶשְׁכְּבָה לוֹהֲטִים, זֶה דּוֹאֵג וַאֲחִיתֹפֶל, שֶׁהָיוּ לוֹהֲטִים אַחַר לָשׁוֹן הָרַע. בְּנֵי אָדָם שִׁנֵּיהֶם חֲנִית וְחִצִּים, אֵלּוּ אַנְשֵׁי קְעִילָה, שֶׁנֶּאֱמַר: הֲיִסְגְּרֻנִי בַּעֲלֵי קְעִילָה בְּיָדוֹ (ש״א כג, יא). וּלְשׁוֹנָם חֶרֶב חַדָּה, אֵלּוּ הַזִּיפִים, שֶׁנֶּאֱמַר: בְּבֹא הַזִּיפִים וַיֹּאמְרוּ לְשָׁאוּל הֲלֹא דָוִד מִסְתַּתֵּר עִמָּנוּ (תהלים נד, ב). בְּאוֹתָהּ שָׁעָה אָמַר דָּוִד, רוּמָה עַל שָׁמַיִם, אֱלֹהִים (שם נז, ו), סַלֵּק שְׁכִינָתְךָ מִבֵּינֵיהֶם. אֲבָל דּוֹרוֹ שֶׁל אַחְאָב, כֻּלָּן עוֹבְדֵי עֲבוֹדָה זָרָה הָיוּ. וְעַל יְדֵי שֶׁלֹּא הָיוּ בָּהֶן דֶּלָטוֹרִין, יוֹצְאִין לַמִּלְחָמָה וְנוֹצָחִין. הוּא שֶׁאָמַר עוֹבַדְיָהוּ לְאֵלִיָּהוּ, הֲלֹא הֻגַּד לַאדֹנִי אֶת אֲשֶׁר עָשִׂיתִי בַּהֲרוֹג אִיזֶבֶל אֶת נְבִיאֵי ה׳ וָאַחְבִּיא מִנְּבִיאֵי ה׳ מֵאָה אִישׁ חֲמִשִּׁים חֲמִשִּׁים אִישׁ בַּמְּעָרָה וַאֲכַלְכְּלֵם לֶחֶם וָמָיִם (מל״א יח, יג). אִם לֶחֶם, לָמָּה מַיִם. אֶלָּא שֶׁהָיָה מַיִם קָשֶׁה לְהָבִיא לָהֶם יוֹתֵר מִן הַלֶּחֶם. וְאֵלִיָּהוּ מַכְרִיז בְּהַר הַכַּרְמֶל, אֲנִי נוֹתַרְתִּי נָבִיא לַה׳ לְבַדִּי (שם פסוק כב). וְכָל עַמָּא יַדְעִין וְלָא מְפַרְסְמִין לְמַלְכָּא. אָמַר רַבִּי שְׁמוּאֵל בַּר נַחְמָן, אָמְרוּ לוֹ לַנָּחָשׁ, מִפְּנֵי מָה אַתָּה מָצוּי בֵּין הַגְּדֵרוֹת. אָמַר לָהֶם: אֲנִי פָּרַצְתִּי גְּדֵרוֹ שֶׁל עוֹלָם. וּמִפְּנֵי מָה אַתָּה הוֹלֵךְ וּלְשׁוֹנְךָ שׁוֹתֶת. אָמַר לָהֶם: הִיא גָּרְמָה לִי. וּמִפְּנֵי מַה כָּל חַיָּה נוֹשֶׁכֶת וְאֵינָהּ מְמִיתָה, וְאַתָּה נוֹשֵׁךְ וּמֵמִית. שֶׁנֶּאֱמַר: אִם יִשֹּׁךְ הַנָּחָשׁ בְּלֹא לָחַשׁ, וְאֵין יִתְרוֹן לְבַעַל הַלָּשׁוֹן (קהלת י, יא). אֶפְשָׁר דַּאֲנָא עָבִיד כְּלוּם דְּלָא מִתְאַמַּר לִי מִן עֲלִיוּתָא. וּמִפְּנֵי מָה אַתְּ נוֹשֵׁךְ בְּאֵבֶר אֶחָד וְכָל הָאֵיבָרִים מַרְגִּישִׁין. אָמַר לָהֶם: וְלִי אַתֶּם אוֹמְרִים. אִמְרוּ לְבַעַל הַלָּשׁוֹן, שֶׁהוּא כָּאן וְהוֹרֵג בְּרוֹמִי. וְלָמָּה נִקְרָא שְׁמוֹ שְׁלִישִׁי. שֶׁהוּא הוֹרֵג שְׁלֹשָׁה, הָאוֹמְרוֹ וְהַמְקַבְּלוֹ וְהַנֶּאֱמָר עָלָיו. וּבִימֵי שָׁאוּל נֶהֱרְגוּ אַרְבָּעָה, דּוֹאֵג שֶׁאָמְרוֹ, שָׁאוּל שֶׁקִּבְּלוֹ, וַאֲחִימֶלֶךְ שֶׁנֶּאֱמַר עָלָיו: וְאַבְנֵר בֶּן נֵר. וְלָמָּה נֶהֱרַג. רַבִּי יְהוֹשֻׁעַ בֶּן לֵוִי אוֹמֵר, עַל יְדֵי שֶׁהִקְדִּים שְׁמוֹ לְשֶׁמּוֹ שֶׁל דָּוִד, הָדָא הוּא דִכְתִיב: וַיִּשְׁלַח אַבְנֵר מַלְאָכִים אֶל דָּוִד תַּחְתָּיו לֵאמֹר לְמִי אָרֶץ (ש״ב ג, יב). כָּתַב, מִן אַבְנֵר לְדָוִד. וְרַבִּי שִׁמְעוֹן בֶּן לָקִישׁ אָמַר, עַל יְדֵי שֶׁעָשָׂה דָּמָן שֶׁל נְעָרִים הֶפְקֵר, שֶׁנֶּאֱמַר: וַיֹּאמֶר אַבְנֵר אֶל יוֹאָב יָקוּמוּ נָא הַנְּעָרִים וִישַׂחֲקוּ לְפָנֵינוּ (שם ב, יד). וְרַבָּנָן אָמְרֵי, עַל יְדֵי שֶׁהִמְתִּין לְשָׁאוּל לְהִתְפַּיֵּס מִדָּוִד, שֶׁנֶּאֱמַר: וְאָבִי רְאֵה גַּם רְאֵה אֶת כְּנַף מְעִילְךָ בְּיָדִי כִּי בְּכָרְתִי אֶת כְּנַף מְעִילְךָ וְלֹא הֲרַגְתִּיךָ (ש״א כד, יא). אָמַר לֵהּ, אַבְנֵר, מָה אַתְּ בָּעֵי מִן גְּלִימָא, אָמַרְתְּ בְּסִירָה הוּעֲדָתְ. כֵּיוָן דְּאָתֵי לְגַבֵּי מַעְגָּל, אָמַר לֵיהּ: הֲלֹא תַּעֲנֶה אַבְנֵר, בִּכְנַף מְעִיל אָמַרְתָּ, בְּסִירָה הוּעֲדָתָ. חֲנִית וְצַפַּחַת, בְּסִירָה מִי הוּעֲדוּ. וַיֵּשׁ אוֹמְרִים: עַל שֶׁהָיְתָה בְּיָדוֹ סִפֵּק לִמְחוֹת בְּנוֹב עִיר הַכֹּהֲנִים וְלֹא מָחָה.

ה **רַבִּי** חַנִּין בֶּן פָּזִי פָּתַח קְרָא בְּפָרָשַׁת פָּרָה, שֶׁיֵּשׁ בָּהּ מִשִּׁבְעָה שִׁבְעָה. שֶׁבַע פָּרוֹת, שִׁבְעָה שִׁרְפוֹת, שִׁבְעָה הַזָּאוֹת, שִׁבְעָה כִּבּוּסִין, שִׁבְעָה טְמֵאִין, שִׁבְעָה טְהוֹרִין, שִׁבְעָה כֹּהֲנִים. אִם יֹאמַר לְךָ אָדָם, חֲסֵרִים הֵן. אֱמֹר לוֹ: מֹשֶׁה בִּכְלָל הָיָה, שֶׁנֶּאֱמַר: וַיְדַבֵּר ה׳ אֶל מֹשֶׁה וְאֶל אַהֲרֹן זֹאת חֻקַּת הַתּוֹרָה.

ו **רַבִּי** יִצְחָק פָּתַח, כָּל זֹה נִסִּיתִי בַּחָכְמָה אָמַרְתִּי אֶחְכָּמָה וְהִיא רְחוֹקָה מִמֶּנִּי (קהלת ז, כג). אָמַרְתִּי אֶחְכָּמָה. כְּתִיב: וַיִּתֵּן אֱלֹהִים חָכְמָה לִשְׁלֹמֹה וּתְבוּנָה הַרְבֵּה מְאֹד וְרֹחַב לֵב וְגוֹ׳ (מל״א ה, ט). אָמַר רַבִּי יוֹחָנָן בְּשֵׁם רַבִּי שִׁמְעוֹן בֶּן יְהוֹצָדָק, מָשָׁל לְמֶלֶךְ שֶׁהָיָה לוֹ אוֹהֵב, וְהָיָה הַמֶּלֶךְ אוֹהֲבוֹ יוֹתֵר מִדַּאי. אָמַר לֵיהּ הַמֶּלֶךְ, שְׁאַל מִמֶּנִּי כָּל מַה שֶּׁתִּרְצֶה וַאֲנִי נוֹתֵן לְךָ. וְהָיָה אוֹתוֹ אוֹהֵב, חָכָם גָּדוֹל. אָמַר, אִם אֶשְׁאַל שֶׁיַּעֲשֶׂה אוֹתִי דּוּכְּסוֹס, הוּא עוֹלֶה בְּיָדִי. אִם אֶשְׁאַל שֶׁיַּעֲשֶׂה אוֹתִי אֲפַרְכּוֹס, עוֹלֶה בְּיָדִי. אֶלָּא הֲרֵינִי שׁוֹאֵל דָּבָר שֶׁכָּל הַגְּדֵלוֹת טְפֵילוֹת לָהּ. מִיָּד הֵשִׁיב וְאָמַר לַמֶּלֶךְ, הוֹאִיל וְאָמַרְתָּ לִי שֶׁאֶשְׁאַל לְפָנֶיךָ דָּבָר, שׁוֹאֵל אֲנִי מִמְּךָ שֶׁתַּשִּׁיאֵנִי בְּתָךְ. אָמַר לֵיהּ הַמֶּלֶךְ, חַייֶךָ, בְּכָךְ אֲנִי רוֹצֶה, הֲרֵי בִתִּי בְּתוֹךְ בֵּיתֶךָ. כָּךְ בְּשָׁעָה שֶׁאָמַר לֵיהּ הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא לִשְׁלֹמֹה, שְׁאַל מָה אֶתֵּן לָךְ (מל״א ג, ה). אָמַר שְׁלֹמֹה. אִם אֶשְׁאַל כֶּסֶף וְזָהָב, הוּא שֶׁעוֹלֶה בְּיָדִי. אִם אֶשְׁאַל אֶת הַמַּלְכוּת, הוּא שֶׁעוֹלֶה בְּיָדִי. אֶלָּא הֲרֵינִי שׁוֹאֵל דָּבָר, שֶׁכָּל הַדְּבָרִים טְפֵלִין לוֹ. מִיָּד אָמַר לְפָנָיו הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא, רִבּוֹנוֹ שֶׁל עוֹלָם, אֵינִי מְבַקֵּשׁ מִמְּךָ אֶלָּא חָכְמָה. אָמַר לֵיהּ הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא, חַייֶךָ, יָפָה שָׁאַלְתָּ שֶׁשָּׁאַלְתָּ חָכְמָה, שֶׁכָּל הַדְּבָרִים טְפֵלִין לָהּ, הַכֶּסֶף וְהַזָּהָב טְפֵלִין לָהּ, שֶׁנֶּאֱמַר: טוֹב פְּרִי מֵחָרוּץ וּמִפָּז, וּתְבוּאָתִי מִכֶּסֶף נִבְחָר (משלי ח, יט). וְהַמַּלְכוּת טְפֵלָה לָהּ, שֶׁנֶּאֱמַר: בִּי מְלָכִים יִמְלֹכוּ (שם פסוק טו), וַהֲרֵי הַכֹּל נָתוּן לְךָ. לְכָךְ כְּתִיב: וַיִּתֵּן אֱלֹהִים חָכְמָה לִשְׁלֹמֹה (מל״א ה, ט), שֶׁנִּתַּן לוֹ הַחָכְמָה בְּמַתָּנָה. כַּחוֹל אֲשֶׁר עַל שְׂפַת הַיָּם (שם). רַבָּנָן אָמְרֵי, מְלַמֵּד, שֶׁהָיְתָה חָכְמָתוֹ שֶׁל שְׁלֹמֹה שְׁקוּלָה כְּנֶגֶד כָּל יִשְׂרָאֵל, שֶׁנִּמְשְׁלוּ כַּחוֹל, שֶׁנֶּאֱמַר: וְהָיָה מִסְפַּר בְּנֵי יִשְׂרָאֵל כְּחוֹל הַיָּם (הושע ב, א). כֵּיצַד, הַחָכָמִים יֵשׁ בָּהֶם דַּעַת, וְהַזְּקֵנִים יֵשׁ בָּהֶם דַּעַת, וְהַיְלָדִים יֵשׁ בָּהֶם דַּעַת, וְהֵן מְחֻלָּקִין זֶה מִזֶּה. וְאִם יַעַמְדוּ כָּל יִשְׂרָאֵל לְצַד אֶחָד וּשְׁלֹמֹה לְצַד אֶחָד, חָכְמָתוֹ גְּדוֹלָה מִשֶּׁלָּהֶן. וְרַבִּי לֵוִי אוֹמֵר, כְּשֵׁם שֶׁהַחוֹל הָיָה עוֹשֶׂה לוֹ סָיָג וְגָדֵר שֶׁלֹּא יֵצֵא וְיִשְׁטֹף אֶת הָעוֹלָם, כָּךְ הָיְתָה חָכְמָתוֹ עוֹמֶדֶת בִּפְנֵי יִצְרוֹ שֶׁלֹּא יֶחְטָא. מִתְּלָא אָמְרֵי, דֵּעָה חָסֵרְתָּ מַה קָּנִיתָ, דֵּעָה קָנִיתָ מַה חָסַרְתָּ. עִיר פְּרוּצָה אֵין חוֹמָה (משלי כה, כח). כְּעִיר פְּרוּצָה בְּאֵין חוֹמָה, כָּךְ אִישׁ אֲשֶׁר אֵין מַעֲצוֹר לְרוּחוֹ (שם). וַתֶּרֶב חָכְמַת שְׁלֹמֹה מֵחָכְמַת כָּל בְּנֵי קֶדֶם (מל״א ה, יא). וּמֵה הָיְתָה חָכְמָתָן שֶׁל בְּנֵי קֶדֶם. שֶׁהָיוּ יוֹדְעִים בַּמַּזָּלוֹת, וַעֲרוּמִים בְּטַיָּיר. אָמַר רַבָּן שִׁמְעוֹן בֶּן גַּמְלִיאֵל,

בִּשְׁלֹשָׁה דְּבָרִים אֲנִי אוֹהֵב אֶת בְּנֵי הַמִּזְרָח. כְּשֶׁנּוֹשְׁקִין, אֵינָן נוֹשְׁקִין בַּפֶּה אֶלָּא בַּיָּד. וּכְשֶׁחוֹתְכִין בָּשָׂר, אֵין חוֹתְכִין עַל גַּב הַיָּד אֶלָּא בַּסַּכִּין וְלֹא בַּיָּד. וּכְשֶׁנּוֹטְלִין עֵצָה, אֵין נוֹטְלִין עֵצָה אֶלָּא בַּשָּׂדֶה, שֶׁנֶּאֱמַר: וַיִּשְׁלַח יַעֲקֹב וַיִּקְרָא לְרָחֵל וּלְלֵאָה הַשָּׂדֶה אֶל צֹאנוֹ (בראשית לא, ד). מִכָּל חָכְמַת מִצְרַיִם (מל״א ה, י). מָה הָיְתָה חָכְמָתָם שֶׁל מִצְרִים. אַף מוֹצֵא כְּשֶׁבִּקֵּשׁ שְׁלֹמֹה לִבְנוֹת בֵּית הַמִּקְדָּשׁ, שָׁלַח אֵצֶל פָּרְעֹה נְכֹה. אָמַר לוֹ: שְׁלַח לִי אוּמָנִין בִּשְׁכָרָן, שֶׁאֲנִי מְבַקֵּשׁ לִבְנוֹת בֵּית הַמִּקְדָּשׁ. מֶה עָשָׂה פַּרְעֹה. כִּנֵּס אֶצְלוֹ כָּל אִצְטְרוֹלוגִין שֶׁלּוֹ וְאָמַר לָהֶם: צְפוּ וּרְאוּ בְּנֵי אָדָם שֶׁעַתִּידִין לָמוּת בַּשָּׁנָה הַזּוֹ, וְאֶשְׁלְחֵם אֶצְלוֹ, כְּדֵי שֶׁאֶבֹא עָלָיו בְּתַרְעֹמֶת, וְאוֹמַר לוֹ, תֵּן לִי דָּמִים מֵאוּמָנִין שֶׁהָרַגְתָּ. כְּשֶׁבָּאוּ אֵצֶל שְׁלֹמֹה, צָפָה בְּרוּחַ הַקֹּדֶשׁ שֶׁהֵם מֵתִים בְּאוֹתָהּ שָׁנָה. נָתַן לָהֶם תַּכְרִיכֵיהֶן וּשְׁלָחָן וְהֶחֱזִירָן אֶצְלוֹ. שָׁלַח לוֹ לוֹמַר בְּיָדָם, לֹא הָיָה לְךָ תַּכְרִיכֵיהֶן לִקְבֹּר בָּהֶן אֶת מֵתֶיךָ. הֲרֵי הֵם וְתַכְרִיכֵיהֶן, לְךָ קִבֵּר מֵתֶיךָ. לְכָךְ נֶאֱמַר: מִכָּל חָכְמַת מִצְרַיִם. וַיֶּחְכַּם מִכָּל הָאָדָם מֵאֵיתָן הָאֶזְרָחִי וְהֵימָן וְכַלְכֹּל וְדַרְדַּע בְּנֵי מָחוֹל (מל״א ה, יא). מִכָּל הָאָדָם, מֵאָדָם הָרִאשׁוֹן. וּמֶה הָיְתָה חָכְמָתוֹ. אַף מוֹצֵא, שֶׁבְּשָׁעָה שֶׁאָמַר הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא לִבְרֹאת אֶת הָאָדָם, נִמְלַךְ בְּמַלְאֲכֵי הַשָּׁרֵת, אָמַר לָהֶם: נַעֲשֶׂה אָדָם בְּצַלְמֵנוּ (בראשית א, כו). אָמְרוּ לְפָנָיו, מָה אֱנוֹשׁ כִּי תִזְכְּרֶנּוּ (תהלים ח, ה). אָמַר לָהֶם: אָדָם שֶׁאֲנִי רוֹצֶה לִבְרֹאת, תְּהֵא חָכְמָתוֹ מְרֻבָּה מִשֶּׁלָּכֶם. מֶה עָשָׂה. כִּנֵּס כָּל בְּהֵמָה וְחַיָּה וָעוֹף וְהֶעֱבִירָן לִפְנֵיהֶם. אָמַר לָהֶם: מַה שְׁמוֹתָם שֶׁל אֵלּוּ. לֹא יָדְעוּ. כֵּיוָן שֶׁבָּרָא אָדָם, הֶעֱבִירָן לְפָנָיו, אָמַר לֵיהּ: מַה שְׁמוֹתָן שֶׁל אֵלּוּ, אָמַר לָזֶה נָאֶה לִקְרוֹתוֹ שׁוֹר, וְלָזֶה אֲרִי, וְלָזֶה חֲמוֹר, וְלָזֶה גָּמָל, וְלָזֶה נָשֶׁר, וְכֵן כֻּלָּם, שֶׁנֶּאֱמַר: וַיִּקְרָא הָאָדָם שֵׁמוֹת לְכָל הַבְּהֵמָה וְגוֹ׳ (בראשית ב, כ). אָמַר לֵיהּ: וְאַתָּה מַה שְׁמְךָ. אָמַר לֵיהּ: אָדָם. וְלָמָּה, שֶׁנִּבְרֵאתִי מִן הָאֲדָמָה. אָמַר לֵיהּ הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא, אֲנִי מַה שְׁמִי. אָמַר לֵיהּ: ה׳. לָמָּה, שֶׁאַתָּה הוּא אָדוֹן לְכָל הַבְּרִיּוֹת, הַיְנוּ דִּכְתִיב: אֲנִי ה׳ הוּא שְׁמִי (ישעיה מב, ח), שֶׁקָּרָא לִי אָדָם הָרִאשׁוֹן. הוּא שְׁמִי, שֶׁהִתְנֵיתִי בֵּינִי וּבֵין בְּרִיּוֹתַי. מֵאֵיתָן הָאֶזְרָחִי, זֶה אַבְרָהָם, שֶׁנֶּאֱמַר: מַשְׂכִּיל לְאֵיתָן הָאֶזְרָחִי (תהלים פט, א). וְהֵימָן, זֶה מֹשֶׁה, שֶׁנֶּאֱמַר: בְּכָל בֵּיתִי נֶאֱמָן הוּא (במדבר יב, ז). וְכַלְכֹּל, זֶה יוֹסֵף, שֶׁנֶּאֱמַר: וַיְכַלְכֵּל יוֹסֵף (בראשית מז, יב). אָמְרוּ הַמִּצְרִים, כְּלוּם מָלַךְ עָלֵינוּ עֶבֶד זֶה אֶלָּא בְּחָכְמָתוֹ. מֶה עָשׂוּ לוֹ. הֵבִיאוּ לוֹ שִׁבְעִים פְּתָקִין כְּתָבוּ עֲלֵיהֶן שִׁבְעִים לָשׁוֹן וְהָיוּ מַשְׁלִיכִין לְפָנָיו, וְקָרָא כָּל אֶחָד וְאֶחָד בִּלְשׁוֹנוֹ. וְלֹא עוֹד, אֶלָּא שֶׁהָיָה מְדַבֵּר בִּלְשׁוֹן הַקֹּדֶשׁ, שֶׁלֹּא הָיוּ יוֹדְעִים, וְלֹא הָיָה בָּהֶן כֹּחַ לִשְׁמֹעַ, שֶׁנֶּאֱמַר: עֵדוּת בִּיהוֹסֵף שָׂמוֹ בְּצֵאתוֹ עַל אֶרֶץ מִצְרַיִם שְׂפַת לֹא יָדַעְתִּי אֶשְׁמָע (תהלים פא, ו). וְרַדְרַע, זֶה דּוֹר הַמִּדְבָּר, שֶׁהָיָה בָּהֶן דֵּעָה. בְּנֵי מָחוֹל, אֵלּוּ בְּנֵי יִשְׂרָאֵל, שֶׁמָּחֲלָה לָהֶם הַשְׁכִּינָה בְּמַעֲשֵׂה הָעֵגֶל. וַיְדַבֵּר שְׁלֹשֶׁת אֲלָפִים מָשָׁל (מל״א ה, יב). אָמַר רַבִּי שְׁמוּאֵל בַּר נַחְמָן, חִזְּרוּ עַל כָּל הַמִּקְרָאוֹת וְלֹא מָצָאנוּ שֶׁנִּתְנַבֵּא שְׁלֹמֹה אֶלָּא קָרוֹב לִשְׁמוֹנָה מֵאוֹת פְּסוּקִים. אֶלָּא מְלַמֵּד, שֶׁכָּל פָּסוּק וּפָסוּק יֵשׁ בּוֹ שְׁנַיִם וּשְׁלֹשָׁה טְעָמִים, כְּמָה דְּאַתְּ אָמַר: נֶזֶם זָהָב וַחֲלִי כָתֶם (שם כה, יב). וְרַבָּנָן אָמְרֵי, שְׁלֹשֶׁת אֲלָפִים מָשָׁל עַל כָּל פָּסוּק וּפָסוּק, אֶלֶף וַחֲמִשָּׁה טְעָמִים עַל כָּל מָשָׁל וּמָשָׁל. וַיְהִי שִׁירָיו אֵין כְּתִיב כָּאן, אֶלָּא שִׁירוֹ (מל״א ה, יב), שִׁירוֹ שֶׁל מָשָׁל. וַיְדַבֵּר עַל הָעֵצִים (שם פסוק יג). וְכִי אֶפְשָׁר לְאָדָם לְדַבֵּר עַל הָעֵצִים. אֶלָּא אָמַר שְׁלֹמֹה, מִפְּנֵי מַה מְּצֹרָע נִטְהָר בַּגֶּבֶהַּ שֶׁבַּגְּבוֹהִים, וּבַנָּמוּךְ שֶׁבַּנְּמוּכִים, בְּעֵץ אֶרֶז וְאֵזוֹב. עַל יְדֵי שֶׁהִגְבִּיהַּ עַצְמוֹ כְּאֶרֶז, לָקָה בַּצָּרַעַת. כֵּיוָן שֶׁהִשְׁפִּיל עַצְמוֹ כְּאֵזוֹב, נִתְרַפֵּא עַל יְדֵי אֵזוֹב. וַיְדַבֵּר עַל הַבְּהֵמָה וְעַל הָעוֹף (שם). וְכִי אֶפְשָׁר לְאָדָם לְדַבֵּר עַל הַבְּהֵמָה וְעַל הָעוֹף. אֶלָּא אָמַר שְׁלֹמֹה, מִפְּנֵי מַה בְּהֵמָה נִתֶּרֶת בִּשְׁנֵי סִימָנִין וְהָעוֹף בְּסִימָן אֶחָד. עַל שֶׁהַבְּהֵמָה נִבְרֵאת מִן הַיַּבָּשָׁה, שֶׁנֶּאֱמַר: תּוֹצֵא הָאָרֶץ נֶפֶשׁ חַיָּה לְמִינָהּ בְּהֵמָה וָרֶמֶשׂ (בראשית א, כד), נִתֶּרֶת בִּשְׁנֵי סִימָנִים. עוֹף שֶׁנִּבְרָא מִן הָרָקִק, נִתָּר בְּסִימָן אֶחָד. כְּתוּב אֶחָד אוֹמֵר, מִן הַיַּבָּשָׁה. וְכָתוּב אֶחָד אוֹמֵר, מִן הַיָּם. מִן הַיַּבָּשָׁה, וַיִּצֶר ה׳ אֱלֹהִים מִן הָאֲדָמָה כָּל חַיַּת הַשָּׂדֶה וְאֶת כָּל עוֹף הַשָּׁמָיִם (בראשית ב, יט). וּמִן הַמַּיִם, דִּכְתִיב: יִשְׁרְצוּ הַמַּיִם שֶׁרֶץ נֶפֶשׁ חַיָּה וְעוֹף יְעוֹפֵף עַל הָאָרֶץ (שם א, כ). בַּר קַפָּרָא אָמַר, מְרֻקָּק שֶׁבַּמַּיִם נִבְרְאוּ. וְרַבִּי אִבּוֹן בְּשֵׁם רַבִּי יוֹסֵי הַגְּלִילִי אוֹמֵר, אַף עַל פִּי כֵן רַגְלוֹהִי דְּתַרְנְגוֹלָא דַּמְיָן לְפַרָצוּפֵיהּ דְּנוּנָא. וְעַל הָרֶמֶשׂ (מל״א ה, יג). וְכִי אֶפְשָׁר לְדַבֵּר עַל הָרֶמֶשׂ. אֶלָּא אָמַר שְׁלֹמֹה, מִפְּנֵי מָה שְׁמֹנָה שְׁרָצִים בַּתּוֹרָה הַצָּדָן וְהַחוֹבֵל בָּהֶן חַיָּב וּשְׁאָר שְׁרָצִים פָּטוּר. מִפְּנֵי שֶׁיֵּשׁ לָהֶם עוֹרוֹת. וְעַל הַדָּגִים (שם). וְכִי אֶפְשָׁר לוֹמַר כֵּן. אֶלָּא אָמַר שְׁלֹמֹה, מִפְּנֵי מַה בְּהֵמָה חַיָּה וָעוֹף טְעוּנִין שְׁחִיטָה, וְדָגִים אֵין טְעוּנִים שְׁחִיטָה. הוֹרָה יַעֲקֹב אִישׁ כְּפַר גִּבּוֹרַיָּא בְּצוֹר, עַל הַדָּגִים שֶׁטְּעוּנִין שְׁחִיטָה, וְשָׁמַע רַבִּי חַגַּי שָׁלַח לְאַחְוֵיהּ. אָמַר לֵהּ, מְנַן הוֹרִיתֵיהּ, אָמַר לֵיהּ מִן הָכָא, וַיֹּאמֶר אֱלֹהִים יִשְׁרְצוּ הַמַּיִם וְגוֹ׳ (בראשית א, כ). מָה עוֹף טָעוּן שְׁחִיטָה, אַף הַדָּגִים טְעוּנִין שְׁחִיטָה. אָמַר לְהוּ, אַרְבָּעְתֵּיהּ דְּלָקֵי. אָמַר, בַּר אִינַשׁ דַּאֲמַר מִילָּא דְּאוֹרַיְתָא לָקֵי. אָמַר לֵיהּ: לָא הוֹרֵיתָ טַב. אָמַר לֵיהּ: מִנַּיִן. אָמַר לֵיהּ: מֵהָכָא, הַצֹּאן וּבָקָר יִשָּׁחֵט לָהֶם וּמָצָא לָהֶם אִם אֶת כָּל דְּגֵי הַיָּם יֵאָסֵף לָהֶם וּמָצָא לָהֶם (במדבר יא, כב). אִלּוּ טְעוּנִין שְׁחִיטָה, וְאִלּוּ טְעוּנִין אֲסִיפָה. אָמַר לֵיהּ: חֲבוֹט חֲבִיטָךְ, דְּהִיא טָבָא בְּקִלְטָא. הוֹרָה יַעֲקֹב אִישׁ כְּפַר גִּבּוֹרַיָּא בְּצוֹר, עַל בַּר יִשְׂרָאֵל הַבָּא עַל הַנָּכְרִית וְהוֹלִידָה לוֹ בֵּן, שֶׁנִּמּוֹל בְּשַׁבָּת. שָׁמַע רַבִּי חַגַּי, שָׁלַח לְאִיתוּיֵיהּ. אָמַר לֵיהּ: מְנָא לָךְ הָא. אָמַר לֵיהּ: דִּכְתִיב: וַיִּתְיַלְּדוּ עַל מִשְׁפְּחוֹתָם לְבֵית אֲבוֹתָם. אָמַר לְהוּ אַרְבָּעוּנְהִי דִּילְקֵי. אָמַר לֵיהּ: בַּר נַשׁ דְּאָמַר מִילֵּי דְּאוֹרַיְתָא, יִלְקֵי. אָמַר לֵיהּ: לֹא הוֹרֵיתָ טַב. אָמַר לֵיהּ: מְנָא לָךְ הָא. אָמַר לֵיהּ: רְבִיעַ וְאַתְּ שָׁמַע. אָמַר לֵיהּ: אִי אָתֵי בַּר אִינַשׁ מֵעַמְמַיָּא לְגַבֵּיךְ וְאָמַר בְּעִינָא מִתְעַבֵּד יְהוּדָאי עַל מְנַת לְמִגְזַר בְּיוֹמָא דְּשַׁבַּתָּא אוֹ בְּיוֹמָא דְּכִפּוּרַיָּא, מְחַלְּלִין עָלָיו אֶת הַשַּׁבָּת אוֹ לָאו, אָמַר לֵיהּ: אֵין מְחַלְּלִין עָלָיו אֶת הַשַּׁבָּת וְיוֹם הַכִּפּוּרִים אֶלָּא עַל בֶּנָה שֶׁל בַּת יִשְׂרָאֵל בִּלְבָד. אָמַר לֵיהּ: מְנָא לָךְ הָא. אָמַר לֵיהּ: דִּכְתִיב: נִכְרָת בְּרִית לֵאלֹהֵינוּ לְהוֹצִיא כָּל נָשִׁים וְהַנּוֹלָד מֵהֶן בַּעֲצַת אֲדֹנָי וְהַחֲרֵדִים בְּמִצְוַת אֱלֹהֵינוּ (עזרא י, ג). אָמַר לֵיהּ: מִן הַקַּבָּלָה אַתְּ מַלְקֵנִי. אָמַר לֵיהּ: כְּתִיב: וְכַתּוֹרָה יֵעָשֶׂה. אָמַר לֵיהּ: מֵאֵיזֶה תּוֹרָה. אָמַר לֵיהּ: מִדְּאָמַר רַבִּי יוֹחָנָן מְשׁוּם רַבִּי שִׁמְעוֹן בֶּן יוֹחַאי, כְּתִיב לֹא תִתְחַתְּנוּ בָּם בִּתְּךָ לֹא תִתֵּן לִבְנוֹ (דברים ז, ג). לָמָּה, כִּי יָסִיר אֶת בִּנְךָ מֵאַחֲרַי (שם פסוק ד). בִּנְךָ הַבָּא מִיִּשְׂרָאֵלִית קָרוּי בִּנְךָ, וְאֵין בִּנְךָ הַבָּא מִן הַנָּכְרִית קָרוּי בִּנְךָ

אֶלָּא בִּנְהּ, שֶׁנֶּאֱמַר: וְגַם אֶת בֶּן הָאֲמָה לְגוֹי אֶעֱשֶׂנּוּ (בראשית כא, יד). אָמַר לֵיהּ: חֲבוֹט חֲבִיטָךְ, דְּהִיא טָבָא בְּקִלְטָא. אָמַר שְׁלֹמֹה, עַל כָּל אֵלֶּה עָמַדְתִּי וּפָרָשָׁה שֶׁל פָּרָה אֲדֻמָּה חָקַרְתִּי וְשָׁאַלְתִּי וּפִשְׁפַּשְׁתִּי, אָמַרְתִּי אֶחְכָּמָה וְהִיא רְחוֹקָה מִמֶּנִּי (קהלת ז, כג). מִי כְּהֶחָכָם וּמִי יוֹדֵעַ פֵּשֶׁר דָּבָר (שם ח, א). מִי כְּהֶחָכָם, זֶה הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא, שֶׁכָּתוּב, ה׳ בְּחָכְמָה יָסַד אֶרֶץ (משלי ג, יט). וּמִי יוֹדֵעַ פֵּשֶׁר דָּבָר, זֶה הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא, שֶׁפֵּרֵשׁ אֶת הַתּוֹרָה לְמֹשֶׁה, חָכְמַת אָדָם תָּאִיר פָּנָיו (קהלת ח, א). אָמַר רַבִּי יוּדָן, גְּדוֹל כֹּחָן שֶׁל נְבִיאִים, שֶׁמְּדַמִּים דְּמוּת גְּבוּרָה שֶׁל מַעְלָה לְצוּרַת אָדָם, שֶׁנֶּאֱמַר: וָאֶשְׁמַע קוֹל אָדָם וְגוֹ׳ (דניאל ח, טז). וְרַבִּי יְהוּדָה בַּר סִמּוֹן אָמַר מֵהָכָא, וְעַל דְּמוּת הַכִּסֵּא דְּמוּת כְּמַרְאֵה אָדָם (יחזקאל א, כו). וְעוֹד פָּנָיו יְשַׁנֶּה (קהלת ח, א), שֶׁהוּא מְשַׁתְּנֶה מִמִּדַּת הַדִּין לְמִדַּת רַחֲמִים עַל יִשְׂרָאֵל. אָמַר רַבִּי יְהוֹשֻׁעַ דְּסַכְנִין בְּשֵׁם רַבִּי לֵוִי, עַל כָּל דָּבָר וְדָבָר שֶׁהָיָה הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא אוֹמֵר לְמֹשֶׁה, הָיָה אוֹמֵר לוֹ: טַמְאתוֹ וְטָהֳרָתוֹ. כֵּיוָן שֶׁהִגִּיעַ לְפָרָשַׁת אֵמֹר אֶל הַכֹּהֲנִים וְגוֹ׳, אָמַר מֹשֶׁה לְפָנָיו, רִבּוֹנוֹ שֶׁל עוֹלָם, אִם נִטְמָא הַכֹּהֵן, בְּמַה תִּהֵא טָהֳרָתוֹ. לֹא הֻשִׁיבוֹ בְּאוֹתָהּ שָׁעָה נִתְכַּרְכְּמוּ פָּנָיו שֶׁל מֹשֶׁה. כֵּיוָן שֶׁהִגִּיעַ לְפָרָשַׁת פָּרָה אֲדֻמָּה, אָמַר לוֹ הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא לְמֹשֶׁה, אוֹתָהּ מִדָּה שֶׁאָמַרְתִּי לְךָ אֱמֹר אֶל הַכֹּהֲנִים, וְאָמַרְתָּ לִי, אִם נִטְמָא, בְּמַה תִּהֵא כַּפָּרָתוֹ, וְלֹא הֻשִׁיבוֹתִיךָ זוֹ הִיא כַּפָּרָתוֹ, וְלָקְחוּ לַטָּמֵא מֵעֲפַר שְׂרֵפַת הַחַטָּאת וְגוֹ׳.

ז **רַבִּי** יְהוֹשֻׁעַ דְּסַכְנִין בְּשֵׁם רַבִּי לֵוִי אָמַר, אַרְבָּעָה דְּבָרִים יֵצֶר הָרַע מֵשִׁיב עֲלֵיהֶם, וּכְתִיב בָּהֶן חֻקָּה. וְאֵלּוּ הֵן, אֶשֶׁת אָח, וְכִלְאַיִם, שְׂעִיר הַמִּשְׁתַּלֵּחַ, וּפָרָה אֲדֻמָּה. אֶשֶׁת אָח, דִּכְתִיב: עֶרְוַת אֵשֶׁת אָחִיךָ וְגוֹ׳ (ויקרא יא, טז). מֵת בִּלֹּא בָנִים, יְבָמָה יָבֹא עָלֶיהָ (דברים כה, ה). וּכְתִיב בָּעֲרָיוֹת, וּשְׁמַרְתֶּם אֶת חֻקּוֹתַי וְאֶת מִשְׁפָּטַי (ויקרא יח, ה). וְכִלְאַיִם, דִּכְתִיב: לֹא תִלְבַּשׁ שַׁעַטְנֵז (דברים כב, יא). סָדִין בַּצִּיצִית, מֵתָר. וּכְתִיב בָּהּ חֻקָּה, אֶת חֻקֹּתַי תִּשְׁמֹרוּ בְּהֶמְתְּךָ לֹא תַרְבִּיעַ כִּלְאַיִם וְגוֹ׳ (ויקרא יט, יט). שָׂעִיר הַמִּשְׁתַּלֵּחַ, דִּכְתִיב: וְהַמְשַׁלֵּחַ אֶת הַשָּׂעִיר לַעֲזָאזֵל יְכַבֵּס בְּגָדָיו (ויקרא טז, כו), וְהוּא עַצְמוֹ מְכַפֵּר עַל אֲחֵרִים. וּכְתִיב בָּהּ, וְהָיְתָה זֹאת לָכֶם לְחֻקַּת עוֹלָם (שם פסוק לד). פָּרָה אֲדֻמָּה מִנַּיִן. דִּתְנַן, כָּל הָעוֹסְקִין בַּפָּרָה מִתְּחִלָּה וְעַד סוֹף, מְטַמְּאִין בְּגָדִים, וְהִיא גּוּפָהּ מְטַהֶרֶת בְּגָדִים, וּכְתִיב בָּהּ חֻקָּה, זֹאת חֻקַּת הַתּוֹרָה.

ח **וְיִקְחוּ** אֵלֶיךָ. רַבִּי יוֹסֵי בַּר חֲנִינָא אָמַר, אָמַר לֵיהּ הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא לְמֹשֶׁה, אֲנִי מְגַלֶּה לְךָ טַעַם פָּרָה. אֲבָל לָאֲחֵרִים, חֻקָּה. דְּאָמַר רַב הוּנָא, כְּתִיב: כִּי אֶקַּח מוֹעֵד, אֲנִי מֵישָׁרִים אֶשְׁפֹּט (תהלים עה, ג). וּכְתִיב: וְהָיָה בַּיּוֹם הַהוּא לֹא יִהְיֶה אוֹר יְקָרוֹת וְקִפָּאוֹן (זכריה יד, ו), יְקִפָּאוֹן. דְּבָרִים הַמְּכֻסִּים מִכֶּם בָּעוֹלָם הַזֶּה, עֲתִידִין לִהְיוֹת צְפוּיִים לָכֶם לָעוֹלָם הַבָּא, כַּהֲדֵין סַמְיָא דְּצָפֵי, דִּכְתִיב: וְהוֹלַכְתִּי עִוְרִים בְּדֶרֶךְ לֹא יָדָעוּ, בִּנְתִיבוֹת לֹא יְדָעוּ אַדְרִיכֵם. וּכְתִיב: אֵלֶּה הַדְּבָרִים עֲשִׂיתִים. אֶעֱשֶׂה אֵין כְּתִיב, אֶלָּא עֲשִׂיתִם, שֶׁכְּבָר עֲשִׂיתִים לְרַבִּי עֲקִיבָא וַחֲבֵרָיו. דָּבָר אַחֵר, דְּבָרִים שֶׁלֹּא נִגְלוּ לְמֹשֶׁה, נִגְלוּ לְרַבִּי עֲקִיבָא וַחֲבֵרָיו. וְכָל יְקָר רָאָתָה עֵינוֹ (איוב כח, י), זֶה רַבִּי עֲקִיבָא וַחֲבֵרָיו. אָמַר רַבִּי יוֹסֵי בַּר חֲנִינָא, רָמְזוּ שֶׁכָּל הַפָּרוֹת בְּטֵלוֹת, וְשֶׁלְּךָ קַיֶּמֶת. רַבִּי אֶחָא בְּשֵׁם רַבִּי יוֹסֵי בַּר חֲנִינָא אָמַר, בְּשָׁעָה שֶׁעָלָה מֹשֶׁה לַמָּרוֹם, שָׁמַע קוֹלוֹ שֶׁל הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא יוֹשֵׁב וְעוֹסֵק בְּפָרָשַׁת פָּרָה אֲדֻמָּה, הֲלָכָה בְּשֵׁם אוֹמְרָהּ, אֶלִיעֶזֶר בְּנִי אָמַר, עֶגְלָה בַּת שְׁנָתָהּ, וּפָרָה בַּת שְׁתֵּים. אָמַר מֹשֶׁה לְפָנָיו, רִבּוֹנוֹ שֶׁל עוֹלָם, הֶעָלְיוֹנִים וְתַחְתּוֹנִים שֶׁלְּךָ הֵן וְאַתָּה אוֹמֵר הֲלָכָה בִּשְׁמוֹ שֶׁל בָּשָׂר וָדָם. אָמַר לוֹ: צַדִּיק אֶחָד עָתִיד לַעֲמֹד בְּעוֹלָמִי, וְעָתִיד לִפְתֹּחַ בְּפָרָשַׁת פָּרָה אֲדֻמָּה תְּחִלָּה, רַבִּי אֶלִיעֶזֶר אוֹמֵר, עֶגְלָה בַּת שְׁנָתָהּ, וּפָרָה בַּת שְׁתֵּים. אָמַר לְפָנָיו, רִבּוֹנוֹ הָעוֹלָמִים, יְהִי רָצוֹן שֶׁיְּהֵא מַחֲלָצַי. אָמַר לוֹ: חַייךָ, שֶׁהוּא מַחֲלָצֶיךָ, הָדָא הוּא דִּכְתִיב: וְשֵׁם הָאֶחָד אֶלִיעֶזֶר (שמות יח, ד). וְשֵׁם אוֹתוֹ הַמְיֻחָד, אֶלִיעֶזֶר. מַעֲשֶׂה בְּגֹר אֶחָד שֶׁשָּׁאַל אֶת רַבָּן יוֹחָנָן בֶּן זַכַּאי, אֵילִין מִילַּיָּא דְּאַתּוּן עֲבִדִין נְרִאִין כְּמִין כְּשָׁפִין. אַתֶּם מְבִיאִין פָּרָה וְשׁוֹרְפִין אוֹתָהּ וְכוֹתְשִׁין אוֹתָהּ וְנוֹטְלִין אֶת אֶפְרָהּ. וְאִם אֶחָד מִכֶּם מִטָּמֵא מֵת, מַזִּין עָלָיו שְׁנַיִם וְשָׁלֹשׁ טְפִין, וְאַתֶּם אוֹמְרִים לוֹ: טָהַרְתָּ. אָמַר לוֹ: נִכְנְסָה בְּךָ רוּחַ חֲזָזִית מִיָּמֶיךָ. אָמַר לוֹ: לָאו. אָמַר לוֹ: שָׁמָּא רָאִיתָ אָדָם שֶׁנִּכְנְסָה בּוֹ רוּחַ חֲזָזִית. אָמַר לוֹ: הֵן. אָמַר לוֹ: וּמָה אַתֶּם עוֹשִׂים לוֹ. אָמַר לוֹ: מְבִיאִין עִיקָּרִין מְעֻשָּׁנִין תַּחְתָּיו וּמַרְבִּיצִין עָלָיהָ מַיִם, וְהִיא בוֹרַחַת. אָמַר לוֹ: יִשְׁמְעוּ אָזְנֶיךָ מַה שֶּׁאַתָּה מוֹצִיא מִפִּיךָ. כָּךְ הָרוּחַ הַזּוֹ הִיא רוּחַ הַטֻּמְאָה, דִּכְתִיב: וְגַם אֶת הַנְּבִיאִים וְאֶת רוּחַ הַטֻּמְאָה אַעֲבִיר מִן הָאָרֶץ (זכריה יג, ב), מַזִּין עָלָיו מֵי נִדָּה, וְהוּא בוֹרַחַ. לְאַחַר שֶׁיָּצָא הַגּוֹי, אָמְרוּ לוֹ תַּלְמִידָיו, רַבֵּנוּ, לָזֶה דָּחִית בְּקָנֶה. לָנוּ מָה אַתָּה אוֹמֵר. אָמַר לָהֶן, חַייכֶם, לֹא הַמֵּת מְטַמֵּא, וְלֹא פָּרָה מְטַהֶרֶת, וְלֹא הַמַּיִם מְטַהֲרִין. אֶלָּא אָמַר הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא, חֻקָּה חָקַקְתִּי, גְּזֵרָה גָּזַרְתִּי, אֵין אַתָּה רַשַּׁאי לַעֲבֹר עַל גְּזֵרָתִי, דִּכְתִיב: זֹאת חֻקַּת הַתּוֹרָה. וּמִפְּנֵי מַה כָּל הַקָּרְבָּנוֹת זְכָרִים וּנְקֵבוֹת, וְזוֹ נְקֵבָה. אָמַר רַבִּי אִיבּוּ, מָשָׁל לְמָה הַדָּבָר דּוֹמֶה. לְבֶן שִׁפְחָה שֶׁטִּנֵּף פַּלְטְרִין שֶׁל מֶלֶךְ. אָמַר הַמֶּלֶךְ, תָּבוֹא אִמּוֹ וּתְקַנֵּחַ אֶת הַצּוֹאָה. כָּךְ אָמַר הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא, תָּבֹא פָּרָה וּתְכַפֵּר עַל מַעֲשֵׂה הָעֶגֶל.

ט **וַיְדַבֵּר** ה׳ אֶל מֹשֶׁה קַח אֶת הַמַּטֶּה וְגוֹ׳ וְהַשְׁקֵיתָ אֶת הָעֵדָה וְאֶת בְּעִירָם. מִכָּאן שֶׁהַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא חָס עַל מָמוֹנָם שֶׁל יִשְׂרָאֵל. וַיַּקְהִילוּ מֹשֶׁה וְאַהֲרֹן אֶת הַקָּהָל אֶל פְּנֵי הַסֶּלַע. מְלַמֵּד, שֶׁכָּל אֶחָד וְאֶחָד רוֹאֶה אֶת עַצְמוֹ עוֹמֵד עַל פְּנֵי הַסֶּלַע. וְכֵן הוּא אוֹמֵר, וְאֶת כָּל הָעֵדָה הַקָּהֵל אֶל פֶּתַח אֹהֶל מוֹעֵד (ויקרא ח, ג). וְכֵן כְּשֶׁעָבְרוּ אֶת הַיַּרְדֵּן, נִכְנְסוּ כָּל יִשְׂרָאֵל בֵּין שְׁנֵי בַּדֵּי הָאָרוֹן, שֶׁנֶּאֱמַר: וַיֹּאמֶר יְהוֹשֻׁעַ אֶל בְּנֵי יִשְׂרָאֵל גְּשׁוּ הֵנָּה וְשִׁמְעוּ אֶת דִּבְרֵי ה׳ אֱלֹהֵיכֶם (יהושע ג, ט). וּכְתִיב: וְכָל יִשְׂרָאֵל עוֹמְדִין מִזֶּה וּמִזֶּה לָאָרוֹן (שם ח, לג). אַף כָּאן, כָּל יִשְׂרָאֵל עוֹמְדִין וְרוֹאִין נִסִּין שֶׁבַּסֶּלַע. הִתְחִילוּ לוֹמַר, יוֹדֵעַ מֹשֶׁה חֹק הַסֶּלַע הַזֶּה. אִם הוּא מְבַקֵּשׁ, יוֹצִיא לָנוּ מַיִם מִזּוֹ. נִמְצָא הָיָה מֹשֶׁה עוֹמֵד בְּסָפֵק, אִם שׁוֹמֵעַ לָהֶם, נִמְצָא מְבַטֵּל דִּבְרֵי הַמָּקוֹם. וְהַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא, לוֹכֵד חֲכָמִים בְּעָרְמָה (איוב ה, יג). לְפִי שֶׁהָיָה מֹשֶׁה מְשַׁמֵּר עַצְמוֹ כָּל אוֹתָן אַרְבָּעִים שָׁנָה שֶׁלֹּא לְהַקְפִּיד כְּנֶגְדָּם, שֶׁהוּא מִתְיָרֵא מִן הַשְּׁבוּעָה שֶׁנִּשְׁבַּע הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא, אִם יִרְאֶה אִישׁ בָּאֲנָשִׁים

הָאֵלֶּה הַדּוֹר הָרַע הַזֶּה (דברים א, לה). אָמְרוּ לוֹ: וַהֲרֵי סֶלַע. כְּשֵׁם שֶׁאַתָּה רוֹצֶה לְהוֹצִיא מִסֶּלַע זוֹ, תּוֹצִיא מִזּוֹ. צָוַח עֲלֵיהֶם, שִׁמְעוּ נָא הַמּוֹרִים הֶמֵן הַסֶּלַע. מַהוּ הַמּוֹרִים. שִׁיטִין הָרְבֵּה יֵשׁ בּוֹ. הַמּוֹרִים, סַרְבָּנִים. הַמּוֹרִים, שׁוֹטִין. שֶׁכֵּן בִּכְרָכֵי הַיָּם קוֹרִין לְשׁוֹטִין, מוֹרִים. וְיֵשׁ אוֹמְרִים: הַמּוֹרִים, שֶׁמּוֹרִים אֶת מְלַמְּדֵיהֶן. הַמּוֹרִים, חִצִּים, שֶׁנֶּאֱמַר: וַיִּמְצָאֵהוּ הַמּוֹרִים אַנְשֵׁי בַּקֶּשֶׁת (ש״א לא, ג). וַיֵּרֶם מֹשֶׁה אֶת יָדוֹ וַיַּךְ. הִכָּה פַּעַם אַחַת, הִתְחִיל הַסֶּלַע נוֹטֵף מַיִם מוּעָטִים, הוּא שֶׁנֶּאֱמַר: הֵן הִכָּה צוּר וַיָּזוּבוּ מַיִם (תהלים עח, כ), כְּזָב שֶׁנּוֹטֵף טִיפִּים. אָמְרוּ לוֹ: בֶּן עַמְרָם, הַלָּלוּ הַמַּיִם לְיוֹנְקֵי שָׁדַיִם אוֹ לִגְמוּלֵי חָלָב. מִיָּד הִקְפִּיד כְּנֶגְדָּן וְהִכָּהוּ פַּעֲמַיִם, שֶׁנֶּאֱמַר: וַיַּךְ אֶת הַסֶּלַע בְּמַטֵּהוּ פַּעֲמָיִם, וְיָצְאוּ מַיִם רַבִּים, וְשָׁטְפוּ כָּל מַה שֶּׁהָיָה נָתוּן כְּנֶגְדָּן, שֶׁנֶּאֱמַר: וּנְחָלִים יִשְׁטֹפוּ (שם). וְאַף עַל פִּי כֵן לֹא עָשָׂה מֹשֶׁה אֶלָּא מִן הַסֶּלַע שֶׁאָמַר לִיהּ הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא. וּמִנַּיִן שֶׁאַף עַל אוֹתוֹ סֶלַע שֶׁאָמְרוּ יִשְׂרָאֵל עָלָיו וְכָל סֶלַע וּצְרוֹר שֶׁהָיָה בְּאוֹתוֹ מָקוֹם הָיוּ מוֹצִיאִין מַיִם, שֶׁנֶּאֱמַר: יַבְקַע צוּרִים בַּמִּדְבָּר (שם פסוק טו). מֹשֶׁה כְּבָר הָיָה בְּיָדוֹ אֶת שֶׁלּוֹ, עַל שֶׁשָּׁתְקוּ וְלֹא אָמְרוּ שִׁירָה, לָכֵן נִתְפַּשׁוּ.

י **וַיֹּאמֶר** ה׳ אֶל מֹשֶׁה וְאֶל אַהֲרֹן יַעַן לֹא הֶאֱמַנְתֶּם בִּי. לָמָּה נֶעֱנַשׁ אַהֲרֹן. מָשָׁל לְמָה הַדָּבָר דּוֹמֶה. לְבַעַל חוֹב שֶׁבָּא לִטֹּל גָּרְנוֹ שֶׁל לִוֶּה, נָטַל שֶׁלּוֹ וְשֶׁל שְׁכֵנוֹ. אָמַר לוֹ הַלִּוֶּה, אִם אֲנִי חַיָּב, שְׁכֵנִי עָנִי מֶה חָטָא. אַף כָּךְ אָמַר מֹשֶׁה לִפְנֵי הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא, רִבּוֹנוֹ שֶׁל עוֹלָם, אֲנִי הִקְפַּדְתִּי, אַהֲרֹן מֶה חָטָא. לְפִיכָךְ הַכָּתוּב מְקַלְּסוֹ, שֶׁנֶּאֱמַר: וּלְלֵוִי אָמַר תֻּמֶּיךָ וְאוּרֶיךָ לְאִישׁ חֲסִידֶךָ וְגוֹ׳ (דברים לג, ח). יַעַן לֹא הֶאֱמַנְתֶּם בִּי. וְכִי לֹא אָמַר מֹשֶׁה דָּבָר קָשֶׁה מִזֶּה, שֶׁאָמַר, הַצֹּאן וּבָקָר יִשָּׁחֵט לָהֶם וְגוֹ׳ (במדבר יא, כב). אַף שָׁם אֵינָהּ אֲמָנָה וְהִיא גְּדוֹלָה מִזּוֹ. וּמִפְּנֵי מָה לֹא נִגְזַר עָלָיו שָׁם מִיתָה. מָשָׁל לְמָה הַדָּבָר דּוֹמֶה. לַמֶּלֶךְ שֶׁהָיָה לוֹ אוֹהֵב, וְהָיָה מֵגִיס בֵּינוֹ לְבֵין הַמֶּלֶךְ בִּדְבָרִים קָשִׁים וְלֹא הָיָה הַמֶּלֶךְ מַקְפִּיד עָלָיו. לְיָמִים עָמַד וְהֵגִיס בְּמַעֲמַד לִגְיוֹנוֹתָיו. גָּזַר עָלָיו מִיתָה. אַף כָּאן אָמַר לוֹ הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא לְמֹשֶׁה, הָרִאשׁוֹן שֶׁעָשִׂיתָ בֵּינִי לְבֵינְךָ, לֹא הִקְפַּדְתִּי. עַכְשָׁו כְּנֶגֶד הָרַבִּים אִי אֶפְשָׁר, שֶׁנֶּאֱמַר: לְהַקְדִּישֵׁנִי לְעֵינֵי בְּנֵי יִשְׂרָאֵל. זֶה שֶׁאָמַר הַכָּתוּב: יֵשׁ הֶבֶל אֲשֶׁר נַעֲשָׂה עַל הָאָרֶץ אֲשֶׁר יֵשׁ צַדִּיקִים אֲשֶׁר מַגִּיעַ אֲלֵיהֶם כְּמַעֲשֵׂה הָרְשָׁעִים (קהלת ז, יד). אַתְּ מוֹצֵא כְּשֶׁקִּלֵּל הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא אֶת הַנָּחָשׁ וְאָמַר לֵיהּ אָרוּר אַתָּה (בראשית ג, יד), לֹא הֵנִיחוֹ לִטְעֹן כְּלוּם. שֶׁהָיָה לוֹ לְנָחָשׁ לוֹמַר לִפְנֵי הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא, אַתָּה אָמַרְתָּ לָאָדָם, לֹא תֹאכַל. וַאֲנִי אָמַרְתִּי לוֹ, אֻכַל. דִּבְרֵי אָרוּר אַתָּה (בראשית ג, יד), לֹא הֵנִיחוֹ לִטְעֹן כְּלוּם. שֶׁהָיָה לוֹ לְנָחָשׁ לוֹמַר לִפְנֵי הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא, אַתָּה אָמַרְתָּ לָאָדָם, לֹא תֹאכַל. וַאֲנִי אָמַרְתִּי לוֹ, אֻכַל. דִּבְרֵי הָרַב וְדִבְרֵי תַּלְמִיד, דִּבְרֵי מִי שׁוֹמְעִין. לָמָּה אַתָּה מְקַלְקְלֵנִי. וְלֹא הֵנִיחוֹ לִטְעֹן כְּלוּם. וּמֹשֶׁה הָיָה לוֹ לוֹמַר, אֲנִי לֹא עָבַרְתִּי עַל דְּבָרֶיךָ, לָמָּה אֲנִי מֵת. יַעַן לֹא הֶאֱמַנְתֶּם בִּי לָכֵן לֹא תָּבִיאוּ אֶת הַקָּהָל. מָשָׁל לְמָה הַדָּבָר דּוֹמֶה. לִשְׁתֵּי נָשִׁים שֶׁלּוֹקוֹת בְּבֵית דִּין, אַחַת קְלָקְלָה, וְאַחַת אָכְלָה פִּגֵּי שְׁבִיעִית. אָמְרָה לָהֶם אוֹתָהּ שֶׁאָכְלָה פִּגֵּי שְׁבִיעִית, בְּבַקָּשָׁה מִכֶּם הוֹדִיעוּ לַבְּרִיּוֹת עַל מָה אֲנִי לוֹקָה, שֶׁלֹּא יֹאמְרוּ, אַף אֲנִי קִלְקַלְתִּי. הֵבִיאוּ פִּגִּין שֶׁבְּיָדָהּ וְתָלוּ עָלֶיהָ וְהִכְרִיזוּ וְאָמְרוּ, זוֹ קִלְקְלָה וְלָקְתָה, וְזוֹ אָכְלָה פִּגֵּי שְׁבִיעִית וְלָקְתָה. אַף כָּךְ אָמַר מֹשֶׁה, רִבּוֹנוֹ שֶׁל עוֹלָם, הֲרֵי גָּזַרְתָּ עָלַי לָמוּת בַּמִּדְבָּר עִם הַדּוֹר הָרַע הַזֶּה שֶׁהִכְעִיסוּךָ, שֶׁנֶּאֱמַר: כַּמָּה יַמְרִיהוּ בַמִּדְבָּר יַעֲצִיבוּהוּ בִּישִׁימוֹן (תהלים עח, מ). עַכְשָׁו יֹאמְרוּ הַדּוֹרוֹת, אַף אֲנִי שָׁוֶה לָהֶם. יִכְתֹּב עָלַי עַל מַה נֶּעֱנַשְׁתִּי. לְפִיכָךְ כְּתִיב: יַעַן לֹא הֶאֱמַנְתֶּם בִּי לְהַקְדִּישֵׁנִי. לָכֵן לֹא תָּבִיאוּ. אָמַר הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא לְמֹשֶׁה, מֹשֶׁה, בְּאֵיזֶה פָּנִים אַתָּה מְבַקֵּשׁ לָבוֹא לָאָרֶץ. מָשָׁל לְמָה הַדָּבָר דּוֹמֶה. לָרוֹעֶה אֶחָד שֶׁיָּצָא לִרְעוֹת צֹאנוֹ שֶׁל מֶלֶךְ, וְנִשְׁבֵּית הַצֹּאן. בִּקֵּשׁ הָרוֹעֶה לִיכָּנֵס לְפַלְטְרִין שֶׁל מֶלֶךְ. אָמַר לוֹ הַמֶּלֶךְ, יֹאמְרוּ שֶׁאַתָּה הִשְׁבִּיתָ הַצֹּאן. אַף כָּךְ אָמַר לוֹ הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא לְמֹשֶׁה, שִׁבְחֲךָ הוּא שֶׁהוֹצֵאתָ שִׁשִּׁים רִבּוֹא וּקְבָרְתָּם בַּמִּדְבָּר, וְאַתָּה מַכְנִיס דּוֹר אַחֵר. עַכְשָׁו יֹאמְרוּ, אֵין לְמֹתֵי הַמִּדְבָּר חֵלֶק לָעוֹלָם הַבָּא. אֶלָּא תִּהְיֶה בְּצִדָּן וְתָבֹא עִמָּהֶם, שֶׁנֶּאֱמַר: וַיֹּאמֶר רַאשֵׁי עָם וְגוֹ׳ (דברים לג, כא). לָכֵן נֶאֱמַר: לֹא תָּבִיאוּ אֶת הַקָּהָל הַזֶּה, שֶׁיָּצָא עִמָּךְ.

יא **הֲמָה** מֵי מְרִיבָה. מִכָּאן אַתְּ לָמֵד, שֶׁמִּקְדָּם הָיָה מְתֻקָּן שֶׁיֵּעָנֵשׁ מֹשֶׁה עַל הַמַּיִם, רְאֵה מַה כְּתִיב: וַיָּשׁוּבוּ וַיָּבֹאוּ אֶל עֵין מִשְׁפָּט הִיא קָדֵשׁ (בראשית יד, ז), הִיא עֵין מִשְׁפָּטוֹ שֶׁל מֹשֶׁה, הוּא קָדֵשׁ. הֵמָּה מֵי מְרִיבָה וַיִּקָּדֵשׁ בָּם. וְנִקְרָא קָדֵשׁ, עַל שֵׁם שֶׁנֶּאֱמַר: לְהַקְדִּישֵׁנִי לְעֵינֵי בְּנֵי יִשְׂרָאֵל. הֵמָּה מֵי מְרִיבָה. מָשָׁל לְמָה הַדָּבָר דּוֹמֶה. לְמֶלֶךְ שֶׁנָּטַל אֶבֶן וְסִמֵּא אֶת עֵינוֹ, וְהָיָה אָבִיו אוֹמֵר עַל כָּל אֶבֶן וָאֶבֶן, זֶה הוּא שֶׁסִּמֵּא עֵינוֹ שֶׁל בְּנִי. לְכָךְ נֶאֱמַר: הֵמָּה מֵי מְרִיבָה אֲשֶׁר רָבוּ בְּנֵי יִשְׂרָאֵל וְגוֹ׳.

יב **וַיִּשְׁלַח** מֹשֶׁה מַלְאָכִים וְגוֹ׳ כֹּה אָמַר אָחִיךָ יִשְׂרָאֵל. זֶה שֶׁאָמַר הַכָּתוּב: וְחָרְפָּה לֹא נָשָׂא עַל קְרוֹבוֹ (תהלים טו, ג). בְּנַהַג שֶׁבָּעוֹלָם, אָדָם עוֹסֵק בִּפְרַקְמַטְיָא עִם חֲבֵרוֹ וְהִפְסִיד, פָּרַשׁ מִמֶּנּוּ וְאֵינוֹ רוֹצֶה לִרְאוֹתוֹ. וּמֹשֶׁה אַף עַל פִּי שֶׁנֶּעֱנַשׁ עַל יְדֵי יִשְׂרָאֵל, שֶׁנֶּאֱמַר: וַיְקַצִיפוּ עַל מֵי מְרִיבָה וַיֵּרַע לְמֹשֶׁה בַּעֲבוּרָם (שם קו, לב), לֹא פָּרַשׁ מֹשֶׁה מֵעֲלֵיהֶן, אֶלָּא וַיִּשְׁלַח מֹשֶׁה מַלְאָכִים אַתָּה יָדַעְתָּ אֶת כָּל הַתְּלָאָה אֲשֶׁר מְצָאַתְנוּ. אָמְרוּ לוֹ: אַתָּה יָדַעְתָּ, כְּשֶׁאָמַר הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא לְאַבְרָהָם, יָדֹעַ תֵּדַע כִּי גֵר יִהְיֶה זַרְעֲךָ (בראשית טו, יג), אָנוּ נִשְׁתַּעְבַּדְנוּ, וְאַתָּה בֶּן חוֹרִין. וְיָרְדוּ אֲבוֹתֵינוּ וְכָל אוֹתוֹ הָעִנְיָן. מָשָׁל לְמָה הַדָּבָר דּוֹמֶה. לִשְׁנֵי אַחִים שֶׁיָּצָא שְׁטַר חוֹב עַל זִקְנֵיהֶם, פָּרַע אוֹתוֹ אֶחָד מֵהֶם. לְיָמִים הִתְחִיל לִשְׁאֹל חֶפְץ מֵאָחִיו. אָמַר לוֹ: אַתָּה יוֹדֵעַ שֶׁאוֹתוֹ חוֹב שֶׁפָּרַעְתִּי, עַל שְׁנֵינוּ הָיָה, וַאֲנִי הוּא שֶׁפָּרַעְתִּיו, לְכָךְ אַל תַּחְזִירֵנִי מִן חֶפְצֵי שֶׁאֲנִי שׁוֹאֵל. וְיָרְדוּ אֲבוֹתֵינוּ מִצְרַיִם. מַה טִּיבָן שֶׁל אָבוֹת כָּאן, שֶׁנֶּאֱמַר: וַיֵּרְעוּ לָנוּ מִצְרִים וְלַאֲבוֹתֵינוּ. לְלַמֶּדְךָ שֶׁכָּל זְמַן שֶׁיִּשְׂרָאֵל בַּצָּרָה, אַף הֵם בַּצָּרָה. נַעְבְּרָה נָא בְאַרְצֶךָ וְגוֹ׳, מֵי בְּאֵר, מֵי בּוֹרוֹת הָיָה צָרִיךְ לוֹמַר. לְמִדְךָ תּוֹרָה דֶּרֶךְ אֶרֶץ, שֶׁהַהוֹלֵךְ לָאָרֶץ שֶׁאֵינוֹ שֶׁלּוֹ וְיֵשׁ בְּיָדוֹ צְרָכָיו, לֹא יֹאכַל מִמַּה שֶּׁיֵּשׁ בְּיָדוֹ, אֶלָּא שֶׁלּוֹ יְהֵא מֻנָּח, וְיִקְנֶה מִן הַחֲנֻנִי, בִּשְׁבִיל לְהַנּוֹתוֹ. כָּךְ אָמַר לָהֶם מֹשֶׁה, הַבְּאֵר עִמָּנוּ, וּמָן אָנוּ אוֹכְלִין. לֹא תֹּאמַר שֶׁאָנוּ מַטְרִיחִין עָלֶיךָ. שָׂכָר אַתָּה עוֹשֶׂה לְעַצְמְךָ. וְכָךְ אָמַר לוֹ הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא לְמֹשֶׁה, אֹכֶל תִּשְׁבְּרוּ מֵאִתָּם בַּכֶּסֶף וַאֲכַלְתֶּם (דברים ב, ו). וּמֹשֶׁה אָמַר לָהֶם לְיִשְׂרָאֵל, הִתִּירוּ לָהֶם כַּסְפֵּיכֶם, שֶׁלֹּא יֹאמְרוּ, עֲבָדִים הָיוּ וַעֲנִיִּים, הִרְאוּ לָהֶם עָשְׁרֵיכֶם יֵדְעוּ שֶׁלֹּא יֹאמְרוּ הִפְסַדְתֶּם בַּשִּׁעְבּוּד, שֶׁכְּבָר אָמַר הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא, וְאַחֲרֵי כֵן

יֵצְאוּ בִּרְכוּשׁ גָּדוֹל (בראשית טו, יד), וְיֵדְעוּ שֶׁאֵין אַתֶּם חַסְרִים כְּלוּם, וְלֹא מִשֶּׁלָּכֶם אַתֶּם נוֹתְנִין, שֶׁנֶּאֱמַר: כִּי ה' אֱלֹהֶיךָ בֵּרַכְךָ בְּכָל מַעֲשֵׂה יָדֶךָ וְגוֹ' (דברים ב, ז). דֶּרֶךְ הַמֶּלֶךְ נֵלֵךְ, שֶׁאָנוּ חוֹסְמִין אֶת בְּהֶמְתֵּנוּ. לֹא נִטֶּה יָמִין וּשְׂמֹאל, זֶה קָשֶׁה מִכֻּלָּם, שֶׁאָמְרוּ לוֹ: בְּכָל סְבִיבוֹתֶיךָ יֵשׁ לָנוּ רְשׁוּת לָבוּז וְלַהֲרֹג, וּבִגְבוּלְךָ לֹא נִטֶּה יָמִין וּשְׂמֹאל.

יג **וַיֹּאמֶר** אֵלָיו אֱדוֹם לֹא תַעֲבֹר בִּי. זֶה שֶׁאָמַר הַכָּתוּב: אֲנִי שָׁלוֹם וְכִי אֲדַבֵּר הֵמָּה לַמִּלְחָמָה (תהלים קכ, ז). וּמִנַּיִן שֶׁכֵּן אָמַר לָהֶם הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא שֶׁאֵין מַנִּיחִין אוֹתָן לַעֲבֹר וְלֹא הַכֹּל מֵהֶן, שֶׁאֲנִי הוּא שֶׁרוֹצֶה, שֶׁנֶּאֱמַר: אַל תִּתְגָּרוּ בָם כִּי לֹא אֶתֵּן לָכֶם וְגוֹ' (דברים ב, ה). וּכְתִיב: וַיִּמְאֵן אֱדֹם נָתֹן אֶת יִשְׂרָאֵל וַאֲחַר כֵּן שָׁלְחוּ אֶל מֶלֶךְ מוֹאָב וְלֹא אָבָה. אַף עַל פִּי שֶׁאֵינוֹ מִפְרָשׁ כָּאן, חֲרֵי מִפְרָשׁ בִּשׁוֹפְטִים. מְלַמֵּד, שֶׁהַכֹּל בְּרוּחַ הַקֹּדֶשׁ. שֶׁלֹּא הָיָה בְּכֻלָּן קַל מִן יִפְתָּח, וְהוּא פֵּרֵשׁ, שֶׁנֶּאֱמַר: וַיִּשְׁלַח יִשְׂרָאֵל מַלְאָכִים אֶל מֶלֶךְ אֱדֹם לֵאמֹר, אֶעְבְּרָה נָא בְאַרְצֶךָ (שופטים יא, יז). וְאַף מֹשֶׁה רַמַּז, שֶׁנֶּאֱמַר: כַּאֲשֶׁר עָשׂוּ לִי בְּנֵי עֵשָׂו הַיּוֹשְׁבִים בְּשֵׂעִיר וְגוֹ' (דברים ב, כט).

יד **וַיָּסֵעוּ** מִקָּדֵשׁ וַיָּבֹאוּ כָּל הָעֵדָה וְגוֹ'. זֶה שֶׁאָמַר הַכָּתוּב: בְּהִתְחַבְּרֶךָ עִם אֲחַזְיָהוּ פָּרַץ ה' אֶת מַעֲשֶׂיךָ (דה"ב כ, לז), עַל שֶׁנִּתְחַבְּרוּ לָרָשָׁע הַזֶּה לַעֲבֹר בְּאַרְצוֹ, חָסְרוּ לְאוֹתוֹ צַדִּיק. לָכֵן נִסְמְכָה אֲסִיפַת אַהֲרֹן אַחַר פָּרָשַׁת מֶלֶךְ אֱדוֹם. וַיֵּט יִשְׂרָאֵל מֵעָלָיו, וַיִּסְעוּ מִקָּדֵשׁ וַיָּבֹאוּ בְּנֵי יִשְׂרָאֵל כָּל הָעֵדָה. מַהוּ כָּל הָעֵדָה. עֵדָה שְׁלֵמָה, עֵדָה הַנִּכְנֶסֶת לְאֶרֶץ יִשְׂרָאֵל. לְפִי שֶׁמֵּתוּ יוֹצְאֵי מִצְרַיִם, וְאֵלּוּ מִן אוֹתָן שֶׁכָּתוּב בָּהֶן חַיִּים, שֶׁנֶּאֱמַר: וְאַתֶּם הַדְּבֵקִים בַּה' וְגוֹ' (דברים ד, ד). הֹר הָהָר. מַהוּ הֹר הָהָר. הַר עַל גַּבֵּי הַר, כְּתַפּוּחַ קָטָן עַל גַּבֵּי תַּפּוּחַ גָּדוֹל. וְאַף עַל פִּי שֶׁהֶעֱנָן מְהַלֵּךְ לִפְנֵיהֶם מַשְׁפִּיל אֶת הַגְּבֹהַ וּמַגְבִּיהַּ אֶת הַשָּׁפָל, הֵנִיחַ הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא אֶת הָהָר הַזֶּה דֶּגְמָא, שֶׁיֵּדְעוּ בַּנְּפִים שֶׁעָשָׂה לָהֶם הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא, שֶׁלֹּא הִנִּיחַ הַר בַּמִּדְבָּר, שֶׁלֹּא יְהֵיוּ מִתְיַגְּעִין וְעוֹלִין וְיוֹרְדִין. וְאַף עַל פִּי שֶׁהָיָה עוֹשֶׂה הֶעָנָן כָּל הַמִּדְבָּר מִישׁוֹר, הָיָה מֵנִיחַ מָקוֹם גָּבוֹהַּ לַמִּשְׁכָּן, שֶׁיְּהֵא חוֹנֶה שָׁם. וְהֵנִיחַ שְׁלֹשָׁה הָרִים, הַר סִינַי לִשְׁכִינָה, וְהַר נְבוֹ לִקְבוּרַת מֹשֶׁה, וְהֹר הָהָר לִקְבוּרַת אַהֲרֹן.

טו **וַיֹּאמֶר** ה' אֶל מֹשֶׁה וְאֶל אַהֲרֹן בְּהֹר הָהָר וְגוֹ', יֵאָסֵף אַהֲרֹן אֶל עַמָּיו. מְלַמֵּד, שֶׁמּוֹדִיעִין לַצַּדִּיקִים יוֹם מִיתָתָן, כְּדֵי שֶׁיּוֹרִישׁוּ אֶת כִּתְרָן לִבְנֵיהֶם. וּמִפְּנֵי מָה לֹא מֵת אַהֲרֹן כְּמָה שֶׁמֵּתָה מִרְיָם וְלֹא נִתְעַסֵּק בּוֹ בְּרִיָּה אֶלָּא נֶאֱמַר לְמֹשֶׁה יֵאָסֵף אַהֲרֹן. מָשָׁל לְמָה הַדָּבָר דּוֹמֶה. לַמֶּלֶךְ שֶׁהָיוּ לוֹ שְׁנֵי קַתּוֹלִיקִין, וְלֹא הָיוּ עוֹשִׂין דָּבָר בְּלֹא דַּעַת הַמֶּלֶךְ. הָיָה לְאֶחָד מֵהֶן חָלוּק יָפֶה אֵצֶל הַמֶּלֶךְ וְהָיָה הַמֶּלֶךְ צָרִיךְ לוֹ. אָמַר הַמֶּלֶךְ, אַף עַל פִּי שֶׁהוּא בִּרְשׁוּתִי, אֵינִי לוֹבֵשׁ חָלוּק עַד שֶׁאֲנִי מוֹדִיעוֹ. אַף כָּאן אָמַר הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא, הַלָּלוּ שְׁנֵי צַדִּיקִים לֹא עָשׂוּ דָּבָר חוּץ מִדַּעְתִּי, וַעֲכְשָׁו שֶׁאֲנִי מְסַלְּקָן, אֵינִי מְסַלְּקָן עַד שֶׁאוֹדִיעֵם. לְכָךְ נֶאֱמַר: יֵאָסֵף אַהֲרֹן. אָמַר לוֹ מֹשֶׁה, רִבּוֹנִי, הֵנִיחַ אוֹתוֹ אֵצֶל בְּנֵי רְאוּבֵן וּבְנֵי גָּד. אָמַר לוֹ: אֲשֶׁר נָתַתִּי לִבְנֵי יִשְׂרָאֵל, מִיתָתוֹ מְעַכֶּבֶת מַתָּנַת אֶרֶץ יִשְׂרָאֵל. רְצוֹנְךָ שֶׁלֹּא יָמוּת, וְלֹא יִכָּנְסוּ יִשְׂרָאֵל לָאָרֶץ. לְכָךְ נֶאֱמַר: אֲשֶׁר נָתַתִּי לִבְנֵי יִשְׂרָאֵל.

טז **עַל** אֲשֶׁר מְעַלְתֶּם בִּי בְּמֵי מְרִיבַת וְגוֹ'. זֶה שֶׁאָמַר הַכָּתוּב: לֹא יַרְעִיב ה' נֶפֶשׁ צַדִּיק (משלי י, ג), זֶה אָדָם הָרִאשׁוֹן. שֶׁכָּל הַצַּדִּיקִים שֶׁעָמְדוּ מִמֶּנּוּ וְנִגְזְרָה מִיתָה עֲלֵיהֶם, אֵינָן נִפְטָרִין עַד שֶׁרוֹאִין פְּנֵי שְׁכִינָה, וּמוֹכִיחִין לָאָדָם הָרִאשׁוֹן וְאוֹמְרִים לוֹ: אַתָּה גָּרַמְתָּ לָנוּ מִיתָה. וְהוּא מְשִׁיבָן, אֲנִי בְּיָדִי חֵטְא אֶחָד, וְאַתֶּם אֵין לָכֶם כָּל אֶחָד וְאֶחָד מִכֶּם שֶׁאֵין לוֹ יוֹתֵר מֵאַרְבַּע עֲוֹנוֹת. וּמִנַּיִן שֶׁרוֹאִין פְּנֵי שְׁכִינָה וּמוֹכִיחִין לָאָדָם הָרִאשׁוֹן. שֶׁנֶּאֱמַר: אָמַרְתִּי לֹא אֶרְאֶה יָהּ, יָהּ בְּאֶרֶץ הַחַיִּים, לֹא אַבִּיט אָדָם עוֹד עִם יוֹשְׁבֵי חָדֶל (ישעיה לח, יא). וְהַצַּדִּיקִים נֶעֱנָשִׁין מִיתָה עַל עֲבֵרוֹת קַלּוֹת שֶׁלֹּא יְהֵא אָדָם הָרִאשׁוֹן נִתְפָּשׂ עַל יְדֵיהֶם, שֶׁנֶּאֱמַר: לֹא יַרְעִיב ה' נֶפֶשׁ צַדִּיק (משלי י, ג). לְכָךְ כְּתִיב: עַל אֲשֶׁר מְרִיתֶם אֶת פִּי.

יז **וַיְדַבֵּר** ה' אֶל מֹשֶׁה קַח אֶת אַהֲרֹן, וְהַפְשֵׁט אֶת אַהֲרֹן. אָמַר לוֹ הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא, חֲרֵי אַתָּה מְנַחֲמוֹ שֶׁהוּא מוֹרִישׁ כִּתְרוֹ לְבָנָיו מַה שֶּׁאֵין אַתָּה מוֹרִישׁ לְבָנֶיךָ. וַיַּפְשֵׁט מֹשֶׁה אֶת אַהֲרֹן אֶת בְּגָדָיו וַיַּלְבֵּשׁ אוֹתָם. וַהֲלֹא אִם יָצָא כֹּהֵן גָּדוֹל בִּכְגְדֵי כְהֻנָּה הַקְּדוֹשִׁים חוּץ מֵהַר הַבַּיִת, סוֹפֵג אֶת הָאַרְבָּעִים, שֶׁהָיוּ עֲמֹר וּפִשְׁתִּים. אֶלָּא לְהוֹדִיעֲךָ, שֶׁבַּלָּשׁוֹן שֶׁקֵּרְבוּ לַכְּהֻנָּה וְאָמַר לוֹ קַח אֶת אַהֲרֹן, בּוֹ בַּלָּשׁוֹן אָמַר לֵיהּ לְהַעֲלוֹתוֹ לָהָר. וַיַּעַשׂ מֹשֶׁה כַּאֲשֶׁר צִוָּה ה' וְגוֹ'. לְלַמֶּדְךָ, שֶׁאַף עַל פִּי שֶׁאָמַר גְּזֵרָה זוֹ עַל אַהֲרֹן אָחִיו, לֹא עִכֵּב. וַיִּרְאוּ כָּל הָעֵדָה כִּי גָוַע אַהֲרֹן. כֵּינִן שֶׁיָּרְדוּ מֹשֶׁה וְאֶלְעָזָר מִן הָהָר, נִתְקַבְּצוּ כָּל הַקָּהָל עֲלֵיהֶם. אָמְרוּ לָהֶם, הֵיכָן אַהֲרֹן. אָמְרוּ לָהֶם, מֵת. אָמְרוּ לָהֶם, הֵיאַךְ מַלְאַךְ הַמָּוֶת יָכֹל לִפְגֹּעַ בּוֹ, אָדָם שֶׁעָמַד בְּמַלְאַךְ הַמָּוֶת וַעֲצָרוֹ, דִּכְתִיב: וַיַּעֲמֹד בֵּין הַמֵּתִים וּבֵין הַחַיִּים וַתֵּעָצַר הַמַּגֵּפָה (במדבר יז, יג). אִם אַתֶּם מְבִיאִין אוֹתוֹ, מוּטָב. וְאִם לָאו, נִסְקֹל אֶתְכֶם. בְּאוֹתָהּ שָׁעָה עָמַד מֹשֶׁה בִּתְפִלָּה, אָמַר, רִבּוֹנוֹ שֶׁל עוֹלָם, הוֹצִיאֵנִי מִן הַחֶשְׁד. מִיָּד פָּתַח הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא אֶת הַמְּעָרָה וְהֶרְאָהוּ לָהֶם, שֶׁנֶּאֱמַר: וַיִּרְאוּ כָּל הָעֵדָה כִּי גָוַע אַהֲרֹן.

יח **מַה** כְּתִיב אַחֲרָיו, וַיִּשְׁמַע הַכְּנַעֲנִי מֶלֶךְ עֲרָד. אַתְּ מוֹצֵא, שֶׁכֵּינָן שֶׁמֵּת אַהֲרֹן, נִסְתַּלְּקוּ עַנְנֵי כָּבוֹד וְנִרְאוּ כְּאִשָּׁה פְּרוּעָה. וּמִי הָיָה מֶלֶךְ עֲרָד. זֶה עֲמָלֵק, שֶׁנֶּאֱמַר: עֲמָלֵק יוֹשֵׁב בְּאֶרֶץ הַנֶּגֶב (שם יג, כט), וְהָיָה יוֹשֵׁב עַל הַפְּרָצָה. כֵּינִן שֶׁשָּׁמַע שֶׁמֵּת אַהֲרֹן וְנִסְתַּלְּקוּ עַנְנֵי כָּבוֹד, מִיָּד נִתְגָּרָה בָּהֶם. דֶּרֶךְ הָאֲתָרִים, הַתַּיָּר הַגָּדוֹל שָׁתָר לָהֶם אֶת הַדֶּרֶךְ, שֶׁנֶּאֱמַר: וַאֲרוֹן בְּרִית ה' נוֹסֵעַ לִפְנֵיהֶם דֶּרֶךְ שִׁלְשֶׁת יָמִים לָתוּר וְגוֹ' (שם י, לג). וַיִּלָּחֶם בְּיִשְׂרָאֵל, עֲמָלֵק הָיָה. לָמָּה קָרָאוֹ כְּנַעֲנִי. לְפִי שֶׁנֶּאֶסְרוּ יִשְׂרָאֵל לְהִלָּחֵם בִּבְנֵי עֵשָׂו, שֶׁנֶּאֱמַר: אַל תִּתְגְּרוּ בָם כִּי לֹא אֶתֵּן לָכֶם וְגוֹ' (דברים ב, ה). כְּשֶׁבָּא עֲמָלֵק וְנִתְגָּרָה בָּהֶם פַּעַם אַחֶרֶת, אָמַר לָהֶם הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא, אֵין זֶה אָסוּר עֲלֵיכֶם כִּבְנֵי עֵשָׂו, אֶלָּא חֲרֵי הוּא לָכֶם כִּכְנַעֲנִים, שֶׁנֶּאֱמַר: בָּהֶם, כִּי הַחֲרֵם תַּחֲרִימֵם הַחִתִּי וְהָאֱמֹרִי הַכְּנַעֲנִי (שם כ, יז). לְכָךְ נִקְרָא

כְּנַעֲנִי. לְפִי שֶׁמַּעוֹלָם רְצוּעָה מַרְדוּת הָיָה עַמָּלֵק לְיִשְׂרָאֵל. אַתְּ מוֹצֵא כֵּיוָן שֶׁאָמְרוּ, הֲיֵשׁ ה׳ בְּקִרְבֵּנוּ אִם אָיִן (שמות יז, ז), מִיָּד, וַיָּבֹא עֲמָלֵק (שם פסוק ח). וְכָאן: וַיִּרְאוּ כָּל הָעֵדָה כִּי גָוַע אַהֲרֹן, וַיִּשְׁמַע הַכְּנַעֲנִי מֶלֶךְ עֲרָד יוֹשֵׁב הַנֶּגֶב כִּי בָא יִשְׂרָאֵל וְגוֹ׳ וַיִּלָּחֶם בְּיִשְׂרָאֵל וַיִּשְׁבְּ מִמֶּנּוּ שֶׁבִי. וְיֹאמְרוּ אִישׁ אֶל אָחִיו נִתְּנָה רֹאשׁ וְנָשׁוּבָה מִצְרַיְמָה (במדבר יד, ד), וַיֵּרֶד הָעֲמָלֵקִי וְהַכְּנַעֲנִי וְגוֹ׳ וַיַּכּוּם וַיַּכְּתוּם עַד הַחָרְמָה (שם פסוק מה). אַתְּ מוֹצֵא כְּשֶׁמֵּת אַהֲרֹן, יָצָא עֲלֵיהֶם עֲמָלֵק, וְחָזְרוּ לַאֲחוֹרֵיהֶן שֶׁבַע מַפָּעוֹת, שֶׁנֶּאֱמַר: וּבְנֵי יִשְׂרָאֵל נָסְעוּ מִבְּאֵרוֹת בְּנֵי יַעֲקָן מוֹסֵרָה, שָׁם מֵת אַהֲרֹן (דברים י, ו). וְכִי שָׁם מֵת אַהֲרֹן. וַהֲלֹא בְּהֹר הָהָר מֵת, דִּכְתִיב: וַיָּמָת אַהֲרֹן שָׁם בְּהֹר הָהָר וַיֵּרֶד מֹשֶׁה וְגוֹ׳, וְהַפְּסוּקִים מוֹכִיחִין שֶׁהֵן שֶׁבַע מַפָּעוֹת. לְלַמֶּדְךָ, שֶׁחָזְרוּ לַאֲחוֹרֵיהֶן.

יט וַיִּסְעוּ מֵהֹר הָהָר וְגוֹ׳ וַתִּקְצַר נֶפֶשׁ הָעָם בַּדֶּרֶךְ. וַהֲלֹא כְּתִיב: וְרוּחֲךָ הַטּוֹבָה נָתַתָּ לְהַשְׂכִּילָם (נחמיה ט, כ). אֶלָּא אוֹתָן שֶׁיָּצְאוּ מִמִּצְרַיִם שֶׁנִּגְזְרָה עֲלֵיהֶם מִיתָה, לֹא הָיוּ רוֹאִים בַּמִּדְבָּר נַחַת רוּחַ וְלֹא רוּחַ טוֹבָה. וְכֵן הוּא אוֹמֵר, וּבְנֵיכֶם יִהְיוּ רוֹעִים בַּמִּדְבָּר וְגוֹ׳ (במדבר יד, לג), זֶה הוּא עַם שֶׁקָּצְרָה נַפְשָׁם בַּדֶּרֶךְ. וַיְדַבֵּר הָעָם בֵּאלֹהִים וּבְמֹשֶׁה, הִשְׁוּוּ עֶבֶד לְקוֹנוֹ. וְנַפְשֵׁנוּ קָצָה בַּלֶּחֶם הַקָּלוֹקֵל, שֶׁלֹּא הָיָה יָכֹל אוֹתוֹ הַדּוֹר לִטְעֹם מִן פֵּרוֹת הָאָרֶץ כְּלוּם. אָמַר רַבִּי עֲקִיבָא, כְּשֶׁהָיוּ מְגַלִּין לָהֶם הַתַּגְרִים הַסַּל הַבָּא מִפֵּרוֹת הָאָרֶץ, הָיוּ מֵתִים, שֶׁנֶּאֱמַר: אִם יִרְאֶה אִישׁ בָּאֲנָשִׁים הָאֵלֶּה הַדּוֹר הָרָע הַזֶּה אֶת הָאָרֶץ הַטּוֹבָה (דברים א, לה), כָּל טוּב הַבָּא מֵחֲמַת הָאָרֶץ. לְכָךְ נִתְקַצֵּר נֶפֶשׁ הָעָם בַּדֶּרֶךְ. הֵם שֶׁרָגְנוּ, וְנַפְשֵׁנוּ קָצָה. וַיִּשְׁלַח ה׳ בָּעָם אֶת הַנְּחָשִׁים הַשְּׂרָפִים. מָה רָאָה לִיפָּרַע מֵהֶן בִּנְחָשִׁים. אֶלָּא נָחָשׁ הוּא פָּתַח בְּלָשׁוֹן הָרַע תְּחִלָּה, וְנִתְקַלֵּל, וְלֹא לָמְדוּ מִמֶּנּוּ וַיְדַבְּרוּ לָשׁוֹן הָרַע עַל הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא. יָבֹא נָחָשׁ מִי שֶׁהִתְחִיל בְּלָשׁוֹן הָרַע תְּחִלָּה וְנִתְקַלֵּל, וְיִפָּרַע מִמְּסַפְּרֵי לָשׁוֹן הָרַע, שֶׁנֶּאֱמַר: וּפוֹרֵץ גָּדֵר יִשְׁכֶּנּוּ נָחָשׁ. דָּבָר אַחֵר, לָמָּה נִפְרַע מֵהֶם בִּנְחָשִׁים. הַנָּחָשׁ, אֲפִלּוּ אוֹכֵל כָּל מַעֲדַנִּים שֶׁבָּעוֹלָם, נֶהֱפָכִין בְּפִיו לֶעָפָר, דִּכְתִיב: וְנָחָשׁ עָפָר לַחְמוֹ (ישעיה סה, כה). וְאֵלּוּ אוֹכְלִין אֶת הַמָּן שֶׁנֶּהֱפַךְ לָהֶם לְמַטְעַמִּים הַרְבֵּה, שֶׁנֶּאֱמַר: וַיִּתֵּן לָהֶם שְׂאֵלָתָם (תהלים קו, טו), וְתַאֲוָתָם יָבִיא לָהֶם (שם עח, כט). וְאוֹמֵר: זֶה אַרְבָּעִים שָׁנָה ה׳ אֱלֹהֶיךָ עִמָּךְ לֹא חָסַרְתָּ דָּבָר (דברים ב, ז). יָבֹא נָחָשׁ שֶׁאוֹכֵל מִינִין הַרְבֵּה וּבְפִיו טַעַם אֶחָד, וְיִפָּרַע מֵאוֹכְלֵי מִין אֶחָד וְטוֹעֲמִים מִינִין הַרְבֵּה. אֶת הַנְּחָשִׁים הַשְּׂרָפִים, שֶׁשּׂוֹרְפִין אֶת הַנֶּפֶשׁ. רַבִּי יוּדָן אוֹמֵר, הַנְּחָשִׁים שֶׁהָיָה הֶעָנָן שׂוֹרֵף אוֹתָן וְעוֹשֶׂה אוֹתָן גְּדֵר לַמַּחֲנֶה לְהוֹדִיעָם נִסִּים שֶׁעָשָׂה לָהֶם הַמָּקוֹם, אוֹתָן גִּירָה בָּהֶן. וַיָּבֹא הָעָם אֶל מֹשֶׁה וַיֹּאמְרוּ חָטָאנוּ כִּי דִבַּרְנוּ בַּה׳ וָבָךְ, יָדַעְנוּ שֶׁדִּבַּרְנוּ בְּמֹשֶׁה. וְנִשְׁתַּטְּחוּ לְפָנָיו וְאָמְרוּ לוֹ: הִתְפַּלֵּל אֶל ה׳ וְיָסֵר מֵעָלֵינוּ אֶת הַנָּחָשׁ. רַבִּי אוֹמֵר, נָחָשׁ יְחִידִי הָיָה, לְהוֹדִיעֲךָ עַנְוְתָנוּתוֹ שֶׁל מֹשֶׁה, שֶׁלֹּא נִשְׁתַּהֶה לְבַקֵּשׁ עֲלֵיהֶם רַחֲמִים, וּלְהוֹדִיעֲךָ כֹּחַ הַתְּשׁוּבָה, כֵּיוָן שֶׁאָמְרוּ חָטָאנוּ, מִיָּד נִתְרַצָּה לָהֶם, שֶׁאֵין הַמּוֹחֵל נַעֲשֶׂה לָהֶם אַכְזָרִי. וְכֵן הוּא אוֹמֵר, וַיִּתְפַּלֵּל אַבְרָהָם אֶל הָאֱלֹהִים וַיִּרְפָּא הָאֱלֹהִים אֶת אֲבִימֶלֶךְ וְאֶת אִשְׁתּוֹ (בראשית כ, יז). וְכֵן הוּא אוֹמֵר, וַה׳ שָׁב אֶת שְׁבוּת אִיּוֹב בְּהִתְפַּלְלוֹ בְּעַד רֵעֵהוּ (איוב מב, י). וּמִנַּיִן שֶׁאִם סָרַח אָדָם לַחֲבֵרוֹ וְאוֹמֵר לוֹ חָטָאתִי אֲבִימֶלֶךְ וְאֶת אִשְׁתּוֹ (בראשית כ, יז). וְכֵן הוּא אוֹמֵר, וַה׳ שָׁב אֶת שְׁבוּת אִיּוֹב בְּהִתְפַּלְלוֹ בְּעַד רֵעֵהוּ (איוב מב, י). וּמִנַּיִן שֶׁאִם סָרַח אָדָם לַחֲבֵרוֹ וְאוֹמֵר לוֹ חָטָאתִי שֶׁאִם אֵינוֹ מוֹחֵל לוֹ נִקְרָא חוֹטֵא, שֶׁנֶּאֱמַר: גַּם אֲנֹכִי חָלִילָה לִי מֵחֲטֹא לַה׳ מֵחְדֵּל לְהִתְפַּלֵּל בַּעַדְכֶם (ש״א יב, כג). אֵימָתַי, כְּשֶׁבָּאוּ לוֹ וְאָמְרוּ חָטָאנוּ, שֶׁנֶּאֱמַר: וַיֹּאמֶר הָעָם אֶל שְׁמוּאֵל חָטָאנוּ כִּי עָבַרְנוּ וְגוֹ׳ (שם פסוק יט). וְהֶשִׁיב, חָלִילָה לִי מֵחֲטֹא. וַיֹּאמֶר ה׳ אֶל מֹשֶׁה עֲשֵׂה לְךָ שָׂרָף וְהָיָה כָּל הַנָּשׁוּךְ. לֹא נְשׁוּךְ נָחָשׁ בִּלְבַד, אֶלָּא כָּל הַנָּשׁוּךְ, אֲפִלּוּ נָשׁוּךְ מִפֶּתֶן וְעַקְרָב וְחַיָּה רָעָה וְכֶלֶב. וַיַּעַשׂ מֹשֶׁה נְחַשׁ נְחֹשֶׁת וַיְשִׂימֵהוּ עַל הַנֵּס, זָרְקוּ לָאֲוִיר וְעָמַד. וַיִּסְעוּ בְּנֵי יִשְׂרָאֵל, וַיִּחֲנוּ בְּאוֹבוֹת, שֶׁנַּעֲשׂוּ אוֹיְבִים לַמָּקוֹם. וַיִּחֲנוּ בְּעִיֵּי הָעֲבָרִים, שֶׁהָיוּ מְלֵאִים עֲבֵרָה. וַיַּחֲנוּ בְּנַחַל זָרֶד, שֶׁלֹּא הָיָה הַנַּחַל אֶלָּא מָלֵא זֶרֶת וְלֹא יָכְלוּ לְעָבְרוֹ. וּשְׁלֹשִׁים וּשְׁמֹנֶה שָׁנָה נִשְׁתַּהוּ לְעָבְרוֹ, שֶׁנֶּאֱמַר: עַתָּה קוּמוּ וְעִבְרוּ לָכֶם אֶת נַחַל זָרֶד, וְהַיָּמִים אֲשֶׁר הָלַכְנוּ מִקָּדֵשׁ בַּרְנֵעַ וְגוֹ׳ (דברים ב, יג-יד). מִשָּׁם נָסְעוּ וַיַּחֲנוּ מֵעֵבֶר אַרְנוֹן, שֶׁנִּתְרַצָּה לָהֶם הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא.

כ אָז יָשִׁיר יִשְׂרָאֵל אֶת הַשִּׁירָה הַזֹּאת, נֶאֱמְרָה בְּסוֹף אַרְבָּעִים שָׁנָה, וְהַבְּאֵר נִתְּנָה לָהֶם מִתְּחִלַּת אַרְבָּעִים שָׁנָה. מָה רָאָה לִכְתֹּב כָּאן. הָעִנְיָן הַזֶּה כְּבָר נִדְרַשׁ לְמַעְלָה הֵימֶנּוּ, עַל כֵּן יֵאָמֵר בְּסֵפֶר מִלְחָמוֹת ה׳ אֶת וָהֵב בְּסוּפָה, מַהוּ. שֶׁעָשָׂה לָהֶם הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא אוֹתוֹת וְנִסִּים בְּנַחֲלֵי אַרְנוֹן, כַּנִּסִּים שֶׁעָשָׂה לָהֶם בְּיַם סוּף. וּמַה הֵם נִסִּים שֶׁל נַחֲלֵי אַרְנוֹן. אָדָם עוֹמֵד עַל הָהָר מִזֶּה וּמְדַבֵּר עִם חֲבֵרוֹ בְּהַר אַחֵר, וְהוּא רָחוֹק מִמֶּנּוּ שִׁבְעָה מִילִין, וְהַדֶּרֶךְ יוֹרֵד לְתוֹךְ הַנַּחַל וְעוֹלֶה לְדַרְכָּן שֶׁל יִשְׂרָאֵל לַעֲבֹר בְּתוֹךְ הֶהָרִים. נִתְבַּנְּסוּ כָּל הָאֻמּוֹת לְשָׁם, אֲכְלוּסִין שֶׁאֵין לָהֶם סוֹף. יָשְׁבוּ מִקְצָתָן בְּתוֹךְ הַנַּחַל, וְהָהָר מִלְמַעְלָן עָשׂוּי מְעָרוֹת מְעָרוֹת, וּכְנֶגֶד הַמְּעָרוֹת הַר שֶׁכְּנֶגְדּוֹ עָשׂוּי סְלָעִים סְלָעִים כְּמִין שְׂדֵרִים, שֶׁנֶּאֱמַר: וְאֶשֶׁד הַנְּחָלִים. נִכְנְסוּ הָאֲכְלוּסִין לְתוֹךְ הַמְּעָרוֹת וְאָמְרוּ, כְּשֶׁיֵּרְדוּ יִשְׂרָאֵל לְתוֹךְ הַנַּחַל, אֵלּוּ עוֹמְדִין לְפָנֵיהֶם בְּתוֹךְ הַנַּחַל, וְאָנוּ לְמַעְלָה מִן הַמְּעָרוֹת וְנַהֲרֹג אֶת כֻּלָּן. כֵּיוָן שֶׁהִגִּיעוּ יִשְׂרָאֵל לְאוֹתוֹ מָקוֹם, לֹא הִצְרִיכָן הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא לִירֵד לְמַטָּן לַנַּחַל, אֶלָּא רָמַז לָהֶרִים, וְנִכְנְסוּ שְׂדֵרִים שֶׁל הַר זֶה לְתוֹךְ מְעָרוֹת שֶׁל הַר זֶה, וּמֵתוּ כֻּלָּן. וְהִקִּיפוּ הֶהָרִים רָאשֵׁיהֶם זֶה לָזֶה וְנַעֲשָׂה דֶּרֶךְ כְּבוּשָׁה, וְלֹא נוֹדַע אֵי זֶה הַר נִסְמַךְ לַחֲבֵרוֹ. וְאוֹתוֹ נַחַל, מַפְסִיק בֵּין תְּחוּמֵי אֶרֶץ יִשְׂרָאֵל לְאֶרֶץ מוֹאָב, שֶׁנֶּאֱמַר: כִּי אַרְנוֹן גְּבוּל מוֹאָב, בֵּין מוֹאָב וּבֵין הָאֱמֹרִי. הַר שֶׁבְּאֶרֶץ מוֹאָב לֹא נִזְדַּעְזַע, שֶׁבּוֹ הַמְּעָרוֹת. וְהַר שֶׁבְּאֶרֶץ יִשְׂרָאֵל נִזְדַּעְזַע, שֶׁבּוֹ הַסְּלָעִים כְּמִין שְׂדֵרִים וְנִסְמַךְ לָהָר שֶׁכְּנֶגְדּוֹ. וּמִפְּנֵי מַה נִּזְדַּעְזַע אוֹתוֹ הָהָר שֶׁבְּאֶרֶץ יִשְׂרָאֵל. מָשָׁל לְמָה הַדָּבָר דּוֹמֶה, לִשְׁפִחָה שֶׁרָאֲתָה בֶּן אֲדוֹנֶיהָ בָּא אֲצָלָהּ, קָפְצָה הִיא וְקִדְּמָה כְּנֶגְדּוֹ וְקִבְּלָתוּ. כָּךְ נִכְנְסוּ הַסְּלָעִים לְתוֹךְ הַמְּעָרוֹת וְרָצְצוּ כָּל אוֹתָן גִּבּוֹרִים, וְהַבְּאֵר יָרְדָה לְתוֹךְ הַנַּחַל וְנִתְגַּבְּרָה שָׁם וְאִבְּדָה כָּל הָאוּכְלֵסִין, כְּשֵׁם שֶׁאִבֵּד אוֹתָם הַיָּם. לָכְךְ הִקִּישׁ הַכָּתוּב אֶת וָהֵב בְּסוּפָה לְנַחֲלֵי אַרְנוֹן. וְעָבְרוּ יִשְׂרָאֵל עַל אוֹתָן הֶהָרִים וְלֹא יָדְעוּ כָּל הַנְּסִים הָאֵלּוּ. אָמַר הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא, חֲרִינִי מוֹדִיעַ לְבָנַי כַּמָּה אוּכְלֵסִין אִבַּדְתִּי מִפְּנֵיהֶם. יָרְדָה הַבְּאֵר לְאוֹתָן הַמְּעָרוֹת וְהוֹצִיאָה גֻּלְגָּלִיּוֹת וּזְרוֹעוֹת וְרַגְלַיִם שֶׁאֵין לָהֶם חֵקֶר. וְיִשְׂרָאֵל חָזְרוּ לְבַקֵּשׁ אֶת הַבְּאֵר וְרָאוּ אוֹתָהּ מְאִירָה כְּלָבָנָה בְּתוֹךְ הַנַּחַל, שֶׁהָיְתָה מוֹצִיאָה אֲבָרִים אֲבָרִים. וּמִנַּיִן

שֶׁהַבְּאֵר הוֹדִיעָה לָהֶן. שֶׁנֶּאֱמַר: וְאֶשֶׁד הַנְּחָלִים וְגוֹ' וּמִשָּׁם בְּאֵרָה. וְכִי מִשָּׁם הָיְתָה וְלֹא מִתְּחִלַּת אַרְבָּעִים שָׁנָה הָיְתָה עִמָּהֶם. אֶלָּא שֶׁיִּרְדָּה לְפָרְסָם אֶת הַנִּסִּים. וְהָיוּ יִשְׂרָאֵל עוֹמְדִים עַל הַנְּחָלִים וְאוֹמְרִים לָהּ, עֲלִי בְּאֵר עֲנוּ לָהּ.

כא **אָז** יָשִׁיר יִשְׂרָאֵל. מִפְּנֵי מָה לֹא נִזְכַּר מֹשֶׁה שָׁם. מִפְּנֵי שֶׁנֶּעֱנַשׁ עַל הַמַּיִם, וְאֵין אָדָם מְקַלֵּס לְסִפֶּקְלָטוֹר שֶׁלּוֹ. וְלָמָּה שְׁמוֹ שֶׁל הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא לֹא נִזְכַּר בָּהּ. מָשָׁל לְמָה הַדָּבָר דּוֹמֶה. לְשִׁלְטוֹן שֶׁעָשָׂה סְעוּדָה לַמֶּלֶךְ. אָמַר הַמֶּלֶךְ, פְּלוֹנִי אוֹהֲבִי יֵשׁ שָׁם אָמְרוּ לוֹ: לָאו. אָמַר הַמֶּלֶךְ, אַף אֲנִי אֵינִי הוֹלֵךְ לְשָׁם. אַף כָּאן אָמַר הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא, הוֹאִיל וּמֹשֶׁה אֵינוֹ נִזְכַּר, אַף אֲנִי אֵינִי נִזְכַּר שָׁם. בְּאֵר חֲפָרוּהָ שָׂרִים. וְכִי חֲפִירָה הָיְתָה שָׁם. אֶלָּא שֶׁנִּתְּנָה בִּזְכוּת אָבוֹת שֶׁנִּקְרְאוּ שָׂרִים, שֶׁנֶּאֱמַר: פָּתַח צוּר וַיָּזוּבוּ מַיִם, הָלְכוּ בַּצִּיּוֹת נָהָר, כִּי זָכַר אֶת דְּבַר קָדְשׁוֹ אֶת אַבְרָהָם עַבְדּוֹ (תהלים קה, מא-מב). כָּרוּהָ נְדִיבֵי הָעָם בִּמְחֹקֵק בְּמִשְׁעַנֹתָם, שֶׁהָיוּ הַנְּשִׂיאִים עוֹמְדִין עַל גַּבָּהּ וּמוֹשְׁכִים בְּמַטּוֹתֵיהֶם כָּל אֶחָד וְאֶחָד לְשִׁבְטוֹ וּלְמִשְׁפַּחְתּוֹ. וְרֵוַח הָיָה בֵּין הַדְּגָלִים מָלֵא מַיִם תִּגְבּוֹרִין. וְאִשָּׁה שֶׁהָיְתָה צְרִיכָה לֵילֵךְ אֵצֶל חֲבֶרְתָּהּ מְדֻגָּל לְדֶגֶל, הָיְתָה הוֹלֶכֶת בִּסְפִינָה, שֶׁנֶּאֱמַר: הָלְכוּ בְּצִיּוֹת נָהָר. וְאֵין צִיּוֹת אֶלָּא סְפִינוֹת, שֶׁנֶּאֱמַר: וְצִי אַדִּיר לֹא יַעַבְרֶנּוּ (ישעיה לג, כא). וְהַמַּיִם הָיוּ יוֹצְאִין חוּץ לַמַּחֲנֶה וּמַקִּיפִין פִּיסָא גְּדוֹלָה, שֶׁנֶּאֱמַר: יַנְחֵנִי בְּמַעְגְּלֵי צֶדֶק לְמַעַן שְׁמוֹ (תהלים כג, ג). וּמְגַדְּלִין מִינֵי דְּשָׁאִים וְאִילָנוֹת שֶׁאֵין לָהֶם סוֹף, שֶׁנֶּאֱמַר: בְּנָאוֹת דֶּשֶׁא וְגוֹ' (שם פסוק ב). כָּל אוֹתָן יָמִים שֶׁהָיוּ יִשְׂרָאֵל בַּמִּדְבָּר, הָיוּ מְשַׁמְּשִׁין בָּהּ. לְכָךְ קִלְסוּ עָלֶיהָ, בְּאֵר חֲפָרוּהָ שָׂרִים. וּמִמִּדְבָּר מַתָּנָה, שֶׁנִּתְּנָה לָהֶם מַתָּנָה בַּמִּדְבָּר לְשַׁמְּשָׁן. דָּבָר אַחֵר, לָמָּה נִתְּנָה בַּמִּדְבָּר. שֶׁאִלּוּ נִתְּנָה לָהֶם בָּאָרֶץ, הָיָה שִׁבְטוֹ שֶׁנִּתְּנָה בִּתְחוּמוֹ, מִדַּיֵּן וְאוֹמֵר: אֲנִי קוֹדֵם בָּהּ. לְכָךְ נִתְּנָה בַּמִּדְבָּר, שֶׁיִּהוּ הַכֹּל שָׁוִין בָּהּ. וְעוֹד לָמָּה נִתְּנָה בַּמִּדְבָּר. כְּשֵׁם שֶׁמִּדְבָּר לֹא נִזְרָע וְלֹא נֶעֱבָד, כָּךְ הַמִּקַּבֵּל עָלָיו דִּבְרֵי תוֹרָה, פּוֹרְקִין מִמֶּנּוּ עֹל מַלְכוּת וְעֹל דֶּרֶךְ אֶרֶץ. וּכְשֵׁם שֶׁמִּדְבָּר אֵין מַעֲלֶה אַרְנוֹן, כָּךְ בְּנֵי תוֹרָה בְּנֵי חוֹרִין בָּעוֹלָם הַזֶּה. דָּבָר אַחֵר, מִמִּדְבָּר. מִי מְקַיֵּם אֶת הַתּוֹרָה. מִי שֶׁמֵּשִׁים עַצְמוֹ כַּמִּדְבָּר, מְפַנֶּה עַצְמוֹ מִן הַכֹּל. וּמִמַּתָּנָה נַחֲלִיאֵל, וּמִנַּחֲלִיאֵל בָּמוֹת. שְׁלֹשָׁה מְקוֹמוֹת אֵלּוּ, כְּנֶגֶד שְׁלֹשָׁה בָּתֵּי דִינִין שֶׁבִּירוּשָׁלַיִם, שֶׁהָיוּ מְפָרְשִׁין תּוֹרָה לְכָל יִשְׂרָאֵל. מִמַּתָּנָה נַחֲלִיאֵל, אֵלּוּ סַנְהֶדְרִין שֶׁבְּהַר הַבַּיִת. וּמִנַּחֲלִיאֵל בָּמוֹת, אֵלּוּ סַנְהֶדְרִין שֶׁבְּצַד הַמִּזְבֵּחַ. וּמִבָּמוֹת הַגַּיְא אֲשֶׁר בִּשְׂדֵי מוֹאָב, אֵלּוּ סַנְהֶדְרִין שֶׁבְּלִשְׁכַּת הַגָּזִית בְּתְחוּם אוֹתָהּ שֶׁבָּאתָה מִשְּׂדֵי מוֹאָב, שֶׁנֶּאֱמַר: נַעֲרָה מוֹאֲבִיָּה הִיא הַשָּׁבָה עִם נָעֳמִי מִשְּׂדֵי מוֹאָב (רות ב, ו). וְנִשְׁקָפָה עַל פְּנֵי הַיְשִׁימוֹן, שֶׁמִּשָּׁם יָצָא הַתּוֹרָה לְכָל יִשְׂרָאֵל. דָּבָר אַחֵר, וּמִמִּדְבַּר מַתָּנָה. אָמַר מֹשֶׁה, רִבּוֹנוֹ שֶׁל עוֹלָם, אַחַר כָּל הַנִּסִּים שֶׁעָשִׂיתָ לָהֶם, אֲנִי מֵת מִתַּחַת יָדֵיהֶם. מִן הַמִּדְבָּר נָתַן לָהֶם אֶת הַתּוֹרָה, שֶׁנֶּאֱמַר: וּמִמִּדְבַּר מַתָּנָה. וְעַל יָדֵי נָחֲלוּ אוֹתָהּ, שֶׁנֶּאֱמַר: וּמִמַּתָּנָה נַחֲלִיאֵל. וּמִשָּׁנָּחֲלוּ אוֹתָהּ, גָּזְרָתָ עָלַי מִיתָה. וּמִנַּחֲלִיאֵל בָּמוֹת, בָּא מָוֶת. וּמִבָּמוֹת הַגַּיְא אֲשֶׁר בִּשְׂדֵה מוֹאָב וְגוֹ', זוֹ קְבוּרָה, שֶׁנֶּאֱמַר: וַיִּקְבֹּר אוֹתוֹ בַּגַּיְא בְּאֶרֶץ מוֹאָב (דברים לד, ו). זֶהוּ שֶׁאָמַר אִיּוֹב, אֲשֶׁר לֹא נָשָׂא פְּנֵי שָׂרִים וְלֹא נִכַּר שׁוֹעַ לִפְנֵי דָל כִּי מַעֲשֵׂה יָדָיו כֻּלָּם (איוב לד, יט). וְנִשְׁקָפָה עַל פְּנֵי הַיְשִׁימוֹן, זֶה לְעָנְיַן בְּאֵר שֶׁבָּאת עִמָּהֶם עַד שֶׁנִּגְנְזָה לְתוֹךְ יַמָּהּ שֶׁל טְבֶרְיָה. וְהָעוֹמֵד עַל פְּנֵי הַיְשִׁימוֹן, רוֹאֶה בְּתוֹךְ הַיָּם כְּמִלְא פִי תַּנּוּר, וְהוּא הַבְּאֵר הַנִּשְׁקָף עַל פְּנֵי הַיְשִׁימוֹן.

כב **וַיִּשְׁלַח** יִשְׂרָאֵל מַלְאָכִים אֶל סִיחוֹן מֶלֶךְ הָאֱמוֹרִי. זֶה שֶׁאָמַר הַכָּתוּב: סוּר מֵרַע וַעֲשֵׂה טוֹב וְגוֹ' (תהלים לד, טו). וְלֹא פָּקְדָה הַתּוֹרָה לִרְדֹּף אַחַר הַמִּצְוֹת, אֶלָּא, כִּי יִקָּרֵא קַן צִפּוֹר לְפָנֶיךָ (דברים כ״ב:ו׳), כִּי תִפְגַּע שׁוֹר אוֹיִבְךָ (שמות כ״ג:ה׳), כִּי תִרְאֶה חֲמוֹר שְׂנַאֲךָ (שם), כִּי תַחְבֹּט (דברים, כד), כִּי תִבְצֹר (שם), כִּי תָבֹא בְּכֶרֶם רֵעֶךָ (שם פסוק כג). כֻּלָּם, אִם בָּאוּ לְיָדֶךָ, אַתָּה מְצֻוֶּה עָלֶיהָ, וְלֹא לִרְדֹּף אַחֲרֶיהָ. וְהַשָּׁלוֹם, בַּקֵּשׁ שָׁלוֹם בִּמְקוֹמְךָ, וְרָדְפֵהוּ בִּמְקוֹם אַחֵר. וְכֵן עָשׂוּ יִשְׂרָאֵל. אַף עַל פִּי שֶׁאָמַר לָהֶם הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא, הָחֵל רָשׁ וְהִתְגָּר בּוֹ מִלְחָמָה (שם ב, כד), רָדְפוּ אֶת הַשָּׁלוֹם, שֶׁנֶּאֱמַר: וַיִּשְׁלַח יִשְׂרָאֵל מַלְאָכִים וְגוֹ'.

כג **וַיִּשְׁלַח** יִשְׂרָאֵל מַלְאָכִים. כָּל דִּבְרֵי תוֹרָה, צְרִיכִין זֶה לָזֶה. שֶׁמָּה שֶׁזֶּה נוֹעֵל, זֶה פּוֹתֵחַ. כָּאן כָּתוּב, וַיִּשְׁלַח יִשְׂרָאֵל מַלְאָכִים. וּבְמָקוֹם אַחֵר, תָּלָה שְׁלִיחוּת בְּמֹשֶׁה, שֶׁנֶּאֱמַר: וָאֶשְׁלַח מַלְאָכִים מִמִּדְבַּר קְדֵמוֹת (דברים ב, כו). בְּמָקוֹם אַחֵר, וַיִּשְׁלַח מֹשֶׁה מַלְאָכִים מִקָּדֵשׁ אֶל מֶלֶךְ אֱדֹם (במדבר כ, יד). הַכְּתוּבִים אֵלּוּ צְרִיכִין זֶה לָזֶה, שֶׁמֹּשֶׁה הוּא יִשְׂרָאֵל, וְיִשְׂרָאֵל הוּא מֹשֶׁה. לְלַמֶּדְךָ, שֶׁרֹאשׁ הַדּוֹר, הוּא כָּל הַדּוֹר. נַעְבְּרָה נָא בְּאַרְצֶךָ. כְּמוֹ שֶׁשָּׁלַח אֶל מֶלֶךְ אֱדֹם שֶׁלֹּא לְהַזִּיקוֹ, כָּךְ שָׁלַח לָזֶה, שֶׁמֹּשֶׁה הוּא יִשְׂרָאֵל, וְיִשְׂרָאֵל הוּא מֹשֶׁה. לְלַמֶּדְךָ, שֶׁרֹאשׁ הַדּוֹר, הוּא כָּל הַדּוֹר. נַעְבְּרָה נָא בְּאַרְצֶךָ. כְּמוֹ שֶׁשָּׁלַח אֶל מֶלֶךְ אֱדֹם שֶׁלֹּא לְהַזִּיקוֹ, כָּךְ שָׁלַח לָזֶה. אֹכַל בַּכֶּסֶף תַּשְׁבִּירֵנִי וְאָכַלְתִּי וּמַיִם בַּכֶּסֶף. דַּרְכָּן שֶׁל מַיִם לִיתֵּנֶם חִנָּם, אָנוּ נִתֵּן דָּמָיו. דֶּרֶךְ הַמֶּלֶךְ נֵלֵךְ. וּבְמָקוֹם אַחֵר כְּתִיב: עַד אֲשֶׁר אֶעֱבֹר אֶת הַיַּרְדֵּן (דברים ב, כט). מָשָׁל לְמָה הַדָּבָר דּוֹמֶה, לַשּׁוֹמֵר שֶׁנָּטַל שְׂכָרוֹ לִשְׁמֹר גֶּפֶן אוֹ תְאֵנָה, בָּא אֶחָד אָמַר לֵיהּ: עֲבֹר מִכָּאן, שֶׁאֲנִי בוֹצֵר אֶת הַכֶּרֶם. אָמַר לוֹ: אֵינִי יוֹשֵׁב לִשְׁמֹר אֶלָּא בִּשְׁבִילְךָ, וְאַתָּה בָּאתָ לְבוֹצְרָהּ. כָּךְ הָיָה נוֹטֵל סִיחוֹן שָׂכָר מִכָּל מַלְכֵי אֶרֶץ כְּנַעַן וְהָיוּ מַעֲלִין לוֹ מִסִּים, שֶׁהוּא מַמְלִיךְ אוֹתָם. וְשָׁקוּל כְּנֶגֶד כֻּלָּם הוּא וְעוֹג, שֶׁנֶּאֱמַר: לְסִיחוֹן מֶלֶךְ הָאֱמוֹרִי וּלְעוֹג מֶלֶךְ הַבָּשָׁן וּלְכָל מַמְלְכוֹת כְּנָעַן (תהלים קלה, יא). אָמְרוּ לוֹ יִשְׂרָאֵל, נַעְבְּרָה נָא בְּאַרְצֶךָ, לִכְבֹּשׁ אֶת הַמְּלָכִים. אָמַר לָהֶם: אֵינִי יוֹשֵׁב כָּאן אֶלָּא לְשָׁמְרָן מִפְּנֵיכֶם. וְלֹא נָתַן סִיחוֹן אֶת יִשְׂרָאֵל עֲבֹר בִּגְבוּלוֹ וַיֶּאֱסֹף סִיחוֹן אֶת כָּל עַמּוֹ וַיֵּצֵא לִקְרַאת יִשְׂרָאֵל. לֹא עָשָׂה הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא כֵּן אֶלָּא לְמָטְרָן בְּיָדָן שֶׁלֹּא בַּצַּעַר, דִּכְתִיב: סִיחוֹן מֶלֶךְ הָאֱמוֹרִי אֲשֶׁר יוֹשֵׁב בְּחֶשְׁבּוֹן (דברים א, ד). אִלּוּ הָיְתָה חֶשְׁבּוֹן מְלֹאָה יַתּוּשִׁים, אֵין כָּל בְּרִיָּה יְכוֹלָה לְכָבְשָׁהּ. וְאִלּוּ הָיָה סִיחוֹן בִּבְקָעָה, אֵין כָּל בְּרִיָּה יְכוֹלָה לִשְׁלֹט בּוֹ. וְאֵין צָרִיךְ לוֹמַר שֶׁהָיָה גִּבּוֹר וְשָׁרוּי בְּעִיר מִבְצָר סִיחוֹן מֶלֶךְ הָאֱמֹרִי אֲשֶׁר יוֹשֵׁב בְּחֶשְׁבּוֹן. אִלּוּ יָשַׁב בָּעֲיָרוֹת שֶׁלּוֹ הוּא וְאַכְלוּסָיו, הָיוּ יִשְׂרָאֵל מִתְיַגְּעִין לִשְׁלֹט בּוֹ וּלְכִבּשׁ אֶת כָּל עִיר וְעִיר. אֶלָּא כְּנֶסֶן הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא לִפְנֵיהֶן לְמָטְרָן בְּיָדָן בְּלֹא צַעַר. וְכֵן הוּא אוֹמֵר, רְאֵה הַחִלּוֹתִי תֵּת לְפָנֶיךָ אֶת סִיחוֹן (שם ב, לא). הָרְגוּ אוֹתוֹ וְאֶת כָּל גִּבּוֹרָיו שֶׁיָּצְאוּ לִקְרָאתָם, וְחָזְרוּ עַל הַנָּשִׁים וְעַל הַטַּף שֶׁלֹּא בִּיגִיעָה. לְכָךְ כְּתִיב: וַיֶּאֱסֹף סִיחוֹן אֶת כָּל עַמּוֹ.

כד **וַיַּקְ** יִשְׂרָאֵל אֶת כָּל הָעָרִים הָאֵלֶּה וַיֵּשֶׁב יִשְׂרָאֵל. זֶה שֶׁאָמַר הַכָּתוּב: כִּי אֲנִי ה׳ אוֹהֵב מִשְׁפָּט שׂוֹנֵא גָּזֵל בְּעוֹלָה (ישעיה סא, ח). אָמַר לוֹ הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא לְמֹשֶׁה, אֶל תָּצַר אֶת מוֹאָב (דברים ב, ט). וְחֶשְׁבּוֹן שֶׁל מוֹאָב הוּא, שֶׁנֶּאֱמַר: כִּי חֶשְׁבּוֹן עִיר סִיחוֹן מֶלֶךְ הָאֱמֹרִי הִיא וְגוֹ׳. בָּאוּ יִשְׂרָאֵל נָטְלוּ חֶשְׁבּוֹן שֶׁהָיְתָה שֶׁל סִיחוֹן, וְכָל מַה שֶּׁנָּטַל מִמּוֹאָב. שֶׁאִלּוּ נְטָלוּהָ מִמֶּנּוּ, הָיָה בְּיָדָן גֶּזֶל שֶׁל עוֹלָם. אֶלָּא נָטַל סִיחוֹן מִמּוֹאָב וְנָטְלוּ יִשְׂרָאֵל מִסִּיחוֹן, שֶׁהָיוּ פְּטוּרִין מִן הַגֶּזֶל. לְכָךְ כְּתִיב: כִּי חֶשְׁבּוֹן עִיר סִיחוֹן וְגוֹ׳. עַל כֵּן יֹאמְרוּ הַמּוֹשְׁלִים, זֶה בִּלְעָם וְאָבִיו, שֶׁשְּׁכָרָן סִיחוֹן לְקַלֵּל אֶת מוֹאָב. וְהֵם אָמְרוּ, תִּבָּנֶה וְתִכּוֹנֵן עִיר סִיחוֹן. כִּי אֵשׁ יָצְאָה מֵחֶשְׁבּוֹן אֶכְלָה עַר מוֹאָב, שֶׁקִּלְּלוּ אֶת מוֹאָב שֶׁיִּמָּסְרוּ בְּיָדוֹ. אוֹי לְךָ מוֹאָב, וַנִּירָם אֲבַד חֶשְׁבּוֹן, וַיֵּשֶׁב יִשְׂרָאֵל בְּכָל עָרֵי הָאֱמֹרִי. נִשְׁתַּיְּרָה יַעְזֵר. וַיִּשְׁלַח מֹשֶׁה לְרַגֵּל אֶת יַעְזֵר. אוֹתָן מְרַגְּלִים, זְרִיזִין הָיוּ. אָמְרוּ, בְּטוּחִין אָנוּ בִּתְפִלָּתוֹ שֶׁל מֹשֶׁה, וּכְבָר שָׁלַח מַלְאָכִים מְרַגְּלִים לְשָׁעָבַר וְהֵבִיאוּ תַּקָּלָה. אֲבָל אָנוּ לֹא נַעֲשֶׂה כֵּן, אֶלָּא נֶאֱמָנִים בְּהַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא, וְנַעֲשֶׂה מִלְחָמָה. עָשׂוּ כֵּן, וְהָרְגוּ אֶת הָאֱמֹרִי אֲשֶׁר בָּהּ. וַיִּפְנוּ וַיַּעֲלוּ דֶּרֶךְ הַבָּשָׁן. מַהוּ וַיִּפְנוּ וַיַּעֲלוּ. רַבִּי יוֹחָנָן אוֹמֵר, מִלְחָמוֹת סִיחוֹן עָשׂוּ בָּאֱלוּל, וְעָשׂוּ אֶת הָרֶגֶל בְּתִשְׁרֵי, וְעָשׂוּ אַחַר הָרֶגֶל מִלְחֶמֶת עוֹג, וּפָנִיתָ בַּבֹּקֶר וְהָלַכְתָּ לְאָהֳלֶיךָ (דברים טז, ז). וַיֵּצֵא עוֹג מֶלֶךְ הַבָּשָׁן לִקְרָאתָם הוּא וְכָל עַמּוֹ, שֶׁכִּפְנָסָן הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא לִפְנֵיהֶם לְמָסְרָן בְּיָדָם.

כה **וַיֹּאמֶ** ה׳ אֶל מֹשֶׁה אַל תִּירָא אוֹתוֹ. זֶה שֶׁאָמַר הַכָּתוּב: אַשְׁרֵי אָדָם מְפַחֵד תָּמִיד, וּמַקְשֶׁה לִבּוֹ יִפֹּל בְּרָעָה (משלי כח, יד). כָּךְ הִיא מִדַּת הַחֲסִידִים, אַף עַל פִּי שֶׁהַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא מַבְטִיחָן, אֵינָן פּוֹרְקִין יִרְאָה. וְכֵן בְּיַעֲקֹב כְּתִיב: וַיִּירָא יַעֲקֹב מְאֹד (בראשית לב, ח). לָמָּה נִתְיָרֵא. אָמַר, שֶׁמָּא נִתְקַלְקְלוּ אֵצֶל לָבָן בִּכְלוּם. וּכְתִיב: וְלֹא יִרְאֶה בְךָ עֶרְוַת דָּבָר וְשָׁב מֵאַחֲרֶיךָ (דברים כג, טו), וְהִנִּיחַנִי הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא. וְאַף מֹשֶׁה תָּפַשׂ אֶת הַיִּרְאָה בְּדֶרֶךְ אָבִיו. וְלָמָּה נִתְיָרֵא. אָמַר, שֶׁמָּא מָצְאוּ יִשְׂרָאֵל בְּמִלְחֶמֶת סִיחוֹן, אוֹ נִתְקַלְקְלוּ בַּעֲבֵרָה. אָמַר לוֹ הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא, אַל תִּירָא, כֻּלָּן הִשְׁלִימוּ בְּצֶדֶק. אַל תִּירָא אוֹתוֹ, שֶׁלֹּא עָמַד גִּבּוֹר בָּעוֹלָם קֶשֶׁה הֵימֶנּוּ, שֶׁנֶּאֱמַר: כִּי רַק עוֹג מֶלֶךְ הַבָּשָׁן נִשְׁאַר מִיֶּתֶר הָרְפָאִים (דברים ג, יא). וְהוּא נִשְׁאַר מֵאוֹתָן הַגִּבּוֹרִים שֶׁהָרְגוּ אַמְרָפֶל וַחֲבֵרָיו, שֶׁנֶּאֱמַר: וַיַּכּוּ אֶת רְפָאִים בְּעַשְׁתְּרֹות קַרְנַיִם (בראשית יד, ה). וְזֶה פְּסֹלֶת שֶׁלָּהֶם כִּפְרִיצֵי זֵיתִים הַפְּלִיטִים מִתּוֹךְ הַגֶּפֶת, שֶׁנֶּאֱמַר: וַיָּבֹא הַפָּלִיט וַיַּגֶּד לְאַבְרָם וְגוֹ׳ (שם פסוק יג), זֶה עוֹג. וְכָאן עָשָׂה אוֹתוֹ שִׁירַיִם, שֶׁנֶּאֱמַר: הוּא נִשְׁאַר מִיֶּתֶר הָרְפָאִים (יהושע יג, יב). וְכִנָּתוֹ הָיְתָה שֶׁיֵּצֵא אַבְרָהָם וְיֵהָרֵג. נָתַן לוֹ הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא שְׂכַר רַגְלָיו וְחָיָה כָּל אוֹתָן שָׁנִים, וְגָבָה מִמֶּנּוּ עַד שֶׁנָּפַל בְּיַד בָּנָיו. כְּשֶׁבָּא מֹשֶׁה לַעֲשׂוֹת מִלְחָמָה עִמּוֹ, נִתְיָרֵא מִמֶּנּוּ. אָמַר, אֲנִי בֶּן מֵאָה וְעֶשְׂרִים שָׁנָה, וְזֶה מִיֶּתֶר חֲמֵשׁ מֵאוֹת. אִלּוּלֵי שֶׁהָיָה לוֹ זְכוּת, לֹא חָיָה כָּל הַשָּׁנִים הָאֵלּוּ. אָמַר לוֹ הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא לְמֹשֶׁה, אַל תִּירָא אוֹתוֹ כִּי בְיָדְךָ נְתַתִּי אוֹתוֹ, אַתָּה בְּיָדְךָ תַּהַרְגֶנּוּ, וְעָשִׂיתָ לוֹ כַּאֲשֶׁר עָשִׂיתָ לְסִיחוֹן. וַנַּחֲרֹם אוֹתוֹ כַּאֲשֶׁר עָשִׂינוּ לְסִיחוֹן וְגוֹ׳ (דברים ג, ו). וַהֲלֹא כְּתִיב שָׁם, וְכָל הַבְּהֵמָה וּשְׁלַל הֶעָרִים בַּזּוֹנוּ לָנוּ (שם פסוק ז). אֶלָּא גּוּפָן הֶחֱרִימוּ, שֶׁלֹּא לֵהָנוֹת מֵהֶן כְּלוּם. וַיַּכּוּ אוֹתוֹ וְאֶת בָּנָיו, בְּנוֹ כְּתִיב, שֶׁהָיָה לוֹ בֵּן קֶשֶׁה מִמֶּנּוּ. אָמַר הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא לְיִשְׂרָאֵל, בָּעוֹלָם הַזֶּה, אַתֶּם מְכַלִּין אֶת הָאֻמּוֹת קְמָעָא קְמָעָא, וְלָעָתִיד לָבֹא, אֲנִי מְבָעֲרָן מִן הָעוֹלָם בְּבַת אַחַת, שֶׁנֶּאֱמַר: וְהָיוּ עַמִּים מִשְׂרְפוֹת סִיד קוֹצִים כְּסוּחִים בָּאֵשׁ יֻצָּתוּ (ישעיה לג, יב). אָמֵן כֵּן יְהִי רָצוֹן.

בלק

א **וַיַּרְא** בָּלָק. זֶה שֶׁאָמַר הַכָּתוּב: הַצּוּר תָּמִים פָּעֳלוֹ כִּי כָל דְּרָכָיו מִשְׁפָּט (דברים לב, ד). כִּי לֹא הֵנִיחַ הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא לְאֻמּוֹת הָעוֹלָם פִּתְחוֹן פֶּה לֶעָתִיד לָבֹא לוֹמַר, שֶׁאַתָּה רִחַקְתָּנוּ וְלֹא נָתַתָּ לָנוּ כְּמוֹ שֶׁנָּתַתָּ לְיִשְׂרָאֵל בָּעוֹלָם. מֶה עָשָׂה הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא. כִּשֵּׁם שֶׁהֶעֱמִיד מְלָכִים חֲכָמִים וּנְבִיאִים לְיִשְׂרָאֵל, כָּךְ הֶעֱמִיד לְאֻמּוֹת הָעוֹלָם, וְנִבְדְּקוּ מַלְכֵיהֶם וּנְבִיאֵיהֶם וַחֲכָמֵיהֶם שֶׁל יִשְׂרָאֵל עִם מַלְכֵיהֶם וּנְבִיאֵיהֶם וַחֲכָמֵיהֶם שֶׁל אֻמּוֹת הָעוֹלָם. הֶעֱמִיד שְׁלֹמֹה מֶלֶךְ עַל כָּל הָאָרֶץ. וְכֵן עָשָׂה לִנְבוּכַדְנֶצַּר, שֶׁנֶּאֱמַר: וְגַם אֶת חַיַּת הַשָּׂדֶה נָתַתִּי לוֹ לְעָבְדוֹ (ירמיה כז, ו). זֶה בָּנָה בֵּית הַמִּקְדָּשׁ וְאָמַר כַּמָּה רְנָנוֹת וְתַחֲנוּנִים, וְזֶה הֶחֱרִיבוּ וְחֵרֵף וְגִדֵּף, וְאָמַר, אֶעֱלֶה עַל בָּמֳתֵי עָב אֲדַמֶּה לָעֶלְיוֹן (ישעיה יד, יד). נָתַן לְדָוִד עֹשֶׁר, לְקַח הַבַּיִת לִשְׁמוֹ. נָתַן לְהָמָן עֹשֶׁר, לָקַח אִמָּה שְׁלֹמֶה לְטָבְחָה. וְכָל גְּדֻלָּה שֶׁנָּטְלוּ יִשְׂרָאֵל, אַתְּ מוֹצֵא שֶׁנָּטְלוּ אֻמּוֹת כַּיּוֹצֵא בָּהּ. הֶעֱמִיד מֹשֶׁה לְיִשְׂרָאֵל שֶׁהָיָה מְדַבֵּר עִמּוֹ כָּל זְמַן שֶׁיִּרְצֶה. הֶעֱמִיד לָהֶם בִּלְעָם, מְדַבֵּר עִמּוֹ כָּל זְמַן שֶׁיִּרְצֶה. רְאֵה מַה בֵּין נְבִיאֵי יִשְׂרָאֵל לִנְבִיאֵי אֻמּוֹת. נְבִיאֵי יִשְׂרָאֵל מַזְהִירִין אֶת אֻמּוֹת עַל הָעֲבֵרוֹת. וְכֵן הוּא אוֹמֵר, נָבִיא לַגּוֹיִם נְתַתִּיךָ. וּנְבִיאִים שֶׁהֶעֱמִיד מִן אֻמּוֹת, נוֹתְנִים פְּרָצָה לְאַבֵּד אֶת הַבְּרִיּוֹת מִן הָעוֹלָם הַבָּא. וְלֹא עוֹד אֶלָּא כָּל הַנְּבִיאִים הָיוּ בְּמִדַּת רַחֲמִים עַל יִשְׂרָאֵל וְעַל אֻמּוֹת הָעוֹלָם, שֶׁכֵּן יְשַׁעְיָה אוֹמֵר, עַל כֵּן מֵעַי לְמוֹאָב כְּכִנּוֹר יֶהֱמוּ וְגוֹ׳ (ישעיה טז, יא). וְכֵן יְחֶזְקֵאל אוֹמֵר, בֶּן אָדָם שָׂא עַל צוֹר קִינָה (יחזקאל כז, ב). וּנְבִיאֵי אֻמּוֹת הָעוֹלָם, הָיוּ בְּמִדַּת אַכְזָרִיּוּת, שֶׁזֶּה עָמַד לַעֲקֹר אֻמָּה שְׁלֵמָה חִנָּם עַל לֹא דָבָר. לְכָךְ נִכְתְּבָה פָּרָשַׁת בִּלְעָם, לְהוֹדִיעַ לָמָּה סִלֵּק הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא רוּחַ הַקֹּדֶשׁ מֵאֻמּוֹת הָעוֹלָם, שֶׁזֶּה עָמַד מֵהֶם, וּרְאֵה מָה עָשָׂה.

ב **וַיַּרְא** בָּלָק בֶּן צִפּוֹר. מַהוּ וַיַּרְא. רָאָה בַּפַּרְעָנוּת הָעֲתִידָה לָבֹא עַל יִשְׂרָאֵל, וְשׂוֹנְאָן הָיָה יוֹתֵר מִכָּל שׂוֹנְאִים. שֶׁכֻּלָּם הָיוּ בָּאִין בְּמִלְחָמוֹת וּבְשִׁעְבּוּד שֶׁהֵן יְכוֹלִים לַעֲמֹד בָּהֶן. וְזֶה, כְּאָדָם שֶׁהוּא מוֹצִיא דָּבָר מִפִּיו לַעֲקֹר אֻמָּה שְׁלֵמָה. וַיַּרְא בָּלָק. נוֹחַ לָרְשָׁעִים שֶׁיִּהוּ סוּמִין, שֶׁעֵינֵיהֶם מְבִיאִין מְאֵרָה לָעוֹלָם. בְּדוֹר הַמַּבּוּל כְּתִיב: וַיִּרְאוּ בְּנֵי הָאֱלֹהִים (בראשית ו, ב). וּכְתִיב: וַיַּרְא חָם אֲבִי כְנַעַן (שם ט, כב). וּכְתִיב: וַיִּרְאוּ אוֹתָהּ שָׂרֵי פַרְעֹה (שם יב, טו). וּכְתִיב: וַיַּרְא אוֹתָהּ שְׁכֶם בֶּן חֲמוֹר (שם לד, ב). וְכֵן כָּאן, וַיַּרְא בָּלָק. מָשָׁל לְמָה הַדָּבָר דּוֹמֶה, לַמֶּלֶךְ שֶׁהוֹשִׁיב שׁוֹמְרִים לְשָׁמְרוֹ מִן הַגַּיִס, וְהוּא בָּטוּחַ עֲלֵיהֶם שֶׁהָיוּ גִּבּוֹרִים. עָבַר הַגַּיִס

וַהֲרָגָם, וְהָיָה מְרֻתֶּת עַל עַצְמוֹ. וְאַף כָּךְ בָּלָק רָאָה מַה נַּעֲשָׂה בְּסִיחוֹן וּבְעוֹג שֶׁהָיָה מַעֲלֶה לָהֶם שָׂכָר לְשָׁמְרוֹ וְהָיָה מִתְיָרֵא מֵעַצְמוֹ, וְעוֹד שֶׁרָאָה נִסִּים שֶׁעָשָׂה לָהֶם הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא בְּנַחֲלֵי אַרְנוֹן. וַיָּגָר מוֹאָב. מַהוּ וַיָּגָר. כְּשֶׁהָיוּ יִשְׂרָאֵל נִרְאִין לָעַמּוֹנִים, נִרְאִים עֲטוּפִים לְשָׁלוֹם. וּכְשֶׁנִּרְאִים לַמּוֹאָבִים, נִרְאִים מְזֻיָּנִים לַמִּלְחָמָה, שֶׁכָּךְ כְּתִיב: וְקָרַבְתָּ מוּל בְּנֵי עַמּוֹן, אַל תְּצָרֵם אַל תָּצַר לָהֶם. וְאַל תִּתְגָּר בָּם (שם), כָּל מִין גֵּרוּי. וְלַמּוֹאָבִים אָמַר, אַל תָּצַר אֶת מוֹאָב וְאַל תִּתְגָּר בָּם מִלְחָמָה (שם פסוק ט). מִלְחָמָה אֵין אַתָּה עוֹשֶׂה, וּמַה שֶּׁאַתָּה יָכֹל לַחְטֹף מִן הַחוּץ, חָטֹף. וּלְפִיכָךְ נִרְאִים מְזֻיָּנִים, וְהֵם נֶאֱגָרִין לְעֶרְיֵהֶם. שֶׁאֵין וַיָּגָר אֶלָּא לְשׁוֹן אֲסִיפָה, שֶׁנֶּאֱמַר: אוֹגֵר בַּקַּיִץ בֵּן מַשְׂכִּיל (משלי י, ה). דָּבָר אַחֵר, וַיָּגָר לָשׁוֹן גֵּר, שֶׁהָיוּ רוֹאִין לְעַצְמָן כְּגֵרִים בָּעוֹלָם. וְאָמְרוּ, יֵרְדוּ לַמִּצְרִים לָגוּר וְהֶאֱחִזוּ אוֹתָהּ, וְהָיוּ מַשְׂכִּירִין לָהֶם בָּתִּים, שֶׁנֶּאֱמַר: וְשָׂאֲלָה אִשָּׁה מִשְּׁכֶנְתָּהּ וּמִגָּרַת בֵּיתָהּ (שמות ג, כב). דָּבָר אַחֵר, וַיָּגָר לְשׁוֹן יִרְאָה, שֶׁהָיוּ מִתְיָרְאִין, שֶׁרָאוּ כָּל הָאָרֶץ בְּיַד יִשְׂרָאֵל, שֶׁבָּא סִיחוֹן וְנָטַל אֶרֶץ מוֹאָב, שֶׁנֶּאֱמַר: וְהוּא נִלְחַם בְּמֶלֶךְ מוֹאָב הָרִאשׁוֹן וְגוֹ' (במדבר כא, כו). וְעוֹג נָטַל אֶת כָּל אֶרֶץ בְּנֵי עַמּוֹן, שֶׁנֶּאֱמַר: כִּי רַק עוֹג מֶלֶךְ הַבָּשָׁן נִשְׁאַר מִיֶּתֶר הָרְפָאִים וְגוֹ' (דברים ג, יא). בָּאוּ יִשְׂרָאֵל וְנָטְלוּהָ מִשְּׁנֵיהֶם, גָּזַל שֶׁאֵין בּוֹ עַוְלָה. וְהָיוּ אֵלּוּ רוֹאִים אֶת אַרְצָם בְּיַד יִשְׂרָאֵל, וְהָיוּ אוֹמְרִים: לֹא אָמַר הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא, כִּי לֹא אֶתֵּן לְךָ מֵאַרְצוֹ יְרֻשָּׁה (שם ב, ט), וַהֲרֵי אַרְצֵנוּ לִפְנֵיהֶם, לְכָךְ הָיוּ מִתְיָרְאִין. וַיָּקָץ מוֹאָב, שֶׁהָיוּ מִתְיָרְאִין, שֶׁהָיוּ רוֹאִין אֶת עַצְמָן כְּקוֹץ לִפְנֵיהֶם.

ג **וַיֹּאמֶר** מוֹאָב אֶל זִקְנֵי מִדְיָן. מַה טִּיבָם שֶׁל זִקְנֵי מִדְיָן כָּאן. שֶׁהָיוּ רוֹאִים אֶת יִשְׂרָאֵל נוֹצְחִין שֶׁלֹּא כְּדֶרֶךְ הָאָרֶץ. אָמְרוּ, מַנְהִיג שֶׁלָּהֶם בְּמִדְיָן נִתְגַּדֵּל, נֵדַע מֵהֶן מַה מִּדָּתוֹ. אָמְרוּ לוֹ זִקְנֵי מִדְיָן, אֵין כֹּחוֹ אֶלָּא בְּפִיו. אָמְרוּ לָהֶם, אַף אָנוּ נָבֹא כְּנֶגְדָּן בְּאָדָם שֶׁכֹּחוֹ בְּפִיו. וַיֹּאמֶר מוֹאָב אֶל זִקְנֵי מִדְיָן. וַהֲלֹא אַתְּ מוֹצֵא, שֶׁמִּדְיָנִים נִלְחָמִים עִם הַמּוֹאָבִים, שֶׁנֶּאֱמַר: הַמַּכֶּה אֶת מִדְיָן בִּשְׂדֵה מוֹאָב (בראשית לו, לה), וַהֲשִׁנְאָה בֵּינֵיהֶם מֵעוֹלָם. מָשָׁל לְמָה הַדָּבָר דּוֹמֶה. לִשְׁנֵי כְלָבִים שֶׁהָיוּ מְרִיבִים זֶה אֶת זֶה, בָּא זְאֵב עַל אֶחָד מֵהֶם. אָמַר הָאֶחָד, אִם אֵין אֲנִי עוֹזְרוֹ, הַיּוֹם הוֹרֵג אֶת זֶה, וּלְמָחָר יָבֹא עָלַי, וּלְפִיכָךְ נִתְחַבְּרוּ מוֹאָב עִם מִדְיָן. כֹּחָךְ הַשּׁוֹר. מַה שּׁוֹר כֹּחוֹ בְּפִיו, אַף אֵלּוּ כֹּחָן בְּפִיהֶם. מַה שּׁוֹר כָּל מַה שֶּׁמְּלַחֵךְ אֵין בּוֹ סִימָן בְּרָכָה, אַף אֵלּוּ כָּל אֻמָּה שֶׁנּוֹגְעִין בָּהּ אֵין בָּהּ סִימָן בְּרָכָה. וּמַה שּׁוֹר מְנַגֵּחַ בְּקַרְנָיו, אַף אֵלּוּ מְנַגְּחִים בִּתְפִלָּתָם, שֶׁנֶּאֱמַר: וְקַרְנֵי רְאֵם קַרְנָיו.

ד **בָּלָק** בֶּן צִפּוֹר מֶלֶךְ וְגוֹ'. וַהֲלֹא מִתְחִלָּה נָסִיךְ הָיָה, שֶׁנֶּאֱמַר: אֶת אֱוִי וְאֶת רֶקֶם וְאֶת צוּר וְאֶת חוּר וְאֶת רֶבַע נְסִיכֵי סִיחוֹן (יהושע יג, כא). אֶלָּא מְשֻׁנֶּה הָרַג סִיחוֹן הִמְלִיכוּ אוֹתוֹ תַּחְתָּיו. בָּעֵת הַהִיא, שֶׁגָּרְמָה לוֹ שָׂעָה. וַיִּשְׁלַח מַלְאָכִים אֶל בִּלְעָם בֶּן בְּעוֹר פְּתוֹרָה. פְּתוֹרָה, עִירוֹ. וְיֵשׁ אוֹמְרִים: כְּשֶׁלְּחָנִי הָיָה, שֶׁהָיוּ מַלְכֵי אֱמוֹת הָעוֹלָם נִמְלָכִים בּוֹ, כַּשֶּׁלְּחָנִי הַזֶּה שֶׁהַכֹּל מְרִיצִין לוֹ. וְיֵשׁ אוֹמְרִים: מִתְּחִלָּה פּוֹתֵר חֲלוֹמוֹת הָיָה. חָזַר לִהְיוֹת קוֹסֵם, וְחָזַר לְרוּחַ הַקֹּדֶשׁ. אֶרֶץ בְּנֵי עַמּוֹ. שֶׁמִּשָּׁם הָיָה בָּלָק, וְהוּא אָמַר, שֶׁסּוֹפְךָ לִמְלֹךְ. לְקָרֹא לוֹ. שֶׁכָּתַב לוֹ, שֶׁלֹּא תְּהֵא סָבוּר שֶׁלְּעַצְמִי בִּלְבַד אַתָּה עוֹשֶׂה וַאֲנִי מְכַבֶּדְךָ. אִם תַּעֲקֹרֵם, מִכָּל הָאֻמּוֹת אַתָּה מִתְכַּבֵּד, וּכְנַעֲנִים וּמְצָרִים כֻּלָּם מִשְׁתַּחֲוִים לְךָ. הִנֵּה עַם יָצָא מִמִּצְרַיִם. אָמַר לֵיהּ: וְאַתְּ מָה אִכְפַּת לָךְ. אָמַר לוֹ: הִנֵּה כִסֶּה אֶת עֵין הָאָרֶץ, שְׁתֵּי עֵינַיִם שֶׁהָאָרֶץ תָּלוּי בָּהֶם, סִיחוֹן וְעוֹג, הֶחֱרִימוּם וְכִסּוּ עֵינֵיהֶם, וַאֲנִי מָה אֶעֱשֶׂה. וְהוּא יוֹשֵׁב מְמוּלִי. מְמֻלַּי כְּתִיב, מִמֶּלַי אוֹתִי, כְּמוֹ דְּאַתְּ אָמַר, בְּשֵׁם ה' כִּי אֲמִילֵם (תהלים קיח, י). וַעֲתָּה לְכָה נָּא אָרָה לִי. מַהוּ אָרָה לִי. אָמַר, אוּלַי יָכֹל אֲנִי לִשְׁלֹט בָּהֶם קְמָעָא קְמָעָא, כְּאָדָם שֶׁהוּא אוֹרֶה אֶת הַתְּאֵנָה. כִּי עָצוּם הוּא. לֹא שֶׁהֵם גִּבּוֹרִים מִמֶּנִּי וְחֵילוֹתֵיהֶם מְרֻבִּים מִשֶּׁלִּי, אֶלָּא שֶׁנּוֹצְחִין בְּפִיהֶם מַה שֶּׁאֵינִי יָכֹל לַעֲשׂוֹת. אוּלַי אוּכַל נַכֵּה בּוֹ. מָה רָאָה זֶה לְהִתְגָּרוֹת. לֹא כָּךְ אָמַר הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא לָהֶם שֶׁאֵין נוֹטְלִין מֵאַרְצָם. אֶלָּא שֶׁהָיָה בְּעַל קֶסֶמִים וּנְחָשִׁים יוֹתֵר מִבִּלְעָם, שֶׁכָּךְ כְּתִיב: וַיֵּרֶא בָּלָק, אֶלָּא שֶׁלֹּא הָיָה מְכֻוָּן הַדְּבָרִים לַאֲמִתָּן. וְכֵן הוּא אוֹמֵר, נִלְאֵית בְּרֹב עֲצָתָיִךְ יַעַמְדוּ נָא וְיוֹשִׁיעֻךְ הֹבְרֵי שָׁמַיִם הַחֹזִים בַּכּוֹכָבִים מוֹדִיעִים לֶחֳדָשִׁים מֵאֲשֶׁר יָבֹאוּ עָלָיִךְ, הִנֵּה הָיוּ כְקַשׁ אֵשׁ שָׂרָפָתַם לֹא יַצִּילוּ אֶת נַפְשָׁם מִיַּד לֶהָבָה (ישעיה מז, יג-יד). וְהָיָה רוֹאֶה בַּדְּבָרִים שֶׁיִּשְׂרָאֵל נוֹפְלִים בְּיָדוֹ. לְפִיכָךְ הִפְקִיר אֶת בִּתּוֹ וְנָפְלוּ בָהּ אַרְבָּעָה וְעֶשְׂרִים אֶלֶף, לְכָךְ נִתְגָּרָה בָּהֶם וְלֹא הָיָה יוֹדֵעַ הֵיאַךְ. אוּלַי אוּכַל נַכֵּה בּוֹ, כְּמִי שֶׁמְּנַכֶּה אֶחָד מֵעֶשְׂרִים וְאַרְבָּעָה לְמֵאָה, וְכָךְ נָפְלוּ אַרְבָּעָה וְעֶשְׂרִים אֶלֶף מִיִּשְׂרָאֵל חֶסֶר אֶחָד. וַאֲגָרְשֶׁנּוּ מִן הָאָרֶץ, שֶׁלֹּא הָיָה מְבַקֵּשׁ לְגָרְשָׁם אֶלָּא שֶׁלֹּא יִכָּנְסוּ לָאָרֶץ. כִּי יָדַעְתִּי אֶת אֲשֶׁר תְּבָרֵךְ מְבֹרָךְ. מִנַּיִן הָיָה יוֹדֵעַ. שֶׁבְּשָׁעָה שֶׁבִּקֵּשׁ סִיחוֹן לְהִלָּחֵם בְּמוֹאָב, הָיָה מִתְיָרֵא, שֶׁהָיוּ גִּבּוֹרִים, שָׂכַר אֶת בִּלְעָם וְאֶת אָבִיו לְקַלֵּל אֶת מוֹאָב, שֶׁכֵּן הוּא אוֹמֵר, עַל כֵּן יֹאמְרוּ הַמֹּשְׁלִים בֹּאוּ חֶשְׁבּוֹן תִּבָּנֶה וְתִכּוֹנֵן עִיר סִיחוֹן (במדבר כא, כז). וּכְתִיב: כִּי אֵשׁ יָצְאָה מֵחֶשְׁבּוֹן (שם פסוק כח). וּכְתִיב: אוֹי לְךָ מוֹאָב (שם פסוק כט). לְכָךְ אוֹמֵר, כִּי יָדַעְתִּי אֶת אֲשֶׁר תְּבָרֵךְ מְבֹרָךְ וַאֲשֶׁר תָּאֹר יוּאָר.

ה **וַיֵּלְכוּ** זִקְנֵי מוֹאָב וְזִקְנֵי מִדְיָן וּקְסָמִים בְּיָדָם. שֶׁהוֹלִיכוּ בְּיָדָם כָּל מִינֵי קְסָמִים שֶׁהֵם קוֹסְמִין בָּהֶם, שֶׁלֹּא יִתֵּן לוֹ עֲלִילָה לוֹמַר, אֵין כְּלֵי תַּשְׁמִישִׁי עִמִּי. וּבְיַד זִקְנֵי מִדְיָן הָיוּ הַקְּסָמִים, שֶׁאָמְרוּ, אִם יָבֹא עִמָּנוּ, יַצְלִיחַ. וְאִם יְעַכֵּב שָׁעָה אַחַת, אֵין בּוֹ תוֹעֶלֶת. כֵּיוָן שֶׁאָמַר לָהֶם: לִינוּ פֹּה הַלַּיְלָה, הָלְכוּ לָהֶם זִקְנֵי מִדְיָן, שֶׁיָּדְעוּ בַּקְּסָמִים שֶׁלָּהֶם שֶׁאֵין בּוֹ הֶנָאָה. וַיֵּשְׁבוּ שָׂרֵי מוֹאָב עִם בִּלְעָם, וַיֹּאמֶר אֱלֹהִים אֶל בִּלְעָם וַיֹּאמֶר מִי הָאֲנָשִׁים וְגוֹ'. זֶה שֶׁאָמַר הַכָּתוּב: מַשְׁגֶּה יְשָׁרִים בְּדַרְכּוֹ רָע, בִּשְׁחוּתוֹ הוּא יִפֹּל (משלי כח, י), זֶה בִּלְעָם. שֶׁבִּתְחִלָּה הָיוּ הַבְּרִיּוֹת נוֹהֲגוֹת בְּכַשָּׁרוּת, וּבִדְבָרָיו אֵלּוּ נָהֲגוּ בָּעֲרָיוֹת. שֶׁבָּרִאשׁוֹנָה נֶאֱמַר, וְרָחֵל בָּאָה עִם הַצֹּאן (בראשית כט, ט), וְכֵן, וּלְכֹהֵן מִדְיָן שֶׁבַע בָּנוֹת (שמות ב, טז), נַעֲשִׂים הָיוּ יוֹצְאוֹת אַחַר הַצֹּאן. עָמַד בִּלְעָם וְהִטְעָה אֶת הַבְּרִיּוֹת בָּעֲרָיוֹת. וּכְמוֹ שֶׁהִטְעָה, הֻטְעָה. בָּעֵצָה שֶׁנִּתַּן, בָּהּ נָפַל. הֱיֵינוּ דִּכְתִיב: בִּשְׁחוּתוֹ הוּא יִפֹּל. וְהִטְעָהוּ הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא בָּהּ. שֶׁכָּךְ כְּתִיב: מַשְׁגִּיא לַגּוֹיִם וַיְאַבְּדֵם (איוב יב, כג), כֵּיוָן שֶׁאָמַר לוֹ: מִי הָאֲנָשִׁים הָאֵלֶּה. אָמַר הָרָשָׁע, אֵינוֹ יוֹדֵעַ בָּהֶם. כְּמַדֶּמֶה אֲנִי, יֵשׁ עִתִּים שֶׁאֵינוֹ יוֹדֵעַ, וְאַף אֲנִי אֶעֱשֶׂה בְּבָנָיו כָּל מַה שֶּׁאֲנִי רוֹצֶה לַעֲשׂוֹת. לְכָךְ אָמַר לוֹ: מִי

הָאֲנָשִׁים הָאֵלֶּה עִמָּךְ, לְהַטְעוֹתוֹ. וַיֹּאמֶר בִּלְעָם אֶל הָאֱלֹהִים, בָּלָק בֶּן צִפּוֹר וְגוֹ'. הִתְחִיל מִתְּגָאֶה וְאוֹמֵר: אַף עַל פִּי שֶׁאֵין אַתָּה מְכַבְּדֵנִי וְאֵין אַתָּה מוֹצִיא לִי שֵׁם טוֹב בָּעוֹלָם, הַמְּלָכִים מְבַקְּשִׁים אוֹתִי. הִנֵּה הָעָם הַיּוֹצֵא מִמִּצְרַיִם וְיָכֹס אֶת עֵין הָאָרֶץ עַתָּה לְכָה קָבָה לִי. לְהוֹדִיעַ, שֶׁהָיָה שׂוֹנֵא אוֹתָם יוֹתֵר מִבָּלָק. שֶׁבָּלָק לֹא אָמַר, קָבָה לִי, אֶלָּא אָרָה לִי. וְזֶה אָמַר, קָבָה בְּפֵרוּשׁ, שֶׁנּוֹקֵב הַשֵּׁם וּמְפָרֵשׁ. בָּלָק אָמַר, וַאֲגָרְשֶׁנּוּ מִן הָאָרֶץ. וְהוּא אוֹמֵר, וְגֵרַשְׁתִּיו, מִן הָעוֹלָם הַזֶּה וּמִן הָעוֹלָם הַבָּא.

ו **וַיֹּאמֶר** אֱלֹהִים אֶל בִּלְעָם לֹא תֵלֵךְ עִמָּהֶם. אָמַר לוֹ: אִם כֵּן אֲקַלְלֵם בִּמְקוֹמִי. אָמַר לוֹ: לֹא תֹאַר אֶת הָעָם. אָמַר, אִם כֵּן אֲבָרְכֵם. אָמַר לוֹ: אֵין צְרִיכִין לִבְרָכָתְךָ, כִּי בָּרוּךְ הוּא. אוֹמְרִים לָהּ לַצְּרָעָה, לֹא מִדֶּבְשֵׁךְ וְלֹא מֵעֲקָצֵךְ. וַיִּקַּם בִּלְעָם בַּבֹּקֶר וַיֹּאמֶר אֶל שָׂרֵי בָלָק לְכוּ אֶל אַרְצְכֶם. לֹא אָמַר לָהֶם לֹא נָתַן לִי הַמָּקוֹם רְשׁוּת לֵילֵךְ וְלֹא לְקַלֵּל, אֶלָּא, מֵאֵן ה' לְהִתְּהַלֵּךְ עִמָּכֶם. אָמַר לִי, אֵין כְּבוֹדְךָ לֵילֵךְ עִם אֵלּוּ, אֶלָּא עִם גְּדוֹלִים מֵהֶם, שֶׁהוּא חָפֵץ בִּכְבוֹדִי. וַיָּקוּמוּ שָׂרֵי מוֹאָב וְגוֹ'. לְפִיכָךְ, וַיֹּסֶף עוֹד בָּלָק שְׁלֹחַ וְגוֹ', וַיָּבֹאוּ אֶל בִּלְעָם וַיֹּאמְרוּ כֹּה אָמַר בָּלָק וְגוֹ' כִּי כַּבֵּד אֲכַבֶּדְךָ מְאֹד וְגוֹ', יוֹתֵר מִמַּה שֶׁהָיִיתָ נוֹטֵל לְשֶׁעָבַר, אֲנִי נוֹתֵן לְךָ. וְכָל שֶׁאַתָּה חָפֵץ וּמַה שֶּׁאַתָּה גּוֹזֵר אֶעֱשֶׂה. וַיַּעַן בִּלְעָם וַיֹּאמֶר אֶל עַבְדֵי בָלָק אִם יִתֶּן לִי בָּלָק מְלֹא בֵיתוֹ כֶּסֶף וְזָהָב וְגוֹ'. מִכָּאן אַתָּה לָמֵד, שֶׁהָיָה בּוֹ שְׁלֹשָׁה דְּבָרִים, אֵלּוּ הֵן, עַיִן רָעָה, וְרוּחַ גְּבוֹהָה, וְנֶפֶשׁ רְחָבָה. עַיִן רָעָה, דִּכְתִיב: וַיִּשָּׂא בִלְעָם אֶת עֵינָיו וַיַּרְא אֶת יִשְׂרָאֵל. רוּחַ גְּבוֹהָה, דִּכְתִיב: מֵאֵן ה' לְהִתְּהַלֵּךְ עִמָּכֶם. נֶפֶשׁ רְחָבָה, דִּכְתִיב: אִם יִתֶּן לִי בָּלָק וְגוֹ'. אִלּוּ הָיָה מְבַקֵּשׁ לִשְׁפֹּר חֵילוֹת לְהַלְחֵם כְּנֶגְדָּן, סָפֵק נוֹצְחִין, סָפֵק נוֹפְלִין. לֹא דַּיּוֹ שֶׁיִּתֵּן כָּךְ וְנוֹצַחַ. הָא לָמַדְתָּ, שֶׁכֵּן בִּקֵּשׁ. לֹא אוּכַל לַעֲבֹר. נִתְנַבֵּא שֶׁאֵינוֹ יָכוֹל לְבַטֵּל בְּרָכוֹת שֶׁנִּתְבָּרְכוּ הָאָבוֹת מִפְּנֵי הַשְּׁכִינָה. וַעֲתָּה שְׁבוּ נָא בָזֶה גַּם אַתֶּם הַלָּיְלָה. מַהוּ גַּם אַתֶּם. שֶׁסּוֹפְכֶם לֵילֵךְ בְּפָחֵי נֶפֶשׁ כָּראשׁוֹנִים. וְאִדְּעָה מַה יֹּסֶף ה' דַּבֵּר עִמִּי, שֶׁהָיָה מִתְנַבֵּא שֶׁעֲתִיד לְהוֹסִיף לָהֶם בְּרָכוֹת עַל יָדוֹ.

ז **וַיָּבֹא** אֱלֹהִים אֶל בִּלְעָם. זֶה שֶׁאָמַר הַכָּתוּב: בַּחֲלוֹם חֶזְיוֹן לַיְלָה בִּנְפֹל תַּרְדֵּמָה עַל אֲנָשִׁים וְגוֹ', אָז יִגְלֶה אֹזֶן אֲנָשִׁים וּבְמוֹסָרָם יַחְתֹּם, לְהָסִיר אָדָם מַעֲשֶׂה וְגֵוָה מִגֶּבֶר יְכַסֶּה (איוב לג טו, יז). מַהוּ מִגֶּבֶר יְכַסֶּה. הֶעֱלִים הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא מִמֶּנּוּ, שֶׁהַלִּיכָתוֹ מְאַבַּדְתּוֹ מִן הָעוֹלָם וּמוֹלִיכָתוֹ לְבֹר שַׁחַת. לְהָשִׁיב נַפְשׁוֹ מִנִּי שַׁחַת לֵאוֹר בְּאוֹר הַחַיִּים (שם פסוק ל), שֶׁיְּאַבֵּד נַפְשׁוֹ מִן הָעוֹלָם בַּהֲלִיכָתוֹ. שֶׁבְּשָׁעָה שֶׁהוֹלֵךְ אָדָם לַחְטֹא, הַשָּׂטָן מְרַגֵּק לְפָנָיו עַד שֶׁהוּא עוֹמֵד לִגְמֹר אֶת הָעֲבֵרָה. כֵּיוָן שֶׁעָבָר, חוֹזֵר וּמוֹדִיעוֹ. וְכֵן הוּא אוֹמֵר, הוֹלֵךְ אַחֲרֶיהָ פִּתְאֹם כְּשׁוֹר אֶל טֶבַח יָבֹא וְגוֹ', עַד יְפַלַּח חֵץ כְּבֵדוֹ וְגוֹ' (משלי ז, כב-כג), כָּךְ הֶעֱלִים הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא מִבִּלְעָם עַד שֶׁהָלַךְ וְאִבֵּד אֶת נַפְשׁוֹ. מִשֶּׁיָּצָא מִכְבוֹדוֹ וְהָלַךְ וְאִבֵּד אֶת נַפְשׁוֹ וְיָדַע בְּמַה שֶׁהוּא בּוֹ, הִתְחִיל לְבַקֵּשׁ עַל נַפְשׁוֹ, לוֹמַר, תָּמֹת נַפְשִׁי מוֹת יְשָׁרִים.

ח **וַיָּבֹא** אֱלֹהִים אֶל בִּלְעָם לַיְלָה וְגוֹ'. זֶה שֶׁאָמַר הַכָּתוּב לֵיל שִׁמּוּרִים הוּא לַה' (שמות יב, מב). וְכָל הַנִּסִּים שֶׁנַּעֲשׂוּ לְיִשְׂרָאֵל לְהַפְרַע מִן הָרְשָׁעִים, בַּלַּיְלָה הָיוּ. וַיָּבֹא אֱלֹהִים אֶל לָבָן הָאֲרַמִּי בַּחֲלוֹם הַלַּיְלָה (בראשית לא, כד). וּכְתִיב: וַיָּבֹא אֱלֹהִים אֶל אֲבִימֶלֶךְ בַּחֲלוֹם הַלָּיְלָה (בראשית כ, ג). וּכְתִיב: וַיֵּחָלֵק עֲלֵיהֶם לָיְלָה (שם יד, טו). וּכְתִיב: וַיְהִי בַּחֲצִי הַלַּיְלָה (שמות יב, כט). וְכֵן כֻּלָּם. דָּבָר אַחֵר, לָמָּה נִגְלָה עַל בִּלְעָם לַיְלָה. לֹא הָיָה רָאוּי לְרוּחַ הַקֹּדֶשׁ, אֶלָּא בַּלַּיְלָה, לְפִי שֶׁכָּל נְבִיאֵי הַגּוֹיִם, בַּלַּיְלָה הוּא מְדַבֵּר עִמָּם, שֶׁנֶּאֱמַר: בִּשְׂעִפִּים מֵחִזְיוֹנוֹת לָיְלָה (איוב ד, יג). וְכֵן אֱלִיהוּא אוֹמֵר, בַּחֲלוֹם חֶזְיוֹן לַיְלָה (שם לג, טו), עַל שֶׁדִּבֵּר עִמּוֹ בַּלַּיְלָה. אִם לִקְרֹא לְךָ בָּאוּ הָאֲנָשִׁים קוּם לֵךְ אִתָּם. מִכָּאן אַתָּה לָמֵד, שֶׁבְּדֶרֶךְ שֶׁאָדָם רוֹצֶה לֵילֵךְ, בָּהּ מוֹלִיכִין אוֹתוֹ. שֶׁמִּתְּחִלָּה נֶאֱמַר לוֹ: לֹא תֵלֵךְ עִמָּהֶם. כֵּיוָן שֶׁהֵעִיז פָּנָיו לְהַלֵּךְ עִמָּהֶם, הָלַךְ. שֶׁכֵּן כָּתוּב בּוֹ, וַיִּחַר אַף אֱלֹהִים כִּי הוֹלֵךְ הוּא. אָמַר לוֹ הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא, אִינִי חָפֵץ בְּאָבְדָן שֶׁל רְשָׁעִים. הוֹאִיל וְאַתָּ רוֹצֶה לֵיאָבֵד מִן הָעוֹלָם, קוּם לֵךְ אִתָּם. וּכְתִיב: וְאַךְ אֶת הַדָּבָר, לְמַדֶּךָּ, שֶׁבְּהַתְרָאָה הָלַךְ. מִיָּד הִשְׁכִּים בַּבֹּקֶר, שֶׁנֶּאֱמַר: וַיָּקָם בִּלְעָם בַּבֹּקֶר וַיַּחֲבֹשׁ אֶת אֲתֹנוֹ. וְכִי לֹא הָיָה לוֹ עֶבֶד וְלֹא שִׁפְחָה. אֶלָּא מֹרֶב שִׂנְאָה שֶׁשָּׂנֵא אֶת יִשְׂרָאֵל, קִדַּמְתּוֹ וְעָמַד בִּזְרִיזוּת הוּא בְּעַצְמוֹ. אָמַר לוֹ הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא, רָשָׁע, כְּבָר קִדְּמָךְ אַבְרָהָם אָבִיהֶם לַעֲקֹדֶת יִצְחָק בְּנוֹ, שֶׁנֶּאֱמַר: וַיַּשְׁכֵּם אַבְרָהָם בַּבֹּקֶר וַיַּחֲבֹשׁ אֶת חֲמֹרוֹ (בראשית כב, ג). וַיֵּלֶךְ עִם שָׂרֵי מוֹאָב, לְלַמֶּדְךָ, שֶׁהָיָה שָׂמֵחַ בְּפֵרְעָנוּת שֶׁל יִשְׂרָאֵל כְּמוֹתָם. וַיִּחַר אַף אֱלֹהִים כִּי הוֹלֵךְ הוּא וַיִּתְיַצַּב מַלְאַךְ ה' בַּדֶּרֶךְ לְשָׂטָן לוֹ. מַלְאָךְ שֶׁל רַחֲמִים הָיָה, וְנַעֲשָׂה לוֹ שָׂטָן. וְכָךְ אָמַר אֶל בִּלְעָם, הִנֵּה אֲנֹכִי יָצָאתִי לְשָׂטָן, גָּרַמְתָּ לִי לְשַׁמֵּשׁ אֲמָנוּת שֶׁאֵינָהּ שֶׁלִּי. וּשְׁנֵי נְעָרָיו עִמּוֹ. זֶה דֶּרֶךְ אֶרֶץ, אָדָם חָשׁוּב הַיּוֹצֵא לַדֶּרֶךְ, צָרִיךְ שְׁנַיִם לְשַׁמְּשׁוֹ, וְחוֹזְרִין וּמְשַׁמְּשִׁין זֶה לָזֶה. וַתֵּרֶא הָאָתוֹן אֶת מַלְאַךְ ה' נִצָּב בַּדֶּרֶךְ וְחַרְבּוֹ שְׁלוּפָה בְּיָדוֹ. וְכִי לֹא הָיָה יָכוֹל הַמַּלְאָךְ לִנְשֹׁף בּוֹ וְיוֹצִיא רוּחוֹ אֶלָּא אִם כֵּן שָׁלַף חַרְבּוֹ. וַהֲרֵי כְּתִיב בְּסַנְחֵרִיב, וַיֵּצֵא מַלְאַךְ ה' וַיַּךְ בְּמַחֲנֵה אַשּׁוּר (מל"ב יט, לה), וְגַם נָשַׁף בָּהֶם וַיִּבָּשׁוּ (ישעיה מ, כד). אֶלָּא כָּךְ אָמַר לִיהּ: הַפֶּה נִתַּן לְיַעֲקֹב, שֶׁנֶּאֱמַר: הַקּוֹל קוֹל יַעֲקֹב וְגוֹ' (בראשית כז, כב). וְהַיָּדַיִם לְעֵשָׂו, דִּכְתִיב: וְעַל חַרְבְּךָ תִּחְיֶה (שם פסוק מ). וְהָאֲמוֹת כֻּלָּן בַּחֶרֶב חַייֵהֶם, וְאַתָּה תַּחֲלִיף אֲמָנוּתְךָ וְתָבֹא עֲלֵיהֶם בְּשֶׁלָּהֶם, אַף אֲנִי אָבֹא עָלֶיךָ בְּשֶׁלְּךָ. לָכֵן כְּתִיב: וְחַרְבּוֹ שְׁלוּפָה בְּיָדוֹ. וַתֵּט הָאָתוֹן מִן הַדֶּרֶךְ וַתֵּלֶךְ בַּשָּׂדֶה. הָרָשָׁע הַזֶּה הוֹלֵךְ לְקַלֵּל אֻמָּה שְׁלֵמָה שֶׁלֹּא חָטָא לוֹ, וּמַכֶּה אֲתוֹנוֹ שֶׁלֹּא תֵלֵךְ בַּשָּׂדֶה. וּכְתִיב: וַיַּעֲמֹד מַלְאַךְ ה' בְּמִשְׁעוֹל הַכְּרָמִים. וְכִי לֹא הָיָה יָכֹל לְיַלֵּךְ אַחֲרָיו לַשָּׂדֶה. אֶלָּא כְּדֵי שֶׁתְּהֵא הוֹלֵךְ שֶׁל הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא. מֶלֶךְ בָּשָׂר וָדָם, מְשַׁלֵּחַ סְפֶּקְלָטוֹר לַהֲרֹג אֶת הָאָדָם, וּמְהַלֵּךְ אַחֲרָיו יָמִים הַרְבֵּה. וְזֶה שֶׁנִּתְחַיֵּב מִיתָה, אוֹכֵל וְשׁוֹתֶה, וּסְפֶּקְלָטוֹר מִשְׁרֵת אַחֲרָיו מִפְּקוֹם לַמָּקוֹם. וְלִפְנֵי הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא אֵינוֹ כֵן. הַסְּפֶּקְלָטוֹר עוֹמֵד בִּמְקוֹמוֹ, וּמִי שֶׁנִּתְחַיֵּב מִיתָה, בָּא אֶצְלוֹ בְּרַגְלָיו. כָּךְ, כְּדֵי שֶׁלֹּא יְהֵא מַלְאָךְ מְצַטַּעֵר לֵילֵךְ אַחַר בִּלְעָם, אֶלָּא קִדְּמוֹ לַדֶּרֶךְ. שֶׁכָּךְ כְּתִיב: וַיַּעֲמֹד מַלְאַךְ ה' בְּמִשְׁעוֹל הַכְּרָמִים. אָמַר לוֹ: הַכְּרָמִים נִמְסָרִים לַשּׁוֹעִלִים. גְּדֵר מִזֶּה וְגָדֵר מִזֶּה. אֵין אַתָּה יָכֹל לִשְׁלֹט בָּהֶם, שְׁבִידֵיהֶם שְׁנֵי לוּחוֹת אֲבָנִים כְּתוּבִים מִזֶּה

וּמִזֶּה מִשְּׁנֵי עֶבְרֵיהֶם. וַתֵּרֶא הָאָתוֹן אֶת מַלְאַךְ ה׳ וַתִּלָּחֵץ אֶל הַקִּיר, וַיּוֹסֶף מַלְאַךְ ה׳ עֲבוֹר. מָה רָאָה לְהַקְדִּימוֹ שְׁלֹשָׁה פְּעָמִים עַד שֶׁלֹּא נִרְאָה לוֹ. סִימָנִים שֶׁל אָבוֹת הֶרְאָה לוֹ. עָמַד לוֹ בָּראשׁוֹנָה וְהָיָה רֶוַח מִכָּאן וּמִכָּאן, שֶׁנֶּאֱמַר: וַתֵּט הָאָתוֹן מִן הַדֶּרֶךְ וַתֵּלֶךְ בַּשָּׂדֶה. בַּשֵּׁנִיָּה, לֹא יָכְלָה לָזוּז אֶלָּא לְצַד אֶחָד. בַּשְּׁלִישִׁית, אֵין דֶּרֶךְ לִנְטוֹת יָמִין וּשְׂמֹאל. וּמַהוּ הָיוּ הַסִּימָנִים הָאֵלּוּ. אִלּוּ בִּקֵּשׁ לְקַלֵּל בָּנָיו שֶׁל אַבְרָהָם, הָיָה מוֹצֵא מִכָּאן וּמִכָּאן בְּנֵי יִשְׁמָעֵאל וּבְנֵי קְטוּרָה. וְאִם בִּקֵּשׁ לְקַלֵּל בְּנֵי יִצְחָק, הָיָה מוֹצֵא צַד אֶחָד לְקַלֵּל עֵשָׂו, וַתִּלָּחֵץ אֶל הַקִּיר. אֵלּוּ עַל בְּנֵי יַעֲקֹב, לֹא מָצָא פְּסֹלֶת לִיגַּע בָּם. לְכָךְ כְּתִיב בַּשְּׁלִישִׁית, בְּמָקוֹם צַר, זֶה יַעֲקֹב, שֶׁנֶּאֱמַר: וַיִּירָא יַעֲקֹב מְאֹד וַיֵּצֶר לוֹ (בראשית לב, ח). אֲשֶׁר אֵין דֶּרֶךְ לִנְטוֹת יָמִין וּשְׂמֹאל, שֶׁלֹּא הָיָה פְּסֹלֶת בָּאֶחָד מִבָּנָיו. וַתֵּרֶא הָאָתוֹן אֶת מַלְאַךְ ה׳ וְתִרְבַּץ תַּחַת בִּלְעָם, עַל בְּזָיוֹן שֶׁבִּזְּת אוֹתוֹ.

ט וַיִּפְתַּח ה׳ אֶת פִּי הָאָתוֹן. לְהוֹדִיעוֹ, שֶׁהַפֶּה וְהַלָּשׁוֹן בִּרְשׁוּתוֹ. שֶׁאִם בִּקֵּשׁ לְקַלֵּל, פִּיו בִּרְשׁוּתוֹ. וַתֹּאמֶר לְבִלְעָם מֶה עָשִׂיתִי לְךָ כִּי הִכִּיתָנִי זֶה שָׁלֹשׁ רְגָלִים. רָמְזָה לוֹ, אַתָּה מְבַקֵּשׁ לַעֲקֹר אֻמָּה הַחוֹגֶגֶת שָׁלֹשׁ רְגָלִים בַּשָּׁנָה. וַיֹּאמֶר בִּלְעָם לָאָתוֹן כִּי הִתְעַלַּלְתְּ בִּי. אַף עַל פִּי שֶׁמְּדַבֵּר בִּלְשׁוֹן הַקֹּדֶשׁ, גּוֹי לְשׁוֹנוֹ סָרוּחַ. לוּ יֵשׁ חֶרֶב בְּיָדִי כִּי עַתָּה הֲרַגְתִּיךְ. מָשָׁל לְמָה הַדָּבָר דּוֹמֶה. לְרוֹפֵא שֶׁבָּא לְרַפְאוֹת בִּלְשׁוֹנוֹ נְשׁוּךְ הַנָּחָשׁ. בַּדֶּרֶךְ רָאָה אֲנָקָה אַחַת, הִתְחִיל מְבַקֵּשׁ מַקֵּל לְהָרְגָהּ. אָמְרוּ לוֹ: לְזוֹ אֵין אַתָּה יָכֹל לִטֹּל, הֵיאַךְ אַתָּה יָכֹל לְרַפְאוֹת נְשׁוּךְ נָחָשׁ. כָּךְ אָמַר הָאָתוֹן לְבִלְעָם, אֲנִי אֵין אַתָּה יָכֹל לְהָרְגֵנִי אֶלָּא אִם כֵּן חֶרֶב בְּיָדְךָ. וְהֵיאַךְ אַתָּה רוֹצֶה לַעֲקֹר אֻמָּה שְׁלֵמָה בִּלְשׁוֹנְךָ. שָׁתַק וְלֹא מָצָא תְּשׁוּבָה. הִתְחִילוּ תְּמֵהִין שָׂרֵי מוֹאָב, שָׂרָאוּ נַס שֶׁלֹּא הָיָה כְּמוֹתוֹ בָּעוֹלָם. יֵשׁ אוֹמְרִים: שֶׁאָמְרוּ לוֹ שָׂרֵי מוֹאָב, מַאי טַעְמָא לֹא רָכַבְתָּ אֲסוּסְיָא. אָמַר לָהֶם: אֵינָהּ שֶׁלִּי. הֲשִׁיבָתוֹ, הֲלֹא אָנֹכִי אֲתוֹנְךָ. לִטְעִינָה בָּעָלְמָא. אֲשֶׁר רָכַבְתָּ עָלַי. מַעֲרָאי בָּעָלְמָא. מֵעוֹדְךָ עַד הַיּוֹם הַזֶּה. הָא לָמַדְתָּ, שֶׁלֹּא הָיָה זָקֵן, שֶׁהָאָתוֹן גְּדוֹלָה מִמֶּנּוּ. הַמַּסְכֵּן הִסְכַּנְתִּי לַעֲשׂוֹת לְךָ כֹּה. כֵּיוָן שֶׁדִּבְּרָה, מֻתָּה, שֶׁלֹּא יִהְיוּ הַבְּרִיּוֹת אוֹמְרִים: זוֹ הָאָתוֹן שֶׁדִּבְּרָה, וְעוֹשִׂין אוֹתָהּ יְרָאָה. דָּבָר אַחֵר, חָס הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא עַל כְּבוֹד שֶׁל אוֹתוֹ רָשָׁע, שֶׁלֹּא יֹאמְרוּ, זוֹ שֶׁלָּקָה בִּלְעָם עַל יָדֶיהָ. וְאִם כָּךְ חָס הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא עַל כְּבוֹדָן שֶׁל רְשָׁעִים, אֵין צָרִיךְ לוֹמַר עַל כְּבוֹד הַצַּדִּיקִים. וְכֵן הוּא אוֹמֵר, וְאִשָּׁה אֲשֶׁר תִּקְרַב אֶל כָּל בְּהֵמָה לִרְבָעָהּ וְגוֹ׳ (ויקרא כ, טז). אִם אִשָּׁה חָטְאָה, בְּהֵמָה מַה חָטְאָה. אֶלָּא לְפִי שֶׁבָּאָה לְאִשָּׁה תַּקָּלָה עַל יָדֶיהָ, לְפִיכָךְ אָמַר הַכָּתוּב, תִּהָרֵג. דָּבָר אַחֵר, שֶׁלֹּא תְּהֵא הַבְּהֵמָה עוֹבֶרֶת בַּשּׁוּק וְיֹאמְרוּ, זוֹ הַבְּהֵמָה, שֶׁנֶּהֶרְגָה אִשָּׁה פְּלוֹנִית עַל יָדָהּ. לְהוֹדִיעַ הֵיאַךְ חָס הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא עַל כְּבוֹדָן שֶׁל בְּרִיּוֹת וְיֹדֵעַ צָרְכָּם, וְסָתַם פִּי הַבְּהֵמָה. שֶׁאִלּוּ הָיְתָה מְדַבֶּרֶת, לֹא יְכוֹלִין לְשַׁעְבְּדָהּ וְלַעֲמֹד בָּהּ, שֶׁזֹּה הַטִּפְּשִׁית שֶׁבַּבְּהֵמוֹת, וְזֶה חָכָם שֶׁבַּחֲכָמִים, כֵּיוָן שֶׁדִּבְּרָה, לֹא הָיָה יָכֹל לַעֲמֹד בָּהּ.

י וַיֶּגַל ה׳ אֶת עֵינֵי בִלְעָם וַיַּרְא. וְכִי סוּמָא הָיָה. אֶלָּא לְהוֹדִיעוֹ, שֶׁאַף הָעַיִן אֵינוֹ בִּרְשׁוּתוֹ. וְיִקֹּד וַיִּשְׁתַּחוּ לְאַפָּיו, שֶׁדִּבֵּר עִמּוֹ, וַיֹּאמֶר אֵלָיו מַלְאַךְ ה׳ עַל מָה הִכִּיתָ אֶת אֲתוֹנְךָ זֶה. עֶלְבּוֹן שֶׁל אָתוֹן בָּא הַמַּלְאָךְ לְבַקֵּשׁ מִיָּדוֹ, וְאָמַר לוֹ: מָה הָאָתוֹן שֶׁאֵין לָהּ זְכוּת וְלֹא בְּרִית אָבוֹת, נִצְטַוֵּיתִי לִתְבֹּעַ עֶלְבּוֹנָהּ מִיָּדְךָ. אֻמָּה שְׁלֵמָה שֶׁאַתָּה מְבַקֵּשׁ לְעָקְרָהּ, עַל אַחַת כַּמָּה וְכַמָּה. הִנֵּה אָנֹכִי יָצָאתִי לְשָׂטָן. כִּי יָרַט הַדֶּרֶךְ, נוֹטְרִיקוֹן, יָרְאָה רָאֲתָה נָטְתָה. דָּבָר אַחֵר, יָרַט, בְּא״ת ב״ש מְגֻמָּן. וַתִּרְאֵנִי הָאָתוֹן וַתֵּט לְפָנַי זֶה שָׁלֹשׁ רְגָלִים אוּלַי נָטְתָה וְגוֹ׳ וְאוֹתָהּ הֶחֱיֵיתִי. מִכָּאן אַתָּה לָמֵד, שֶׁהָרַג אֶת הָאָתוֹן. וַיֹּאמֶר בִּלְעָם אֶל מַלְאַךְ ה׳ חָטָאתִי כִּי לֹא יָדַעְתִּי. לְהוֹדִיעַ, שֶׁהָיָה רָשָׁע גָּמוּר, יָדַע שֶׁאֵין עוֹמֵד עַל הַפַּרְעָנִיּוּת אֶלָּא תְּשׁוּבָה. שֶׁכָּל מִי שֶׁחָטָא וְאוֹמֵר חָטָאתִי, אֵין רְשׁוּת לַמַּלְאָךְ לִיגַּע בּוֹ. כִּי לֹא יָדַעְתִּי. אַף עַל פִּי שֶׁמִּשְׁתַּבֵּחַ אוֹתוֹ רָשָׁע וְאוֹמֵר: וְיוֹדֵעַ דַּעַת עֶלְיוֹן, פִּיו הֵעִיד בּוֹ וְאָמַר, לֹא יָדַעְתִּי. וַעֲתָּה אִם רַע בְּעֵינֶיךָ אָשׁוּבָה לִי. אָמַר לוֹ: אֲנִי לֹא הָלַכְתִּי עַד שֶׁאָמַר הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא קוּם לֵךְ אִתָּם, וְאֶת אֲמַר שֶׁאֵחָזֹר. כָּךְ אָמַר הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא לְאַבְרָהָם לְהַקְרִיב אֶת בְּנוֹ, וְאַחֲרֵי כֵן, וַיִּקְרָא מַלְאַךְ ה׳ וַיֹּאמֶר אַל תִּשְׁלַח יָדְךָ (בראשית כב, יב). לָמוּד הוּא לוֹמַר דָּבָר, וּמַלְאָךְ מַחֲזִירוֹ. וְעַכְשָׁו אִם רַע בְּעֵינֶיךָ אָשׁוּבָה לִי. וַיֹּאמֶר מַלְאַךְ ה׳ אֶל בִּלְעָם לֵךְ עִם הָאֲנָשִׁים, שֶׁחֶלְקְךָ עִמָּהֶם וְסוֹפְךָ לֵאָבֵד עִמָּהֶם. וַיֵּלֶךְ בִּלְעָם עִם שָׂרֵי בָלָק. מְלַמֵּד, שֶׁכִּשֵּׁם שֶׁהֵם שְׂמֵחִים לְקַלֵּל אֶת יִשְׂרָאֵל, כָּךְ הוּא שָׂמֵחַ. וַיִּשְׁמַע בָּלָק כִּי בָא בִלְעָם. מְלַמֵּד, שֶׁשָּׁלַח שְׁלוּחִין לְבַשְּׂרוֹ. וַיֵּצֵא לִקְרָאתוֹ אֶל עִיר מוֹאָב, לְמֶטְרוֹפּוֹלִין שֶׁלָּהּ. מָה רָאָה לִקְדֹּמוֹ לִגְבוּלִין. אָמַר לוֹ: הַגְּבוּלִין הַלָּלוּ שֶׁנִּקְבְּעוּ מִימֵי נֹחַ שֶׁלֹּא תְּכַנֵּס אֻמָּה בִּגְבוּל חֲבֵרְתָּהּ, הַלָּלוּ בָּאִין לַעֲקֹר אוֹתָם. אָמַר לוֹ: בֹּא לְקַלְלָן. וְהָיָה מַרְאֶה הֵיאַךְ פָּרְצוּ וְעָבְרוּ גְּבוּל סִיחוֹן וְעוֹג, כְּאִלּוּ קוֹבֵל עֲלֵיהֶם. וַיֹּאמֶר בָּלָק אֶל בִּלְעָם הֲלֹא שָׁלֹחַ שָׁלַחְתִּי אֵלֶיךָ לִקְרֹא לְךָ וְגוֹ׳, נִתְנַבֵּא שֶׁסּוֹפוֹ לָצֵאת מִמֶּנּוּ בְּקָלוֹן. וּכְעִנְיָנוֹ הֱשִׁיבוֹ בִּלְעָם. וַיֹּאמֶר בִּלְעָם אֶל בָּלָק, הִנֵּה בָּאתִי אֵלֶיךָ וְגוֹ׳, שֶׁאֵין בְּיָדִי רְשׁוּת לוֹמַר מַה שֶּׁאֲנִי רוֹצֶה.

יא וַיִּלֶךְ בִּלְעָם עִם בָּלָק וַיָּבֹאוּ קִרְיַת חֻצוֹת. שֶׁעָשָׂה שְׁוָקִים שֶׁל מִקָּח וּמִמְכָּר וְעָשָׂה לוֹ אִטְלִיס לְהַרְאוֹת לוֹ אַכְלוּסָיו, לוֹמַר, רְאֵה מָה אִלּוּ בָּאִין לַהֲרֹג בְּנֵי אָדָם וְתִינוֹקוֹת שֶׁלֹּא חָטְאוּ לָהֶם. וַיִּזְבַּח בָּלָק בָּקָר וָצֹאן. הַצַּדִּיקִים אוֹמְרִים מְעַט וְעוֹשִׂין הַרְבֵּה. אַבְרָהָם אָמַר, וְאֶקְחָה פַּת לֶחֶם וְסַעֲדוּ לִבְּכֶם (בראשית יח, ה). וְאַחֲרֵי כֵן, מַהֲרֵי שָׁלֹשׁ סְאִים וְאֶל הַבָּקָר רָץ אַבְרָהָם (שם פסוק ו-ז). וְהָרְשָׁעִים אוֹמְרִים הַרְבֵּה וַאֲפִלּוּ מְעַט אֵינָם עוֹשִׂים. בָּלָק אָמַר, כִּי כַּבֵּד אֲכַבֶּדְךָ מְאֹד. כְּשֶׁבָּא, לֹא שִׁגֵּר אֶלָּא בָּקָר וְצֹאן אֶחָד. הִתְחִיל בִּלְעָם חוֹרֵק שִׁנָּיו עָלָיו, שֶׁהָיְתָה נַפְשׁוֹ רְחָבָה. אָמַר, כָּךְ שָׁלַח זֶה, מָחָר אֲנִי מְשַׁלֵּחַ מְאָרָה בִּנְכָסָיו, שֶׁנֶּאֱמַר: וַיֹּאמֶר בִּלְעָם אֶל בָּלָק בְּנֵה לִי בָזֶה וְגוֹ׳. וַיְהִי בַּבֹּקֶר וַיִּקַּח בָּלָק אֶת בִּלְעָם וַיַּעֲלֵהוּ בָּמוֹת בָּעַל. בָּלָק הָיָה בַּעַל קְסָמִים וּנְחָשִׁים יוֹתֵר מִבִּלְעָם, שֶׁהָיָה בִּלְעָם נִמְשָׁךְ אַחֲרָיו כְּסוּמָא. מָשָׁל לְמָה הָיוּ שְׁנֵיהֶם דּוֹמִין. לְאֶחָד שֶׁהָיָה בְּיָדוֹ סַכִּין וְאֵינוֹ מַכִּיר אֶת הַפְּרָקִים, וַחֲבֵרוֹ מַכִּיר אֶת הַפְּרָקִים וְאֵין בְּיָדוֹ סַכִּין. כָּךְ רוֹאֶה בָּלָק אֶת הַמְּקוֹמוֹת שֶׁיִּשְׂרָאֵל נוֹפְלִים בָּהֶם, שֶׁנֶּאֱמַר: וַיַּעֲלֵהוּ בָּמוֹת בָּעַל. כְּשֶׁרָאָה שֶׁיִּשְׂרָאֵל נוֹפְלִים בּוֹ, וַיֹּאמֶר בִּלְעָם אֶל בָּלָק בְּנֵה לִי בָזֶה שִׁבְעָה מִזְבְּחוֹת. לָמָּה

שִׁבְעָה. כְּנֶגֶד שִׁבְעָה מִזְבְּחוֹת שֶׁבָּנוּ שִׁבְעָה צַדִּיקִים מֵאָדָם וְעַד מֹשֶׁה וְנִתְקַבְּלוּ. אָדָם, וְהֶבֶל, וְנֹחַ, אַבְרָהָם, יִצְחָק, וְיַעֲקֹב, וּמֹשֶׁה. שֶׁהָיָה אוֹמֵר לִפְנֵי הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא, לָמָּה קִבַּלְתָּ אֶת אֵלּוּ, לֹא בִּשְׁבִיל עֲבוֹדָה שֶׁעָבְדוּ, לְפִיכָךְ קִבַּלְתָּם. וְלֹא נָאֶה לְךָ שֶׁתְּהֵא נָעֶבָד מִשִּׁבְעִים אֻמּוֹת, וְלֹא מִן אֻמָּה אַחַת. כְּבָיְכוֹל רוּחַ הַקֹּדֶשׁ אוֹמֵר, טוֹב פַּת חֲרֵבָה וְשַׁלְוָה בָּהּ וְגוֹ׳ (משלי יז, א). טוֹבָה מְנוּחָה בְּלוּלָה בַּשֶּׁמֶן וַחֲרֵבָה, מִבַּיִת מָלֵא זִבְחֵי רִיב, שֶׁאַתָּה רוֹצֶה לְהַכְנִיס מְרִיבָה בֵּינִי וּבֵין יִשְׂרָאֵל. וַיַּעַשׂ בָּלָק כַּאֲשֶׁר אָמַר בִּלְעָם, וַיַּאמֶר אֶל בָּלָק, הִתְיַצֵּב כֹּה עַל עֹלָתֶךָ וְגוֹ׳ וַיֵּלֶךְ שָׁפִי, שָׁפוּי לְקַלֵּל. שֶׁעַד אוֹתָהּ שָׁעָה הָיָה שָׁפוּי, וּמִן אוֹתָהּ שָׁעָה הָיָה נִטְרָד.

יב **וַיֹּאֶר** אֱלֹהִים אֶל בִּלְעָם. אָמַר לוֹ: רָשָׁע, מָה אַתָּה עוֹשֶׂה. אָמַר, אֶת שִׁבְעַת הַמִּזְבְּחוֹת עָרַכְתִּי. מָשָׁל לְשַׁלְחָנִי שֶׁהָיָה מְשַׁקֵּר בַּמִּשְׁקָלוֹת, בָּא בַּעַל הַשּׁוּק הִרְגִּישׁ בּוֹ. אָמַר לוֹ: מָה אַתָּה עוֹשֶׂה, מַעֲלֶה וּמְשַׁקֵּר בַּמִּשְׁקָל. אָמַר לוֹ: כְּבָר שָׁלַחְתִּי דּוֹרוֹן לְבֵיתְךָ. אַף כָּךְ בִּלְעָם, רוּחַ הַקֹּדֶשׁ אוֹמֶרֶת לוֹ, מָה אַתָּה עוֹשֶׂה, רָשָׁע. אָמַר לוֹ: אֶת שִׁבְעַת הַמִּזְבְּחוֹת עָרַכְתִּי. אָמַר לוֹ: טוֹב אֲרֻחַת יָרָק (משלי טו, יז), טוֹבָה סְעוּדָה שֶׁאָכְלוּ בְּמִצְרַיִם עַל מַצּוֹת וּמְרוֹרִים, מִשְׁוָרִים אוֹ מִפְּרִים שֶׁאַתָּה מַקְרִיב עַל יָדְךָ בְּשִׁנְאָה. וַיָּשֶׂם ה׳ דָּבָר בְּפִי בִּלְעָם, שֶׁעִקֵּם אֶת פִּיו וּפְקָמוֹ, כְּאָדָם שֶׁקּוֹבֵעַ מִסְמֵר בַּלּוּחַ. רַבִּי אֱלִיעֶזֶר אוֹמֵר, מַלְאָךְ הָיָה מְדַבֵּר. וְרַבִּי יְהוֹשֻׁעַ אוֹמֵר, הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא, שֶׁנֶּאֱמַר: שׁוּב אֶל בָּלָק וְכֹה תְּדַבֵּר. וַיָּשָׁב אֵלָיו וְהִנֵּה נִצָּב עַל עוֹלָתוֹ הוּא וְכָל שָׂרֵי מוֹאָב, שֶׁהָיוּ עוֹמְדִים וּמְצַפִּים מָתַי יָבֹא וְיֹאמַר. וַיִּשָּׂא מְשָׁלוֹ וַיֹּאמַר, מִן אֲרָם יַנְחֵנִי בָלָק מֶלֶךְ מוֹאָב. פְּתַח וְאָמַר, מִן הָרָמִים הָיִיתִי מִמְּחִיצַת הָאָבוֹת, הִנְחֲנִי וְהוֹרִידָנִי בָּלָק לִבֹּר שַׁחַת. יַנְחֵנִי, יִנְהֲנִי, כְּמָה דְּאַתְּ אָמַר: נָהָה עַל הֲמוֹן מִצְרַיִם (יחזקאל לב, יח). דָּבָר אַחֵר, מִן אֲרָם, עַם רָם שֶׁל מַעְלָן הָיִיתִי, וְהוֹרִידַנִי בָּלָק מִן כְּבוֹדִי. מָשָׁל לְמָה הַדָּבָר דּוֹמֶה. לְמִי שֶׁמְּהַלֵּךְ עִם הַמֶּלֶךְ, רָאָה לִסְטִים, הֵנִיחַ אֶת הַמֶּלֶךְ וְטָיַל עִם הַלִּסְטִים. כְּשֶׁחָזַר אֵצֶל הַמֶּלֶךְ, אָמַר לוֹ הַמֶּלֶךְ, לְךָ עִם אוֹתָן שֶׁטַּיָּלְתָּ עִמָּהֶם, שֶׁאִי אֶפְשָׁר שֶׁתְּהַלֵּךְ עִמִּי. כָּךְ בִּלְעָם נִזְקַק לִרוּחַ הַקֹּדֶשׁ. כְּשֶׁנִּזְדַּוֵּג לְבָלָק, נִסְתַּלְּקָה הַיְמֵנוּ רוּחַ הַקֹּדֶשׁ, וְחָזַר לִהְיוֹת קוֹסֵם כְּבַתְּחִלָּה, כִּדְכְתִיב, וְאֶת בִּלְעָם בֶּן בְּעוֹר הַקּוֹסֵם נָהֲגוּ׳ עִמִּי. כָּךְ בִּלְעָם נִזְקַק לִרוּחַ הַקֹּדֶשׁ. כְּשֶׁנִּזְדַּוֵּג לְבָלָק, נִסְתַּלְּקָה הַיְמֵנוּ רוּחַ הַקֹּדֶשׁ, וְחָזַר לִהְיוֹת קוֹסֵם כְּבַתְּחִלָּה, כִּדְכְתִיב, וְאֶת בִּלְעָם בֶּן בְּעוֹר הַקּוֹסֵם נָהֲגוּ׳ (יהושע יג, כב). לָכֵךְ אָמַר, רָם הָיִיתִי וְהוֹרִידַנִי בָּלָק. דָּבָר אַחֵר, מִן אֲרָם יַנְחֵנִי בָּלָק מֵהֲרֵרֵי קֶדֶם, הֶשְׁוֵינוּ שְׁנֵינוּ לִהְיוֹת כְּפוּיֵי טוֹבָה. שֶׁאִלּוּלֵי אַבְרָהָם אָבִיהֶם, לֹא הָיָה בָּלָק, שֶׁנֶּאֱמַר: וַיְהִי בְּשַׁחֵת אֱלֹהִים אֶת עָרֵי הַכִּכָּר וְגוֹ׳ (בראשית יט, כט). וְאִלּוּלֵי אַבְרָהָם, לֹא פָּלַט לוֹט מִסְּדוֹם, וְאַתָּה מִבְּנֵי בָנָיו שֶׁל לוֹט. וְאִלּוּלֵי יַעֲקֹב אָבִיהֶם, לֹא עָמְדָתִי אֲנִי בָּעוֹלָם. שֶׁלֹּא זָכָה לָבָן לְבָנִים אֶלָּא בִּזְכוּת יַעֲקֹב. שֶׁבְּתְחִלָּה בָּאָה רָחֵל עִם הַצֹּאן. אִלּוּ הָיוּ לוֹ בָּנִים, הֵיאַךְ בִּתּוֹ רוֹעָה. וּמִשֶּׁהָלַךְ יַעֲקֹב לְשָׁם, נִתְּנוּ לוֹ בָּנִים, שֶׁנֶּאֱמַר: וַיִּשְׁמַע אֶת דִּבְרֵי בְּנֵי לָבָן (בראשית לא, א). וְכֵן הוּא אוֹמֵר, נִחַשְׁתִּי וַיְבָרְכֵנִי ה׳ בִּגְלָלֶךָ (שם ל, כז). וַאֲנִי מִבְּנֵי בָנָיו שֶׁל לָבָן. אִלּוּלֵי אַבְרָהָם וְיַעֲקֹב, אֲנִי וְאַתָּה לֹא עָמַדְנוּ בָּעוֹלָם. לָכָה אָרָה לִי יַעֲקֹב. מִי שֶׁהוּא מְאֹרָר לְבָנָיו שֶׁל יַעֲקֹב, לְעַצְמוֹ הוּא מְאֹרָר. שֶׁכֵּן כְּתִיב: וּמְקַלְלֶךָ אָאֹר (שם יב, ג). וְאוֹמֵר: אֹרְרֶיךָ אָרוּר, וּמְבָרֶכֶיךָ בָּרוּךְ (שם כז, כט). לָכָה אָרָה לִי יַעֲקֹב, וּלְכָה זְעֻמָה יִשְׂרָאֵל. אִלּוּ לְאֻמָּה אַחֶרֶת בְּקֹשֶׁ שֶׁאֲקַלֵּל, כְּגוֹן בְּנֵי אַבְרָהָם, מֵהַפִּילַגְשִׁים הָיִיתִי יָכֹל. אֶלָּא בְּנֵי יַעֲקֹב. יֵשׁ מֶלֶךְ שֶׁבּוֹרֵר לְעַצְמוֹ מָנָה, וְעָמַד אֶחָד וְאָמַר גְּנַאי עָלֶיהָ, כְּלוּם יֵשׁ לוֹ חַיִּים. וְאִלּוּ נַחֲלָתוֹ וְחֶבְלוֹ וּסְגֻלָּתוֹ שֶׁל הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא, שֶׁנֶּאֱמַר: כִּי חֵלֶק ה׳ עַמּוֹ וְגוֹ׳ (דברים לב, ט). וּכְתִיב: וְהָיִיתֶם לִי סְגֻלָּה (שמות יט, ה). וּלְכָה זְעֻמָה יִשְׂרָאֵל. מֶלֶךְ שֶׁנָּטַל עֲטָרָה וּנְתָנָהּ בְּרֹאשׁוֹ, וְאָמַר אָדָם עָלֶיהָ שֶׁאֵינָהּ כְּלוּם, יֵשׁ לוֹ חַיִּים. וְאִלּוּ כְּתִיב בָּהֶם, יִשְׂרָאֵל אֲשֶׁר בְּךָ אֶתְפָּאָר (ישעיה מט, ג). מָה אֶקֹּב, לֹא קָבָה אֵל. בְּשָׁעָה שֶׁהָיוּ רְאוּיִין לְקַלֵּל, לֹא נִתְקַלֵּל. שֶׁכְּשֶׁנִּכְנַס יַעֲקֹב לִטֹּל אֶת הַבְּרָכוֹת, נִכְנַס בְּמִרְמָה, דִּכְתִיב: וְאֶת עוֹרוֹת גְּדֵיֵי הָעִזִּים (בראשית כז, טז). אָמַר לוֹ אָבִיו, מִי אַתָּה. אָמַר לוֹ: עֵשָׂו בְּכוֹרֶךָ, הַמּוֹצִיא שֵׁקֶר מִפִּיו, אֵינוֹ רָאוּי לְהִתְקַלֵּל. וְלֹא עוֹד, אֶלָּא שֶׁנִּתְבָּרֵךְ, שֶׁנֶּאֱמַר: גַּם בָּרוּךְ יִהְיֶה (שם פסוק לג). וְהֵיאַךְ אֲנִי מְקַלְלָן. לֹא קָבָה אֵל. דָּבָר אַחֵר, מָה אֶקֹּב, לֹא קָבָה אֵל. בְּנֹהַג שֶׁבָּעוֹלָם, לְגִיוֹן שֶׁמּוֹרֵד בַּמֶּלֶךְ, חַיָּב מִיתָה. וְאִלּוּ כְּפָרוּ בּוֹ וּמָרְדוּ בּוֹ, וְאָמְרוּ לָעֶגֶל, אֱלֶה אֱלֹהֶיךָ יִשְׂרָאֵל (שמות לב, ד), לֹא הָיָה צָרִיךְ לְכַלּוֹתָם בְּאוֹתָהּ שָׁעָה. אַף עַל פִּי כֵן לֹא זָז מֵחִבָּתָן אֶלָּא לְוֶה עֲלֵיהֶם עַנְנֵי כָבוֹד, וְלֹא פָּסְקוּ מֵהֶם הַמָּן וְהַבְּאֵר. וְכֵן הוּא אוֹמֵר, אַף כִּי עָשׂוּ לָהֶם עֵגֶל מַסֵּכָה וַיֹּאמְרוּ זֶה אֱלֹהֶיךָ וְגוֹ׳ וַיַּעֲשׂוּ נְאָצוֹת גְּדוֹלוֹת, וְאַתָּה בְּרַחֲמֶיךָ הָרַבִּים לֹא עֲזַבְתָּם בַּמִּדְבָּר, אֶת עַמּוּד הֶעָנָן לֹא סָר מֵעֲלֵיהֶם בְּיוֹמָם וְגוֹ׳, וּמַנְךָ לֹא מָנַעְתָּ מִפִּיהֶם, וּמַיִם נָתַתָּ לָהֶם לְצָמְאָם (נחמיה ט, יח-כ). הֵיאַךְ אוּכַל אֲנִי לְקַלְלָם. מָה אֶקֹּב, לֹא קָבָה אֵל. בְּשָׁעָה שֶׁהָיָה מְצַוֶּה אוֹתָם עַל הַקְּלָלוֹת וְעַל הַבְּרָכוֹת, בַּבְּרָכוֹת הָיָה מַזְכִּירָם, שֶׁנֶּאֱמַר: אֵלֶּה יַעַמְדוּ לְבָרֵךְ אֶת הָעָם (דברים כז, יב). וּבַקְּלָלוֹת לֹא הָיָה מַזְכִּירָם, שֶׁכֵּן הוּא אוֹמֵר, וְאֵלֶּה יַעַמְדוּ עַל הַקְּלָלָה (שם פסוק יג). וְעוֹד, כְּשֶׁהֵם חוֹטְאִין וְאוֹמֵר לְהָבִיא עֲלֵיהֶם קְלָלָה, אֵינוֹ כְּתִיב שֶׁהוּא מְבִיאָהּ. אֲבָל בַּבְּרָכוֹת הוּא בְּעַצְמוֹ מְבָרְכָן, כִּי כֵן הוּא אוֹמֵר, וְהָיָה אִם שָׁמוֹעַ תִּשְׁמַע וְגוֹ׳, וּנְתָנְךָ ה׳ אֱלֹהֶיךָ עֶלְיוֹן וְגוֹ׳, יָצוּ ה׳ אִתְּךָ אֶת הַבְּרָכָה (דברים כח, א-ח). וּבַקְּלָלוֹת כְּתִיב: וְהָיָה אִם לֹא תִשְׁמַע בְּקוֹל ה׳ וְגוֹ׳ וּבָאוּ עָלֶיךָ (שם פסוק טו), מֵעַצְמָן. אֲבָל הַבְּרָכוֹת, הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא בְּעַצְמוֹ מְבִיאָן. חֲוֵי, מָה אֶקֹּב לֹא קָבָה אֵל. כִּי מֵרֹאשׁ צוּרִים אֶרְאֶנּוּ, לְהוֹדִיעֲךָ שִׁנְאָתוֹ שֶׁל אוֹתוֹ רָשָׁע, שֶׁמִּתּוֹךְ בִּרְכָתוֹ אַתָּה יוֹדֵעַ מַחְשַׁבְתּוֹ. מָשָׁל לְמָה הַדָּבָר דּוֹמֶה. לְאָדָם שֶׁבָּא לָקוֹץ אֶת הָאִילָן. מִי שֶׁאֵינוֹ בָּקִי, קוֹצֵץ אֶת הָעֲנָפִים כָּל עָנָף וְעָנָף וּמִתְיַגֵּעַ. וְהַפִּקֵּחַ מְגַלֶּה אֶת הַשָּׁרָשִׁים וְקוֹצֵץ. כָּךְ אָמַר אוֹתוֹ רָשָׁע, מָה אֲנִי מְקַלֵּל כָּל שִׁבְטֵ וְשִׁבְטֵ, חֲרִינִי הוֹלֵךְ לְשָׁרְשֵׁיהֶם. בָּא לִיגַּע, מְצָאָן קָשִׁים. לָכֵךְ אָמַר, כִּי מֵרֹאשׁ צוּרִים אֶרְאֶנּוּ. דָּבָר אַחֵר, כִּי מֵרֹאשׁ צוּרִים אֶרְאֶנּוּ, אִלּוּ הָאָבוֹת. וּמִגְּבָעוֹת אֲשׁוּרֶנּוּ, אִלּוּ הָאִמָּהוֹת. הֵן עַם לְבָדָד יִשְׁכֹּן. כְּשֶׁהוּא מְשַׂמְּחָן, אֵין אֻמָּה שְׂמֵחָה עִמָּהֶם, אֶלָּא הַכֹּל לוֹקִין, שֶׁנֶּאֱמַר: ה׳ בָּדָד יַנְחֶנּוּ וְאֵין עִמּוֹ אֵל נֵכָר (דברים לב, יב). וּבַגּוֹיִם לֹא יִתְחַשָּׁב. כְּשֶׁהָאֻמּוֹת שְׂמֵחִין בָּעוֹלָם הַזֶּה, הֵן אוֹכְלִין עִם כָּל מַלְכוּת וּמַלְכוּת וְאֵין עוֹלָה לָהֶם מִן הַחֶשְׁבּוֹן, שֶׁנֶּאֱמַר: וּבַגּוֹיִם לֹא יִתְחַשָּׁב. מִי מָנָה עֲפַר יַעֲקֹב. מִי יוּכַל לִמְנוֹת מִצּוֹת שֶׁהֵם עוֹשִׂים בֶּעָפָר, לֹא תַחְרֹשׁ בְּשׁוֹר וּבַחֲמוֹר (שם כב, י), לֹא תִזְרַע כַּרְמְךָ כִּלְאָיִם (שם פסוק ט), וְאָסַף

אִישׁ טָהוֹר אֶת אֵפֶר הַפָּרָה (במדבר יט, ט), וּמִן הֶעָפָר אֲשֶׁר יִהְיֶה בְּקַרְקַע הַמִּשְׁכָּן (שם ה, יז), שָׁלֹשׁ שָׁנִים יִהְיֶה לָכֶם עֲרֵלִים וְגוֹ׳ (ויקרא יט, כג), וְכֵן כֻּלָּם. וּמִסְפָּר אֶת רֹבַע יִשְׂרָאֵל הָרְבִיעוֹת שֶׁלָּהֶם, מִי יוּכַל לִמְנוֹת אוּכְלֵסִין שֶׁיָּצְאוּ מֵאוֹתָם שֶׁהֵם חוֹטְפוֹת וּמְחַבְּבוֹת אֶת הַמִּצְוֹת, שֶׁנֶּאֱמַר: וַתֹּאמֶר לָהּ הַמְעַט קָחְתֵךְ אֶת אִישִׁי (בראשית ל, טו), הִנֵּה אָמָתִי בִּלְהָה בֹּא אֵלֶיהָ, וַתֵּרֶא לֵאָה כִּי עָמְדָה מִלֶּדֶת וְגוֹ׳ (שם פסוק ג-ט), וַתִּקַּח שָׂרַי אֵשֶׁת אַבְרָם אֶת הָגָר הַמִּצְרִית שִׁפְחָתָהּ וְגוֹ׳ (שם טז, ג). תָּמֹת נַפְשִׁי מוֹת יְשָׁרִים. מָשָׁל לְמָה הַדָּבָר דּוֹמֶה. לְטַבָּח שֶׁבָּא לִשְׁחֹט פָּרָתוֹ שֶׁל מֶלֶךְ, הִתְחִיל צוֹפֶה הַמֶּלֶךְ. כֵּיוָן שֶׁהִרְגִּישׁ הַמֶּלֶךְ רוֹאֶה, הִתְחִיל מַשְׁלִיךְ אֶת הַסַּכִּין וּמְשַׁפְשֵׁף בָּהּ לְמַלֹּא אֶת הָאֲבוּס לְפָנֶיהָ. הִתְחִיל לוֹמַר, תֵּצֵא נַפְשִׁי שֶׁבָּאתִי לְשׁוֹחֲטָהּ, וַהֲרֵינִי זְנוּחָתִיהָ. כָּךְ בִּלְעָם אָמַר, תֵּצֵא נַפְשִׁי שֶׁבָּאתִי לְקַלֵּל וַאֲנִי מְבָרֵךְ, תָּמֹת נַפְשִׁי מוֹת יְשָׁרִים.

יג **וַיֹּאמֶר** בָּלָק אֶל בִּלְעָם מֶה עָשִׂיתָ לִי לָקֹב וְגוֹ׳, וַיַּעַן בִּלְעָם וַיֹּאמַר, הֲלֹא אֵת אֲשֶׁר יָשִׂים אֱלֹהִים בְּפִי וְגוֹ׳, וַיֹּאמֶר בָּלָק אֶל בִּלְעָם לְכָה נָּא אֶקָּחֲךָ וְגוֹ׳, וַיִּקָּחֵהוּ שְׂדֵה צוֹפִים וְגוֹ׳. רָאָה שְׁיִשְׂרָאֵל נִפְרָצִים שָׁם, שֶׁשָּׁם מֵת מֹשֶׁה, שֶׁנֶּאֱמַר: עֲלֵה רֹאשׁ הַפִּסְגָּה וְגוֹ׳ (דברים ג, כז). יֵשׁ פִּרְצָה גְּדוֹלָה מִזּוֹ, שֶׁרָאָה בִּנְחָשִׁים וְהָיָה סָבוּר שֶׁבִּיְדוֹ נוֹפְלִין שָׁם. וַיִּבֶן שִׁבְעָה מִזְבְּחוֹת, וַיֹּאמֶר אֶל בָּלָק הִתְיַצֵּב פֹּה. וַיִּקַּר אֱלֹהִים אֶל בִּלְעָם וְיָשֶׂם דָּבָר בְּפִיו, כְּאָדָם שֶׁנָּתַן כַּלְבּוֹס בְּפִי בְּהֵמָה וּפוֹקְמָהּ לְהֵיכָן שֶׁיִּרְצֶה. כָּךְ הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא פּוֹקֵם אֶת פִּיו. כֵּיוָן שֶׁאָמַר לוֹ: שׁוּב אֶל בָּלָק וּבָרְכֵם. אָמַר, מַה לִּי לֵילֵךְ אֶצְלוֹ לָפוּחַ נַפְשׁוֹ. בִּקֵּשׁ לֵילֵךְ לְעַצְמוֹ וְלֹא לְבָלָק. נָתַן הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא כַּלְבּוֹס בְּפִיו, שׁוּב אֶל בָּלָק וְכֹה תְּדַבֵּר. וַיָּשָׁב אֵלָיו וְהִנֵּה נִצָּב עַל עוֹלָתוֹ וְשָׂרֵי מוֹאָב. בָּרַאשׁוֹנָה כְּתִיב בּוֹ, הוּא וְכָל שָׂרֵי מוֹאָב. כְּשֶׁרָאוּ שֶׁלֹּא הוֹעִילוּ כְּלוּם, הֶנִיחוּהוּ, וְנִשְׁתַּיְּרוּ עִמּוֹ מִקְצָת שָׂרֵי מוֹאָב. וַיֹּאמֶר לוֹ בָּלָק מַה דִּבֶּר ה׳. שֶׁרָאָה שֶׁאֵינוֹ בִּרְשׁוּתוֹ לוֹמַר מַה שֶּׁהוּא רוֹצֶה, יָשַׁב לוֹ וְהָיָה מְשַׂחֵק בּוֹ. כֵּיוָן שֶׁרָאָה שֶׁהָיָה מְשַׂחֵק, אָמַר לוֹ בִּלְעָם, עָמֹד מִשָּׁם וְאֵין אַתָּה רַשַּׁאי לֵישֵׁב וְדִבְרֵי הַמָּקוֹם נֶאֱמָרִין. קוּם בָּלָק וּשְׁמַע הַאֲזִינָה עָדַי בְּנוֹ צִפֹּר. שְׁנֵיהֶם הָיוּ מָנֶה בֶּן פְּרָס, שֶׁהָיוּ עוֹשִׂין עַצְמָן גְּדוֹלִים מֵאֲבוֹתֵיהֶם. נְאֻם בִּלְעָם בְּנוֹ בְּעוֹר, הַאֲזִינָה עָדַי בְּנוֹ צִפֹּר. לֹא אִישׁ אֵל וִיכַזֵּב. אֵינוֹ כְּבָשָׂר וָדָם. שֶׁבָּשָׂר וָדָם, קוֹנֶה אוֹהֲבִים. מָצָא אֲחֵרִים יָפִים מֵהֶם, כָּפַר בָּרִאשׁוֹנִים. הוּא אֵינוֹ כֵן, אִי אֶפְשָׁר לְכַזֵּב בִּשְׁבוּעַת אָבוֹת הָרִאשׁוֹנִים. הַהוּא אָמַר וְלֹא יַעֲשֶׂה. כְּשֶׁהוּא אָמַר לְהָבִיא עֲלֵיהֶם רָעוֹת, שֶׁאִם עוֹשִׂין תְּשׁוּבָה, מְבַטְּלָן, אַתְּ מוֹצֵא, שֶׁכָּתוּב בַּתּוֹרָה, וְנִחַם לֵאלֹהִים יָחָרַם וְגוֹ׳ (שמות כב, יט). וְעָשׂוּ אֶת הָעֶגֶל וְהָיוּ רְאוּיִין לִכְלָיָה, וְהָיִיתִי סָבוּר לְקַלְקֵל וּלְהַכְחִידָם, וּמִיָּד עָשׂוּ תְּשׁוּבָה וּבִטֵּל, שֶׁנֶּאֱמַר: וַיִּנָּחֶם ה׳ עַל הָרָעָה אֲשֶׁר דִּבֶּר לַעֲשׂוֹת לְעַמּוֹ (שם לב, יד). וְכֵן בְּמָקוֹמוֹת הַרְבֵּה שֶׁאָמַר עַל יְכָנְיָה, כִּי לֹא יִצְלַח מִזַּרְעוֹ וְגוֹ׳ (ירמיה כב, ל). וְאָמַר לְבֶן בְּנוֹ, וְהָפַכְתִּי כִּסֵּא מַמְלָכוֹת וְהִשְׁמַדְתִּי חֹזֶק מַמְלְכוֹת הַגּוֹיִם (חגי ב, כב). שֶׁנֶּאֱמַר: בַּיּוֹם הַהוּא נְאֻם ה׳ צְבָאוֹת אֶקָּחֲךָ זְרֻבָּבֶל בֶּן שְׁאַלְתִּיאֵל עַבְדִּי נְאֻם ה׳ וְשַׂמְתִּיךָ כַּחוֹתָם (חגי ב, כג). וּבִטֵּל מַה שֶּׁאָמַר לְאָבִיו, חַי אֲנִי נְאֻם ה׳ כִּי אִם יִהְיֶה כָנְיָהוּ בֶן יְהוֹיָקִים מֶלֶךְ יְהוּדָה חוֹתָם עַל יַד יְמִינִי כִּי מִשָּׁם אֶתְּקֶנֶּךָ (ירמיה כב, כד). וְכֵן בְּאַנְשֵׁי עֲנָתוֹת כְּתִיב: וּשְׁאֵרִית לֹא תִּהְיֶה לָהֶם כִּי אָבִיא רָעָה אֶל אַנְשֵׁי עֲנָתוֹת (שם יא, כג). כֵּיוָן שֶׁעָשׂוּ תְּשׁוּבָה, חֲזִי מַה דִּכְתִיב אַנְשֵׁי עֲנָתוֹת מֵאָה עֶשְׂרִים וּשְׁמֹנָה (נחמיה ז, כז).

יד **לֹא** הִבִּיט אָוֶן בְּיַעֲקֹב וְלֹא רָאָה עָמָל בְּיִשְׂרָאֵל. אָמַר בִּלְעָם, אֵינוֹ מִסְתַּכֵּל בָּעֲבֵרוֹת שֶׁבְּיָדָם, אֵינוֹ מִסְתַּכֵּל אֶלָּא בַּזְּכוּת שֶׁלָּהֶם. ה׳ אֱלֹהָיו עִמּוֹ. אָמַר לֵיהּ: לְכָה נָּא אָרָה לִי יַעֲקֹב. פַּרְדֵּס שֶׁאֵינוֹ שָׁמוּר, הַגַּנָּב יָכוֹל לְהַזִּיקוֹ. וְאִם יֶשׁ הַשּׁוֹמֵר, נִכְנָס הַגַּנָּב. וְאֵלּוּ, הִנֵּה לֹא יָנוּם וְלֹא יִישָׁן שׁוֹמֵר יִשְׂרָאֵל (תהלים קכא, ד). וְהֵיאַךְ אֲנִי יָכוֹל לְהַזִּיקָן, ה׳ אֱלֹהָיו עִמּוֹ. אָמַר לוֹ בָּלָק, וְאֵינִי יָכוֹל לִיגַּע בָּהֶם מִפְּנֵי מֹשֶׁה שֶׁמְּשַׁמְּרָן, רְאֵה יְהוֹשֻׁעַ שֶׁעוֹמֵד אַחֲרָיו וּמַעֲשָׂיו. אָמַר לוֹ: אַף הוּא קָשֶׁה כְּמוֹתוֹ, ה׳ אֱלֹהָיו עִמּוֹ וּתְרוּעַת מֶלֶךְ בּוֹ, תּוֹקֵעַ וּמֵרִיעַ וּמַפִּיל חוֹמָה. אֵל מוֹצִיאוֹ מִמִּצְרַיִם. אָמַרְתָּ לִי, עַם יָצָא מִמִּצְרַיִם, מֵעַצְמָן. וְאֵינוֹ כֵן, אֶלָּא הוּא הוֹצִיאָם. כְּתוֹעֲפוֹת רְאֵם לוֹ. כָּךְ הָיָה מְדָתוֹ, חָטְאוּ קִמְעָא, הוֹרִידָם כְּעוֹף, שֶׁנֶּאֱמַר: אֶפְרַיִם כְּעוֹף יִתְעוֹפֵף כְּבוֹדָם (הושע ט, יא). זָכוּ, מַעֲלָן וּמְרוֹמְמָן, שֶׁנֶּאֱמַר: מִי אֵלֶּה כָּעָב תְּעוּפֶינָה (ישעיה ס, ח). כִּי לֹא נַחַשׁ בְּיַעֲקֹב וְלֹא קֶסֶם בְּיִשְׂרָאֵל. חֲרֵי אַתְּ מַחֲזִיר, מְנַחֵשׁ וּמְקַסֵּם בְּאֵי זֶה מָקוֹם יִכָּשְׁלוּ בָּהֶם. וְהֵם אֵינָן עוֹשִׂין כֵּן, אֶלָּא כְּשֶׁהֵם צְרִיכִין לְהִלָּחֵם בְּשׂוֹנֵא, עוֹמֵד כֹּהֵן גָּדוֹל וְלוֹבֵשׁ אוּרִים וְתֻמִּים וְנִשְׁאָלִים בְּהַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא. וְכָל שְׁאָר הַגּוֹיִם מְקַסְּמִים וּמְנַחֲשִׁים, וְאֵלּוּ מְבַדִּין אוֹתָן בְּתְשׁוּבָה וּמְבַטְּלִין קוֹסְמֵיהֶן, דִּכְתִיב: מֵפֵר אוֹתוֹת בַּדִּים וְקוֹסְמִים יְהוֹלֵל (שם מד, כה). כָּעֵת יֵאָמֵר לְיַעֲקֹב וּלְיִשְׂרָאֵל, רָאֲתָה עֵינוֹ שֶׁיִּשְׂרָאֵל יוֹשְׁבִין לִפְנֵי הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא כְּתַלְמִיד לִפְנֵי רַבּוֹ לֶעָתִיד לָבֹא וְשׁוֹאֲלִין מִמֶּנּוּ כָּל פָּרָשָׁה וּפָרָשָׁה לָמָּה נִכְתְּבָה. וְכֵן הוּא אוֹמֵר, כִּי לַיּוֹשְׁבִים לִפְנֵי ה׳ יִהְיֶה סַחְרָהּ לֶאֱכֹל לְשָׂבְעָה וְלִמְכַסֶּה עָתִיק (שם כג, יח). וְאוֹמֵר: וְלֹא יִכָּנֵף עוֹד מוֹרֶיךָ, וְהָיוּ עֵינֶיךָ רֹאוֹת אֶת מוֹרֶיךָ (שם ל, כ). וּמַלְאֲכֵי הַשָּׁרֵת שׁוֹאֲלִים אוֹתָן, מַה הוֹרָה לָכֶם הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא. לְפִי שֶׁאֵינָן יְכוֹלִין לִיכָּנֵס לְמְחִיצָתָן, שֶׁנֶּאֱמַר: כָּעֵת יֵאָמֵר לְיַעֲקֹב וּלְיִשְׂרָאֵל מַה פָּעַל אֵל. הֵן עַם כְּלָבִיא יָקוּם וְכַאֲרִי יִתְנַשָּׂא. אֵין אֻמָּה בָּעוֹלָם כַּיּוֹצֵא בָּהֶן, חֲרֵי הֵן יְשֵׁנִים מִן הַתּוֹרָה וּמִן הַמִּצְוֹת. עָמְדוּ מִשְׁנָתָן, עוֹמְדִים כַּאֲרָיוֹת חוֹטְפִים קְרִיאַת שְׁמַע וּמַמְלִיכִים לְהַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא, נַעֲשִׂין אֲרָיוֹת, מַפְלִיגִין לְדֶרֶךְ אֶרֶץ לְמַשָּׂא וּמַתָּן. אִם נִתְקַל אֶחָד בִּכְלוּם אוֹ אִם מְחַבְּלִין בָּאוּ לִיגַּע בְּאֶחָד מֵהֶם, מַמְלִיךְ לְהַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא. לֹא יִשְׁכַּב עַד יֹאכַל טֶרֶף. כְּשֶׁהוּא אוֹמֵר, ה׳ אֶחָד, נֶאֱכָלִין הַמְחַבְּלִין מִפָּנָיו, מְלַחֲשִׁין אַחֲרָיו, בָּרוּךְ שֵׁם כְּבוֹד מַלְכוּתוֹ לְעוֹלָם וָעֶד, וּבוֹרְחִין. וְהוּא נִסְמָךְ בִּזְכוּת קְרִיאַת שְׁמַע מִשּׁוֹמְרֵי הַיּוֹם לְשׁוֹמְרֵי הַלַּיְלָה. וּכְשֶׁבָּא לִישֹׁן, מַפְקִיד רוּחוֹ בְּיַד הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא, וְאוֹמֵר: בְּיָדְךָ אַפְקִיד רוּחִי. וּכְשֶׁנֶּעוֹר, מַמְלִיךְ לְהַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא. הַשּׁוֹמְרִין בַּלַּיְלָה מוֹסְרִים אוֹתוֹ לְשׁוֹמְרֵי הַיּוֹם, שֶׁנֶּאֱמַר: נַפְשִׁי לַה׳ מִשּׁוֹמְרִים לַבֹּקֶר שׁוֹמְרִים לַבֹּקֶר (תהלים קל, ו). לָכֵן בִּלְעָם אוֹמֵר, אֵין אֻמָּה כָּזוֹ. וְדָם חֲלָלִים יִשְׁתֶּה. נִתְנַבֵּא שֶׁאֵין מֵת עַד שֶׁיִּתֵּן נְקָמָה בּוֹ וּבַחֲמִשֶּׁת מַלְכֵי מִדְיָן, שֶׁנֶּאֱמַר: לֹא יִשְׁכַּב עַד יֹאכַל טֶרֶף, זֶה בִּלְעָם. וְדַם חֲלָלִים, אֵלּוּ מַלְכֵי מִדְיָן, שֶׁנֶּאֱמַר: וְאֶת מַלְכֵי

מִדְיָן הָרְגוּ עַל חַלְלֵיהֶם (במדבר לא, ח). וּכְלֵי הַקֹּדֶשׁ (שם פסוק ו), זֶה הַצִּיץ, שֶׁכָּתוּב בּוֹ, קֹדֶשׁ לַה׳. וַחֲצוֹצְרוֹת הַתְּרוּעָה בְּיָדוֹ (שם). אָמַר לָהֶם מֹשֶׁה לְיִשְׂרָאֵל, בִּלְעָם הָרָשָׁע עוֹשֶׂה לָכֶם כְּשָׁפִים וּפוֹרֵחַ וּמַפְרִיחַ לַחֲמֵשֶׁת הַמְּלָכִים, הֶרְאוּ לוֹ אֶת הַצִּיץ שְׁמוֹ שֶׁל הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא גְּלוּף עָלָיו וְהֵן נוֹפְלִין לְפָנֶיכֶם. תֵּדַע שֶׁכֵּן כְּתִיב: וְאֶת מַלְכֵי מִדְיָן הָרְגוּ עַל חַלְלֵיהֶם וְאֶת בִּלְעָם בֶּן בְּעוֹר. מַה בְּקֵשׁ אוֹתוֹ רָשָׁע עִם מַלְכֵי מִדְיָן. לֹא כָּךְ כְּתִיב: וַיָּקֶם בִּלְעָם וַיֵּלֶךְ וַיָּשָׁב לִמְקוֹמוֹ (שם כד, כה). אֶלָּא כֵּיוָן שֶׁשָּׁמַע שֶׁנָּפְלוּ בַּעֲצָתוֹ עֶשְׂרִים וְאַרְבָּעָה אֶלֶף, חָזַר לִטֹּל מֵהֶן שְׂכָרוֹ. לָכֵן כְּתִיב: וְאֶת בִּלְעָם בֶּן בְּעוֹר עִם חֲמֵשֶׁת מַלְכֵי מִדְיָן.

טו וַיִּשָּׂא מְשָׁלוֹ וַיֹּאמַר. יְלַמְּדֵנוּ רַבֵּנוּ, מִי שֶׁאָכַל וְלֹא נָטַל יָדָיו, מַה יְהֵא חַיָּב. כָּךְ שָׁנוּ רַבּוֹתֵינוּ, נְטִילַת יָדַיִם לִפְנֵי הַמָּזוֹן רְשׁוּת, לְאַחַר הַמָּזוֹן חוֹבָה. מַעֲשֶׂה בְּחֶנְוָנִי מִישְׂרָאֵל, שֶׁהָיָה מְבַשֵּׁל בָּשָׂר טָהוֹר וּבְשַׂר חֲזִיר וּמוֹכֵר, שֶׁלֹּא יַרְגִּישׁוּ בּוֹ שֶׁהוּא יְהוּדִי. וְכָךְ הָיָה מְנַהֲגוֹ, כָּל מִי שֶׁנִּכְנַס לַחֲנוּתוֹ וְלֹא נָטַל יָדָיו, יוֹדֵעַ הָיָה שֶׁהוּא נָכְרִי וְנוֹתֵן לְפָנָיו בְּשַׂר חֲזִיר. וְכָל מִי שֶׁנּוֹטֵל יָדָיו וּמְבָרֵךְ, יוֹדֵעַ שֶׁהוּא יְהוּדִי וּמַאֲכִילוֹ בָּשָׂר טָהוֹר. פַּעַם אַחַת נִכְנַס יְהוּדִי לֶאֱכֹל שָׁם וְלֹא נָטַל יָדָיו, הָיָה סָבוּר בּוֹ שֶׁהוּא נָכְרִי, נָתַן לְפָנָיו בְּשַׂר חֲזִיר. אָכַל וְלֹא בֵּרֵךְ. בָּא לַעֲשׂוֹת עִמּוֹ חֶשְׁבּוֹן עַל הַפַּת וְעַל הַבָּשָׂר, וּבְשַׂר חֲזִיר נִמְכָּר בְּיֹקֶר. אָמַר לוֹ: יֵשׁ לִי עָלֶיךָ כָּךְ וְכָךְ מִן בָּשָׂר שֶׁאָכַלְתָּ, שֶׁחֲתִיכָה נִמְכֶּרֶת עֲשָׂרָה מָנֶה. אָמַר לוֹ: אֶתְמוֹל אָכַלְתִּי אוֹתָהּ בִּשְׁמֹנָה, הַיּוֹם אַתָּה רוֹצֶה מִמֶּנִּי עֲשָׂרָה. אָמַר לוֹ: זוֹ שֶׁאָכַלְתָּ הַיּוֹם שֶׁל חֲזִיר הִיא. כֵּיוָן שֶׁאָמַר לוֹ כָּךְ, עָמְדוּ שַׁעֲרוֹתָיו, נִבְהַל וְנֶחְפַּז. אָמַר לוֹ בְּצִנְעָה, יְהוּדִי אֲנִי וְנָתַתָּ לִי בְּשַׂר חֲזִיר. אָמַר לוֹ: תִּפֹּח רוּחֲךָ, כְּשֶׁרָאִיתִי שֶׁאָכַלְתָּ בְּלֹא נְטִילַת יָדַיִם וּבְלֹא בְּרָכָה, הָיִיתִי סָבוּר שֶׁאַתָּה נָכְרִי, מִכָּאן שָׁנוּ חֲכָמִים, מַיִם הָרִאשׁוֹנִים הֶאֱכִילוּ בְּשַׂר חֲזִיר. מַיִם אַחֲרוֹנִים הָרְגוּ אֶת הַנֶּפֶשׁ מַעֲשֶׂה בְּאָדָם אֶחָד שֶׁאָכַל קִטְנִיּוֹת וְלֹא נָטַל יָדָיו, יָרַד לַשּׁוּק וְיָדָיו מְטֻנָּפוֹת מִן הַקִּטְנִיּוֹת. רָאָה אוֹתוֹ חֲבֵרוֹ הָלַךְ וְאָמַר לְאִשְׁתּוֹ, אָמַר לִי בַּעֲלֵךְ, סִימָן שֶׁאָכַל עַכְשָׁו קִטְנִיּוֹת, שִׁגְּרִי לוֹ אוֹתָהּ טַבַּעַת. נָתְנָה לוֹ. אַחַר שָׁעָה בָּא בַּעֲלָהּ, אָמַר לָהּ: הֵיכָן הַטַּבַּעַת. אָמְרָה לוֹ: בָּא פְּלוֹנִי בַּסִּימָנִים שֶׁלְּךָ וּנְתַתִּיהָ לוֹ. נִתְמַלֵּא חֵמָה עָלֶיהָ וַהֲרָגָהּ. לְפִיכָךְ אָמְרוּ חֲכָמֵינוּ זִכְרוֹנָם לַבְּרָכָה, כָּל מִי שֶׁאֵינוֹ נוֹטֵל יָדָיו אַחַר הַמָּזוֹן, כְּאִלּוּ הוֹרֵג נֶפֶשׁ. לְכָךְ הִזְהִיר הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא אֶת יִשְׂרָאֵל, שֶׁלֹּא לִפְשֹׁעַ אֲפִלּוּ בִּמְצוֹת קַלּוֹת, שֶׁנֶּאֱמַר: כִּי לֹא דָבָר רֵק הוּא מִכֶּם (דברים לב, מז). אֲפִלּוּ דְּבַר מִצְוָה שֶׁאָתָּה רוֹאֶה אוֹתָהּ רֵיקָה וְקַלָּה, בָּהּ חַיִּים וַאֲרִיכוּת יָמִים, דִּכְתִיב: וּבַדָּבָר הַזֶּה תַּאֲרִיכוּ יָמִים עַל הָאֲדָמָה (שם). אָמַר הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא לְיִשְׂרָאֵל, אִם שְׁמַרְתֶּם מִצְוֹתַי, אֲנִי מַפִּיל שׂוֹנְאֵיכֶם לִפְנֵיכֶם, שֶׁנֶּאֱמַר: לוּ עַמִּי שֹׁמֵעַ לִי יִשְׂרָאֵל בִּדְרָכַי יְהַלֵּכוּ, כִּמְעַט וְגוֹ׳ (תהלים פא, יד-טו). כֵּיוָן שֶׁרָאָה בִּלְעָם הֵיאַךְ יִשְׂרָאֵל מְשַׁמְּרִין אֶת הַמִּצְוֹת הַקַּלּוֹת, אָמַר מִי יוּכַל לְקַלֵּל אֶת אֵלּוּ, שֶׁהֵן מְשַׁמְּרִין מִצְוֹתָיו שֶׁל הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא, וּשְׁמוֹ גָּלוּף בָּהֶן. ה׳ אֱלֹהָיו עִמּוֹ. הַמְקַלְּלוֹ, מְקֻלָּל לְעַצְמוֹ, שֶׁשְּׁמוֹ מְשֻׁתָּף בָּהֶן. הִתְחִיל הוֹפֵךְ לְמָשָׁלִים, שֶׁנֶּאֱמַר: וַיִּשָּׂא מְשָׁלוֹ. זֶה שֶׁאָמַר הַכָּתוּב: מְבָרֵךְ רֵעֵהוּ בְּקוֹל גָּדוֹל בַּבֹּקֶר הַשְׁכֵּם קְלָלָה תֵּחָשֵׁב לוֹ (משלי כז, יד). כְּשֶׁבָּא בִּלְעָם לְקַלֵּל אֶת יִשְׂרָאֵל, עִקֵּם הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא אֶת לְשׁוֹנוֹ וְהִתְחִיל לְבָרֵךְ, שֶׁנֶּאֱמַר: וְלֹא אָבָה ה׳ אֱלֹהֶיךָ לִשְׁמֹעַ אֶל בִּלְעָם וַיַּהֲפֹךְ ה׳ אֱלֹהֶיךָ לְךָ אֶת הַקְּלָלָה לִבְרָכָה (דברים כג, ו). נָתַן הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא כֹּחַ בְּקוֹלוֹ וְקוֹלוֹ הוֹלֵךְ מִסּוֹף הָעוֹלָם וְעַד סוֹפוֹ, כְּדֵי שֶׁיִּשְׁמְעוּ הָאֻמּוֹת שֶׁהוּא מְבָרְכָן. עַל בִּלְעָם נֶאֱמַר, מְבָרֵךְ רֵעֵהוּ בְּקוֹל גָּדוֹל וְגוֹ׳, שֶׁנֶּאֱמַר: לָכָה אִיעָצְךָ, וְהָרֵג עֶשְׂרִים וְאַרְבָּעָה אֶלֶף, אֵין קְלָלָה כָּזוֹ!

טז וַיִּשָּׂא יִשְׂרָאֵל בַּשִּׁטִּים. יְלַמְּדֵנוּ רַבֵּנוּ, בִּזְכוּת כַּמָּה דְּבָרִים נִגְאֲלוּ יִשְׂרָאֵל מִמִּצְרַיִם. כָּךְ שָׁנוּ רַבּוֹתֵינוּ, בִּזְכוּת אַרְבָּעָה דְּבָרִים, שֶׁלֹּא שִׁנּוּ אֶת שְׁמוֹתָם, וְלֹא שִׁנּוּ אֶת לְשׁוֹנָם, וְלֹא גִּלּוּ מִסְתָּרִים שֶׁלָּהֶם, וְלֹא נִפְרְצוּ בָּעֲרָיוֹת. לֹא שִׁנּוּ שְׁמוֹתָן, שֶׁרְאוּבֵן וְשִׁמְעוֹן יָרְדוּ, וּרְאוּבֵן וְשִׁמְעוֹן עָלוּ. לֹא שִׁנּוּ אֶת לְשׁוֹנָם, שֶׁנֶּאֱמַר: כִּי פִּי הַמְדַבֵּר אֲלֵיכֶם (בראשית מה, יב), שֶׁהָיוּ מְסַפְּרִין בִּלְשׁוֹן הַקֹּדֶשׁ. לֹא גִּלּוּ מִסְתָּרִין שֶׁלָּהֶן, שֶׁנֶּאֱמַר: וְשָׁאֲלָה אִשָּׁה מִשְּׁכֶנְתָּהּ (שמות ג, כב). וְהָיָה הַדָּבָר הַזֶּה מֻפְקָד אֶצְלָם שְׁנֵים עָשָׂר חֹדֶשׁ, וְלֹא גִּלָּה אֶחָד מֵהֶן לַמִּצְרִיִּים. וְלֹא פָּרְצוּ בָּעֲרָיוֹת, שֶׁכָּךְ כְּתִיב: גַּן נָעוּל אֲחוֹתִי כַּלָּה (שה״ש ד, יב), אֵלּוּ הַזְּכָרִים. גַּל נָעוּל מַעְיָן חָתוּם (שם), אֵלּוּ הַבְּתוּלוֹת. תֵּדַע לְךָ, שֶׁהֲרֵי אַחַת הָיְתָה וּמְפַרְסָמָהּ הַכָּתוּב, שֶׁנֶּאֱמַר: וַיֵּצֵא בֶּן אִשָּׁה יִשְׂרְאֵלִית וְגוֹ׳ (ויקרא כד, י). וְכָל אוֹתָן אַרְבָּעִים שָׁנָה שֶׁהָיוּ בַּמִּדְבָּר, לֹא סָרְחוּ בָּעֲבֵרָה, עַד שֶׁבָּאוּ לַשִּׁטִּים. לְפִיכָךְ כְּתִיב: וַיֵּשֶׁב יִשְׂרָאֵל בַּשִּׁטִּים, שִׁטִּים, שֶׁעָשׂוּ שְׁטוּת, שֶׁנֶּאֱמַר: נוֹאַף אִשָּׁה חֲסַר לֵב (משלי ו, לב).

יז וַיָּחֶל הָעָם לִזְנוֹת. יֵשׁ מַעְיָנוֹת שֶׁמְּגַדְּלִין גִּבּוֹרִים, וְיֵשׁ שֶׁמְּגַדְּלִין חַלָּשִׁים, וְיֵשׁ מְגַדְּלוֹת נָאִים, וְיֵשׁ מְכֹעָרִים, וְיֵשׁ צְנוּעִין, וְיֵשׁ שְׁטוּפִין בְּזִמָּה. וּמַעְיַן שִׁטִּים, שֶׁל זְנוּת הָיָה, וְהוּא הָיָה מַשְׁקֶה סְדוֹם. אַתָּה מוֹצֵא שֶׁאָמְרוּ, אַיֵּה הָאֲנָשִׁים וְגוֹ׳ הוֹצִיאֵם אֵלֵינוּ וְנֵדְעָה אֹתָם (בראשית יט, ה). וּלְפִי שֶׁנִּתְקַלְּל אוֹתוֹ מַעְיָן, עָתִיד הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא לְיַבְּשׁוֹ, שֶׁנֶּאֱמַר: וּמַעְיָן מִבֵּית ה׳ יֵצֵא וְהִשְׁקָה אֶת נַחַל הַשִּׁטִּים (יואל ד, יח). וְכֵן אַתָּה מוֹצֵא, מִימוֹת אַבְרָהָם לֹא נִפְרַץ אֶחָד מֵהֶם בִּזְנוּת. כֵּיוָן שֶׁבָּאוּ לַשִּׁטִּים וְשָׁתוּ מֵימָיו, נִפְרְצוּ בִּזְנוּת, שֶׁנֶּאֱמַר: וַיָּחֶל הָעָם לִזְנוֹת. בָּא וּרְאֵה מַה כְּתִיב בִּיצִיאָתָן מִמִּצְרַיִם, דַּבֵּר אֶל בְּנֵי יִשְׂרָאֵל וְיָשׁוּבוּ וְיַחֲנוּ לִפְנֵי פִּי הַחִירֹת (שמות יד, ב). מַהוּ פִּי הַחִירֹת. מָקוֹם קָבוּעַ לִזְנוּת הָיָה. וּלְפִי שֶׁהִצְנִיעוּ עַצְמָן בִּיצִיאָתָן מִמִּצְרַיִם, נִקְרָא פִּי הַחִירֹת. וְאֵלּוּ עַל שֶׁהִפְקִירוּ עַצְמָן לַנָּשִׁים, כְּתִיב בָּהֶם, וַיָּחֶל הָעָם לִזְנוֹת אֶל בְּנוֹת מוֹאָב. וַיָּחֶל הָעָם. כָּל מָקוֹם שֶׁנֶּאֱמַר הָעָם, לְשׁוֹן גְּנַאי הוּא. וְכָל מָקוֹם שֶׁנֶּאֱמַר יִשְׂרָאֵל, לְשׁוֹן שֶׁבַח הוּא. וַיְהִי הָעָם כַּמִּתְאוֹנְנִים (במדבר יא, א), וַיְדַבֵּר הָעָם בֵּאלֹהִים (שם כא, ה), וַיִּבְכּוּ הָעָם (שם יד, א), וַיַּרְא מֹשֶׁה אֶת הָעָם כִּי פָרֻעַ הוּא (שמות לב, כה), וַיַּקְהֵל הָעָם עַל אַהֲרֹן (שם פסוק א). וַיָּחֶל הָעָם. זְרֹק מַשֶּׁה בָּאֲוִיר, אֲעִיקְרוֹ נוֹפֵל. מִי שֶׁפָּתַח בִּזְנוּת תְּחִלָּה, הַשִּׁלִּים לְבַסּוֹף. אִמּוֹתֵיהֶן הִתְחִילוּ בִּזְנוּת, וַתֹּאמַר הַבְּכִירָה אֶל הַצְּעִירָה, לָכָה נַשְׁקֶה אֶת אָבִינוּ וְגוֹ׳, וַיְהִי מִמָּחֳרָת וַתֹּאמַר הַבְּכִירָה אֶל הַצְּעִירָה וְגוֹ׳ (בראשית יט, לא-לד), לְמָדָה אֲחוֹתָהּ. לְפִיכָךְ חָשַׁב הַכָּתוּב הַצְּעִירָה וְלֹא פָּרְשָׁה, אֶלָּא

וַתִּשְׁכַּב עִמּוֹ (שם פסוק לה). וּבַגְּדוֹלָה כְּתִיב: וַתִּשְׁכַּב אֶת אָבִיהָ (שם פסוק לג). אוֹתָהּ שֶׁפִּתְּחָה בִּזְנוּת תְּחִלָּה, הִשְׁלִימוּ בְּנוֹתֶיהָ אַחֲרֶיהָ, שֶׁנֶּאֱמַר: וַיֵּחֶל הָעָם לִזְנוֹת אֶל בְּנוֹת מוֹאָב.

יח **וַתִּקָּרֶאנָה** לָעָם לִזְבְחֵי אֱלֹהֵיהֶן. שֶׁהָלְכוּ בַּעֲצַת בִּלְעָם, שֶׁנֶּאֱמַר: הֵן הֵנָּה הָיוּ לִבְנֵי יִשְׂרָאֵל בִּדְבַר בִּלְעָם וְגוֹ' (במדבר לא, טז). עָשׂוּ לָהֶם קְלָעִים וְהוֹשִׁיבוּ בָּהֶן זוֹנוֹת וּבִידֵיהֶם כָּל כְּלֵי חֶמְדָּה, וְהָיְתָה זְקֵנָה מְסַרְסֶרֶת לְיַלְדָּה שֶׁהָיְתָה בְּפָנִים מִן הַחֲנוּת. בְּשָׁעָה שֶׁיִּשְׂרָאֵל עוֹבְרִים לְטַיֵּל בַּשּׁוּק, זְקֵנָה אוֹמֶרֶת לוֹ, בָּחוּר, אִי אַתָּה מְבַקֵּשׁ כְּלֵי פִּשְׁתָּן שֶׁבָּאוּ מִבֵּית שְׁאָן, וְהָיְתָה מַרְאָה לוֹ. זְקֵנָה אוֹמֶרֶת לוֹ בְּיוֹתֵר, וַיַּלְדָּה בְּפָחוֹת. מִכָּאן וָאֵילָךְ אוֹמֶרֶת לוֹ יַלְדָּה, אַתָּה כְּבֶן בַּיִת שֵׁב בְּרוּר לְעַצְמְךָ. וְצַרְצוּר יַיִן עַמּוּנִי מַנָּח אֶצְלָהּ, וַעֲדַיִן לֹא נֶאֱסַר יַיִן שֶׁל גּוֹיִם. וְיַלְדָּה יְצָאָה מְקַשֶּׁטֶת וּמְכֻשֶּׁמֶת וּמְפַתָּה אוֹתוֹ וְאוֹמֶרֶת לוֹ, לָמָּה אָנוּ אוֹהֲבִין אֶתְכֶם, וְאַתֶּם שׂוֹנְאִים אוֹתָנוּ. טוֹל לְךָ כְּלִי זֶה חִנָּם, הֲלֹא כַּלָּנוּ בְּנֵי אִישׁ אֶחָד, בְּנֵי תֶּרַח אֲבִי אַבְרָהָם, אֵין אַתֶּם רוֹצִים לֶאֱכֹל מִזִּבְחוֹתֵינוּ וּמִבִּשּׁוּלֵינוּ, חֲרִי לְךָ עֲגָלִים וְתַרְנְגוֹלִים שַׁחֲטוּ כְּמִצְוָתְכֶם וְאִכְלוּ. מְיַד מַשְׁקֶהוּ יַיִן וּבוֹעֵר בּוֹ הַשָּׂטָן, וְהָיָה מִשְׁתַּטֶּה אַחֲרֶיהָ. וְיֵשׁ אוֹמְרִים: בִּלְעָם צִוָּה אוֹתָן שֶׁלֹּא לְהַשְׁקוֹתָם יַיִן, שֶׁלֹּא יִדּוֹנוּ כְּשִׁתּוּיֵי יַיִן, אֶלָּא כְּמִזְיָדִין. כֵּיוָן שֶׁהָיָה תּוֹבְעָהּ, אָמְרָה, שְׁחֹט אֶת הַתַּרְנְגוֹל הַזֶּה וּנְבַשֵּׁל וְנֹאכַל עִמָּךְ, וּבִרְשׁוּתְךָ אֲנִי. כְּשֶׁבָּא לִשְׁחֹט, אוֹמֶרֶת לוֹ, אֵינִי שׁוֹמַעַת עַד שֶׁתִּשְׁחָטֶנּוּ לִפְעוֹר. וְהוּא נִשְׁטָה אַחֲרֶיהָ וְשׁוֹחֲטוֹ לִפְעוֹר, וְאוֹכֵל עִמָּהּ וְנִצְמַד זוֹ לְזוֹ. כָּךְ כְּתִיב: וְתִקָּרֶאן לָעָם. וַיִּצָּמֶד יִשְׂרָאֵל לְבַעַל פְּעוֹר, כִּצְמִידִים הָאֵלּוּ. רַבִּי לֵוִי אוֹמֵר, זוֹ הָיְתָה קָשָׁה מִשֶּׁל עֶגֶל. דְּאִלּוּ בָּעֶגֶל כְּתִיב: וַיִּתְפָּרְקוּ כָּל הָעָם (שמות לב, ג). וְכָאן: וַיִּצָּמֶד יִשְׂרָאֵל, כִּצְמִידִים. בָּעֶגֶל נָפְלוּ כִּשְׁלֹשֶׁת אֲלָפִים, וְכָאן עֶשְׂרִים וְאַרְבָּעָה אֶלֶף.

יט **וַיֹּאמֶר** ה' אֶל מֹשֶׁה קַח אֶת כָּל רָאשֵׁי הָעָם וְגוֹ'. רַבִּי יוּדָן אָמַר, רָאשֵׁי הָעָם תָּלָה, עַל שֶׁלֹּא מִחוּ בִּבְנֵי אָדָם הַמִּיַּחֲדִין כַּשֶּׁמֶשׁ. רַבִּי נְחֶמְיָה אוֹמֵר, לֹא תָּלָה, אֶלָּא אָמַר לוֹ הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא לְמֹשֶׁה, הוֹשִׁיב לָהֶם רָאשֵׁי הַסַּנְהֶדְרָאוֹת וְיִהְיוּ דָּנִין כָּל מִי שֶׁהָלַךְ לִפְעוֹר. אָמַר לוֹ: וּמִי מוֹדִיעוֹ. אָמַר לוֹ הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא, אֲנִי מְפָרְסְמָן, כָּל מִי שֶׁטָּעָה, הֶעָנָן נִקְלָף מֵעָלָיו וְהַשֶּׁמֶשׁ זוֹרַחַת עָלָיו בְּתוֹךְ הַקָּהָל, וְיִהְיוּ הַכֹּל יוֹדְעִים מִי שֶׁטָּעָה וְיִתְלוּ אוֹתוֹ. תֵּדַע לְךָ שֶׁהוּא כֵּן, שֶׁנֶּאֱמַר: וַיֹּאמֶר מֹשֶׁה אֶל שׁוֹפְטֵי יִשְׂרָאֵל הִרְגוּ אִישׁ אֲנָשָׁיו וְגוֹ'.

כ **וְהִנֵּה** אִישׁ מִבְּנֵי יִשְׂרָאֵל בָּא. מָה רָאָה לַעֲשׂוֹת כֵּן. לְלַמֶּדְךָ, שֶׁלֹּא חָלַק כָּבוֹד לַשָּׁמַיִם וְלֹא לַבְּרִיּוֹת. וְעָלָיו נֶאֱמַר, זֵד יָהִיר לֵץ שְׁמוֹ (משלי כא, כד). אָמְרָה לוֹ: אִינִי נִשְׁמַעַת אֶלָּא לְמֹשֶׁה אוֹ לְאֶלְעָזָר, שֶׁאֲנִי בַּת מֶלֶךְ. אָמַר לָהּ: אַף אֲנִי גָּדוֹל כְּמוֹתוֹ, וּלְעֵינֵיהֶם אֲנִי מְבִיאֵךְ. תְּפָשָׂה בִּבְלוֹרִיתָהּ וְהֵבִיאָהּ אֵצֶל מֹשֶׁה. אָמַר לוֹ: בֶּן עַמְרָם, זוֹ מֻתֶּרֶת אוֹ אֲסוּרָה. וְאִם תֹּאמַר שֶׁהִיא אֲסוּרָה, זוֹ מִדְרָנִית, וְאוֹתָהּ שֶׁתַּחְתֶּיךָ מִדְרָנִית מִי הִתִּירָהּ לְךָ. נִתְעַלְּמָה מִמֶּנּוּ הֲלָכָה. גָּעוּ כֻּלָּם בִּבְכִיָּה. וְהַיְנוּ דִּכְתִיב: וְהֵמָּה בוֹכִים פֶּתַח אֹהֶל מוֹעֵד. וְלָמָּה בוֹכִים. שֶׁנִּתְרְפוּ יְדֵיהֶם בְּאוֹתָהּ שָׁעָה. מָשָׁל לְמָה הַדָּבָר דּוֹמֶה, לְבַת מֶלֶךְ שֶׁנִּתְקַשְׁטָה לִיכָּנֵס לַחֻפָּה לֵישֵׁב בָּאַפִּרְיוֹן, נִמְצֵאת מְקַלְקֶלֶת עִם אַחֵר, נִתְרְפוּ יְדֵי אָבִיהָ וּקְרוֹבֶיהָ. וְכָךְ יִשְׂרָאֵל בְּסוֹף אַרְבָּעִים שָׁנָה חָנוּ עַל הַיַּרְדֵּן לַעֲבֹר לְאֶרֶץ יִשְׂרָאֵל, שֶׁנֶּאֱמַר: וַיַּחֲנוּ עַל הַיַּרְדֵּן מִבֵּית הַיְשִׁמֹת עַד אָבֵל הַשִּׁטִּים (במדבר לג, מט). וְשָׁם נִפְרְצוּ בִּזְנוּת, וְרָפוּ יְדֵי מֹשֶׁה וִידֵי צַדִּיקִים שֶׁעִמּוֹ, וְהֵמָּה בוֹכִים. וְלָמָּה רָפוּ יָדָם. וַהֲרֵי עָמַד כְּנֶגֶד שִׁשִּׁים רִבּוֹא בָּעֵגֶל, שֶׁנֶּאֱמַר: וַיִּקַּח אֶת הָעֵגֶל אֲשֶׁר עָשׂוּ (שמות לא, כ). אֶלָּא בִּשְׁבִיל פִּנְחָס, כְּדֵי שֶׁיָּבֹא וְיִטֹּל אֶת הָרְאוּי לוֹ. וּלְפִי שֶׁנִּתְעַצֵּל, לֹא יָדַע אִישׁ אֶת קְבוּרָתוֹ (דברים לד, ו). לְלַמֶּדְךָ, שֶׁצָּרִיךְ אָדָם לִהְיוֹת עַז כְּנָמֵר וְקַל כַּנֶּשֶׁר וְרָץ כַּצְּבִי וְגִבּוֹר כַּאֲרִי לַעֲשׂוֹת רְצוֹן קוֹנוֹ. וּמִכָּאן אַתָּ לָמֵד, שֶׁמְּדַקְדֵּק הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא עִם הַצַּדִּיקִים אֲפִלּוּ כְּחוּט הַשַּׂעֲרָה.

כא **וַיַּרְא** פִּנְחָס בֶּן אֶלְעָזָר. וְכִלָּן לֹא רָאוּ. וַהֲלֹא כְּתִיב: לְעֵינֵי מֹשֶׁה וּלְעֵינֵי כָּל עֲדַת בְּנֵי יִשְׂרָאֵל. אֶלָּא רָאָה מַעֲשֶׂה וְנִזְכַּר הֲלָכָה, שֶׁהַבּוֹעֵל אֲרַמִּית קַנָּאִין פּוֹגְעִין בּוֹ. וַיָּקָם מִתּוֹךְ הָעֵדָה. מֵהֵיכָן עָמַד. אֶלָּא שֶׁהָיוּ נוֹשְׂאִין וְנוֹתְנִין בַּדָּבָר אִם הוּא חַיָּב מִיתָה אוֹ לָאו. עָמַד פִּנְחָס בְּתוֹךְ הַקָּהָל וְנִתְנַדֵּב. וַיִּקַּח רֹמַח בְּיָדוֹ. נָטַל שְׁנוֹ שֶׁל בַּרְזֶל וְהִנִּיחוֹ בְּחֵיקוֹ וְהִתְחִיל מִסְתַּמֵּךְ עַל הָעֵץ, שֶׁנִּתְיָרֵא מִפְּנֵי שִׁבְטוֹ שֶׁהִקִּיפוּ אוֹתוֹ. כֵּיוָן שֶׁהִגִּיעַ אֶצְלָם, אָמְרוּ לֵיהּ, לָמָּה בָּאתָ. אָמַר לָהֶם: אַף אֲנִי בָּאתִי לַעֲשׂוֹת צָרְכֵי. הֶנִּיחוּהוּ וְנִכְנַס. שֶׁאִלְמָלֵא זוֹ, לֹא הֶנִּיחוּהוּ. וַיָּבֹא אַחַר אִישׁ יִשְׂרָאֵל אֶל הַקֻּבָּה וַיִּדְקֹר אֶת שְׁנֵיהֶם, זֶה עַל גַּב זֶה לְתוֹךְ טֻמְאַת שְׁנֵיהֶם, שֶׁלֹּא יְהוּ יִשְׂרָאֵל אוֹמְרִים: לֹא הָיְתָה שָׁם טֻמְאָה, וְקִנֵּא לִשְׁמוֹ שֶׁל הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא. וְנַעֲשׂוּ לוֹ שְׁנַיִם עָשָׂר נִסִּים. וְאִלּוּ הֵן, הַנֵּס הָרִאשׁוֹן, דַּרְכָּן לִפְרֹשׁ זֶה מִזֶּה, וְהִדְבִּיקָן הַמַּלְאָךְ. הַנֵּס הַשֵּׁנִי, סָתַם הַמַּלְאָךְ פִּיהֶם שֶׁלֹּא יִזְעָקוּ. הַנֵּס הַשְּׁלִישִׁי, שֶׁכְּוִין כְּנֶגֶד הַקֻּבָּה, כְּדֵי שֶׁתְּהֵא זַכְרוּתוֹ נִרְאֶה בְּתוֹךְ הַקֻּבָּה שָׁלָהּ. מִפְּנֵי שֶׁהָיוּ אוֹמְרִים: אַף הוּא נִכְנַס וְעָשָׂה צָרְכָיו. הָרְבִיעִי, הָאֲרִיךְ הַבַּרְזֶל, כְּדֵי שֶׁיִּדְקֹר אֶת שְׁנֵיהֶם. הַחֲמִישִׁי, נָתַן כֹּחַ בִּזְרוֹעוֹ לְהַגְבִּיהַּ אֶת שְׁנֵיהֶם. הַשִּׁשִּׁי, הָיָה כֹּחַ בָּעֵץ לִסְבֹּל אֶת שְׁנֵיהֶם. הַשְּׁבִיעִי, לֹא נִשְׁמְטוּ מִן הָרֹמַח, אֶלָּא עָמְדוּ בְּמִקּוֹמָן. הַשְּׁמִינִי, הִגְבִּיהָן הַמַּלְאָךְ בְּרֹאשׁ הָרֹמַח כְּדַרְכָּן, לְהַרְאוֹת קְלוֹנָן. הַתְּשִׁיעִי, לֹא הִטִּיפוּ דָּם, כְּדֵי שֶׁלֹּא יִטְמֵא פִּנְחָס. הָעֲשִׂירִי, שָׁמַר הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא רוּחָם שֶׁלֹּא יָמוּתוּ. הָאֶחָד עָשָׂר, הִגְבִּיהַּ הַמַּלְאָךְ אֶת מַשְׂקוֹף הַבַּיִת, כְּדֵי שֶׁיֵּצְאוּ שְׁנֵיהֶם תְּלוּיִים לְעֵינֵי הַכֹּל. הַשְּׁנֵים עָשָׂר, עָמְדוּ כָּל בְּנֵי שִׁבְטוֹ לִפְגֹּעַ בּוֹ, יָרַד מַלְאָךְ וְנָגַף אוֹתָם לְפָנָיו. כְּשֶׁרָאָה פִּנְחָס שֶׁמְּבַקֵּשׁ הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא לְכַלּוֹתָן, חָבָטָן בַּקַּרְקַע וְעָמַד וְהִתְפַּלֵּל סָלְקוּ, הָדָא הוּא דִּכְתִיב: וַיַּעֲמֹד פִּנְחָס וַיְפַלֵּל וְגוֹ' (תהלים קו, ל), שֶׁהוּא עוֹשֶׂה אֶת הַדִּין. אֵין וַיְפַלֵּל אֶלָּא דִּין, שֶׁנֶּאֱמַר: וְנָתַן בִּפְלִילִים (שמות כא, כב). וַיִּהְיוּ הַמֵּתִים בַּמַּגֵּפָה, וְאַחֲרֵי כֵן, שְׁאוּ אֶת רֹאשׁ. לְהוֹדִיעֲךָ בְּכָל זְמַן שֶׁנּוֹפְלִין, נִמְנִין. מָשָׁל לְזֵאב שֶׁנָּפַל עַל הַצֹּאן, אָמַר בַּעַל הַצֹּאן לָרוֹעֶה, חְשֹׁב כַּמָּה

חָסְרוּ. לְהוֹדִיעֲךָ כַּמָּה הַזְּנוּת מַרְחֶקֶת, שֶׁזֶּה יְחִידִי הָיָה וְעַל יָדוֹ נָפְלוּ אַרְבָּעָה וְעֶשְׂרִים אֶלֶף. זֶה שֶׁאָמַר הַכָּתוּב: חֲמַת מֶלֶךְ מַלְאֲכֵי מָוֶת וְאִישׁ חָכָם יְכַפְּרֶנָּה (משלי טז, יד). מָשָׁל לַמֶּלֶךְ שֶׁהָיָה עוֹבֵר וְסִיעַת נְעָרִים עוֹמְדִים לְפָנָיו. בָּא אֶחָד וְקִלֵּל אֶת הַמֶּלֶךְ, נִתְמַלֵּא הַמֶּלֶךְ עֲלֵיהֶם חֵמָה. בָּא אֶחָד מֵהֶם וּסְטָרוֹ לְאוֹתוֹ שֶׁקִּלֵּל אֶת הַמֶּלֶךְ, מִיָּד שָׁכְכָה חֲמַת הַמֶּלֶךְ. כָּךְ מִי גָּרַם לְהַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא לְהָשִׁיב חֲמָתוֹ וְלֹא יִתְבַּלּוּ כָּל יִשְׂרָאֵל. חֲוֵי אוֹמֵר, זֶה פִּנְחָס. חֲוֵי, וְאִישׁ חָכָם יְכַפְּרֶנָּה. אָמַר הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא, בָּעוֹלָם הַזֶּה עַל יְדֵי סוֹרְחָן, הֱיֵיתֶם נִמְנִין. אֲבָל לֶעָתִיד לָבֹא, וְהָיָה מִסְפָּר בְּנֵי יִשְׂרָאֵל כְּחוֹל הַיָּם אֲשֶׁר לֹא יִמַּד וְלֹא יִסָּפֵר (הושע ב, א). בִּמְהֵרָה בְיָמֵינוּ אָמֵן כֵּן יְהִי רָצוֹן.

פנחס

א **פִּנְחָס** בֶּן אֶלְעָזָר. מָה רָאָה הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא לְיַחֵס פִּנְחָס אַחַר מַעֲשֶׂה זֶה. שֶׁבְּשָׁעָה שֶׁנִּדְקַר זִמְרִי עִם כָּזְבִּי, עָמְדוּ הַשָּׁבָטִים עָלָיו וְאָמְרוּ, רְאִיתֶם בֶּן פּוּטִי זֶה שֶׁפִּטֵּם אֲבִי אִמּוֹ עֲגָלִים לַעֲבוֹדָה זָרָה, הָרַג נְשִׂיא שֵׁבֶט מִיִּשְׂרָאֵל. לְפִיכָךְ בָּא הַכָּתוּב לְיַחְסוֹ, פִּנְחָס בֶּן אֶלְעָזָר בֶּן אַהֲרֹן הַכֹּהֵן. לָכֵן אֱמֹר הִנְנִי נוֹתֵן לוֹ וְגוֹ'. גָּדוֹל הַשָּׁלוֹם שֶׁנִּתַּן, שֶׁאֵין הָעוֹלָם מִתְנַהֵג אֶלָּא עַל פִּי הַשָּׁלוֹם. וְהַתּוֹרָה כֻּלָּהּ שָׁלוֹם, שֶׁנֶּאֱמַר: דְּרָכֶיהָ דַרְכֵי נֹעַם וְכָל נְתִיבוֹתֶיהָ שָׁלוֹם (משלי ג, יז). אִם בָּא אָדָם מִן הַדֶּרֶךְ שׁוֹאֲלִין לוֹ שָׁלוֹם, וְכֵן בְּשַׁחֲרִית שׁוֹאֲלִין לוֹ שָׁלוֹם, וּבָעֶרֶב שׁוֹאֲלִין לוֹ שָׁלוֹם וְקוֹרִין קְרִיאַת שְׁמַע וְחוֹתְמִין בְּשָׁלוֹם, הַפּוֹרֵס סֻכַּת שָׁלוֹם. וּבַתְּפִלָּה חוֹתְמִין הַמְבָרֵךְ אֶת עַמּוֹ יִשְׂרָאֵל בַּשָּׁלוֹם. לָכֵן אֱמֹר הִנְנִי נוֹתֵן לוֹ וְגוֹ', שֶׁעֲדַיִן הוּא קָיִם. וְכֵן הוּא אוֹמֵר, בְּרִיתִי הָיְתָה אִתּוֹ הַחַיִּים וְהַשָּׁלוֹם (מלאכי ב, ז). וְהָיְתָה לוֹ וּלְזַרְעוֹ אַחֲרָיו בְּרִית כְּהֻנַּת עוֹלָם וְיכַפֵּר עַל בְּנֵי יִשְׂרָאֵל. וְכִי קָרְבָּן הִקְרִיב שֶׁנֶּאֱמַר בּוֹ כַּפָּרָה. אֶלָּא לְלַמֶּדְךָ, שֶׁכָּל הַשּׁוֹפֵךְ דָּמָן שֶׁל רְשָׁעִים, כְּאִלּוּ הִקְרִיב קָרְבָּן.

ב **וְשֵׁם** אִישׁ יִשְׂרָאֵל הַמֻּכֶּה וְגוֹ'. כְּשֵׁם שֶׁהַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא מִתְעַסֵּק בְּשִׁבְחָן שֶׁל צַדִּיקִים לְפַרְסְמָן בָּעוֹלָם, כָּךְ מִתְעַסֵּק בִּגְנוּת הָרְשָׁעִים לְפַרְסְמָן בָּעוֹלָם. פִּרְסֵם פִּנְחָס לְשֶׁבַח, וּפִרְסֵם זִמְרִי לִגְנַאי. עֲלֵיהֶם נֶאֱמַר, זֵכֶר צַדִּיק לִבְרָכָה, וְשֵׁם רְשָׁעִים יִרְקָב (משלי י, ז). זִמְרִי בֶּן סָלוּא נְשִׂיא בֵּית אָב. אָמְרוּ רַבּוֹתֵינוּ זִכְרוֹנָם לִבְרָכָה: שִׁלְשָׁה שֵׁמוֹת הָיוּ לְזִמְרִי, וְאֵלּוּ הֵן, זִמְרִי בֶּן סָלוּא, וְשָׁאוּל בֶּן הַכְּנַעֲנִית, וּשְׁלוּמִיאֵל בֶּן צוּרִישַׁדָּי. זִמְרִי, עַל שֶׁנַּעֲשָׂה עַל אוֹתָהּ הַמִּדְיָנִית כְּבִיצָה מוּזֶרֶת. בֶּן סָלוּא, שֶׁהִסְלִיא עָוֹן מִשְׁפַּחְתּוֹ. שָׁאוּל, עַל שֶׁהִשְׁאִיל עַצְמוֹ לַעֲבֵרָה. בֶּן הַכְּנַעֲנִית, שֶׁעָשָׂה מַעֲשֶׂה כְּנַעַן. וּמַה שְׁמוֹ. שְׁלוּמִיאֵל בֶּן צוּרִישַׁדָּי שְׁמוֹ. זִמְרִי בֶּן סָלוּא נְשִׂיא בֵּית אָב שֶׁכָּל הַפּוֹגֵם אֶת עַצְמוֹ פּוֹגֵם אֶת מִשְׁפַּחְתּוֹ עִמּוֹ. זִמְרִי בֶּן סָלוּא נְשִׂיא בֵּית אָב. הַכָּתוּב מַתְמִיהַּ עָלָיו, פּוֹרֵץ גָּדֵר יִשְּׁכֶנּוּ נָחָשׁ (קהלת י, ח). אָבִיו קִנֵּא עַל הַזְּנוּת תְּחִלָּה, שֶׁנֶּאֱמַר: וַיִּקְחוּ שְׁנֵי בְנֵי יַעֲקֹב וְגוֹ' (בראשית לד, כה), וְזֶה פּוֹרֵץ גָּדֵר שֶׁגָּדַר אָבִיו. וְשֵׁם הָאִשָּׁה הַמֻּכָּה וְגוֹ'. לְהוֹדִיעֲךָ שֶׁנְּאָתָן שֶׁל מִדְיָנִים עַד הֵיכָן הָיְתָה, שֶׁבַּת מֶלֶךְ הִפְקִירוּ לְקַלּוֹן, שֶׁנֶּאֱמַר: וְאֶת מַלְכֵי מִדְיָן הָרְגוּ וְגוֹ' וְאֶת צוּר (במדבר לא, ח). צוּר גָּדוֹל שֶׁבְּכֻלָּם וְהָיָה מֶלֶךְ וְהִפְקִיר בִּתּוֹ, מִי לֹא הָיָה מַפְקִיר. וּלְפִי שֶׁבִּזָּה אֶת עַצְמוֹ וְהִפְקִיר בִּתּוֹ בְּקַלּוֹן, גָּרַע הַכָּתוּב וּכְתָבוֹ שְׁלִישִׁי. אֲבָל הוּא מֶלֶךְ שֶׁבְּכֻלָּם, שֶׁנֶּאֱמַר: רֹאשׁ אֲמוֹת בֵּית אָב וְגוֹ'.

ג **וַיְדַבֵּר** ה' וְגוֹ', צָרוֹר אֶת הַמִּדְיָנִים וְגוֹ'. לָמָּה, כִּי צוֹרְרִים הֵם לָכֶם. מִכָּאן אָמְרוּ רַבּוֹתֵינוּ זִכְרוֹנָם לַבְּרָכָה, אִם בָּא לְהָרְגְךָ, הַשְׁכֵּם לְהָרְגוֹ. רַבִּי שִׁמְעוֹן אוֹמֵר, מִנַּיִן אַתָּה אוֹמֵר, שֶׁכָּל הַמַּחְטִיא אֶת חֲבֵרוֹ קָשֶׁה מִן הַהוֹרְגוֹ. שֶׁהַהוֹרְגוֹ, בָּעוֹלָם הַזֶּה, יֵשׁ לוֹ חֵלֶק לָעוֹלָם הַבָּא. וְהַמַּחְטִיאוֹ, הוֹרְגוֹ בָּעוֹלָם הַזֶּה וְלָעוֹלָם הַבָּא. שְׁתֵּי אֻמּוֹת קִדְּמוּ אֶת יִשְׂרָאֵל בַּחֶרֶב, וּשְׁתַּיִם בַּעֲבֵרָה. מִצְרַיִם וֶאֱדוֹמִים קִדְּמוּ בַּחֶרֶב. הַמִּצְרִים קִדְּמוּ בַּחֶרֶב, שֶׁנֶּאֱמַר: אָמַר אוֹיֵב אֶרְדֹּף אַשִּׂיג וְגוֹ' (שמות יט, ט). וֶאֱדוֹם, שֶׁנֶּאֱמַר: וַיֹּאמֶר אֵלָיו אֱדוֹם לֹא תַעֲבֹר בִּי פֶּן בַּחֶרֶב אֵצֵא לִקְרָאתֶךָ (במדבר כ, יח). וּשְׁתַּיִם בַּעֲבֵרָה, מוֹאָבִים וְעַמּוֹנִים. עַל אֵלּוּ שֶׁקִּדְּמוּ אוֹתָן בַּחֶרֶב, נֶאֱמַר, לֹא תִתְעַב אֱדוֹמִי וְגוֹ', לֹא תְתַעֵב מִצְרִי (דברים כג, ח). אֲבָל אֵלּוּ שֶׁקִּדְּמוּ אוֹתָן בַּעֲבֵרָה לְהַחְטִיא אֶת יִשְׂרָאֵל, נֶאֱמַר, לֹא יָבֹא עַמּוֹנִי וּמוֹאָבִי בִּקְהַל ה' גַּם דּוֹר עֲשִׂירִי וְגוֹ' (שם פסוק ד). וּבָעוֹלָם הַזֶּה לֹא יָצְאוּ יְדֵיהֶם, שֶׁנֶּאֱמַר: צָרוֹר אֶת הַמִּדְיָנִים. צָרוֹר אֶת הַמִּדְיָנִים מַהוּ. אַף עַל פִּי שֶׁכָּתַבְתִּי, כִּי תִקְרַב אֶל עִיר וְקָרָאתָ אֵלֶיהָ לְשָׁלוֹם (שם כ, י). לְאֵלּוּ לֹא תַעֲשׂוּ כֵן, לֹא תִדְרֹשׁ שְׁלוֹמָם וְטוֹבָתָם כָּל יָמֶיךָ לְעוֹלָם (שם כג, ז). אַתְּ מוֹצֵא בְּמִי שֶׁבָּא עִמָּהֶם בְּמִדַּת רַחֲמִים, לַסּוֹף בָּא לִידֵי בְּזָיוֹן וּמִלְחָמוֹת וְצָרוֹת. וְאֵיזֶה, זֶה דָּוִד, שֶׁנֶּאֱמַר: וַיֹּאמֶר דָּוִד אֲעֶשֶׂה חֶסֶד עִם חָנוּן בֶּן נָחָשׁ (ש״ב י, ב). אָמַר לוֹ הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא, אַתָּה תַּעֲבֹר עַל דְּבָרַי, שֶׁאֲנִי כָּתַבְתִּי, לֹא תִדְרֹשׁ שְׁלוֹמָם וְטוֹבָתָם, וְאַתָּה תַּעֲשֶׂה עִמָּם גְּמִילוּת חֶסֶד. אַל תְּהִי צַדִּיק הַרְבֵּה (קהלת ז, טז), שֶׁלֹּא יְהֵא אָדָם מְוַתֵּר עַל הַתּוֹרָה. וְזֶה שׁוֹלֵחַ לְנַחֵם בְּנֵי עַמּוֹן וְלַעֲשׂוֹת עִמּוֹ חֶסֶד וְטוֹבָה. וּלְבֶסוֹף בָּא לִידֵי בְּזָיוֹן, וַיִּקַּח חָנוּן אֶת עַבְדֵי דָוִד וַיְגַלַּח אֶת חֲצִי זְקָנָם וְגוֹ' (ש״ב י, ד), וּבָא לִידֵי בְּזָיוֹן, וְאַחֲרֵי כֵן לִידֵי מִלְחָמָה עִם אֲרָם נַהֲרַיִם וְעִם מַלְכֵי מַעֲכָה וְעִם בְּנֵי עַמּוֹן, אַרְבַּע אֻמּוֹת. וּכְתִיב: וַיַּרְא יוֹאָב כִּי הָיְתָה אֵלָיו פְּנֵי הַמִּלְחָמָה מִפָּנִים וּמֵאָחוֹר (שם פסוק ט). מִי גָּרַם לוֹ. שֶׁבִּקֵּשׁ לַעֲשׂוֹת טוֹבָה עִם מִי שֶׁאָמַר לוֹ הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא, לֹא תִדְרֹשׁ שְׁלוֹמָם וְטוֹבָתָם. לְכָךְ כְּתִיב: צָרוֹר אֶת הַמִּדְיָנִים. דָּבָר אַחֵר, צָרוֹר אֶת הַמִּדְיָנִים. אַף עַל פִּי שֶׁכָּתַבְתִּי בְּתוֹרָתִי, כִּי תִקְרַב אֶל עִיר לְהִלָּחֵם עָלֶיהָ לְתָפְשָׂהּ לֹא תַשְׁחִית וְגוֹ' (דברים כ, יט), לְאֵלּוּ לֹא תַעֲשֶׂה כֵן, אֶלָּא חַבְּלוּ אִילָנוֹתֵיהֶם. וְכֵן אַתְּ מוֹצֵא בְּשָׁעָה שֶׁהָלַךְ יְהוֹרָם מֶלֶךְ יִשְׂרָאֵל וִיהוֹשָׁפָט מֶלֶךְ יְהוּדָה וּמֶלֶךְ אֱדוֹם לְהִלָּחֵם בְּמוֹאָב, וַיְסֹבּוּ דֶּרֶךְ שִׁבְעַת יָמִים וְלֹא הָיָה מַיִם לַמַּחֲנֶה וְלַבְּהֵמָה אֲשֶׁר בְּרַגְלֵיהֶם (מל״ב ג, ט), הִתְחִילוּ בּוֹכִים, וַיֹּאמֶר מֶלֶךְ יִשְׂרָאֵל אַהָהּ כִּי קָרָא ה' לִשְׁלֹשֶׁת הַמְּלָכִים הָאֵלֶּה לָתֵת אוֹתָם בְּיַד מוֹאָב

(שם פסוק י). וַיָּשִׁיבוּ יְהוֹשָׁפָט, הַאֵין פֹּה נָבִיא לַה' וְנִדְרְשָׁה אֶת ה' מֵאוֹתוֹ וְגוֹ' (שם פסוק יא). לְהוֹדִיעַ רִשְׁעוֹ שֶׁל יְהוֹרָם, שֶׁלֹּא הָיָה מוֹדֶה בּוֹ, וְלֹא הוֹדָה בּוֹ אֶל יְהוֹשָׁפָט, שֶׁנֶּאֱמַר: וַיֹּאמֶר יְהוֹשָׁפָט יֵשׁ אוֹתוֹ דְּבַר ה', וַיֵּרְדוּ אֵלָיו מֶלֶךְ יִשְׂרָאֵל וִיהוֹשָׁפָט וּמֶלֶךְ אֱדוֹם (שם פסוק יב). לָמָּה לֹא נֶאֱמַר כָּאן בִּיהוֹשָׁפָט מֶלֶךְ. לְהוֹדִיעֲךָ עִנְוָתָנוּתוֹ שֶׁל אוֹתוֹ צַדִּיק, שֶׁלֹּא רָצָה לֵירֵד לִפְנֵי הַנָּבִיא בְּבִגְדֵי מַלְכוּת, אֶלָּא כְּחָבֵר הֶדְיוֹט. וְיֵשׁ אוֹמְרִים: מִפְּנֵי שֶׁנִּגְזְרָה עָלָיו גְּזֵרָה שֶׁיֵּהָרֵג עִם אַחְאָב, וְהָיָה הַכָּתוּב מוֹנֶה לְבָנוֹ מִן אוֹתָהּ שָׁעָה, לְפִיכָךְ לֹא נִכְתַּב מֶלֶךְ. וּבִשְׂכַר שֶׁיָּרְדוּ לִפְנֵי הַנָּבִיא, זָכוּ לִרְאוֹת כָּל הַנִּסִּים. כְּשֶׁרָאָה מֶלֶךְ יִשְׂרָאֵל אֶת אֱלִישָׁע, אָמַר אֱלִישָׁע לְמֶלֶךְ יִשְׂרָאֵל, מַה לִּי וּלְךָ, לֵךְ אֶל נְבִיאֵי אָבִיךָ וְאֶל נְבִיאֵי אִמֶּךָ (שם פסוק יג). הִתְחִיל מִתְחַנֵּן לָפָנָיו, וַיֹּאמֶר לוֹ מֶלֶךְ יִשְׂרָאֵל וְגוֹ' (שם), שֶׁלֹּא שָׁאַל בּוֹ מֵימָיו. וַיֹּאמֶר אֱלִישָׁע חַי ה' וְגוֹ', וַעֲתָּה קְחוּ לִי מְנַגֵּן (שם פסוק יד-טו), וְכָל אוֹתָהּ הַפָּרָשָׁה. וְעוֹד אָמַר לָהֶם: הַמּוֹאָבִים נוֹפְלִים בְּיֶדְכֶם, וְהִכִּיתֶם כָּל עִיר מִבְצָר וְגוֹ' (שם פסוק יט). אָמְרוּ לֵיהּ, הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא אָמַר, לֹא תַּשְׁחִית אֶת עֵצָהּ (דברים כ, יט), וְאַתָּה אוֹמֵר, וְכָל עֵץ טוֹב תַּפִּילוּ (מל"ב ג, יט). אָמַר לָהֶם: עַל כָּל הָאֲמוֹת צִוָּה, וְזוֹ קַלָּה וּבְזוֹיָהּ הִיא, שֶׁנֶּאֱמַר: וְנָקֵל זֹאת בְּעֵינֵי ה' וְנָתַן אֶת מוֹאָב בְּיֶדְכֶם (מל"ב ג, יח). שֶׁנֶּאֱמַר: לֹא תִדְרֹשׁ שְׁלוֹמָם וְטוֹבָתָם (דברים כג, ז), אֵלּוּ אֵילָנוֹת טוֹבוֹת. לְכָךְ נֶאֱמַר: צָרוֹר אֶת הַמִּדְיָנִים.

ד **וַיְהִי** אַחֲרֵי הַמַּגֵּפָה וַיֹּאמֶר ה' אֶל מֹשֶׁה וְאֶל אֶלְעָזָר וְגוֹ', שְׂאוּ אֶת רֹאשׁ. כָּל מָקוֹם שֶׁנָּפְלוּ, הוּזְקְקוּ לְמִנְיָן. מָשָׁל לְמָה הַדָּבָר דּוֹמֶה. לְזְאֵב שֶׁנָּפַל עַל הַצֹּאן, הַצְרֵךְ בַּעַל הַצֹּאן לִמְנוֹתָם לֵידַע כַּמָּה חָסְרוּ. דָּבָר אַחֵר, לָמָּה מָנָה אוֹתָן כָּאן. מָשָׁל לְמָה הַדָּבָר דּוֹמֶה. לְרוֹעֶה שֶׁמָּסַר לוֹ בַּעַל הַבַּיִת צֹאנוֹ בְּמִנְיָן. הִשְׁלִים שְׁמִירָתוֹ. כְּשֶׁהֶחְזִירָן, צָרִיךְ לִמְנוֹתָן. כָּךְ כְּשֶׁיָּצְאוּ יִשְׂרָאֵל מִמִּצְרַיִם, מָסָרָן הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא לְמֹשֶׁה בְּמִנְיָן, שֶׁנֶּאֱמַר: וַיְדַבֵּר ה' אֶל מֹשֶׁה בְּמִדְבַּר סִינַי וְגוֹ', שְׂאוּ אֶת רֹאשׁ וְגוֹ' (במדבר א, א-ב). וְאַף כְּשֶׁיָּצְאוּ כְּתִיב: וַיִּסְעוּ בְּנֵי יִשְׂרָאֵל (שם לג, ה), חֲרֵי קִבְּלָן בְּמִנְיָן. בָּא לְהַפְּטֵר בְּעֵרָבוֹת מוֹאָב, הֶחְזִירָם בְּמִנְיָן. לְכָךְ נֶאֱמַר: שְׂאוּ אֶת רֹאשׁ.

ה **לָאֵלֶּה** תֵּחָלֵק הָאָרֶץ. וּמִי הֵם. לָעוֹמְדִים בְּעַרְבוֹת מוֹאָב. וַהֲלֹא לְיוֹצְאֵי מִצְרַיִם נִתְחַלְּקָה הָאָרֶץ, דִּכְתִיב: וְנָתַתִּי אוֹתָהּ לָכֶם מוֹרָשָׁה (שמות ו, ח). וּמִפְּנֵי מַה חִלְּקָהּ לָהֶם. לְפִי שֶׁצָּפוּי לִפְנֵי הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא, שֶׁשֵּׁשׁ מִשְׁפָּחוֹת עֲתִידוֹת לִכְלוֹת מֵהֶם. וּמִי הֵם. אֵלּוּ שֶׁכְּתוּבִים לְמַעְלָה, וּבְנֵי שִׁמְעוֹן יְמוּאֵל וְיָמִין וְאֹהַד וְיָכִין וְצֹחַר וְשָׁאוּל בֶּן הַכְּנַעֲנִית (בראשית מו, י), חֲרֵי שִׁשָּׁה. כְּשֶׁאַתָּה קוֹרֵא לִנְמוּאֵל מִשְׁפַּחַת הַנְּמוּאֵלִי, אֵין שָׁם לֹא אֹהַד וְלֹא צֹחַר, אֶלָּא חֲרֵי חָסְרוּ. וְכֵן בִּבְנְיָמִין, בֶּלַע וּבֶכֶר וְגוֹ' (שם פסוק כא), חֲרֵי עֲשָׂרָה. וּכְשֶׁאַתָּה בָּא לִמְנוֹתָן לְבֶלַע מִשְׁפַּחַת הַבַּלְעִי, אֵינָן אֶלָּא שִׁבְעָה, חֲרֵי חָסְרוּ. וְכֵן בִּבְנֵי גָד, צְפִיוֹן וְחַגִּי וְשׁוּנִי וְאֶצְבוֹן (שם פסוק טז). וּכְשֶׁאַתָּה מוֹנֶה לְצְפוֹן מִשְׁפַּחַת הַצְּפוֹנִי, אֵין שָׁם אֶצְבוֹן, חֲרֵי שִׁשָּׁה מִשְׁפָּחוֹת נֶחְסְרוּ עַל הַזְּנוּת בַּעֲצַת בִּלְעָם. וְאֵין זְנוּת שֶׁאֵינָהּ עוֹשָׂה אֶת שֶׁלָּהּ. לְפִיכָךְ אָמַר לוֹ הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא, מָה אֲנִי מְחַלֵּק אֶת הָאָרֶץ לִבְנֵי אָדָם הָעֲתִידִים לִכְלוֹת. וְחִלֵּק אוֹתָהּ לְמִי שֶׁעוֹמְדִין עַל בּוּרְיָם לְכָךְ נֶאֱמַר: לָאֵלֶּה תֵּחָלֵק הָאָרֶץ.

ו **אַף** בְּגוֹרָל וְגוֹ'. זֶה שֶׁאָמַר הַכָּתוּב: מִדְיָנִים יַשְׁבִית הַגּוֹרָל (משלי יח, יח). לְפִי שֶׁכָּתַב סִימָן כָּל שִׁבְטוֹ וְשִׁבְטוֹ מִיַּעֲקֹב, זְבוּלוּן לְחוֹף יַמִּים יִשְׁכֹּן (בראשית מח, יג), יִשָּׂשכָר חֲמוֹר גָּרֶם וְגוֹ' (שם פסוק יד), מֵאָשֵׁר שְׁמֶנָה לַחְמוֹ (שם פסוק כ), אֵין לְךָ רְשׁוּת לְחַלֵּק אֶלָּא עַל פִּי הַגּוֹרָל. וּמַעֲשֶׂה נִסִּים הָיָה בַּגּוֹרָל. אֶלְעָזָר הַכֹּהֵן לוֹבֵשׁ אוּרִים וְתֻמִּים, וְקַלְפֵּי הַגּוֹרָלוֹת לִפְנֵי יְהוֹשֻׁעַ, שֶׁנֶּאֱמַר: וְיָרִיתִי לָכֶם גּוֹרָל פֹּה לִפְנֵי ה' אֱלֹהֵינוּ (יהושע יח, ו). וְעַד שֶׁלֹּא יַעֲלֶה הַגּוֹרָל, אֶלְעָזָר אוֹמֵר בְּרוּחַ הַקֹּדֶשׁ, גּוֹרַל שֵׁבֶט פְּלוֹנִי עוֹלֶה, שִׁיטַּל בְּמָקוֹם פְּלוֹנִי. וְיהוֹשֻׁעַ פּוֹשֵׁט יָדוֹ וְעוֹלֶה, שֶׁנֶּאֱמַר: אֵלֶּה הַנְּחָלוֹת אֲשֶׁר נָחַלוּ אֶלְעָזָר הַכֹּהֵן וְיהוֹשֻׁעַ בִּן נוּן (שם יט, נא). וְזוֹ הָיְתָה יִתְרָה, שֶׁהָיָה הַגּוֹרָל צוֹוֵחַ בְּשָׁעַת עֲלָיָתוֹ, אֲנִי גּוֹרַל שֵׁבֶט פְּלוֹנִי עָלִיתִי לוֹ בְּמָקוֹם פְּלוֹנִי. וּמִנַּיִן שֶׁהַגּוֹרָל מְדַבֵּר, שֶׁנֶּאֱמַר: עַל פִּי הַגּוֹרָל.

ז **וַתִּקְרַבְנָה** בְּנוֹת צְלָפְחָד. אוֹתוֹ הַדּוֹר הַנָּשִׁים הָיוּ גּוֹדְרוֹת מַה שֶּׁאֲנָשִׁים פּוֹרְצִין. שֶׁכֵּן אַתְּ מוֹצֵא שֶׁאָמַר לָהֶם אַהֲרֹן, פָּרְקוּ נִזְמֵי הַזָּהָב (שמות לב, ב), וְלֹא רָצוּ הַנָּשִׁים וּמִחוּ בְּבַעֲלֵיהֶן, שֶׁנֶּאֱמַר: וַיִּתְפָּרְקוּ כָּל הָעָם וְגוֹ' (שם פסוק ג), וְהַנָּשִׁים לֹא נִשְׁתַּתְּפוּ בְּמַעֲשֵׂה הָעֶגֶל. וְכֵן בַּמִּרְגָּלִים שֶׁהוֹצִיאוּ דִּבָּה, וַיָּשׁוּבוּ וַיָּלִינוּ עָלָיו (במדבר יד, לו). וַעֲלֵיהֶם נִגְזְרָה גְּזֵרָה, שֶׁאָמְרוּ, לֹא נוֹכַל לַעֲלוֹת אֶל הָעָם (שם יג, לא). אֲבָל הַנָּשִׁים לֹא הָיוּ עִמָּהֶם בְּעֵצָה, שֶׁהֲרֵי כְּתִיב לְמַעְלָה מִן הָעִנְיָן, כִּי אָמַר ה' לָהֶם מוֹת יָמוּתוּ בַּמִּדְבָּר וְלֹא נוֹתַר מֵהֶם אִישׁ וְגוֹ' (שם כו, סה), אִישׁ וְלֹא אִשָּׁה, עַל מַה שֶּׁלֹּא רָצוּ לְהִכָּנֵס לָאָרֶץ. אֲבָל הַנָּשִׁים, קֵרְבוּ עַצְמָן לְבַקֵּשׁ נַחֲלָה. וַתִּקְרַבְנָה בְּנוֹת צְלָפְחָד. וּלְכָךְ נִכְתְּבָה פָּרָשָׁה זוֹ סָמוּךְ לְמִיתַת מְרָגְלִים, שֶׁמִּשָּׁם פָּרְצוּ הָאֲנָשִׁים וְנָדְרוּ הַנָּשִׁים. דָּבָר אַחֵר, וַתִּקְרַבְנָה בְּנוֹת צְלָפְחָד וְגוֹ', גְּדֵלָה לָהֶם וּגְדֵלָה לַאֲבִיהֶם, גְּדֵלָה לָמָכִיר וּגְדֵלָה לִמְנַשֶּׁה, וּגְדֵלָה לְיוֹסֵף, שֶׁכָּךְ יָצְאוּ מִמֶּנּוּ נָשִׁים חֲכָמוֹת צְדָקָנִיּוֹת. וּמַה חָכְמָתָן, שֶׁלְּפִי שָׁעָה דִּבְּרוּ, שֶׁהָיָה מֹשֶׁה עוֹסֵק בְּפָרָשַׁת נַחֲלוֹת, שֶׁנֶּאֱמַר: לָאֵלֶּה תֵּחָלֵק הָאָרֶץ. אָמְרוּ לוֹ: אִם כְּבֶן אָנוּ, נִירַשׁ כְּבֶן. וְאִם לָאו, תְּתַיְּבֵם אִמֵּנוּ. מִיָּד, וַיִּקְרַב מֹשֶׁה אֶת מִשְׁפָּטָן. צְדָקָנִיּוֹת הָיוּ, שֶׁלֹּא נִשְׂאוּ אֶלָּא לְהֶגְיוֹן לָהֶם. וְלָמָּה זִמְּנוּ לְמֹשֶׁה בָּאֲחֲרוֹנָה. שֶׁלֹּא יִרְאֶה מֹשֶׁה עַצְמוֹ שֶׁפָּרַשׁ מִן הָאִשָּׁה אַרְבָּעִים שָׁנָה, הוֹדִיעוֹ הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא בְּאֵלּוּ לוֹמַר, חֲרֵי הַנָּשִׁים שֶׁלֹּא נִטְּטוּ, יָשְׁבוּ אַרְבָּעִים שָׁנָה עַד שֶׁנִּשְׂאוּ לְהֶגְיוֹן לָהֶם.

ח **וַיִּקְרַב** מֹשֶׁה אֶת מִשְׁפָּטָן. יֵשׁ אוֹמְרִים: שֶׁהִפְלִיא מִמֹּשֶׁה, שֶׁיֵּשׁ צַדִּיקִים שֶׁנִּתְגָּאוּ בִּדְבָרִים שֶׁל מִצְוָה, וְהִתִּישׁ הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא כֹּחָן. אַתְּ מוֹצֵא שֶׁאָמַר דָּוִד, זְמִירוֹת הָיוּ לִי חֻקֶּיךָ (תהלים קיט, נד), שֶׁקְּלוֹת וּרְגִילוֹת עָלַי כְּזְמִירוֹת. אָמַר לוֹ הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא, חַייֶךָ, שֶׁסּוֹפְךָ לִטְעוֹת בְּדָבָר שֶׁהַתִּינוֹקוֹת שֶׁל בֵּית רַבָּן יוֹדְעִין

בוֹ. בְּשָׁעָה שֶׁהֶעֱלָה הָאָרוֹן, טָעָה וּנְתָנוֹ עַל הָעֲגָלָה, שֶׁנֶּאֱמַר: וַיָּבִיאוּ אֶת אֲרוֹן ה' וַיִּתְּנוּ אוֹתוֹ אֶל עֲגָלָה חֲדָשָׁה (ש"ב ו, ג). תְּלָה הָאָרוֹן בָּאֲויר, נִשְׁמְטוּ הַפָּרוֹת מִתַּחְתָּיו. קָרַב עֻזָּא לְסָמְכוֹ, וַיַּכֵּהוּ שָׁם הָאֱלֹהִים עַל הַשַּׁל (שם פסוק ז), מִפְּנֵי שֶׁשִּׁגְגַת הַתַּלְמוּד עוֹלָה זָדוֹן. מִיָּד, וַיִּחַר לְדָוִד עַל אֲשֶׁר פָּרַץ ה' פֶּרֶץ בְּעֻזָּא (שם פסוק ח). אָמַר לוֹ הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא, לֹא אָמַרְתָּ, זְמִירוֹת הָיוּ לִי חֶקֶיךָ. לֹא לָמַדְתָּ, וְלִבְנֵי קְהָת לֹא נָתָן כִּי עֲבֹדַת הַקֹּדֶשׁ עֲלֵיהֶם בַּכָּתֵף יִשָּׂאוּ (במדבר ז, ט). הִתְחִיל תּוֹהֶה וְאָמַר, פָּרֹץ ה' אֱלֹהֵינוּ בָּנוּ כִּי לֹא דְרַשְׁנוּהוּ כַּמִּשְׁפָּט (דה"א טו, יג). וְכֵן מֹשֶׁה עַל שֶׁאָמַר, וְהַדָּבָר אֲשֶׁר יִקְשֶׁה מִכֶּם תַּקְרִיבוּן אֵלַי וּשְׁמַעְתִּיו (דברים א, יז), הִתִּישׁ הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא כֹּחוֹ. מָשָׁל לְשַׁלְחָנִי שֶׁאָמַר לְתַלְמִידוֹ, אִם יָבֹאוּ לְךָ סְלָעִים לִפְרֹט, פְּרֹט. אִם תָּבֹא מַרְגָּלִיּוֹת, הֲבִיאָהּ לִי. בָּאת אֶצְלוֹ חוּלְיָא אַחַת שֶׁל תְּינוֹקוֹת, הוֹלִיכָהּ לְרַבּוֹ. הָלַךְ רַבּוֹ לְהַרְאוֹתָהּ לְאַחֵר. אַף כָּךְ אָמַר מֹשֶׁה, הַדָּבָר אֲשֶׁר יִקְשֶׁה מִכֶּם תַּקְרִיבוּן אֵלַי. בָּאוּ בְּנוֹת צְלָפְחָד, וְהִפְלִיא מִמֶּנּוּ, שֶׁנֶּאֱמַר: וַיִּקְרַב מֹשֶׁה אֶת מִשְׁפָּטָן לִפְנֵי ה'. כֵּן בְּנוֹת צְלָפְחָד דּוֹבְרוֹת. כָּךְ הוּא הַדִּין. אָמַר לוֹ הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא לְמֹשֶׁה, לֹא כָּךְ אָמַרְתָּ, הַדָּבָר אֲשֶׁר יִקְשֶׁה מִכֶּם תַּקְרִיבוּן אֵלַי. הַדִּין שֶׁאֵין אַתָּה יוֹדֵעַ, חֲרֵי הַנָּשִׁים יוֹדְעוֹת אוֹתוֹ.

ט **דָּבָר** אַחֵר, וַיִּקְרַב מֹשֶׁה אֶת מִשְׁפָּטָן. רֵישׁ לָקִישׁ אָמַר, יוֹדֵעַ הָיָה מֹשֶׁה רַבֵּינוּ אֶת הַדִּין הַזֶּה, אֶלָּא בָּאוּ לִפְנֵי שְׁרֵי עֲשָׂרוֹת תְּחִלָּה. אָמְרוּ לָהֶן, דִּין שֶׁל נַחֲלָה הוּא וְאֵין זֶה שֶׁלָּנוּ אֶלָּא שֶׁל גְּדוֹלִים מִמֶּנּוּ. בָּאוּ אֵצֶל שָׂרֵי חֲמִשִּׁים. רָאוּ שֶׁכִּבְּדוּ אוֹתָם שָׂרֵי עֲשָׂרוֹת, אָמְרוּ שָׂרֵי חֲמִשִּׁים, אַף אָנוּ יֵשׁ גְּדוֹלִים מִמֶּנּוּ. וְכֵן לְשָׂרֵי מֵאוֹת, וְכֵן לְשָׂרֵי אֲלָפִים, וְכֵן לִנְשִׂיאִים, הֵשִׁיבוּ כֵּלָן כְּעִנְיָן הַזֶּה, שֶׁלֹּא רָצוּ לִפְתֹּחַ פֶּה לִפְנֵי מִי שֶׁגְּדוֹל מֵהֶם. הָלְכוּ לִפְנֵי אֶלְעָזָר. אָמַר לָהֶם: חֲרֵי מֹשֶׁה רַבֵּנוּ. בָּאוּ אֵלּוּ וְאֵלּוּ לִפְנֵי מֹשֶׁה. רָאָה מֹשֶׁה שֶׁכָּל אֶחָד וְאֶחָד כִּבֵּד אֶת מִי שֶׁגְּדוֹל מִמֶּנּוּ. אָמַר מֹשֶׁה, אוֹמַר לָהֶם אֶת הַדִּין וְאֶטֹּל אֶת גְּדֻלָּתָם. אָמַר לָהֶם: אַף אֲנִי יֵשׁ גָּדוֹל מִמֶּנִּי. לְפִיכָךְ, וַיִּקְרַב מֹשֶׁה. הֱשִׁיבוֹ, כֵּן בְּנוֹת צְלָפְחָד דּוֹבְרוֹת, שֶׁהוֹדָה הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא דִּבּוּרָן. נָתַן תּוֹדָה לָהֶן, מִשְׁלְטָלִין וּבְכוֹרַת אֲבִיהֶם בְּנִכְסֵי חֵפֶר. נָטְלוּ שִׁלְשָׁה חֲלָקִים, חֵלֶק אֲבִיהֶן שֶׁהָיָה מְיוּצְאֵי מִצְרַיִם, וְחָלְקוּ עִם אֶחָיו בְּנִכְסֵי חֵפֶר, וְעַל שֶׁהָיָה בְּכוֹר נָטַל פִּי שְׁנַיִם. דָּבָר אַחֵר, נָתַן תּוֹדָה לָהֶם. שֶׁנָּטְלוּ בְּעֵבֶר הַיַּרְדֵּן וְקָרְבוּ לִפְנֵי יְהוֹשֻׁעַ בְּאֶרֶץ כְּנַעַן, שֶׁנֶּאֱמַר: וַתִּקְרַבְנָה לִפְנֵי אֶלְעָזָר הַכֹּהֵן וְלִפְנֵי יְהוֹשֻׁעַ בִּן נוּן (יהושע יז, ד). וְאַף יַעֲקֹב אָבִינוּ רָאָה שֶׁנּוֹטְלוֹת מִכָּאן וּמִכָּאן, שֶׁנֶּאֱמַר: בָּנוֹת צָעֲדָה עַלֵי שׁוּר (בראשית מט, כב), זֶה הַיַּרְדֵּן שֶׁנַּעֲשָׂה כְּחוֹמָה, שֶׁלֹּא יִכְנֹס לָאָרֶץ. וְאָמַר לוֹ יַעֲקֹב לְיוֹסֵף, בְּנוֹתַיִךְ נוֹטְלוֹת כָּאן וְכָאן. וְהֶעֱבַרְתָּ אֶת נַחֲלַת אֲבִיהֶם לָהֶם. וְאוֹמֵר בַּיְרֵשָׁה, וּנְתַתֶּם. וּבְבַת, וְהֶעֱבַרְתֶּם, שֶׁמַּעֲבֶרֶת נַחֲלָה מִשֵּׁבֶט לְשֵׁבֶט. וְהָיְתָה לִבְנֵי יִשְׂרָאֵל לְחֻקַּת מִשְׁפָּט. מְלַמֵּד, שֶׁהַנַּחֲלוֹת יוֹצְאִין בְּדַיָּינִין. וַיְדַבֵּר ה' אֶל מֹשֶׁה עֲלֵה אֶל הַר הָעֲבָרִים הַזֶּה. מָה רָאָה לִכָּתֵב זֶה אַחַר פָּרָשַׁת נַחֲלוֹת. אֶלָּא שֶׁשָּׁמַע מֹשֶׁה, נָתַן תּוֹדָה לָהֶם, וְהָיָה סָבוּר שֶׁנִּתְרַצָּה לוֹ הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא. אָמַר חֲרֵיני נִכְנַס אֶת יִשְׂרָאֵל. אָמַר לוֹ הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא, גְּזַרְתִּי בִּמְקוֹמָהּ עוֹמֶדֶת. עֲלֵה אֶל הַר הָעֲבָרִים הַזֶּה, וְרָאִיתָ אוֹתָהּ וְנֶאֱסַפְתָּ אֶל עַמֶּךָ וְגוֹ', אֵין אַתָּה יָפֶה מֵאָחִיךָ.

י **וַיְדַבֵּר** מֹשֶׁה, יִפְקֹד ה' וְגוֹ'. יִלְמְדֵנוּ רַבֵּנוּ, הָרוֹאֶה בְּנֵי אָדָם מְשַׁנִּין כֵּיצַד מְבָרֵךְ. כָּךְ שָׁנוּ רַבּוֹתֵינוּ, הָרוֹאֶה אֶת הַכּוּשִׁי, וְאֶת הַלַּוְקָן, וְאֶת הַקִּפֹּחַ, וְאֶת הַבַּהַקָנִין, וְאֶת דַּרְנִיקוּס, אוֹמֵר, בָּרוּךְ מְשַׁנֶּה הַבְּרִיּוֹת. וְהָרוֹאֶה אֶת הַקִּשְׁעָ, וְאֶת הַסּוּמָא, וְאֶת מֻכֵּה שְׁחִין, אוֹמֵר, בָּרוּךְ דַּיַּן הָאֱמֶת. אֵימָתַי, בְּשָׁעָה שֶׁהָיוּ שְׁלֵמִין וְנִשְׁתַּנּוּ. אֲבָל אִם הָיוּ כֵּן מִמְּעֵי אִמָּן, אוֹמֵר, בָּרוּךְ מְשַׁנֶּה בְּרִיּוֹתָיו. וְהָרוֹאֶה בְּרִיּוֹת טוֹבוֹת וְאִילָנוֹת טוֹבוֹת, אוֹמֵר, בָּרוּךְ שֶׁכָּכָה לוֹ בְּעוֹלָמוֹ. אֲבָל אִם רָאָה אוּכְלֵסִין הַרְבֵּה שֶׁל בְּנֵי אָדָם, אוֹמֵר, בָּרוּךְ חָכַם הָרָזִים. כְּשֵׁם שֶׁאֵין פַּרְצוּפֵיהֶם שָׁוִין זֶה לָזֶה, כָּךְ אֵין דַּעְתָּם שָׁוִין זֶה לָזֶה, אֶלָּא כָּל אֶחָד וְאֶחָד יֵשׁ לוֹ דַּעַת בִּפְנֵי עַצְמוֹ. וְכֵן אוֹמֵר, לַעֲשׂוֹת לָרוּחַ מִשְׁקָל וּמַיִם תִּכֵּן בְּמִדָּה (איוב כח, כה), כָּל בְּרִיָּה וּבְרִיָּה יֵשׁ לוֹ דַּעַת בִּפְנֵי עַצְמוֹ. תֵּדַע לְךָ שֶׁהוּא כֵּן, מֹשֶׁה מְבַקֵּשׁ מִן הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא בִּשְׁעַת מִיתָתוֹ, וְאוֹמֵר לְפָנָיו, רִבּוֹנוֹ שֶׁל עוֹלָם, גָּלוּי וְיָדוּעַ לְפָנֶיךָ דַּעְתָּם שֶׁל כָּל אֶחָד וְאֶחָד, וְאֵין בְּשֶׁל בָּנֶיךָ דּוֹמֶה זֶה לָזֶה. כְּשֶׁאֲנִי מִסְתַּלֵּק מֵהֶן, בְּבַקָּשָׁה מִמְּךָ אִם בִּקַּשְׁתָּ לָמְנוֹת עֲלֵיהֶם מַנְהִיג, מְנֵה עֲלֵיהֶם אָדָם שֶׁיִּהֵא סוֹבֵל לְכָל אֶחָד וְאֶחָד לְפִי דַּעְתּוֹ. מִנַּיִן, מִמַּה שֶׁקָּרְאוּ בָּעִנְיָן, שֶׁנֶּאֱמַר: יִפְקֹד ה' אֱלֹהֵי הָרוּחוֹת לְכָל בָּשָׂר וְגוֹ'.

יא **יִפְקֹד** ה' אֱלֹהֵי וְגוֹ'. זֶה שֶׁאָמַר הַכָּתוּב: הָאוֹתִיּוֹת שְׁאָלוּנִי עַל בָּנַי וְעַל פֹּעַל יָדַי תְּצַוֻּנִי (ישעיה מה, יא). מָשָׁל לְמָה הַדָּבָר דּוֹמֶה. לַמֶּלֶךְ שֶׁנָּשָׂא אִשָּׁה וְהָיָה לָהּ שׁוֹשְׁבִין, כָּל זְמַן שֶׁהַמֶּלֶךְ כּוֹעֵס עַל אִשְׁתּוֹ, הַשּׁוֹשְׁבִין מְפַיְּסִין וּמִתְרַצֶּה הַמֶּלֶךְ לְאִשְׁתּוֹ. בָּא הַשּׁוֹשְׁבִין לָמוּת, הִתְחִיל מְבַקֵּשׁ מִן הַמֶּלֶךְ, אָמַר לוֹ: בְּבַקָּשָׁה מִמְּךָ תֵּן דַּעְתְּךָ עַל אִשְׁתְּךָ. אָמַר לוֹ הַמֶּלֶךְ, מָה אַתָּה מְצַוֵּנִי עַל אִשְׁתִּי, צַוֵּה אֶת אִשְׁתִּי עָלַי, שֶׁתְּהֵא זְהִירָה בִּכְבוֹדִי. כְּבֵינְוֹנִי כָּךְ אָמַר לוֹ הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא לְמֹשֶׁה, עַד שֶׁאַתָּה מְצַוֵּנִי עֲלֵיהֶם וְאַתָּה אוֹמֵר, יִפְקֹד וְגוֹ', צַוֵּה אוֹתָן עָלַי, שֶׁיִּהוּ זְהִירִין בִּכְבוֹדִי. מַה כְּתִיב לְמַטָּה, צַו אֶת בְּנֵי יִשְׂרָאֵל אֶת קָרְבָּנִי לַחְמִי. יִפְקֹד ה'. מָה רָאָה לְבַקֵּשׁ הַצֹּרֶךְ הַזֶּה אַחַר סֵדֶר נַחֲלוֹת. אֶלָּא כֵּיוָן שֶׁיִּרְשׁוּ בְּנוֹת צְלָפְחָד בְּנִכְסֵי אֲבִיהֶם, אָמַר מֹשֶׁה, חֲרֵי הַשָּׁעָה שֶׁאִתְבַּע צְרָכַי. אִם הַבָּנוֹת יוֹרְשׁוֹת, בְּדִין הוּא שֶׁיִּירְשׁוּ בָּנַי אֶת כְּבוֹדִי. אָמַר לוֹ הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא לְמֹשֶׁה, נוֹצֵר תְּאֵנָה יֹאכַל פִּרְיָהּ (משלי כז, יח). בָּנֶיךָ, יָשְׁבוּ לָהֶם וְלֹא עָסְקוּ בַּתּוֹרָה. יְהוֹשֻׁעַ שֶׁשִּׁמַּשְׁךָ כְּדַאי הוּא שֶׁיְּשַׁמֵּשׁ אֶת יִשְׂרָאֵל, שֶׁאֵינוֹ מְאַבֵּד אֶת שְׂכָרוֹ, שֶׁנֶּאֱמַר: קַח לְךָ אֶת יְהוֹשֻׁעַ בִּן נוּן. לָמָּה נִמְשְׁלָה תּוֹרָה לַתְּאֵנָה. שֶׁרֹב הָאֵילָנוֹת, חַזִּית וְהַגֶּפֶן וְהַתְּמָרָה נִלְקָטִין כְּאֶחָד, וְהַתְּאֵנָה נִלְקָטָה מְעַט מְעַט. וְכָךְ הַתּוֹרָה, הַיּוֹם לוֹמֵד מְעַט וּלְמָחָר הַרְבֵּה, לְפִי שֶׁאֵינָהּ מִתְלַמֶּדֶת לֹא בְּשָׁנָה וְלֹא בְּשָׁנִים. אִישׁ אֲשֶׁר רוּחַ אֱלֹהִים בּוֹ. לְפִי שֶׁאָמַרְתָּ, אֱלֹהֵי הָרוּחוֹת לְכָל בָּשָׂר, שֶׁאַתָּה מַכִּיר לְכָל אֶחָד וְאֶחָד, יִתְמַנֶּה שֶׁיּוֹדֵעַ לַהֲלֹךְ עִם כָּל אֶחָד וְאֶחָד מֵהֶם לְפִי דַּעְתּוֹ. וְסָמַכְתָּ אֶת

יָדְךָ עָלָיו, כַּמִּדְלִיק נֵר מִנֵּר. וְנָתַתָּ מֵהוֹדְךָ, כִּמְעֶרֶה מִכְּלִי אֶל כְּלִי. מַה שֶּׁאָמַרְתִּי לְךָ, וְלֹא תִּסֹּב נַחֲלָה מִמַּטֶּה לְמַטֶּה אַחֵר (במדבר לו, ט), הַכָּבוֹד הַזֶּה אֵינוֹ זָז מִבֵּית אָבִיךָ, שֶׁאַף יְהוֹשֻׁעַ שֶׁיִּצְמַד תַּחְתֶּיךָ, לְפָנֵי אֶלְעָזָר הַכֹּהֵן יַעֲמֹד.

יב וַיְדַבֵּר ה׳ וגו׳ צַו אֶת בְּנֵי יִשְׂרָאֵל וגו׳ אֶת קָרְבָּנִי לַחְמִי לְאִשַּׁי וגו׳. יְלַמְּדֵנוּ, הַמְּנָחוֹת שֶׁהָיוּ נִקְרָבוֹת עַל הַמִּזְבֵּחַ, כֵּיצַד הָיוּ נִקְרָבוֹת. כָּךְ שָׁנוּ רַבּוֹתֵינוּ, כָּל הַמְּנָחוֹת בָּאוֹת מַצָּה, חוּץ מֵחֲמֵץ שְׁבְּתוֹדָה וּשְׁתֵּי הַלֶּחֶם שֶׁהֵם בָּאוֹת חָמֵץ רַבִּי מֵאִיר אָמַר, הַשְּׁאוֹר בּוֹדֶה לוֹ מִתּוֹכוֹ וּמְחַמְּצָהּ. רַבִּי יְהוּדָה אוֹמֵר, אַף הִיא אֵינָהּ מִן הַמֻּבְחָר, אֶלָּא מֵבִיא אֶת הַשְּׁאוֹר וְנוֹתֵן לְתוֹךְ הַמַּיִם וּמְמַלֵּא אֶת הַמִּדָּה. אָמַר לוֹ: אַף הִיא הָיְתָה חֲסָרָה אוֹ יְתֵרָה. כָּל הַמְּנָחוֹת נִלּוֹשׁוֹת בְּפוֹשְׁרִין, וּמִשַּׁמְּרָן שֶׁלֹּא יַחְמִיצוּ. וְאִם הֶחְמִיצוּ שְׁיֵרֵיהֶן, עוֹבֵר בְּלֹא תַּעֲשֶׂה, שֶׁנֶּאֱמַר: כָּל הַמִּנְחָה אֲשֶׁר תַּקְרִיבוּ מִמֶּנָּה לַה׳ וגו׳ (ויקרא ב, יא). וְחַיָּב עַל לִישָׁתָהּ וְעַל עֲרִיכָתָהּ וְעַל אֲפִיָּתָהּ. וְאֵין לְךָ חָבִיב מִן הַקָּרְבָּנוֹת. אָמַר לוֹ הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא לְמֹשֶׁה, אֱמֹר לָהֶם לְיִשְׂרָאֵל, לֹא שֶׁאֲנִי צָרִיךְ לָהֶם אָמַרְתִּי לָכֶם לְהַקְרִיב קָרְבָּנוֹת. כָּל הָעוֹלָם כֻּלּוֹ, שֶׁלִּי הוּא. וְהַבְּהֵמָה שֶׁאַתֶּם מַקְרִיבִים מִמֶּנָּה לְפָנַי, אֲנִי בָּרָאתִי אוֹתָהּ. וְכֵן הוּא אוֹמֵר, אִם אֶרְעַב לֹא אוֹמַר לָךְ, כִּי לִי תֵּבֵל וּמְלֹאָהּ (תהלים נ, יב). אָמַר רַבִּי יְהוּדָה בַּר סִמּוֹן, כָּל מַה שֶּׁצִּוִּיתִי לָכֶם לְהַקְרִיב קָרְבָּנִי לַחְמִי, לֹא שֶׁאֲנִי צָרִיךְ לַאֲכִילָה, שֶׁאֵין לְפָנַי לֹא אֲכִילָה וְלֹא שְׁתִיָּה. אָמַר רַבִּי סִמּוֹן, שְׁלֹשׁ עֶשְׂרֵה מִדּוֹת רַחֲמִים כָּתוּב בְּהַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא, שֶׁנֶּאֱמַר: וַיַּעֲבֹר ה׳ עַל פָּנָיו וַיִּקְרָא ה׳, יֵשׁ רַחֲמָן מוֹסֵר מְזוֹנוֹתָיו לַאֲכָזָרִי. הֱוֵי, אִם אֶרְעַב לֹא אוֹמַר לְךָ. אָמַר רַבִּי יְהוּדָה בַּר סִמּוֹן, אָמַר הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא, עֶשֶׂר בְּהֵמוֹת טְהוֹרוֹת מָסַרְתִּי לְךָ, שֶׁלֹּשׁ בִּרְשׁוּתְךָ. אֵלּוּ שֶׁהֵן בִּרְשׁוּתְךָ, שׁוֹר שֶׂה כְּשָׂבִים וְשֶׂה עִזִּים (דברים יד, ד). וְאֵלּוּ שֶׁאֵינָן בִּרְשׁוּתְךָ, אַיָּל צְבִי וְיַחְמוּר וְאַקּוֹ וגו׳ (שם פסוק ה). שֶׁמָּא הִטְרַחְתִּי עָלֶיךָ שֶׁתְּהֵא מֵחֲזִיר בֶּהָרִים וּבַגְּבָעוֹת שֶׁתָּבִיא לְפָנַי קָרְבָּן מֵאֵלּוּ שֶׁאֵינָן בִּרְשׁוּתְךָ. לֹא אָמַרְתִּי לְךָ, אֶלָּא מִמַּה שֶּׁיֵּשׁ בִּרְשׁוּתְךָ מִן הַגְּדֵלִים עַל אֲבוּסֶיךָ, הֱוֵי, אִם אֶרְעַב לֹא אוֹמַר לְךָ. אָמַר רַבִּי יִצְחָק, כְּתִיב: אֶת קָרְבָּנִי לַחְמִי לְאִשַּׁי. וְכִי יֵשׁ לְפָנַי אֲכִילָה וּשְׁתִיָּה. אִם אַתָּה אוֹמֵר שֶׁיֵּשׁ לְפָנַי אֲכִילָה וּשְׁתִיָּה, לְמַד מִמַּלְאֲכֵי הַשָּׁרֵת, שֶׁנֶּאֱמַר: מִשָּׁרְתָיו אֵשׁ לוֹהֵט (תהלים קד, ד). הֵיכָן נִזּוֹנִין. רַבִּי יוּדָן בְּשֵׁם רַבִּי יִצְחָק אוֹמֵר, מִזִּיו שְׁכִינָה הֵן נִזּוֹנִין, שֶׁנֶּאֱמַר: בְּאוֹר פְּנֵי מֶלֶךְ חַיִּים (משלי טז, טו). אָמַר רַבִּי שִׁמְעוֹן בֶּן לָקִישׁ, כְּתִיב: עוֹלַת תָּמִיד הָעֲשׂוּיָה בְּהַר סִינַי. וְכִי בְּהַר סִינַי עֲשׂוּ עוֹלָה. אֶלָּא אִם תֹּאמַר יֵשׁ לְפָנָיו אֲכִילָה וּשְׁתִיָּה, לְמַד מִמֹּשֶׁה רַבֵּנוּ. רְאֵה מַה כְּתִיב בּוֹ, וַיְהִי שָׁם עִם ה׳ אַרְבָּעִים יוֹם וְאַרְבָּעִים לַיְלָה לֶחֶם לֹא אָכַל וּמַיִם לֹא שָׁתָה (שמות לד, כח). אִלּוּ הָיָה לְפָנַי אֲכִילָה וּשְׁתִיָּה, הָיָה אוֹכֵל וְשׁוֹתֶה מִמַּה שֶּׁאֲנִי אוֹכֵל וְשׁוֹתֶה. וּמַה מֹּשֶׁה שֶׁהָלַךְ בִּשְׁלִיחוּתוֹ אַרְבָּעִים יוֹם וְאַרְבָּעִים לַיְלָה, לֶחֶם לֹא אָכַל וּמַיִם לֹא שָׁתָה. הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא עַל אַחַת כַּמָּה וְכַמָּה. הֱוֵי, אִם אֶרְעַב לֹא אוֹמַר לְךָ וגו׳ (תהלים נ, יב). אָמַר רַבִּי חִיָּא בַּר אַבָּא, כָּךְ אָמַר הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא, בְּרִיּוֹתַי אֵינָם צְרִיכִים לִבְרִיּוֹתַי. מִימֶיךָ שָׁמַעְתָּ שֶׁאָמַר הַשְׁקוּ אֶת הַגֶּפֶן הַזֹּאת יַיִן וְהִיא עוֹשָׂה יַיִן הַרְבֵּה, הַשְׁקוּ אֶת הַזַּיִת הַזֹּאת שֶׁמֶן שֶׁהוּא עוֹשֶׂה שֶׁמֶן הַרְבֵּה. בְּרִיּוֹתַי אֵינָן צְרִיכִין לִבְרִיּוֹתַי, וַאֲנִי צָרִיךְ לִבְרִיּוֹתַי. אָמַר רַבִּי יַנַּאי, בְּנֹהֵג שֶׁבָּעוֹלָם, זֶה שֶׁעוֹבֵר עַל גַּב הַנָּהָר, אִי אֶפְשָׁר לוֹ שֶׁלֹּא יִשְׁתֶּה שְׁנַיִם וּשְׁלֹשָׁה לוֹגִין מַיִם. וַאֲנִי כָּל הַיָּמִים מָלֵא שַׁעֲלַי, שֶׁנֶּאֱמַר: מִי מָדַד בְּשַׁעֲלוֹ מַיִם (ישעיה מ, יב). וַאֲנִי עַל לוֹגְךָ כָּתַבְתִּי, בַּקֹּדֶשׁ הַסֵּךְ נֶסֶךְ שֵׁכָר לַה׳, שֶׁהוּא לְשׁוֹן שְׁתִיָּה, לְשׁוֹן שְׁבִיעָה, לְשׁוֹן שְׁכִרוּת. בְּהֵמָה אַחַת בָּרָאתִי בְּעוֹלָמִי וְאֵין אַתָּה יָכֹל לַעֲמֹד בִּמְזוֹנוֹתֶיהָ. וְאֵיזוֹ, זוֹ בְּהֵמוֹת בְּהָרֵרֵי אֶלֶף (תהלים נ, י). רַבִּי יוֹחָנָן וְרַבִּי יְהוֹשֻׁעַ בֶּן לֵוִי וְרַבָּנָן. רַבִּי יוֹחָנָן אָמַר, בְּהֵמָה אַחַת הִיא רְבוּצָה עַל אֶלֶף הָרִים, וְאֶלֶף הָרִים הִיא רוֹעָה בְּכָל יוֹם, שֶׁנֶּאֱמַר: כִּי בוּל הָרִים יִשְׂאוּ לוֹ (איוב מ, כ). רַבִּי יְהוֹשֻׁעַ בֶּן לֵוִי אוֹמֵר, בְּהֵמָה רְבוּצָה עַל אֶלֶף הָרִים, וְאֶלֶף הָרִים מְגַדְּלִין לָהּ כָּל מִינֵי מַאֲכָל לַאֲכִילָתָן שֶׁל צַדִּיקִים לֶעָתִיד לָבֹא, שֶׁנֶּאֱמַר: וְהָיָה הַשָּׁרוֹן לִנְוֵה צֹאן וְעֵמֶק עָכוֹר לְרֵבֶץ בָּקָר (ישעיה סה, י). וְרַבָּנָן אָמְרֵי, הִיא רְבוּצָה עַל אֶלֶף הָרִים, וְאֶלֶף הָרִים מְגַדְּלִים לָהּ בְּהֵמוֹת בְּכָל יוֹם וְהִיא אוֹכֶלֶת. מַה טַּעַם. דִּכְתִיב: וְכָל חַיַּת הַשָּׂדֶה יְשַׂחֲקוּ שָׁם. אֶפְשָׁר דְּאִית בְּעִיר אָכֵיל בְּעִיר. אָמַר רַבִּי תַּנְחוּמָא, גְּדוֹלִים מַעֲשֶׂה אֱלֹהֵינוּ וּמַה מְּתֻקָּנִים מַעֲשָׂיו. וּמֵהֵיכָן הוּא שׁוֹתֶה. רַבִּי יְהוֹשֻׁעַ בֶּן לֵוִי וְרַבָּנָן. רַבִּי יְהוֹשֻׁעַ בֶּן לֵוִי אוֹמֵר, כָּל מַה שֶּׁהַיַּרְדֵּן עוֹשֶׂה לְשִׁשָּׁה חֲדָשִׁים הוּא שׁוֹתֶה אוֹתָן גְּמִיעָה אַחַת, שֶׁנֶּאֱמַר: הֵן יַעֲשֹׁק נָהָר לֹא יֶחְפּז וגו׳. וְיֵשׁ לָהּ בָּהֶן כְּדֵי לִכְלוּךְ פֶּה. וּמֵהֵיכָן הוּא שׁוֹתֶה. תַּנְיֵי רַבָּן שִׁמְעוֹן בֶּן גַּמְלִיאֵל, וְנָהָר יוֹצֵא מֵעֵדֶן לְהַשְׁקוֹת אֶת הַגָּן (בראשית ב, י), וּשְׁמוֹ יוּבָל, שֶׁנֶּאֱמַר: וְעַל יוּבָל יְשַׁלַּח שָׁרָשָׁיו (ירמיה יז, ח). וּמִמֶּנּוּ שׁוֹתֶה. תַּנְיֵי רַבִּי חִיָּא בְּשֵׁם רַבִּי מֵאִיר, וְאוּלָם שְׁאַל נָא בְּהֵמוֹת וְתֹרֶךָ וְעוֹף הַשָּׁמַיִם וְיַגֶּד לָךְ (איוב יב, ז). שְׁאַל נָא בְּהֵמוֹת, זוֹ הַבְּהֵמָה. וְעוֹף הַשָּׁמַיִם, זוֹ זִיז שָׁדַי. אוֹ שִׂיחַ לָאָרֶץ וְתֹרֶךָ, וִיסַפְּרוּ לְךָ דְּגֵי הַיָּם (איוב יב, ח). שִׂיחַ לָאָרֶץ, זוֹ גַּן עֵדֶן. דְּגֵי הַיָּם, זֶה לִוְיָתָן. מִי לֹא יָדַע בְּכָל אֵלֶּה כִּי יַד ה׳ עָשְׂתָה זֹאת (שם פסוק ט). מֶלֶךְ אֶחָד הָיָה לְךָ וּשְׁמוֹ שְׁלֹמֹה, שֶׁנֶּאֱמַר: וַיְהִי לֶחֶם שְׁלֹמֹה לְיוֹם אֶחָד שְׁלֹשִׁים כֹּר סֹלֶת וְשִׁשִּׁים כֹּר קֶמַח, עֲשָׂרָה בָקָר בְּרִיאִים וְגו׳ (מל״א ה, ב-ג). אָמַר רַבִּי יְהוּדָה בַּר זְבִידָה, אֶלֶף נָשִׁים הָיוּ לוֹ לִשְׁלֹמֹה, וְכָל אַחַת וְאַחַת עוֹשֶׂה לוֹ בְּכָל יוֹם כָּזֶה, זוֹ סְבוּרָה שֶׁאֶצְלָהּ הוּא סוֹעֵד. נְחֶמְיָה הַפֶּחָה לֹא הָיָה יָכֹלֶת בּוֹ לַעֲמֹד עַל סְעוּדָתוֹ, שֶׁנֶּאֱמַר: וַאֲשֶׁר הָיָה נַעֲשָׂה לְיוֹם אֶחָד שׁוֹר אֶחָד וְגו׳ (נחמיה ה, יח). אָמַר הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא, בָּנַי, לֹא מִפְּנֵי שֶׁיֵּשׁ לְפָנַי אֲכִילָה וּשְׁתִיָּה אָמַרְתִּי לָכֶם, אֶלָּא בַּשְּׁבִיל הָרֵיחַ, שֶׁתִּהְיוּ עֲרֵבִין וְנוֹתְנִין לְפָנַי לְרֵיחַ נִיחוֹחַ.

יג תִּשְׁמְרוּ לְהַקְרִיב לִי בְּמוֹעֲדוֹ. זֶה שֶׁאָמַר הַכָּתוּב: צַדִּיק אוֹכֵל לְשֹׂבַע נַפְשׁוֹ (משלי יג, כה). זֶה אֱלִיעֶזֶר, שֶׁאָמַר לְרִבְקָה, הַגְמִיאִינִי נָא מְעַט מַיִם (בראשית כד, יז), כְּדֵי גְּמִיאָה. וּבֶטֶן רְשָׁעִים תֶּחְסַר (משלי יג, כה), זֶה עֵשָׂו, שֶׁאָמַר לְיַעֲקֹב, הַלְעִיטֵנִי נָא (בראשית כה, ל). אָמַר רַבִּי יִצְחָק בַּר זְעִירָא, פָּעַר פִּיו כְּגָמָל, וְאָמַר, אֶפְתַּח פִּי וְאַתָּה מַכְנִיס. הַתָּם תָּנִינָן, אֵין אוֹבְסִין אֶת הַגָּמָל וְאֵין דּוֹרְסִין, אֲבָל מַלְעִיטִין. דָּבָר אַחֵר, צַדִּיק אוֹכֵל לְשֹׂבַע נַפְשׁוֹ, זוֹ רוּת הַמּוֹאֲבִיָּה, שֶׁכָּתוּב בָּהּ, וַתֹּאכַל וַתִּשְׂבַּע וַתּוֹתֶר (רות ב, יד), שֶׁהִבָּרְכָה שְׁרָתָה בְּפִיהָ שֶׁל אוֹתָהּ צַדֶּקֶת. וּבֶטֶן רְשָׁעִים תֶּחְסַר, אֵלּוּ הַגּוֹיִם. מַעֲשֶׂה בְּגוֹי אֶחָד שֶׁעָשָׂה סְעוּדָה לְכָל בְּנֵי עִירוֹ. אָמַר

רַבִּי דּוֹסְתַּאי, אוֹתִי זִמֵּן לְאוֹתוֹ סְעוּדָה עִם כָּל בְּנֵי עִירוֹ, וְלֹא הָיָה שֶׁלְּחָנוֹ חָסֵר מִכָּל מַטְעַמִּים שֶׁבָּעוֹלָם אֶלָּא אֶגּוֹזֵי פֶּרֶךְ בִּלְבַד. מֶה עָשָׂה. נָטַל אֶת הַטַּבְלָה מִלְּפָנֵינוּ שֶׁהָיְתָה יָפָה יוֹתֵר מִשִּׁשָּׁה כִּכְרֵי כֶּסֶף, וּשְׁבָרָהּ, אָמַרְתִּי לוֹ, מִפְּנֵי מָה עָשִׂיתָ כָּךְ. אָמַר לִי, אַתֶּם אוֹמְרִים: שֶׁהָעוֹלָם הַזֶּה שֶׁלָּנוּ, וְהָעוֹלָם הַבָּא שֶׁלָּכֶם. אִם אֵין אָנוּ אוֹכְלִין עַכְשָׁו, אֵימָתַי אָנוּ אוֹכְלִין. קָרָאתִי עָלָיו, וּבֶטֶן רְשָׁעִים תֶּחְסַר. וְאָמַרְתָּ לָהֶם זֶה הָאִשָּׁה אֲשֶׁר תַּקְרִיבוּ לַה׳ כְּבָשִׂים בְּנֵי שָׁנָה תְּמִימִם שְׁנַיִם. לֹא שְׁנֵיהֶם בְּבַת אַחַת אֶלָּא, אֶת הַכֶּבֶשׂ אֶחָד תַּעֲשֶׂה בַּבֹּקֶר וְאֶת הַכֶּבֶשׂ הַשֵּׁנִי תַּעֲשֶׂה בֵּין הָעַרְבַּיִם. אָמַר רַבִּי יְהוּדָה בַּר סִמּוֹן, מֵעוֹלָם לֹא לָן אָדָם בִּירוּשָׁלַיִם וּבְיָדוֹ עָוֹן. כֵּיצַד, תָּמִיד שֶׁל שַׁחַר מְכַפֵּר עַל עֲוֹנוֹת שֶׁנַּעֲשׂוּ בַּלַּיְלָה. תָּמִיד שֶׁל בֵּין הָעַרְבַּיִם מְכַפֵּר עַל עֲוֹנוֹת שֶׁנַּעֲשׂוּ בַּיּוֹם. מִכָּל מָקוֹם לֹא לָן אָדָם בִּירוּשָׁלַיִם וּבְיָדוֹ עָוֹן, שֶׁנֶּאֱמַר: צֶדֶק יָלִין בָּהּ (ישעיה א, כא). אָמַר הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא לְיִשְׂרָאֵל, בָּעוֹלָם הַזֶּה, אַתֶּם מַקְרִיבִים לְפָנַי לֶחֶם הַפָּנִים. לָעוֹלָם הַבָּא, אֲנִי אֶעֱרֹךְ לָכֶם שֻׁלְחָן גָּדוֹל וְיִהְיוּ עוֹבְדֵי עֲבוֹדָה זָרָה רוֹאִין וּבוֹשִׁין, שֶׁנֶּאֱמַר: תַּעֲרֹךְ לְפָנַי שֻׁלְחָן נֶגֶד צוֹרְרָי וְגוֹ׳ (תהלים כג, ה). וְכֵן הוּא אוֹמֵר, הִנֵּה עֲבָדַי יֹאכְלוּ וְגוֹ׳ (ישעיה סה, יג).

יד צַו אֶת בְּנֵי יִשְׂרָאֵל. זֶה שֶׁאָמַר הַכָּתוּב: שַׁדַּי לֹא מְצָאנֻהוּ שַׂגִּיא כֹּחַ וְגוֹ׳ (איוב לז, כג). וּכְתִיב: הֵן אֵל יַשְׂגִּיב בְּכֹחוֹ (שם לו, כב). כֵּיצַד יִתְקַיְּמוּ שְׁנֵי כְּתוּבִים אֵלּוּ. אֶלָּא, כְּשֶׁהוּא נוֹתֵן לְיִשְׂרָאֵל, נוֹתֵן לָהֶם לְפִי כֹּחוֹ. וּכְשֶׁהוּא מְבַקֵּשׁ מֵהֶן, אֵין מְבַקֵּשׁ אֶלָּא כְּפִי כֹּחָן. רְאֵה מַה כְּתִיב: אֶת הַמִּשְׁכָּן תַּעֲשֶׂה עֶשֶׂר יְרִיעוֹת (שמות כו, א). לְכָךְ כְּתִיב: שַׁדַּי לֹא מְצָאנֻהוּ שַׂגִּיא כֹּחַ. וּכְשֶׁהוּא נוֹתֵן לָהֶם, לְפִי כֹּחוֹ עָתִיד הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא לַעֲשׂוֹת לְכָל צַדִּיק וְצַדִּיק חֲפָּה מִצַּנְעָנִי כָּבוֹד, שֶׁנֶּאֱמַר: וּבָרָא ה׳ עַל כָּל מְכוֹן הַר צִיּוֹן וְגוֹ׳ (ישעיה ד, ה). וְאוֹמֵר: כִּי עַל כָּל כָּבוֹד חֻפָּה (שם). עָשָׂן בַּחֻפָּה לָמָּה. שֶׁכָּל מִי שֶׁנּוֹתֵן עֵינָיו עֲשׁוּנוֹת וְצָרוֹת בַּתַּלְמִידִים בָּעוֹלָם הַזֶּה, מִתְמַלֵּא חֻפָּתוֹ עָשָׁן לָעוֹלָם הַבָּא. אֵשׁ בַּחֻפָּה לָמָּה. מִלַּמֵּד, שֶׁכָּל צַדִּיק וְצַדִּיק מִתְנַגַּהּ מֵחֻפָּתוֹ שֶׁל חֲבֵרוֹ מְעֻלֶּה מִמֶּנּוּ, נִגַּהּ שֶׁזִּיווֹ מַבְהִיק מִסּוֹף הָעוֹלָם וְעַד סוֹפוֹ. לְכָךְ כְּתִיב: הֵן אֵל יַשְׂגִּיב בְּכֹחוֹ. כְּשֶׁבִּקֵּשׁ מֵהֶם, לֹא בִּקֵּשׁ אֶלָּא לְפִי כֹּחָם, שֶׁנֶּאֱמַר: וְאַתָּה תְּצַוֶּה אֶת בְּנֵי יִשְׂרָאֵל וְגוֹ׳ (שמות כז, כ). וּכְשֶׁהֶאִיר לָהֶם, לְפִי כֹּחוֹ, שֶׁנֶּאֱמַר: וַה׳ הוֹלֵךְ לִפְנֵיהֶם יוֹמָם (שם יג, כא). לֶעָתִיד לָבֹא, קוּמִי אוֹרִי וְגוֹ׳ (ישעיה ס, א). וּכְתִיב: וְהָיָה אוֹר הַלְּבָנָה כְּאוֹר הַחַמָּה (שם ל, כו). חֲוֵי, הֵן אֵל יַשְׂגִּיב בְּכֹחוֹ. כְּשֶׁבִּקֵּשׁ מֵהֶם, לֹא בִּקֵּשׁ אֶלָּא לְפִי כֹּחָן, שֶׁנֶּאֱמַר: רֵאשִׁית בִּכּוּרֵי אַדְמָתְךָ (שמות כג, יט). וּכְשֶׁנּוֹתֵן לָהֶם, לְפִי כֹּחוֹ, שֶׁנֶּאֱמַר: וְעַל הַנַּחַל יַעֲלֶה עַל שְׂפָתוֹ מִזֶּה וּמִזֶּה כָּל עֵץ מַאֲכָל לֹא יִבֹּל עָלֵהוּ וְלֹא יִתֹּם פִּרְיוֹ לְחָדָשָׁיו יְבַכֵּר וְגוֹ׳ (יחזקאל מז, יב). מַהוּ לְחָדָשָׁיו יְבַכֵּר. שֶׁכָּל אֵילָן וְאֵילָן מְחַדֵּשׁ בִּכּוּרִים כָּל חֹדֶשׁ וְחֹדֶשׁ, לֹא כְּבִכּוּרֵי חֹדֶשׁ זֶה בִּכּוּרֵי חֹדֶשׁ אַחֵר. כְּשֶׁבִּקֵּשׁ מֵהֶן, לֹא בִּקֵּשׁ אֶלָּא כְּפִי כֹּחָם, שֶׁנֶּאֱמַר: וּלְקַחְתֶּם לָכֶם בַּיּוֹם הָרִאשׁוֹן פְּרִי עֵץ הָדָר וְגוֹ׳ (ויקרא כג, מ). וּכְשֶׁהוּא נוֹתֵן, לְפִי כֹּחוֹ, שֶׁנֶּאֱמַר: אֶתֵּן בַּמִּדְבָּר אֶרֶז שִׁטָּה (ישעיה מא, יט). וּכְתִיב: תַּחַת הַנַּעֲצוּץ יַעֲלֶה בְּרוֹשׁ (שם נה, יג).

טו בַּיּוֹם הַשְּׁמִינִי עֲצֶרֶת. יְלַמְּדֵנוּ רַבֵּנוּ, מַהוּ לֶאֱכֹל בַּחַג חוּץ לַסֻּכָּה. כָּךְ שָׁנוּ רַבּוֹתֵינוּ, רַבִּי אֱלִיעֶזֶר אוֹמֵר, אַרְבַּע עֶשְׂרֵה סְעוּדוֹת חַיָּב אָדָם לֶאֱכֹל בַּסֻּכָּה, אַחַת בְּיוֹם וְאַחַת בַּלַּיְלָה. וַחֲכָמִים אוֹמְרִים: אֵין לַדָּבָר קְצָבָה, חוּץ מִלֵּיל יוֹם טוֹב הָאַחֲרוֹן בִּלְבַד. וְלָמָּה הִתִּירוּ חֲכָמִים לְהִפָּטֵר מֵהַסֻּכָּה בְּיוֹם טוֹב הָאַחֲרוֹן שֶׁל חַג. אֶלָּא כָּל שִׁבְעַת יְמֵי הַחַג הָיוּ מִתְפַּלְּלִין לַטַּלִּים, וּבְיוֹם טוֹב הָאַחֲרוֹן הָיוּ מִתְפַּלְּלִין לַגְּשָׁמִים. וּלְכָךְ נִפְטָרִין מִן הַסֻּכָּה, כְּדֵי שֶׁיִּתְפַּלְּלוּ עַל הַגְּשָׁמִים בְּלֵב שָׁלֵם. וְאַף עַל פִּי כֵן יוֹם טוֹב הָאַחֲרוֹן עוֹלֶה לִימוֹת הַחַג. לָמָּה, שֶׁכָּךְ כְּתִיב: עֲצֶרֶת תִּהְיֶה לָכֶם. וְהָיְתָה רְאוּיָה לִהְיוֹת אַחַר הַחַג חֲמִשִּׁים יוֹם, כְּשֵׁם שֶׁעֲצֶרֶת אַחַר הַפֶּסַח חֲמִשִּׁים יוֹם. אֶלָּא אָמַר הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא, חָרַף הוּא וְאֵינָן יְכוֹלִין לְהָנִיחַ בָּתֵּיהֶן לָבֹא לְכָאן, אֶלָּא עַד שֶׁהֵן אֶצְלִי, יַעֲשׂוּ עֲצֶרֶת. מִנַּיִן, מִמַּה שֶׁקָּרְאוּ בָּעִנְיָן בַּיּוֹם הַשְּׁמִינִי עֲצֶרֶת.

טז בַּיּוֹם הַשְּׁמִינִי עֲצֶרֶת. זֶה שֶׁאָמַר הַכָּתוּב: סָפְתָּ לַגּוֹי ה׳, סָפְתָּ לַגּוֹי נִכְבַּדְתָּ רִחַקְתָּ כָּל קַצְוֵי אָרֶץ (ישעיה כו, טו). אָמְרָה כְּנֶסֶת יִשְׂרָאֵל לִפְנֵי הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא, רִבּוֹנוֹ שֶׁל עוֹלָם, הוֹסַפְתָּ שַׁלְוָה לִדּוֹר הַמַּבּוּל, שֶׁמָּא הִקְרִיבוּ לְפָנֶיךָ פַּר אֶחָד. לֹא דַּיָּם שֶׁלֹּא הִקְרִיבוּ, אֶלָּא אָמְרוּ לָאֵל סוּר מִמֶּנּוּ (איוב כא, יד). וְהוֹסַפְתָּ שַׁלְוָה לִדּוֹר הַפְּלָגָה, שֶׁמָּא כִּבְּדוּךָ אֶחָד מֵהֶם. לֹא דַּיָּם שֶׁלֹּא כִּבְּדוּךָ, אֶלָּא אָמְרוּ, הָבָה נִבְנֶה לָנוּ עִיר (בראשית יא, ד). וְכֵן לַסְּדוֹמִיִּים וְכֵן לְפַרְעֹה, וְכֵן לְסַנְחֵרִיב, וְכֵן לִנְבוּכַדְנֶצַּר. שֶׁמָּא הִקְרִיב אֶחָד מֵהֶם אַיִל אֶחָד אוֹ פַּר אֶחָד. לֹא דַּיָּם שֶׁלֹּא הִקְרִיבוּ לְפָנֶיךָ, אֶלָּא הִכְעִיסוּךָ. וּלְמִי נָאֶה לְהוֹסִיף שַׁלְוָה וְכָבוֹד. לְיִשְׂרָאֵל, שֶׁנֶּאֱמַר: סָפְתָּ לַגּוֹי. וְאֵין גּוֹי אֶלָּא יִשְׂרָאֵל, שֶׁנֶּאֱמַר: וּמִי כְּעַמְּךָ יִשְׂרָאֵל גּוֹי אֶחָד (דה״א יז, כא). אָמְרָה כְּנֶסֶת יִשְׂרָאֵל לִפְנֵי הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא, רִבּוֹנוֹ שֶׁל עוֹלָם, עָלַיִךְ לִתֵּן לָנוּ מוֹעֲדִים, וְעָלֵינוּ לִהְיוֹת מַקְרִיבִין לְפָנֶיךָ קָרְבָּנוֹת כָּרָאוּי. נִכְבַּדְתָּ, נָתַתָּ לָנוּ רָאשֵׁי חֳדָשִׁים וְאָנוּ מַקְרִיבִין לְפָנֶיךָ, שֶׁנֶּאֱמַר: וּבְרֹאשֵׁי חָדְשֵׁיכֶם. נָתַתָּ לָנוּ הַפֶּסַח, הִקְרַבְנוּ לְךָ. עֲצֶרֶת, הִקְרַבְנוּ לְךָ, רֹאשׁ הַשָּׁנָה, הִקְרַבְנוּ לְךָ. יוֹם הַכִּפּוּרִים, הִקְרַבְנוּ לְךָ. וְכֵן בֶּחָג. אֲפִלּוּ מוֹעֵד אֶחָד לֹא בִּטַּלְנוּ הַקָּרְבָּנוֹת. אָמְרָה כְּנֶסֶת יִשְׂרָאֵל לִפְנֵי הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא, עָלַיִךְ לְהוֹסִיף לָנוּ מוֹעֲדוֹת, וְעָלֵינוּ לְהַקְרִיב לְפָנֶיךָ קָרְבָּנוֹת וּלְכַבֵּד אוֹתָךְ. נִכְבַּדְתָּ, אָמַר לָהֶם הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא לְיִשְׂרָאֵל, חַייֵכֶם, אֵינִי מְחַסֵּר אֶתְכֶם יָמִים טוֹבִים, אֶלָּא מוֹסִיף לָכֶם מוֹעֲדוֹת שֶׁתִּשְׁמְחוּ בָּהֶם, שֶׁנֶּאֱמַר: בַּיּוֹם הַשְּׁמִינִי עֲצֶרֶת, זֶה שֶׁאָמַר הַכָּתוּב: תַּחַת אֲהַבָתִי יִשְׂטְנוּנִי וַאֲנִי תְּפִלָּה (תהלים קט, ד). אַתְּ מוֹצֵא בֶּחָג, שֶׁיִּשְׂרָאֵל מַקְרִיבִים שִׁבְעִים פָּרִים עַל שִׁבְעִים אֻמּוֹת. אָמְרוּ יִשְׂרָאֵל לִפְנֵי הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא, רִבּוֹנוֹ שֶׁל עוֹלָם, חֲבֵרִי אָנוּ מַקְרִיבִים שִׁבְעִים פָּרִים לְשִׁבְעִים אֻמּוֹת, לְפִיכָךְ הָיוּ צְרִיכִין אַף הֵם לְהִיוֹת אוֹהֲבִין אוֹתָנוּ. וְלֹא דַּיָּם שֶׁאֵין אוֹהֲבִין אוֹתָנוּ, אֶלָּא שׂוֹנְאִין אוֹתָנוּ, שֶׁנֶּאֱמַר: תַּחַת אַהֲבָתִי יִשְׂטְנוּנִי. לְפִיכָךְ אָמַר לָהֶם הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא, כָּל שִׁבְעַת יְמֵי הֶחָג שֶׁהֱיִיתֶם מַקְרִיבִים לְפָנַי קָרְבָּנוֹת, עַל אֻמּוֹת הָעוֹלָם הֱיִיתֶם מַקְרִיבִים שִׁבְעִים פָּרִים. אֲבָל עַכְשָׁו, הַקְרִיבוּ עַל עַצְמְכֶם, שֶׁבַּיּוֹם הַשְּׁמִינִי עֲצֶרֶת תִּהְיֶה לָכֶם וְהִקְרַבְתֶּם עוֹלָה אִשֵּׁה רֵיחַ

נִיחוֹחַ לַה׳ פַּר אֶחָד אַיִל אֶחָד. מִשֶּׁל לְמֶלֶךְ שֶׁעָשָׂה סְעוּדָה שִׁבְעָה יָמִים, וְזִמֵּן כָּל בְּנֵי הַמְּדִינָה בְּשִׁבְעַת יְמֵי הַמִּשְׁתֶּה. כֵּינָן שֶׁעָבְרוּ שִׁבְעַת יְמֵי הַמִּשְׁתֶּה, אָמַר לְאוֹהֲבוֹ, כְּבָר יָצָאנוּ יְדֵי חוֹבוֹתֵינוּ מִכָּל בְּנֵי הַמְּדִינָה. נִגְלְגֵל אֲנִי וְאַתָּה בְּמַה שֶּׁתִּמְצָא, בְּלִיטְרָא שֶׁל בָּשָׂר אוֹ לִיטְרָא שֶׁל דָּג אוֹ יֶרֶק. כָּךְ הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא אָמַר לְיִשְׂרָאֵל, כָּל קָרְבָּנוֹת שֶׁהִקְרַבְתֶּם בְּשִׁבְעַת יְמֵי הַחַג, עַל אֻמּוֹת הָעוֹלָם הֱייֹתֶם מַקְרִיבִים. אֲבָל בַּיּוֹם הַשְּׁמִינִי, נִגְלְגֵל אֲנִי וְאַתֶּם בְּמַה שֶּׁאַתֶּם מוֹצְאִין, בְּפַר אֶחָד וְאַיִל אֶחָד.

יז **בַּיּוֹם** הַשְּׁמִינִי עֲצֶרֶת תִּהְיֶה לָכֶם. מָה רָאָה לְהִיוֹת פּוֹחֶת בְּכָל יוֹם. אֶלָּא לְמֶדְךָ תּוֹרָה דֶּרֶךְ אֶרֶץ מִן הַקָּרְבָּנוֹת, שֶׁאִם יֵלֵךְ אָדָם לְאַכְסַנְיָא וְקִבְּלוֹ, בְּיוֹם רִאשׁוֹן מְקַבְּלוֹ יָפֶה וּמַאֲכִילוֹ עוֹפוֹת, בַּשֵּׁנִי מַאֲכִילוֹ דָּגִים, בַּשְּׁלִישִׁי גְּבִינָה, בָּרְבִיעִי מַאֲכִילוֹ יֶרֶק, כָּךְ פּוֹחֶת וְהוֹלֵךְ עַד שֶׁמַּאֲכִילוֹ קִטְנִיּוֹת. בְּיוֹם הַשְּׁמִינִי עֲצֶרֶת תִּהְיֶה לָכֶם. מַהוּ לָכֶם. אָמַר לָהֶם הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא לְיִשְׂרָאֵל, הַשְּׁמְחָה נָאָה לָכֶם, הַמּוֹעֲדִים נָאִים לָכֶם, יוֹם טוֹב נָאֶה לָכֶם. לְכָךְ נֶאֱמַר: עֲצֶרֶת תִּהְיֶה לָכֶם. מַעֲשֶׂה בְּגוֹי אֶחָד שֶׁשָּׁאַל אֶת רַבִּי עֲקִיבָא, וְאָמַר לוֹ: לָמָּה אַתֶּם עוֹשִׂים מוֹעֲדִים. לֹא כָּךְ אָמַר לָכֶם הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא, חָדְשֵׁיכֶם וּמוֹעֲדֵיכֶם שָׂנְאָה נַפְשִׁי (ישעיה א, יד). אָמַר לוֹ רַבִּי עֲקִיבָא, אִלּוּ אָמַר, חָדָשַׁי וּמוֹעֲדַי, הָיִיתִי אוֹמֵר כָּךְ. אֶלָּא אָמַר, חָדְשֵׁיכֶם וּמוֹעֲדֵיכֶם. בִּשְׁבִיל אוֹתָם מוֹעֲדוֹת שֶׁעָשָׂה יְרָבְעָם, שֶׁנֶּאֱמַר: וַיַּעַשׂ יָרָבְעָם חָג בַּחֹדֶשׁ הַשְּׁמִינִי בַּחֲמִשָּׁה עָשָׂר יוֹם כֶּחָג אֲשֶׁר בִּיהוּדָה וַיַּעַל עַל הַמִּזְבֵּחַ כֵּן עָשָׂה בְּבֵית אֵל לִזְבֹּחַ לָעֲגָלִים וְגוֹ׳, וַיַּעַשׂ חָג לִבְנֵי יִשְׂרָאֵל (מל״א יב, לב-לג). אֲבָל הַמּוֹעֲדִים הָאֵלֶּה, אֵינָן בְּטֵלִים לְעוֹלָם, וְלֹא הַחֲדָשִׁים. לָמָּה, שֶׁהֵם לְהַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא, שֶׁנֶּאֱמַר: אֵלֶּה מוֹעֲדַי ה׳ (ויקרא כג, ד). וּכְתִיב: וַיְדַבֵּר מֹשֶׁה אֶת מוֹעֲדֵי ה׳ (שם פסוק מד). וּלְכָךְ אֵינָם בְּטֵלִים לְעוֹלָם. וַעֲלֵיהֶם נֶאֱמַר, סְמוּכִים לָעַד לְעוֹלָם עֲשׂוּיִם בֶּאֱמֶת וְיָשָׁר.

מטות

א **אִישׁ** כִּי יִדֹּר נֶדֶר לַה׳. יְלַמְּדֵנוּ רַבֵּנוּ, כֵּיצַד קוֹנָמוֹת וּנְדָרִים. כָּךְ שָׁנוּ רַבּוֹתֵינוּ, קוֹנָם שֶׁאֵינִי יָשָׁן, קוֹנָם שֶׁאֵינִי מְדַבֵּר, קוֹנָם שֶׁאֵינִי מְשַׁמְּשֵׁךְ, הֲרֵי הוּא בְּלֹא יָחֵל דְּבָרוֹ. שְׁבוּעָה שֶׁאֵינִי יָשֵׁן, שְׁבוּעָה שֶׁאֵינִי מְהַלֵּךְ, אָסוּר. חֹמֶר בִּשְׁבוּעוֹת מִבִּנְדָרִים, וּבִנְדָרִים מִבִּשְׁבוּעוֹת. כֵּיצַד, קוֹנָם שֶׁאֵינִי עוֹשֶׂה סֻכָּה, קוֹנָם שֶׁאֵינִי עוֹשֶׂה לוּלָב, קוֹנָם שֶׁאֵינִי נוֹטֵל תְּפִלִּין, בִּנְדָרִים, אָסוּר לַעֲשׂוֹתָן, אַף עַל פִּי שֶׁהֵם מִצְוָה. וּבִשְׁבוּעוֹת מַתָּר, שֶׁאֵין נִשְׁבָּעִין לַעֲבֹר עַל הַמִּצְוֹת. אָמַר לָהֶם הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא לְיִשְׂרָאֵל, הֱווּ זְהִירִין בִּנְדָרִים וְאַל תִּפְרְצוּ בָּהֶן. שֶׁכָּל הַפּוֹרֵץ בָּהֶם, סוֹפוֹ לִמְעֹל בִּשְׁבוּעוֹת. וְהַמּוֹעֵל בִּשְׁבוּעוֹת, כּוֹפֵר בּוֹ בְּהַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא וְאֵין לוֹ מְחִלָּה בָּעוֹלָם, שֶׁנֶּאֱמַר: כִּי לֹא יְנַקֶּה ה׳ וְגוֹ׳ (שמות כ, ז). וְכָתוּב אֶחָד אוֹמֵר, וְנִשְׁבַּעְתָּ חַי ה׳ וְגוֹ׳ (ירמיה ד, ב). אָמַר לָהֶם הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא לְיִשְׂרָאֵל, לֹא תִּהְיוּ סְבוּרִין שֶׁהַתֵּר לְהִשָּׁבַע בִּשְׁמִי. אֲפִלּוּ בֶּאֱמֶת אֵין אַתֶּם רַשָּׁאִים לְהִשָּׁבַע בִּשְׁמִי אֶלָּא אִם יֵשׁ בָּכֶם כָּל הַמִּדּוֹת הָאֵלּוּ, שֶׁנֶּאֱמַר: אֶת ה׳ אֱלֹהֶיךָ תִּירָא וְאוֹתוֹ תַּעֲבֹד וּבוֹ תִּדְבָּק (דברים י, כ). וְשֶׁתְּהֵיוּ כְּאוֹתָן שְׁלֹשָׁה שֶׁנִּקְרְאוּ יִרְאֵי אֱלֹהִים, וְאֵלּוּ הֵן, אַבְרָהָם אִיּוֹב וְיוֹסֵף. אַבְרָהָם, דִּכְתִיב: כִּי עַתָּה יָדַעְתִּי כִּי יְרֵא וְגוֹ׳ (בראשית כב, יב). אִיּוֹב, דִּכְתִיב: אִישׁ תָּם וְגוֹ׳ (איוב א, ח). יוֹסֵף, דִּכְתִיב: אֶת הָאֱלֹהִים אֲנִי יָרֵא (בראשית מב, יח). וְיֵרֵי, אֶת ה׳ אֱלֹהֶיךָ תִּירָא וְאוֹתוֹ תַּעֲבֹד. אִם אַתָּה מַפְנֶה אֶת עַצְמְךָ לַתּוֹרָה וְלַמִּצְוֹת וְאֵין לְךָ עֲבוֹדָה אַחֶרֶת, לָכֵךְ נֶאֱמַר: וְאוֹתוֹ תַּעֲבֹד. וּבוֹ תִּדְבָּק. וְכִי יָכֹל לְהִדָּבֵק בַּשְּׁכִינָה. וַהֲלֹא כְּבָר נֶאֱמַר, כִּי ה׳ אֱלֹהֶיךָ אֵשׁ אֹכְלָה וְגוֹ׳ (דברים ד, כד). אֶלָּא לוֹמַר לְךָ, כָּל הַמַּשִּׂיא אֶת בִּתּוֹ לְתַלְמִיד חָכָם שֶׁקּוֹרֵא וְשׁוֹנֶה, וְהָעוֹשֶׂה לוֹ פְּרַקְמַטְיָא וּמְהַנֶּהוּ מִנְּכָסָיו, זֶה הוּא שֶׁנֶּאֱמַר עָלָיו: וּבוֹ תִּדְבָּק. אִם יֵשׁ בְּךָ כָּל הַמִּדּוֹת הָאֵלּוּ, אַתָּה רַשַּׁאי לְהִשָּׁבַע. וְאִם לָאו, אֵין אַתָּה רַשַּׁאי. מַעֲשֶׂה בְּהַר הַמֶּלֶךְ שֶׁהָיוּ לוֹ שְׁנֵי אֲלָפִים עֲיָרוֹת וְכֻלָּם נֶחְרְבוּ עַל שְׁבוּעַת אֱמֶת. בֵּין אִישׁ לְאִשְׁתּוֹ בֵּין אָב לְבִתּוֹ. מַה בַּעַל אֵינוֹ מֵפֵר אֶלָּא נְדָרִים שֶׁל עִנּוּי נֶפֶשׁ וּדְבָרִים שֶׁבֵּינוֹ לְבֵינָהּ, כָּךְ הָאָב אֵינוֹ מֵפֵר אֶלָּא עַל עִנּוּי נֶפֶשׁ וְשֶׁבֵּינוֹ לְבֵינָהּ.

ב **וַיְדַבֵּר** ה׳ וְגוֹ׳, נִקּם נִקְמַת בְּנֵי יִשְׂרָאֵל. יְלַמְּדֵנוּ רַבֵּנוּ, כַּמָּה תְּקִיעוֹת תּוֹקְעִין בְּעֶרֶב שַׁבָּת כְּדֵי לְבַטֵּל אֶת הָעָם מִן הַמְּלָאכָה. כָּךְ שָׁנוּ רַבּוֹתֵינוּ, שְׁלֹשָׁה תְּקִיעוֹת תּוֹקְעִין בְּעֶרֶב שַׁבָּת. כֵּיצַד, חַזָּן הַכְּנֶסֶת נוֹטֵל אֶת הַחֲצוֹצְרוֹת וְעוֹלֶה לְגַג גָּבֹהַּ שֶׁל עִיר וְתוֹקֵעַ, כָּל מִי שֶׁהָיָה רָחוֹק מִן הָעִיר, הָיָה נִפְטָר מִמְּלַאכְתּוֹ. וְחָזַר וּבָא וְתוֹקֵעַ שְׁנִיָּה, הַקְּרוֹבִין נִכְנָסִין לָעִיר. שְׁלִישִׁית תּוֹקֵעַ, וְהָיוּ מַטְמִינִין אֶת הַחַמִּין וּמַדְלִיקִין אֶת הַנֵּר. גָּמַר מִלְתְקַע, הָיְתָה קְדֵרָה עַל גַּבֵּי כִּירָה, מַנִּיחִין אוֹתָהּ בָּאָרֶץ. וְאִם הָיָה הַנֵּר בְּיַד הָאִשָּׁה, מַנַּחַת אוֹתָהּ בָּאָרֶץ. הַשַּׁבָּת מִתְקַדֶּשֶׁת בַּחֲצוֹצְרוֹת, וְכֵן רָאשֵׁי חֳדָשִׁים וְהַמּוֹעֲדוֹת. שֶׁכֵּן הוּא אוֹמֵר, וּבְיוֹם שִׂמְחַתְכֶם וּבְמוֹעֲדֵיכֶם וְגוֹ׳ (במדבר י, י). וּכְשֶׁהָיוּ נוֹסְעִים, בַּחֲצוֹצְרוֹת נוֹסְעִים וְתוֹקְעִין, שֶׁנֶּאֱמַר: וּתְקַעְתֶּם תְּרוּעָה וְנָסְעוּ הַמַּחֲנוֹת (שם פסוק ה). וּכְשֶׁמִּתְכַּנְּסִין, מִתְכַּנְּסִין בַּחֲצוֹצְרוֹת, שֶׁנֶּאֱמַר: וּבְהַקְהִיל אֶת הַקָּהָל תִּתְקְעוּ וְלֹא תָּרִיעוּ (שם פסוק ז). וּכְשֶׁהַצַּר מֵיצֵר, תּוֹקְעִין בַּחֲצוֹצְרוֹת, שֶׁנֶּאֱמַר: וְכִי תָבֹאוּ מִלְחָמָה וְגוֹ׳ (שם פסוק ט). וּכְשֶׁהָלְכוּ לַמִּלְחָמָה לְמִדְיָן, בַּחֲצוֹצְרוֹת עָשׂוּ נְקָמָה, שֶׁנֶּאֱמַר: וּכְלֵי הַקֹּדֶשׁ וַחֲצוֹצְרוֹת הַתְּרוּעָה בְּיָדוֹ.

ג **נִקֹּם** נִקְמַת. רַבִּי יְהוּדָה אוֹמֵר, אִלּוּ רָצָה מֹשֶׁה לִחְיוֹת כַּמָּה שָׁנִים, הָיָה חַי. שֶׁאָמַר לֵיהּ הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא, נִקֹּם נִקְמַת בְּנֵי יִשְׂרָאֵל מֵאֵת הַמִּדְיָנִים אַחַר תֵּאָסֵף. תָּלָה הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא מִיתָתוֹ בִּנְקֹמַת מִדְיָן. אֶלָּא לְהוֹדִיעֲךָ שִׁבְחוֹ שֶׁל מֹשֶׁה, שֶׁלֹּא אָמַר, בִּשְׁבִיל שֶׁאֶחְיֶה אֲעַכֵּב נִקְמַת בְּנֵי יִשְׂרָאֵל מִן הַמִּדְיָנִים. מִיָּד, וַיְדַבֵּר מֹשֶׁה אֶל הָעָם לֵאמֹר הֶחָלְצוּ מֵאִתְּכֶם אֲנָשִׁים לַצָּבָא וְיִהְיוּ עַל מִדְיָן. אֲנָשִׁים, צַדִּיקִים. וּלְהַלָּן, בְּחַר לָנוּ אֲנָשִׁים (שמות יז, יג), נַמֵּי צַדִּיקִים. וְכֵן, בִּנְפֹל תַּרְדֵּמָה עַל אֲנָשִׁים (איוב ד, ט). לָתֵת נִקְמַת ה׳ בְּמִדְיָן. הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא אָמַר, נִקְמַת בְּנֵי יִשְׂרָאֵל. וּמֹשֶׁה אָמַר, נִקְמַת ה׳. אֶלָּא אָמַר הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא לָהֶם, הֲרֵינִי

וְאַתֶּם זִיקוּ שֶׁלָּכֶם מִתְבַּקְּשִׁים, שֶׁנֶּאֱרְמוּ לִי לְהַזִּיק אֶתְכֶם. אָמַר מֹשֶׁה, רִבּוֹן הָעוֹלָם, אִם הָיִינוּ עֲרֵלִים אוֹ עוֹבְדֵי עֲבוֹדָה זָרָה אוֹ כּוֹפְרִים בַּמִּצְוֹת, לֹא הָיוּ שׂוֹנְאִים אוֹתָנוּ וְלֹא רוֹדְפִין אַחֲרֵינוּ, אֶלָּא בִּשְׁבִיל תּוֹרָה שֶׁנָּתַתָּ לָנוּ. לְכָךְ הַנְּקָמָה שֶׁלְּךָ. וֵוי, לָתֵת נְקַמַת ה׳ בְּמִדְיָן. אֶלֶף לַמַּטֶּה אֶלֶף לַמַּטֶּה. יֵשׁ אוֹמְרִים: אַלְפַּיִם מִכָּל שֵׁבֶט וְשֵׁבֶט שָׁלַח. וְיֵשׁ אוֹמְרִים: שְׁלֹשֶׁת אֲלָפִים מִכָּל שֵׁבֶט וְשֵׁבֶט. שְׁנַיִם עָשָׂר אֶלֶף חֲלוּצֵי צָבָא, וּשְׁנַיִם עָשָׂר אֶלֶף לִשְׁמֹר אֶת הַכֵּלִים, וַעֲלֵיהֶם הוּא אוֹמֵר, שְׁנֵיהֶ כְּעֵדֶר הַקָּצוּבוֹת וְגוֹ׳ (שה״ש ד, ב). וּשְׁנַיִם עָשָׂר אֶלֶף לְתִפְלָה. וּמִנַּיִן, שֶׁכָּךְ כְּתִיב: אֶלֶף לַמַּטֶּה אֶלֶף לַמַּטֶּה, חֲרֵי שְׁנֵי אֲלָפִים. וַיִּמָּסְרוּ מֵאַלְפֵי יִשְׂרָאֵל. מַהוּ וַיִּמָּסְרוּ. שֶׁהֵם נִמְסָרִין זוּגוֹת זֶה לָזֶה. דָּבָר אַחֵר, וַיִּמָּסְרוּ, בְּעַל כָּרְחָן, לְפִי שֶׁתְּלָה הַכָּתוּב מִיתַת מֹשֶׁה בִּנְקַמַת מִדְיָן. אָמְרוּ, גַּלְךְ לְמִדְיָן וְיָמוּת מֹשֶׁה. נִמְנְעוּ מִלֵּילֵךְ. אָמַר לוֹ הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא לְמֹשֶׁה, הַטֵּל גּוֹרָלוֹת עַל הַשְּׁבָטִים וְהֵם נִמְסָרִין מֵאֲלֵיהֶם. וַיִּשְׁלַח אוֹתָם מֹשֶׁה אֶלֶף לַמַּטֶּה. אָמַר לוֹ הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא לְמֹשֶׁה, נְקֹם נִקְמַת בְּנֵי יִשְׂרָאֵל, אַתָּה בְּעַצְמְךָ. וְהוּא מְשַׁלֵּחַ אֲחֵרִים. עַל שֶׁנִּתְגַּדֵּל בְּמִדְיָן, אָמַר, אֵינוֹ דִּין שֶׁאֲנִי מְצִיר לָהֶם, שֶׁעָשׂוּ בִּי טוֹבָה. הַמָּשָׁל אוֹמֵר, בְּאֵר שֶׁשָּׁתִית מִמֶּנּוּ מַיִם, אַל תִּזְרֹק בּוֹ אֶבֶן. וְיֵשׁ אוֹמְרִים: שֶׁאֵינָהּ זוֹ אוֹתָהּ מִדְיָן שֶׁנִּתְגַּדֵּל בָּהּ מֹשֶׁה, שֶׁזּוֹ בְּצַד מוֹאָב וְהִיא חֲרֵבָה עַד עַכְשָׁו. וְלָמָּה שָׁלַח פִּנְחָס. מִי שֶׁהִתְחִיל בַּמִּצְוָה, גּוֹמְרָהּ. הוּא הֵשִׁיב אֶת חֲמָתִי וְהִכָּה אֶת הַמִּדְיָנִית, יִגְמֹר מִצְוָתוֹ. וּכְלֵי הַקֹּדֶשׁ, זֶה הָאָרוֹן, שֶׁנֶּאֱמַר: כִּי עֲבוֹדַת הַקֹּדֶשׁ עֲלֵיהֶם בְּכָתֵף יִשָּׂאוּ (במדבר ז, ט). רַבִּי יוֹחָנָן אוֹמֵר, אֵלּוּ בִּגְדֵי כְהֻנָּה שֶׁבָּהֶם אוּרִים וְתֻמִּים, שֶׁנֶּאֱמַר: וּבִגְדֵי הַקֹּדֶשׁ אֲשֶׁר לְאַהֲרֹן (שמות כט, כט). וַיִּצְבְּאוּ עַל מִדְיָן וְגוֹ׳, וְאֶת מַלְכֵי מִדְיָן וְגוֹ׳, וְאֶת בִּלְעָם בֶּן בְּעוֹר הָרְגוּ בֶּחָרֶב. וּמַה בִּקֵּשׁ שָׁם. אֶלָּא שֶׁהָלַךְ לִטֹּל שְׂכַר עֶשְׂרִים וְאַרְבַּע אֶלֶף שֶׁהִפִּילוּ מִיִּשְׂרָאֵל. וְעָלָיו נֶאֱמַר, כֹּרֶה שַׁחַת בָּהּ יִפֹּל וְגוֹ׳ (משלי כו, כז). מָשָׁל לְהַהוּא גַּמְלָא דַּהֲוָה אָזִיל לְמֵיסַב וּלְמִתְבַּע קָרְנֵי, וְאוּדְנֵי דַּהֲווּ לֵיהּ גְּזוּ מִינֵּיהּ, וַיִּקְחוּ אֶת כָּל הַשָּׂלָל וְגוֹ׳, וַיָּבִיאוּ אֶל מֹשֶׁה וְאֶל אֶלְעָזָר הַכֹּהֵן, לְהוֹדִיעֲךָ שִׁבְחָן שֶׁל אֵלּוּ שֶׁלֹּא רָצוּ לִטֹּל מִן הַבִּזָּה שֶׁלֹּא בִּרְשׁוּת, אֶלָּא הִשְׁלִימוּהוּ לִפְנֵיהֶם וְאַחֲרֵי כֵן נָטְלוּ. וַיֵּצֵא מֹשֶׁה וְאֶלְעָזָר הַכֹּהֵן וּנְשִׂיאֵי הָעֵדָה, לְהוֹדִיעֲךָ עַנְוָתָנוּתוֹ שֶׁל מֹשֶׁה וְשִׁבְחוֹ, שֶׁהָיוּ כֻּלָּן תַּלְמִידֵי תַּלְמִידָיו.

ד **דָּבָר** אַחֵר, נְקֹם נִקְמַת בְּנֵי יִשְׂרָאֵל. זֶה שֶׁאָמַר הַכָּתוּב: לֹא יִגְרַע מִצַּדִּיק עֵינָיו וְאֶת מְלָכִים לַכִּסֵּא וַיֹּשִׁיבֵם לָנֶצַח וַיִּגְבָּהוּ (איוב לו, ז). מַהוּ לֹא יִגְרַע מִצַּדִּיק עֵינָיו. אֵין הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא מוֹנֵעַ מִן הַצַּדִּיק מַה שֶּׁרוֹצֶה לִרְאוֹת בְּעֵינָיו. לְלַמֶּדְךָ, שֶׁמִּשֶּׁה מִתְאַוֶּה לִרְאוֹת בִּנְקַמַת הַמִּדְיָנִים קֹדֶם שֶׁיָּמוּת, וְהָיָה מְבַקֵּשׁ מִן הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא עַל כָּךְ שֶׁיִּרְאֶם בְּעֵינָיו. וְעָלָיו נֶאֱמַר, יִשְׂמַח צַדִּיק כִּי חָזָה נָקָם, פְּעָמָיו יִרְחַץ בְּדַם הָרָשָׁע (תהלים נח, יא). יִשְׂמַח צַדִּיק, זֶה מֹשֶׁה. כִּי חָזָה נָקָם, נִקְמַת מִדְיָן. פְּעָמָיו יִרְחַץ בְּדַם הָרָשָׁע, זֶה בִּלְעָם. אָמַר מֹשֶׁה לְפִנְחָס וְלָאֲנָשִׁים הַצּוֹבְאִים, יוֹדֵעַ אֲנִי שֶׁבִּלְעָם הָרָשָׁע שָׁם שֶׁהָלַךְ לִטֹּל שְׂכָרוֹ. עַד שֶׁהַזְּאֵב בָּא לַצֹּאן, פָּרְשׁוּ לוֹ הַמְצוּדָּה. וְאִם תִּרְאוּ אוֹתוֹ רָשָׁע שֶׁעוֹשֶׂה כְּשָׁפִים, הַרְאוּ לוֹ אֶת הַצִּיץ שֶׁכָּתוּב בּוֹ, קֹדֶשׁ לַה׳ (שמות כח, לו), וְהוּא נוֹפֵל, וְהִרְגוּ אוֹתוֹ. וְאֶת מַלְכֵי מִדְיָן הָרְגוּ עַל חַלְלֵיהֶם. שֶׁהָיוּ עוֹשִׂין כְּשָׁפִין עִם בִּלְעָם וּפוֹרְחִים בָּאֲוִיר, וְהֶרְאוּ לָהֶם אֶת הַצִּיץ, וְנָפְלוּ עַל חַלְלֵיהֶם. אָמְרוּ זִכְרוֹנָם לַבְּרָכָה, כְּתִיב בִּיהוֹשֻׁעַ, כַּאֲשֶׁר הָיִיתִי עִם מֹשֶׁה אֶהְיֶה עִמָּךְ (יהושע א, ה). וְהָיָה צָרִיךְ יְהוֹשֻׁעַ לִחְיוֹת מֵאָה וְעֶשְׂרִים שָׁנָה כְּמֹשֶׁה רַבֵּנוּ. וְלָמָּה נִתְקַצְּרוּ עֶשֶׂר שָׁנִים. שֶׁבְּשָׁעָה שֶׁאָמַר לֵיהּ הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא לְמֹשֶׁה, נְקֹם נִקְמַת בְּנֵי יִשְׂרָאֵל וְגוֹ׳, אַף עַל פִּי שֶׁנִּתְבַּשֵּׂר בְּשׂוֹרַת מָוֶת, לֹא אָמַר, מָחָר אֲנִי מֵת מַה יּוֹעִיל לִי שֶׁאִנְקֹם בְּמִדְיָן. אֶלָּא נִזְדָּרֵז לְכָל אוֹתוֹ עִנְיָן, שֶׁנֶּאֱמַר: וַיִּשְׁלַח אוֹתָם מֹשֶׁה (במדבר לא, ו). אֲבָל יְהוֹשֻׁעַ לֹא עָשָׂה כֵּן. כְּשֶׁבָּא לְהִלָּחֵם עִם שְׁלֹשִׁים וְאֶחָד מְלָכִים, אָמַר, אִם אֲנִי הוֹרְגָם, מֵיָד אֲנִי מֵת כְּשֵׁם שֶׁאֵרַע לְמֹשֶׁה רַבֵּנוּ. מֶה עָשָׂה. הִתְחִיל בְּאֶחָד וּמְעַכֵּב בְּמִלְחַמְתָּן, שֶׁנֶּאֱמַר: יָמִים רַבִּים עָשָׂה יְהוֹשֻׁעַ אֶת כָּל הַמְּלָכִים הָאֵלֶּה מִלְחָמָה (יהושע יא, יח). אָמַר לוֹ הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא, וְכָךְ עָשִׂיתָ, חֲרִיני מְקַצֵּר שְׁנוֹתֶיךָ עֶשֶׂר שָׁנִים. אָמַר דָּוִד, רַבּוֹת מַחְשָׁבוֹת בְּלֶב אִישׁ וְגוֹ׳ (משלי יט, כא).

ה **וּמִקְנָה** רַב הָיָה לִבְנֵי רְאוּבֵן וְלִבְנֵי גָד. יְלַמְּדֵנוּ רַבֵּנוּ, כַּמָּה מַתָּנוֹת נִבְרְאוּ בָּעוֹלָם. כָּךְ שָׁנוּ רַבּוֹתֵינוּ, שֶׁלֹּשׁ מַתָּנוֹת בָּרָא הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא בָּעוֹלָם, חָכְמָה וּגְבוּרָה וְעֹשֶׁר. זָכָה אָדָם לְאֶחָד מֵהֶן, נוֹטֵל חֶמְדַּת כָּל הָעוֹלָם. זָכָה בְּחָכְמָה, זָכָה בַּכֹּל. זָכָה בִּגְבוּרָה, זָכָה בַּכֹּל. זָכָה בְּעֹשֶׁר, זָכָה בַּכֹּל. אִימָתַי, בִּזְמַן שֶׁהֵן מַתָּנוֹת שָׁמַיִם וּבָאוֹת מִכַּח הַגְּבוּרָה שֶׁל הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא, אֲבָל גְּבוּרָתוֹ וְעָשְׁרוֹ שֶׁל אָדָם אֵינָהּ כְּלוּם. שֶׁכֵּן אָמַר שְׁלֹמֹה, שַׁבְתִּי וְרָאִיתִי תַּחַת הַשֶּׁמֶשׁ וְגוֹ׳ (קהלת ט, יא). וְכֵן יִרְמְיָה אָמַר, כֹּה אָמַר ה׳, אַל יִתְהַלֵּל חָכָם וְגוֹ׳ (ירמיה ט, כב). וּמַתָּנוֹת אֵלּוּ בִּקְשָׁה שֶׁאֵינָן מִן הַמָּקוֹם, סוֹפָן לִיפָּסֵק מִמֶּנּוּ. שָׁנוּ חֲכָמִים, שְׁנֵי חֲכָמִים עָמְדוּ בָּעוֹלָם, אֶחָד מִיִּשְׂרָאֵל וְאֶחָד מֵאֻמּוֹת הָעוֹלָם. אַחִיתֹפֶל מִיִּשְׂרָאֵל, וּבִלְעָם מֵאֻמּוֹת הָעוֹלָם, וּשְׁנֵיהֶם אָבְדוּ מִן הָעוֹלָם הַזֶּה וּמִן הָעוֹלָם הַבָּא. שְׁנֵי גִּבּוֹרִים עָמְדוּ בָּעוֹלָם, אֶחָד מִיִּשְׂרָאֵל וְאֶחָד מֵאֻמּוֹת הָעוֹלָם. שִׁמְשׁוֹן מִיִּשְׂרָאֵל, וְגָלְיָת מֵאֻמּוֹת הָעוֹלָם, וּשְׁנֵיהֶם אָבְדוּ מִן הָעוֹלָם. שְׁנֵי עֲשִׁירִים עָמְדוּ בָּעוֹלָם, אֶחָד מִיִּשְׂרָאֵל וְאֶחָד מֵאֻמּוֹת הָעוֹלָם. קָרַח מִיִּשְׂרָאֵל, וְהָמָן מֵאֻמּוֹת הָעוֹלָם, וּשְׁנֵיהֶם אָבְדוּ מִן הָעוֹלָם. לָמָּה, לְפִי שֶׁלֹּא הָיְתָה מַתָּנָתָן מִן הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא, אֶלָּא הָיוּ חוֹטְפִין אוֹתָהּ לָהֶן. וְכֵן אַתָּ מוֹצֵא בִּבְנֵי גָּד וּבְנֵי רְאוּבֵן, שֶׁהָיוּ עֲשִׁירִים הַרְבֵּה וְהָיָה לָהֶם מִקְנֶה גָּדוֹל וְחִבְּבוּ אֶת מָמוֹנָם וְיָשְׁבוּ לָהֶם חוּצָה לָאָרֶץ. לְכָךְ גָּלוּ תְּחִלָּה מִכָּל הַשְּׁבָטִים, שֶׁנֶּאֱמַר: וַיִּגְלֶה לָרְאוּבֵנִי וְלַגָּדִי וְלַחֲצִי שֵׁבֶט הַמְנַשִּׁי (דה״א ה, כו). וּמִי גָּרַם לָהֶם. עַל שֶׁהִפְרִישׁוּ עַצְמָם מִן אֲחֵיהֶם בִּשְׁבִיל מִקְנֵיהֶם. וּמִנַּיִן, מִמַּה שֶּׁקָּרְאוּ בָּעִנְיָן וּמִקְנֶה רַב הָיָה לִבְנֵי רְאוּבֵן וְלִבְנֵי גָד.

ו **וּמִקְנֶה** רַב. זֶה שֶׁאָמַר הַכָּתוּב: כִּי לֹא מְמוֹצָא וּמְמַעֲרָב (תהלים עה, ז). מַהוּ כִּי לֹא מְמוֹצָא וּמְמַעֲרָב. לֹא מִמַּה שֶּׁאָדָם יוֹצֵא וְעָמֵל בַּסְּחוֹרָה וְהוֹלֵךְ מִמְּזָרַח לְמַעֲרָב נַעֲשֶׂה עָשִׁיר, אֶלָּא אֲפִלּוּ פָּרַשׁ בִּסְפִינוֹת וְהוֹלֵךְ מִמְּזָרַח לְמַעֲרָב וְחוֹזֵר עַל הַמִּדְבָּרוֹת וְעַל הֶהָרִים, אֵינוֹ נַעֲשֶׂה עָשִׁיר. מַהוּ וְלֹא מִמִּדְבָּר הָרִים (שם). אָמַר רַבִּי אַבָּא סַנְגּוֹרְיָא, כָּל הָרִים שֶׁבַּמִּקְרָא הָרִים, חוּץ מִזֶּה, שֶׁהוּא רוֹמְמוּת, שֶׁאֵין אָדָם מִתְרוֹמֵם מִן הַדְּבָרִים הַלָּלוּ. וּמָה הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא עוֹשֶׂה. נוֹטֵל

נְכָסִים מִזֶּה וְנוֹתֵן לָזֶה, שֶׁנֶּאֱמַר: כִּי אֱלֹהִים שׁוֹפֵט, זֶה יַשְׁפִּיל וְזֶה יָרִים (שם פסוק ח). לְכָךְ נִקְרָא שְׁמָם נְכָסִים, שֶׁנִּכְסִין מִזֶּה וְנִגְלִין לָזֶה. וְלָמָּה נִקְרָא שְׁמָם זוּזִים. שֶׁזָּזִים מִזֶּה וְנִתָּנִין לָזֶה. מָמוֹן, מַה שֶּׁאַתָּה מוֹנֶה אֵינוֹ כְּלוּם. מָעוֹת, שֶׁהֵן מֵעֵת לְעֵת. וּבַלָּשׁוֹן הַזֶּה אַתָּה דּוֹרֵשׁ. וְכֵן חַנָּה אוֹמֶרֶת, ה' מוֹרִישׁ וּמַעֲשִׁיר מַשְׁפִּיל אַף מְרוֹמֵם (ש"א ב, ז), בָּאַף שֶׁהוּא מֵבִיא עַל זֶה, מְרוֹמֵם לָזֶה. שָׁאָלָה מַטְרוֹנִיתָא אַחַת אֶת רַבִּי שְׁמוּאֵל בַּר חֲלַפְתָּא, בְּכַמָּה יָמִים בָּרָא הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא אֶת עוֹלָמוֹ. אָמַר לָהּ: לְשִׁשָּׁה, שֶׁנֶּאֱמַר: כִּי שֵׁשֶׁת יָמִים עָשָׂה ה' אֶת הַשָּׁמַיִם וְאֶת הָאָרֶץ (שמות לא, יז). אָמְרָה לוֹ: וּמֵאוֹתָהּ שָׁעָה עַד עַתָּה מַהוּ עוֹשֶׂה. אָמַר לָהּ: יוֹשֵׁב וְעוֹשֶׂה סֶלָּמוֹת, מַעֲלֶה לָזֶה וּמוֹרִיד לָזֶה. לְכָךְ נֶאֱמַר: כִּי אֱלֹהִים שׁוֹפֵט, זֶה יַשְׁפִּיל וְזֶה יָרִים (תהלים עה, ח). תֵּדַע לְךָ כְּשֶׁבִּקֵּשׁ שֶׁיִּתְעַשְּׂרוּ בְּנֵי גָּד וּבְנֵי רְאוּבֵן, הִפִּיל אֶת הַמִּדְיָנִים לִפְנֵי יִשְׂרָאֵל, כְּדֵי שֶׁיִּתְעַשְּׂרוּ בְּנֵי גָד וּבְנֵי רְאוּבֵן. מַהוּ כְּתִיב לְמַעְלָה, וַיִּשְׁבּוּ בְּנֵי יִשְׂרָאֵל אֶת נְשֵׁי מִדְיָן וְאֶת טַפָּם וְאֶת כָּל בְּהֶמְתָּם וְאֶת כָּל מִקְנֵיהֶם וְאֶת כָּל חֵילָם בָּזָּזוּ, וְאַחַר כָּךְ כְּתִיב: וּמִקְנֶה רַב, חֲרֵי שֶׁהִשְׁפִּיל אֶת הַמִּדְיָנִים וְרוֹמֵם לִבְנֵי רְאוּבֵן וְלִבְנֵי גָד, לְקַיֵּם מַה שֶּׁנֶּאֱמַר: כִּי לֹא מִמּוֹצָא וּמִמַּעֲרָב וְגוֹ', כִּי אֱלֹהִים שׁוֹפֵט, זֶה יַשְׁפִּיל וְזֶה יָרִים.

ז וּמִקְנֶה רַב. זֶה שֶׁאָמַר הַכָּתוּב: לֵב חָכָם לִימִינוֹ וְגוֹ' (קהלת י, ב). לֵב חָכָם לִימִינוֹ, זֶה מֹשֶׁה. וְלֵב כְּסִיל לִשְׂמֹאלוֹ, אֵלּוּ בְּנֵי רְאוּבֵן וּבְנֵי גָד, שֶׁעָשׂוּ אֶת הָעִקָּר טָפֵל, וְהַטָּפֵל עִקָּר. לָמָּה, שֶׁחִבְּבוּ נִכְסֵיהֶם יוֹתֵר מִגּוּפָן, שֶׁאָמְרוּ לְמֹשֶׁה, גְּדֵרוֹת צֹאן נִבְנֶה לְמִקְנֵינוּ פֹּה, פֹּה תְּחִלָּה, וְאַחַר כָּךְ, וְעָרִים לְטַפֵּנוּ. אָמַר לָהֶם מֹשֶׁה, לֹא תַּעֲשׂוּ כָּךְ. עֲשׂוּ אֶת הָעִקָּר תְּחִלָּה. בְּנוּ עָרִים לְטַפְּכֶם. וְאַחַר כָּךְ גְּדֵרוֹת לְצֹאנְכֶם. חֲרֵי, לֵב חָכָם לִימִינוֹ, זֶה מֹשֶׁה. וְלֵב כְּסִיל לִשְׂמֹאלוֹ, אֵלּוּ בְּנֵי רְאוּבֵן וּבְנֵי גָד. אָמַר לָהֶם הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא, אַתֶּם חִבַּבְתֶּם מָמוֹנְכֶם יוֹתֵר מִנַּפְשׁוֹתֵיכֶם. חַייֵכֶם, אֵין בּוֹ בְּרָכָה, שֶׁנֶּאֱמַר: נַחֲלָה מְבֹהֶלֶת בָּרִאשׁוֹנָה וְאַחֲרִיתָהּ לֹא תְּבֹרָךְ (משלי כ, כא). אֶל תִּיגַע לְהַעֲשִׁיר, מִבִּינָתְךָ חֲדָל (משלי כג, ד). וְאִיזוֹ עָשִׁיר. הַשָּׂמֵחַ בְּחֶלְקוֹ, שֶׁנֶּאֱמַר: יְגִיעַ כַּפֶּיךָ כִּי תֹאכֵל, אַשְׁרֶיךָ וְטוֹב לָךְ (תהלים קכח, ב).

מסעי

א יָלַמְּדֵנוּ רַבֵּנוּ, מִי שֶׁהוּא נִרְדָּף מִן הַגַּיִס וּמִן הַלִּסְטִים, מַהוּ שֶׁיְּחַלֵּל אֶת הַשַּׁבָּת. כָּךְ שָׁנוּ רַבּוֹתֵינוּ, הַנִּרְדָּף מִן הַגַּיִס וּמִן הַלִּסְטִים, מְחַלֵּל אֶת הַשַּׁבָּת וּמַצִּיל אֶת נַפְשׁוֹ. שֶׁכֵּן אָנוּ מוֹצְאִין בְּדָוִד כְּשֶׁבִּקֵּשׁ שָׁאוּל לְהָרְגוֹ, בָּרַח וְנִמְלַט. אָמְרוּ רַבּוֹתֵינוּ זִכְרוֹנָם לַבְּרָכָה, מַעֲשֶׂה שֶׁבָּאוּ כְּתָבִים רָעִים מִן הַמַּלְכוּת לִגְדוֹלֵי צְפוֹרֵי בְּשַׁבָּת. בָּאוּ וְשָׁאֲלוּ אֶת רַבִּי אֶלְעָזָר בֶּן פַּרְטָא, אָמְרוּ לוֹ: כְּתָבִים רָעִים בָּאוּ אֵלֵינוּ מִן הַמַּלְכוּת, מָה אַתָּה אוֹמֵר, נִבְרַח. וְהָיָה מִתְיָרֵא לוֹמַר לָהֶם בִּרְחוּ. אָמַר לָהֶם בָּרֶמֶז, וְלִי אַתֶּם שׁוֹאֲלִים, לְכוּ וְשָׁאֲלוּ אֶת מֹשֶׁה וְאֶת דָּוִד. בְּיַעֲקֹב כְּתִיב: וְיִבְרַח יַעֲקֹב שְׂדֵה אֲרָם (הושע יב, יג). בְּמֹשֶׁה כְּתִיב: וַיִּבְרַח מֹשֶׁה מִפְּנֵי פַּרְעֹה (שמות ב, טו). בְּדָוִד כְּתִיב: וְדָוִד נָס וַיִּמָּלֵט (ש"א יט, י). וְכֵן הוּא אוֹמֵר, לֵךְ עַמִּי בֹּא בַחֲדָרֶיךָ וּסְגֹר דִּלְתְּךָ בַּעֲדֶךָ וְגוֹ' (ישעיה כו, כ). וּמִנַּיִן שֶׁפִּקּוּחַ נֶפֶשׁ דּוֹחֶה אֶת הַשַּׁבָּת. דִּכְתִיב: וּשְׁמַרְתֶּם אֶת חֻקֹּתַי וְאֶת מִשְׁפָּטַי אֲשֶׁר יַעֲשֶׂה אוֹתָם הָאָדָם וָחַי בָּהֶם (ויקרא יח, ה), וְלֹא שֶׁיָּמוּת בָּהֶם. וּכְתִיב בְּמִילָה, וּבַיּוֹם הַשְּׁמִינִי יִמּוֹל וְגוֹ' (שם יב, ג). יִמּוֹל, וַאֲפִלּוּ בְּשַׁבָּת. וְהָלֹא דְּבָרִים קַל וָחֹמֶר. וּמַה מִּלָּה שֶׁהִיא אֶחָד מִמָּאתַיִם וְאַרְבָּעִים וּשְׁמוֹנָה אֵיבָרִים שֶׁבָּאָדָם, דּוֹחָה אֶת הַשַּׁבָּת. כָּל גּוּפוֹ שֶׁל אָדָם, עַל אַחַת כַּמָּה וְכַמָּה. אָמַר לָהֶם הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא לְיִשְׂרָאֵל, בָּנַי, הִזָּהֲרוּ בְּמִצְוֹתַי וְשִׁמְרוּ אֶת הַתּוֹרָה, וּרְאוּ כַּמָּה נִסִּים וְנִפְלָאוֹת עָשִׂיתִי לָכֶם מִשָּׁעָה שֶׁיְּצָאתֶם מִמִּצְרַיִם וְהִפְלֵיתִי שׁוֹנְאֵיכֶם וְהֶעֱבַרְתִּי אֶתְכֶם בַּיָּם וְהִפְלֵיתִי פַּחַד וּרְעָדָה בְּאוֹיְבֵיכֶם, שֶׁנֶּאֱמַר: אָז נִבְהֲלוּ אַלּוּפֵי אֱדוֹם וְגוֹ' (שמות טו, טו), וְהִשְׁמַדְתִּי אֶת הָאֱמוֹרִי וְסִיחוֹן וְעוֹג. וְכָל אַרְבָּעִים שָׁנָה שֶׁהֱיִיתֶם בַּמִּדְבָּר, לֹא הֵנַחְתִּי אֶתְכֶם אֲפִלּוּ שָׁעָה אַחַת. כַּמָּה שׁוֹנְאִים בָּאוּ עֲלֵיכֶם וְלֹא הֵנַחְתִּי אֶתְכֶם לִבְרֹחַ. וְכַמָּה נְחָשִׁים וְעַקְרַבִּים הָרַגְתִּי מִפְּנֵיכֶם, שֶׁנֶּאֱמַר: הַמּוֹלִיכְךָ בַּמִּדְבָּר הַגָּדוֹל וְהַנּוֹרָא נָחָשׁ שָׂרָף וְעַקְרָב (דברים ח, טו), וְלֹא הֵנַחְתִּי אוֹתָם לְהַזִּיק אֶתְכֶם. לְפִיכָךְ אָמַר לוֹ הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא לְמֹשֶׁה, כְּתֹב אֶת הַמַּסָּעוֹת שֶׁנָּסְעוּ יִשְׂרָאֵל בַּמִּדְבָּר, כְּדֵי שֶׁיֵּדְעוּ כַּמָּה נִסִּים עָשִׂיתִי עִמָּהֶם בְּכָל מַסָּע וּמַסָּע. מִנַּיִן, מִמַּה שֶּׁקָּרְאוּ בָּעִנְיָן אֵלֶּה מַסְעֵי בְּנֵי יִשְׂרָאֵל וַיִּכְתֹּב מֹשֶׁה אֶת מוֹצָאֵיהֶם לְמַסְעֵיהֶם עַל פִּי ה'.

ב אֵלֶּה מַסְעֵי בְּנֵי יִשְׂרָאֵל. זֶה שֶׁאָמַר הַכָּתוּב: נָחִית כַּצֹּאן עַמֶּךָ בְּיַד מֹשֶׁה וְאַהֲרֹן (תהלים עז, כא). מַהוּ נָחִית, לְשׁוֹן נוֹטְרִיקוֹן. רַבִּי אֱלִיעֶזֶר אוֹמֵר, נִסִּים עָשִׂיתָ לָהֶם, חַיִּים נָתַתָּ לָהֶם, יַם סוּף קָרַעְתָּ לָהֶם, תּוֹרָה נָתַתָּ לָהֶם בְּיַד מֹשֶׁה וְאַהֲרֹן. רַבִּי יְהוֹשֻׁעַ אוֹמֵר, נִפְלָאוֹת עָשִׂיתָ לָהֶם, חֲרוּת נָתַתָּ לָהֶם, יְמִינְךָ הוֹשִׁיעַ אוֹתָם, תְּלוּי רֹאשׁ נָתַתָּ לָהֶם בְּיַד מֹשֶׁה וְאַהֲרֹן. רַבִּי עֲקִיבָא אוֹמֵר, נוֹרָאוֹת עָשִׂיתָ בְּשׁוֹנְאֵיהֶם, חָרוֹן אַף שָׁלַחְתָּ בָּהֶם, וְנִלְחַמְתָּ בָּהֶם, תְּהוֹמוֹת כָּסִיתָ עֲלֵיהֶם בְּיַד מֹשֶׁה וְאַהֲרֹן. רַבִּי אוֹמֵר, נְבִיאִים הֶעֱמַדְתָּ מֵהֶם, חֲסִידִים הֶעֱמַדְתָּ מֵהֶם, יְשָׁרִים הֶעֱמַדְתָּ מֵהֶם, תְּמִימִים הֶעֱמַדְתָּ מֵהֶם בְּיַד מֹשֶׁה וְאַהֲרֹן. כַּצֹּאן מַהוּ. מָה הַצֹּאן אֵין מַכְנִיסִין אוֹתָן לְצֵל הַקּוֹרָה, אַף יִשְׂרָאֵל כָּל זְמַן שֶׁהָיוּ בַּמִּדְבָּר לֹא נִכְנְסוּ לְצֵל הַקּוֹרָה אַרְבָּעִים שָׁנָה. מָה הַצֹּאן אֵין כּוֹנְסִין לָהֶם אוֹצָרוֹת אֶלָּא רוֹעָה בַּמִּדְבָּר, כָּךְ יִשְׂרָאֵל אַרְבָּעִים שָׁנָה שֶׁהָיוּ בַּמִּדְבָּר נִזּוּנוּ בְּלֹא אוֹצָרוֹת. וּמָה הַצֹּאן כָּל מָקוֹם שֶׁהָרוֹעֶה מַנְהִיגָהּ הִיא נִמְשֶׁכֶת אַחֲרָיו, כָּךְ יִשְׂרָאֵל כָּל מָקוֹם שֶׁהָיוּ מֹשֶׁה וְאַהֲרֹן מַסִּיעִין אוֹתָם, נוֹסְעִין אַחֲרֵיהֶם, שֶׁנֶּאֱמַר: אֵלֶּה מַסְעֵי בְּנֵי יִשְׂרָאֵל. לְקַיֵּם מַה שֶּׁנֶּאֱמַר: נָחִית כַּצֹּאן עַמֶּךָ בְּיַד מֹשֶׁה וְאַהֲרֹן.

ג אֵלֶּה מַסְעֵי בְּנֵי יִשְׂרָאֵל. מָשָׁל לְמָה הַדָּבָר דּוֹמֶה. לְמֶלֶךְ שֶׁהָיָה בְּנוֹ חוֹלֶה, הוֹלִיכוֹ לְמָקוֹם אַחֵר לְרַפְּאוֹתוֹ. כֵּיוָן שֶׁהָיוּ חוֹזְרִין, הִתְחִיל אָבִיו מוֹנֶה כָּל הַמַּסָּעוֹת, וְאָמַר לֵיהּ: כָּאן יָשַׁנּוּ, כָּאן הוֹקַרְנוּ, כָּאן חָשַׁשְׁתָּ אֶת רֹאשְׁךָ. כָּךְ אָמַר לֵיהּ הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא לְמֹשֶׁה, מְנֵה לָהֶם כָּל הַמְּקוֹמוֹת הֵיכָן הִכְעִיסוּנִי. לְכָךְ

נֶאֱמַר: אֵלֶּה מַסְעֵי בְּנֵי יִשְׂרָאֵל. דָּבָר אַחֵר, לָמָּה זָכוּ לִיכָּתֵב בַּתּוֹרָה כָּל הַמַּסָּעוֹת הָאֵלּוּ. עַל שֶׁקִּבְּלוּ אֶת יִשְׂרָאֵל, עָתִיד הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא לִתֵּן שְׂכָרָם, שֶׁנֶּאֱמַר: יְשֻׁשׂוּם מִדְבָּר וְצִיָּה וְגוֹ', פָּרֹחַ תִּפְרַח וְתָגֵל וְגוֹ' (ישעיה לה, א-ב). וּמַה מִּדְבָּר כָּךְ, עַל שֶׁקִּבֵּל אֶת יִשְׂרָאֵל. הַמְקַבֵּל תַּלְמִיד חָכָם לְתוֹךְ בֵּיתוֹ, עַל אַחַת כַּמָּה וְכַמָּה. אַתְּ מוֹצֵא, שֶׁעָתִיד הַמִּדְבָּר לִהְיוֹת יְשׁוּב, וְהַיְשׁוּב לִהְיוֹת מִדְבָּר. הַמִּדְבָּר לִהְיוֹת יְשׁוּב, שֶׁנֶּאֱמַר: אָשִׂים מִדְבָּר לַאֲגַם מַיִם וְגוֹ' וּמְגִין שֶׁהַיְשׁוּב עָתִיד לִהְיוֹת מִדְבָּר שֶׁנֶּאֱמַר (מלאכי א, ג): וְאֶת עֵשָׂו שָׂנֵאתִי וְגוֹ' אַתְּ מוֹצֵא, עַכְשָׁו אֵין אִילָנוֹת בַּמִּדְבָּר, וְעָתִיד לִהְיוֹת שָׁם אִילָנוֹת, שֶׁנֶּאֱמַר: אֶתֵּן בַּמִּדְבָּר אֶרֶז שִׁטָּה וְגוֹ' (ישעיה מא, יט). וְעַכְשָׁו אֵין שָׁם דֶּרֶךְ, שֶׁכֻּלּוֹ חוֹל, וְהַשַּׁיָּרָה אֵינָהּ מְהַלֶּכֶת אֶלָּא בַּלַּיְלָה לְאוֹר הַמַּזָּל. וְעָתִיד לִהְיוֹת שָׁם דֶּרֶךְ, שֶׁנֶּאֱמַר: אָשִׂים בַּמִּדְבָּר דֶּרֶךְ וְגוֹ' (שם מג, יט). וּכְתִיב: וְהָיָה שָׁם מַסְלוּל וְדֶרֶךְ, וְדֶרֶךְ הַקֹּדֶשׁ יִקָּרֵא לָהּ וְגוֹ' (שם לה, ח).

ד **וַיְדַבֵּר** ה' אֶל מֹשֶׁה לֵאמֹר, צַו אֶת בְּנֵי יִשְׂרָאֵל וְאָמַרְתָּ אֲלֵיהֶם כִּי אַתֶּם בָּאִים וְגוֹ'. מְלַמֵּד, שֶׁהֶרְאָה הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא לְמֹשֶׁה כָּל מַה שֶּׁהָיָה וְשֶׁעָתִיד לִהְיוֹת. הֶרְאָה לוֹ שִׁמְשׁוֹן עוֹמֵד מִדָּן, וּבָרָק בֶּן אֲבִינֹעַם מִן נַפְתָּלִי, וּמִן כָּל הוֹר וָדוֹר, הוֹר וָדוֹר וְשׁוֹפְטָיו, הוֹר וָדוֹר וּמְנַהִיגָיו, הוֹר וָדוֹר וּרְשָׁעָיו, הוֹר וָדוֹר וְצַדִּיקָיו, שֶׁנֶּאֱמַר: זֹאת הָאָרֶץ אֲשֶׁר נִשְׁבַּעְתִּי לְאַבְרָהָם לְיִצְחָק וּלְיַעֲקֹב וְגוֹ' (דברים לד, ד). מְלַמֵּד, שֶׁהֶרְאָהוּ גֵּיהִנֹּם. אָמַר מֹשֶׁה לְפָנָיו, רִבּוֹנוֹ שֶׁל עוֹלָם, מִי נִדּוֹנִין בָּהּ. אָמַר לֵיהּ: הָרְשָׁעִים וְהַפּוֹשְׁעִים בִּי, שֶׁנֶּאֱמַר: וְיָצְאוּ וְרָאוּ בְּפִגְרֵי הָאֲנָשִׁים וְגוֹ' (ישעיה סו, כד). הִתְחִיל מֹשֶׁה מִתְיָרֵא מִן גֵּיהִנֹּם. אָמַר לוֹ הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא, הֶרְאִיתִיךָ בְּעֵינֶיךָ וְשָׁמָּה לֹא תַעֲבֹר (דברים לד, ד). וּמַה הוּא זֹאת הָאָרֶץ אֲשֶׁר נִשְׁבַּעְתִּי לְאַבְרָהָם לְיִצְחָק וּלְיַעֲקֹב לֵאמֹר (שם). לְךָ אֶמֹר לָהֶם לְאַבְרָהָם לְיִצְחָק וּלְיַעֲקֹב, שְׁבוּעָה שֶׁנִּשְׁבַּעְתִּי לָכֶם, קַיְּמְתִּיהָ לְבָנֵיכֶם. לְכָךְ נֶאֱמַר: לֵאמֹר. זֹאת הָאָרֶץ אֲשֶׁר תִּפֹּל לָכֶם בְּנַחֲלָה. וְכִי הָאָרֶץ נוֹפֶלֶת. וַהֲלֹא כְּתִיב: וְהָאָרֶץ לְעוֹלָם עוֹמֶדֶת (קהלת א, ד). אֶלָּא כְּשֶׁבָּאוּ הַמְרַגְּלִים וְהוֹצִיאוּ דִּבָּה עַל הָאָרֶץ, וְאָמְרוּ, וְשָׁם רָאִינוּ אֶת הַנְּפִילִים (במדבר יג, לג), וְאָמְרוּ, כִּי חָזָק הוּא מִמֶּנּוּ (שם פסוק לא), כָּעַס עֲלֵיהֶם מֹשֶׁה. אָמְרוּ לוֹ כָּל יִשְׂרָאֵל, מֹשֶׁה רַבֵּנוּ, אִלּוּ הָיוּ הַמְרַגְּלִים שְׁנַיִם שְׁלִשָּׁה, בְּדִין הוּא שֶׁנֶּאֱמַר: עַל פִּי שְׁנַיִם עֵדִים וְגוֹ' (דברים יז, ו), וַהֲרֵי הֵן עֲשָׂרָה. אָנָּה אֲנַחְנוּ עוֹלִים וְגוֹ' (שם א, כח), כְּבָיְכוֹל אֵין בַּעַל הַבַּיִת יָכֹל לְהוֹצִיא כֵּלָיו מִשָּׁם. מֶה עָשָׂה הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא. נָטַל שֵׂר הָאָרֶץ וּכְפָתוֹ וְהִפִּילוֹ לִפְנֵיהֶם. שֶׁנֶּאֱמַר: רְאֵה נָתַן ה' אֱלֹהֶיךָ לְפָנֶיךָ וְגוֹ' (שם פסוק כא). וְכִי לִפְנֵיהֶם הָיְתָה. אֶלָּא שֶׁהִפִּיל שָׂרָהּ, וְאָמַר לָהֶם: עֲלֵה רַשׁ וְגוֹ' אַל תִּירָא וְאַל תֵּחַת (שם), לֹא מִן הַנְּפִילִים, וְלֹא מִן עַם גָּדוֹל וְרָב מִמֶּנּוּ. וּבְהַפִּילָם אֶת הָאָרֶץ בַּנַּחֲלָה וְגוֹ' (יחזקאל מה, א). זֶה שֶׁאָמַר הַכָּתוּב: חֲבָלִים נָפְלוּ לִי בַּנְּעִימִים אַף נַחֲלַת שָׁפְרָה עָלָי (תהלים טז, ו). חֲבָלִים נָפְלוּ לִי, אִלּוּ שְׁנַיִם עָשָׂר שְׁבָטִים. לְפִי שֶׁנֶּחְלְקָה הָאָרֶץ לִשְׁנַיִם עָשָׂר שְׁבָטִים, שֶׁנֶּאֱמַר: כֹּה אָמַר אֲדֹנָי ה' גֵּה גְּבוּל אֲשֶׁר תִּתְנַחֲלוּ אֶת הָאָרֶץ לִשְׁנֵי עָשָׂר שִׁבְטֵי יִשְׂרָאֵל (יחזקאל מז, יג). בַּנְּעִימִים, בִּזְכוּת הַתּוֹרָה, שֶׁנֶּאֱמַר בָּהּ: כִּי נָעִים כִּי תִשְׁמְרֵם בְּבִטְנֶךָ וְגוֹ' (משלי כב, יח). אַף נַחֲלַת שָׁפְרָה עָלַי. יֵשׁ אָדָם שֶׁהוּא נָאֶה וּלְבוּשׁוֹ כָּעוּר, הוּא כָּעוּר וּלְבוּשׁוֹ נָאֶה. אֲבָל יִשְׂרָאֵל אֵינָם כֵּן, אֶלָּא הֵם נָאִים וּלְבוּשֵׁיהֶם נָאִים. הֵם נָאִים לָאָרֶץ, וְאֶרֶץ יִשְׂרָאֵל נָאָה לָהֶם. לְכָךְ נֶאֱמַר: אַף נַחֲלַת שָׁפְרָה עָלַי. וְכֵן הוּא אוֹמֵר, צֶדֶק לְבַשְׁתִּי וַיִּלְבִּישֵׁנִי (איוב כט, יד).

ה **כְּתִיב**: וַיֹּאמֶר יְהוֹשֻׁעַ אֶל עָכָן, בְּנִי שִׂים נָא כָבוֹד וְגוֹ' (יהושע ז, יט). אָמַר לֵיהּ עָכָן, בִּשְׁבִיל דִּבּוּר זֶה שֶׁאַתָּה אוֹמֵר, אֲנִי מֵת. כֵּינָן שֶׁרָאָה עָכָן כָּךְ, אָמַר בְּלִבּוֹ, עַכְשָׁו אֲנִי נִלְכָּד בַּגּוֹרָל וְאִינִי מַאֲמִין בּוֹ וְאֶתְחַשֵּׁב כַּזָּבָן לִפְנֵי יְהוֹשֻׁעַ. בְּאוֹתָהּ שָׁעָה אָמַר עָכָן לִיהוֹשֻׁעַ, לָמָּה תַפִּיל גּוֹרָלוֹת בֵּינִי וּבֵין בְּנֵי בֵיתִי. אַפִּיל הַגּוֹרָל בֵּינְךָ וּבֵין פִּנְחָס, אִם יַעֲלֶה הַגּוֹרָל עַל שְׁנֵיכֶם, אַף אֲנִי מַאֲמִין. בְּאוֹתָהּ שָׁעָה אָמַר יְהוֹשֻׁעַ לְעָכָן, בְּנִי שִׂים נָא כָבוֹד לַה' וְגוֹ', אַף אַתָּה, הַגֵּד נָא לִי מָה עָשִׂיתָ (יהושע ז, יט). מִיָּד נָפַל מַחֲלֹקֶת בְּיִשְׂרָאֵל, וְעָמְדוּ שֵׁבֶט יְהוּדָה בְּמְרִיבָה וְהָרְגוּ מִיִּשְׂרָאֵל כִּתּוֹת כִּתּוֹת. כֵּינָן שֶׁרָאָה עָכָן כָּךְ, אָמַר בְּלִבּוֹ, כָּל הַמְקַיֵּם נֶפֶשׁ אַחַת מִיִּשְׂרָאֵל, כְּאִלּוּ קַיֵּם עוֹלָם מָלֵא. וַאֲנִי עַל יָדֵי נֶהֱרְגוּ כַּמָּה אֲנָשִׁים מִיִּשְׂרָאֵל, אֲנִי הוּא הַחוֹטֵא וּמַחְטִיא, מוּטָב שֶׁאוֹדֶה עַל פִּשְׁעִי לִפְנֵי ה' וְלִפְנֵי יְהוֹשֻׁעַ, וְאַל תָּבֹא תַקָּלָה עַל יָדַי. מֶה עָשָׂה עָכָן. עָמַד וְהִשְׁמִיעַ קוֹלוֹ לְכָל הָעֵדָה, וְהֵסִבּוּ כָּל הָעֵדָה לְפָנָיו, וְאָמַר לִיהוֹשֻׁעַ, אָמְנָם אֲנֹכִי חָטָאתִי לַה' אֱלֹהֵי יִשְׂרָאֵל, וְכָזֹאת וְכָזֹאת עָשִׂיתִי (שם פסוק כ). וְלֹא זֹאת בִּלְבַד עָשִׂיתִי, אֶלָּא כְּבָר מָעַלְתִּי בָּאֲחֵרוֹת. אָמַר לֵיהּ יְהוֹשֻׁעַ, וַאֲנִי כָּךְ הָיִיתִי יוֹדֵעַ שֶׁהַדָּבָר תָּלוּי בְּךָ, אֶלָּא הַגֵּד נָא לִי מָה עָשִׂיתָ, אַל תְּכַחֵד מִמֶּנִּי. אָמַר לֵיהּ: וָאֶרְאֶה בַּשָּׁלָל וְגוֹ' (שם פסוק כא). אָמַר, הִסְתַּכַּלְתִּי מַה שֶּׁכָּתוּב בַּתּוֹרָה, וְאָכַלְתָּ אֶת שְׁלַל אוֹיְבֶיךָ (דברים כ, יד), וָאֶחְמְדֵם וָאֶקָּחֵם (יהושע ז, כא). אַדֶּרֶת שִׁנְעָר אַחַת טוֹבָה וְגוֹ' (שם). וְאַל תֹּאמַר, שֶׁאֲנִי הָיִיתִי צָרִיךְ. שֶׁאֵין בְּשֵׁבֶט יְהוּדָה עָשִׁיר מִמֶּנִּי. מִיָּד, וַיִּשְׁלַח יְהוֹשֻׁעַ מַלְאָכִים וַיָּרָצוּ הָאֹהֱלָה (שם פסוק כב). מִפְּנֵי מָה שָׁלַח יְהוֹשֻׁעַ. כְּדֵי שֶׁלֹּא יִגְנְבוּ אוֹתָם שֵׁבֶט יְהוּדָה, וְלֹא יוֹסִיפוּ מַחֲלֹקֶת. לְפִיכָךְ שָׁלַח יְהוֹשֻׁעַ מְהֵרָה, וַיָּבִאוּם אֶל יְהוֹשֻׁעַ וְאֶל כָּל בְּנֵי יִשְׂרָאֵל, וַיַּצִּקֵם לִפְנֵי ה' (שם פסוק כג). מַהוּ וַיַּצִּקֵם. אָמַר יְהוֹשֻׁעַ לִפְנֵי הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא, רִבּוֹנוֹ שֶׁל עוֹלָם, עַל אִלּוּ אַתָּה כָּעֵסְתָּ עַל בָּנֶיךָ, חֲרִי נְתוּנִים לְפָנֶיךָ. מִיָּד, וַיִּקַּח יְהוֹשֻׁעַ אֶת עָכָן בֶּן זֶרַח וְאֶת הַכֶּסֶף וְאֶת הָאַדֶּרֶת וְאֶת לְשׁוֹן הַזָּהָב וְאֶת בָּנָיו וְאֶת בְּנוֹתָיו (שם פסוק כד), כְּדֵי לְרַחֲמָן. אֶת שׁוֹרוֹ וְאֶת חֲמוֹרוֹ וְאֶת צֹאנוֹ וְאֶת אָהֳלוֹ (שם), לְשָׁרְפָה. וְכָל יִשְׂרָאֵל עִמּוֹ (שם), לִרְאוֹת בְּדִינוֹ, כְּדֵי שֶׁלֹּא יְהוּ רְגִילִין לַעֲשׂוֹת כֵּן. וַיַּעֲלוּ אוֹתָם עֵמֶק עָכוֹר (שם). וַיֹּאמֶר יְהוֹשֻׁעַ מַה עֲכַרְתָּנוּ, יַעְכָּרְךָ ה' בַּיּוֹם הַזֶּה (שם פסוק כה). הַיּוֹם הַזֶּה תִּהְיֶה עָכוּר, וְיֵשׁ לְךָ חֵלֶק לָעוֹלָם הַבָּא. וַיִּרְגְּמוּ אֹתוֹ כָּל יִשְׂרָאֵל אֶבֶן (יהושע ז, כה), הוּא לְבַדּוֹ. וַיִּשְׂרְפוּ אוֹתָם בָּאֵשׁ (שם), בְּמָמוֹנוֹ הַכָּתוּב מְדַבֵּר. שֶׁכֵּן נֶאֱמַר לוֹ מִפִּי הַגְּבוּרָה, וְהָיָה הַנִּלְכָּד בַּחֵרֶם יִשָּׂרֵף בָּאֵשׁ וְגוֹ' (שם פסוק טו). אִם כֵּן מַה תַּלְמוּד לוֹמַר: אוֹתוֹ וְאֶת כָּל אֲשֶׁר לוֹ (שם). לְלַמֶּדְךָ, שֶׁהוֹדָה עָכָן כִּי בְּשַׁבָּת גָּנַב וְהוֹצִיא מִיְּרִיחוֹ וְהִטְמִין בְּתוֹךְ אָהֳלוֹ. וְנִסְקַל עַל חִלּוּל שַׁבָּת, וְנִשְׂרַף עַל שֶׁמָּעַל בַּחֵרֶם. וּמִנַּיִן אַתָּה מוֹצֵא. שֶׁכֵּן הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא אָמַר לִיהוֹשֻׁעַ, רְאֵה נָתַתִּי בְיָדְךָ אֶת יְרִיחוֹ וְגוֹ', וּבַיּוֹם הַשְּׁבִיעִי תָּסֹבּוּ אֶת הָעִיר שֶׁבַע פְּעָמִים (שם ו, ב-ד). לְלַמֶּדְךָ, שֶׁבְּשַׁבָּת

נִכְבַּשׁ חוֹמַת יְרִיחוֹ. וְדָבָר זֶה עָשָׂה יְהוֹשֻׁעַ מִדַּעְתּוֹ, וְהִסְכִּים הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא עַל יָדוֹ. אָמַר יְהוֹשֻׁעַ, הַשַּׁבָּת קֹדֶשׁ, שֶׁנֶּאֱמַר: וּשְׁמַרְתֶּם אֶת הַשַּׁבָּת כִּי קֹדֶשׁ הוּא לָכֶם (שמות לא, יד). וְכָל מַה שֶּׁכָּבַשְׁנוּ בָּהּ יִהְא קֹדֶשׁ, שֶׁנֶּאֱמַר: וְכָל כֶּסֶף וְזָהָב וּכְלֵי נְחֹשֶׁת וּבַרְזֶל קֹדֶשׁ הוּא לַה' אוֹצַר ה' יָבוֹא (יהושע ו, יט). וּמִנַּיִן שֶׁהִסְכִּימוּ עַל יָדוֹ. שֶׁנֶּאֱמַר: וְהָיְתָה הָעִיר חֵרֶם הִיא וְכָל אֲשֶׁר בָּהּ לַה' (שם פסוק יז). בְּאוֹתָהּ שָׁעָה, וַיָּשָׁב ה' מֵחֲרוֹן אַפּוֹ (שם ז, כו). וְעָלָיו נֶאֱמַר, חֲמַת מֶלֶךְ מַלְאָכֵי מָוֶת וְאִישׁ חָכָם יְכַפְּרֶנָּה (משלי טז, יד), זֶה יְהוֹשֻׁעַ, שֶׁהֵשִׁיב חֲרוֹן אַף מִיִּשְׂרָאֵל.

ו וַיְדַבֵּר ה' וְגוֹ', צַו אֶת בְּנֵי יִשְׂרָאֵל וְגוֹ' כִּי אַתֶּם בָּאִים אֶל הָאָרֶץ כְּנָעַן. יְלַמְּדֵנוּ רַבֵּנוּ, עַד שֶׁלֹּא נִכְנְסוּ יִשְׂרָאֵל לָאָרֶץ, כֵּיצַד הָיוּ מְבָרְכִין עַל הַמָּזוֹן. כָּךְ שָׁנוּ רַבּוֹתֵינוּ, עַד שֶׁלֹּא נִכְנְסוּ יִשְׂרָאֵל לָאָרֶץ, לֹא הָיוּ מְבָרְכִין אֶלָּא בְּרָכָה אַחַת, הַזָּן אֶת הַכֹּל. מִשֶּׁנִּכְנְסוּ לָאָרֶץ, הִתְקִינוּ שֶׁיִּהְיוּ מְבָרְכִים, עַל הָאָרֶץ וְעַל הַמָּזוֹן. מִשֶּׁחָרְבָה יְרוּשָׁלַיִם, הוֹסִיפוּ בּוֹנֶה יְרוּשָׁלַיִם. וּמִשֶּׁנִּקְבְּרוּ חֲרוּגֵי בֵּיתָר, הוֹסִיפוּ הַטּוֹב וְהַמֵּטִיב. הַטּוֹב, שֶׁלֹּא הִסְרִיחוּ. וְהַמֵּטִיב, שֶׁנִּתְּנוּ לִקְבוּרָה. וְאֵין לְךָ חָבִיב מִכֻּלָּן יוֹתֵר מִבִּרְכַּת עַל הָאָרֶץ וְעַל הַמָּזוֹן. שֶׁכָּךְ אָמְרוּ חֲכָמֵינוּ זִכְרוֹנָם לַבְּרָכָה, כָּל מִי שֶׁלֹּא הִזְכִּיר בִּבְרַכַּת הַמָּזוֹן, עַל הָאָרֶץ וְעַל הַמָּזוֹן, אֶרֶץ חֶמְדָּה, בְּרִית וְתוֹרָה, חַיִּים וּמָזוֹן, לֹא יָצָא יְדֵי חוֹבָתוֹ. אָמַר הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא, חֲבִיבָה עָלַי אֶרֶץ יִשְׂרָאֵל יוֹתֵר מִן הַכֹּל. לָמָּה, שֶׁאֲנִי הוּא שֶׁהִתְרֵתִי אוֹתָהּ. וְכֵן הוּא אוֹמֵר, בַּיּוֹם הַהוּא נָשָׂאתִי יָדִי לָהֶם לְהוֹצִיאָם מֵאֶרֶץ מִצְרַיִם אֶל אֶרֶץ אֲשֶׁר תַּרְתִּי לָהֶם וְגוֹ' (יחזקאל כ, ו). אַתְּ מוֹצֵא כְּשֶׁהָרַג יְהוֹשֻׁעַ הַמְּלָכִים, אָמַר רַבִּי יַנַּאי הַכֹּהֵן, שִׁשִּׁים וּשְׁנַיִם מְלָכִים הָיוּ, שְׁלֹשִׁים וְאֶחָד בִּירִיחוֹ, וּשְׁלֹשִׁים וְאֶחָד בִּימֵי סִיסְרָא, כְּשֶׁהָלַךְ לְהִלָּחֵם בְּיִשְׂרָאֵל, נֶהֱרְגוּ אַף הֵם עִמּוֹ. לָמָּה, שֶׁהָיוּ מִתְאַוִּים לִשְׁתּוֹת מַיִם מֵאֶרֶץ יִשְׂרָאֵל, וּבִקְּשׁוּ מִסִּיסְרָא וְאָמְרוּ לוֹ: בְּבַקָּשָׁה מִמְּךָ נָבוֹא עִמְּךָ בַּמִּלְחָמָה. וְכָל מֶלֶךְ שֶׁהָיָה מְבַקֵּשׁ לֵילֵךְ לַמִּלְחָמָה, הָיָה מְשַׁלֵּחַ וְשׁוֹכֵר מְלָכִים אֲחֵרִים בַּכֶּסֶף שֶׁיַּעַזְרוּ אוֹתוֹ. אָמְרוּ לְסִיסְרָא, אֵין אָנוּ מְבַקְּשִׁים מִמְּךָ כְּלוּם, אֶלָּא נָבוֹא עִמְּךָ בְּחִנָּם, שֶׁאָנוּ מִתְאַוִּים לְמַלְאוֹת כְּרֵסֵנוּ מִן מַיִם שֶׁל אוֹתָהּ הָאָרֶץ, שֶׁנֶּאֱמַר: בָּאוּ מְלָכִים נִלְחָמוּ וְגוֹ' (שופטים ה, יט). לְהוֹדִיעֲךָ, שֶׁאֵין חָבִיב כְּאֶרֶץ יִשְׂרָאֵל. אָמַר לוֹ הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא לְמֹשֶׁה, הָאָרֶץ הַזֹּאת חֲבִיבָה עָלַי, שֶׁנֶּאֱמַר: אֶרֶץ אֲשֶׁר ה' אֱלֹהֶיךָ דוֹרֵשׁ אוֹתָהּ (דברים יא, יב). וְיִשְׂרָאֵל חֲבִיבִין עָלַי, שֶׁנֶּאֱמַר: כִּי מְאַהֲבַת ה' אֶתְכֶם וְגוֹ' (שם ז, ח). אָמַר הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא, אֲנִי אַכְנִיס בָּנַי שֶׁהֵם חֲבִיבִין עָלַי, לָאָרֶץ שֶׁהִיא חֲבִיבָה עָלַי. מִנַּיִן, מִמַּה שֶׁקָּרְאוּ בָּעִנְיָן כִּי אַתֶּם בָּאִים אֶל הָאָרֶץ כְּנַעַן.

ז צַו אֶת בְּנֵי יִשְׂרָאֵל. זֶה שֶׁאָמַר הַכָּתוּב: לֹא אִישׁ אֵל וִיכַזֵּב (במדבר כג, יט). לֹא אִישׁ עוֹשֶׂה לָאֵל שֶׁיְּכַזֵּב, וְלֹא בֶּן עַמְּרָם עוֹשֶׂה אוֹתוֹ לְהִתְנַחֵם, שֶׁהוּא אוֹמֵר, הֶרֶף מִמֶּנִּי (דברים ט, יד), עָמַד בֶּן עַמְּרָם וְעוֹשֶׂה אוֹתוֹ לְהִתְנַחֵם, שֶׁנֶּאֱמַר: וַיִּנָּחֶם ה' עַל הָרָעָה אֲשֶׁר דִּבֶּר לַעֲשׂוֹת לְעַמּוֹ (שמות לב, יד). דָּבָר אַחֵר, לֹא אִישׁ אֵל וִיכַזֵּב, בַּטּוֹבָה. כְּשֶׁהוּא אָמַר לְהָבִיא טוֹבָה, אַף עַל פִּי שֶׁהַדּוֹר חַיָּב, אֵינוֹ חוֹזֵר בּוֹ, לֹא אִישׁ אֵל וִיכַזֵּב. וּכְשֶׁהוּא אָמַר לְהָבִיא רָעָה, חוֹזֵר בּוֹ, שֶׁנֶּאֱמַר: הַהוּא אָמַר וְלֹא יַעֲשֶׂה (במדבר כג, יט). תֵּדַע לְךָ, שֶׁאָמַר לְאַבְרָהָם, הַבֵּט נָא הַשָּׁמַיְמָה וּסְפֹר הַכּוֹכָבִים וְגוֹ' (בראשית טו, ה). וְעָשָׂה כֵן, שֶׁנֶּאֱמַר: ה' אֱלֹהֵיכֶם הִרְבָּה אֶתְכֶם, וְהִנְּכֶם הַיּוֹם וְגוֹ' (דברים א, י). אָמַר לוֹ לְאַבְרָהָם, יָדֹעַ תֵּדַע כִּי גֵּר יִהְיֶה זַרְעֲךָ וְגוֹ' (בראשית טו, יג), וְלֹא עָנוּ אֶלָּא מָאתַיִם וְעָשָׂר שָׁנִים. חֲוֵי, לֹא אִישׁ אֵל וִיכַזֵּב, בַּטּוֹבָה. אֲבָל בָּרָעָה, הַהוּא אָמַר וְלֹא יַעֲשֶׂה. אָמַר לְיִשְׂרָאֵל, כִּי אַתֶּם לֹא עַמִּי (הושע א, ט). וְחָזַר וְאָמַר, וְאָמַרְתִּי לְלֹא עַמִּי עַמִּי אַתָּה (שם ב, כה). חֲוֵי, הַהוּא אָמַר וְלֹא יַעֲשֶׂה. אָמַר לְאַבְרָהָם, כִּי לְךָ וּלְזַרְעֲךָ אֶתֵּן (בראשית טו, יח), וְלֹא חָזַר, שֶׁנֶּאֱמַר: כִּי אַתֶּם בָּאִים אֶל הָאָרֶץ כְּנַעַן, וְהִכְנִיסָם לָאָרֶץ.

ח כִּי אַתֶּם בָּאִים אֶל הָאָרֶץ. מַה כְּתִיב לְמַעְלָה מִן הָעִנְיָן, וְהוֹרַשְׁתֶּם אֶת כָּל יוֹשְׁבֵי הָאָרֶץ מִפְּנֵיכֶם (במדבר לג, נב). זֶה שֶׁאָמַר הַכָּתוּב: מַלְּפֵנוּ מִבַּהֲמוֹת אָרֶץ, וּמֵעוֹף הַשָּׁמַיִם יְחַכְּמֵנוּ (איוב לה, יא). מַלְּפֵנוּ מִבַּהֲמוֹת אָרֶץ. אָמַר לָהֶם הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא לְיִשְׂרָאֵל, לְמִדוּ מִפָּרוֹ שֶׁל אֱלִיָּהוּ, שֶׁבְּשָׁעָה שֶׁאָמַר לָהֶם אֱלִיָּהוּ לְעוֹבְדֵי הַבַּעַל, בַּחֲרוּ לָכֶם הַפָּר הָאֶחָד וַעֲשׂוּ רִאשׁוֹנָה וְגוֹ' (מל"א יח, כה), בְּאוֹתָהּ שָׁעָה נִתְקַבְּצוּ אַרְבַּע מֵאוֹת וַחֲמִשִּׁים נְבִיאֵי הַבַּעַל וְאַרְבַּע מֵאוֹת וַחֲמִשִּׁים נְבִיאֵי הָאֲשֵׁרָה, וְלֹא יָכְלוּ לָזוּז אֶת רַגְלוֹ מִן הָאָרֶץ. רְאֵה מַה כְּתִיב שָׁם, וַיִּתְּנוּ לָנוּ שְׁנַיִם פָּרִים וְגוֹ' (שם פסוק כג). מֶה עָשָׂה אֱלִיָּהוּ. אָמַר לָהֶם: בָּחֲרוּ לָכֶם שְׁנַיִם פָּרִים תְּאוֹמִים מֵאֵם אַחַת, הַגְּדֵלִים עַל אֲבוּס אֶחָד, וְהֶטִילוּ עֲלֵיהֶם גּוֹרָלוֹת, אֶחָד לְשֵׁם שָׁמַיִם, וְאֶחָד לְשֵׁם הַבַּעַל. וּבָחֲרוּ לָהֶם הַפָּר הָאֶחָד. הַפָּר שֶׁל אֱלִיָּהוּ מִיָּד נִמְשַׁךְ אַחֲרָיו וְהָלַךְ. וְאוֹתוֹ הַפָּר שֶׁעָלָה לְשֵׁם הַבַּעַל, נִתְקַבְּצוּ אוֹתָם נְבִיאֵי הַבַּעַל וּנְבִיאֵי הָאֲשֵׁרָה לָזוּז עִמָּם וְלֹא יָכְלוּ, עַד שֶׁפָּתַח אֱלִיָּהוּ וְאָמַר לֵיהּ: לֵךְ עִמָּהֶם. הֵשִׁיב הַפָּר וְאָמַר לְאֵלִיָּהוּ לְפָנֶיךָ כָּל הָעָם, אֲנִי וַחֲבֵרַי יָצָאנוּ מֵרֹחֶם אֶחָד, וְגָדַלְנוּ בְּמִרְעֶה אֶחָד עַל אֲבוּס אֶחָד, וְהוּא עָלָה לְחֶלְקוֹ שֶׁל מָקוֹם, וּשְׁמוֹ שֶׁל הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא מִתְקַדֵּשׁ עָלָיו. וַאֲנִי עָלִיתִי בְּחֶלֶק הַבַּעַל, לְהַכְעִיס אֶת בּוֹרְאִי. אָמַר לֵיהּ אֱלִיָּהוּ, לֵךְ עִמָּהֶם, וְאַל יִמְצְאוּ לִי עִלִּילָה, שֶׁכְּשֵׁם שֶׁשְּׁמוֹ שֶׁל הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא מִתְקַדֵּשׁ עַל זֶה שֶׁעִמִּי, כָּךְ מִתְקַדֵּשׁ עָלֶיךָ. אָמַר לוֹ: וְכָךְ אַתָּה יוֹעֲצֵנִי. שְׁבוּעָה שֶׁאֵינִי זָז מִכָּאן, עַד שֶׁתִּמְסְרֵנִי אַתָּה בְּיָדָם, שֶׁנֶּאֱמַר: וַיִּקְחוּ אֶת הַפָּר אֲשֶׁר נָתַן לָהֶם (שם פסוק כו). וּמִי נָתַן לָהֶם, אֱלִיָּהוּ. וְאַתָּה מוֹצֵא שֶׁאֱלִיָּהוּ אָמַר לָהֶם: וַיִּתְּנוּ לָנוּ שְׁנַיִם פָּרִים. וְעוֹד, אָמַר לָהֶם: בַּחֲרוּ לָכֶם הַפָּר הָאֶחָד (שם פסוק כה). וּלְבַסּוֹף כְּתִיב: וַיִּקְחוּ אֶת הַפָּר אֲשֶׁר נָתַן לָהֶם. לְכָךְ נֶאֱמַר: מַלְּפֵנוּ מִבַּהֲמוֹת אָרֶץ וְגוֹ' (איוב לה, יא). וּמֵעוֹף הַשָּׁמַיִם יְחַכְּמֵנוּ (שם). אָמַר הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא, לְמִדוּ מִן הָעוֹרְבִים, שֶׁהָיוּ מְכַלְכְּלִים אֶת אֱלִיָּהוּ, שֶׁנֶּאֱמַר: וְהָעוֹרְבִים מְבִיאִים לוֹ לֶחֶם וּבָשָׂר בַּבֹּקֶר וְגוֹ' (מל"א יז, ו). וּמֵהֵיכָן הָיוּ מְבִיאִין. מִשֶּׁלָּהֶן שֶׁל יְהוֹשָׁפָט, לְפִי שֶׁלֹּא הָיוּ רוֹצִין אוֹתָם הָעוֹרְבִים לִיכָּנֵס לְבֵיתוֹ שֶׁל אַחְאָב לְהוֹצִיא מִשֶּׁלָּהֶן כְּלוּם לְאוֹתוֹ צַדִּיק, מִפְּנֵי שֶׁהָיָה בֵּיתוֹ שֶׁל אַחְאָב מָלֵא מֵעֲבוֹדָה זָרָה. חֲוֵי, וּמֵעוֹף הַשָּׁמַיִם יְחַכְּמֵנוּ. אָמַר לָהֶם הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא לְיִשְׂרָאֵל, לְמִדוּ מִן הַפָּר וּמִן הָעוֹרְבִים, וְאַל תִּפְנוּ אֶל הָאֱלִילִים לְהִסְתַּכֵּל בָּם. מִנַּיִן, מִמַּה שֶׁקָּרְאוּ בָּעִנְיָן וְהוֹרַשְׁתֶּם אֶת כָּל יוֹשְׁבֵי הָאָרֶץ וְגוֹ'.

ט כִּי אַתֶּם בָּאִים אֶל הָאָרֶץ. זֶה שֶׁאָמַר הַכָּתוּב: הַדּוֹר אַתֶּם רְאוּ דְּבַר ה׳, הַמִּדְבָּר הָיִיתִי לְיִשְׂרָאֵל וְגוֹ׳ (ירמיה ב, לא). אַל תְּהִי קוֹרֵא מִדְבָּר, אֶלָּא מְדַבֵּר הָיִיתִי לְיִשְׂרָאֵל דָּבָר וְלֹא עוֹשֶׂה. הָאָרֶץ שֶׁהִתְנֵיתִי לִיתְּנָהּ לָהֶם, שֶׁמָּא אָמַרְתִּי לָהֶם שֶׁהִיא נָאָה וְהִטְעֵיתִי אֶתְכֶם. אִם אֶרֶץ מַאְפִּילָה (שם). כְּמוֹ מַאְפִּילָה. שֶׁמָּא אָמַרְתִּי לָכֶם לְהַכְנִיס אֶתְכֶם לָאָרֶץ וְהִלְקַשְׁתִּי אֶתְכֶם. שֶׁאֵין מַאֲפִילָה אֶלָּא לָשׁוֹן הַלְקָשָׁה, כְּעִנְיָן שֶׁנֶּאֱמַר: וְהַחִטָּה וְהַכֻּסֶּמֶת לֹא נֻכּוּ כִּי אֲפִילוֹת הִנָּהּ (שמות ט, לב). שֶׁמָּא אָמַרְתִּי לָכֶם שֶׁהִיא נָאָה וְהִטְעֵיתִי אֶתְכֶם. הֲרֵי אַתֶּם בָּאִים אֶל הָאָרֶץ כְּנַעַן. מַהוּ כְּנַעַן. אֶרֶץ שֶׁל פְּרַקְמַטְיָא, אֶרֶץ שֶׁבָּהּ סְחוֹרָה, כְּמָה דְּאַתְּ אָמַר: אֲשֶׁר סוֹחֲרֶיהָ שָׂרִים, כְּנַעֲנֶיהָ נִכְבְּדֵי אָרֶץ (ישעיה כג, ח).

י זֹאת הָאָרֶץ אֲשֶׁר תִּפֹּל לָכֶם בְּנַחֲלָה. מַהוּ לָכֶם. לָכֶם הִיא רְאוּיָה. אֲשֶׁר תִּפֹּל לָכֶם. מָשָׁל לְמֶלֶךְ שֶׁהָיוּ לוֹ עֲבָדִים וּשְׁפָחוֹת, וְהָיָה מַשִּׂיא לַעֲבָדָיו שְׁפָחוֹת מִן אוּסְיָא אַחֶרֶת, וּלְשִׁפְחוֹתָיו עֲבָדִים מִן אוּסְיָא אַחֶרֶת. עָמַד הַמֶּלֶךְ וְחִשֵּׁב בְּדַעְתּוֹ, אָמַר, הָעֲבָדִים שֶׁלִּי וְהַשְּׁפָחוֹת שֶׁלִּי. מוּטָב שֶׁאַשִּׂיא עֲבָדַי לְשִׁפְחוֹתַי, שֶׁלִּי לְשֶׁלִּי. כָּךְ כְּבְיָכוֹל, הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא אָמַר, הָאָרֶץ שֶׁלִּי הִיא, שֶׁנֶּאֱמַר: לַה׳ הָאָרֶץ וּמְלֹאָהּ (תהלים כד, א). וְיִשְׂרָאֵל שֶׁלִּי הֵן, שֶׁנֶּאֱמַר: כִּי לִי בְּנֵי יִשְׂרָאֵל עֲבָדִים (ויקרא כה, נה), מוּטָב שֶׁאַנְחִיל אַרְצִי לַעֲבָדַי, שֶׁלִּי לְשֶׁלִּי. לְכָךְ נֶאֱמַר: זֹאת הָאָרֶץ אֲשֶׁר תִּפֹּל לָכֶם. דָּבָר אַחֵר, זֹאת הָאָרֶץ. זֶה שֶׁאָמַר הַכָּתוּב: כֹּחַ מַעֲשָׂיו הִגִּיד לְעַמּוֹ (תהלים קיא, ו). אָמַר לָהֶם הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא לְיִשְׂרָאֵל, יָכֹל הָיִיתִי לִבְרֹאת לָכֶם אֶרֶץ חֶמְדָּה אַחֶרֶת, אֶלָּא בִּשְׁבִיל לְהַרְאוֹת לָכֶם כֹּחִי, אֲנִי אוֹרִישׁ אֶת שׁוֹנְאֵיכֶם מִפְּנֵיכֶם וְנוֹתֵן לָכֶם אֶת אַרְצָם, לְקַיֵּם מַה שֶּׁנֶּאֱמַר: כֹּחַ מַעֲשָׂיו וְגוֹ׳.

יא וַיְדַבֵּר ה׳ וְגוֹ׳, דַּבֵּר אֶל בְּנֵי יִשְׂרָאֵל וְאָמַרְתָּ אֲלֵיהֶם כִּי אַתֶּם עוֹבְרִים אֶת הַיַּרְדֵּן אַרְצָה כְּנַעַן, וְהִקְרִיתֶם לָכֶם עָרִים. זֶה שֶׁאָמַר הַכָּתוּב: טוֹב וְיָשָׁר ה׳ עַל כֵּן יוֹרֶה חַטָּאִים בַּדָּרֶךְ (תהלים כה, ח), זְכֹר רַחֲמֶיךָ ה׳ וַחֲסָדֶיךָ כִּי מֵעוֹלָם הֵמָּה (שם פסוק ו). אָמַר דָּוִד, רִבּוֹנוֹ שֶׁל עוֹלָם, אִלּוּלֵי רַחֲמֶיךָ שֶׁקָּדְמוּ לְאָדָם הָרִאשׁוֹן, לֹא הָיָה לוֹ עֲמִידָה, שֶׁאָמַרְתָּ לֵיהּ, כִּי בְּיוֹם אֲכָלְךָ מִמֶּנּוּ מוֹת תָּמוּת (בראשית ב, יח). וְלֹא עָשִׂיתָ לוֹ כֵּן, אֶלָּא הוֹצֵאתָ אוֹתוֹ מִגַּן עֵדֶן וְחַיָּה תִּשַּׁע מֵאוֹת וּשְׁלֹשִׁים שָׁנָה, וְאַחַר כָּךְ מֵת. וּמָה עָשִׂיתָ לוֹ, גֵּרַשְׁתָּ אוֹתוֹ מִגַּן עֵדֶן, שֶׁנֶּאֱמַר: וַיְגָרֶשׁ אֶת הָאָדָם (שם פסוק כד). וְלָמָּה נִתְגָּרֵשׁ. עַל שֶׁהֵבִיא מִיתָה עַל הַדּוֹרוֹת. וְהָיָה צָרִיךְ לָמוּת מִיָּד, אֶלָּא שֶׁרִחַמְתָּ עָלָיו וְגֵרַשְׁתּוֹ, כְּדֶרֶךְ הָרוֹצֵחַ חֲבֵרוֹ בִּשְׁגָגָה, שֶׁגּוֹלֶה מִמְּקוֹמוֹ וְיוֹשֵׁב בְּעָרֵי מִקְלָט. לְכָךְ נֶאֱמַר: זְכֹר רַחֲמֶיךָ ה׳ וַחֲסָדֶיךָ וְגוֹ׳. כֵּינָן שֶׁעָמַד מֹשֶׁה, אָמַר לָהֶם הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא, וְהִקְרִיתֶם לָכֶם עָרִים. אָמַר מֹשֶׁה, רִבּוֹנוֹ שֶׁל עוֹלָם, זֶה שֶׁהוֹרֵג נֶפֶשׁ בִּשְׁגָגָה בַּדָּרוֹם אוֹ בַּצָּפוֹן, מִנַּיִן יִהְיֶה יוֹדֵעַ הֵיכָן עָרֵי מִקְלָט שֶׁיִּהְיֶה בּוֹרֵחַ לְשָׁם. אָמַר לוֹ: תָּכִין לְךָ הַדֶּרֶךְ (דברים יט, ג). תָּכִין לָהֶם אֶת הַדֶּרֶךְ, שֶׁלֹּא יִהְיוּ טוֹעִים וְיִמְצָא אוֹתוֹ הַגּוֹאֵל וְיַהַרְגֵהוּ, וְלוֹ אֵין מִשְׁפָּט מָוֶת (שם פסוק ו). אָמַר לוֹ: הֵיאַךְ. אָמַר לוֹ: הַעֲמֵד לָהֶם אִיטְלִיסִיּוֹת מְכֻוָּנוֹת לְעָרֵי מִקְלָט, שֶׁיִּהְיֶה יוֹדֵעַ לֵילֵךְ לְשָׁם, שֶׁנֶּאֱמַר: תָּכִין לְךָ הַדֶּרֶךְ, וּבְכָל אִיטְלִיס רֹאשׁ לְךָ הַדֶּרֶךְ לְעָרֵי מִקְלָט. לְפִיכָךְ אָמַר דָּוִד, טוֹב וְיָשָׁר ה׳ עַל כֵּן יוֹרֶה חַטָּאִים בַּדָּרֶךְ (תהלים כה, ח). וְאִם לִרְצָחָנִין עָשָׂה שְׁבִיל וְדֶרֶךְ שֶׁיִּבְרְחוּ וְיִנָּצְלוּ. לַצַּדִּיקִים עַל אַחַת כַּמָּה וְכַמָּה, יַדְרֵךְ עֲנָוִים בַּמִּשְׁפָּט.

יב וָנֶפֶשׁ שָׁמָּה רוֹצֵחַ מַכֵּה נֶפֶשׁ בִּשְׁגָגָה. בִּשְׁגָגָה וְלֹא בְּזָדוֹן. אִם יֵלֵךְ אָדָם וְיַהֲרֹג בְּזָדוֹן וְיֹאמַר בִּשְׁגָגָה הָרַגְתִּי וְיִהְיֶה בּוֹרֵחַ לְעָרֵי מִקְלָט, אָמַר הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא, אֲפִלּוּ הוּא נִכְנָס וּבוֹרֵחַ לַמִּזְבֵּחַ שֶׁלִּי, הָרְגוּ אוֹתוֹ, שֶׁנֶּאֱמַר: מֵעִם מִזְבְּחִי תִּקָּחֶנּוּ לָמוּת (שמות כא, יד). וּמִי הָיָה זֶה שֶׁבָּרַח לַמִּזְבֵּחַ וְנֶהֱרַג. זֶה יוֹאָב, שֶׁנֶּאֱמַר: וְהַשְּׁמוּעָה בָּאָה עַד יוֹאָב וְגוֹ׳ (מל״א ב, כח). אַתְּ מוֹצֵא, שֶׁחָכָם גָּדוֹל הָיָה יוֹאָב בַּתּוֹרָה וְרֹאשׁ סַנְהֶדְרִין, שֶׁנֶּאֱמַר: יוֹשֵׁב בְּשֶׁבֶת תַּחְכְּמֹנִי רֹאשׁ הַשָּׁלִישִׁים (ש״ב כג, ח), וְלֹא הָיָה יוֹדֵעַ שֶׁכָּתוּב בַּתּוֹרָה, וְכִי יָזִיד אִישׁ עַל רֵעֵהוּ וְגוֹ׳ (שמות כא, יד), שֶׁהָלַךְ וְהֶחְזִיק בְּקַרְנוֹת הַמִּזְבֵּחַ. אֶלָּא אָמַר יוֹאָב, חֲרוּגֵי בֵית דִּין אֵינָם נִקְבָּרִים בְּקִבּוּרַת אֲבוֹתֵיהֶם, אֶלָּא הֵן לְעַצְמָן. מוּטָב לִי לָמוּת כָּאן, שֶׁאֶקָּבֵר בְּקִבְרֵי אֲבוֹתַי. וַיָּשֶׁב בְּנָיָהוּ אֶת הַמֶּלֶךְ וְגוֹ׳ (מל״א ב, ל). וַיֹּאמֶר לוֹ הַמֶּלֶךְ עֲשֵׂה כַּאֲשֶׁר דִּבֶּר וּפְגַע בּוֹ וּקְבַרְתּוֹ וְגוֹ׳ (שם פסוק לא). וְלָמָּה נֶהֱרַג. שֶׁכָּךְ צִוָּהוּ דָּוִד אָבִיו, שֶׁנֶּאֱמַר: וְגַם אַתָּה יָדַעְתָּ אֶת אֲשֶׁר עָשָׂה לִי יוֹאָב בֶּן צְרוּיָה (שם פסוק ה). מָה עָשָׂה לוֹ. אַתְּ מוֹצֵא, בְּשָׁעָה שֶׁכָּתַב דָּוִד לְיוֹאָב, הָבוּ אֶת אוּרִיָּה אֶל מוּל פְּנֵי הַמִּלְחָמָה וְגוֹ׳ (ש״ב יא, טו), וַעֲשָׂה כֵן וְנֶהֱרַג, נִתְקַבְּצוּ כָּל רָאשֵׁי הַחַיָּלִים עַל יוֹאָב לְהָרְגוֹ, שֶׁהָיָה רֹאשׁ הַגִּבּוֹרִים, שֶׁנֶּאֱמַר בּוֹ: אוּרִיָּה הַחִתִּי עַל שְׁלֹשִׁים וְשִׁבְעָה (שם כג, לט), הֶרְאָה לָהֶם יוֹאָב אֶת הַכְּתָב. לְפִיכָךְ כְּתִיב: אֶת אֲשֶׁר עָשָׂה לִי יוֹאָב בֶּן צְרוּיָה. אֲשֶׁר עָשָׂה לִשְׁנֵי שָׂרֵי צִבְאוֹת יִשְׂרָאֵל לַאֲבְנֵר בֶּן נֵר וְלַעֲמָשָׂא בֶּן יֶתֶר וַיַּהַרְגֵם (מל״א ב, ה), הָיוּ סְבוּרִים כָּל יִשְׂרָאֵל שֶׁדָּוִד צִוָּהוּ לְהָרְגָם, שֶׁהָיָה אַבְנֵר בֶּן נֵר בֶּן דּוֹד שֶׁל שָׁאוּל. וּלְפִיכָךְ עָמַד דָּוִד וְקִלֵּל אֶת יוֹאָב וְאָמַר, אַל יִכָּרֵת מִבֵּית יוֹאָב וְגוֹ׳ (ש״ב ג, כט). וְנִתְפַּיְּסוּ כָּל יִשְׂרָאֵל וְיָדְעוּ שֶׁלֹּא צִוָּהוּ דָּוִד. וּלְכָךְ צִוָּה לִשְׁלֹמֹה בְּנוֹ, שֶׁיְּהַרֹג אוֹתוֹ, שֶׁהָיָה יוֹאָב בֶּן אֲחוֹתוֹ שֶׁל דָּוִד, וְהָיָה מְבַקֵּשׁ לְקָרְבוֹ לָעוֹלָם הַבָּא. כֵּינָן שֶׁבִּקֵּשׁ שְׁלֹמֹה לַהֲרֹג אוֹתוֹ, אָמַר יוֹאָב לִבְנָיָהוּ, לְךָ אֱמֹר לִשְׁלֹמֹה, אַל תְּדִינֵנִי בִּשְׁנֵי דִינִין. אִם תַּהַרְגֵנִי, טוֹל מֵעָלַי הַקְּלָלוֹת שֶׁקִּלְלַנִי דָּוִד אָבִיךָ. וְאִם לֹא, תָּנִיחַ אוֹתִי בְּקִלְלוֹתָיו וְאַל תַּהַרְגֵנִי. מִיָּד, וַיֹּאמֶר לוֹ הַמֶּלֶךְ עֲשֵׂה כַּאֲשֶׁר דִּבֶּר וּפְגַע בּוֹ וּקְבַרְתּוֹ (מל״א ב, לא). אָמַר רַבִּי יְהוּדָה, כָּל קְלָלוֹת שֶׁקִּלֵּל דָּוִד אֶת יוֹאָב, נִתְקַיְּמוּ בְּזַרְעוֹ שֶׁל דָּוִד. זָב, מְרֻחָבָעָם בֶּן שְׁלֹמֹה, שֶׁנֶּאֱמַר בּוֹ: וְהַמֶּלֶךְ רְחַבְעָם הִתְאַמֵּץ לַעֲלוֹת בַּמֶּרְכָּבָה (שם יב, יח). וּכְתִיב בְּזָב, כָּל הַמֶּרְכָּב אֲשֶׁר יִרְכַּב עָלָיו הַזָּב וְגוֹ׳ (ויקרא טו, ט). מְצֹרָע, מַעֲזִיָּהוּ, שֶׁנֶּאֱמַר: וַיְהִי מְצֹרָע עַד יוֹם מוֹתוֹ (מל״ב טו, ה). וּמִחְזִיק בַּפֶּלֶךְ, מֵאָסָא, דִּכְתִיב: לְעֵת זִקְנָתוֹ חָלָה אֶת רַגְלָיו (מל״א טו, כג), שֶׁנַּעֲשָׂה כְּאִשָּׁה, שֶׁאָחֲזַתּוּ פּוֹדַגְרָ״ה. נוֹפֵל בַּחֹרֶב, מִיאשִׁיָּהוּ, דִּכְתִיב: וַיֹּרוּ הַיֹּרִים אֶל הַמֶּלֶךְ יֹאשִׁיָּהוּ (דה״ב לה, כג). וְאָמַר רַב יְהוּדָה, שֶׁעָשָׂאוּהוּ כָּל גּוּפוֹ כְּכָבָרָה. וְאָמַר רַב, נַעֲצוּ בּוֹ לוּנְבְיָאוֹת שֶׁל בַּרְזֶל עַד שֶׁעָשָׂאוּהוּ כָּל גּוּפוֹ כְּכָבָרָה. וְחַסֵּר לָחֶם, מִיהוֹיָכִין, שֶׁנֶּאֱמַר: וַאֲרוּחָתוֹ אֲרוּחַת תָּמִיד נִתְּנָה לוֹ וְגוֹ׳ (ירמיה נב, לד), מִשֻּׁלְחָנוֹ שֶׁל אֱוִיל מְרוֹדָךְ. וְאַתְּ מוֹצֵא, שֶׁכָּל

זְמַן שֶׁהָיָה יְהוֹיָדָע הַכֹּהֵן קַיָּם, הָיָה יוֹאָשׁ עוֹשֶׂה רָצוֹן בּוֹרְאוֹ, שֶׁנֶּאֱמַר: וַיַּעַשׂ יְהוֹאָשׁ הַיָּשָׁר בְּעֵינֵי ה' כָּל יָמָיו אֲשֶׁר הוֹרָהוּ יְהוֹיָדָע הַכֹּהֵן (מל״ב יב, ג). וְאַחֲרֵי מוֹת יְהוֹיָדָע בָּאוּ שָׂרֵי יְהוּדָה וַיִּשְׁתַּחֲווּ לַמֶּלֶךְ אָז שָׁמַע הַמֶּלֶךְ אֲלֵיהֶם (דה״ב כד, יז), שֶׁקִּבֵּל עַל עַצְמוֹ לַעֲשׂוֹת אֵלֶּה. לְפִיכָךְ וְאֶת יוֹאָשׁ עָשׂוּ שְׂפָטִים (שם פסוק כד). וּמִפְּנֵי מָה נֶחֱרַג אַבְנֵר. מִפְּנֵי שֶׁעָשָׂה דָמָן שֶׁל נְעָרִים הֶפְקֵר וּשְׁחוֹק, שֶׁנֶּאֱמַר: וַיֹּאמֶר אַבְנֵר אֶל יוֹאָב יָקוּמוּ נָא הַנְּעָרִים וִישַׂחֲקוּ לְפָנֵינוּ (ש״ב ב, יד). וְיֵשׁ אוֹמְרִים: מִפְּנֵי שֶׁהִקְדִּים שְׁמוֹ לִשְׁמוֹ שֶׁל דָּוִד, שֶׁנֶּאֱמַר: וַיִּשְׁלַח אַבְנֵר מַלְאָכִים אֶל דָּוִד תַּחְתָּיו לֵאמֹר וגו׳ (שם ג, יב). וַחֲכָמִים אוֹמְרִים: מִפְּנֵי שֶׁלֹּא הֵנִיחַ לְיוֹאָב לְהִתְפַּיֵּס עַל דָּוִד, אֶלָּא אָמַר לֵיהּ בְּסִירָה הוּעֲרְתָּ. וְרַבָּנָן אָמְרֵי, עַל שֶׁהָיָה סְפֵיקָה עַל יָדוֹ לִמְחוֹת דְּבַר נוֹב עִיר הַכֹּהֲנִים, וְלֹא מִחָה.

יג וְהִקְרִיחָם לָכֶם עָרִים עָרֵי מִקְלָט תִּהְיֶינָה לָכֶם. וּכְתִיב: שֵׁשׁ עָרֵי מִקְלָט תִּהְיֶינָה לָכֶם, אֶת שְׁלֹשׁ הֶעָרִים. שָׁלֹשׁ שֶׁבְּאֶרֶץ יִשְׂרָאֵל, וְשָׁלֹשׁ שֶׁבְּעֵבֶר הַיַּרְדֵּן בַּמִּדְבָּר, בְּאֶרֶץ בְּנֵי רְאוּבֵן וּבְאֶרֶץ בְּנֵי גָד וַחֲצִי שֵׁבֶט הַמְנַשֶּׁה, שֶׁנֶּאֱמַר: אֶת בֶּצֶר בַּמִּדְבָּר (דברים ד, מג). רַבִּי יוֹחָנָן וְרֵישׁ לָקִישׁ. רַבִּי יוֹחָנָן אוֹמֵר, אֶת בֶּצֶר בַּמִּדְבָּר חֲרֵי שָׁלֹשׁ בַּמִּזְרָח. וְשָׁלֹשׁ בַּמַּעֲרָב, בְּחֶבְרוֹן שֶׁל יְהוּדָה, וּשְׁכֶם בְּהַר אֶפְרַיִם, וְזֶה הוּא נַפּוֹלִין, וְקֶדֶשׁ בַּגָּלִיל מִשֶּׁבֶט נַפְתָּלִי. מֹשֶׁה לֹא חִלֵּק אֶלָּא לָרְאוּבֵנִי וְלִגְדִי וְלַחֲצִי שֵׁבֶט הַמְנַשֶּׁה, וְהִבְדִּיל מֵהֶם שָׁלֹשׁ עָרִים, שֶׁנֶּאֱמַר: אָז יַבְדִּיל מֹשֶׁה שָׁלֹשׁ עָרִים (שם פסוק מא). אֲבָל יְהוֹשֻׁעַ חִלֵּק לְכָל הַשְּׁבָטִים, וְנָטְלוּ בְּגוֹרָלוֹתֵיהֶם וְנָתְנוּ לְשֵׁבֶט לֵוִי אַרְבָּעִים וּשְׁמוֹנָה עִיר, וְנָטְלוּ הַכֹּהֲנִים שְׁלֹשׁ עֶשְׂרֵה, וְהַשְּׁאָר לַלְוִיִּם. וְשָׁלֹשׁ עָרֵי מִקְלָט עָלוּ בְּגוֹרָלָם. וְשֵׁבֶט הַלֵּוִי לֹא נָטְלוּ חֵלֶק בָּאָרֶץ, שֶׁנֶּאֱמַר: וּלְשֵׁבֶט הַלֵּוִי לֹא נָתַן מֹשֶׁה (יהושע יג, לג). לָמָּה, ה' הוּא נַחֲלָתוֹ כַּאֲשֶׁר דִּבֶּר לוֹ (דברים יח, ב). אַתְּ מוֹצֵא שֶׁפִּנְחֲרִיב הִגְלָה יִשְׂרָאֵל שָׁלֹשׁ גָּלֻיּוֹת. גָּלוּת רִאשׁוֹנָה, הֶגְלָה לָרְאוּבֵנִי וְלַגָּדִי וְלַחֲצִי שֵׁבֶט הַמְנַשֶּׁה. הַשְּׁנִיָּה, שֵׁבֶט זְבֻלוּן וְנַפְתָּלִי, שֶׁנֶּאֱמַר: כָּעֵת הָרִאשׁוֹן הֵקַל אַרְצָה זְבֻלוּן וְאַרְצַת נַפְתָּלִי (ישעיה ח, כג). הַשְּׁלִישִׁי הֶגְלָה שְׁאָר הַשְּׁבָטִים, שֶׁנֶּאֱמַר: וְהָאַחֲרוֹן הִכְבִּיד (שם), הִכְבִּידָן כִּבְמַכְבֵּד. נְבוּכַדְנֶצַּר אַף הוּא הֶגְלָה שָׁלֹשׁ גָּלֻיּוֹת, יְהוּדָה וּבִנְיָמִן. בָּרִאשׁוֹנָה הִגְלָה יְהוֹיָקִים, וּבַשְּׁנִיָּה יְהוֹיָכִין. מֶה עָשָׂה. קָשַׁר אוֹתוֹ בְּקוֹרְנִין שֶׁלּוֹ מִיּוֹקֶר, שֶׁנֶּאֱמַר: כִּי הִנְנִי מְשַׁלֵּחַ בַּגְּבִירָה. מָה הַגְּבִירָה הַזּוֹ אָדָם מְיַקֵּר אוֹתָהּ, כָּךְ עָשָׂה לוֹ. נְבוּזַרְאֲדָן הִגְלָה לְצִדְקִיָּהוּ, חֲרֵי שָׁלֹשׁ גָּלֻיּוֹת. וּמִנַּיִן שֶׁהָיָה סַנְחֵרִיב קוּזְקְרָטוֹר. שֶׁהָיָה מַגְלֶה אֵלּוּ לְכָאן וְאֵלּוּ לְכָאן, וְהִגְלָה אֶת יִשְׂרָאֵל לְבָבֶל, וְהֵבִיא אֵלּוּ שֶׁבְּבָבֶל לְאֶרֶץ יִשְׂרָאֵל. אָמַר הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא, בָּעוֹלָם הַזֶּה עַל יְדֵי עֲוֹנוֹת גָּלוּ יִשְׂרָאֵל וְנִתְפַּזְּרוּ בְּשַׁעֲרֵי הָאָרֶץ, שֶׁנֶּאֱמַר: וַאֲזָרֵם בַּמְּזָרֶה בְּשַׁעֲרֵי הָאָרֶץ (ירמיה טו, ז). אֲבָל לֶעָתִיד לָבֹא, אִם יִהְיֶה נִדַּחֲךָ בִּקְצֵה הַשָּׁמָיִם מִשָּׁם יְקַבֶּצְךָ ה' אֱלֹהֶיךָ וּמִשָּׁם יִקָּחֶךָ (דברים ל, ד). וּכְתִיב: וּנְפָצוֹת יְהוּדָה יְקַבֵּץ מֵאַרְבַּע כַּנְפוֹת הָאָרֶץ (ישעיה יא, יב). וּכְתִיב: וּפְדוּיֵי ה' יְשׁוּבוּן וּבָאוּ צִיּוֹן בְּרִנָּה וְשִׂמְחַת עוֹלָם עַל רֹאשָׁם שָׂשׂוֹן וְשִׂמְחָה יַשִּׂיגוּן נָסוּ יָגוֹן וַאֲנָחָה (שם נא, יא). וְכֵן יְהִי רָצוֹן, אָמֵן וְאָמֵן.

סְלִיק סֵפֶר בַּמִּדְבָּר.